

בגדי כהנים

ID EST

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRÆORUM.

SIVE

COMMENTARIUS AMPLISSIMUS

IN

EXODI CAP. XXVIII. ad XXXIX. & LEVIT. CAP. XVI.
Aliaque loca S. Scripturæ quam plurima.

LIBER SECUNDUS

AUCTORE

JOHANNE BRAUNIO, Palatino.

Cum INDICIBUS locupletissimis & TABULIS
æneis elegantissimis,

Editio altera, auctior & emendatior.

AMSTELODAMI,
Apud ABRAHAMUM a SOMEREN.
[illegible]

INDEX CAPITUM
LIBRI SECUNDI.

JOHANNIS BRAUNII

PALATINI

DE

VESTITU

SACERDOTUM HEBRÆORUM.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

DE מכנסים BRACHIS SACERDOTUM.

Brevis repetitio distinctionis vestimentorum sacrorum. Quo ordine vestes sacræ tractandæ. Primum examinantur מכנסים. *Præceptum de feminalibus ubi exstet? Variæ versiones*, Græcorum, Vulgati, Lutheri, Junii, Philonis, Josephi, Arabis, targum Jerusa-

lem: Ambrosii, Belgarum, & Gallorum. *Materia hujus vestimenti.* בר פשתים / שש. Byssus retorta. ἰξάμιτα. Ses draet, & six fils. *Color feminalium* albus. *Antiquorum bracha*, coccineæ, ποικίλοι, albæ. Textæ *sunt non suta.* Hieronymus *notatus. Quo sensu ῥαπτὸν dicatur a Iosepho? Bracharum figura.* Campestria. Succinctoria *quid Isidoro. Belgis* een schort. *Gallorum* devanteau. *Iosephi & reliquorum Græcorum*, συναχὴρ, διάζωμα, & περίζωμα *Romanorum* ventrale. *Athletarum*, *Balneatorum*, *Coquorum*, & *reliquorum operariorum velamenta circa verenda.* Cyclades, Roccæ. περισκελὶς *mulierum ornamentum. Horatio quid? Latinorum* subligacula *quid? Quid feminalia? In Talmude* פמלניא *pro* פמנליא *quid?* פרוציים furtget / & furschuß / & שורצין. *Iarchu* פורצינם *an legendum* שורצינם schurtsene. תנור & כינר. ἀναξυρίδες curalia, & brachæ. *Gallorum* Calçons. *Iudæorum* קלצי *ab Italorum* Calzi Onderbroeck. Calçons *a calceis.* Caligæ *calceus*, ὑπόδημα. *Caligula Imperator. Tacitus laudatus.* Calçons *hodie bracha interiores.* Brachæ *non raro* tibialia *apud Veteres*, & crurales fasciæ. *Ephiphanii locus de* Catarrhis. Tubruci *quid Hesychio & Suida* φεμινάλια, περισκελῆ, ἀναξυρίδες & βράκια *idem. Germanorum* Buxen *Belg.* Boxen, & Baxea *apud Plautum quid? Quas partes corporis tegant bracha?* stringuntur *circa cor. Ezechielis locus cap.* XLIV. XVIII. *explicatus. Rabbinorum explicationes. Aquila* Buza. *Hieronymus. Græcorum* βία. *Chaldæi paraphrasis. Utrum de solo balteo, an etiam de Brachis intelligendum? Bracha Sacerd. ad genua demissæ. Rabbinorum & Hieronymi sententia. Leonis Iudæ error. Antiquorum bracha aliquando totum corpus tegebant.* Calzemarinaresche. *Schytarum bracha. Suevorum sive Suaborum. Pomponius Mela & Ovidius citati. Bracha ex pellibus ex freto Davis. Bracha in* statua *Regis Parthorum. Bracha* bruch / Broeck, braxes, brage, & βράκια *a* ברך *Syris* ܒܘܪܟܐ borcho, genu. *Scribendum* brachæ, *non* bracæ, braccæ, Isidor. Casauboni, Salmasii, *& aliorum error. Bracha a* genu *ut* χαρπωτὸς *a* χάρπῳ פסים *a* פס *vola manus. Sic &* ποδήρης. *Ierusalemitanorum* אברסקין *pro* אברכסין. *Vox* bracha *usitatior hodie apud Europæos, quam apud ipsos Syros vel Hebræos. Hujus vocis vestigia apud Hebræos.* ברכייר. Bernhardi Angli ineptiæ. *Bracha corpori astringebantur, vittis & ligamentis, instar crumenæ. Hinc* כיס marsupium *dicta.*

dictæ. Euripidi Sacci, *Bissacium.* שנצים *quomodo brachis aptati. Iudæ Leonis Tabula. Bracha quædam aperta ad anteriora & posteriora* בית הערוה & בית הנקב. Codex Niddah & Jarchius *laudati. Iosephus examinatur. Male vertitur a* Gelenio & Arnoldo Andillensi. *Feminalia nostrarum mulierum. Bracha quibus hodie viri utuntur ad anteriora aperturam habent. Sacerdotum Hebræorum undique clausa. Feminalia Pharisæorum in Talmude.* פרשים / צנועים. *Cur feminalia* מכנסים *dicta.* Ἐμβαίνειν *apud Iosephum. Tabula quæ exhibet* מכנסים. *Explicatio Tabulæ. Cur bracha a Deo Sacerdotibus mandata? Martialis jocus in Aruspicem Tuscum sacrificantem. Fœdus cultus Peboris. Sacerdotes Hebræorum an primi feminalia habuerint? An Noah? Rara videntur fuisse in deserto. Lex de muliere virum pudendis apprehendente. Deutr.* XXV. *Feminalia tempore Nebucadnozoris nota. Locus Danielis cap.* III. XXI. *explicatus.* סרבלין. سراويلات & سراولات *σάβαρα Hesychii.* פמטין *Hispanis* Mantillo. Pharisæorum & Castorum *bracha.* Galli brachati. *Utrum* Cæsar *brachas habuerit?*

CAP. I.

CCCX Uc usque egimus de vestium Sacerdotum origine, genere, specie, numero, materia, colore, textura & ornamentis. Ratio nostri instituti postulat, ut tandem ulterius progrediamur, & singulum vestimentum seorsum examinemus. Supra jam animadvertimus vestes sacras distingui secundum Sacerdotum ordines, ut scilicet vestes aliæ sint totius Sacerdotum turbæ, aliæ Summi Pontificis: & hujus quidem alias dici vestes *albas*, alias *aureas*; hisque eum uti omnibus diebus totius anni, illis autem magno die expiationum, decimo scilicet die Mensis Tisri. Nos primo quidem Sacerdotes minores vestiemus, deinde Pontificem Maximum quoque suo ornatu in medium producemus. Vestes totius Sacerdotum turbæ pertractabimus eodem ordine, quo a Sacerdotibus indui solebant, prout hoc docet Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap.* x. Quatuor autem vestimenta habuisse omnes Sacerdotes supra jam docuimus: מכנסים / כתנת / אבנט / ומגבעת *feminalia, Tunicam, Balteum* & *pileum.*

CCCXI. Primum genus vestimenti sunt מכנסים *feminalia.* De his exstat præceptum Exod. xxviii. vers. xlii. ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו : *Et facies illis feminalia linea ad tegendam carnem nuditatis ; a lumbis usque ad genua pertingent.* Quamvis de hoc vestimenti genere ultimum mentio facta fuerit a Mose, tamen a nobis, ob rationes jam memoratas, primum examinabitur. Septuaginta habent περισκελῆ. vulgatus *feminalia.* Lutherus Nieder Kleider, Junius *femoralia.* Philo Judæus *de Monarchia* περίζωμα, & in *vita Mosis lib.* iii. περισκελῆ. Josephus μαχανασὴ, sed corrupte, uti solet, pro μιχνεσὴ, quod esset ipsissimum Hebræorum מכנסי. Sed & eandem vocem mox exponit per συνακτῆρα & διάζωμα *Antiq. lib.* iii. *cap.* viii. Arabs سراولات quod indumentum significat, sed indumentum circa pedes & femina, hinc مسرول *plumipes, pedes plumis vestitos habens, instar columbæ.* Chaldæus מכנסי retinet. *Targum Hierusol.* אברקסין habet: at corrupte, ut solet, pro אברקסין *Abracsin*, id est *bracca.* Ambrosius *lib.* i. *de Offic. cap.* xviii. brachas quoque habet: Belgæ **onderbroecken**/ & Galli *des Brayes.*

CCCXII. Materia hujus vestimenti erat linum: dicuntur enim Exodi xxviii. vers. xlii. מכנסי בד Libro i. c. vii. ostendimus בד nihil aliud esse quam *linum* . quod clarius probatur ex Ezech. cap. xliv. xviii. ubi dicuntur מכנסי פשתים. At פשתים *linum* significare, nemo est qui dubitet. Ideo optime Septuaginta περισκελῆ λινᾶ. Sed quando de vestitu sacro quæstio est, tunc linum significare, non vulgare, ut quidam docuerunt, sed subtilissimum & pretiosissimum, qualis est byssus, jam animadvertimus: cum sacra omnia fieri debeant secundum præceptum, מן המובחר *Ex præstantissimo.* Optime igitur Chaldæus מכנסי בד vertit מכנסין דבוץ *bracha byssina.* Et Josephus, loco supra laudato, ἐκ βύσσου κλωστῆς. Deinde & שש dicitur materia feminalium Exodi xxxix. xxviii. Sed שש etiam significare *byssum*, sive linum subtilissimum, alibi fuse demonstravimus. Josephus igitur non fuit primus nec solus, qui observaverit feminalia ex bysso retorta esse, ut sentire videtur Hieronymus ad Fabiolam.

Nec tantum ex bysso erant Sacerdotum feminalia, sed & ex bysso retorta. Dicuntur enim Exodi c. xxxix. xxviii. שש משזר *Schesch Moschzar.* Jam docuimus משזר *Moschzar retortum* significare. Sed & numerus filorum exprimitur, quot scilicet fila in unum retorta

torta fuerint, nempe שש *Schefch*, *fex*; atque fic feminalia facra ἑξάμιτα Belgice **fes draet**/ Gallis *fix fils* erant.

CCCXIII. De colore hujus veftimenti non eft quod multum difputemus, cum fuerit *color albus*. Nam byffum albam fuiffe, & album fignificare colorem, libro 1. cap. XI. oftendimus. Apud veteres brachas *coccineas* in ufu fuifse, teftatur Lampridius in vita Alexandri Severi. Et ποικίλους five plumatas habuerunt, ut jam audivimus ex Eurupide. Sed honeftiores plerumque, & ipfi Imperatores, albas geftabant, teftante eodem Lampridio dicto loco.

CCCXIV. Eadem etiam arte factas fuifse brachas Sacerdotum, qua reliqua veftimenta omnia, nullus dubito, quod etiam fatis fuiffe oftendimus lib. 1. cap. XVI. Hieronymus in *Epiftola ad Fabiolam* nobis quidem perfuadere conatur, eas fuiffe confutas, nec ulla arte fieri potuiffe per texturam, quod ex Jofepho probari putat. Sed non video quibus rationibus id probet, nifi quod Jofephus dicat: περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὸν *circa verenda confutum*. Sed per τὸ ῥαπτὸν fortaffis nihil aliud intelligit, quam *claufum*, aut *commiffum & junctum*, five id acu, five arte textoris factum fuerit. Errat fane Hieronymus quando dicit: feminalia non poffe fieri in tela: cum hoc nec Jofephus docuerit, nec contrarium fit arti textoris, uti a nobis jam demonftratum eft. Nam cum omnes veftes, effe debuerint מעשה אורג *opus textoris*, non autem מעשה מחט *opus acus*, ego plane perfuafus fum ipfa etiam feminalia in folo jugo, arte textoris perfecta fuiffe. In eadem fuiffe fententia Maimonida patet *Kele Hammicd. cap.* VIII. ubi, poftquam de *tunica*, *brachis*, & *Pileo* locutus fuerat, tandem fic concludit: ובגדי כהונה כולן אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג שנ׳ מעשה אורג : *Et veftes illa Sacerdotii omnes non fiunt opere acus, fed opere textoris ut dicitur*: OPUS TEXTORIS.

CCCXV. Major difficultas eft, circa hujus veftimenti formam, & figuram. Auguftinus & poft eum Cerda *in Adverfariis*, cum multis aliis hoc veftimentum *Succinctoria* & *Campeftria* vocant. Sed an recte merito dubitatur, cum fuccinctoria & Campeftria a Sacerdotum feminalibus aut brachis non parum videantur differre; nam etfi fuccinctoria & Campeftria alias verenda & femina etiam velaverint, videtur tamen quod non quodlibet crus feparatim velaverint, fed utrumque uno ambitu. De fuccinctorio Ifidorus *lib.* XIX. *cap.* XXII. *Succinctorium vocatum, quod, ut dictum eft, fub*

 brachiis

brachiis habet, ductum alarum sinu ambit atque hinc inde succingit. Videntur itaque ejusdem fuisse formæ, cujus sunt velamenta illa, quibus aliquando pistores incedere videmus in depsendis panibus siligneis; aut etiam balneatores, qui lintea quædam infra axillas constricta habent, quæ totum corpus, inde fere ad genua operiunt. Tales Belgæ vocant **een schort** / non autem **een broeck** / Galli *un devanteau.*

Id ipsum fortassis intellexit Josephus per suum συναχῆρα, & Græci per τὸ διάζωμα & περίζωμα. est enim συναχὴρ nihil aliud quam *constrictorium.* Notum etiam est διάζωμα & περίζωμα esse operimenta quædam veterum Atheletarum, Balneatorum & Coquorum circa lumbos constricta & cincta, sic dicta a ζώννυμι *stringo.* Idem videntur intellexisse Romani, ut Plinius & alii per suum *ventrale.* Nec multum ab his differunt nostrarum mulierum tunicæ aut potius Cyclades, quas *roccas* vocare vulgo solemus, nisi quod forsan roccis fuerint breviores.

CCCXVI. Fortassis ab his non differunt Seniorum περισκελῆ, videntur enim idem significare ac περίζωμα & διάζωμα *succinctorium* mulierum, coquorum aliorumque operariorum. Est sane περισκελὶς mulierum ornamentum, testante Polluce *lib.* v. *cap.* xvi. ubi inter alia in γυναικείῳ κόσμῳ etiam ponuntur περισφύρια, περιπεζίδες, περιπέζια, & tandem περισκελίδες. Hinc Horat. *lib.* i. *Epist.* xvii. artis meretriculæ esse ait, sæpe *periscelidem* sibi raptam flere (modo tamen περισκελὶς illi non sit vinculum aureum quod mulieres ad ornatum gestant, prout ibi a quibusdam exponitur.)

Nota refert meretricis acumina sæpe catellam
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis.

Latini idem vestimenti genus exprimunt per vocem *subligacula*, quæ Scenicorum operimenta erant. Cicero i. *Offic. Scenicorum mos*, inquit, *tantam habuit a vetere disciplina verecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo.* Si quis tamen contendat περίζωμα & περισκελῆ subligacula aliquando etiam significasse ejusmodi feminalia, qualia sunt nostræ bracchæ, quas hodie gerimus, nollem ei mordicus contradicere: cum revera tempore hyberno maxime a Romanis cultioribus induerentur, teste *Suetonio in Augusto*, nam non nisi hyeme *feminalibus & tibialibus muniebatur*, quod de nostris *brachis* explicarem potius quam de veterum *succinctoriis & subligaculis* scenicorum balneatorum, aut mulierum, si quidem

hyemis inclementiæ non multum potuissent mederi: nostræ autem brachæ id facile præstarent.

Eodem sensu & ipsa *feminalia* sæpe sumuntur cum ab auctoribus Græcis, tum ab Hebræis. Videantur Hesychius & Suidas Græcorum Grammatici doctissimi. Nec aliter Hebræi. Jarchius *in suis Glossis ad cap.* II. *Codicis Niddah*, ubi vocem פמלניא (ut corrupte a Talmudicis scribi solet, pro פמנליא *feminalia*) explicat סינר פרו'ציים *succinctorium*, vulgo furtzet. Iterum puto legendum esse פורצות furtzot/ aut potius fürschutz/ aut etiam שו'רצין schürtzen/ quod Germanis succinctorium significat. Eadem voce etiam utitur Jarchius Exodi XXVIII. ubi Ephodum quoque exponit סינר שקורין פורצינם ubi iterum puto scribendum esse שקורין שור'צינס *quæ vocantur* schurtzeus. Levi sane mutatione. Ita quoque legendum puto *cap.* II. *Codicis Niddah.* Sed hæc omnia proprie non sunt מכנסים Hebræorum. Id Hebræi potius dicerent חגור a חגר *cingere*, & *stringere*, aut etiam סינר *sinar.*

CCCXVII. Non raro hoc genus vestimenti a græcis vocatur *ἀναξυρίδες*. Sed & hoc improprie: cum *ἀναξυρίδες* proprie significent *cruralia* & tibialia, est enim *ξύρον crus.* Eodem sensu sumuntur Gallorum *Calçones*, qua voce מכנסים apud eos exprimuntur. Non tantum Galli hoc genus vestimenti *des calçons* vocant, sed & ipsi Judæi. Videatur Jachias in Danielem cap. III. XXI. ubi vox פטשין quam vocem volunt proprie nostras brachas significare, exponit per קלצ׳ id est *calçon.* Optime quidem si formam & usum hodiernum spectemus, nibil enim aliud significat Italorum *Calzi* & Gallorum *Calçones* quam feminum velamenta, ea quidem quæ infra alia gstantur, ideo Belgis **onderbroeck**. Si tamen ad vocis Etymologiam attendamus, proculdubio male dicuntur *Calçones*, cum illa vox a calceis aut caligis deducta sit, quæ nihil aliud significat quam pedum tegumenta, ut vel ex veste illa Imperatoris constat, unde & *Caligula* dictus, quæ pedem vestiebat, non autem femina, quemadmodum id ex Tacito *Annal. lib.* I. aliisque facile probari potest. Eadem etiam voce *caliga* usus est vulgatus, Interpres sane doctissimus, in exponenda voce *ὑπόδημα*, quod calceum significat. Sed quoniam hodie Gallorum *Calçones* etiam significant feminalia, sive brachas, & quidem illas quas carni proximas & infra cætera vestimenta gerimus Sacerdotum מכנסים optime *Calçones* dicuntur ab interpretibus Gallicis: cum

cum non tantum femina velaverint; sed & interiores fuerint vestes, infra scilicet tunicam absconditæ.

CCCXVIII. Et ipsæ *bracha* idem sæpe significant. Nam apud veteres aliquando nihil aliud sunt quam tibialia, crurum & pedum tegumenta, pedules, & crurales fasciæ. Epiphanius *de Catarrhis*: τὰ δὲ ἄλλα, ποδεῖα ὡς εἰπεῖν, τὰ ἐξ ἱματίων γεγενημένα, ἃ παρά τισιν ὀδώνια κέκληται, ἢ βράκαι, χερσὶ περιθέασιν, δακτύλους δὲ τοῖς ποσίν. *Quantum ad reliqua, pedules, ut dicitur, ex vestimentis facta, quæ a quibusdam Odonia vocantur, aut bracha, manibus induunt, annulos autem pedibus.* Ubi per *brachas* Epiphanius proculdubio intelligit fascias illas, quibus crura & pedes velare solebant veteres. Idem per brachas intelligit interpres Juvenalis, cum dicat: *tubruci*, quod tibias bracasque tegunt. Est enim posteriorum ævorum Latinis *tubruccus* quasi *tibiarum roccus*. Ex his omnibus patet, cuncta ista vestimenta, quæ aliquo modo crura. & femina tegebant, veteribus dicta fuisse, *feminalia*, *succinctoria*, *ventralia*, *caligas*, περισκελῆ, ἀναξυρίδας, διάζωμα & περίζωμα. Hinc apud Hesychium & Suidam eadem significatio omnibus attribuitur. φιμινάλια, περισκελῆ & βράκια. Usus tamen voluit, ut fere omnes istæ voces adhibitæ fuerint, ad significandum certum aliquod vestimentum, quod hodie *feminalia*, Gallice *Calçons* & *hautdechausses*, Germanice Bruch / Italice *bragas* & *brayes* vocamus. Quæ primo pedem tantum aut crura velabant, sed tractu temporis adhibitæ sunt ad significanda vestimenta quæ fere totum corpus inferius vestiunt. Sic a ξύρῳ *crure* brachæ dictæ sunt ἀναξυρίδες. Ita & hodie Germanis & Belgis eædem brachæ vocantur buxen & boxen / a *baxea* certo aliquo genere calceamenti, de quo vide apud Plautum. *Menechm. Act.* II. *Sc.* III.

CCCXIX. Ut autem formam מכנסים Hebræorum Sacerdotum melius caperemus, primum observabimus quas partes corporis debuerint tegere, deinde cætera, quæ ad eorum structuram pertinent, examinabimus. Inferius igitur corpus tegebant, aut si mavis medium corpus paulo infra mammillas ad genua usque. Moses quidem Exodi XXVIII. versu XLII. dicit brachas initium sumpsisse ממתנים *a lumbis*; sed illud a multis doctoribus ita explicatum fuit, quasi circa cor constrictæ fuissent. Ezechiel Propheta cap. XLIV. XVIII. de feminalibus Sacerdotum sic loquitur: ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע *Et feminalia linea erunt super lumbos*

lumbos eorum ; Non cingentur in sudore. Jarchius ad hæc verba quidem animadvertit : Deum Sacerdotibus vestitu laneo interdixisse , ideoque jussisse ut essent פשתים *linea* ; quia lana facile sudorem excitat in corpore. אסרה inquit, ההורה לכהנים מלבושי צמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע ארת הנשר : *Lex vetuit ne Sacerdotes vestes laneas gestarent, quia lana sudorem excitat in corpore, unde caro sudore inquinatur.* Eodem sensu hunc locum intellexit Junius & alii bene multi. Aquilæ secunda editio *Buza* habet, ut observat Hieronymus : putatque hoc significare, Sacerdotes non esse cingendos violenter, arcte atque constricte instar vinctorum : ne in ministeriis sacerdotalibus inhabiles fierent, & quæ sequuntur ; in qua sententia videntur etiam fuisse Septuaginta, habent enim *βίαν. Non accingentur violenter.* Nihilominus aliam etiam habet explicationem : scilicet intelligendum esse, ne cingerentur in loco ubi sudant : ut locus cincturæ per Prophetam iudicaretur, non supra axillas, nec infra lumbos. שנינו בבריתא אין חוגרין במקום שמזיעין לא למעלה מאצילים ולא למטה ממתניהם שהוא מקום זיעה אנ לא שו״ירא בלע״ז *Discimus ex traditione exotica : Non cingentur in loco ubi sudant. Non supra axillas, nec infra lumbos , quia ibi est locus sudoris, barbare, EN LA SUEUR.* Kimchius Prophetam eodem modo explicat : פי׳ ר״זל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתנים ולא למעלה לאציליהם אלא כנגד אצלי ידים : *Doctores nostri beatæ memoriæ hoc exponunt*, non cingentur in loco ubi sudant, *secundum traditionem : quando cingunt, non cingunt se infra lumbos , nec supra axillas , sed circa axillas.* Hæc traditio totidem verbis reperitur in *Massechet Sevachim, cap.* II. Ad istum locum in Gemara Jarchius animadvertit, *locum sudoris* esse in lumbis , & in axillis : שהבשר נכפל על הבשר ומתחמם ומזיע *quia caro duplicatur , ut incalescat , & facile sudet.* Pergit Jarchius & explicat quid sit כנגד אצלי ידיהם *circa axillas* nempe : על צלעותיהן כנגד המרפק *Ad costas circa humeros.* Optime igitur Chaldæus hæc verba לא יחגרו ביזע sic παραφράζει. לא יזרזון על חרציהון אלהין על לבבהון ייסרון *Non cingent ad lumbos , sed ad cor suum cingent.* Hæc quæ ita disputantur de loco cincturæ, quidam intelligunt de balteo tantum ; ut ex glossis Jarchii Codice *Sevachim* cap. II. constat : nihilominus idem etiam intelligi putant de loco ubi stringuntur feminalia ; non solum ea de causa, quod quidam

crediderint hoc debere intelligi de vestibus lineis, non autem de laneis, qui laneæ sudorem facile excitant: sed etiam quia Maimonides exfertis verbis dicit, loco modo laudato, *feminalia* liganda, aut stringenda esse *circa cor.* Igitur, secundum has traditiones מכנסים sive *feminalia* sacerdotum constringi debebant supra umbilicum, non multum infra axillas, circa cor.

CCCXX. Inde a pectore dependebant sacerdotum brachæ, testante Mose, loco toties citato, עד ירכים *ad genua* usque: ad finem scilicet feminum, ubi genua incipiunt. Hoc sensu explicatur a Maimonide, loco supra laudato. עד סוף הירך שהוא הארכובא *Ad finem feminum ubi genua.* Rabbi Levi Barselonius Præcepto XCIX. sic commentatur: המכנסים צורתן ידוע בכל מקום והיו גדולים ממתנים עד ירכים כלומר עד הירכים שהוא הנק נגוי *Feminalium figura ubique nota est, quorum quædam magna sunt a lumbis ad femina, ut dicitur*: ad femina, *quæ dicuntur* GENOV. En per ירכים intelligit genua, id est τὸ סוף הירך *finem feminum.* Hieronymus *in Epistola ad Fabiolam*: *a nostris dicuntur feminalia, vel bracha usque ad genua pertingentes.* Non erant dimissæ infra genua ut genua includerent, sed finiebantur supra genua, ubi femina finiebantur. Quod monitos velim veritatis studiosos, ne sibi imponi sinant ab iis qui nobis persuadere conantur, genua feminalibus Sacerdotum inclusa fuisse: quales brachas exhibent tabulæ *Leonis Iudæ*, & post eum *Leusdenii* Ultrajectini Professoris, qui etiam expressis verbis dicit, *Differt.* XXVII. *Inferne ipsa genua attingebant, imo includebant*, quod tamen nec *S.* Scriptura, nec Hebræorum antiquitas docet. Cur longiora esse non potuerint hæc feminalia docet *Aben Ezra:* יהיו קצרים שלא יכשל בהם *erunt brevia ne impedimento sint.*

CCCXXI. Ex his facile detegi poterit hujus vocis *Bracha*, bruch/ broeck/ *brage*, *brayes*, βράκια, & אבריקסין scaturigo: ita scilicet dici a *Genu.* Notum est *genu* Hebræis esse ברך *berech*, & Syris ܒܘܪܟܐ *borcho.* Hinc *bracha* fere apud omnes Europæ populos. Nam quemadmodum Græcis certum vestimenti genus dicitur καρπωτὸν a καρπῷ & Hebræis פסים a פס (de quo nos fuse lib. I. cap. XVI.) *vola manus*, quia manicæ istarum tunicarum ad volam manus usque protractæ erant; ποδήρης *talaris*, quia ad pedes & talos demissa erat, & ἀναξυρίδες *cruralia* a ξύρω, sic & feminalia dicta sunt *bracha* a ברך *berech*, aut Syrorum בורכא *borcho genu*, quia ad *genua* demissa erant. Nec a sententia mea dimovebor,

bor, si quis mihi opponat, brachas ita non dici ab ipsis Hebræis, sed potius סרבלא *sarbala*, & פטש aut מכנסים cum tamen eadem voce ברכא videantur debere uti, si esset vox Hebræa: & Syris, uti constat ex *Targum Ierusalemitano*, corrupte dici אברקין pro אברקין, aut potius pro ברקין a latino aut Græco *bracca*, βράκια, ut & Latine פמלניא corrupte *feminalia*; nam hoc non obstat quo minus illius origo sit Hebræa. Quis nescit quam misere voces soleant mutari & corrumpi successu temporis? Infinita exempla adferre possem ad demonstrandum, origines & scaturigines vocum linguarum, & artium, in natali suo solo sæpe exaruisse, cum tamen alibi ex iis quasi rivuli aut potius stagna quædam supersint: ut non mirum esset, si diceremus feminalia aliquando ab Hebræis etiam *brachas* dictas fuisse, eandemque vocem postea a multis populis receptam & conservatam fuisse, apud Hebræos autem interiise tractu temporis, succedentibus apud eos aliis vocibus. Sed non plane interiit vox *bracha* apud Hebræos: est enim Talmudicis, ut videre est, *Massechet Kelim cap.* XXVI. *Misna* III. ברכייר corium sive *ventrale* opificum (Belgice **een Schoots vel**) quod ad genua demittitur, aut *quod genua tegit*, ut habet glossa.

Hinc patet male vulgo scribi *braca* & pejus *bracca*; potius scribendum esse *bracha*, quemadmodum etiam in optimis Codicibus Ciceronis *brachati* & *bracha* legitur. Manifestum etiam est non minus errasse. Isidorum *Orig. lib.* XIX. *c.* XXII. cum crediderit: *bracas* dici *quod sint breves*, quasi esset vox Latina. Optimo tandem jure *Salmasius* ad *Tertull. de Pallio*, cap. I. carpit eos, qui hanc vocem Gallicam putarunt, ut Diodorus Siculus & alii. Sed pessime magnus vir ipse deceptus est, eodem loco, ubi contendit vocem istam esse Græcam. Fefellit eum proculdubio doctissimus Casaubonus in *vita Augusti*, ubi eandem sententiam docuerat.

CCCXXII. *Bernhardus Anglus*, vir cui propria saliva vehe-
,, menter placet, eamque ab omnibus lambi desiderat, in me plus
,, semel sine causa acriter & ineptissime debachatus, ferre non po-
,, test meam, de *feminalibus* Sacerdotum Hebræorum sententiam;
,, minime quod vocem *brache* Hebræam vel Syram crediderim,
,, illudque genus vestimenti cum cæteris sola fieri textura, absque
,, acus opera docuerim. *Ad Iosephum Lib.* III. *cap.* VII. *pag.*
,, 171. conatur probare auctoritate Hieronymi, in *Epistola ad Fa-*
,, *biolam*, dicentis *non posse in tela brachas fieri*, quæ sint verba

„ Josephi, ut putat Hieronymus. At nos *verba Josephi* περὶ τὰ „ αἰδοῖα ῥαπτὸν exposuimus & simul ostendimus nusquam dixisse Jo- „ sephum, *brachas in tela fieri non posse.* vide supra paragr. cccxii. „ ut nullam animadvertam rationem quæ *Bernhardum* moverit tot „ verba Hieronymi chartis illinire? At non ego solus, sed reliquo- „ rum hac ætate sugillanda fuit Theologorum credulitas. *Cæterum*, „ inquit, *ni videretur hæc ætas Theologorum fabulis Rabbinicis pro- „ pior magisque credula quam historiæ veteri, haud sustinuissem sta- „ tim omnia, ex Hieronymo adjungi, viro licet Iudaicarum παραδόσεων satis avido.* Miseros Theologos critico Bernardo, Ju- „ daicarum παραδόσεων parum avido, credulos atque ineptos! Huic „ critico nihil placet, præter Græculos mendaces eorumque fabu- „ las. Displicent vehementer Pharizæi omnesque Rabbini. Pu- „ deat itaque omnes, quotquot fuerunt alicujus famæ, *Iudaicarum „ παραδόσεων avidos*, ipsos *Hieronymos*, *Augustinos*, *Origines*, „ *Epiphanios*, *Munsteros*, *Reuchlinos*, *Buxtorfios*, *Capellos*, *Bo- „ chartos*, *Seldenos*, *Lichtfootios*, tot alios, inter ipsos Anglos „ magni nominis viros, quotquot hactenus Ecclesiæ utiles labo- „ res impendisse creduntur, studio arduo, non cuilibet, nec ipsi *Ber- „ nhardo* pervio.

„ CCCXXIII. Sed heu misero mihi! meum enim latus, (quam- „ vis hominem nunquam viderim, de eo nunquam cogitaverim, mul- „ to minus eum læserim) petit. Ego ipse sum qui tam grandia pec- „ cata commisi, quia sum *hujus ætatis Theologus*: quia amo Anti- „ quitatem quamlibet, sacram & profanam, non solum Græcorum, „ Romanorum, aliorumque populorum, sed & Hebræorum sa- „ pientiam, quod eodem loco mihi sint cunctæ fabulæ Græcæ & „ Hebrææ, quod ex qualibet abysso, immo ex cujuslibet fimeto „ margaritam eruere tentem. Ego itaque solus inter *hujus ætatis „ Theologos*, in eadem pagina (ut & alibi variis locis, ubi ad quas- „ libet cavillationes, atque inhumanos contemptus responsurus ero, „ ut discat cavillatoribus ineptisque detrectatoribus nos esse *& can- „ tare pares, & respondere paratos.*) ter fui nominandus & in cœ- „ num dejiciendus. Primum quod non satis fuerim credulus, ut „ brachas a Græculorum ῥάκω ῥάκος, & βράκος fuisse dictas cre- „ diderim: sed ab Hebræorum, aut Syrorum lingua (quæ Græco- „ rum aliorumque populorum linguarum, scientiarum & Religio- „ num scaturigo.) ברך *berech*, vel ברכא *borcho*, *genu*, quia eo usque per-

,, pertingebat, quemadmodum Græcorum καρπωτὸν fit a κάρπω, ,, ποδήρης a ποδὸς, & ἀναξυρίδες a ξύρω, ut & Hebræorum פסים a פס ,, uti paragrapho CCLXXIX. & CCCXVII. demonstro. Sed extorqueat ,, Bernhardus credulis, etiam quibuscunque potest fidiculis, *brachas* ,, ex aoristo verbi Getici *brican*; ex ῥήγνυμι fiat ῥάκω, ῥάκος & βράκος. ,, & id credat qui cum eo satis est credulus, ego non invideo, sed ,, miror magis ejus audaciam & φιλαυτίαν, immo & inscitiam in ,, linguis orientalibus eorumque antiquitate.

,, CCCXXIV. Sed & acri aceto perfundendus fui, quod do- ,, cuerim *brachas* fuisse integras contextas, absque opere acus. Præ- ,, sertim quod tanto labore ex imis fundamentis, & antiquitatis ,, spississimis tenebris in lucem protraxerim veterem ὑφάντειαν, tot- ,, que auctores exposuerim hactenus a nemine intellectos. *Quid* ,, *enim*, inquit, *illa* (scilicet ὑφάντεια) *ad Pontificem Iudaicum* ,, *sacrive scrinii arma? Phineasus sane protovestiarius nihil unquam* ,, *simile somniavit, aut sinciput aliquod Talmudicum.* Si ad Pontificem ,, Judaicum sacrive scrinii arma nihil facit ὑφάντεια, misere erra- ,, vir, ad mentem Bernhardi, Moses, aut potius ipse Deus, quod ,, tam expressis verbis jusserit, ut essent מעשה ארג *opus textoris. Sed* ,, במחברה *acu committi poterant feminalia & manicata vestes, idque* ,, *non esset contra* מעשה ארג. Ita sane fieri poterat, atque ita fit ,, hodie. Sed & aliter fieri poterat, sola nempe textura, absque ,, acu, qualis erat tunica ἄῤῥαφος Christi, si Evangelistæ credas. ,, Ita facta esse omnia Sacerdotum vestimenta, probavi, capite XVI. ,, paragr. XX. hujus editionis CCXLV. & alibi, quibus refutandis ni- ,, hil adduxit Bernhardus, nihil adducere potest. Si *acu* fieri po- ,, terant, cur expresse jubetur, ut fierent מעשה ארג *opere textoris*: ,, cum vestimenta omnia ex neta lana & lino variis coloribus auro- ,, que fieri non potuerint, nisi opere textoris, tela scilicet texenda ,, est, ut deinde ex ea partes variæ acu consuerentur, uti hodie fieri ,, solet a nostris sarcinatoribus. In Templo cuncta fuerunt מן המובחר ,, *ex optimo*; vestes itaque esse debebant preciosissimæ. Textæ au- ,, tem cariori emuntur pretio, ut patet vel ex Tunica Christi, quæ ,, ideo dicta est ἄῤῥαφος & ὑφαντὸς ἐκ τῶν ἄνωθεν δι' ὅλου: ut etiam tota ,, ars ita texendi, ob carum pretium, tandem in oblivionem abie- ,, rit. At *nihil simile Phineasus protovestiarius unquam somniavit.* ,, Non credo, Bernharde, te præditum esse revelatione propheti- ,, ca Danielis, ut aliorum somnia possis divinare. Phineasus sane

,, non fuit somniator. (tu somnies quamdiu placet; cum somnia ,, tua adeo tibi sint grata.) Expressam Phineasus habuit legem Dei. ,, Tandem nec *sinciput Talmudicum ista somniavit.* Maimonides ,, non est *sinciput Talmudicum*, nec Gemarici, quidquid tu eos ri- ,, deas & contemnes. Hi claris verbis docent *Mussechet Ioma* ,, *cap.* VII. vestes sacras fuisse textas, non acu consutas, uti hoc ,, & sequenti capite demonstro. Fateor Maimonidem credidisse ,, *manicas* fuisse assutas tunicis, quod ex Talmude probare tenta- ,, vit. Sed & nos ipsius errorem palam facimus, capite sequen- ,, te. Ultro tamen ipse fatetur *brachas* textas, non *sutas* fuisse. ,, Ipsam etiam tunicam, immo & manicas textas fuisse asserit, nisi ,, ut manicæ detextæ tunicæ corpori acu commissæ fuerint. Ad ,, quæ & nos respondimus.

,, Sed veterem hanc ὑφάντειαν *Braunio Theologo non invidet Ber-* ,, *nhardus.* Nec ego invideo Bernhardo invidiam, contemtum & ,, contradicendi libidinem. Nec ipsam criticam ipsi invideo. Amo ,, criticam quamlibet magnopere, eamque commendo. Amo & ,, inquiro, quantum possum, & quantum licet per otium, ipsas Fa- ,, bulas, non solum Orientalium, sed & Romanorum, & ipsius ,, Græciæ mendacis. Quousque cujuslibet nationis fabulæ, ritus, Re- ,, ligiones, veram historiam veterem solidamque Antiquitatem at- ,, que eruditionem amantibus sint legendæ, indagandæ, immo & ,, credendæ, quantus sit usus studii Talmudici, quantum omnibus ,, scientiis promovendis sit necessarius, hic non datur dicendi lo- ,, cus. Id alibi a me factum est. Hoc unicum hic addo: (& for- ,, te majori audacia quam multi exspectassent) absque orientalium ,, Linguarum, immo & Talmudicæ sapientiæ cognitione, ad ima ,, veræ Antiquitatis perveniri posse, a me negari, ringatur quan- ,, tum velit Bernhardus. Invideat itaque, vel non invideat; invi- ,, diam tamen viro honesto atque literato Bernhardi indignas ob- ,, trectationes redolere, modestiores atque sapientiores cuncti me- ,, cum judicabunt. Rideas ὑφάντειαν ex spissis Antiquitatis tene- ,, bris retractam si ita es γελαστὴς & γελαστὸς summopere tamen ab ,, eruditioribus laudatur, quod forte mordet te, cui honestissi- ,, morum virtutes displicent. De suis superbe, de aliorum labo- ,, ribus indigne judicat Bernhardus. Sane aliorum vigilias, labo- ,, res atque inventa ridere & superbe contemnere, in qua arte ex- ,, cellit Bernhardus, est viros doctos diligentioresque absterrere, ne

„ne unquam ex remotiori Antiquitate quidquam eruere tentent, „qua via ignorantia immo & barbaries serio commendatur. Sed „tantus mihi non est Bernhardus ut propter ipsius sive contemptum „sive ignorantiam quidquam negligam.

CCCXXV. Tandem eadem pagina acerbioribus sannis proscin„dendus fui. Crisim suam excercet in eundem Josephi locum, „quem & ego allegavi, ad hæc verba: τέμνεται ϑ' ὑπὲρ ἥμισυ & „quæ sequuntur. *Divisum (subligar) usque ad medietatem, sed cir„ca ilia constrictum.* Ad hæc verba, inquam, absque ulla causa, „sola libidine contradicendi, contemnendi, ne dicam calumnian„di, hæc habet: *aut Braunii* (interpretatio) *loco ultimo, qui ne„scit quid in humanis sit* τὸ ἥμισυ. Furit iterum Bernhardus in Brau„nium. Quid tibi peccavit Braunius, Bernharde?

Dic qua Tisiphone quibus exagitare colubris?

„Ut eo usque ipsi sis inhumanus. *Braunius nescit quid in humanis sit* „τὸ ἥμισυ. Bernhardus id novit, insignis scilicet est Anatomicus viven„tium fortassis magis quam mortuorum. Sed quicunque viri docti „atque honesti tuas ineptias, superbos tuos contemptus, legent cer„tissime mecum fatebuntur *inhumanum Bernhardum furore abreptum* „*nescire quid sit humanitas, ne* τὸ ἥμισυ *quidem humanitatis intelli*„*gere, helebore opus habere, ut cerebrum insania purget, ne aliorum* „*laboribus in posterum plus æquo invideat.* Hæc Bernhardum in „Braunium dixisse sufficit. His dictis, nihilo probato, vicit. Do„ctus vult haberi obtrectator, & sapientiæ, si diis placet, dictator. „Audeo tamen ipsi commendare prudentiam & humanitatem.

CCCXXVI. Utut sit, mihi persuasissimum est, vocem *braeba* esse Hebræam, a ברך *berech* genu, scilicet ad genua demittebantur. Fateor tamen apud Antiquos etiam in usu fuisse brachas, quæ ad talos usque dependebant, immo quæ totum pedem & crus simul & femina velabant, quales hodie habent Nautæ & alii, præsertim in frigidioribus Regionibus, Italis *Calze marinaresche*. Ejusmodi brachas forte intellixit Hieronymus ad cap. III. Danielis versu XXI. ubi כרבלין *bracha* dicuntur, Symmacho ἀναξυρίδες, *quibus crura tegebantur, & tibia, quasi crurales & tibiales appellata sunt,* forte quia femina & crura simul tegebant. Scythas aliosque populos Septentrionales brachas gestasse, quæ totum fere corpus tegebant, docet Pomponius Mela *de Situ Orbis lib.* II. *cap.* I. *Totum brachatum corpus, & nisi qua vident, etiam ora ve-*

stiti.

ſtiti. De iiſdem *Ovidius lib.* III. *Triſt. Ecl.* x.

Pellibus & ſutis arcent mala frigora brachis,
Oraque de toto corpore ſola patent.

Tales brachas ex pellibus animalium vidimus magna copia Fliſſingam advectas ex freto Davis, anno CIↃ IↃC LVII. toti corpori, a calce ad caput uſque muniendo aptas. Nec multum ab his differunt *Suevorum*, ſive *Suaborum* brachæ in Germania, apud alios populos plane ridiculæ. Eodem prorſus modo brachata conſpicitur ſtatua illa gauſapata, Regis Parthorum, ubi brachæ apparent ad talos uſque demiſſæ. Vide Ferrarium de *Re veſt. parte* II. *lib.* I. *cap.* VIII. Hæc fortaſſis cauſa fuit, quod apud veteres brachæ & feminalia aliquando cruralia & pedules ſignificaverint, ἀναξυρίδες autem & caligæ, & cruralia brachas; cum non raro idem veſtimentum & femina, & crura, & pedes ſimul veſtiverit. Ne autem his multum inhæreamus, certum eſt Sacerdotum *brachas* ita dictas fuiſſe a *genu*, quod ſcilicet ad genua pertingerent.

CCCXXVII. Apertæ eſſe ſolent brachæ ad infimum ventrem ad emittendam urinam, &, (honos ſit auribus) ad anum, ad exonerandam alvum; cujus formæ ſunt hodie feminalia noſtrarum mulierum, & quorundam virorum. Talia in uſu fuiſſe apud Orientales populos ante multa ſæcula, colligi poteſt ex Codice *Niddah cap.* II. ubi aperturam anteriorem circa verenda vocant בית הערוה *locum verendorum*, poſteriorem autem בית הנקב *locum foraminis.* Audiamus Jarchium ad locum iſtum בית הנקב ובית הערוה דרכן היה לעשות הנקבים במכנסים כנגד בית הערוה להשתין מים מחוץ דרך שם וכן כנגד בית הערוה וכשגומר לקשור הנקב ברצועה וסותמו Locus ani, & locus verendorum. *Mos erat ut foramina* (ſive aperturas) *facerent in feminalibus, e regione verendorum, ad emittendam urinam foras, eodem modo fieri ſolebat e regione ani; qua re facta, foramen ligabant & claudebant ligulis.* Poſſet aliquis dubitare an Sacerdotum brachæ etiam non habuerint ejuſmodi aperturas, cum dicat Joſephus *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. διάζωμα περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὸν ἐκ βύσσου κλωστῆς εἰργνύμενον ἐμβαινόντων εἰς αὐτὸ τῶν ποδῶν ὥσπερ ἀναξυρίδας. ἀποτέμνεται δὲ ὑπὲρ ἥμισυ, καὶ τελευτῆσαν ἄχρι τοῦ λαγόνος περὶ αὐτὴν ἀποσφίγγεται. *Subligar circa verenda commiſſum. Factum ex byſſo retorta, cui inſerunt pedes (quod pedibus inſcendunt) tanquam cruralibus. Diviſum uſque ad medietatem, ſed circa ilia conſtrictum.* Ita hunc locum verto: cum Gelenii verſio mihi minime placeat:

non

non enim exprimit mentem Josephi. Quid quæso, intelligit per suas *dimidiatas bracas*? Nec magis arridet versio Gallica doctissimi *Arnoldi Andillensis*: cum locum istum admodum parce verterit; quod factum puto, non tantum quod in Hebraicis peregrinus fuerit (cum tamen non nisi in Hebæorum scriptis versatissimum admittam, qui nobis Josephum accurate interpretaretur) sed etiam quod nón satis attenderit ad verba Græca. Sic ille, *Celui qui doit officier est obligé suivant la loy, d'etre pur & chaste, & vetu* (ubi ad verba, quæ allegavimus pervenit) *d'un habit nommé Manachaz, c'est a dire qui serre fort. C'est une espece de calçons de lin retros, & qui s'attache sur les reins.* His verbis quidem docet Sacerdotum vestitum fuisse feminalia, sed nec formam, (quod tamen observari debuit, cum in rebus sacris minima etiam sint notanda) expressit, nec Josephi mentem intellexit. Nihil jam dicam, quam male cum cæteris interpretibus retineat vocem *Manachaz* Græce μαναχασὴ, cum vocem istam corruptam ex Hebræo debuerit emendare, & scribere μιχνεσὴ, aut minimum μάχναση a מכנסי. Quorsum quæso illud addit? *C'est a dire qui serre fort.* An Josephus id voluit his verbis? βούλεται ἢ συναχτῆρα δηλοῦν. Male vertuntur: *C'est a dire qui serre fort:* est enim συναχτὴρ nihil aliud quam *subligaculum, constrictorium*: aut tale quid. Cætera multa, quæ maxime erant notanda in descriptione feminalium, quam nobis dat Josephus, alto silentio præteriit, quod cuilibet patebit, si ad Græca attendat. Quid quid est, si Josephus non erravit, quemadmodum hac in re errare non debuit, cum ipse fuerit Sacerdos, & ejusmodi vestibus in ministerio sæpe vestitus, manifestum erit, cujus formæ fuerint feminalia Hebræorum Sacerdotum: ejusdem scilicet fere, cujus sunt hodie nostræ brachæ. Pedes enim iis inserere, aut potius pedibus eas *inscendere*, (utitur Josephus verbo ἐμβαίνειν) quemadmodum & tibialia, aut cruralia inscendere solemus. Dicuntur etiam a Josepho περὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτὰ *circa verenda consuta*, non quod revera consuta fuerint: erant enim *opus textoris*, sed quod circa verenda fuerint commissa, uti solent: sed a verendis ad ilia divisa, ad comprehendendum ventrem & clunes.

CCCXXVIII. Superne ad lumbos constringebantur, & corpori alligabantur certis quibusdam vittis, aut ligamentis, quæ feminalibus ita erant inserta, ut potuerint arctari & laxari pro libu-

tu, & pro craſſitie corporis, iuſtar crumenæ, quæ aperiri & claudi ſolet: ideo כיס marſupio ſimilia eſſe dicuntur feminalia, ut videre eſt apud Maimonida *Kele Hammikd. cap.* VIII. המכנסים בין של כה' בין של כה' הם מכתנים עד ירכים שהוא למעלה מן הטיבור קריב מן הלב עד סוף הירכים שהוא הארכובה· ושנצים יש להם ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה אלא מוקפין כמין כיס *Feminalia, ſive ſummi Pontificis, ſive cæterorum Sacerdotum, a lumbis demittuntur uſque ad finem feminum, quæ ſunt genua. Et habent ligamenta quædam. Sed nulla eſt illis apertura, nec ad anum, nec ad verenda, ſed conſtringuntur inſtar crumenæ.* Hinc fortaſſis ab Euripide *ſacci* vocantur:

.... ἢ τοὺς θυλάκους τοὺς ποικίλους
Περὶ τοῖν σκελοῖν ἰδοῦσα.

Quæ videbat ſaccos variegatos circa femina. ubi per *ſaccos variegatos* proculdubio feminalia intelligit, quia revera formam habent duorum ſaccorum, alias *biſſaciorum*, ſic dictorum a duobus ſaccis. Hæc autem ligamenta, quibus feminalia ſolebant corpori aſtringi, ab Hebræis שנצים vocabantur, ut patet ex capite ſecundo *Codicis Nidda:* ubi ad vocem שנצים Jarchius habet: אשר לטש כעין שלנו *quibus ligantur* (feminalia) *ut apud nos.* Et ſane notum eſt, apud nos feminalia ſolere ſtringi, certis quibuſdam ligamentis, aut nodulis, quibus pro ligamentis utimur, inſtar fibularum. Hæc autem ligamenta putamus fuiſſe inſerta ſuperiori parti feminalium, non quidem ut quaſi limbo alicui inſerta, aut adſuta fuerint, uc hodie ſæpe fieri ſolet, ſed ita ut alternis foraminibus inſerta fuerint. Cum enim feminalia fuerint *opus textoris*, non autem *opus acus*, ita debeat concipi, ut omnia facta fuerint abſque opera acus, quod priori modo tam facile non potuiſſet fieri. Hæc eſt ratio quod a figura Judæ Leonis receſſerim, & שנצים ſive ligamenta hoc modo exhibuerim, ut infra in tabula patebit.

CCCXXIX. Feminalia, quibus hodie viri utuntur, fere ejuſdem formæ eſſe ſolent, cujus ſupra docuimus ex Talmude, fuiſſe brachas quaſdam apertas utrinque, niſi quod hodie Virorum feminalia unicam tantum habeant aperturam, ſcilicet ad verenda, non autem ad poſteriora. Sunt ex Hebræorum doctoribus, qui Sacerdotum feminalia ſimila eſſe dicunt noſtris, id eſt illis, quibus tempore ſuo utebantur. A noſtris autem brachis, quales hodie geſtamus, Sacerdotum brachæ plane diſſimiles erant; cum nullam omnino aperturam habuerint, nec ad anum, nec ad verenda; ita

ita quidem ut nec urinam emittere, nec alvum exonerare potuerint, nisi feminalibus prius exutis, ne inquinarentur. Imprimis notandus est locus, quem modo allegavimus ex *Massechet Niddah cap.* II. ubi de mulierculis & sacerdotibus mente læsis, (unde occasionem arripiunt formam feminalium sacerdotum describendi) disputant. מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פמלניא של פרושים למעלה עד כתנים למטה עד ירכים ויש להם שנצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה, *Cui rei similes sunt brachæ sacerdotum; Erant instar feminalium Pharisæorum, usque ad ilia, inferne usque ad femina. Habebant autem ligamenta. Sed non habebant nec locum ani,* (id est, aperturam ad anum) *nec locum pudendorum.* (i. e. aperturam ad pudenda.) Nota quæso Pharisæos ejusmodi brachas gestasse, ob pudorem atque modestiam: cum enim ita fuerint clausæ undique, obscœna non poterant detegi nec conspici, quod forte aliquo casu fieri potuisset, si ab anterioribus & posterioribus apertæ fuissent. Pharisæi modesti & verecundi videri volebant, cum in aliis rebus, tum maxime in vestibus. Sed per פרשים Gemarici forte non intelligunt Pharisæos, ita proprie dictos, sed omnes homines pios & pudicos. Glossa ad locum istum פרשים, habet צנועים *modestos* sive *pudicos. Posset aliquis conjicere, per vocem* פרסים *intelligendos esse* Persas. *Eo magis, cum* Persæ *habuerint brachas, uti constat ex Suida, & ex eorum* Sarbalin, *quibus Persico more vestitus videtur Sadrac cum sociis suis. Dan.* III. *& de quibus nos inferius paragr.* CCCXXXIII. *Eo magis cum* Persæ צנועים modesti *dicantur triplici modo.* Cod. Berachoth. fol. 18. 2. בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים הן צנועין באכילתן וצנועין בבית הכסא וצנועין בדרך אחר: Propter tres res amo Persas: sunt verecundi in cibo, sunt verecundi in loco secreto, verecundi in re alia *(nempe in lecto) videntur itaque tales brachæ dici ob verecundiam. Tamen* Persas *hic intelligi non puto, cum eorum* brachas *tales fuisse hactenus non constet. Præterquam quod* Persæ dicantur פרסיים magis quam פרסים.

CCCXX. Ex his facile colligi potest, qua de causa brachæ Hebræis מכנסים dictæ fuerint: nempe a verbo כנס *inscendere*, sive *ingredi*, quia vestiri nequeunt, nisi eas quasi inscendamus, ut Josephus optime utatur verbo ἐμβαίνειν, quando de brachis vestiendis loquitur. Nec omittendum est מכנסים formæ *dualis* esse, non singularis, nec pluralis numeri, ob numerum feminum, quorum sunt duo. Sic & Euripides θυλάκους *saccos* habet pro feminalibus in duali, περὶ τοῖν σκελοῖν.

 Ut

CCCXXXI. Ut autem forma מכנסים *bracharum* Hebræorum Sacerdotum, prout eas ex Hebræorum traditione descripsimus, facilius intelligi possit, hac tabula eas lectori ob oculos ponere libuit.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. A. מכנסים sive *bracha* aut feminalia Sacerdotum.

B. B. Ligamenta, quibus feminalia laxari & constringi debent. Talmudicis שנצים.

C. C. Species *limbi*, cum multis foraminibus, quibus ligamenta inserta sunt, uti fieri solet in crumena.

D. Anterior pars brachæ, absque בית הערוה *apertura ad pudenda*.

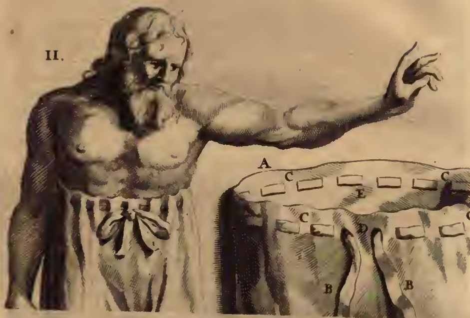
E. Posterior pars etiam clausa, sine בית הנקב *apertura ad anum*.

Secunda figura exhibet Sacerdotem brachis vestitum.

CCCXXXII. Moses etiam rationem exprimit, ob quam Deus Sacerdotes voluerit vestiri brachis, scilicet לכסות בשר ערוה ממתנים עד ירכים: *Ad tegendam carnem nuditatis, ab ilibus ad femina.* Sane usus feminalium est inferiora tegere, quod experientia docet. Cum autem sacra pie & caste fieri debuerint, Deus imperavit, ut Sacerdotes contegerentur, non tantum tunica, sed & feminalibus, ne forte ea, quæ occultari debent, aliquo casu detegerentur coram populo: nam quum Sacerdotibus sæpissime incurvandum fuisset in mactandis & immolandis victimis, ejusmodi quid facile evenire potuisset, nisi verenda velata fuissent. Tale quid accidit Aruspici Tusco sacrificanti, de quo Martialis pro sua licentia, ita jocatur: *Lib.* III. *Epigr.* XXIV.

Ipse super virides aras luctantia pronus
Dum resecat cultro colla, premitque manu,
Ingens iratis apparuit hernia sacris.

Ne autem idem accideret Sacerdotibus Dei Optimi Maximi, lex data est, ut inferiora tali vestimento operirentur. Notandum etiam est, apud populos quosdam idololatras, morem fuisse ut Diis sacra fierent nudo corpore, & quidem cum nefanda aliqua turpitudine: qualis præsertim fuit cultus Pehoris, de quo nos libro I. cap. I. aliquid diximus. Ne igitur veri Dei sacra similia viderentur Pehoris sacris, aliorumque Deorum stercoreorum, sunt qui credant, Deum

[illegible] Et sane quam facile permutentur [illegible] judi-
cium esto penes doctos. Sed כרבלא proculdubio idem est, quod Græcorum σαράβαρα, quam facile enim literæ R. & L. etiam per-

I.

[illegible] cap. 1.
aliquid diximus. Ne igitur veri Dei ſacra ſimilia viderentur Pehoris ſacris, aliorumque Deorum ſtercoreorum, ſunt qui credant,
Deum

Deum justisse, ut Sacerdotes feminalibus tegerentur. Hujus autem rei rationem dat Maimonides, *More Novochim libro* III. *cap.* XLX. *Iam pridem nosti manifesto cultum Pehoris illis temporibus postulasse, ut verenda detegerent; ideo jussit Deus Sacerdotibus, ut facerent sibi brachas, ad tegendam nuditatem tempore ministerii, eadem etiam de causa prohibitum fuit ad altare ne ascenderent per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Textum Hebræum supra jam allegavimus. Constat itaque factas esse brachas sacerdotales, secundum legem Dei. לכסות בשר ערוה *ad tegendam nuditatem*; quæ Philo Iudæus *de Monarchia* sic vertit: Περίζωμα μὲν εἰς αἰδοίων σκέπην, *bracha ad tegenda verenda.*

CCCXXXIII. Utrum autem Sacerdotes Judæi primi fuerint mortalium, aut apud Hebræos soli, qui brachas gestabant, non ausim adfirmare. Hoc saltem constat, in tota sacra Scriptura nullam mentionem fieri bracharum, ante tempora Mosis, immo valde verisimile esse, apud Hebræos nullas fuisse in usu, aut raras admodum. Tempore Noachi non fuisse notas, vel inde videtur posse colligi, quod Noachus vino sepultus verenda detexerit, ut sese ludibrio exposuerit coram liberis suis, Exod. IX. Idem videtur colligi posse ex capite XXV. Deuteron. ubi sub pœna diminutionis manus prohibetur; ne fœmina virum pudendis apprehenderet. Quid opus fuisset ista lege, si casus ille non facile potuisset evenire? Id autem facillime fieri potuit apud Hebræos, cum nullas brachas gestaverint, sed tunicas & pallia tantum, quæ non sufficiebant ad tuendas partes istas. Videtur etiam crura sponsi tam facile conspici potuisse Cantic. capite quinto, quia temporibus illis non fuit moris ea brachis & cruralibus velari. Negari tamen non potest, hoc vestimenti genus etiam receptum fuisse a vulgo apud Hebræos. Tempore Nebucadnozoris Judæos, dum captivi erant Babyloniis, usos fuisse brachis, colligitur quidem ex capite III. Danielis versu XXI. באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון ולבושיהון: Ubi סרבלין quibusdam significant מנעלים *calceos*, aut בתי שוקים *cruralia*, ut observat Saadias. Aliis sunt מכנסים *brachæ*, idemque esse volunt, quod Arabis سراويلات, quæ vox fere nihil differt a voce سراولات, qua usus est Arabs, pro Hebræorum מכנסים *brachis.* Et sane quam facile permutentur B. & V. judicium esto penes doctos. Sed סרבלא proculdubio idem est, quod Græcorum σαράβαρα, quam facile enim literæ R. & L. etiam per-

murentur, non est quod multis verbis probem. Hesychio *σαράβαρα* est *ἔνδυμα περὶ τὰς κνημίδας*; ubi mallem legere cum Stephano, *περὶ τὰς κνήμας*, *vestimentum circa femina*. Suidas Σαράβαρα ἐσθὴς Περσικὴ ἔνιοι δὲ λέγουσι βράκια. *Sarabara est vestis Persica, quam nonnulli brachas vocant.* Jachias tamen aliique Hebræorum Magistri פטשין reddunt מכנסים *feminalia*, & סרבלא vestem superiorem, quale est pallium. Hispanis *Mantillo.* At sive פטשין sive סרבלין significent *brachas*, saltem ex hoc loco colligi potest, brachas illis temporibus notas fuisse, & earum usum apud Hebræos & Chaldæos obtinuisse. Sed supra jam docuimus ex *Codice Niddah cap.* 11. Pharisæos, cæterosque, qui casti & pudici videri volebant, gestasse brachas, & quidem in usu fuisse certum aliquod genus bracharum, quæ ad verenda, & ad posteriora opertæ erant.

Doctissimus Bynaus, de Calceis Hebræorum Libro 11. cap. ultimo, *refutandum me suscepit, quod aliarum sententiam de* סרבלא *allegaverim. Doctus lector facile animadvertet, me de re nihil certi statuisse. Dico tantum, sive* סרבלין, *ut nonnulli volunt, sive* פטשין *ut docent alii, fuerint* brachæ, *inde necessario colligendum esse*, Brachas *tunc temporis fuisse notas. Non adeo soleo esse audax ut in re tam incerta & abstrusa, quidquam magna confidentia adfirmem, contra viros undique doctos. Forte displicuit, quod addiderim rationes, cur a viris doctis* brachæ *credantur. Sed etiamsi apperte dixissem, significare* brachas, *sententiam tamen non mutarem, ob ea quæ ipsi afferre placuit: cum nihil habeat præter meras conjecturas, quæ & aliter exponentibus concedendæ sunt. Sed & hoc mihi denuo solatio est, quod non me, sed viros inter doctos primos, quorum sententiam recito, refutaverit*, Arabem, Saadiam, Aquilam, Theodotion, Symachum, Hieronymum, Hesychium, Suidam, Drusium, Bochartum, Salmasium, *tot alios. Tot tantosque viros malorum habere socios, magnum est solamen. At* סרבלא *dicit integrum exiit ex igne; ergo fuit* Chlamys, toga, vel pallium. *Ego vero, quia integrum exiit, conjicio fuisse* brachas, *cum sit vestimentum inferius & igni proximum. Addit* סרבל *significare* tegere, *ergo* Sarbala *est* Pallium. *Lubentius ideo* brachas *dicerem, quia nudam tegunt carnem. Tandem & hoc animadvertit, reliqua vestimenta dici* לבושין, *ita autem dici a* לבש *induere; ergo* לבוש *est vestis interna. Ego vero dicerem* לבש *dicitur de* Tunica *Sacerdotis. Levit.* VI. III. *Ergo tunica est vestis* interna לבש *dicitur de omnibus vestibus Aaronis & reliquo-*

liquorum Sacerdotum, *ergo omnes vestes Sacerdotales sunt* internæ. *Exodi* XXVIII. XLI. *vide & apud Danielem cap.* V. *com.* XXIX. *Tandem* לבוש *significat* vestimentum Regis, *Esteræ* VI. *com.* IX. *Ergo omnia Regis Assueri vestimenta fuerunt* interna. *Vide Ezech. cap.* XXIII. *com.* VI. *& alibi. De hisce docti judicent. Quid quid est, puto me temeritatis accusari non posse, quod in re abstrusa, ut solent magistelli, nihil magna auctoritate determinaverim, præsertim contra tot tantosque viros, & antiquis temporibus & nostro seculo venerandos.*

CCCXXXIV. Brachas autem in usu fuisse apud reliquos populos cultiores, & in Regionibus quidem calidoribus, tam facile probari non poterit. Galli, ut ob saga, ita propter brachas celebres fuerunt, ideo *brachati* dicti. Sed apud Romanos rarissimum fuit id genus vestimenti, ante tempora Imperatorum: ideo vestimentum, barbarum sæpissime dicitur, quasi ignotum cultioribus populis. Sane Julium Cæsarem brachis non fuisse vestitum, apparet ex Suetonio. Narrat enim Imperatorem, *ubi animadvertit, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvisse, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxisse, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata.* Nisi brachis caruisset Cæsar, non opus fuisset corporis partem inferiorem tam solicite tegere, ut a Torrentio optime observatum est. Augustum quidem usum fuisse tibialibus & feminalibus, testatur idem Suetonius, sed non nisi tempore hiberno. Tempore Saturnini milites nullas habuisse brachas, colligi etiam potest ex eo, quod jusserit *cum sagis convivio discumbere milites, ne inferiora nudarentur.* Vide Trebellium.

CCCXXXV. Sed & Sacerdotes apud Ethnicos brachis caruisse quum sacra faciebant, satis manifesto patet ex aruspice illo, de quo Martialis *lib.* III. *Epigram.* XXIV. cujus *hernia* (id est pudenda, ut a nonnullis explicatur) *apparuit, dum pronus cultro colla resecat.* Sunt quidem aliqui, qui nobis marmora exhibent, quibus popæ & sacrificuli conspiciuntur, qui inferiora succinctoriis sive feminalibus velata habent; sed non ejusdem formæ, cujus sunt Hebræorum Sacerdotum brachæ, aut quales erant Hebræorum feminalia. Sed de brachis veterum, qui plura videre cupit, adeat Commentaria doctissimi *Casauboni* ad Suetonium, *Nigroni-*

um de caligis & alios, Nostrum institutum erat non nisi Sacerdotales brachas describere.

CAPUT II.

DE כתונה TUNICA.

כתנת *secundum vestimenti genus. Ejus praeceptum exstat Exodi* XXVIII. IV. *Varii interpretes. Iosepho* כתנה *a* כתנא lino. *a* כתנה *fit* χιτὼν & tunica. *Gallorum* hoquoton. *Error Isidori.* Cotte *utrum a* χιτὼν, *an a* κροκωτῷ? כתנה *quibusdam dicitur* Camisia, *quod ab Arabum* القميص & قميص *non a* Camis, *nec a* χαμαὶ, *ut male Isidorus & alii. Germanorum & Belgarum* Hemd & Hemd / *ab Arabum* قميص, *mutato S in D, quod frequens. S & D apud Arabas unico puncto tantum differunt.* כמז *rei collectio.* כומז *fascia pectoralis.* כמס recondere, latere, Camasena *latium a* latendo. *Et* חלוק *dicitur tunica. Hinc* ein Klocke / cloche *Campana. Anglis pallium* cloake, Cloaca *a rotunda cavitate. Materia tunicae* שש & בד *linum sive byssus. Tunicae forma. Ad talos demissa. An corpori arcte linum adhaeserit. Iosephus allegatus.* מדו בד *Levit.* VI. IV. משולשים, כרושלים, *Tunica longior retrahi & balteo stringi potest. Tunica manicata. Manicae ad volam manus pertingebant.* κατασφιγμένος. *Locus difficillimus & corruptissimus Iosephi tentatur. Male vertitur Gallice ab Andillensi. Tunica non habent sinum, sed amplam aperturam circa collum. Iosephi locus examinatur cum versione Gallica Andillensis.* ἀρπεδόνες *quid?* ἀναδεῖν. *Tunica Sacerdotum, utrum habuerint fibulas. Gelenii & Andillensis error. Tunicam funiculis ligari circa collum. Figura Tunicae in Bibliis Gallicis. Iobi* XXX. XVIII. *brevis explicatio. Tunicae Sacerdotum textae. Manicae seorsum attexuntur. quo sensu? Non assuuntur acu. Error Maimonidae. Licia tunicae senis filis constabant. Figura in tunica* תשבץ. πλινθίοι, ocellatum. Samuel Lee *doctus Anglus quales figuras* τὸ תשבץ *crediderit. Eadem figura quae in tunica Summi Pontificis, etiam in caeterorum Sacerdotum tunicis repe*riuntur.

riuntur. Locus Exodi XXVIII. verf. IV. explicatur. Tabula tunica. Explicatio figurarum. Tunica in usu apud plures populos. Est antiquissimum vestimentum. Varii loci allegati & explicati. Plura genera tunicarum in usu apud veteres. Breves tunicæ. Camifole, Chemilette. **Hemd-rock.** *Tunica* χειριδωτὸς, καρπωτὸς manicata. *Colobiu,* Κολόβος & Κολόβιον. *Tunica altera exterior, interior altera. Tunicæ interiores ut plurimum lineæ. Tunica talaris & manicata fæminarum habitus. Varii auctores allegati. Tunicas etiam virorum esse vestimenta. Sacerdotum Gentilium quoque habitus.* Καλασιεις *apud Eustathium quid?* Linigeri & grex liniger.

CCCXXXVI. SEcundum veſtimenti genus, quo veſtiebantur Hebræorum Sacerdotes eſt כתנת *tunica.* Præceptum ejus extat Exodi cap. XXVIII. commate IV. Græci habent χιτῶνα κοσυμβωτόν. Vulgatus *tunicam ſtrictam.* Lutherus **Ein engen Rock.** Galli, *la chemiſe qui tienne ſerrée.* Diodati, *la tunique contrepointée.* Junius & Tremellius, *tunicam teſſellatam.* Chaldæus כתונא מרמצא Belgæ **een Rock met ooghsens.** Joſephus *Antiquit. lib.* III. *cap.* VIII. χεθομένη: ſed corrupte, ut ſolet, pro χεθόνη.

CCCXXXVII. Si Joſepho credimus, tunica ab Hebræis dicetur כתנת propter materiam, nempe a lino, כתנא enim Hebræis *linum* ſignificat; unde fortaſſis Arabum aliorumque populorum קטון *coton,* ſive Xylinum, Hebræis צמר גפן *lana vitis* & Germanis Baumwol/ de quo nos plura lib. I. cap. VI. Cum itaque Hebræis aut potius Chaldæis כתנא linum ſignificet, Joſephus credidit tunicam dici כתנת quaſi diceres *lineam. Antiq. lib.* III. cap. VIII. χεθομένη (lege χεθόνη) καλεῖται λίνεον τοῦτο σημαίνει· χεθὸν γὰρ τὸ λινὸν ἡμεῖς καλοῦμεν. *Chetbomene* (potius *Chethone*) *dicitur. Hoc linum ſignificat. Nos enim linum Cheton vocare ſolemus;* Sed valde dubito, utrum illa revera ſint verba Joſephi, an potius prolata fuerint ab aliquo Græculo ſciolo, qui valde amant in vocibus hoc modo ludere. Si hoc verum eſſet, omnes Hebræorum כתנת *tunicæ* deberent eſſe lineæ: quod tamen falſum eſſe conſtat, ex tunicis Joſephi & Thamaris, quæ erant כתנת פסים tunicæ paragaudæ, pretioſis inſtitis ornatæ, quod magis de tunica lanea intelligi puto, quam de linea. Sed ſi in ipſa voce כתנת ipſa materia etiam conti-

Aaa netur,

netur, ut omne quod כתנת dicitur necessario ex lino factum oporteret, quorsum adderentur בד ופשתן / שש & Chald. רבוץ *linum* & *byssus*? Fateor quidem, linum antiquissimis vestimentis præbuisse materiam, & fortassis ante lanam, ut non mirum, si quis diceret, prima vestimenta apud antiquos כתנות *linea* dicta fuisse a materia, & postea omnes tunicas cujuscunque fuerint materiæ: cum antiquitus multa vestimenta nomina sumpserint aut a materia, aut a colore, aut etiam a forma: inde tamen non sequitur omnes tunicas fuisse lineas.

CCCXXXVIII. Cæterum vox כתנת a multis aliis populis adoptata est. Hinc Græcorum χιτὼν, & Latinorum *tunica*. Male autem *Varro tunicam* sic dictam vult a *tuendo corpore*. Male etiam *Isidorus tunicam* derivavit a *tono*: *quia*, ut ait, *in motu incedentis sonum facit*, *tonus enim sonus est*. Hinc & ipsum Gallorum *tunique* & *Hoqueton*. Nam quis non videt *Hoqu ton* esse ipsissimum Hebræorum כתנה cum ה emphatico, quasi הכתנה *Haketona*, aut Græcorum χιτὼν cum articulo, ὁ ἡ, quasi ὁ aut ἡ χιτών. Sed de Germanorum & Gallorum *hoqueton*, quædam etiam observata vide apud Stukium, *de Sacrificiis Gentilium*. Ausim fere dicere, ipsum Gallorum *cotte* etiam derivari a χιτὼν & כתנה, quicquid viri docti dixerint de κροκωτῷ.

CCCXXXIX. Sacerdotum Hebæorum tunica, etiam *Camisia* dicitur ab Hieronymo *ad Fabiolam*, ab Isidoro *Orig. lib.* XIX. *cap.* XXI. a Gallis *chemise*, *Camisole*, & ab aliis non paucis. Isidorus *Camisias* sic dici ait, quia in iis dormimus in *camis*, id est in stratis nostris. *Orig. lib.* XIX, *cap.* XXII. *Cama*, ut habet alibi, *est brevis lectus*, *circa terram*: *Græci enim Cami breve dicunt*. Hinc Hesychius: χαμεύνη στιβὰς, καὶ ἡ ταπεινὴ κλινίς. καὶ χαμεύνης ὁ χαμαὶ κοιμώμενος. A *Cama* proculdubio Gallorum *Camus*, homo naso brevissimo, *simus*; nisi quis dictum velit a *Camuro*, ut observat doctissimus Menagius. Sed & ipsum *Camurum* forte nihil aliud est quam Græcorum χαμαὶ, ex quo etiam Galli suum *Camurum* & *Camus* fecisse videntur. Quicquid alii dixerint, mihi persuasissimum est, *Camisiam* dici ab Arabico القميص quod tunicam significat. Est etiam Arabibus قميص *vestiri tunica Indui.* Ex eodem fonte, mea quidem sententia, fluxit Germanorum & Belgarum Hemd quasi Hemes / mutato S. in D. quod est frequentissimum

cissimum apud Orientales, eo facilius cum apud Arabas ص S. & ض D. unico tantum puncto differant. Igitur قميص Hemd/ *Camisia, Chemise, Camisole*, Belgis een Hemdt-rock/ unum idemque est, quicquid dixerint Isidorus, Scaliger, Vossius, Ferrarius aliique Viri magni. Hæc multis conjecturis confirmare possem, si liberet. Addam tamen כמז Arabis esse *rei laxioris collectionem & compressionem*, ut rotunda fieret. Hinc כומז *Cumaz*, fascia pectoralis, qua mulieres mammas comprimunt. Licet igitur conjecturari, Arabis tunicam dici *Camisiam*, quia corpus occultat & recondit, unde & *Camasena Latium a latendo*, est enim כמס *recondere*. Deut. XXXII. XXXIV. Hebræorum Magistri tunicam non raro חלוק *chaluk* vocant. Ita sane vocatur a Barselonio. At חלוק eisdem est indusium, interula sive *Camisia*. *Massechet Schab. cap.* XVI. חלוק dicitur, קמי״שא של בשרו *Camisia super carnem suam*. Constat præterea שכלה quæ vox non raro interulam sive Camisiam denotat, etiam dici חלוק: nam pro eo quod Exodi XXII. XXVI. legimus היא שמלתו לעורו Targum Jonathanis habet היא חלוק מתכסיה דנפלא למושכיה *Est indusium tegumenti ejus, quod cadit in cutem ejus* Non possum quin obiter notem, tintinnabula majora, quibus hodie in templis utimur, vulgo *campanas* aut *nolas*, nomen suum sortita esse a voce חלוק: dicuntur enim Germanice & Belgice Ein Klocke/ Gallice *une cloche*. Sed propius accedit vox Anglica *Cloake*, qua certum genus vestimenti veluti *pallium* intelligunt. Et cum חלוק significet omne id, quod est cavum, ego facillime inducerer, ut crederem ab eadem voce etiam derivari Latinorum *cloacam*. Itaque חלוק Klocke/ *cloche, cloake* & *cloaca* unum idemque est.

§ CCXL. Materia tunicæ dicitur שש. Exodi XXVIII. XXXIX. & cap XXXIX. XXVII. Levit. autem cap. XVI. IV. vocatur בד. Sed utrumqe *linum* significare, supra pluribus in locis ostendimus. Hac de causa Josephus, ut jam modo diximus, eam χεθὼν ex Hebræo כתונה vocari putat, quia facta erat ex כתנא *lino*. Iterum intelligendum est linum pretiosissimum, secundum præceptum מן המובחר *ex optimo*. Hinc a nonnullis tunica *byssina* dicitur, & a Josepho, loco toties a nobis laudato: ἔνδυμα διπλῆς σινδόνος βυσσίνης. quæ fere verbotenus repetuntur, ut fieri solet, ab Hieronymo in *Epistola ad Fabiolam*. Chald. & Græci Exodi XXVIII. XXXIX. & Lev. XVI. IV. ubi de tunica Summi Pontificis, habent: כתונא דבוצא

χιτῶν ἐκ βύσσου, *tunicam byssinam.* Sed ne putes cæterorum Sacerdotum tunicas ex alia factas fuisse materia, Exodi xxxix, xxvii. legimus, non tantum Aharonem, sive Pont. Max, sed & filios Aharonis, id est, totam sacerdotum turbam habuisse כתנת שש, quod iterum Græcis & Chaldæis est: χιτὼν βύσσινος & כתנא דבוצא *tunica byssina.* Sacerdotes omnium fere populorum solitos fuisse ministerium obire in vestimentis lineis, ideoque tunicis lineis usos fuisse, multi docent, & nos illius rei varia exempla attulimus cap. vi. lib. i. paragpho xciv.

De colore tunicarum nihil dicturus sum, cum vel cœcis constet, linum sive byssum fuisse albam.

CCCXLI. Nec magna erit difficultas circa hujus vestimenti Formam. Fuit enim vestis rotunda, undique clausa, a collo ad talos demissa, & utrinque manicata. Uno verbo, tunicis nostris interioribus, quas *Camisias*, Gallice *Chemises* vocare solemus, non multum absimilis. *Josephus:* ἐστὶ δὲ τοῦτο ἔνδυμα ποδήρης χιτὼν περιγεγραμμένος τῷ σώματι, καὶ τὰς χειρίδας περὶ τοῖς βραχίοσιν καλεσφιγμένος. *Est vero indumentum illud, talaris tunica, corpus ambiens, & manicas circa brachia adstrictas habens.* Rabbi Levi Barselonius, *lege* xcix. הכתנת הוא כעין חלוק רב של ישמעלים *Tunica est instar Camisiæ magnæ Ismaelitarum.* Dicitur autem *Camisia magna*, cum fuerit longa & ad talos demissa, unde Josepho ποδήρης. Maimonid. *Kele Hammikd. cap.* viii. : אורך הכתנות עד למעלי מן העקב *Longitudo tunicarum erat usque ad talos.* Eadem docent Hieronymus *ad Fabiolam* & Isidorus *Orig. lib.* xix. xxi. Nec admodum laxa fuit, sed τῷ σώματι περιγεγραμμένος, ut ait Josephus, qua voce videtur innuere, tunicam corpori satis arcte adhæsisse. Est enim aliquando περιγράφειν *claudere, finire, & coercere.* Hinc Hieronymus: *Hæc adhæret corpori, & tam arcta est & strictis manicis, ut nulla omnino in veste sit ruga. Iarchius* ad Exod. c. xxviii. v. iv. in eadem sententia fuisse videtur: nam etsi expressis verbis non dixerit utrum arcta an laxa fuerit, carni tamen adhæsisse docet, quod quis intelligere posset, eam corpori arcte adhæsisse, cum τὸ סמוך illum sensum ferat. מעיל, inquit, הוא כמין חלוק הכתונות אלא שהכתנות סמוך לבשרו : *Pallium est instar Camisiæ, ut & ipsa tunica, nisi quod tunica carni adhæreat*, quod quidam interpretantur quasi arcte adhæsisset. Hinc vulgatus *tunicam strictam* habet, Lutherus ein engen Rock / & Galli *la chemise qui tienne serrée.* Hæc autem

hausta

hausta fuisse ex verbis Josephi τῷ σώματι περισφιγγαμένῳ, vix dubito.

CCCXLII. Animadvertendum est, tunicam sacerdotalem Levit. cap. VI. versu IV. dici מדו בד quasi diceres *mensuram lineam*: quia scilicet facta erat ad mensuram corporis. Inde colligi posset, eam nec nimis amplam sive laxam fuisse, nec nimis arctam sive strictam: eo magis cum utrumque sacerdoti inter ministrandum impedimento fuisset. Tradunt etiam Gemarici, si tunica forte justam longitudinem excesserit, ut etiam in terram traheretur, licitum fuisse Sacerdoti ut ea uteretur, modo ad justam mensuram retracta, & balteo constricta fuisset. Massechet *Sevachim cap.* II. תנו רבנן היו מרושלים מסולקין משוחקים וסבר עבודתו כשרים: *Docent doctores nostri, si fuerint trahentes*, (id est, ut præ longitudine in terram traherentur) *breves aut veteres, & si quis in iis ministerio fungeretur, ministerium legitimum fuisse.* Alias præceptum de vestitu sacro requirebat vestes novas, pulchras & rugosas instar vestium magnatum. Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים נאים ומשולשים כדרך בגדי הגדולים שנא׳ לכבוד ולתפארת: *Præcepto de vestibus sacerdotalibus cautum est, ut vestimenta essent nova, pulchra & plicata instar vestium Magnatum, ut dicitur:* (Exodi XXVIII.) *ad gloriam & ad ornatum.* Jarchius codice *Sevachim cap.* II. docet, legem quidem postulare, ut vestes essent ad mensuram corporis; nihilominus istud non obstare, quo minus possint etiam longiores esse, modo retrahantur: & cum τὸ מדו possit opponi, nodum sic solvit, ואע״ג דכתב מדו בד שתהא כמדתו מצוה היא בעלמא ולא לעכב: *Et quamvis scriptum sit,* מדו בד *ad indicandum vestem debere esse secundum mensuram ejus* (scil. corporis) *præceptum tamen illud datum est absolute, sed non ad impediendum.* (scil. *ne aliter fieret*) Quamvis autem longiores vestes licitæ fuerint, modo retraherentur sursum & balteo constringerentur: tamen non erat permissum ut uterentur tunica nimis brevi, quæ scilicet ad talos non esset demissa: debuit enim esse ποδήρης *talaris.* Sed nec hoc necessarium fuit, ut semper ad talos dependerent, nam potuit sursum trahi supra talos, & balteo stringi inter ministrandum: si autem per se fuerint מסולקין retractæ, i. e. tales quæ ad talos non dependebant, illegitimæ erant. Vide Codice *Sevachim Capite* II.

CCCXLIII. Tunica, ut erat rotunda & clausa undique, sic & manicata. Josephus: καὶ τὰς χειρῖδας περὶ τοῖς βραχίοσιν κατεσφιγμένῳ

μένος. *Et manicas circa brachia adstrictas habet.* Manicas habuisse docet etiam Maimonides *Kele Hammikd. Cap.* VIII. quod didicit a Gemaricis *Massechet Ioma. Cap.* VII. Has manicas tradit Maimonides longas fuisse ad carpum, sive ad volam manus : ואורך בית שלי יד עד פס ידן : *Et longa est manica usque ad carpum, sive volam manus.*

Sic & Gemara, loco modo citato: ומגיעת עד פסת היד *Pertingit ad volam manus.* Latæ sive amplæ erant palmum: ורוחבו כרוחב היד *Et latitudo ejus, instar latitudinis manus*: hæc enim latitudo sufficiebat ad brachium commode immittendum. Non sequitur manicas fuisse valde angustas, ut brachia quasi arctissime stringerent; quo sensu Andillensis Josephum vertit: *elle avoit les manches fort etroites pour couvrir les bras.* Nam illud κατεσφιγμένον, quo respexisse videtur, non significat *fort etroites, valde angustas*, sed tantum *strictas*. Josephus fortassis hoc voluit: manicas brachiis adstrictas fuisse & alligatas, certis quibusdam ligamentis, ut hodie nonnunquam fieri solet; nam σφίγγειν non significat *angustum esse*, sed potius *stringere*, ut si quis manipulos, & alia quæ in fasciculum colligit, ligamentis stringeret. Eadem voce Josephus etiam usus est, ubi de feminalibus disserit, quæ *circa ilia stringi* docet: stringebantur autem certis quibusdam ligulis, Gemaricis שנצים dictis, ut cap. præcedenti docuimus. Utrum autem ejusmodi liguli manicæ tunicarum quoque strictæ & ligatæ fuerint, ex hoc loco Josephi conjecturari posse videtur.

CCCXLIV. Tunicæ nostræ interiores quibus hodie utimur, sinum habere solent satis amplum, a collo ad cor usque, per quod caput transmittitur in vestiendo. De hac apertura, S. Scriptura tacet in descriptione tunicæ. Nihilominus statuendum est, eam ejusmodi quid habuisse ad immitendum caput. De *ore capitis* in pallio Exodi XXVIII. XXXIII. plura dicentur infra, quum ad istud vestimenti genus deventum fuerit. Josephus *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. docet, Sacerdotum tunicas nullum habuisse sinum, sed amplam aperturam circa collum, quæ certis quibusdam funiculis circumquaque ex oris dependentibus ligabatur & constringebatur. ἔτος, inquit, ὁ χιτὼν κολποῦται μὲν ἐδαμόθεν. λαγαρὸν δὲ παρέχων τὸν βρογχωτῆρα τοῦ αὐχένος, ἀρτεδόσιν ἐκ τοῦ ὤμου, καὶ τὸ κατὰ στέρνον καὶ μετάφρενον. ἠρτημέναις ἀναδεῖται, ὑπὲρ ἑκατέρων κατακλεῖδα. μασσαβαζανὴς καλεῖται. Hæc verba non uno

uno mendo laborant: male enim Genevenſis editio habet punctum poſt *μετάφρενον*, quaſi periodus ibi finiretur, cum tamen jungi debeat cum ſequentibus: ut ſenſus inde elici poſſit: Deinde vocabulum *μασσαβαζανὴς* eſt corruptiſſimum, & nihil ſignificare videtur. Circa hanc vocem fateor me aliquamdiu hæſiſſe, ut fere credidiſſem pro *μασσαβαζανὴς καλεῖται* legendum eſſe *ἐν μέσῳ τῇ ζώνῃ ἀναδεῖται*, *in medio balteo ligatur*, quaſi paucis voluiſſet repetere quod jam dictum erat, nempe tunicam balteo cingi. Sed Doctiſſimus *Le Moine* apud Leydenſes S. S. Theologiæ Profeſſor, verum ſenſum hujus vocis mihi aperuit. Legendum enim putat ex Chaldæo מסאבזנא quaſi *μεσσαβαζανὰ* pro *μασσαβαζανὴς*. Sed pro מסאבזנא legi etiam poſſet מסובזא *μεσύβαζα*, quod cum analogia Hebrææ linguæ optime conveniret. Utut ſit, certiſſimum eſt, vocem iſtam *μασσαβαζανὴς* apud Joſephum nihil aliud ſignificare quam *tunicam lacuatam*, Hebræis כתנת תשבץ. Unde etiam liquet Joſephum cum cæteris Rabinis credidiſſe, non tantum S. Pontificis, ſed & cæterorum Sacerdotum tunicam lacuatam fuiſſe, quod alibi contra Doctiſſimum Anglum *Samuelem Lee* probamus. Miſerrime vertitur ille locus Joſephi ab interpretibus. Gelenius ſic habet: *Uncinis ejus ora a pectore & a tergo committuntur*, pro *ἀρπεδόσιν ἐκ τε ὤας καὶ τῶν κατὰ στέρνων καὶ μετάφρενον ηρτημέναις ἀναδεῖται*, quaſi *ἀρπεδόνες* eſſent *uncini*, cum potius funiculos & filamenta ſignificent, quibus res ligatur, quod ex ſola voce *ἀναδεῖν* (quod *ligare* funiculo aut ligamento, non fibulis aut *uncinis committere* ſignificat) colligi poteſt. Pejus Andillenſis in ſua verſione Gallica. *Cette tunique etoit ſans ply, & avoit une grande ouverture a l'entour du col, laquelle s'attachoit devant & derriere avec des agraffes, & on la nommoit Maſſabazan.* Nuſquam dixit Ioſephus fuiſſe *ſine plicis*. *κολποῦται οὐδαμόθεν* ſignificat *non habere ſinum*: eſt enim *κόλπος ſinus* non autem *plica*. Hinc Gallis & Italis *Golphe* & *Golpho* ſinus maris, Belgis **een inham** Suas *agraffes* proculdubio hauſit ex Gelenii *uncinis*. Ridiculum ſane eſſet tunicis interioribus, quæ cuti adhærent, *uncinos & agraffes* adſcribi. Mens igitur Joſephi fuit tunicam pro ſinu, circa collum magnam aperturam habuiſſe, quæ tamen funiculis conſtringeretur & utramque ſcapulam tegeret. Ex hoc loco colligi poteſt, tunicam circa collum habuiſſe ligamenta & funiculos, quibus conſtringebatur, ut collum & ſcapulæ tegerentur, quales funiculos fuiſſe in brachis jam ſupra docuimus,

quos

quos Hebræi שנצים vocant. Biblia Gallica Genevæ impressa anno CIↃ IↃ LXXXVIII. hujus tunicæ exhibent figuram, in qua quidem ejusmodi *ἀρπεδόνες* sive funiculi conspiciuntur, quibus apertura collum clauditur aut potius consuitur, sed in scapulis tantum, cum funiculi totum collum ambire debeant, secundum Josephum. Igitur tunica Sacerdotum collum laxari & stringi potuit, ad lubitum vestientis. Ejusmodi etiam tunicas viris in usu fuisse, videtur colligi posse ex Cap. XXX. Jobi. vers. XVIII ברב כח יתחפש לבושי בפי כתנתי יאזרני Ad quæ verba sic commentatur Rabbi Levi Ben Gamliel. כמו שיסוב פי הכתנות את הצואר כן יסיבבני חליי *Quemadmodum apertura tunicæ collum cingit, sic & morbi mei cingunt.* Forte hæc voluit Jobus; quemadmodum tunica arcte nimis stricta collum premit & angit, sic & a morbis & miseriis nimis stringor undique.

CCCXLV. Cum omnia vestimenta sacra fuerint מעשה אורג *opus textoris*, tum etiam tunica vera fuit *ἄῤῥαφος inconsutilis*, *ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου tota textilis.* Exsertis verbis hoc docet Moses Exodi XXXIX. XXVII. *Et fecerunt tunicam byssinam opus textoris.* Ideo Maimonides & alii textam non acu sutam dixerunt, ut supra ostendimus. Vide Maimonidem *Kele Hammikd Cap.* VIII. Josephum *Ant. lib.* III. *c.* VIII. ubi tunicam *διπλῆν σινδόνα βυσσίνην* vocat. De quibus nos plura lib. I. Cap. XVI. ubi docuimus non tantum ejusmodi tunicas detexi posse, sed etiam modum texendi ostendimus. Gemarici quidem fatentur ipsum corpus hujus tunicæ textum fuisse, sed negant manicas ei fuisse adtextas. In eo itaque sunt ut probent, manicas seorsum textas, deinde corpori tunicæ fuisse junctas. *Massechet Ioma c.* VII. בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומגעת עד פיסת היד: *Manicæ vestium Sacerdotum texuntur seorsum, vestibusque junguntur, pertingunt autem ad volam manus.* Quæ ita explicat Maimonides *Hil Kele Hammikd. Cap.* VIII. בית יד שלה נארג בפני עצמו ומחברין אותו עם גוף הכתנות בתפירה: *Manicam ejus texunt seorsum, & corpori tunicæ assuunt acu.* Sed fallitur Maimonides, ut qui male intellexit Gemaram. Non dicunt Gemarici, quod sciam, manicas corpori tunicæ *acu adsui*: sed tantum quod *seorsum texantur.* Et hoc quidem verissimum est. Corpus enim tunicæ, secundum veterem texturam, prius detexitur, sed ita ut stamen pro manicis adhæreat, ideo manicæ postea corpori tunicæ quidem attexuntur, sed quasi seorsum; quod satis mani-

manifesto ostendimus lib. I. cap. xvi. Erravit forsan Maimonides, quod suo tempore modus texendi veterum jam in desuetudinem abierit: ut crediderit non minus quam Hieronymus aliique multi, nulla arte fieri posse, ut tunica undique clausa & manicata, quemadmodum nec feminalia, sola textura absolverentur, absque acus opera. Textas itaque puto Hebræorum Sacerdotum tunicas rotundas, undique clausas, & manicas habentes, eadem arte, qua id fieri posse pluribus demonstravimus, ut non opus fuerit manicas assui; quales tunicas & vidimus & jam nunc possidemus, ex subtilissimo xylino in india mirifica arte textas, qualemque detexi curavimus in hac ipsa urbe, cum manicis absque acus opera.

CCCXLVI. Seno autem filo singula licia, id est sex filis in unum retortis constabant, ut tradunt Hebræi: cum dicatur כתנת שש Exodi xxviii. xxxix. & Cap. xxxix. xxvii. Jam ostendimus τὸ שש significare filum sexduplo retortum, non minus quam subtilissimam byssum. Deinde מצות מן המובחר *præceptum de optimo*, quod in omnibus sacris vestimentis observari debet, postulat, secundum Talmudicos, ut fierent non tantum ex bysso, sed & ex liciis sex filis retortis.

CCCXLVII. Tunica hæc dicitur etiam תשבץ Exodi xxviii. iv. & הכתנת שבצת versu xxxix. Verum quidem est quod in his locis videatur dici tantum de tunica Summi Pontificis. Ideo nonnulli solam tunicam illius תשבץ esse volunt, non autem reliquorum Sacerdotum. In hac sententia etiam est Doctissimus Anglus *Samuel Lee*, in suo opere Anglico *de Templo Salomonis Cap.* ix. Et revera nusquam expressis verbis Moses dixit tunicam omnium Pontificum esse תשבץ; nihilominus videtur ita dici priori loco, nempe versu iv. capitis xxviii. cum ibi sermo fiat, non tantum de Vestibus *Aharonis*, sed & *filiorum ejus*, id est omnium reliquorum Sacerdotum. Ut igitur אבנט & מצנפת sunt vestimenta omnium Sacerdotum, non minus quam Summi Pontificis, ut infra patebit, sic & כתנת תשבץ toti Sacerdotum turbæ attribui posset. Hæc sane fuit opinio Judæorum. Maimonides *Kele Hammikd. Cap.* viii.: הכותנות בין של כ״ג בין של כהן הדי׳ משבצת היתה: *Tunica, sive summi Sacerdotis, sive cæterorum Pontificum, erant* משבצות id est, *fundis consuta*. Et Josephi, qui eam μασσαβαζανὼ id est μεσύβαζαν sive משובצא vocat, uti supra ostendimus.

Quales autem figuræ fuerint תשבץ, & quam male hanc vocem

 ver-

verterint libro primo cap. xvii. ostendimus: nempe nihil aliud fuisse quam lacus, aut fossulas angulares, quales reperiuntur in certo quodam stomacho animalium ruminantium, reticulo a medicorum filiis dicto. Errarunt itaque illi qui תשבץ *ocellatum* verterunt, illasque figuras *oculos* repræsentasse, in quem errorem incidisse animadverto Doctissimum *Samuelem Lee de Templo Salomonis cap.* iv. Sed hæc levia sunt præ illis quæ mox addit Doctissimus Anglus, תשבץ, sive figuras illas quæ ita dicuntur, *auro intextas* esse in Summi Pontificis tunica. Nullum sane *aurum* reperitur in vestibus lineis, sed in laneis tantum. Ita revera tunica sponsæ Christi erat משבצות זהב *lacuata auro*, Psalmo xlv. De Sacerdotum tunicis hoc nusquam legitur.

CCCXLVIII. Tunica igitur Sacerdotum erat vestimentum rotundum undique clausum & manicatum, totum corpus a collo ad talos usque tegens; factum ex pretiosa bysso, seno filo retorta atque texta, & habens fundas intextas ad majorem ornatum. Ut autem hoc lectori clarius fieret, totam tunicam, & Sacerdotem tunicatum hac tabula exponere volui.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

Figura prima tunicam ostendit.

A. Ipsa tunica, sive כתנת

B. B. Duæ manicæ.

C. Apertura circa collum, per quam caput immititur.

D. Ligamenta sive vittæ, Josepho ἀρπεδόνες, quibus collo adstringitur.

Figuræ polygonæ sunt fundulæ sive lacus, aut πλινθίοι tunicæ intextæ. Hebræis תשבץ.

Secunda figura ob oculos ponit Sacerdotem ejusmodi tunica vestitum.

CCCXLIX. Ejusmodi tunicas receptissimas fuisse apud plures populos dubitari non potest. Hebræi jam inde a temporibus Jacobi Patriarchæ tales gestaverunt; quod patet ex tunica Josephi, כתנת פסים quam pater illi fecerat. Idem etiam manifestum est ex tunica Jobi cap. xxx. xviii. de qua nos supra. Tempore Davidis Regios liberos tales habuisse, nos docet tunica Thamaris: tales enim gestare solebant *filii Regum*, quod intelligo non tantum de Regi-

Pag. 378.

..., teste Lampridio, judicavit: *in linea aurum aut purpuram mitti dementiam esse, quum asperitati adderetur rigor.* Ideo puræ dicebantur, quales erant illæ *tunicæ manicatæ li-*

tunica Jobi cap. xxx. xviii. de qua nos supra. Tempore Davidis Regios liberos tales habuisse, nos docet tunica Thamaris: tales enim gestare solebant *filii Regum*, quod intelligo non tantum de Regi-

Regibus Judæorum, sed & aliorum vicinorum populorum, ut Ægyptiorum, Tyriorum, Assyriorum. Sed alii præter Reges tunc temporis tales habuere: nam *Chusæum* tunica vestitum fuisse nemo dubitabit, qui legerit cap. xv. xxxii. lib. ii. Samuelis. Sed & sponsa Christi Cant. cap. v. ii. dicit se jam exuisse כתנת *tunicam*. Deinde morem istum tunicas gestandi, durasse apud Hebræos ad tempora usque Augusti & Tiberii, colligi potest, vel ex sola tunica Christi *ἀῤῥάφῳ inconsutili*. Nam Christi tunicam talem fuisse, quales erant tunicæ Hebræorum Pontificum, ego non dubito: nisi materia alia fuerit: magis enim credibile est laneam fuisse, cum Sacerdotum lineæ tantum fuerint.

CCCL. Apud veteres duo genera tunicarum in usu fuerunt: habebant enim tunicas breves, circa humerum desinentes, & quæ ultra cubitum non fuerunt demissæ, quales Græci *ἐξωμίδας* vocabant, instar nostrarum Camisiarum, Gallis *une Camisole & Chemisette*, Belgis **een Hemdtrock**. Habebant etiam alias, quæ erant longæ & ad talos demissæ, quas *talares* & *ποδήρεις* vocabant. Quædam manicas habebant, quas *χειριδωτὰς Chiridotas*, *manicatas*, & *καρπωτὰς* nominarunt. Quædam manicis carebant; quales vocabant colobia, *κολοβὸς* & *κολόβιον*, quasi truncatas, est enim *κολοβὸς ὁ κουδὸς*, *curtus*, ut habet Glossa *mutilus*, *truncus*. Colobia ab Isidoro quidem longa vestimenta, at a Cassiano *lib.* i. *cap.* v. brevia dicuntur, *quæ vix cubitum ima pertingit*. Sed de his plura vide apud Salmasium, Ferrarium aliosque, qui rem vestiariam tractarunt. Alia erat etiam tunica *exterior*, alia *interior*. *Exterior* interiorem tegebat; ornatior & cultior ex lana, serico, aliquandò etiam linea fuit, sæpe varia arte texta & ornata, opere Phrygionico arte Polymitaria, auro nonnunquam gemmis variisque figuris distincta. De hac plura infra dicemus, ubi de מעיל *pallio*. *Interior* linea fuit ut plurimum, & carni proxima, ideo *indusium*, *intusium* & *interula* dicta. Nonnius: *Indusium est vestimentum, quod corpori intra plurimas vestes adhæret, quasi intusium*. Ad hanc respicit Plautus in Trinummo: quando ait: *Tunica est propior pallio*. Hæc, ut dixi, ut plurimum fuit linea, & quidem ex lino puro, absque purpura & auro. Nam cum debeant esse molles, ne carnem læderent, Alexander Severus, teste Lampridio, judicavit: *in linea aurum aut purpuram mitti dementiam esse, quum asperitati adderetur rigor*. Ideo puræ dicebantur, quales erant illæ *tunicæ manicatæ li-*

neæ Afræ & Ægyptiæ puræ, quas D. Aurelianus populo dedit, referente Vopisco. Ejusmodi fuisse videntur *tunicæ lineæ Ægyptiæ viginti*, quas Valerianus dari jussit Aureliano, ut habet idem Vopiscus. Tales fuerunt & Sacerdotales, ex lino, sive bysso subtilissima, talares & manicatæ.

CCCLI. Tunicæ autem illæ talares & manicatæ, ut plurimum erant vestimenta muliebria, tunica *Thamaris* filiæ Davidis, & *Sponsæ* Christi Cantic. v. iv. Tales fuerunt vestes *Corinnæ*, & *Semiramidis*, de quibus Ovid. *Amor. lib.* I. *Ecl.* v.

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.
Qualiter in thalamum formosa Semiramis isse
Dicitur.

Gellius sane *lib.* VI. *cap.* X. & *lib.* VII. *cap.* XII. tunicas docet non tantum fuisse vestes muliebres, sed & viris dedecori. Operæ pretium censeo, caput illud hic integrum inseri: eo magis cum multum luminis mihi videatur affundere rei vestiariæ antiquæ. *Tunicis*, inquit, *uti virum prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac prope in digitos, Romæ atque omni Latio indecorum fuit, eas tunicas Græco vocabulo nostri Chiridotas apellaverunt: fæminisque solis vestem longe lateque diffusam decoram existimaverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda. Viri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breves tunicas circa humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας. Hac antiquitate inductus P. Africanus F. vir omnibus bonis artibus atque omni virtute præditus, P. Sulpitio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia quæ objectabat, id quoque probro dedit, quod tunicis uteretur manus totas operientibus. Verba sunt hæc Scipionis.* Nam qui cottidie unguentatus adversum speculum ornetur, cujus supercilia radantur, qui barba volsa feminibusque subvolsis ambulet, qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinosus sed virosus quoque sit: eumne quisquam dubitet quin idem fecerit quod cinædi facere solent? *Virgilius quoque tunicas hujusmodi, quasi fæmineas ac probrosas criminatur.*

Et tunicæ, *inquit*, manicas, & habent redimicula mitræ. *Quintus quoque Ennius Karthaginiensium tunicatum juventutem, non videtur sine probro dixisse.* De manicatis & talaribus tunicis tanquam muliebri vestitu, Ciceronem audivimus supra, ubi de *tunica passim.*

Sed

Sed quamvis tunica fuerit vestis muliebris, nihilominus viris etiam usitata fuit, cum apud Hebræos, tum apud alios populos; quod constat ex eadem *tunica passim* Josephi, ex tunica qua constringebatur, ex tunica Christi ἀῤῥάφῳ, & ex tunicis Christi discipulorum; interdixit enim illis vestitu duarun tunicarum; taceo quod in Novo Testamento toties fiat mentio τῶν χιτώνων virorum. Saltem Sacerdotes Hebræorum eis utebantur in sacris.

CCCLII. Sed & alii sacrificuli & sacrificantes multarum gentium, in ejusmodi tunicis talaribus & manicatis sacra faciebant: quemadmodum sacerdotes Phœnicum, referente Herodiano *libro quinto*, ubi de sacrificiis Elagabali, *tunicas enim lineas clavatas, talares & manicatas* habebant. De iisdum forte Silius Italicus, quando loquitur de Sacerdotibus Herculis Gaditani.

Ante aras cultus, velantur corpora lino.
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

Tales fortassis etiam erant *Calasires*: erat enim καλάσιεις λινὸς χιτὼν ἱερατικὸς, *Calasiris linea tunica sacerdotalis*, ut habet Eustathius *in III. Iliad.* Hinc veterum Sacerdotes *linigeri* & *grex liniger*. Sed de vestibus lineis & albis plura vide supra lib. I. cap. VI: & cap. XI.

CAPUT III.

DE אבנט BALTEO

אבנט balteus *ubi exter. Variæ versiones.* Balteus *vox Hebræa.* Abanet. *Mutatis literis* L. *in* N. *Error Varronis. Charisii sententia.* Baltei *pellicei, argentei, aurei, anei, & linei.* τελαμών, fascia. Balteus *militaris. Sacerdotum baltei* שעטנז *mixtæ materiæ. Summi Pont. balteus die Expiationum ex lino.* λῶρος φάσκια. *Vossii error.* Baltei *corpus semel tantum cingentes.* Bertrami *error in Bibliis Genevensibus.* Longi baltei. μίτρα, μιτροχίτωνες. Zonam solvere. Balteus *Sacerdot. corpus multoties cinxit. Gemara Hierosolymitana & varii auctores. Balteus* XXXII. *ulnarum. Latus* IV. *digitos.* Baltei *intus cavi. Crumena.* κοιλιόδεσμος. Sector Zonarius. *Matth.* X. IX. *allegatur.* Balteus *instar serpentis exuviarum. Mens Josephi.* Baltei *ornatus. Baltei,* stellati,

lati, pustulati, aurati, gemmati, *Hippia balteus, Batavorum; Baltei opus Phrygionicum. Flores in balteo, Varii auctores. Squama in balteo. squamosæ vestes. Iosephi mens: in balteo* fibulæ. *ὀχεὺς Homero quid? Balteus* Eumenii *Rhetoris Clivia. Falso a* Pigio, Tessemakero *dici statuam, & picturam, quæ in oppido Cliviorum conspicitur Eumenii Rhetoris. Ipsa statua male depicta. Falsa ejus tabula Vera & ingenua. Non repræsentare Rhetorem, sed* militem. *Quis* miles *ille sit? Credibile esse principem qui Relegionem Christianam defendit. Pisciculi quinam? Tertullianus & Augustinus allegati. Quorundam error de fibulis balteorum Sacerdotum.* Balteus *in usum militum ζώννυσθαι, pro ὁπλίζεσθαι. ἀμιτροχίτωνες Homero quid? discincti ἄζωνος.* חגר cingere *pro* armare. *Varii loca Scripturæ.* baudrier, port-d'epée, zangle, **draegbant**, baltei *ad discernendos milites.* feltzeichen. Escharpe. *Baltei civium, fœminarum. Reginarum* zonæ *apud Persas. Provincia* zona *dicta. Vectigal vini* Ceinture de la Reine. *Cingula fœminarum hodie in usu.* zonæ *virorum* Eliæ, *Ioh. Baptista. Varia loca Scripturæ. Baltei necessitas apud veteres. Iudæorum superstitio. Balteus signum roboris & sobrietatis.* I. *Ep. Petri cap.* I. XII. *allegata.* Sacrificantes, Sacerdotes, & Popæ *cincti.* Cinctuli, Cethegi. Salii *æreis balteis cincti. Candidum linteamen Apulei.* Cinctus Gabinus. *Varii auctores & nummi. Sola* tunica *cingitur & quidem* interior. *balteo tunica revocatur ad medios poplites. Locus Codicis* Sevachim *explicatur.* Modus cingendi. *balteus humero dextro impositus, & sinistro. Militum cinctura, & civium.* **Een gesontheyt.** Locus *cinctura ad pectus, circa mammas. Locus Apoc. cap.* I. XIII. *explicatus. Iosephi sententia. Angeli cincti secundum Talmudicos. Peculiaris cingendi modus Sacerdot. Hebr. Iosephi mens. Brevis descriptio baltei. Tabula balteum & Sacerdotum cinctum exhibens. Explicatio tabulæ.*

CCCLIII. Tertium genus vestimenti est אבנט *Balteus.* De hoc vide Exodi XXVIII. IV. XXXIX. XL. & cap. XXIX. IX. & XXXIX. XXVIII. Septuaginta habent ζώνην Vulgatus & Junius *balteum & cingulum.* Chaldæus המין quod etiam observavit Josephus de Babyloniis: ἡμεῖς δὲ παρὰ Βαβυλωνίων μεμαθηκότες, ἑμιὰν αὐτὴν καλοῦμεν. Arabs حزام Lutherus ein gürtel. Belgæ een go-

gozdel. Galli *le baudrier*. Josephus ἀβανὴθ, & Hieronymus *Abanet*.

CCCLIV. Balteum vestimenti, aut potius ornamenti, genus vetustissimum fuisse, & ab Hebræis ad Romanos pervenisse, videtur posse colligi ex vocis etymo: *balteus* enim est ipsissima vox אבנט diciturque *balteus* pro *abanet*, aut *abnet*, mutata tantum litera N. in L. quod valde usitatum est, ut docet magnus Scaliger in suis notis ad vetera fragmenta de Emendatione Temp. *Labonidus* & *Nabonidus*, *Naboanasser*, *Labolasser*, *Perna*, *Perla*; sic πλεύμων pro πνεύμων, unde & *pulmo*, πνέω *flo*, *lympha* pro νύμφα. Chaldæis פסנטרין pro ψαλτήριον; Latinis *ullus* pro *unus*, *catella* pro *catena*. Et in compositis *collega* pro *conlega*, ut observat Priscianus lib. I. Germanis & Belgis **Son** pro *Sol*: ut & **klicker** pro **knicker/ klappen/** pro **knappen**; Gallis *aller* pro *aner* ab *anare*, & id genus sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus *abalet* pro *abanet*, unde, addita Latina terminatione, facillime fieri poterat *balteus*. Male igitur Varro *de ling. Lat. lib.* IV. *balteum* dici putat quasi *bullatum*, scilicet *quod cingulum fuerit ex corio bullatum*. Verius dixit hanc vocem *Tuscam* esse, ut docet *Charisius*. Sane Græcam esse vocem, quales sunt pleræque cæteræ voces Latinæ, probabile non est: multo verisimilius est, Romanos istud vocabulum hausisse ab Antiquis *Tuscis*, qui forte veri Germani sunt, *Tuisci* aut **Teutschen**, (quidquid Grammatici etiam dicant de thure aut Græcorum θυείων) qui illud didicerunt a posteris Noachi, unde ortum habent. Sed quis negare poterit, vocabulum *Abanet* ad hunc usque diem esse vulgatissimum apud Germanos; nam quid est aliud Germanorum **bant** ligamentum, quam Hebræorum *Abanet*? Et quis ignorat *balteum* sive *abanet* nihil aliud esse quam certum aliquod *ligamentum*, quo vestis ligatur & stringitur? unde & certum aliquod genus baltei Belgis hodie **een draegbant** dicitur. Puto itaque אבנט deduci a verbo aliquo S. Scripturæ insusitato בנט BANAT, quod proculdubio ligare significavit, ut & hodie apud Arabas بنط *ligare* **binden**.

CCCLV. Veterum *baltei* non omnes ex eadem materia constabant. Quidam enim *pellicei* erant, sive ex corio facti, quale fuit cingulum Johannis Baptistæ; erat enim ζώνη δερματίνη Matth. III. X. & Eliæ אזור עור II. Reg. I. VIII. Ejusmodi balteos & alios populos habuisse, patet ex Varrone de ling. Lat. lib. IV. ubi do-

cet *balteum fuisse cingulum e corio.* Tales sunt hodie baltei nostrorum militium, quos Belgæ **een draegbant**/ Galli *un port d'epée.* aut etiam *une zangle*, quasi *cingulum*, dicunt; sunt enim ex corio ut plurimum. Sed & *argenteos* Balteos habebant veteres, & *auratos* quidem. Trebellius in D. Claudio: *Balteum argenteum inauratum unum.* Et *aureos*, Teste Athenæo *lib.* v. Eo enim videtur respexisse, quando dicit: ἠκολούθουν δὲ τούτῳ παιδίσκαι πεντακόσιαι κεκοσμημέναι χιτῶσι πορφυροῖς χρυσῷ διεζωσμέναι. *Sequebantur autem quingenta virgines purpureis tunicis ornata, & auro cincta.* vide Homerum. *Il.* δ. *& Od.* κ. Ælianum, Plutarchum & alios, imprimis Apocal. I. XIII. & cap. XVI. Etiam *aneos* habebant, quales erant Saliorum, ut infra patebit. Tandem & *lineos*. Hanc videtur intelligere Pollux *lib.* VII. *cap.* XVI. per τελαμῶνα σινδονίτην: est enim τελαμὼν *fascia*, aut *balteus.* Hesychius. τελαμὼν, λῶρος καὶ ὁ ἀναφορεὺς τοῦ ξίφους, καὶ τῆς ἀσπίδος, ἢ δεσμὸς, ἢ φάσκια. Eodem sensu exponitur a Suida. Est igitur τελαμὼν *balteus militaris.*

CCCLVI. Sacerdotum Hebræorum *baltei* ex varia materia contexti erant, constabant enim ex lino, & lana, & quidem ex lana diversorum colorum; ex *hyacintho*, ex *purpura*, & *coccino*. Exodi cap. XXXIX. XXIX. ואת האבנט שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם *Et (fecerunt) balteum ex bysso retorta, ex hyacinthino, ex purpura & coccino, opere plumario.* Jam plus satis ostendimus quid sit שש & quidem שש משזר, nempe *byssum sextuplo retortam*; quid תכלת וארגמן ותולעת שני scilicet *hyacinthinam*, *purpureum & coccineam lanam.* Quomodo autem Judæi τὸ משזר *moschzar* exponant, & quæ sit nostra mens, pluribus ostendimus lib. I. capite ultimo. Docuimus enim illud שש משזר *Schesch moschzar*, non esse intelligendum nisi de bysso sola, quam solam ex sex filis retortam putamus, ut vestium sacrarum stamen esset. In hac sententia quoque fuisse Josephum manifesto constat, *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. ubi de balteo: ςήμων, ait, δ' ἐςὶ μόνη βύσσος *stamen ex sola bysso est.* Ejusdem igitur materiæ fuit balteus Sacerdotum ac Ephod & Pectorale Summi Pontificis, præterquam quod his etiam aurum intextum fuerit, cum balteus non nisi ex lino & lana constiterit. Certum est, balteum ex duplici materia constitisse, unde & שעטנז id est *mixta materia* dicitur. Ideo vel ob hanc solam causam Josephus dixit, Sacerdotes solos mixtæ materiæ vestes gestasse, de quo vide plura, supra lib. I. cap. VI. Ob eandem rationem balteus Sacerdotibus etiam

etiam in Templo, extra ministerium, deponendus fuit, dum tamen liberum fuit ut reliquas vestes retinerent quod fusius docebimus infra, ubi de usu vestium sacrarum aliquid dicemus. tales quidem erant *baltei* omnium pontificum cum summi, tum cæterorum, per totum annum, excepto unico die tantum, scilicet decimo Mensis Tisri, quo die Pontifex Max. omnes vestes aureas, id est laneas & coloratas deponere debebat simul cum balteo mixtæ materiæ; in cujus locum sumebat balteum lineum, ex subtilissima & albissima bysso; de quo nos plura suo loco. Et sane balteus ille lineus S. Pontif. decimo Tisri valde similis erat illi, de quo audivimus Pollucem, quem vocat *τελαμῶνα σινδονίτην balteum byssinum*; erat enim, ut habet Hesychius *λῶρος καὶ φάσκια, lorus, aut fascia.* Miror tam crassum errorem circa hæc errasse, toto orbe celeberrimum Vossium, *De vitiis Sermonis cap.* vi. ubi docet: *balteum Sacerdotum vulgo lineum fuisse, byssinum vero summo Sacerdoti.* Nunquam alium balteum habebat tota turba Sacerdotum quam mixtæ materiæ, ex lana & lino; nunquam alium habebat summus Pont. præter solum diem x. Tisri.

CCCLVII. Baltei sæpissime non longiores erant quam ut corpus semel tantum ambirent, ita ut eorum longitudo ad crassitiem corporis accommodata fuerit; Talem fuisse Hebræorum Sacerdotum balteum, finxit auctor ille (quem doctissimum Bertramum fuisse, nonnuli credunt) qui Sacrum Vestitum depingi curavit, in Bibliis Gallicis Genevensibus. Sed longiores etiam baltei reperiebantur. Talis erat forsan *ζώνη* apud Poll. *lib.* ii. περὶ θώρακος &c, ἣν ῥωμαῖοι φασκίαν καλοῦσι, *quam Romani fasciam vocant* Eundem forsan intelligit Hesychius per *λῶρον* & *φασκίαν*, quem locum modo allegavimus. Ejusmodi balteos videntur veteres intellexisse per suam *μίτραν*. Nam *mitra* non tantum est tegumentum capitis, sed & *cingulum* corporis, sive *fascia*. Athenæus *lib.* xii. de iis qui Sirin incoluerunt. *ἰδίως παρ' αὐτοῖς ἐπεχωρίασε φορεῖν ἀνθινοὺς χιτῶνας, οὓς ἐζώννυντο μίτραις πολυτελέσι, καὶ ἐκαλοῦντο διὰ τούτων ὑπὸ τῶν περιοίκων μιτροχίτωνες, ἐπεὶ Ὅμηρος τοὺς ἀζώστους ἀμιτροχίτωνας καλεῖ. Apud eos patrius mos est, floridas tunicas gerere, quas mitris pretiosissimis cingunt, ideoque a vicinis vocantur μιτροχίτωνες, i. e. mitrotunicati, ideo Homerus discinctos appellat ἀμιτροχίτωνας.* Hinc apud Apollonium *Argon. lib.* i. dicitur *μίτρην λύειν* pro *ζώνην λύειν. Zonam solvere.* Et apud Homerum *Il.* Π. *ἀμιτροχίτωνες* sunt *inermes & discincti,*

cincti, milites qui tunicas balteo aut Zona non habent cinctas, quibus arma appensa fuerint. Ejusmodi igitur baltei longæ erant fasciæ & lora, instar certi alicujus capitis tegumenti, quod *mitram* veteres vocabant, hodie **Tulbant** apud Turcas usitatissimum; Tales sane erant baltei Hebræorum Sacerdotum, longi scilicet, ut corpus aliquoties ambirent. Josephus *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. Καὶ λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἑλίξεως κατὰ στέρνον, καὶ περιελθοῦσα πάλιν δεῖται καὶ κέχυται μὲν πολλὴ μέχρι καὶ τῶν σφυρῶν, ἕως ἂν μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργῇ, πρὸς γὰρ εὐπρέπειαν οὕτως ἔχει τοῖς ὁρῶσι καλῶς. *Qua (Zona) semel, atque iterum, circa pectus revoluta ligatur, & ad talos usque defluit, quamdiu non operatur Sacerdos; quod fit propter decorem, cum spectantibus pulchrum videatur.* Barselonius, *præcepto* XCIX. eadem plane docet cum cæteris Judæis. האבנט הוא כמין אזור שחוגרין בו אלא שהם היו מקיפין בו הרבה הקיפין מה שאין אנו עושין כן באזור: *Balteus erat instar cinguli quo homines se solent cingere, sed multoties corpus ambit, quo modo non solemus agere cum nostris cingulis.* Gemara Jerusalemitana *Massechet Ioma cap.* VII. non solum longum fuisse balteum, sed etiam longitudinem ejus docet: dicit enim longum fuisse triginta duas ulnas. אמר רבי לוי שלשים ושתים אמה היו בו והיה מקפו לכאן ולכאן: *Dixit doctor Levi* (balteus) *erat* XXXII. *ulnarum, & utrimque oblique dependebat.* Eadem plane docet Maimonides *Hil. Kele Hammikdâ. cap.* VIII. Longus igitur erat אבנט, sive *balteus* triginta duarum ulnarum.

CCCLVIII. Latitudo baltei Sacerdotum quatuor digitorum erat, secundum Josephum, loco modo a nobis laudato. ζώνην περιάγοντες πλατεῖαν ὡς εἰς τέσσαρας δακτύλους, *Zona cinguntur lata quatuor digitos.* Sed Maimonides, eodem loco quem modo allegavimus, tres digitos tantum latum voluit. האבנט רוחבו כמו שלש אצבעות ואורכו שנים שלשים אמה: *Balteus latus erat tres digitos, & longus triginta duas ulnas.* Sed non multum differunt Josephus & Maimonides: nam uterque videtur dubie loqui de hac latitudine. Josephus habet ὡς τέσσαρας, & Maimonides כמו שלש quasi dicere voluissent quatuor aut tres digitos. De ζώναις πλατείαις, vide etiam Athen. *lib.* X.

CCCLIX. Non raro baltei sive Zonæ intus cavæ erant. Athenæus lib. X. ζώνυνται τὰς κοιλίας ζώναις πλατείαις, *Cinguntur Zonis cavis & latis.* Tale videtur fuisse *ventrale* quod vetus Glossa vertit, κοιλιόδεσμος quasi diceres *cavum ligamentum.* Tales fuerunt procul-

culdubio omnes baltei aut Zonæ, quibus veteres pro crumenis uti solebant, & quibus pecuniam servabant. Vopiscus *in vita Aureliani: Stipendium in balteo, non in popina habeat.* AElianus *de Pescennio Nigro: Idem jussit ne in Zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent.* Gellius *lib.* XV. XII. *Zonas quas plenas argenti extuli, eas ex Provincia inanes retuli.* Horat. II. *Ep. lib.* II: *Ibit eo quo vis qui Zonam perdidit.* Et Plautus in Pœnulo: *Tu qui Zonam non habes* (id est qui pecuniam non habes) *quid in hanc venisti urbem*, ubi magni sumptus faciendi sunt. Hinc *Zonam perdere*, pro *pecuniam amittere*; & *Sector Zonarius* apud Plautum in Trinummo, pro *fure*, Belgis **een Beurse-snyder**/ Gallis *un Coupeur de Bourse.* Ejusmodi Zonæ in quibus pecunia recondebatur, usitatissimæ fuerunt apud Hebræos, quod patet ex codice *Berachoth cap.* IX. לא יכנס להר הבית לא במקלו ולא במנעלו ולא בפונדתו *Ne ingrediatur montem Templi cum baculo suo, nec cum calceis suis, nec cum crumena sua.* Sane ita Glossa vocem פונדתו exponit. בפונדתו אזור חלול שנותנין בו מעות: Pondato *est cingulum cavum cui imponunt pecuniam.* Eo proculdubio respexit Christus Matth. cap. X. IX. *μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.* vide etiam Marci caput sextum. Talem fuisse balteum Sacerdotum, docet Josephus loco toties a nobis laudato. Non solum longum & quatuor digitos latum, sed & intus cavum instar serpentis exuviarum Διακένως δ', inquit, ὑφασμένην ὥστε λεβηρίδα δοκεῖν ὄφεως. *Intus inanem textum, ut & serpentis exuvia videretur.*

CCCLX. Veterum balteos pretiosissimos sæpissime fuisse, ex iis quæ dicta sunt satis patet. Erant enim argentei, aurei & byssini. Sed & varie ornati. Aliquando aureis bullis consiti. Virgilius *Æn. lib.* IX.

——— ———*aurea bullis*

Cingula, id est *aureis clavis insignita* uti exponit Servius. Plinius *lib.* XXXIII. *cap.* XII. *Quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam fastidio, cælentur argento, vagina batillis, baltei laminis crepitent?* Tales fortassis erant baltei, quos *Trebellius* de Galieno *auratos constellatosque* vocat, quia scilicet aureis bullis, quasi stellis ornati erant. Sic & *Spartianus* in vita Adriani, mentionem facit *baltei sine auro*, id est sine aureis *bullis*, *stellis* aut *pustulis.* Sed & gemmati erant baltei. Herodianus *lib.* V. de Macrino: ἐσθῆτί τε πορφυρᾶς ϗ ζωστῆρι χρυσῷ πολλῷ ϗ λίθοις τιμίοις πεποικιλμένοις

κεκοσμημένος. *Processit fibulis & balteo multo auro & pretiosis lapidibus ornato atque picto.* Sic & *Carinus*, teste Vopisco, *habuit balteum etiam sæpe gemmatum.* Hinc *baltea gemmata* vetantur in corpore Juris. Talem forsan balteum sibi confecit Hippias, de quo Plato *lib.* XIX. ἐπειδὴ τὴν ζώνην ἔφησθα τοῦ χιτωνίσκου, ἣν εἶχες, εἶναι μὲν οἷαι αἱ περσικαὶ τῶν πολυτελῶν, ταύτην δὲ αὐτὸς πλέξαι. *Sic & tunica cingulum, quod habes, dixisti confecisse, pretiosum & Persicis simile.* Sane apud Batavos, præsertim apud Hollandorum rusticos & artifices, non est insolens ejusmodi bullatos balteos, sive cingula, gestare, argenteis scilicet canibus, leporibus, cervis; aut (si sint artifices) serris, securibus, malleolis & id genus alia instar bullarum ornata.

CCCLXI. Sed & Hebræorum Sacerdotum baltei suo ornatu conspicui erant. Sane dicuntur מעשה רקם opus *Phrygionicum*, *plumarium* aut *polymitum*, Gallis *brodé*, Belgis **geborduert**/ & Germanis gestickt/ quemadmodum vocem רקם expofuimus suo loco. Ostendimus etiam רקם sive *Phrygionicum* varias habuisse figuras acu adsutas, illasque figuras *flores* fuisse. De balteo hoc expresse docet Josephus, loco citato. Ἄνθη δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται φοίνικι καὶ πορφύρᾳ μετὰ ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα. *Flores autem intextos habet; cocco, purpura, hyacinthino & bysso variegatos.* Hieronymus *ad Fabiolam*, etiam *gemmas* habuisse cum floribus, docet; *Ita polymita arte*, inquit, *distinctum ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas sed additas arbitreris.* Sed errat doctissimus vir, nisi per *gemmas* intelligat *flores*, qui quodammodo *gemmas* repræsentabant, quæ ejus mens videtur fuisse. Fortassis ejusmodi balteos floribus aut aliis figuris ornatos intelligit Homerus *Iliad.* K. per ζωστῆρα παναίολον, qualis fuit *balteus* Nestoris, est enim Hesychio παναίολος, παμποίκιλος *varie pictus*: Sunt qui Sacerdotum *balteo* alia ornamenta affinxerunt, ut auctor figurarum in Bibliis genevensibus, qui totum balteum serpentum squamis, instar *serpentis exuviarum* consevit. Optimus vir proculdubio illa hausit ex Josephi verbis, ubi dicit Zonam διακένως ὑφασμένην ὥστε λεβηρίδα δοκεῖν ὄφεως. Sed hisce verbis Josephus non vult dicere quales fuerint figuræ baltei, sed tantum qualis fuerit ipsius forma; scilicet longum fuisse & intus cavum, instar longi alicujus intestini, aut serpentis exuviarum. Quia διακένως ὑφασμένη *cava contexta* fuit Zona, ideo serpentis exuviarum similis erat; non autem quod ejusmodi habuerit.

rit squamulas, quales reperiuntur in Serpentibus. Fateor quidem veteres non raro habuisse vestes, ejusmodi squamis piscium aut serpentum ornatas: quales erant *tunicæ* & *thoraces* Persarum, apud Herodotum *lib.* VII. *cap.* LXI. & Strabonem *lib.* XV. Et Turni, & arma Palladis apud Virgilium *Æneid. lib.* XI. & XII. Vide etiam Rubenium *de Gemma Tiberiana*, & variorum Imperatorum Nummos. Sed utrum balteus Sacerdotum tales squamas habuerit, nusquam reperio, nec puto id ex Josepho colligi posse.

CCCCLXII. Ad Ornamenta non minus quam ad usum baltei, pertinent etiam fibulæ. Sæpissime enim veterum baltei fibulas habebant, quibus extremæ partes circa corpus connectebantur, ad stringendam & cohibendam tunicam. Isidorus: *Fibulæ sunt quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur viris in humeris, seu cingulum in lumbis.* Et ut baltei ornatiores essent, fibulæ aliquando aureæ & gemmatæ erant. Sic Adrianus Cæsar, teste Spartiano, *sine auro balteum sumebat, & sine gemmis fibula stringebatur.* Virgilius *Æn. lib.* V.

——— *lato quam circumplectitur auro*
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.

Statius *Theb.* XII.

—— *ignea gemmis Cingula.* *Et Theb.* VII.

——— ——— *fibula rasilis auro*
Tænariam fulva mordebat Iaspide vestem.

Claudianus *de Raptu Proserp lib.* II.

Collectæ tereti nodantur Iaspide vestes.

quæ non male a nonnullis intelliguntur de cingulis quibus vestes stringi solent. Nec aliud quid intellexisse puto Nemesianum *in Cyneg.*

Sit Chlamys aurato multum subtegmine lusa,
Corrugesque sinus, gemmatus balteus arctet
Nexibus

Nec aliter intelligo Homerum *Iliad.* Δ.

Αὐτὴ δ' αὖθ' ἴθυνεν ὅθι ζωστῆρος ὀχῆες
Χρύσειοι σύνεχον.

Per ζωστῆρος ὀχῆες Homerum intelligere fibulas aureas baltei vix dubito: est enim ὀχεὺς *retinaculum.* Eustathius κρίκους exponit. κρίκοι οἷς δὴ ὅλος συνείχετο ὁ στρατιωτικὸς ζωστὴρ πρὸς τὸν θώρακα. Sed perinde est sive *anulum* sive *fibulam* expolueris; nam ὀχῆες erant quibus nectebantur extremitates baltei, ut stringeretur tunica. Sed & suas figuras illæ ipsæ fibulæ habebant, in balteis, prout omnium generum figuræ

in fibulis conspici solent. sic Hercules, ut tradit Herodotus *lib.* IV. cap. x. mulieri dedit ζωστῆρα ἔχοντα ἐπ' ἄκρης τῆς συμβολῆς φιάλην χρυσέην. *Balteum habentem in extrema commissura auream phialam.* Forte erat fibula phialam aliquomodo repræsentans. Ejusmodi cingulum fibulatum & aureis bullis ornatum habet *Eumenius Rhetor*, in Cliviorum opido (modo ille verus sit Eumenius) & in extremitate quidem aureis imagunculis ornatum, quod non vidit Frisius in suo opusculo *de Calceo*. Hodie sane nulli sunt baltei sine fibulis aureis quidem, argenteis, aut saltem æneis, aut ferreis; præter balteos illos longos, qui magis *mitra* & *fascia* dicuntur. Ejusmodi fibulas habuisse balteos Hebræorum Sacerdotum, iterum credidit ille, qui figuras vestium sacrarum depingi & excudi curavit in Bibliis Genevensibus. Sed cum illud nullo auctore probetur, eadem facilitate qua ponitur, etiam rejicitur. Et sane cum Sacerdotum balteus longissimus esset, ut multoties corpus ambiret, fibulis non potuit stringi, sed modo, ut in fasciis fieri solet, & ita quidem ut utrinque pars quædam dependeret, ut docent Josephus & Gemara Jerusalemitana, quod jam supra notavimus.

„ CCCLXIII, Cum hic mentio facta sit de Eumenio Rhetore, „ non possum quin de eo quædam addam, quamvis ad institutum „ nostrum nihil facere videantur, siquidem Romanam Historiam „ magis, quam Hebræorum Sacerdotum vestitum tangunt. Eu- „ menium Rhetorem, virum fuisse apud Romanos celeberrimum, „ atque insignem inter Gallos juventutis doctorem, notius est, „ quam ut a me multis probetur. Acriter disputatur inter erudi- „ tos, ubi locorum artem exercuerit, juventutem docuerit? Pi- „ gius vir doctissimus, in *Hercule prodicio*, pluribus conatur ad- „ struere argumentis, eum Cliviis, quam ingentem atque augu- „ stam olim civitatem, & ad inferiorem Rhenum Metropo- „ lim, ideo Augusto Cliviensium nuncupatam, splendido sane sti- „ pendio, tanto Rhetore tantaque civitate digno, sexcent. Sest. an- „ nuo, docuisse. Inter argumenta, quibus sententiam suam astruere „ conatur, allegat & statuam, quæ in ista civitate conspicitur. „ *Igitur Respublica Cliviensium*, inquit, *videtur gratitudinis ergo* „ *posuisse Eumenio statuam iconicam in ipsis Manianis, eamque tri-* „ *pedaneam. Qua quidem mensura, teste Plinio, temporibus etiam* „ *antiquissimis Roma honorata fuit. Exstat adhuc Clivia in palatio* „ *Principum. Stat in vestitu sui temporis; & ut apparet, usitato*

Galliæ

Pag. 391.

in
IV
χε
Fo
cin
tor
tre
fiu
aur
teo
fib
ille
Bit
de
tun
lis
qui
&
,,
,, n
,, n
,, r
,, n
,, a
,, q
,; t
,, g
,, f
,, fl
,, l
,, p
,, n
,, c
,, l
,, p
,, p
,, a
,, l

„ *Galliæ comata : tunica videlicet talari tectus , & calcei ex aluta*
„ *pedem ad talos cingunt , & supra pedem execti & fenestrati sunt.*
„ *Comam in fronte & cervice decurtatam æqualiter constringit vitta ;*
„ *sicut ventrem latus balteus atque bullatus. Quæ quidem apud vete-*
„ *res vincula quondam honoris ac dignitatis erant insignia. Et nunc*
„ *temporis etiam similes balteo aureo vel argenteo operose bullati Gal-*
„ *licorum matronarum sunt ornamenta , præsertim apud Batavos &*
„ *Rheni accolas. Ipse dextra massam vel auri vel argenti in patera*
„ *positam præsentare videtur , atque eodem symbolo notatur ejus li-*
„ *beralitas & munificentia , qua patriam est prosecutus. Sinistra te-*
„ *nuit ferulam demissam magistri insigne , ac veluti gubernaculum*
„ *adolescentiæ. Quæ nunc quidem injuria temporum confracta periit ;*
„ *quo usque manui ac tunicæ contigua est. Sed hæc de statua vel imagine*
„ *satis.* Rem ita sese habere a multis auctoritate Pigii : deceptis , inter
„ quos est Tessemakerus, in *Analibus Cliviæ*, creditum est. Statua, ut
„ a Pigio descriptam audivimus, cura Civitatis Magistratuum, ad urbis
„ civiumque suorum decus , uti credebant , in medio civitatis ,
„ ad portam in hunc usque diem depicta conspicitur , eamque
„ Tessemakerus in suis Analibus delineatam hac tabula exhibet,
„ Num. 1. Eodem plane modo eam proposuit Friesius , in Opus-
„ culo Balduini *de Calceo capite* XI. *pagina* 117 nisi quod Cal-
„ ceis aliam dederit formam , ut hic eos apponi curavimus sub
„ literis A. A.

„ Sed & inscriptio alia apud Tessemakerum ; alia apud Friesium.
„ Sic legitur apud Tessemakerum.

EUMENIUS RHETOR.

Qui ad præsidem Galliarum oratione panegyrica habita, a Romanis Gallicæ juventuti in augusto clivorum oppido annuo sexc. sest. salario præfectus fuit.

Hic istiusmodi habitu, TUNICÆ TALARIS , BALTEI BULLATI , CALCEORUM FENESTRATORUM , COMÆ VITTA CONSTRICTÆ , FERULÆ MAGISTERII. MASSÆ AUREÆ , ERGA DISCIPULOS LIBERALITATIS INDICIBUS,

In arcis aulæi magni , ubi extat , urbisque Cliviensis, inque hac portæ mediastinæ renovatæ monumentum exhibetur. Sub

Sub consulatu I. a Ringelbergh conss. 4. procruante G. Rhatio successore.

„ Frisii Inscriptio, ut legitur ad portam mediastinam, ita se „ habet

EUMENIUS RHETOR.
TEMPORIB.

C. JUL, CÆS. DICT. ARCIS CLIVIENSIS FUNDATORIS
OCTAV. AUGUST. SUCCES. QUI PRÆSIDIO MUNIVIT.
ULP. TRAIANI QUI IN COLON. REDEGIT.
ÆL. HADRIANI QUI IN FORMAM URBIS AMPLIAVIT.

HIC EUMENIUS RHETOR.

QUI IN HOC AUGUST. CLIVIEMSIUM OPPIDO
AD PRÆSIDEM GALLIARUM
POST EORUM IN BATAVIAM INGRESSUM
ORATIONE PANEGYRICA HABITA
SCHOLIS PRÆFECIT. ANNUO SEXCENT. SEST.
STIPENDIO GALLICAM JUVENT. INSTITUIT
HAC STATVA ICONICA TRIPEDANEA.

ID EST

VESTITU SUI TEMPORIS TUNICA TALARI
COMA DECURT. VITTA CONSTRICT. BALTHEO
BULLATO CALCEIS FENESTRAT. MASSA AUREA AD
LIBERALIT. PRÆSENTAT. ET FERULA MAGISTERII.
INSIGNI AD ANTIQUIT. MONUMENT.
URBIS ET HUJUS PORTÆ RENOVATIO.
POSTERITAT. POS.

„ Tessemakerus itaque primam ad portam Inscriptionem notat. „ Frisius alteram Renovatam.

CCCLXIV. Pigio sese nervose opposuit Justus Lipsius, in suis „ *ad Corn. Taciti Annalium libro tertio notis.* Rationes Pigii sub incudem revocat, & erudite refutat. Eumenium Rhetorem Augustoduni in Gallia, non vero ad Rhenum Cliviopoli docuisse; cum hanc civitatem istis temporibus, eo nomine nondum notam fuisse,

„ fuisse, certissime credat. Fateor rationibus a Pigio allatis, me
„ hactenus moveri non potuisse, ut Eumenium Rhetorem ibi do-
„ cuisse crederem. Persuasissimum mihi est, statuam, quæ Cliviis in aula
„ conspicitur, non magis Eumenium Rhetorem quam Nebucadne-
„ zarem, Alexandrum Magnum, Julium Cæsarem, aut ipsum Her-
„ culem representare. Non enim Rhetorem, sed Militem certissi-
„ me exhibet. Quis sane mentis credit Rhetorem gladio cinctum
„ incessisse; Quis credet tantum virum, annuo sexcent. sest. stipen-
„ dio (duodecim millib. ducatonum, si legimus ut habetur in Eu-
„ menii Panegyrico *sexcentis millibus minimum*, aut si cum Casau-
„ bono ad Sueton. in vita Othonis, *sexagies millibus nummum*, ha-
„ buit minimum mille ducentos ducatones.) ditatum, puerulos do-
„ cuisse Magistellorum ferula? *Non facile est tot puerorum, observare*
„ *manus, oculosque* &c. Indigna sane tanto viro. Professorem potius
„ eum crederem excellentissimum qui Rhetoricam, politicam & juris-
„ prudentiam docuit, eamque doceri curavit. In hac autem dignitate
„ constitutum virum, magis Minervæ sceptrum decuit, quam ferula.
„ CCCLXV. Sed pessime ad portam, & imago depicta. &
„ inscriptio addita est: In aula principis in altiori, quo ascendi-
„ tur ex majori conclavi ad superiora, gradu, ascendentibus ad dex-
„ tram, ante sedecim annos, vidi statuam lapideam, tunica talari pi-
„ ctam calceis non multum fenestratis, pileo capite tecto, balteo bulla-
„ to, in cujus ima parte imaguncula instar Angeli cincta patera pi-
„ sciculis, (non nummis) repleta, in manu dextra, vagina gladioli, fra-
„ cto capulo, appensa balteo sinistra tenentem. Ipse eam tunc temporis,
„ in calendarii tabulam, quam habebam ad manus illico delineavi; sed
„ tractu temporis, migratione Neomago Groningam, inter alia,
„ non magni momenti reculas, eam perdidi. Nobilissimus, ele-
„ gantioribusque scientiis politissimus Menso Isinck, Amplissimi viri
„ Isinck, in Curia Cliviensi Judicis gravissimi filius, curavit ut
„ mihi, id ab eo submisse petenti, statua ipsa ad vivum depinge-
„ retur, qualis hac tabula sub literis E. R. conspicitur.
„ CCCLXVI. Manifestum itaque est, vehementer errasse Pigi-
„ um, Tessemakerum, & ab iis deceptos, ad hunc usque diem, Cli-
„ vienses. Jam ante sedecim annos quosdam civitatis magistratus monui
„ istius erroris, nihil minus scilicet representare statuam in aula,
„ quam Rhetorem; male ad portam esse depictam; Statuam non
„ habere nummos aureos, nec ferulam, sed pisciculos & gladium,

Ddd adeo.

,,adeoque militis esse imaginem, non Rhetoris; aut prorsus esse ,,delendam ad portam, aut mutandam, veramque inscriptionem, ,,si Heros innotescat, addendam esse. Sed gratissimus Cliviensibus ,,est Eumenius Rhetor, error tam altos in eorum mente egit radices, ut hactenus tolli non potuerit.

,, Quid alii censeant, apud me certissimum est, statuam esse ,,alicujus viri Principis, strenui militis, quod manifestum est ex ,,balteo gladioque inde pendente.

,, CCCLXVII At dices, quid *patera repleta piscibus?* Fateor ,,certi quid nihil a me adferri posse. Si tamen conjecturis datur ,,locus, qui eruendæ antiquitati denegari juste non potest; suspicor esse Principem aliquem Cliviensem, aut ex vicinis locis. ,,Forte is qui Religionem Christianam gladio armisque primum ,,in istis oris tueri ausus est. Uno verbo, principem esse virum ,,eorum qui *pisciculi* a veteribus nominabantur. Notum est ex Tertulliano, *De Baptismate*, ab initio, Christianos suo tempore, ,,& ante eum, *pisciculos*, Gentiles autem Christianorum hostes *viperas*, *aspides*, & *serpentes* dictos fuisse. *Pisciculi*, nuncupabantur Christiani Græce, quasi ἰχθὺς *piscis* cum ibi reperiantur ,,literæ primæ, quibus sancti Christum Servatorem nominarunt. ,,Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ *Iesus*, *Christus*, *Dei filius*, *Servator*: ,,ut etiam habet Sybillarum Acrostichis. Deinde quod Apostoli, ,,qui Christum omnium primi prædicarunt, fuerint *piscatores*, qui ,,homines, prædicatione Evangelii tanquam, firmissimo rete ad ,,Christum instar tot *pisciculorum* adducebant. Petrus & Andreas ex ,,Apostolis non minimi, a Christo, ut *piscarentur homines*, missi ,,sunt. Matth. IV. com. XIX. & cap. XIII. com. XLV. & seqq. ,,Sed & ipsi Christianorum veteres, se *pisciculos* nominarunt ob ,,*baptissimum*, quod aqua baptismatis renati sint. Legatur Tertullianus loco modo citato. *Atque adeo nuper conversata istic quadam Cajana haresi vipera venenatissima doctrina sua plerosque rapuit, ,,in primis baptismum destruens. Plane secundum naturam. Nam fere vipera & aspides ipsique reguli serpentes arida & inaquosa sectantur. Sed nos pisciculi secundum* ἰχθὺν *nostrum Iesum Christum ,,in aqua nascimur: nec aliter quam magna permanendo salvi ,,sumus. Ita Quintilla monstrosissima, cui nec integre quidem docendi jus erat, optime norat pisciculos necare, de aqua auferens.* ,,Hactenus Tertullianus. Augustinus *Quæstion. Evang. lib.* II. *Piscis intel-*

,, *intelligitur fides invisibilium vel propter aquam baptissimi*, *vel quia* ,, *de invisibilibus locis capitur. vide in Euangel. Math. Serm.* XXIX.

,, CCCLXVIII. Verum est veteres Christianos a Gentilibus ,, dictos fuisse *pisciculos*, per contemptum. Illi autem hoc sibi ,, gloriæ reputabant, adeoque honoris causa idem nomen sibi dederunt. Eodem sane prorsus modo, ut, seculo præterito, ,, Nobiles foederati in Belgio, ab Hispanis ad opprobrium dicti ,, fuerunt GHEUSII, ac si diceres *Mendici*; at iidem Nobiles ,, nomen istud affectarunt; quare & mendicorum insignia, saccum ,, ad colligenda frusta panis, cum patera ad hauriendam aquam ,, lateri appensa vestibus assui curabant, pileis quoque affixos habebant nummos, vel laminas argenteas, cum hac inscriptione ,, VIVE LES GUEUX. *Vivant mendici.* Ita & antiqui Christiani, ,, non solum *pisciculos*, in honorem Christi, Apostolorum, suique ,, Baptismatis, sed & insignia quæ nomen exprimerent sumebant *Crucem* (Judæis quidem σκάνδαλον, Græcis *stultitiam*) *cum* ,, *piscibus*, ut videre est in *Gemma Smithiana* apud Licetum *De* ,, *Gemmis annularibus. Cap.* LXII. ubi in corneola conspicitur *Crux* ,, *cum duobus piscibus*. Ejusmodi crux, cui appendent duo pisces ,, cum hac Smithiana, conspicitur apud Gorlæum, a Gronovio ,, editum anno CIƆIƆCXCV. Com. II. Num. 535. & 564. Sigillum ,, istud proculdubio aliquis veterum Christianorum sumpsit, ut ,, Christi pro se mortem, nomenque sanctorum *pisciculorum* sibi ,, ob oculos poneret. Ejusmodi pisciculi & alii occurrunt in nummis Byzantinis, apud Patinum, in *Imperatorum Romanorum* ,, *Nummismatis*, in nummo *Plotinæ*. pag. 188. & in nummo alio ,, pag. 398. Apud Du Fresne in *Historia Byzantina* plures exhibentur nummi cum duobus vel tribus piscibus, & aliquoties ,, duobus piscibus, qui in medio habent Delphinum. Tab. I. Sabinæ, Plotinæ, & Crispinæ. Et Tab. II. quater in nummis visuntur. Cum autem hi nummi nullam cum piscibus habeant cru- ,, cem, eos de pisciculis explicare non ausim.

,, CCCLXIX. Fictum hunc Eumenium fuisse aliquem virum ,, principem, qui nomen *pisciculi* non respuebat, illud potius pie, ,, cum reliquius Christi confessoribus, adfectabat, Religions ,, Christianæ in hisce oris strenuum, & forte primum defensorem, ,, mihi est admodum verisimile. In dextra scilicet fert *pateram* ,, *pisciculis plenam*, tanquam Christi Ecclesiam, sinistra vero *gladi-*

„ *um* tenet ad ejus defensionem. Hæc acuratius fusiusque indagent „ si lubet Cliviensium docti, quibus per otium licet. Sufficiat hæc „ me indicasse, & forte viam monstrasse qua ad veritatem tuto „ eatur. Sufficiat Clivienses jam diu fuisse monitos, se a Pigio „ esse deceptos; ut tandem, quæ conspicitur in aula, statuam ac- „ curate depingi curent, veram atque ingenuam Inscriptionem „ addant, quæ civitatis, uti puto, gloriam non minuent. Cedat „ sane *Rhetor sua ferula*, potenti principi *Ecclesiæ* strenuo *defensori* „ gladio armato.

„ *Si fortuna volet, fiet de Consule Rhetor,*
„ *Si volet hæc eadem, fiet de Rhetore Consul.*

CCCLXX. Jam satis diximus de balteo ipso, de ejus materia, forma & ornamentis, restat ut aliquid addamus de ejus usu, & cingendi modo. Apud veteres baltea facta erant, præsertim in usum militum, non tantum ut tunicam cohiberent, sed ut arma ex iis dependerent. Isidorus: *Balteus dicitur non tantum quo cingitur, sed etiam a quo arma dependebant.* Gladius enim imprimis a balteo dependebat, ut videre est in nummis & marmoribus antiquis, & in auctoribus qui veterem militiam descripserunt. Hinc apud Virgilium *Æn. lib.* x. gladius vocatur

immania pondera baltei.

Eadem de causa apud Græcos ζώννυσθαι sumitur pro ὁπλίζεσθαι notante Eustatio. Pausanias *in Bœoticis* τὸ δὲ ἐνδύναι τὰ ὅπλα, ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ ζώσασθαι, *armis indui* (accingi) *veteres vocarunt cingi.* Apud Poetas Græcos sæpius *cingi* pro *armari* reperies. Homero inermes ἀμιτροχίτωνες, qui *tunicas habent non cinctas*, ideo, *inermes* sunt: quemadmodum apud Latinos *cincti* & *præcincti* sunt milites *armati* & *strenui*, ut & *discincti* imbelles. Virgilius *Æn. lib.* ix.

——— ——— *& discinctos Mulciber Aphros.*

ad quæ Verba Servius: *Discinctos dicit inhabiles militiæ: Omnes enim qui militant, cincti sunt, aut certe inefficaces: ut contra præcinctos strenuos dicimus. Horat. Altius ac nos præcinctis unum. Unde & Græce εὔζωνος apellatur, non qui bonam zonam habet, sed qui est strenuus.* Vulcatius *in vita Avidii Cassii: quum tales inter præcinctos habeas*, id est inter *milites*. Eundem usum habuisse balteum apud Hebræos, certissimum est. Vide Es. cap. xxii. xxi. *Et induam eum* (Eliakimum) *tunica tua, & balteo tuo, & dominationem tradam in manum ejus*: quod omnino de cinctura militum

tum intelligendum est. Vide etiam II Reg. III. XXI. & Ezechielem XXIII. XV. Hinc חגר כלי מלחמת *cingere instrumentis bellicis*, est *armare*. I Sam. II. IV. Sic & אזר & חגר *cingere* sæpissime sumuntur pro *armare*. II. Sam. XXII. XL. & alibi. Eodem plane modo, ut apud auctores Græcos & Latinos, *cingere* & *armare*, *cinctus* & *armatus* idem est. Eodem sensu Apostolus ad Ephesios cap. VI. vult ut credentes ad spiritualem militiam essent περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ἐν ἀληθείᾳ. Hodie nemo pro milite habetur qui non est cinctus. Hinc nostrorum militum *baudrier*, *port d'epée*, & Belgarum **Draegbant**. Non tantum balteos habebant milites, ut arma ab iis dependerent, sed etiam ut dignoscerentur sub qua legione militarent, & ut numerus legionis hac via cerneretur. Isidorus: *Balteus cingulum militare est dictus, propter quod ex eo signa dependent, ad demonstrandum legionis militaris summam, id est, sex millium, sexcentorum, ex quo numero & ipsi consistunt. Unde balteus dicitur, non tantum quo cingitur, sed etiam a quo arma dependent.* An non eundem usum & hodie habent baltea nostrorum militum? Nam forma & colore balteorum milites simul & eorum legiones dignosci solent. Tales sunt omnino baltei nostri, præcipue equitum, unde & Germanis ein Feltzeichen/ quasi diceres signum *exercitus*, aut *legionis*. Gallis *une Echarpe*.

CCCLXXI. Tamen non solum milites baltea gerebant, sed & reliqui cives cujuscunque ordinis. Imprimis autem apud antiquos ornatus erat mulierum, cum mulieres solæ tunicas gerere solerent. Sane fœminas apud Hebræos habuisse balteos & cingula, patet Proverb. XXXI. XVII. Et Es. XXII. XXI. ubi Urbs Jerusalem introducitur sub persona fœminæ, & *cincta* dicitur. De fœminis & Virginibus sæpissime dicitur quod cinctæ fuerint sacco. Vide Joel. I. VIII. & alibi. Apud Græcos & Romanos adeo vulgare erat, ut fœminæ balteo zonaque cingerentur, ut ζωστῆρα λύειν & ζώνην λύειν, *zonam solvere* diceretur pro pudicitiam deponere. Homer. *Od.* Λ. λῦσε παρθενίην ζώνην. In Epigram. veteri de *Diana* λεγνωτὸν ἀναζωσθεῖσα χιτῶνα. Ideo *muliebriter cincti* dicuntur *imbelles*. Curtius *lib.* III. *Et zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina.* Veneri balteum etiam attribuit Apulejus *lib.* II. *Metamorph.* Ovidius Corinnam cinctam fuisse quoque canit:

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Adeo verum est mulieres zonas gestasse, præsertim Reginas & Principum uxores, ut etiam pulcherrimarum urbium atque Provinciarum integri reditus in ornamentum zonæ destinarentur. Plato *in Alcibiade* I. ἐπεί ποτ' ἤκουσα ἐγὼ ἀνδρὸς ἀξιοπίστου ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὡς ἔφη, παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους ζώνην τῆς βασιλέως γυναικός. εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν καλεῖσθαι καλύπτραν. καὶ ἄλλους πολλοὺς τούτους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὸ κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων. *Retulit nobis vir quidam fide dignus, unus eorum, qui ad Regem* (Persarum) *profecti erant, se integrum fere diem peragrasse magnam & fertilem Provinciam, quam incola vocabant* ZONAM *Reginæ: esse etiam aliam nomine Calyptram, atque ita multas alias regiones pulchras & optimas ad Reginæ ornatum destinatas: nomina etiam habere singula loca, a singulis ornamentis.* Athenæus *lib.* I. de *Antylla* urbe, dicit Reges Ægyptiorum & Persarum eam dedisse τῶν γαμεταῖς εἰς ζώνας, *uxoribus ad cincturam.* Quæ etiam animadvertuntur a Cicerone *in Verrem lib.* V. *Solere ajunt barbaros Reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: Hæc civitas mulieri Redimiculum præbeat: hæc in collum, hæc in crines.* Sic & Muretus tradit Lutetiis Parisiorum vectigal quoddam vino impositum esse, quod vulgo CINGULUM REGINÆ vocatur, Gallice CEINTURE DE LA REINE. Plura, si placet, vide apud Muretum *Var. Lect. lib.* XV. *cap.* X. Brissonium *de Regno Persarum*, & Menagium in voce *Ceinture de la Reine.* Nihil dicam de cingulis, aureis, argenteis instar catenarum, purpureis acu pictis, & gemmatis, quæ & hodie nostris uxoribus & virginibus ornatui sunt, per Germaniam, Belgium aliisque in locis per Europam.

CCCLXXII. Quemadmodum autem tunica a fœminis ad viros pervenit, ita & *balteus* sive *zona*. Hunc morem vulgatissimum fuisse apud veteres Hebræos, satis manifesto patet ex cingulo *Eliæ*, & tot aliis, de quibus mentio fit in veteri Tastamento. Ut & ex cingulo *Johannis Baptistæ*, & illorum Angelorum de quibus Johannes in sua Apocal. cap. I. XIII. & cap. XV. VI. Sed nihil familiarius apud Judæos, tempore Christi, quam cingulum gestare: præsertim si quis iter esset facturus; quod vel inde patet

tet quod Christus Johan. XXI. XVIII. Petro dixerit: ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτόν, καὶ περιεπάτεις ὅπου ἤθελες Hinc inter alia præcepta quæ Judæis data erant, de comedendo agno Paschali, jussi erant, ut *lumbos cinctos haberent*. Exodi XII. cum enim veteres tunicas gestarent longas & talares, balteo opus habebant ad continendam & stringendam tunicam, & simul ut eam sursum retraherent ne ad pedes deflueret, & incessum inhiberet. Deinde si cogitemus veteres non habuisse brachas, sed plerumque unica tantum tunica incedere solitos fuisse, aut plurimum pallio aut satis laxa toga supra tunicam indutos, quo fieri poterat, ut ea, quæ non est honestum nominare, facile detegerentur & conspicerenter, contra bonos mores, non erat de nihilo tunicam zona comprimi atque stringi ne occulta detegerentur. Interim Judæi, ut sunt superstitiosi, & ut solent omnes patrios mores in religionem convertere, quo sanctius observarentur, ad hunc usque diem balteis corpus cingere solent, etsi iisdem vestibus ac nos utantur, ad tegendum omnes partes corporis: eo usque superstitioni indulgent, ut etiam puerorum togulis a tergo zonulas adsuere assueverint matres. Oportere enim ajunt ut coram Deo discrimen fieret inter cor & pudenda, cavendum præterea esse ne cor inter orandum pudenda intueatur, ac in malas cogitationes incidat. Tandem etiam credunt hac ratione se moneri, quod robore Dei accingantur, contra quoscunque inimicos mentis & corporis: ideo mane, dum sese balteo cingunt, hanc precatiunculam deblaterare solent: ברוך אתה יי אלהינו מלך העלם אשר חגר ישראל בגבורה: *Laudatus sis tu Domine Deus noster, Rex mundi, qui Israelem robore cingis.* A sanioribus tamen cingulum adhibetur tanquam gulæ frenum, ut inde admonerentur a mundanis voluptatibus abstinendum, & sobrietate utendum esse. quo respexisse videtur Petrus I Ep. I. XIII. ubi credentes monet ut essent ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας, νήφοντες. vide etiam Ephes. cap. VI.

CCCLXXIII. Cum autem homines omnium ordinum & sexus balteis cingerentur, tum & maxime *Sacrificantes*, *Sacerdotes*, & *Popæ*. Suetonius *Caligulam* tradit *succinctum fuisse poparum habitu*: modo tamen per illum Poparum habitum non intelligat, certum aliquod genus tunicarum, quæ ad pectus stringi solebant, superiori parte corporis manente nuda; qualem habitum repræ-

ræpræſentant marmora antiqua, imprimis Choulius de Religione Romanorum, non uno in loco. Docet etiam Porphyrius, *cinctum* genus tunicæ eſſe, infra pectus aptatæ, a quo *cinctutos Cethegos* Horatius vocaverit:

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget.

Vide ad locum iſtum Caſaubonum. Plutarchus *in Æmilio* deſcribens apparatum ſacrificii: οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι, περιζώμασιν διπαρύφοις ἐσταλμένοι, πρὸς ἱερουργίαν ἐχώρουν, *Ducebant autem eos* (boves) *adoleſcentes prætextis cingulis ornati ad ſacrificium.* Dionyſius Halicarnaſſæus *Antiq. Rom. lib.* II. Salios, neſcio quibus æreis balteis cinctos docet. Χιτῶνας, inquit, ποικίλους χαλκέαις μίτραις κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas æneis balteis strictas habebant.* Apuleius *de Aſino aureo lib.* XI. ubi de Sacris Iſidis: Sacerdotes, quos antiſtes ſacrorum proceres vocat, docet habuiſſe; *candido linteamine cinctum pectorale:* quod quidam intelligunt de tunicis iſtis, de quibus jam modo mentionem fecimus, quibus inferior pars corporis tantum velatur. Non eſt etiam ſilentio prætereundus peculiaris ille ritus cingendi, qui in uſu erat apud Romanos, & quem *Cinctum Gabinum* vocabant: quo ſcilicet cingi ſolebant Conſules in reſerandis Jani portis, in indicendo bello, in condenda aliqua urbe, & faciendis ſacris. Virgilius *Æn. lib.* VIII.

Ipſe Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Qualis autem fuerit ille *Cinctus Gabinus*, quænam illius origo, ad hunc locum clariſſime docet Servius; *Gabinus Cinctus*, inquit, *eſt toga ſic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat. Hoc autem veſtimenti genere utebatur Conſul bellum indicturus: ideo quia cum Gabii Campaniæ civitas ſacris operaretur bellum ſubito venit: tunc cives accincti togis ſuis, ab agris* (lege *ab aris*) *ad bella profecti ſunt, & adeptis victoriam; unde hic ortus eſt mos.* Eodem fere modo *Cinctus Gabinus* deſcribitur ab Iſidoro: additis his verbis: *ut Sacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.* Igitur non minus *Sacerdotes* quam Conſules atque Prætores hoc ritu cingi ſolebant. Hic autem Cinctus nullo cingulo, nullo balteo fiebat: ſed ipſa veſte, non qualibet veſte, ſed toga tantum, cujus lacinia una a tergo revocata cingebat medium homi-

hominem, instar zonæ. Ejusmodi cinctos Pontifices & Sacrificantes ad aram stantes, multos reperies in antiquis nummis & marmoribus. Videantur nummi *Ant. Getæ*, *Ant. Pii*, *Domitiani*, *M. Aurelii*, imprimis autem *Lepidi*, quem elegantissime exprimi curavit doctissimus Ferrarius, in suo opere de *Re Vestiaria*. Videatur etiam Columna Trajani & alia multa apud Choulium, ut & Inscriptiones Gruteri pag. CIƆVII.

Maxime autem Sacerdotes Hebræorum balteis utebantur, cum id fieret ex mandato Dei. Hieronymus sane Pontifices illos militibus comparat, & ob eandem causam eos balteo cinctos dicit, ob quam & milites cincti erant: scilicet ut expeditiores essent in suo opere: quod etiam locum habuisse potuit in Sacerdotibus Gentilium. Tam necessarius quidem erat balteus Hebræorum Sacerd. ut summum piaculum esset si quis, eo deposito, fungi voluisset ministerio. Ideo & balteum deponere debebat quam primum ab opere cessabat, ut reliquas vestes retineret, & simul ac ministerio fungi volebat, statim etiam balteo sese cingere opportebat, de quo plura suo loco dicemus.

CCCLXXIV. Vestis autem quæ cingi solebat, extra *Cinctum Gabinum*, *tunica* erat, non autem omnium generum vestimenta; ideo *tunica* & *balteus* fere ubique junguntur. Hinc χιτὼν ζωςὸς & ζωςῆρα συνέεργω χιτῶνα apud Homerum *Odyss.* ξ. & apud Platonem *in Hippia* ζώνlω χιτωνίσκε *zonam tunicæ* reperies. Tertullianus *de Pallio*: *Tunica prius cingulo correpta*. Martialis:

Dat tunicam dives ego te cingere possum.

Apocal. I. XIII. Angelus non tantum dicitur vestitus ποδήρη *tunica* sed & περιεζωσμένος *cinctus*. Ideo apud Plautum Pœnulus ridetur, quod *tunicatus* incederet & tamen *discinctus*. Eodem plane modo Esaiæ cap. XXII. XXI. Deus promittit Eliakimo non tantum tunicam sed & balteum: והלבשיו כתנתך ואבנטך *Et induam eum tunica tua & balteo tuo*. Et cum veteres non raro habuerint duas tunicas, interiorem, quam & *interulam* atque *indusium*, alteram exteriorem ac clavatam vocabant, interiorem ut plurimum cingebant. Imo sæpe etiam tunicæ togam superinduebant, at non toga. sed tunica tantum cingebatur. Leg. I. Cod. Theodosiani, *De habitu quo oportet uti in urbe*, *verum interiorem vestem admodum cingulis observare*. huc quidem referunt dictum illud Sullæ de Julio Cæsare: *Cavete vobis a male præcincto puero*. Dio

lib. XLIII. & Suetonius *in Julio.* Si forte unicam tantum habuerint tunicam, eam cingebant. Eodem plane modo fieri solebat apud Pontifices Hebræorum. Summus enim Sacerdos, qui supra tunicam habebat *Pallium*, *Ephod* & *pectorale*, interiorem tunicam tantum balteo cingebat. Cæteri Pontifices quibus non nisi unica tunica tantum erat supra brachas, eandem quoque cingere solebant. Inter cingendum itaque tunicas revocare a talis, & ad medios poplites trahebant. Quintilianus *lib.* XI. *Cui lati clavi jus non erit, ita cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant.* Tunicæ hoc modo retractæ ubique conspiciuntur in nummis & marmoribus. Eodem modo Hebræorum Sacerdotes cinctos fuisse, id est tunica ad poplites retracta, præcipue si longior fuerit tunica, colligi potest ex Codice *Sevachim cap.* II. והתניא מסולקין כשרים א״רמי בר חמא לא קש״א כאן שסילקו על ידי אבנט כאן דלי״תנהו מיקרא כלל: *Tradunt breviores tunicas legitimas esse. Dixit Rame filius Chama, nulla est quæstio si modo brevior sit ob balteum, modo per se non sit nimis brevis*, nempe si per balteum a talis versus poplites retracta fuerit.

CCCLXXV. Modus autem cingendi varius fuit apud Veteres. Aliquando balteus humero dextro imponebatur, nonnunquam sinistro, & sub lævo aut dextro brachio oblique recurrebat. Zodiacus, quia quasi obliquus meridianum secat, balteus dicitur ab Astrologis. Manilius *lib.* I.

Ingenti stellatus balteus orbe.

Quod optime observatum a doctissimo Vlietio ad *Nemesiani Cyneg.* Sed hæc cinctura magis est militum, quando gladios accingebant, quod ex marmoribus constat: Cingebantur enim eodem plane modo, quo & milites nostri hodie cingi solent. Cæteri autem cives, & inter eos præcipue mulieres & Sacerdotes, ad retrahendam tunicam medium corpus cingere solebant; prout hodie tunicati nobiles & milites, & inter eos equites suis zonis, quas *Echarpes* Galli, & Belgarum Nautæ **een gesontheyt** / Germani vero **ein Feldzeichen** / vocant. Stringebatur etiam balteus, non in quovis loco corporis, sed ut plurimum circa mammas aut ad pectus, non multo infra axillas. Quod docet Ovidius in *Metam.*

Cintaque ad pectora vestes.

Sed hoc manifestissimum erit cuicunque, modo vel semel inspexerit nummos & marmora, præsertim imagines victoriæ. Posside-

ſidemus æneam quandam imagunculam victoriæ, egregie infra axillas ad mammas cinctam, ſive *Strophio revinctam*, *ut Prudentii* verbis utar. Nec prætereundus eſt Hercules ille tragicus, quem ex Caſſalio exhibet Friſius in *Calceo Antiquo* Balduini *cap.* xv. ubi videbis latum balteum minimum quatuor digitos, & ad mammas cinctum, ut Hebræorum Sacerdotum balteis non multum abſimilis fuerit Ejuſmodi cincturam videbis Patavii in fronte domus Baſſianorum, quæ vulgo T. Livii eſſe creditur, & quam eleganter exhibuit Ferrarius *de Re veſt. lib.* I. *cap.* VIII. Vide nummos *Auguſti*, *T. Veſpaſiani*, *Maxentii*, *Decentii*, *Conſtantini* & aliorum. Ad hunc modum omnino cinctus erat vir ille, ſive Angelus, de quo Theologus Apocal. *cap.* I. XIII. ἐνδεδυμένον ποδήρη, καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσῆν. & cap. xv. VI. περιεζωσμένοι περὶ τὰ στήθη. En circa *mammas*, & ad *pectus* (ut habet Ovidius) cincti erant. Eodem plane modo cingebantur Hebræorum Sacerdotes. Joſephus, loco toties a nobis laudato, expreſſis verbis dicit κατὰ στέρνον δεῖται *circa pectus ligatur* Sane ſatis operoſe diſputatur inter Talmudicos, de loco cincturæ, quemadmodum id oſtendimus ſupra, ubi de brachis egimus. Dicunt enim eos cinctos fuiſſe במקום שלא כזיען *in loco in quo non ſudant*, id eſt ſupra umbilicum, paulo infra axillas: quod non tantum de brachis, ſed etiam de balteo intelligendum eſt. Videtur etiam Johannes, in iſtis locis Apocalypſeos cap. I. XIII. & xv. VI. modo a nobis allegatis, reſpexiſſe ad traditionem Judæorum: cum crediderint Sacerdotes cinctos fuiſſe ut Angelos. Maſſechet *Ioma cap.* VII. לא נתנה תורה למלאכי השרת שהיו הכהנים זריזים כמלאכים להפשיטן בגמר עבודה ולא ישהום עליהם אחרי עבודה כהרף עין : *Lex non eſt data angelis miniſterii quoniam Sacerdotes cincti erant ut angeli; ita ut exuere debuerint Veſtes ſacras ſimulac perfeciſſent miniſterium; nec eas ſuper ſe retinere audebant, ne tempore quidem ictus oculi.*

CCCLXXVI. Omnino peculiarem aliquem cingendi modum Sacerdotes Hebræorum habuiſſe, docet Joſephus, loco citato. Eos enim dicit non tantum cinctos fuiſſe, quemadmodum reliqui homines cingi ſolebant, nec tantum corpus aliquoties ambiviſſe balteum inſtar faſciarum; ſed præterea cum valde longus fuerit balteus, poſt ſtricturam ſuperfuiſſe duas partes profuſas, & ad pedes dependentes; quas ita pendere ſineret Sacerdos, quam diu non operabatur, ſed quam primum opus aliquod ſanctum aggre-

diebatur, eum partes eas retraxisse, & in sinistrum humerum rejecisse. Καὶ λαβοῦσα, inquit, τὴν ἀρχὴν ἑλίξεως κατὰ στέρνων, καὶ περιελθοῦσα πάλιν δεῖται. καὶ κέχυται μὲν πολλὴ μέχρι καὶ τῶν σφυρῶν, ἕως ἂν μεδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖ. ὅταν δὲ σπουδάζειν περὶ τὰς θυσίας δέῃ καὶ διακονεῖν, ὅπως μὴ κινούμενος ἐμποδίζηται πρὸς τὸ ἔργον, ἀναβαλλόμενος ἐπὶ τὸ λαιὸν ὠμοφορεῖ. *Sumens extremitatem* (baltei) *circa pectus revolvit semel atque iterum; tum ligatur, Ad talos autem usque defluit, quam diu non operatur Sacerdos, Quando autem ad ministerium properant, ut sacrificia offerrent, ne impedirentur in opere, super humerum laevum rejicitur.*

CCCLXXVII. Ex his omnibus satis manifesto constare puto, balteum sive אבנט nihil aliud fuisse quam longam fasciam ex lana & lino contextam, & opere Phrygionico acu pictam variisque floribus ornatam, longam xxxii. ulnas, latamque iv. digitos, ad stringendam & cohibendam tunicam circa mammas paulo infra axillas, & ad eam retrahendam sursum ad medios poplites, ne Sacerdoti impedimento esset in opere: circa corpus aliquoties revolutam, duabus extremitatibus ad pedes dependentibus, quam diu Sacerdos ab opere cessabat, sed in sinistrum humerum rejectis inter operandum.

Ut haec clarius intelligantur, hac tabula omnia exprimi curavi.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

I. Prima figura exhibet ipsum אבנט *balteum* Sacerdotum, longum xxxii. cubitos, & latum iv. digitos.

II. Secunda figura ostendit Sacerdotem tunicatum & balteo cinctum.

- A. *Balteus ipse.*
- B. *Locus cincturae.*
- C. Nodus ad pectus quo stringitur.
- D.D. Duae partes post nodum relictae, & ad pedes diffusae.

b. II.
rum
εἰλ-
με
τεῖν,
ὶ τὸ
lvit
uit,
ium
sper
tto;
lana
que
os,
fra
ne
re-
am
je-
i.

nymus citati. pileus Ulyssis. Ejus Histo[...] marmore, in Num-
mis familiæ Mamiliæ. Choulii, Ursini & nostri Smetii nummi.

CAP.

CAP. IV.

DE מגבעות PILEO TOTIUS SACERDOTUM TURBÆ.

מגבעות *ubi extet. Variæ versiones.* Pileus, πῖλος, πιλίον, a πιλέω cogo. *Glossa vetus* Filtz vilt, feutre. *Pedum* pilei *Pollnci quid?* Tapetes πῖλος. *Pannus ex lana coactili in Hollandia.* πίλιν. Walcken/ Vollen, fouler, fullo. Pilei *ex lana agnina. Pilei cum* margine. *Cardinalium pilei Pileati genus* funginum. Καυσία, καμηλαύκια *unde. Varii Grammatici. Helvetiorum pilei.* Schlaffhaube. Tiara. Kyrbasia, Cidaris. Centones *pilei. Herodoti locus examinatur. Pilei militum.* κεντύκλα. Tiaræ *ex lana. Ex ovium pellibus.* beltze haube. *Pilei ex corio. Ex lino & bysso.* ῥάκος tela. שש מגבעות Pilei byssini. *Pileorum color.* Purpurei *pilei*, picti. Clavati. ἁλοκομίτης. Pictæ mitræ *muliebres.* χρυσόπαστος *pileus.* Ferugineæ Causiæ. *tiara* alba, *Diadema*, Candida fascia *Cæsaris*. *Pompeji &c.* Macula *alba in fronte Apis.* Albentes spumæ. Forma *pileorum.* Galea Galericulus. Acuminati *pilei.* Zuyker-broot/ Cuculli. *Gemma Tiberiana. Pilei variorum animantium capita exprimentes. Sacerdotum pilei. Integra tela.* Fascia, φάσκια, ταίνια *instar baltei.* Diadema, Lorum, pannus. *Sacerdotum pilei longi* XVI. *ulnas.* מצנפת a צנף volvere. Forma *tiaræ Turcarum.* Tulbant. دولبند *ex* ثلة & بند *ligaculum* بند. Vexillum, banderolle. *hinc &* אבנט balteus, binden. *Tiaræ altæ.* πῖλος ὀξὺς, ὀρθὴ τιάρα. Recta tiara. *Soli Reges rectam habent.* πίλημα πυργωτόν. κυρβασία. κορυφὴ, crista galli. *Persarum Reges rectas habent tiaras.* κύρβις *quid?* מצנפת & מגבעות *sæpe idem. differentia inter* Mitznephet & Migbaoth. קובע *Galea.* & כובע כיפה *quid?* Cippus, כפף curvare כיפה. fornix Chef, κεφαλὴ caput, kopff/ cufa, cucufa. Coeffe. kappe. כ/ ק/ & ה *permutantur.* haube. hupf/ kupf/ houpe, hupe, κύπτω. κυφὸν, gibbum. kuppe/ cuve, Scyphus גביעים/ גבע collis. ἄκωνον. *Iosephus & Hieronymus citati. pileus* Ulyssis. *Ejus Historia in marmore, in Nummis familia* Mamiliæ. *Choulii, Ursini & nostri Smetii nummi.*

Pierii error. Aleandri error. decempeda, baculus. *Incuria Pictoris in nummis* Patini. *Nummus verus* Mamilii Limet. *Doctissimi Smetii expressus. Hujus nummi explicatio. Varii Mamilii. Ulysses in hoc nummo. Idem auctor familiæ Mamiliorum, Baculus viatoris. Loca quædam S. Scripturæ & Talmudis.* ῥαβδοῦχος viator, Nuncius publicus, **Roep drager.** *Baculus Ulyssis apud Homerum.* Canis *in hoc nummo Ulyssen reducem agnovit. Pileus peregrinantis est. Notat Ulyssem.* ἄκωνον ὠοειδὲς Ovalis. Fratres pileati. *Hieronymi* sphæra divisa. *Pileus libertatis* Eid. Mart. Calottes *quasi* galottes, a galea. *Pileus non umbellatus.* Redimicula mitræ. *utrum Sacerdotum pilei habuerint redimicula Exod.* XXIX. IX. *& Levit.* VIII. XIII. Vitta *Hieronymi. Iosephus explicatur.* Suturæ, ῥαφὴ *&* ῥάπτεσθαι *apud Iosephum quid? Gelenii error de* alia tela. *Iosephi locus tentatus de structura tiaræ Sacerdotum.* Tabula *tiaram & Sacerdotem pileatum exhibens.* Tabulæ *explicatio:* Bajazetis *tiara.* Bacchi *Sacra nudo capite. Saturni &* Honoris. *In* Italia *antiquissimus mos nudo capite sacrificari.* Babyloniorum *mos Caput velare in sacris.* Herculis *sacra.* Dacorum *Sacerdotes. varia Sacerdotum velamenta.* Phrygia tiara. Vittata Sacerdos. Infula. *Flaminis* albus Galerus. Pileum *a* pelle. *Isidori error.* Apex, *ab* Apiendo. *Apex Episcopalis dignitas.* Eminentiæ *Cardinales. Apex* virga. *Brevior in urbe. Servii egregius locus.* Flamines *quasi* Pilamines. *Vestibus capita tegunt Sacerdotes.* Tutulum. *Germanis* ein hut ab hüten *tutando.* Cinctus Gabinus. *Auctor* Æneas. Omnia turbat. Omina. Intentio Sacerdotum *inter sacrificandum.* Dictio Talmudica. *Pontificiorum opinionis*, de intentione *in administratione Sacramentorum, origo. Fœminæ Sacerdotis caput velant.* Vitta. Rica. *Flaminica.* Suffibulum, tutulum, Capital.

CCCLXXVIII. QUartum vestimentum est מגבעות Exodi XXVIII. XL. & XXIX. IX. & XXXIX. XXVIII. & Levit. VIII. XIII. Septuaginta habent κίδαριν. Vulgatus *Tiaram*, Exodi XXVIII. Sed alibi semper *Mitram.* Josephus πῖλον ἄκωνον. Chaldæus כובעין. at Exodi XXXIX. קוביעיא. Arabs مرارات Sed Levit. VIII. مرارها Lutherus hauben. Belgæ **Mutsen.** Galli *Calottes.* Junius & Tremellius

Tiaras. Igitur varia nomina usurparunt interpretes in vertenda voce מצנפת. Sed res semper eodem redit: Sive enim dicamus *pileum*, sive *cidarim*, sive *tiaram*, sive *mitram*, nihil refert, cum ista omnia fuerint tegumenta capitis, ut & apud nos Germanice ein hut / haube / Mütze / kappe & kalotte eadem sunt, nisi quod aliquando forma, & materia aliquomodo distincta sint.

CCCLXXIX. Apud veteres capitis tegumenta valde diversa erant, cum materia tum forma. Communissima fuisse videntur facta ex *lana*, & *coacta* quidem, qualia sunt & nostra pilea, ad hunc usque diem. Cum enim caput tanquam corporis pars superior, pluviæ maxime expositum sit, ne aqua eo facile penetraret, & caput humidum redderet, quod sanitati non parum noceret, talia tegumenta in illius tutelam excogitata sunt, quæ arcendæ aquæ essent apta. Sed nullum aptius excogitari potuit, quam id quod fieri solet ex lana *coactili*, unde etiam *pileus* dictus est. Nihil aliud est *pileus* quam Græcorum πῖλος sive πιλίον. πῖλος autem proprie dictus, fit ex lana coacta: est enim πιλόω & πιλέω *cogo* & *constippo*, quod ex Theophrasto aliisque Medicis constat. Glossa πίλησις, ἡ σφίξις, *pressio*, πῖλος *pilleum*, πιλωτὸν *coactile*, πιλωτοποιὸς *coactilarius*; & apud Pollucem *lib.* VII. πιλοποιὸς est qui *pileos* ex coacta lana conficit. Quicquid ex lana coactum est πιλωτὸν, πίλημα & ἐμπίλιον dicitur. Ex eodem fonte etiam fluunt Germanica nostra ein Filtz / & Belgarum Vilt / & Gallorum *Feutre*; quis enim non videt illa omnia derivari ἀπὸ τοῦ πίλου, mutato tantum π in φ, quod non rarum est. Sed & panni coactiles, & tibialia, & id genus alia, uno verbo, omne id quod ex lana coactum est, πῖλος & πιλωτὸν & πίλημα Græcis dicitur. Pollux loco modo laudato. οὐ μόνον δὲ ὁ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἐπιτιθέμενος πῖλος οὕτως ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς ποσὶν, ὡς δηλοῖ Κρατῖνος ἐν μαλακοῖς, λέγων, λευκοὺς ὑπὸ ποσὶν ἔχων πίλους. *Nec tantum illa quæ capiti imponuntur pilei vocantur, sed & illa quæ circa pedes sunt, ut docet Cratinus in molliculis, dicens, albos habet in pedibus pileos.* Fortassis intelligit tibialia, aut aliud aliquod genus calceamenti ex lana coactili: nisi etiam intelligat fascias crurales, quibus & pedes & caput involvere solebant veteres. Et *lib.* II. ὁ δὲ κωμικὸς Πλάτων καὶ ποδεῖα εἴρηκε τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πίλους. & *lib.* VII. ἃ δὲ ποδεῖα. Κελλίας καλεῖ, εἴτε πίλους αὐτὰ οἰητέον. Sed & Tapetes πῖλοι vocantur apud Xenophontem *Pæd. lib.* V. Μηδικοὶ πῖλοι, ubi loquitur

quitur de *Medorum tapetibus*. Et Herodot. *lib.* v. πίλυς ἱερινέυς περιτείνυσι. *Tapetes ex lana coactos circum tendebant.* Vidimus ante non multos annos in Hollandia certum aliquod genus panni ex mollissima lana Hispanica, absque filamentis, sed ex sola lana coacta instar nostrorum pileorum. Utrum vero ejusmodi coactilia fuerint illi tapetes Medorum, an vero panni ex filis laneis contexti, & coacti, quales plurima pars nostrorum pannorum esse solent, non inquiro. Quid quid alii censeant, omnia coactilia, etiam panni coacti pilei dicti sunt antiquitus. Ista autem *pilea*, ἐμπίλια, & ἐμπιλήματα Germanice vocare solemus **gewalckt** / Belgice **gevolt** / ut & Galli *foulé*, a vocabulo Latino *fullo*: quamvis *fullo* non fuerit *coactilarius* apud veteres, sed is qui vestimenta a sordibus purgare solebat. Videtur quod & Latinorum *fullo*, & Belgarum & Gallorum **vollen** & *fouler* a πιλεῖν, πίλω & πιλωτῶ deducta sint, non minus quam *pileus*; eo magis cum coactilarii eodem fere modo operentur in lana cogenda, quo operari solent fullones: nam pedibus multum calcando uterque opus suum conficit, nisi quod in cogendo plus laboris requiratur quam in purgando, & forsan aliis etiam medicaminibus adhibitis.

CCCLXXX. Veteres pileos habuisse ejusmodi ex lana coactos certissimum est. Talem proculdubio intellexit Hesiodus I. Εργ.

——— ——— κεφαλῆφι δ' ὕπερθεν

Πῖλον ἔχειν ἀσκητόν, ἵν' ὔατα μὴ καταδεύῃ.

Supra caput autem pileum habeas elaboratum, ne aures humefiant. Lucianus *de Saltatione*: διεῖλε τὴν κεφαλὴν κατενεγκών. ἢ εἴγε μὴ πῖλος ἀντέσχε, ἢ τὸ πολὺ τῆς πληγῆς ἀπεδέξατο, ἀπώλωλει ἂν ὁ κακοδαίμων Ὀδυσσεύς. *Capiti* (Ulyssi) *illidit, & nisi pileus obstitisset, & violentiam plagæ excepisset, infelix Ulysses perisset.* Sane pileos fuisse ex lana coacta, credibile est, cum nihil aptius sit, præter ferrum, ad pluviæ resistendum, & plagarum vim eludendum. De eodem vide apud Scholiastem Aristophanis *in Arachn.* πῖλος τὸ ἐξ ἐρίων εἰργασμένον. *Pileus ex lana factus.* Et Suidas quidem in specie notat ejusmodi pileos ex lana agnina nonnunquam fieri: cum revera lana agnina huic rei sit aptissima, ut noverunt nostri πιλοποιοὶ hodierni. Σοὶ τ πιληθέντα δὶ δέξαντι τριχοῖς ἀμνῶ. Cum autem thoraces quoque fieri solerent ex lana, ideo hos pileos Suidas vocat θώρακας πιλητὺς, *thoraces coactos.*

CCCLXXXI. Illi autem qui ita facti erant, ex lana coactili, ali-

aliquando marginem, five umbellam habere folebant fatis amplam, inftar pileorum Romanorum purpuratorum, five Cardinalium, & quales jam per fex aut feptem annos mos voluit ut apud nos gererentur. Hinc eft quod Plautus pileatos *genus funginum* vocet. *Trinummo Act.* IV. *Scena* II.

Pol hic quidem fungino genere eft, capite fe totum tegit.

Ejufmodi pileum videtur intellexiffe Ælianus *lib.* xv. *cap.* II. qualem docet habuiffe Reges Macedoniæ. Talem quoque ex Paufania defcribit Euftathius *Odyff.* I. καυσία πῖλος ἦν πλατὺς ἐν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρουν λευκὸν αὐτῷ διάδημα περιελίττοντες. Budæo *Caufia* etiam eft pileus quo æftum folis arcere folemus, ut mulieres umbella. Et in *Epift.* dicit effe pileum habentem expaffos margines ad arcendum æftum, quali meffores utuntur. Eundem proculdubio etiam intelligit Suidas. Καυσία, inquit, εἶδος πίλου βαρβαρικοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἣ τὸ πάροιθε μακεδόσιν εὔχολον ὅπλον καὶ σκέπας ἐν νιφετῷ, καὶ κόρυς ἐν πολέμῳ. *Kaufia eft genus barbarici pilei, quod in capite geftatur, & quod olim Macedonibus fuit expeditum inftrumentum, & tegumentum in nive & galea in bello.* Idem etiam Grammatici & recentiores Græci intelligunt per fua καμελαύκια, &c, ut habet Suidas, καμηλαύκια, ita dicta, ut notant Grammatici, παρὰ τὸ καῦμα ἐλαύνειν, *ab arcendo æftu.* Vide etiam obfervationes Portæ ad Suidam. Non omnes tamen pilei umbellati, fed multi abfque umbellis reperti fuerunt. Fortaffis inftar pileorum iftorum qui & hodie funt in ufu apud Helvetios, præfertim in Tigurina ditione, quibus etiam dormientes uti folebant. Sic Ariftophanis Scholiaftes *in Arach.* poftquam dixiffet pileum ex lana factum effe, ftatim addidit; πρὸς τὸ κοιμᾶσθαι ἐπιτήδειον, *ad dormiendum aptum.* Erant igitur inftar noftrorum pileorum nocturnorum, Germanis ein Schlaffhaube / & Gallis *un bonet de nuict:* fi enim latam habuiffent umbellam, ad dormiendum non valde apti fuiffent.

CCCLXXXII. Sed quamvis *pileus* proprie fignificet capitis tegumentum, quod ex lana coactili factum erat; nihilominus non omnes pilei compacti: nec omnes ex lana facti erant: cum omne tegumenti genus πῖλον vocaverint Græci. Hefychius: Περσῶν μὲν ἴδια, κανδὺς καὶ ἀνάξυρις καὶ τιάρα, κυρβασία, κίδαρις, καὶ πῖλον καλοῦσι. *Perfarum propria funt, Candys, & Anaxyris, & Tiara, Kyrbafia, Cidaris & pileum vocant.* Sic aqud Pollucem *lib.* VII.

VII. *cap.* XIII. *Kyrbasiam* dicit vocari & *Cidaris & pileus.* καὶ κυρβασίαν, ἣν κίδαριν καὶ πῖλον καλοῦσι. Ex varia igitur materia pilei reperiebantur. Ex panno & ex centonibus. Hinc Poeta,

Tritis pilea suta de lacernis.

De hisce Herodotus *lib.* VII. *cap.* LXI. περὶ μὲν τῇσι κεφαλῇσι εἶχον τιάρας, καλεομένους πίλους, ἀπαγέας. *Circa capita gestabant tiaras (quas vocabant pileos) non compactos.* Male interpres vocem ἀπαγέας vertit *impenetrabilia*, cum significet *non compactum*, aut non *concretum*. Nisi forte legendum sit εὐπαγέας: est enim εὐπαγὲς *bene compactum*, *solidum*. Eo magis sic videtur intelligendum esse, quod Herodotus loquatur de pileis militum, qui ex lana coacti esse solebant, ut supra jam audivimus. Sed quocumque modo hic locus legatur, certissimum est, veterum pileos non semper coactiles fuisse, sed sæpe ex pannis & centonibus, præsertim pileos militum. Cæsar *lib.* III. *de Bello Civili: Atque omnes fere milites aut ex subcoactis aut ex centonibus, aut ex coriis tunica aut tegumenta* (fortassis legendum capitis tegumenta) *fecerant quibus tela vitarent.* Eosdem Suidas, ut puto κεντύκλα, quasi *centones* aut *centucula*, vocat. Tiaras non raro ex lana fuisse, satis manifesto constat, vel inde quod colore aliquo sæpissime tinctæ fuerint quod testatur Ovidius *Metam. lib.* XI.

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Nisi quis dicat ex serico fuisse: Nam sericum & lana ejusmodi coloribus infici solebant. Tale etiam fuisse videtur Diadema Darii, quod *purpureum* dicitur a Curtio *lib.* III. & VI. Habuit enim *Diadema purpureum albo distinctum.* Et ex *ovium pellibus* capitis tegumenta habere solebant. Athenæus *lib.* VII. πίλους δὲ τῇ κεφαλῇ περικείμεθα προβατείων δερμάτων δασεῖς. *Pileis capita operta ex ovium pelle villosa.* Ejusmodi pileos hodie habent, ut videtur, Moscovitæ, Poloni & alii, quos Germanani vocant ein Beltze-Haube. Sed & ex *Corio* nonnunquam fieri solebant. Xenoph. Ἀναβασ. *Lib.* V. ἐπὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κράνη, σκύτινα, οἷα περὶ τὰ Παφλαγονικὰ κρώβυλον ἔχοντα κατὰ μέσον ἐγγυτάτω τιαροειδῆ. *In capite habebant galeas ex corio, Paphlagonicis similes, quæ cincinnum habebant in medio, in modum tiaræ.* Sed hæc ad galeas militum sunt referenda.

CCCLXXXIII. Nulla autem materia communior apud veteres in capitis tegumentis, quam *linum* & *byssus.* Silius Italicus *lib.* III.

Tem-

Tempora multiplici mos est defendere lina,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

Josephus *Antiq. lib.* XI. *cap.* IV. de pretio proposito ei qui aptius responderet, κίδαριν βυσσίνην *cidarim byssinam* etiam nominat: quod iisdem verbis traditur Ezræ *lib.* III. *cap.* III. *vers.* VI. Narrat præterea Justinus *lib.* XV. Alex. Magnum diadema de capite detraxisse, ad religandum vulnus Lysimachi, unde videtur colligi posse, illud diadema byssinum fuisse, cum linum ad istum usum aptissimum sit. Tales fortassis fuerunt tiaræ illæ Persarum, de quibus Strabo *lib.* XV. ῥάκος ἢ σινδόνιον τι περὶ τῇ κεφαλῇ. *Plagulam, aut centonem ex sindone habent circa caput.* Sane hunc centonem, aut hanc plagulam ex lana fuisse, non videtur verisimile, sed linea esse poterat: cum non rarum fuerit apud veteres fere integra aliquando tela uti, ad conficiendam tiaram, quod infra clarius patebit. Deinde ῥάκος magis *telam* quam *centonem* significat Græcis, quod lib. I. cap. XVI. demonstravimus. Ex eadem materia fuit & pileus Hebræorum Sacerdotum, ideo dicitur שש מגבעת *pileus byssinus.* Exodi XXXIX. XXVIII.

CCCLXXXIV. Pileorum & Mitrarum color varius fuit apud veteres. Purpurea fuisse quædam patet, ex Ovidii loco, modo a nobis laudato:

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Pictas quoque & clavatas; qualis videtur fuisse illa cidaris & capitis insigne Darii, *cærulea fascia albo distincta.* Curtius *lib.* III. Alexander quoque habuit *purpureum diadema, distinctum albo, quale Darius habuit lib.* VI. Nonnunquam pictæ erant. Juvenalis,

——— *picta lupa barbara mitra.*

Theocritus *Idil.* XVIII. αἰολομίτρην etiam habet, id est *variegatam mitram.*

Ἐδελάζ Περσαίσι βαρὺς θεὸς αἰολομίτρης

Scio quidem quosdam legisse αἰολομίτης *sapientissimus*, sed mallem legere cum Doctissimo Stephano & Casaubono αἰολομίτρης. Illæ mulieribus maxime conveniebant, ut animadvertit Plinius *lib.* XXXV. *cap.* IX. *Capita mulierum mitris versicoloribus operuit.* Et *auro ornatas mitras & conchyliatas causias* memorat Athen. *lib.* XII. ubi de Rege Demetrio: μίτρα ἢ χρυσόπαστος, ἢ καυσίαν ἁλουργῆ οὖσαν ἐσφίγγεν. Et flavos galeros habebant. Juvenalis:

Nigrum flavo caput abscondente galero.

Nisi per Galerum intelligat, id quod Galli vocant *Peruque*. Tandem & ferrugineas causias habebant. Sed illæ magis nauticæ erant. Plautus *Mil. Glor. Act.* IV. *Sc.* IV.

Facito ut venias huc ornatus ornatu nauclerico.
Causiam habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam,
Palliolum habeas ferrugineum: nam is colos thalassicu'st.

CCCLXXXV. Albus tamen color cum in cæteris vestibus, tum imprimis in tiara, notissimus erat. Regum diademata alba fuisse constat ex Suetonio, in *vita Julii Cæsaris cap.* LXXIX. ubi legimus, mancipia Julii statuæ ejus coronam lauream, candida fascia præligatam, imposuisse, tanquam insigne Regis. Ideo ejusmodi fasciæ albæ & cretatæ, quas Pompejus habuit, etsi crurales, Ciceroni non placebant; quemadmodum ipse testatur *ad Atticum lib.* III. Hinc Valerius Maximus *lib.* VI. *Pompeio*, inquit, *candida fascia crus alligatum habenti, Favorinus, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Lucianus *in Navigio*, & *in Dialogo Diogenis & Alexandri* Regium diadema ταινίαν λευκὴν· *fasciam albam*, vocat. Silius Italicus *lib.* XVI. de Juba Rege:

— — *Cinguntur tempora vitta*
Albenti.

Ammianus Marcellinus *lib.* XII. Diadema appellabat, *Fasciolam candidam Regiæ majestatis insigne.* Hanc ob causam Plinius *lib.* VI. certam aliquam maculam in fronte apis, *diadema candicans*, vocat. Festus de *basilisco*. *Basiliscus*, inquit, *appellatur genus serpentis, vel quod in capite habeat album instar diadematis; vel quod reliqua serpentum genera vim ejus fugiant.* Tandem & Tacitus *Annal. lib.* VI. mare *albentibus spumis elatum* comparat cum *diademata*. Diademata, igitur, tiaræ, mitræ, causiæ & pilei ut plurimum erant alba. Ejusdem omnino coloris erant pilei Sacerdotum; fuerunt enim ex bysso candidissima non minus quam brachæ & tunicæ.

CCCLXXXVI. Forma autem pileorum veterum varia erat. Pilei isti ex lana coacta, qui proprie pilei dici debent, ut plurimum rotundi erant instar galeæ militum, unde, & *galerus*, & *galericulus*, quasi dicers, minuta galea. Quidam altiores & acuminati erant, quales in Europa habuimus ante XV. annos, instar massæ Zachari, vulgo panis Zachari, **Een Zuyker-Brood**; sive

five inftar pyramidis, cujufmodi videmus in nummis & marmoribus, de quibus plura mox dicemus. Ejufdem fane formæ erant veterum *cuculli*, nifi quod cuculli magis fuerint acuminati, ut ex Martial. *lib.* III. *Ep.* II. conftat:

Cordyllus madido tegas Papyro;
Vel thuris piperifve, fis cucullus.

Cuculli veftibus plurimum adnexi erant. Hinc *veftiri bardocucullo* apud eundem Mart. *lib.* XIV. *ep.* CXVII. & alibi. Hinc & *Caracalla.* Nonnunquam marginem habebant, ad arcendam pluviam, & æftum folis; quales fuerunt *caufiæ*, Regum Macedonum pilei, & καμηλαύκια, de quibus fupra. Quidam fimiles erant noftris pileis nocturnis, quibus hodie uti folemus, quos Germani ein Schlaffhaube / Galli *un bonet de nuict* vocant. Tales confpiciuntur in nummis qui Armeniam captam exhibent, inftar profundioris galeæ finus, aut inftar lebetis veterum. Vide apud Urfinum nummos familiæ Aquiliæ, & Petroniæ, & *Dac. Capt.* in nummis Trajani in Gevartii tabulis, *Tab.* XXXIV. *& Tab.* XLVI. in nummis *Antonini.* Videatur etiam nummus *Commodi tabula* LI. Nec multum disfimiles erant Tiaræ Germanarum mulierum, in gemma Tiberiana, quam doctisfime explicat Rubenius. Ejusmodi formam habuiffe videntur pilei, qui facti erant ex *centonibus* & pellibus ovium. Sæpisfime etiam variorum animalium capita exprimebant, ut heroas repræfentarent, puta capita *Leonum*, ut in nummo *Alexandri M.* apud Choulium, & in familia *Aburia*, *Cornelia*, *Curtatia*, *Curtia*, *Domitia*, *Fabricia*, *Marcia*, *Numitoria*, *Opiena* &c. apud Urfinum; & *Elephantorum capita*, ut in nummo *Ceftii*, & in familia *Eppia & Narbona*; Et *Hircorum*, ut in familia *Papia*, *Procilia*, & *Thoria*; & *Arietum*, ut in familia *Pinaria.* Ejufmodi formam habuiffe puto Diadema Saporis Perfarum Regis, de quo Marcellinus *lib.* XIX. habuit enim aureum capitis arietini figmentum, interftinctum lapillis, quod pro diademate geftavit.

CCCLXXXVII. Hebræorum Sacerdotum pilei, cum facti fuerint ex byffo, quamlibet formam recipere poterant. Habemus quidem & hodie pileos nocturnos, ex lino factos, fed ad certam aliquam formam confutos; veterum autem tiaræ byffinæ, præfertim Hebræorum Pontificum, tales non fuerunt. Erant enim nihil aliud, quam integra quædam fafcia, aut tela aliquot ulnarum, ad

involvendum caput, ad talem formam, qualem quilibet desiderabat, & pro modulo capitis ut capiti detracta iterum expandi potuerit, instar cujusvis telæ. Atque sic quælibet tela, modo justam habuerit longitudinem & latitudinem, conficiendæ tiaræ apta fuit. Hoc liquido constat ex fasciis cruralibus cretatis Pompeji, de quibus jam mentionem fecimus. Ideo Diadema, & tiaræ *fasciæ* sæpissime dicuntur. Ammianus Marcellinus *lib.* XII. Diadema vocat *fasciolam candidam Regis Majestatis insigne.* Hinc & Græcis & φάσκια & ταίνια vocatur, ut patet ex Eustathio *Iliad.* π. Lucianus *in Navigio*, seu *Vot.* Regium luxum describens καὶ, inquit: πορφυρὶς χρυσῷ ποικίλη, καὶ ταινία λευκὴ περὶ τῷ μετώπῳ. *Et purpura auro variegata & fascia candida circa frontem.* Eadem fere occurunt in *Dial. Alex. & Diog.* ubi de ornatu Alexandri Magni: διαδεδεμένον ταινίᾳ λευκῇ τὴν κεφαλήν, *caput revinctum alba fascia.* Est autem, ταίνια *fascia*: hinc *fascia pectoralis* mulierum ταινία vocatur a Polluce *lib.* VII. *cap.* XIV. Capite præcedenti jam ostendimus *balteum* etiam mitram vocari, cum utrumque fuerit longa quædam fascia: ut ἀμιτροχίτωνες dicti fuerint apud Homerum *Illiad.* π. ii qui balteo non erant cincti. Hanc ob causam diadema etiam *lorum* vocatur a Balsamone, qualis erat Phrygia mitra Imperatoris. Vide Salmasium *ad Vopiscum de Aureliano.* Ob eandem rationem diadema Regium *pannus* dicitur apud Val. Max. *lib.* VII. *cap.* II.

Talis Igitur omnino *fascia*, sive ταινια, aut *lorum*, aut etiam *pannus* fuit mitra Hebræorum Sacerdotum; ideo & ταίνια vocatur a Josepho.

CCCLXXXVIII. De longitudine quidem ejusmodi fasciarum, aut mitrarum nihil ex auctoribus asseri potest. At Hebræorum Sacerdotum mitras longas fuisse XVI. ulnas, docent Hebræorum Sapientes. Maimonides *Hil. Kele Hammikd.* cap. VIII. המצנפת של כג׳או הדיוט ארכו ששה עשר אמות : *Tiara, sive summi Pontificis, sive cæterorum Sacerdotum, longa erat sedecim ulnas.* De latitudine tacent.

CCCLXXXIX. Fit autem tiara ex ejusmodi fasciis, quando sæpius circa caput in orbem replicantur, ad involvendum caput. Maimonides loco modo allegato: מקיפו ומחזירו כרך על גבי כרך *Circumvolvunt* (caput) *aliquoties, ligantque involucrum supra involucrum*; quod non tantum de *balteo*, sed & de *tiara* intelligendum

est :

est: uti se clarius explicat eodem capite, quando dicit מצנפת צנוף בה כמו שלופף של השבר *Mitra est qua involvitur caput, instar membri fracti.* Sed ipsa vox Hebræa מצנפת (*Mitznephet* etiam significare *Migbaoth* sive pileum omnium Sacerdotum, postea patebit) satis manifesto indicat modum, quo caput tegitur, scil. involvendo: fluit enim a צנף; at צנף est *obvolvere.* Videantur *Rabbi Abraham ben David*, ad Maimonidæ locum modo citatum, Rabbi Joseph in כסף משנה, Aben Ezra cap. XXVIII. Exodi. Abarbanel, *Parascha Thezave*, R. Levi, Barzelonius & alii. Imprimis videatur Josephus, loco toties a nobis laudato: τῇ δὲ κατασκευῇ τοιοῦτος ἐστιν ὡς στεφάνη δοκεῖν, ἐξ ὑφάσματος λινοῦ ταινία πεποιημένη παχεῖα. καὶ γὰρ ἐπιπλυσσόμενον ῥάπτεται πολλάκις *Tali quidem modo fit, ut diceres crassam esse coronam. ex tela linea instar fasciæ factam & in orbem sæpius replicatam atque consutam.* Fasciam sic *in orbem replicare* Tacito est *sinuare orbes. Annal.* VI. ubi Parthorum diadema describit per nescio quas inalbentes spumas. *Nunciavere*, inquit, *accolæ Euphratem nulla imbrium vi, sponte in immensum attolli: simul in albentibus spumis in modum Diadematis, sinuare orbes.* Hujusmodi tiaris ornata videmus capita Imperatorum Turcarum, *Mahomedis Othomanni*, *Bajazeti*, *Selimi* & *Solimani* ut in eorum nummmis videre est apud Stradam. Immo ad hunc usque diem ejusmodi pilei & tiaræ satis sunt in usu per totum fere Orientem, quod Amstelodamensibus satis notum est; cum quotidie per plateas videant incedentes Mercatores Græcos Armenos, Persas, Turcas & cæteros suo vestitu, præsertim ejusmodi tiaris decoratos. Has tiaras Belgæ quidem vocant **Tulbant**/ Galli *Turban*, Persica voce (nugas enim quorundam qui sic dictas volunt a Germano quasi Türckischbant/ aut *tulipant* a *tulipa*, aut *turbant* a *Corybantio*, non curo) دولبند *Dulbant*, composita, ut mihi videtur, ex دول & بند quorum utrumque significat *ligaculum*, aut *fasciam*: est enim Arabibus دول *ligaculum femoralium*, ut docet Gigæus, & بند non tantum *vexillum*, quasi *bandum*, unde Germanorum & Gallorum *banderolle*, sed & vinculum, quasi dictum esset ab absoleto Hebræorum vocabulo בנט *banat*, unde proculdubio אבנט *abnet*, *balteus*, & Germanorum binden & **band**: quod probabilius est, cum *mitra*, sive ejusmodi fascia & *balteum* & *pileum* significet, uti supra docuimus.

Cum

CCCXC. Cum autem fasciæ mitræ longe fuerint XVI. ulnas, quales fuerunt Hebræorum Sacerdotum pilei, instar panni, sive alicujus telæ, & cum quamlibet formam accipere potuerit ejusmodi tela, nondum constat quænam vera pileorum Sacerdotum fuerit forma. Tiararum genera duo memorantur apud veteres. Quædam enim altæ, & in modum pyramydis acuminatæ erant. Talis fuit πῖλος ὀξὺς *pileus acuminatus*; & ὀρθὴ τιάρα, *Recta tiara*. Xenophon rectam tiaram Regibus adscribit. Αναβασ. Κυρ. *lib.* II. τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν. *Soli Regi permissum est rectam tiaram habere in capite.* Et *lib.* VIII. παιδ. Κυρ. Cyrum dicit curru eminentem processisse ὀρθὴν ἔχοντα τὴν τιάραν, *rectam habentem tiaram.* Scholiastes Aristophanis in *Avibus.* πᾶσι γὰρ Πέρσαις ἐξῆν τὴν τιάραν φορεῖν, ἀλλ' οὐκ ὀρθὴν, ὡς Κλείταρχος ἐν τῇ δεκάτῃ. μόνοι δὲ οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὀρθαῖς ἐχρῶντο. *Omnibus quidem Persis licet tiaram gestare, sed non rectam ut docet Clitarchus in decade. Soli enim Persarum Reges utuntur rectis.* Hinc apud Lucianum in *Dialogo inter Philippum & Alex. Magnum*, jubetur Alexander ut sibi imponeret ὀρθὴν τιάραν, *rectam tiaram.* Et in *Piscatore:* εἴ τις ἐν βασιλικῷ σχήματι ὀρθὴν τιάραν ἔχων, καὶ διάδημα, καὶ τἆλλα ὅσα βασιλείας γνωρίσματα. *Si quis in Regis habitu, rectam tiaram habeat, & diadema, & alia imperii insignia.* De eadem loquitur Seneca *de Beneficiis lib.* VI. *cap.* XXXI. *Petit ille* (Demaratus) *ut Sardis maximam Asiæ civitatem, curru vectus intraret, rectam capite Tiaram gestans, id solis datum Regibus.* Suidas: τιάρα κόσμος ἐπικεφάλαιος, ἣν οἱ βασιλεῖς μόνοι ὀρθὴν ἐφόρουν περὶ Πέρσαις, οἱ δὲ στρατηγοὶ κεκλιμένην. *Tiara est ornatus capitis, quam soli Reges apud Persas rectam gestant, milites autem inclinatam habent.* Talem pileum quidam credunt fuisse illud πίλημα πυργωτὸν *pileum turritum:* de quo Strabo *lib.* XV. ubi narrat honoratiores apud Persas habuisse πίλημα περὶ τῇ κεφαλῇ πυργωτόν. *circa caput pileum turritum.* Sed illud πίλημα videtur fuisse genus aliquod galeæ, cum de armis ibi loquatur Strabo; ut non male illustris vir Ezechiel Spanheimius crediderit, illud genus pileorum expressum fuisse in nummis Augusti, ubi sane pileus instar alicujus turris exhibetur, sed ita ut non sit ὀξὺς sive acuminatus. Vide *Differtat. V. de Usu Nummorum.* Sed ad acuminatum pileum magis accedit illa tiara, quam habet Armenius in nummo Cæsaris, qui exhibet *Armeniam captam.* Hæc autem *recta tiara* peculiari nomine

κυρβα-

κυρβασία & κύρβασις videtur vocari. Galenus in Lexico Hyppocratis: κυρβασία πῖλον ὀξύν. Hesychius κυρβασίαν κορυφὴν ἀλέκτορος· *cristam galli*: quia scilicet recta erat instar cristæ. Hinc Aristophanes *in Avibus* Regem Persarum facit gallum, cujus signum jocatur esse illius cristam, tanquam κυρβασίαν ὀρθὴν, *curbasiam rectam.*

> Ὡς δὲ καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἔτ' ἐκείνης.
> Διὰ ταῦτ' ἄρ' ἔχων καὶ νῦν, ὥσπερ βασιλεὺς ὁ μέγας διαβάσκει,
> Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν κυρβασίαν, τῶν ὀρνίθων μόνος, ὀρθήν.
> *Quare vocatur Persicus avis a dominatione adhuc illa,*
> *Propter hæc habens, & nunc tanquam Rex magnus discurrit,*
> *In capite Kurbasiam, avium solus rectam.*

Suidas de *Curbasia*, quam & *Curbasin* vocat: Κύρβασις, ἔνιοι μὲν τιάραν, ἣν οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν ὀρθὴν ἐχρῶντο, οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐπικεκλιμένην. *Curbasia, quam quidam tiaram vocant, Reges Persarum utuntur recta, milites autem inclinata.* Ex hoc loco Suidæ colligi quidem potest, Curbasiam etiam inclinatam & curvam fuisse aliquando; nihilominus κύρβασις præcipue videtur significare *tiaram rectam*, fit enim κυρβασία a voce κύρβις, qua nihil aliud significatur quam tabula triangularis in modum pyramidis. Suidas: κύρβεις τρίγωνοι πίνακες, ἐν οἷς οἱ περὶ τῶν ἱερῶν νόμοι ἐγγεγραμμένοι ἦσαν πολιτικοί. *Tabulæ triangulares, quibus leges politicæ de Sacris inscriptæ erant.* Hesychius στήλην τρίγωνον vocat, ἢ ξύλινον ἄξονα ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ νόμοι ἐγράφοντο. Ex his igitur colligi potest formam *tiararum* & *Curbasiarum* fuisse *pyramidalem*, & erectam instar alicujus stili, ideoque errasse illos qui putabant *Kurbasiam* esse galeam militarem, quæ habeat cristam instar galli.

Ejusmodi autem *tiaræ*, sive *Kurbasiæ* rectæ, gestamen erant Regum, ut ex superioribus liquido constat, ut si aliquis privatorum hominum eam gerere voluisset, pœnam mortis incurrisset, testante *Chrysostomo* 1. *Orat. de Servit.* τοιγαροῦν ὁ Περσῶν βασιλεὺς, ὅπως μὲν ἐξῆ μόνος ὀρθὴν τὴν τιάραν ἐφρόντιζεν, καὶ εἴ τις ἄλλος τοῦτο ἐποίησεν, εὐθὺς ἐκέλευσεν ἀποθνήσκειν αὐτόν. *Solus itaque Persarum Rex tiaram rectam gerebat, & si quis alius hoc fecisset, statim eum perimi jussissent.* Vulgus igitur & milites habebant depressiores & inclinatas, quod etiam ex superioribus constat. Et hæ quidem sæpissime instar depressioris alicujus galeæ erant, unde & pileorum *galeri* & *galericuli* nomen.

CCCXCI. Quali autem forma fuerint Hebræorum Sacerdotum pilei, inquirendûm est. Notandum hic est iterum, duo dari genera tiararum Sacerdotum: aliam enim summus habet Pontifex, aliam cæteri Sacerdotes. Summi Ponticis tiara semper vocatur מצנפת; *Mitnephet*, cæterorum vero מגבעות, & aliquando etiam מצנפת *migbaoth*: ut hoc vocabulo exprimatur omnis tiara cum Summi, tum cæterorum Pontificum. Expressis verbis hoc docet הרמבן uti vocari solet, *Rabbi Moses Ben Nachman*, in Legem *Parascha Tezave.* בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעות ואף ה״א מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומזלה הכפלים עליו כעין מגבעת שהוא כובע כדברי אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעת כאשר אמרתי בחילופי הנ״מל והקוף אלה שהמגבעת כמו המצנפת ולכן יזכירו חכמים תדיר בכהן גדול והדיוט מצנפת בתורת כהנים ובמס׳ יומא שנינו כהן גדול משמש בח׳ בגדים והדיוט בארבע בכתנת ומכנסים מצנפת ואבנט וכו׳: *Quando de tota Sacerdotum turba quæstio est, tunc dicit Scriptura* מגבעת Migbaoth, *sed & id ipsum est* מצנפת Mitznephet, *nisi quod eo totum caput obnubant, atque ita spiras & volucra induant, ut referat speciem* מגבעת *id est* galeæ, *secundum paraphrasin Onkelosii. Ita* מגבעת *diceretur quasi* מקבעת *uti diximus de transmutatione literarum* ג & ק *Sed quoniam* מגבעת *est instar* מצנפת, *ideo Sapientes indifferenter ponunt* מצנפת, *tam de toto Sacerdotum ordine, quam de Summo Pontifice. In libro Sacerdotum & in Codice Ioma legimus: Summus Sacerdos sacra facit in octo vestibus, & cæteri Sacerdotes in quatuor, in Tunica, brachis, Mitznephet & balteo.* In eadem plane sententia est Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap.* VIII. מצנפת האמורה באהרן ה״א המגבעת האמורה בבניו: Mitznephet *Summi Pontificis idem est ac* Migbaoth *filiorum ejus*: id est utrumque dicitur *Mitznephet.* Vide ad locum istum *Rabbi Ioseph* in כסף משנה, *Abarbanelem Parascha Thezave*; *Massechet Ioma cap.* VII. & ad istum locum notas *Iom Tob. Iarchium* Exodi XXVIII. IV. & alios. Sed & ipse Joseph. *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. sine discrimine omne tegumentum capitis Sacerdotum, tum summi, tum cæterorum, dicit vocari *Mitznephet*; quem secutus est, uti solet, Hieronymus in Epistola ad Fabiolam. Quod autem omnis tiara tam summi quam cæterorum Sacerdotum *Mitznephet* dicta fuerit, id inde factum est, quod utraque constiterit ex longa fascia XVI. ulnarum, qua caput variis spiris & involucris involvi solebat, est enim צנף *obvolvere.*

Hinc

CCCXCII. Hinc colligi debet, exilem fuiſſe differentiam inter *Mitznephet* S. Pontificis, & *Migbaoth* totius Sacerdotum gregis. Et fortaſſis eadem quæ fuit inter κυϱβασίαν Regum Perſarum, & inter tiaram cæterorum hominum. Sed ita ut totius Sacerdotum turbæ pilei fuerint altiores, inſtar galeæ. Summi autem Pontificis depreſſior, ſed circa caput majori mole & frequentioribus involucris diffuſus. Hoc ſane colligi videtur ex loco iſto *Rabbi Moſis Ben Nachman*, quem mox allegavimus. Dicitur enim tiara totius Sacerdotum turbæ מִגְבָּעוֹת *Migbaoth*, quaſi מִקְבָּעוֹת a קובע *Galea*: hæc enim ſignificatur per כובע uti videre eſt 1. Sam. XVII. V. וכובע נחשת על ראשו *Et galeam aneam habuit ſuper caput ſuum.* Quidam hic legunt קובע pro כובע ut Ezechiel. XXIII. XXIV. וקובע ישימו עליך סביב *Et ponent adverſus te galeas.* Iterum Jerem. XLVI. IV. יעלו הפרשים והתיצבו בכובעין *Aſcendite equites & conſiſtite in galeis.* Dicitur igitur קובע מִגְבָּעוֹת a *galea*, quia talis pileus revera non multum a galea differt. Idem ſane docet Maimonides loco toties a nobis allegato, ubi expreſſe dicit *Migbaoth* Minorum Sacerdotum fuiſſe ככובע *inſtar galea.* Jarchius ad Exodi cap. XXVIII. IV. מצנפת, inquit, כמין כיפה כובע שקורין קופ״יא שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין: Mitznephet *eſt inſtar fornicis ſive cuculli galea quem vocant* Kappe / *ſiquidem in alio loco vocatur* Migbaoth, *& vertitur* (a Chaldæo) *galea.* Manifeſtum etiam eſt, apud veteres fuiſſe certas quaſdam galeas altiores, & quaſdam leviter etiam acuminatas, inſtar longiorum & altiorum illorum cucullorum, quaſdam etiam habuiſſe certa quædam ferramenta & apices, inſtar mucronum ad nocendum hoſtibus, & illas כיפה vocari poſſe: eſt enim כִּפָּה Eſaiæ IX. XIV. & Jobi XV. XXXII. *ſummus ramus*, aut alicujus rei vertex. Unde etiam derivatur *Cippus*, idem quod κυϱβις, quælibet ſcilicet res quæ formam pyramidalem habet, præſertim autem ſepulchrorum pyramides, quæ mortuorum inſcriptiones continebant, de quo vide apud Horatium *Serm. lib.* I. *Sat.* VIII. Sic poſſit per כיפה etiam cucullus ſignificari, fortaſſis altior ille & acuminatus, quem quidam Monachorum in Eccleſ. Romana depreſſiori præferunt, ſuper qua re ſatis arduas inter ſeſe habent controverſias. Si hoc ſenſu ſumatur, ſane כיפה idem eſſet quod κυϱβασια & τιάϱα ὀϱθὴ, de quibus ſupra. Sed Jarchius, mea quidem ſententia, per τὸ כיפה intelligit rem aliquam parum curvatam & arcuatam

tam instar fornicis : est enim כפף *curvare*, & כפיף *humilis* & *depressus est*, veluti in Chaldæo psalm. CXLVI. com. VIII. יהוה זקף כפיפין *Dominus erigit humiles*. Quidquid igitur curvatum & arcuatum est כיפה dicitur. Hinc tot illius signficationes. Hinc *fornix* כיפה vocatur. Hinc Gallorum *Chef*, Latinorum *Caput*, & Græcorum, quasi per diminutionem, κεφάλαιον & κεφαλή, Germanorum Kopf / & Belgarum **Kop** / & Kappe / & *Coeffe*, capitis tegumentum, & (mutatis כ & ק in ה vel H quod frequens, ut supra ostendimus) haube / & *huif*, **Kupf** / & Gallorum *houppe*, & Latinorum *Cufa* & *Cucufa*. Sed quidquid curvatum & gibbosum est instar capitis, כיפה dici videtur. Ideo & *Rupem* & *fornicem*, כיפה significat. Inde Græcorum κύπτω *pronus sum*, & κυφὸν *incurvum*, *gibbosum*, & ipsum Latinorum GIBBUM. Sic Belgarum **Kuppe** ac Gallorum *Cuve*, a forma curvata a כיפה derivatur, ut & *Scyphus*. Sed fortassis etiam ipsum גביע & כובע & קובע a כיפה derivantur : facillime enim literæ ק & ג & כ & פ & ב permutantur. Ideo Hebræis גביעים sunt *Scyphi* in lucerna Sacra Exodi XXV. XXXIII. quia non alti, sed leviter curvati instar amygdalæ. Quid quid dicatur, manifestum est, minorum Pontificum tiaras fuisse altiores instar sinus galeæ. Josephus in eadem omnino sententia fuit, *Ant. lib.* III. *capite* VIII. ubi docet Sacerdotum pileum fuisse ἄκωνον *non fastigiatum*; quasi voluisset indicare, altior quidem, sed absque fastigio; ut non fuerit plane instar tiaræ rectæ Persarum Regum. Huc etiam facit quod גבעה vel גבע *collem* significet, Josuæ v. III. I. Sam. x. v. & II. Sam. XXV. I. Reg. XIV. XXIII. & Esaiæ XXX. XXV. & alibi, ita ut pileus dictus fuerit מגבעות *migbaoth* a forma sua, quæ collem depressiorem non male repræsentat, quæ est etiam forma capitis & galeæ.

CCCXCIII. Minime autem silentio præterunda est descriptio *Migbaoth*, quam nobis dedit Magnus & doctissimus Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam*, cum satis sit ampla, plurimam partem ex Josepho hausta, nobisque ob oculos ponat figuram aliquam, quæ omnem dubitationem tollere videtur. *Quartum genus vestimenti*, inquit, *rotundum pileolum, quale pictum in Ulysse conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, & pars una ponatur in capite: Hoc Græci & nostri τιάραν, nonnulli galerum vocant, Hebræi.* Mitznephet. *Non habet acumen in summo, nec totum usque*

ad

ad comam caput tegit: sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit: atque ita in occipitio vitta constrictum est, ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant. Ante omnia hic observandum est, Hieronymum hic agere de pileo omnium Sacerdotum, qui proprie *Migbaoth* vocatur; Nam etsi dicat Hebræos eum vocare *Mitznephet*, nihilominus id de pileo totius Sacerdotum turbæ potius intelligit, quam de Summi Pontificis tantum; cum exsertis verbis eodem loco dicat, has quatuor vestes communes esse omnibus Sacerdotibus. Sed jam satis clare ostendimus, etiam *Migbaoth* minorum Sacerdotum sæpissime *Mitznephet* vocari, non minus quam *tiaram* summi Pontificis. Primo igitur dicit Hieronymus, hunc pileum esse *rotundum, quasi sphæra media sit divisa*; Ergo non est *recta tiara*. Et ut clarius constaret addit: *non habet acumen in summo*, id est ἄκωνον *non fastigiatum* erat, ut habet Josephus. *Nec totum usque ad comam caput tegit.* Id est, non erat tam profundus ejus sinus, ut totam frontem tegeret, ut nulla coma conspici possit. Optime igitur addit: *Sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit.* Sane cum caput sit oblongum, pileus autem hic instar sphæræ medium divisæ, non poterat totum caput, omnem comam, totamque frontem tegere. Hoc optime convenit cum Hebræorum traditionibus, ubi de Pontif. Maximo: exsertis enim verbis dicunt, spatium aliquod fuisse inter oculos & comam quæ extra pileum propendebat, in quo spatio adnectebant phylacteria frontis inter sacrificandum; de quibus jam aliquid diximus & postea plura dicturi sumus. Quæ porro Hieronymus addit de *Vitta* qua pileus *in occipitio stringeretur*, & de *linteolo* quo *operitur ut nulla acus vestigia apareant*, illa postea examinabimus, cum quibusdam locis Josephi eo quoque spectantibus.

CCCXCIV. Quod maxime hic animadverti debet, illud est, quod addat hanc tiaram similem fuisse *pileo Ulyssis* prout depingi solet: ut, si quid certi dici posset de isto pileo, etiam de forma pileorum Sacrorum, de quibus agimus, qualis fuerit, non amplius inquirendum esset. Doctissimus Rubenius *de Re Vest. lib.* II *cap.* XV, mentionem facit pilæ antiquæ ex marmore in foro Cathanensi, in qua Ulyssis historia sculpta est, & Ulysses ipse cum pileo ræpræsentatus. Sed quoniam nobis non contigit pilam istam vi-

dere; de forma pilei illius, qualis scilicet in isto marmore fuerit, nihil certi adfirmare possumus. Docet tamen doctissimus Rubenius eum fuisse *rotundum*, *quasi sphæra media sit divisa*, quæ sunt ipsissima verba Hieronymi, ut modo audivimus. Addit etiam Rubenius eum non fuisse umbellatum, quales galericuli hodie esse solent. Quales etiam picturas viderit Hieronymus, quæ pileum Ulyssis repræsentabant, ipse Hieronymus non dicit, ideo & illud a nobis ignoratur. Extat hodie egregius nummus argenteus, in Numismatibus familiæ *Mammiliæ*, apud *Ursinum* & *Choulium*, ubi conspicitur Mercurii caput pileatum, & in adverso latere vir aliquis pileatus cum baculo & cane; cum hac inscriptione: C. MAMIL. LIMEAN. Ita quidem habet *Choulius*. Sed male; cum non legendum sit LIMEAN. sed LIMETAN. Causa illius erroris videtur fuisse, quod non attenderit literam T. scriptam fuisse supra literam A. aut potius huic literæ incubuisse more Veterum, hoc modo Ā. Ita sane habet *Ursinus*. Plane eadem scriptio reperitur in duobus nummis argenteis, quos possidet Doctissimus & Amicissimus noster Smetius, inter κειμήλια, per totum terrarum orbem celeberrima. Uterque habet LIMEĀN. id est LIMETANUS. Legendum igitur est: CAJUS. MAMILIUS. LIMETANUS. Pierius quidem in suis Hieroglyphicis, statuit non esse legendum LIMETANUS, sed per distinctionem, quasi duæ essent voces: LI. METAN. id est LIMITIBUS METANDIS; quasi *Cajus Mamilius* limitibus metandis præpositus fuisset. Vult itaque virum illum in hoc nummo habere baculum in manu, quasi perticam aut arundinem, quæ adhiberi solet in agris limitibusque metandis: adeo quidem ut ipse quoque *Hieronymus Aleander*, in *explicatione Tabulæ Heliacæ* (quamvis errorem Pierii optime animadverterit, in eo quod putet legendum esse *Limitibus metandis*, pro *Limetanus*.) crediderit non esse absurdum, siquis existimet, Mercurium, Terminalem Deum, latifundiis metandis præpositum fuisse, cum mensuras & pondera invenerit, teste Diodoro Siculo, *lib.* v. ut illi datus fuerit baculus instar arundinis, aut calami mensuræ, quibus veteres uti consuevere in metiendis agris limitibusque, de quibus etiam mentionem fieri putat Apocal. cap. XXI. & apud Ezechielem cap. XL. quare & hodie instrumentum, quo aliquid metiri solemus, nomen *Cannæ* vulgo retinere soleat. Sed errant doctissimi viri. Pessime legisse Pierium *limitibus metandis*, jam

jam satis constat, & mox clarius patebit. Male etiam hic nummus de *limitibus metandis*, & baculus de pertica Mercurii terminalis explicatur. Esto sane Mercurium fuisse Terminalem Deum; ex hoc tamen nummo id minime probari potest. Saltem nulla ratione baculus ille ad arundinem aut calamum mensuræ (Gallis *une canne*) revocari potest: cum pertica sive calamus mensuræ, uti loquitur doctissimus Aleander, decem fuerit pedum *decempeda*, ut habent Auctores rei Agrariæ: at baculus ille, quem exhibet nummus *Mamilii Limetani*, vix quinque pedum est, nisi dicamus Ulyssem ingentem fuisse gigantem, duodecim minimum, aut tredecim pedum, quod cuilibet nummum inspicienti manifestum erit, modo attendat ad proportionem inter virum & baculum quem in manu tenet. Deinde nemo negabit, arundines sive calamos mensuræ debere esse, ut pedes & pollices manifestius dignoscerentur. At baculus in hoc nummo curvus est. Fateor quidem Celeberrimum Patinum in sua editione Ursini de Familiis Romanis, in familia Mamilia in duobus nummis, viro baculum rectum dedisse. Sed non vereor adfirmare, id factum esse incuria pictoris, qui aut minutias istas (uti putavit) non curavit, aut non satis attentus fuit in sculpendo. Sane apud Ursinum in antiquo exemplari Romæ edito, baculus curvus est in utroque nummo. Eodem modo extat apud *Choulium*. Quod autem Ursinus & Choulius non erraverint, clamant duo nummi argentei, quos possidet Rever. Smetius noster, & quos vidimus. Igitur baculus ille non est calamus mensuræ Mercurii, sed notat quemlibet baculum peregrinantium: solent enim peregrinantes habere pileos & baculos, apud veteres. Est itaque vir ille pileatus, qui baculum tenet, quidam qui peregrinatur, & ut uno verbo dicam, est Ulysses domum redux, post vigennalem peregrinationem. Ut autem hæc clarius constarent, alterum ex doctissimi & amicissimi Smetii nostri nummis, de quibus jam mentionem feci, lectori hic conspiciendum exhibebo, & paucis explicabo.

Num-

CCCXCV. Nummus hic ab una parte repræſentat Mercurium, quod ex ejus pileo & caduceo conſtat. In averſa parte indicat gentem *Mamiliam*, Hanc gentem plebejam fuiſſe, ex Livio *lib.* XXVII. *cap.* VIII. conſtat; legimus enim *C. Mamilium Vitulum* ex plebe primum creatum fuiſſe Maximum Curionem, invitis Patribus, contendentibus id Sacerdotium ex plebe neminem ante eum habuiſſe, hocque factum eſſe *Q. Fabio Maximo*, & *Q. Fulvio Flacco* COSS. Eodem libro quoque narrat *Mamilium Thurinum* Ædilem plebis fuiſſe. Etſi non fuerit gens Patricia, nihilominus erat nobiliſſima & antiquiſſima, cum *Octavio Mamilio Tuſculano*, viro inter Latinos facile Principi, Tarquinius Rex Romanorum filiam nuptum dederit, teſte eodem Livio *lib.* I. *cap.* XLIX. Sed & *L. Mamilius Tuſculi* Dictator erat, qui Romanis opportune ſuppetias tulit, & a Quinctio Cincinnato civitate donatus eſt. Liv. *lib.* III. *cap.* XVIII. & XX. *C. Mamilius*, C. Claudio Nerone & M. Livio COSS. Siciliæ Prætor factus eſt. Tandem *C. Mamilius Limetanus* Tribunus Plebis creatus eſt, teſte Saluſtio in *Bello Iugurthino. Interea*, inquit, *Romæ Cajus Mamilius Limetanus Tr. plebis rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos quorum conſilio Iugurtha Senatus decreta neglexiſſet.* Atque hic eſt ille C. Mamilius qui in iſta familia cognomen LIMETANUS aſſumpſit. Hunc etiam *Mamilium* in hoc nummo deſignari nemo ſanus dubitabit. Ut autem conſtaret virum iſtum in hoc nummo pileatum & baculum tenentem eſſe *Ulyſſem*; notandum eſt gentem Mamiliam fuiſſe oriundam Tuſculo, quod ſatis conſtat ex iis quæ jam diximus, & originem quidem traxiſſe ab *Ulyſſe* & *Circe* Solis filia. Feſtus Pompejus *Mamiliorum familia*, inquit, *progenita fuit a Telegoni filia, quam Tuſculi procreare*

creaverat, quando id oppidum ipse condidisset. Erat autem Telegonus filius Ulyssis, ex Circe Solis filia. Livius *lib.* I. ubi de *Octavio Mamilio Tusculano. Is* inquit, *longe Princeps Latini nominis erat, si famæ credimus ab Ulysse Deaque circe oriundus.*

CCCXCVI. His omnibus ita præmissis, deinceps non erit difficile demonstratu, virum in isto nummo esse Ulyssem, quod clarius etiam fiet si attendimus ad singula ista quæ simul ibi conspiciuntur, qualia sunt *baculus*, *canis*, & tandem *pileus*, quo tectum est ejus caput. Jam supra satis ostendimus contra Pierium, baculum istum non esse *cannam* sive perticam aut calamum, quibus veteres uti solebant in agris limitibusque metiendis, cum non possit esse decem pedum, nisi dicamus per virum ibi ingentem aliquem Gigantem designari, & cum sit baculus curvus, qui rei isti minime inservire potuisset. Est itaque baculus peregrinantis alicujus, peregrinantes enim baculis uti solebant in itineribus, ut vel ex cap. x. Matthæi constat. Et ad Hebræos cap. XI. ubi legimus Jacobum inter peregrinandum baculum habuisse. Ideo toties Judæi in Talmude prohibent, ne quis Templum intraret habitu peregrinantis, & præcipue ne ingrediatur במקלו *cum baculo* Marc. cap. IX. III. Hinc Viatores Græci vocant ῥαβδούχους a ῥάβδῳ *baculo.* Vide Act. XVI. XXXV. & XXXVIII. nisi in locis istis ῥαβδοῦχος sit *lictor*, aut nuncius publicus, qui a Magistratibus aliquo mittitur, quales in nostro Oppido Batavorum vocamus Roep dragers. At vero baculus hujus viri est baculus Ulyssis: constat enim Ulyssem baculo inter peregrinandum usum fuisse, præsertim eo momento quo domum suam intrare volebat. Homerus *Odyss.* P. docet Ulyssem petiisse baculum ab Eumæo filii sui Telemachi bubulco, qui eum domum deducebat, cui initi posset, quoniam viam lubricam esse audivisset:

Δός δέ μοι εἴ ποθί τοι ῥόπαλον τετμημένον ἐστὶν,
Σκηρίπτεσθ᾽, ἐπεὶ ἦ φάτ᾽ ἀρισφαλέ᾽, ἔμμεναι οὐδόν.
Da autem mihi sicubi baculum incisum est,
Ut innitar, quia dicitis valde lubricam esse viam.

Et mox:

——— —— ὁ δ᾽ ἐς πόλιν ἦγεν ἄνακτα
Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιον ἠδὲ γέροντι,
Σκηπτόμενον. τὰ δὲ λυγρὰ περὶ χροῒ εἵματα ἕστο.
——— —— *Hic autem in civitatem duxit Regem*

Pauperi tristi similem & seni,
Baculo innitentem : mala autem circum corpus vestimenta indutus erat.

Ecce omnia ista ad amussim conveniunt huic viro in hoc nummo, habet enim baculum ποθὶ τέτμημένον forte fortuna *abscissum* absque delectu, ideo curvus est, ut scilicet obvius erat. Et baculo innititur quare ambabus manibus eum tenet. Si præterea bene consideremus vestimenta hujus viri patebit, illa satis vilia fuisse & λυγρὰ ut ait Homerus: immo hominem illum plane fuisse *tristi seni similem*, ita enim instar miseri senis & mendici baculo innititur.

Quod attinet *canem* qui huic viro in hoc nummo adstat, manifestissime docet, eum designasse Ulyssem, & quidem domum pæne intrantem. Sic enim de ista cane loquitur Homerus:

Ἔνθα κύων κεῖτ᾽ Ἄργος ἐνίπλειος κυνοραιστέων,
Δὴ τότε γ᾽ ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσέα ἐγγὺς ἐόντα,
Οὐρῇ μὲν ῥ᾽ ὅγ᾽ ἔσηνε, καὶ οὔατα κάββαλεν ἄμφω.
Illic canis jacebat Argus plenus ricinorum,
Iam tunc statim ut agnovit Ulyssem prope euntem
Cauda quidem hic adulatus est, & aures dejecit ambas.

Idem judicium tandem fieri debet de *pileo*; is etiam peregrinantis est, ut supra ostendimus: Sed Ulyssem quoque indicat; cum optimi auctores Ulyssi pileum attribuant, ut Lucianus, Plutarchus, Plinius & tot alii. Et Nicomachus quidem primus Ulyssis simulachris *pileum* dedisse testatur Plinius *lib.* xxxv. *cap.* x. Dubitandum itaque non est, C. *Mamilium Limetanum* per hunc nummum designare voluisse *Ulyssem*, quia originem scilicet dedit suæ genti. Sed de hoc nummo nos plura habemus in observationibus nostris ad auctores rei nummariæ.

CCCXCVII. Cum igitur in hoc nummo habeamus Ulyssem pileatum, cuilibet satis manifesto constat cujus formæ pileus ille Ulyssis & Hebræorum Sacerdotum fuerit? Non multum dissimilem pileo S. Pontificis apud Romanos, ut videre est in nummis Augusti, Antonii, Lepidi aliorumque Pontificum Max. nisi quod is de quo agimus, talem mucronem non habuerit, ideoque ἄκωνος fuerit. Sive Hieronymus ad hunc nummum respexerit, sive non, constat talem fuisse, qualem descripsit Hieronymus & Josephus: ἄκωνον, *non habentem acumen in summo, quasi sphæra media sit divisa, & pars ponatur in capite.* Non quod sit media sphæra perfecte

rotunda

rotunda, est enim instar dimidiati ovi, quasi fuisset *ὠοειδὴς*, *ovalis*, instar *ovatæ cassidis*, ut Apuleii verbis utar. Ejusdem plane formæ quales sunt pilei Castorum, *fratrum pileatorum*, prout a pileis sic vocari solent, in nummis *Familiæ Æliæ*, *Antestiæ*, *Atiliæ*, *Calpurniæ*, *Cœliæ*, *Cupienniæ*, *Horatiæ*, *Iuliæ*, *Marciæ*, *Minuciæ*, *Scriboniæ*, *Semproniæ*, *Terentiæ*, & alibi: maxime autem in familia *Sulpitia*. Hi sane pilei a nostris nocturnis, qui hodie ex lana coactili fieri solent, non multum differunt. Oportet igitur Hieronymum alium pileum Ulyssis vidisse, aut eum per *sphæram divisam* non intellexisse sphæram perfecte rotundam, sed ovalem. Cum his aliquomodo etiam convenit pileus Romanorum, per quem libertatem exprimunt in nummis familiæ *Iuniæ*, & *Pletoriæ*, post cædem Iulii Cæsaris per Cassium & Brutum, cum duobis pugionibus, & hac inscriptione EID. MART. ad notandum diem facinoris. Hæc figura cum sit magis incurvata optime convenit cum figura galeæ, & cum pileolis illis, quos *Calottes*, quasi *galottes* a *galea* vocare solemus. Constat præterea ex nummo, pileum Ulyssis non fuisse umbellatum, ut habet Aleander in explicatione tabulæ Heliacæ, ut optimo jure a Rubenio refutatus sit.

CCCXCVIII. Habebant etiam veterum pilei & mitræ redimicula quædam, quibus capiti firmius alligabantur, ne facile inde deciderent. Virgilius.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Sic & Phrygia Tiara mento subligari solebat. Juvenalis:

—— *& Phrygia vestitur bucca tiara.*

Sacerdotis habitu, ut ait Juvenalis vetus interpres, *tiara enim galea Sacerdotis est, quæ per malas veniens, mento subligatur.* Ejusmodi redimicula & ligamenta habet flaminis Dialis, in nummis *familiæ Domitiæ*, *Iuliæ*, *Liciniæ*, *Valeriæ* &c. Ejusmodi redimicula Sacerdotum Hebræorum pileos habuisse S. Scriptura non docet. Verum quidem est Mosen dixisse tiaras Sacerdotibus fuisse alligatas: veluti Exodi XXIX. IX. וחבשת להם מגבעת *&* *alligabis ipsis tiaras.* Et Lev. cap. VIII. XIII. ויחבש להם מגבעות *Et alligavit ipsis tiaras.* Sed cum tiara fuerit fascia longa XVI. ulnarum, per ipsam fasciam alligari poterat, sine ullo alio ligamento. Atque sic forsan loca illa intelligenda sunt. Nihilominus vittas iis attribuit Hieronymus, quibus in occipitio stringerentur. *In occipitio*, in-

inquit, *vitta constrictum est, ut non facile labatur ex capite.* Sic pileus Hebr. Sacerdotis stringitur in occipitio, cum Phrygia tiara, immo & pileus Romanus Libertatis, sub mento ligari soleret. Sed unde Hieronymus illa hausit? Proculdubio deceptus est a Josepho, in cujus verba hac in materia jurasse videtur: Sic enim Josephus: ἥρμοσται δὲ ἀκριβῶς ὡς ἂν μὴ περιῤῥυῇ πονοῦντος περὶ τὴν ἱερουργίαν. *Adaptatur accurate ne inter sacrificandum delabatur.* Sed Josephus non dicit id factum fuisse *vitta* sive redimiculo aliquo, fortasse factum est per fasciam ipsam: ita enim circa caput volvi poterat fascia, ut ex capite non potuisset delabi. Nollem tamen jurare nulla omnino redimicula Hebræorum Sacerdotum pileos habuisse.

CCCXCIX. Nondum tota structura pileorum Sacerdotum absoluta est, sola illa fascia capiti obvoluta, sed alio aliquo linteolo opus est, ad tegendas tiaræ suturas & deformitates, si Josepho & Hieronymo credimus, præsertim Josephi Interpreti *Gelenio.* Sic enim Josephus sermocinatur: ἔπειτα σινδὼν ἄνωθεν ἐκπεριέρχεται διήκουσα μέχρι μετώπου, τὴν δὲ ῥαφὴν τῆς ταινίας καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς ἀπρεπὲς καλύπτουσα. Quæ sic redduntur a Gelenio: *quam* (tiaram) *superne alia tela tegit, usque ad frontem descendens, & per superficiem verticis suturarum deformitatem occultans.* Hieronymus: *Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant.* In his verbis cum Josephi, tum & Hieronymi multa sane reperiuntur, quæ non ab omnibus intelliguntur. Primum mentionem faciunt, nescio quarum *suturarum.* Sed quid per suam ῥαφὴν *suturam* & ῥάπτεσθαι intelligant, nemo facile divinabit; cum omnia vestimenta sacra מעשה ארג *opus texoris* fuerint, quod supra pluribus probavimus. Credo itaque Josephum per suam ῥαφὴν non intelligere suturam acu factam, sed commissuram spirarum & orbium quæ in ejusmodi tiaris fieri solent, prout & in capite, commissuræ scilicet cranii ῥαφαὶ dicuntur a Medicis Græcis. Hoc sensu puto accipienda esse verba Josephi. Si aliter intellexit deceptus est, aut a Josepho illa non fuerunt scripta. Saltem Hieronymus falsus est, cum istas ῥαφὰς intellexerit de suturis per acum factis. Sic Josephus posset verti: *Tela ista superne tegit tiara structuram ad frontem usque, ut fasciæ commissuras & quicquid deforme apparet, occultaret.* Aliam præterea difficultatem hæc verba creant, præsertim versio Gelenii,

cum

I.

A A A

C

C

B

C

eum verterit *alia tela tegit.* Hinc posset aliquis colligere Josephum credidisse, tiaram Sacerdotum alia aliqua tela tectam fuisse: atque sic eos habuisse duo tegumenta capitis, qua ratione quinque, non tantum quatuor, habuissent vestes Sacerdotes minores, summus autem Pontifex novem, cum tantum octo habere debuerit. Sane Sacra Scriptura ne γρῦ quidem de ejusmodi tela quæ tiararum commissuras & suturas tegat, nec ipsi etiam Hebræorum doctores. Sed fortassis errat Gelenius, cum addiderit illud vocabulum *alia* de suo: nam Josephus, nec ipse etiam Hieronymus habent vocem *alia*, sed tantum *σινδὼν* & *linteolum*; sed per illam *σινδῶνα* Josephi, & per linteolum Hieronymi possumus intelligere ipsissimam tiaram, sive fasciam aut telam per cujus involucra & commissuras fit tiara. Si itaque & mihi conjecturare liceat, ego dicerem extremam, sive ultimam partem fasciæ, ex qua tiara componebatur, expandi solere, ut instar galeæ omne plicaturas, spiras, & commissuras involucrorum simul tegeret atque operiret. Tandem cum dicat Hieronymus tiaram *in occipitio* strictam fuisse, quod quidam intelligunt de vittis & redimiculis, si verum sit tiaram talia redimicula habuisse, credibile est ea fuisse in extrema ista parte, quæ caput, aut potius tiaram sic ultimo tegebat. Et fortassis eodem modo facta erant redimicula, ut in brachis, quæ extremam partem toti compagi spirarum & orbium impositam contraherent & stringerent. Quod ut clarius fieret hac tabula tiaram exprimi volui.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

Figura Prima.

A. Fascia sive tela XVI. ulnarum ex qua fit tiara.

B. Σινδὼν sive ultima pars fasciæ, quæ orbium & spirarum commissuris involucrorum inducitur.

C. Vittæ sive redimicula quibus *σινδὼν*, sive ultima pars fasciæ in occipitio stringitur.

Figura Secunda.

Tiara, sive fascia jam in formam tiaræ complicata.

Figura Tertia

Sacerdos minor tiara & reliquis omnibus vestimentis indutus.

Ex his constat Sacerdotum Hebræorum pileos fuisse instar Tiaræ Turcicæ; & Tiaram Pont. Max. non male repræsentari per Tiaram Turcarum Imperatoris Bajetis, apud Stradam: cæterorum autem Sacerdotum altiorem fuisse, Ideo Judæis Germanis non male dici ein hogen Hut.

CCCC. Hactenus nos satis dixisse de pileo totius Sacerdotum turbæ credo, tempus jam esset etiam aliquid de tiara S. Pontificis dicendi, ut manifestum fieret quæ vera ipsius forma fuerit, quousque cum reliquorum Pontificum pileis conveniat, & quænam sit inter eos differentia; Sed malumus de his agere postea, ubi ad vestimenta Summi Pontificis deventum fuerit. Sed antequam hoc caput finiamus, coronidis loco quædam addi operæ pretium censuimus, de usu pileorum in Sacris apud cæteras nationes.

CCCCI. Apud veteres multos fuisse solitos sacra facere nudo capite discimus. Talia erant sacra Bacchi, quæ fiebant solutis crinibus. Porphyrio ad *lib.* II. *Odarum.* *Bistonides Thraces sunt quæ cum in sacris Liberi patris crinibus solutis versantur, angues & in capite & in manibus gestant.* Saturni sane & Honoris sacrificia nudo capite fiebant. Plutarchus *Quæst. Rom.* Διὰ τί τῷ Κρόνῳ θύουσι ἀπαρακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; &c. *Cur Saturno sacrificant nudo capite?* Et Paulo post. Διὰ τί καὶ τῷ λεγομένῳ Ὀνώρῳ θύουσι ἀκαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; *Cur Honori, uti vocatur, sacrificant nudo capite?* De Saturni Sacris hæc proferuntur a Festo: *Saturnii quoque dicebantur, qui castrum in divo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eum supplicant apertis capitibus: nam Italici, auctore Ænea, velant capita quod is, qui rem divinam faceret in litore Laurentis agri Veneri matri ne ab Ulysse cognitus interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis evitavit.* Macrobius *Saturnal. lib.* III. *cap.* VI. *Custoditur in eodem loco* (apud aram maximam) *ut omnes aperto capite sacra faciant; hoc fit ne quis in æde Dei habitum imitetur, nam ipse ibi est operto capite. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relicti aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt. Hoc amplius addit Gavius Bassus: idcirco enim fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia constituta est, quo hunc ritum velandi capitis invenit.* Plutarchus loco modo citato tradit, etiam antiquissimum morem fuisse in Italia, ante adventum Æneæ, ut

sacris

III.

sacra fierent nudo capite; Æneam etiam primum fuisse, qui tecto capite sacrificaverit, & hoc quidem ab eo factum, quod Diomedem hostem prætereuntem viderit: tunc enim Æneam caput velasse, atque ita sacrificium absolvisse. Babylonios nudo capite quoque sacrificasse colligi potest ex capite VI. vers. XXX. libri *Baruchi*, nisi quis dicat id factum fuisse in casu extraordinario.

CCCCII. In aliis sacris caput summa cura velare solebant veteres. Herculis sacra velato capite fiebant. Silius Italicus:

—— velantur corpora lino,
Ex Pelusiaco præfulget stamine vertex.

En plane eandem tiaram ex lino Pelusiaco, qualem & Hebræorum Sacerdotes habere solebant. Idem confirmat Plutarchus *Quæst. Græc.* ubi de Herculis Sacerdote. Διὰ τί παρὰ Κώοις ὁ τοῦ Ἡρακλέους ἱερεὺς ἐν Ἀντιμαχίᾳ γυναικείαν ἐνδεδυμένος ἐσθῆτα καὶ τὴν κεφαλὴν ἀναδέμενος μίτρᾳ, κατάρχεται τῆς θυσίας; *Cur apud Coos Herculis Sacerdos in Antimachia muliebri indutus veste, capite mitra tecto sacrificium auspicatur?* Quæ autem hujus ritus ratio fuerit, vide ibidem apud eundem Plutarchum. Et Dacorum Sacerdotes tiaras gestasse docet Jornandes *de Rebus Geticis cap.* XI. *Fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ut reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant.* Et tiaras Sacerdotum tegumentum fuisse, jam ex veteri Scholiaste Juvenalis audivimus ad hunc versum:

—— Phrygia vestitur bucca tiara.

De iisdem proculdubio Virgilius *Æn. lib.* III.

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.

De ejusmodi tegumento videtur loquutus Ovid. *Trist. lib.* VI. VI.

Et jam constiterat stricto mucrone Sacerdos,
Cinxerat & Grajas barbara vitta comas.

Hinc *vittata Sacerdos*, qualis erat Vestalis, de qua Lucanus *Pharf. lib.* I.

Vestalemque chorum ducit vittata Sacerdos,

Quod intelligi potest de talibus tiaris, quales Hebræorum Sacerdotes habent. Non prætereundus est Isidorus *Orig. lib.* XIX. *cap.* XXX. ubi de *infula* & de *vitta* Sacerdotum. *Gentilium vates*, ait, infula, apice, pileo *sive* galerio *utebantur.* Infula *est fasciola Sacerdotalis*

alba in modum diadematis, a qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Unde & vittæ dictæ sunt, quod vinciant. Insula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis, de albo & cocco. Hinc & sacratæ infulæ dicuntur a Seneca in *Agam. Act.* III.

Sed cur sacratas diripis capiti infulas?

Festus. *Infulæ sunt filamenta lanea, quibus Sacerdotes & hostiæ templaque velabantur.* Flamen Dialem album galerum habuisse docet A. Gellius *lib.* X. *cap.* XIV. *Is solus album habet galerum; vel quod Iovi immolata hostia albo fieri oporteat.* Nihil autem magis notum est quam Flaminum *Apex*, pileus scilicet formæ acuminatæ, cum apice in summo. De Saliorum Apicibus videatur Dionysius Halicarnassæus, quales & κυρβασίας appellat *lib.* II. Καὶ τὰς καλουμένας ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς πίλους, ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδές, οὓς Ἕλληνες προσαγορεύουσι Κυρβασίας. Et Apices, *uti vocantur, capitibus imponebant, pileos scilicet altos in modum coni, quos Græci Curbasias vocant.* Hunc pileum Isidorus, libro modo laudato, sic describit: *Apex est pileum sutile, quo Sacerdotes gentiles utebantur: appellatum ab apiendo, id est a ligando; virgula quæ in pileo erat, contexebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ.* Galerium *pileum ex pelle cæsæ hostiæ factum.* Pilleum *autem dictum a pelle hostiæ unde fiebat.* Cidaris *& ipsum Sacerdotum erat, quod a plerisque mitra vocatur.* Quod *pilleum* a *pelle* deducant, in eo errat proculdubio, cum potius fiat ἀπὸ τοῦ πίλου Græcorum. Nec facile credidero *Apicem* dici ab *apiendo* sive *ligando*, cum sic dictus videatur ab ipso apice quem affixum habebat. Festus, *Pileo Flaminum affigebatur apex ex virgula oleagina.* Affigebatur autem apex, secundum quosdam, ad demonstrandam muneris eminentiam & dignitatem; ideo & apud Christianos Episcopalis dignitas olim *Apex* dicebatur, ut optime observavit Salmasius de Coma. Inde fortassis titulus Cardinalium Ecclesiæ Romanæ, qui *eminentiæ*, quasi *Apices*, ad hunc usque diem vocantur. Alii tamen existimant *apices* affigi solere antiquo more, quod apud Laurolavinium aves venerint ut exta victimarum abriperent: ut opus habuerint ejusmodi apicibus in pileo ad abigendas aves, ideo in urbe eos breviores virgas habuisse, quia ibi ejusmodi aves non erant timendæ. Servius ad *Æn. lib.* VIII. ad hos versus:

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,

Lani-

Lanigerosque apices, & lapsa ancylia cœlo
Extulerat.

Flamines, inquit, *habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lana aliquid: quod quum per æstus ferre non possent, filo tantum capita religare cœperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde a filo quo utebantur Flamines dicti sunt quasi Filamines. Verum festis diebus filo deposito, pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam Sacerdotii eminentiam sunt reperta: sicut columnæ mortuis nobilibus superponuntur, ad ostendendum eorum culmen. Alii dicunt, non propter eminentiam dignitatis hoc factum, sed quia quum sacrificarent apud Laurolavinium & eis exta frequenter aves de vicinis venientes lucis arriperent, eminentia virgarum eas terrere volebant. Exinde etiam consuetudo permansit, ut apud Laurolavinium ingentes haberentur virgæ, non breves ut in urbe. Sunt etiam qui Flamines a gestamine pilei dictos ajunt, quasi pilamines.* Ejusmodi pileum, cum virga longiori vide apud Choulium in nummo Augusti & alibi. Cum breviori virga pileos quoque videbis apud eundem, quales depingi curavit ex Marmoribus quæ Romæ visuntur. Ab ejusmodi apicibus igitur pileus *Apex* dictus est, nisi cum Salmasio dicere velimus, eos non a virga oleagina, sed quod fuerint alti & acuminati ad formam coni, *apices* dictos esse. Quod autem Servius *Flamines* dictos velit, quasi *pilamines*, in hoc non discrepat a Plutarcho, qui eadem animadvertit *in Numa.* Ἐκάλουν δὲ καὶ τοὺς πρεσγενεστέρους φλάμινας, ἀπὸ τῶν περικεφαλαίων πίλων, οὓς ἐπὶ κεφαλαῖς φοροῦσι, Πιλαμίνας τινὰς ὄντας, ὡς ἱστοροῦσι. *Vocabant autem veteres Flamines a pileis, quibus capita tegebant quasi pilamines, ut memorant historici.* Ægyptiorum Sacerdotes & pallio vestiri, & mitra caput tegere, & oculos velare, docet Herod. *lib.* II. CXXII. φᾶρος δὲ αὐτημερὸν ἐξυφήναντες οἱ ἱρέες, κατ' ὦν ἔδησαν ἑνὸς αὐτῶν μίτρῃ τοὺς ὀφθαλμούς. *Velum autem quod uno die detexitur, Sacerdotes uni illorum imponunt, & mitra oculos tegunt.*

CCCCIII. Sed non tantum *pileis*, *mitra*, *Kurbasia* &c. veteres Sacerdotes capita tegebant, sed & ipsis nonnunquam vestibus, quibus amicti erant, puta pallio, toga aut aliis ejusmodi tegumentis. Tale fuisse videtur *tutulum*, pallium scilicet, quo Sacerdotes caput tutabant. Fulgentius. *Numa vero*, ait, *Pompilius & ipse de Pontificalibus scribens, tutulum dici ait pallium, quo Sacerdotes*

dotes caput tutabant. Tutulum igitur pallium capitis tegumentum Sacerdotum, & sic dictum a *tutando*, quemadmodum Germanis nostris *pileus* dicitur ein hut / a verbo hüten *tutare*, Sed & toga caput tegere solebant in *cinctu Gabino*, de quo nos capite præcedente. Videantur nummi quos ibi alligavimus. Sacrificaturi & vota suscepturi pretextam capiti injiciebant, quod fecisse Vespasianum testatur Josephus de *bello. Jud. lib.* VII. Et hunc quidem morem, auctorem habuisse Æneam multi testantur. Plutarchum, qui idem testatur in *Quæstionibus Romanis*, supra jam allegavimus. Audiamus etiam Virgilium *Æn. lib.* III.

Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,
Hostiles facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socii morem Sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in Religione Nepotes.

Ad hunc locum Servius eadem observat, quæ a Plutarcho jam observata fuisse supra monuimus. Docet enim Virgilium per *hostilem faciem* intelligere Diomedum, qui Æneam sacrificantem invenit: ne autem Æneas ab ipso agnosceretur, neque sacrificii ordinem rumperet, quod piaculum fuisset, amictu suo caput texisse. Addit Servius & hæc verba: *Sciendum est, sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne scilicet inter Religionem vagis aliquid oberret obtutibus.* Plutarchus, loco allegato, inter multas alias rationes, cur sacrificantes caput velarint, & hęc annotavit: τοὺς δὲ Θεοὺς οὕτω προσεκύνουν, ἢ ταπεινοῦντες ἑαυτοὺς τῇ ἐπικρύψει τῆς κεφαλῆς, ἢ μᾶλλον εὐλαβούμενοι τινα φωνὴν προσπεσεῖν αὐτοῖς ἔξωθεν εὐχομένοις ἀπαίσιον καὶ δύσφημον, ἄχρι τῶν ὤτων ἀνελάμβανον τὸ ἱμάτιον &c. *Deos autem operto capite adorant, vel quod hoc tegumento capitis se humiles ostenderent, aut potius ne qua vox mali ominis audiatur, ideo usque ad aures vestem sursum trahunt.* Manifestum igitur est Sacerdotes & sacrificantes ideo capita velavisse, ne inter sacrificandum turbarentur mala aliqua cogitatione, quo facto piaculum comisissent. Ideo exsertis verbis hęc addidit Virgilius: *& omnia turbet*, aut, ui alii legunt, *&* OMINA *turbet.* Hanc ob causam ne in sacris vagis & vanis cogitationibus distracti aliud agerent, monebantur sacrificantes, ut animum sacris unice applicarent, solenni hac formula HOC AGE. Videatur presertim Plutarchus in *Numa* & *Coriolano.* Sane eadem cura & Hebręorum Sacerdotes

cerdotes non parum solicitavit: animo enim liberrimo sacrificari opportebat, nullis cogitationibus implicito; adeo quidem ut vel minima cogitatio sacrificium polluere, & irritum reddere crederetur. Hinc toties apud eos occurrunt hęc verba: המחשבה מפגלת *Cogitatio polluit*. Hinc proculdubio originem habet opinio in Ecclesia Romana: scilicet intentionem Sacerdotis adeo esse necessariam in consecranda hostia, & in cęteris sacramentis administrandis, ut, si forte eo momento mens aliqua cogitatione distracta sit, consecratio, aut Sacramentum irritum censeatur, & nullum haberet effectum. Sed de his fusius egimus in nostris observationibus ad *Massechet Sevachim* & *Menachoth*.

CCCCIV. Sed & ipsę fœminę Sacerdotes caput quoque tegebant quando sacra faciebant. Hoc jam satis constat ex pręcedentibus, tales enim erant *Cybeles* mulieres Sacerdotes Deæ Phrygiæ, apud Athenæum *lib.* XIV. Et *vittata Sacerdos* apud Lucanum *Pharsal. lib.* I. Sed clarius fit ex *rica*, qua veteres Sacerdotes fœminæ uti solebant. Varro: *Rica a ritu: quod Romano ritu sacrificium fœmina cum faciunt, capita velant.* Festus: *Rica est vestimentum quadratum fimbriatum, purpureum, quo Flaminica pro pallio mitrave utebantur, ut Verrius existimat. Titinnius. Rica ex lana succida alba vestitus. Alii dicunt pallium esse duplex quod conficiant Virgines ingenua, patrima, matrima, quod cæruleo colore infectum lavatur aqua pura. Alii quod Flaminica cingit pileum.* Idem de Ricula. *Ricula vocantur parva ricinia, ut palliola, ad usum capitis facta.* Sed secundum *Granium* erat *muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur.* Ex his videtur posse colligi non magnam fuisse differentiam inter ricam & mitras Hebræorum Sacerdotum, secundum Granium, est enim Sacerdotum *mitra* nihil aliud quam balteus aut *cingulum capitis*. *Virgines Vestales*, teste Festo, *cum sacrificant semper habere solebant in capite vestimentum album, quadrangulum, oblongum, quod fibula comprehenditur*, unde *suffibulum* dictum. Et *tutulum* fœminarum sacrificantium tegumentum erat. Festus: *Tutulum vocari aiunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & extructum in altitudinem; quidam pileum lanatum forma metalli figuratum, quo Flamines, ac Pontifices utuntur, eodem nomine vocari. Hinc tutulatos apud Ennium.* Non debet etiam silentio prǽteriri *Capital* earum. Varro *Capital dictum quod sacerdotulæ in capite etiam*

 nunc

nunc solent habere. Plura si quis de Pileo videre cupiat, adeat Paschalium *de Coronis*, Solerium *de Pileo*, & alios; hæc ad nostrum scopum sufficient,

Cap. V.

DE מעיל PALLIO PONTIFICIS MAXIMI.

מעיל *Præceptum ejus ubi exstet. Variæ Versiones.* מעיל *fere semper vocatur* pallium. *Materia pallii*, lana, pelles. *Pallium non a pelle, sed a* palla. Palla *mulieribus id quod* Pallium *viris.* Byssinum *Pallium. Chron.* XV. XXVII. Ephod bad. *Pallia an ex* lino *apud Iudæos? Ex* serico *apud Romanos.* מעיל *non ex* serico. *Error Lutheri. Ex* lana. Color *Palliorum. Monachorum olim* nigra. *Rhetorum* rubra. *Philosophorum* fusca. *Quædam* coccinea. Auro *ornata. Varii auctores allegantur.* מעיל *S. Pontificis* כליל תכלת totum hyacinthinum. *Error Vilalpandi & pictorum pallio S. Pont. vulgo* prætextam *assuentium. Pallii* forma *varia olim. Quid Tertulliano? Pallia* quadrata, *Instar* Stragulæ. *Un Voile*; **Een falie** *a Græcorum* φάλα. *varii auctores allegari.* Cingari, Ægyptii *&* Bohemi *palliati. Pallia* Philosophorum *& aliorum honestiorum quomodo gestarentur olim? Pallium cervicibus circumstrictum. Quatuor habent* πτέρυγας *alas.* γωνία angulus *pallii.* τετράγωνον quadrangulum. *Hesychius & Pollux allegantur. Iudæorum pallia quadrangula. Deuteron.* XXII. XI. *& Numer.* XV. XXXVIII. כנפות πτέρυξ, γωνία. Ala, Angulus. *Quatuor plagæ terræ. Varia loca Scripturæ. In quatuor angulis appensa* peniculamenta. *Iudæorum hodiernorum pallia.* מעיל *&* טלית *distinguuntur. Pallium ex duabus plagulis.* Diaconorum *pallia.* ἀμάχαλος φαιός. Forma *palliorum apud Iudæos olim.* Samuelis *&* Sauli. *Varia loca S. Scripturæ. Pallia apud Iudæos hodie.* Hille mantel *Scabas* mantel. *Opinio doctissimi* Jacobi Altingi *de pallio S. Pontificis.* Maimonides *allegatur. A. R.* Abraham *refutatur. Pallium S. Pontif. non* quadratum, *nec* apertum *in lateribus, sed Rotundum & undique clausum. Varii Rabini allegantur.* מעיל χιτὼν πο-

ποδήρης כתונת & Tunica *vocatur.* Tunica *Thamaris.* מעיל *magis* tunica *quam* pallium *vestis exterior*, *Tunica magis interior. P. M.* מעיל *proprie non est vestis exterior. Cingitur cingulo Ephodi*: Cingulum *magis tunicæ quam pallii*, *Pallium dicitur* חלוק. *Honoratiores duas habent tunicas.* Interior *sine auro & ornamento.* Exterior *ornatior. Tunicæ* pictæ, plumatæ, auratæ, palmatæ, triumphales, gemmatæ, Persicæ de gemmis, purpureæ, paragaudiæ, ποικίλοι, διάσημοι. Indusium & Intusium. *Varii auctores allegantur. Iudæi octodecim vestes. Pont. Maximus Hebr. duas habuit tunicas. Interior erat* כתנת, *Exterior* מעיל ὑποδύτη, ἐπενδύτη, ἐπενδύτην pallium *apud Iosephum.* Pallium teres *apud Tertull.* ἱμάτιον. *Olim tunica* pallium *vocabantur. Pallium Anglis* cloake a חלוק *chaluk* nola. *Differentia inter* tunicam & *pallium S. Pont. & Rom.* Togam. מעיל *vestimentum rotundum & clausum. Ezech.* XXVII. XXIV. גליכה גלם glomerare, *gloma a* גלם golem. I. *Sam.* XV, XXVII. *Varii Rabini allegati.* מעיל *tunica* ἄῤῥαφος. *Non habuit* כנפות *alas.* שולי Oræ *pallii.* סביב tout au tour. κύκλῳ מעיל talaris *vestis*, *ποδήρης.* מטה *quid? Es.* XLIX. XVII. & LXII. I. I. *Sam.* XXVIII. XIV. *quo sensu Talaris? מעיל nullas habet manicas. varii Rabini allegantur.* פי הראש & פי המעיל Os capitis, & os Pallii. capitium. περιστόμιον. *Varii auctores.* capitium *non transversum*, *sed longum*, *ad medium pectus.* שפה limbus *in capitio.* כפי תחרה limbus loricæ. *Attextus non assutus. Varii auctores allegantur.* προσεῤῥαμμένος *Iosepho quid?* συνάρθρωσις, *Ornamenta in infimis oris* מעיל θυσανοὶ, κροσσοὶ, κόρυμβοι. *Fimbriæ ex malogranatis & tintinnabulis aureis.* רמונים. Rimon, Limon. *R. & L. permutantur.* Malogranatum. *Iudæis* een milgroim רמן *non* mespilum *significat. Malogranata corticem rumpunt. Cantic.* IV. III. *Lutheri versio laudatur.* קליפי רמונים *an* cortices citreorum; *Error* Buxtorfii & Sebastiani Smidii. Cortices Malogranatorum, *non* citreorum *adhibentur ad infecturam*, *Paraphrasta Cant.* IV. III. *descriptio* ꝟ רמון *granata a* granis, *sive* acinis. ῥοαὶ, ῥοΐσκοι. *Granata magna instar ovi gallinæ. Materia granatorum.* כשור *Nota* Masoræ. Septuaginta *emendantur* פעמן Tintinnabulum. κώδωνες, Schellen / Schellekens / Clochetes. Plutarchus *de tintinnabulis in veste S. Pontif. Hebr. Tintinnabulorum apud veteres varius usus. Varii auctores*

res allegati. Materia tintinnabulorum aurum. *Forma eorum Varia genera.* Rotunda *quadam instar globulorum, intus cavorum.* Bellen / *Belgis a* bulla. *An talia nota veteribus?* Crepundia. *in usu fuerunt apud Iudaos. Comparantur cum* uvis, *Numer.* VI. V. זג *varii auctores. A*cinus *in uva instar mallei in tintinnabulo.* Tintinnabula *instar* Scyphorum, *aut* Campanæ. Elephas *cum tintinnabulo in marmore. Ejusmodi tintinnabula magna copia reperta circa* Novomagum. *Talia apud Hebraos in usu* ענבול malleolus, plectrum, lingua. זג & ענבול *totum componunt* tintinnabulum. *Codices* Sevachim *&* Parah *allegantur.* Malleolus *tintinnabuli* aqua lustrali *aspersus. In* מעיל *cujus* formæ *fuerint tintinnabula.* Numerus *tintinnabulorum. Utrum* XII. *an* L. *an* LXX. *an* CCCLXVI. *varii auctores.* Janii Cornarii *lapsus. Multum spatii occupare debent* LXXII. *tintinnabula & totidem mala punica. Tintinnabula quomodo pallio appensa? An mala punica cava fuerint? an inclusa habuerint tintinnabula?* Abarbanelis *commentum. Singulum tintinnabulum inter duo malogranata. An præter malogranata* flores *appensi fuerint?* Philo *&* Josephus *examinantur. Eorum* ἄνθινα *quid* Malogranata *florentia.* Pallia fimbriata *apud veteres. Pallium Regum Persarum eadem ornamenta habuit ac Pontificis Max.* Targum Scheni *Esteræ* VI. *Brevis descriptio* ꝟ מעיל *Tabula quæ repræsentat hoc vestimentum. Explicatio tabulæ.*

CCCCV. HUc usque occupati fuimus in vestienda tota Sacerdotum turba; Instituti nostri ratio postulat, ut nunc de Pontificis Maximi vestitu agamus. Libro primo jam docuimus vestes S. Pontificis alias esse aureas, alias albas. De aureis itaque primum, deinde de albis etiam aliquid dicemus. Aureæ quidem vestes sunt octo, מכנסים / כהנה / אבנט / מעיל / אפד / חשן / מצנפת / ציץ; *Feminalia, tunica, balteus, pallium, Ephod, Pectorale, Cidaris & Corona.* Primo quod attinet ad *feminalia, tunicam & balteum*, non opus est ut de iis plura dicamus, cum nulla sit differentia inter *feminalia, tunicam & balteum* Summi Pontificis & cæterorum Sacerdotum; ejusdem siquidem erant & materiæ & formæ: nisi quod fortassis pretiosior byssus adhibita fuerit in vestitu S. Pontificis, quam in vestitu reliquorum Sacerdotum. De vestibus aureis itaque acturis nobis occurrunt præter

ea quæ

ea quæ jam tractavimus. *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, *Cidaris* & *Corona*. Hisce pertractatis integrum Sacerdotum ornatum detextum habebimus. Et primo quidem de מעיל *pallio*, deinde de reliquis dicendum erit.

CCCCVI. Præceptum de מעיל sive *pallio* exstat Exodi cap. XXVIII. versu IV. & versu XXXI. ועשית את המעיל *Et facies pallium*. Septuaginta habent ποδήρη *talarem*, & ὑποδύτην ποδήρη, & ὑποδύτην tantum, ut Levit. VIII. VI. & Exodi XXVIII. versu XXXIV. & cap. XXXIX. XXIV. Et Esaiæ LXI. X. χιτῶνα. Vulgatus *tunicam*, & *tunicam superhumeralem*. Chaldæus מעילא retinet, Hieronymus habet *tunicam talarem*, sequutus, uti solet Josephum, qui habet χιτῶνα ποδήρη. Eodem plane modo vertit Philo Judæus *lib.* III. *de vita Mosis*. Arabs ممطر *lacernam* dicit; sive penulam quæ induitur contra pluviam, a verbo مطر *pluit*. Lutherus Seiden rock / Belgæ een Mantel / Galli *un Roquet*; Diodati *La robe*, Junius & Tremellius *pallium*.

CCCCVII. Sed quotquot habuerit nomina hoc vestimentum, nullum familiarius nec magis notum fuit, quam nomen *pallium*, saltem apud auctores Latinos. Quale autem vestimenti genus fuerit pallium apud veteres, inter auctores non plane convenit. Ejus quidem formam, figuram, materiam & modum gestandi, satis fuse tractarunt Salmasius in eruditissimo Commentario *ad Tertullianum de Pallio*, Ferrarius *de Re vestiaria*, & alii non pauci.

CCCCVIII. Materiam pallii, ut plurimum lanam fuisse, testantur auctores. Pallia etiam *pellicea* habuisse veteres, colligi potest ex Aristophane in Nubibus: *Ubi grandior eris, capellas agito e Phelleo, ut & pater tuus* διφθέραν ἐνημμένος *scorteam vestem indutus*: quam vestem Scholiastes περιβόλαιον ποιμενικὸν ἐκ διφθέρας interpretatur. *Pallium* (περιβόλαιον *pallium* est) *pastorale ex pelle*. Huc fortassis respexit Isidorus *Orig. lib.* XIX. *cap.* XXIV. *Dictum*, inquit, *pallium a pellibus, quia prius super indumenta pellicea veteres induebantur, quasi pellea*. Sed inepte, ut optime observat Clarissimus Ferrarius. *Pallium* itaque rectius dicitur a *palla*, *quod palam & foris esset*, teste Varrone; aut etiam ab *irrugatione*, & *mobilitate*, *quæ circa finem hujusmodi indumenti*, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, ut Isidorus alibi. Et sane quod *palla* mulieribus fuit, id ipsum *pallium* fuisse videtur viris: est enim *palla*, ut habet Isidorus, *quadrum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis*.

gemmis. De Pallio *byssino* legimus I Chronic. XV. XXVII. ודויד מכרבל במעיל בוץ : *Et David amictus erat pallio byssino.* Igitur & byssus antiquorum palliis materiam præbuit. Sed מעיל ibi a Jarchio & Kimchio exponitur *Ephod bad*, *Ephod lineum:* ut magis fuerit *Ephod* quam *pallium*. Nullam tamem rationem video, cur exponamus *Ephod* potius quam *pallium*. Nam ut Ephod aliquando fuit ex lana, aliquando ex lino, sic & pallium fortassis iidem Judæi habebant nonnunquam ex lana & aliquando ex lino. Sane pallia ex serico in usu fuisse apud Romanos constat ex Vopisco in *vita Aureliani*, ubi docet aureliani uxorem pallium petiisse *blatteosericum*. Ut ut sit, constat pallia ut plurimum lanea fuisse. Plautus *Mil. Glor. Act.* III. *Scen.* I.

Eme mi vir lanam unde tibi pallium
Malacum, & calidum conficiatur &c.

De materia pallii summi Pontificis S. Scriptura exsertis verbis quidem nihil habet. Dicitur tantum quod fuerit כליל תכלת *totum hyacinthinum*. Lutherus quidem *sericum* fuisse credidit, ideo seyden rock / *tunicam sericam* habet. Sed male: Certissimum enim est, pallium fuisse ex *lana*; תכלת siquidem nihil aliud quam lanam tinctam significat: quemadmodum ארגמן & תולעת שני *purpuram* & *coccinum*, ita & תכלת lanam *hyacinthino* colore significat; sed lanam ejusmodi coloribus tinctam fuisse satis fuse probavimus *libro* I. *cap.* VIII. & alibi.

CCCCIX. Color *pallii* apud veteres varius fuit. Olim Monachorum & Ascetarum pallia *nigra* fuisse ey Synesii *Epist.* CXLVI. *ad Johannem* probat Magnus Salmasius *ad Tertullianum de Pallio.* Rhetorum pallia rubra & Phœnicei coloris erant. Philosophorum autem *fusca*. Basilius Presbyter in Nazianzenum: τρίβωνες, περιβλήματα τινὰ, τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοί, φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων. *Tribones sunt pallia quædam; Rhetorum quidem rubra sunt, & Phœnicei coloris; Sed Philosophorum fusca.* Apollonius, teste Philostrato, *lib.* II. *cap.* IX. φαιὸν *tribonium*, id est *fuscum pallium* habuit. Et *Coccinea* habebant, ut videre est in *Epist. Commodi ad Albinum.* Vopiscus in *vita Valeriani: Ut tibi insigne aliquod imperialis Majestatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me præsente.* Sed & variis figuris & auro ornari solebant pallia. Phidias palliis uti solebat, quæ aureas tesseras intextas habebant, teste Plinio. Vide Salmasium *ad Ælium Lampridium, in vita Alexan-*

lexandri Severi. De *pallio auro sparso* leges apud eundem Lampridium, in eadem vita. Hebræorum Sacerdotis pallium nullum habuit ornamentum, nullum aurum intextum, nulloque colore variatum, sed כליל תכלת *totum hyacinthinum* fuit, id est ex lana hyacinthino colore tincta, Exodi cap. XXVIII. XXXI. ut capere non possim quam ob rem viri docti docuerint hoc pallium ex tela fuisse, *opere reticulato*, cum τὸ *reticulatum* dici non possit nisi de tunica interiori tantum. Pessime etiam Villalpandus multique pictores huic vestimento prætextam, variis floribus aliisque figuris ornatum, assuunt.

CCCCX. Forma palliorum varia fuit apud veteres. Quadratum fuisse vestimentum, vulgatior sententia est. Tertullianus de Pallio: *Pallium extrinsecus habitus, ipse quadrangulus, ab utroque laterum regestus, & cervicibus circumstrictus, in fibulæ morsu humeris acquiescebat.* Sed & illa ipsa pallia, quæ quadrata dicuntur, non omnia ejusdem formæ fuerunt. Sunt enim vestimenta quædam quadrata, quæ ex unica tantum plagula constabant, quale vestimentum ego *quadratum simplex* vocarem, quia in eo nulla est commissura pannorum aut plagularum. Illa non multum discrepant a velamentis illis, quibus hodie nostræ utuntur mulieres tempore pluviæ, quæque capiti imponunt ad obtegendas reliquas vestes ut a sordibus præservarentur, Gallis *un voile*, Belgis **een falie**/ forte a Græcorum φάλη. Sed veterum pallia nostrarum mulierum velamentis majora fuisse videntur. Forte erant instar stragularum, quibus uti solemus in lectis, Gallis *une couverte*. Sane & ejusmodi stragula *pallium* dicitur, quia scilicet usum stragulæ & pallii præbebat. Ovidius *Amor.* I. *El.* II.

Hæc tamen aspiciam, sed quæ bene pallia celant:
Illa mihi cæci causa timoris erunt.

Propertius *lib.* IV. *Eleg.* III.

At mihi cum noctes induxit vesper amaras,
Si qua relicta jacent, osculor arma tua.
Tum queror in toto non sidere pallia lecto.

Et Juvenalis *Sat.* VI.

—— —— *Tunc corpore sano*
Advocat Archigenem, onerosaque pallia jactat.

Itaque illi qui ejusmodi pallio vestiti erant, non differebant ab illis

quos vulgo *Cingaros*, *Ægyptios* aut etiam *Bohemos* vocant, quos ſtragulis velatos percurrere vicos & campos videmus. Hæc *Græcanica* pallia fuiſſe, vix dubito. Sed alio modo gerebantur a Philoſophis; alio ab honeſtioribus viris, & a reliqua plebe. Philoſophi enim totum corpus pallio involvebant, & pallio quidem a dextro ad ſiniſtrum humerum rejecto, ut nihil niſi manus, aut plurimum dextrum brachium nudaretur. Honeſtiores autem ab utroque *laterum regeſtum* pallium habebant, ut docet Tertulianus *de Pallio cap.* I. id eſt partem utramque pallii retrorſum jaciebant, ita ut tota quæ ſuberat tunica pateret. Pallium ipſum cervicibus circumſtrictum moroſiuſque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morſu in humeris tenebatur. De quo vide Tertullianum, Salmaſium, Ferrarium & alios. Ejuſmodi pallia quatuor ſolebant habere angulos, quos Græci πτέρυγας vocabant: eſt enim Græcis πτέρυξ *ala* & γωνία *angulus*, & cujuscunque rei ſummitas & acumen præſertim in veſtibus. Heſychius: πτέρυγες ἢ καλοῦνται αἱ ἑκατέρωθεν γωνίαι διὰ τὸ ἐοικέναι πτέρυξι. Ejuſmodi πτέρυγας Pollux *lib.* VII. *cap.* XIV. ponit inter partes veſtium. μέρη ἢ ἐσθήτων πτέρυγες μὲν καὶ πτερύγιον τὸ ἥμισυ τοῦ χιτωνίσκου. Pallium quatuor habebat ejuſmodi πτέρυγας ſive *angulos*; duos in ſuperiori parte & duos in inferiori Hinc τετράγωνον *quadrangulum* dictum.

CCCCXI. Ejuſmodi pallia Judæos quoque geſtaſſe, minime dubito, cum Deus expreſſis verbis juſſerit ut ſibi facerent: גדילים בארבע כנפות כסות *peniculamenta in quatuor angulis tegumentorum ſuorum.* Deuteron. cap. XXII. XII. Hoc de palliis quadrangulis proculdubio intelligendum eſt. Vide etiam Numer. XV. XXXVIII. Notandum eſt, כנפות plane eandem habere ſignificationem, qualem Græcorum πτέρυξ & γωνία; ſignificat enim *angulum* & *alam*, & rei ſummitatem. Vide præter loca jam a nobis allegata, Deut. XXIII. I. Sam. XXIV. IV. & cap. XV. XXVII. Quod avium *alas* ſignificent, conſtat Exodi XIX. IV. Pſ. LXVIII. XIV. Geneſ. I. XXI. & alibi ex infinitis locis. Sic quatuor plagæ terræ dicuntur ארבע כנפות הארץ *quatuor anguli terræ.* Eſ. XI. XII. Ezech. VII. II. & alibi. Talia itaque veſtimenta ſive pallia fuiſſe videntur, quæ appenſa habebant peniculamenta in quatuor angulis, ſecundum expreſſum mandatum Dei. Sane ad hunc uſque diem in Synagogis ad preces convolant ejuſmodi palliis quadrangulis, ex quibus anguli fimbriæ dependent, velati, præſertim hora matutina: quamvis

vis hodie ea raro humeris, sed plurimum capiti imponant. Deinde breviora sunt hæc pallia hodie quam olim; vix enim ad lumbos dependent, cum olim fere ad talos demitti solerent, aut saltem ad genua, ut ex nummis & marmoribus colligi potest. Sed & ipsi Judæi distinguunt hodie inter מעיל *meil*, & טלית *tallit*: prius enim ipsis est pallium longius, quo olim, posterius brevius, quo hodie utuntur. Judæos autem olim ejusmodi palliis quadratis longioribus usos fuisse, non minus quam veteres Græcos, colligi posse videtur, vel ex solo illo divite Jerusalemitano בן ציצית הכסת: sic dicto, quia longum habuit pallium, ut a quibusdam exponitur, ita ut fimbriæ ejus traherentur super pulvinaribus, aut rapetibus stratis, quibus inambulabat. De quo nos plura lib. I. cap. III. paragr. LIV.

CCCCXII. Sed & aliud genus palliorum quadratorum memoratur ab auctoribus: illud scilicet quod ex duabus plagis fiebat, ita ut altera tergum tegeret, in humeris quidem commissis, sed lateribus apertis, quales esse solent Diaconorum vestes in Ecclesia Romana. In hisce palliis πτέρυγες sive anguli omnes erant in inferiori parte, nulli in superiori, duo in plaga anteriori & duo in posteriori. Hæc proxime accedunt ad formam tunicarum, nisi quod in lateribus aperta sint, & manicis careant; ideo tunica ἀμάσχαλος χιτὼν vocari posset. Ejusdem formæ pallia Judæorum veterum fuisse, de quibus Num. xv. sunt qui doceant. Tale etiam pallium habuisse Samuelem I. Sam. xv. xxvii. cujus alam prehendebat Saulus, ut abiturientem retineret; ut & pallium Sauli I. Sam. xxiv. v. cujus alam David clam abscidit, doctissimus Jacobus Altingius, in sua oratione de stola Sacerdotis Summi, docet. Et revera ad hunc usque diem ejusmodi palliorum vestigia apud Judæos, præcipue Germanos & Polonos, restant. Hoc maxime apud pauperiores obtinere animadverti. Habent enim non raro parvula quædam amicula instar nostrorum thoracum, absque manicis, ut colobia, quæ vix pectus & tergum tegunt, non multum infra mamillas demissa, quibus etiam fimbriæ appendent in quatuor angulis. Habent tamen etiam ditiores longiora pallia ad eandem formam, fere instar Diaconorum palliorum qualia Judæi Poloni vocant ein stille Mantel / quasi dicere vellent מעיל *Meil*: sive pallium instar *Mehil*, ein *Schabas* mantel; quia iis utuntur tantum diebus festis & in Sabbato. Ejusdem sane formæ fuisse palli-

um Summi Pontificis eximius Altingius eodem loco docet, motus auctoritate Maimonidæ, cui contradicere fere religio est apud Judæos. Sic enim sermocinatur Maimonides, *Hilch. Kele Hammikd. cap.* IX. *Sect.* III. המעיל כולו תכלת וחוטיו כפולין שני עשר ופיו ארוג בתחילת אריגתו ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפים כסוף הגרון עד למטה כדין כל המעילים ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון בלבד : *Pallium totum hyacinthinum est, filamenta ejus sunt duodecim* (in unum torta) *&* *os ejus* (cui caput immittitur) *ab initio textum est. Nullas habet manicas, sed divisum est in duas plagas ab initio colli deorsum pendentes, qualia esse solent omnia pallia, ideoque non cohærent* (plagæ) *nisi circa collum tantum.* En tibi totam descriptionem pallii Summi Pontificis. Sed optimo jure הר׳ אבר. *Rabbi Abraham filius Davidis* ad verba illa: *Et non habet manicas, divisumque est in duas plagas* &c. rogat: וּ מנין לו *Unde hoc habet?* Id est quis illi hoc dixit, cum hoc nulla auctoritate probari possit, nec ex S. Scriptura nec ex traditione Talmudicorum.

CCCCXIII. Pallium itaque omnino alterius formæ esse dicitur; non quadratum ad latera, sed rotundum; non σχιστὸν & apertum ad latera, sed clausum & quidem manicatum: ut magis fuerit tunica quam pallium, instar camisiæ aut indusii. In hac sententia fuit Jarchius, quod etiam animadvertit Abarbanel ad Legem Sect. *Tezave*, quamvis ei non adstipuletur. וכתב inquit, רש׳ שהיה מעיל כמין חלוק כמו הכתונת ואינו כן : *Scribit Iarchius pallium est instar camisiæ, quemadmodum & ipsa tunica: sed res sic sese non habet.* In eadem sententia fuit Hieronymus in Epistola toties à nobis laudata. מעיל *id est tunica talaris, tota hyacinthina, ex lateribus ejusdem coloris assutas habens manicas &c.* Ipse Iosephus in eadem sententia fuisse videtur: cum מעיל expresse vocet χιτῶνα *tunicam.* Græci etiam Septuaginta cum Philone & Josepho ποδήρην vocant. At ποδήρης sive talaris tunica manicas habere solet, ut a nobis probatum est, supra ubi de כתנת *tunica* egimus. Nec silentio prætereundem est, *tunicam* Thamaris II. Sam. XIII. XVIII. quæ primum כתנת פסים dicta est, mox vocari מעיל *pallium.* Hinc conjici possit formam *Meil* non esse aliam quam formam *Chetunet*: quamvis Kimchius ad istum locum existimet, tunicam, sive *pallium* Thamaris omnino diversum fuisse a *Meil* sive *pallio*, de quo fit mentio in lege. Videtur etiam inde colligi posse, מעיל proprie loquendo non fuisse *pallium*, sed potius *tunicam*, cum pallium vestimentum exterius

fuerit.

fuerit, quod cæteras vestes omnes tegeret; at *Meil* Summi Pontificis non bene potest dici vestis exterior, quandoquidem tectum fuit Ephodo & pectorali. Neq ullo cingulo cingi solebant pallia; cum cingulum tunicæ fuerit, at מעיל cingebatur cingulo Ephodi, ut postea patebit. Non mirum igitur, si מעיל a multis exponatur *χιτὼν tunica ποδήρης*, כתנת & חלק, quasi fuisset tantum tunica exterior.

CCCCXIV. Imprimis hic notandum est, honoratiores apud veteres duas habuisse tunicas, aliam interiorem, exteriorem aliam. Interior corpori proxima erat, ex lino sive gossypio facta, aliaque materia molli, quæ corpus nulla asperitate offenderet, nullo auro ornata, nullaque purpura clavata aut prætexta, ut optime Alexander Severus dementes judicaverit eos qui illud fecerint. Exterior autem, ut plurimum auro, purpura, prætextis & gemmis ornata erat. Tales erant tunicæ *picta*, *plumata*, *aurata*, *palmata*, *triumphales*, *gemmata*, *Persica de gemmis*, *pupurea*, *paragaudia*, ποικίλοι, ὑπήσημοι & id genus alia. De duabus hisce tunicis Plautus *in Aulularia*: *Ne inter tunicas habebas.* Varro apud Nonnium: *Postquam duas tunicas habere cœperunt, instituerunt vocare subuculum, & intusium.* Interior *indusium* vocabatur, quasi *intusium*, ut habet ipse Nonnius, quia intus gerebatur. De interiori Valerius Maximus *lib.* VII. *cap.* IV. *Si hujus consilii mei interiorem tunicam consciam esse sensero, continuo eam cremari jubebo.* Et Terentius; *tunica pallio propior.* Judæos duas quoque tunicas habuisse, patet vel ex solo isto loco Math. cap. x. ubi Christus discipulis suis dicit, *ne habeatis duas tunicas.* Sed quicunque legerit *Massechet Schabbath cap.* XVI. cum Jerusalemitanum, tum Babylonium, non dubitabit Judæos duas tunicas gestasse, aut *tunicam* cum *pallio*. Duo de viginti enim vestes eos habuisse ibi traditur, si numeremus chirothecas duas, duo tibilia & caleeos, prout & hodie in frigidioribus, tempore hyberno, non pauciora gestamus. Dicendum itaque est Sum. Pont. duas etiam tunicas habuisse, interiorem quæ *Chetunah* vocabatur, qualem & cæteri Sacerdotes habuerunt, & unam exteriorem, scilicet *Meil*, qualis reliquis non erat concessa. Verum quidem est, מעיל Græcis aliquando dici ὑποδύτην, qua voce interior vestis significatur, ut patet ex Hesychio & Suida, exterior ἐπενδύτης vocatur, ut iidem Grammatici docent. At videtur *Meil* ὑποδύτην

 dici

dici respectu Ephodi & pectoralis, quæ revera vestes erant magis exteriores: cum *Meil* pallio superindui soleret. Sed respectu *Chetunyeth Taschbetz*, sane *Meil*, cum illi superindui soleret, magis exterior tunica quam interior, ἐπενδύτης quam ὑποδύτης dici debet; ideo etiam Josephus, quando loquitur de induendo *Meil*, utitur verbo ἐπενδύειν, quod superiorem vestem indui significat. Exterior tunica itaque *pallium* dici videtur, prout toga etiam *pallium teres* dicitur Tertulliano: quemadmodum tam pallia Græcorum, quam togæ Romanorum ἱμάτια dicebantur a Græcis. Non mirum igitur, tunicam exteriorem Pont. Max. aliquando pallium vocari. Et sane quod pallia nonnulla antiquorum in Europa, præsertim in Anglia, rotunda fuerint instar tunicæ, aut quod ejusmodi tunicæ exteriores etiam sæpe pallia vocata fuerint, colligi potest inde, quod Angli *pallium* soleant dicere *a Cloake*, ab Hebræo חלוק *Chaluke*, quod Hebræis *tunicam* aut *camisiam* significat, ut & aliis populis *nolam*, id est *tintinnabulum majus*, a rotunditate, quemadmodum jam supra docuimus.

CCCCXV. Etsi autem pallium etiam fuerit vestimentum rotundum & undique clausum, non minus quam tunica, magna tamen fuit inter utrumque differentia. Sane omnia vestimenta rotunda non fuerunt plane ejusdem formæ, nec eundem usum habebant, quemadmodum & ipsæ vestes quadratæ. Toga etiam fuit vestis rotunda & undique clausa, sed multum differebat a tunica, imo & ab ipso pallio, etsi pallio propius accedat, ideoque a Tertulliano *pallium teres* dicatur. Tunica strictior fuit & manicata, pallium autem laxius & ἀμάσχαλον sine manicis. Toga etiam manicis carebat & laxior tunica fuit, nihilominus multum a pallio discrepavit, erat enim pallio multo laxior & demissior ad pedes, præterquam quod nec sinu, nec tabulis, nec gestandi modo convenerint.

CCCCXVI. Ut ut sit, מעיל vestimentum rotundum & clausum fuisse, quemadmodum erat & ipsa tunica, & toga Romana, mihi persuasissimum est. Optimo jure itaque ab Abarbanele, loco jam a nobis laudato, vocatur, גליכה סגורה *pallium clausum*. Sed audiamus quid dicat. והיה אם כן מעיל כמו גלימה סגורה מכל צד ואולי היו בו שנים נקבים מן הצדדים ומשם היה מוציא הכהן זרועותיו: *Si res ita se habet* Meil *erit instar pallii clausi in utroque latere; fortassis habebat duo foramina in lateribus, per quæ Sacerdos brachia exerebat.* Verum quidem est, Abarbanelem hanc sententiam improbare, & addere

ex

ex sententia הרמבן *pallium* בגד שיתעטף בו *vestem qua quis sese involvit & obtegit*; sed hoc non impedit, quo minus dicamus, fuisse vestimentum clausum & rotundum, cum eundem usum præstare potuerit omnis rotunda & clausa vestis. Sane Ezech. XXVII. XXIV. גלומה etiam est vestis qua quis obtegitur & involvitur, a גלם *involvit, convolvit*, unde Latinorum *glomerare*, & *gloma* a גלם *golem*, inde tamen non sequitur non fuisse vestem rotundam & clausam. Quod deinde etiam dicat Abarbanel hoc vestimenti genus habuisse כנפים כנף מלפניו וכנף מלאחריו: *duas alas, alam in anteriori, & alam in posteriori parte*, hoc nihil obstat rotunditati pallii Summi Sacerdotis. Samuelis vestis, cujus *alam Saulus apprehendebat* I Sam. XV. XXVII. forte fuit instar vestium Diaconorum aut aliorum quadratorum Græcanicorum, quæ stragulis non sunt absimiles, de quibus modo locuti sumus; sed non sequitur ejusdem figuræ fuisse pallium Summi Pontificis. Et sane Sacerdotis S. pallium rotundum & clausum fuisse, non solum docent vocabula quibus toties occurrit, qualia sunt חלוק *camisia, tunica*, χιτὼν. כתנת ποδήρης *talaris* & id genus alia, sed expressis verbis id testatur Jarchius, cui non minus credendum est quam הרמבן *Rabbi Mosi filio Nachmani*. Sed audiamus Josephum *Ant. lib.* III. *cap.* VIII. quem locum non tædet repetere, quia totam structuram pallii egregie depingit. ἔστι δ᾽ ὁ χιτὼν οὗτος, οὐκ ἐκ δυοῖν περιτμημάτων ὥς τε ῥαπτὸς ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι καὶ τῶν παρὰ πλευράν. Φᾶρος δ᾽ ἓν ἐπιμήκες ὑφασμένον. σχιστὸν ἔχει βρογχωτῆρα πλάγιον ἀλλὰ κατὰ μῆκος ἐρρωγότα πρός τε τὸ στέρνον καὶ μέσον τὸ μετάφρενον. πέζα δ᾽ αὐτῷ προσέρραπται, ὥσπερ οὖν μὴ διελέγχεσθαι τῆς τομῆς τὴν δυσπρέπειαν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅθεν αἱ χεῖρες διείργονται σχιστόν ἐστιν. *Hæc tunica non fit ex duobus segmentis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus: sed unicum est vestimentum* (velum aut tegumentum) *in longum contextum. Capitium habet apertum non transversum, sed in longum, descendens à tergo, & ante usque ad medium pectus: cui annexus est limbus, ne appareret deformitas scissuræ. Sic etiam apertum est qua manus exeruntur.* Manifesto ex hoc patet pallium clausum & commissum fuisse, non tantum in humeris, sed & παρὰ πλευρὰν *circa latera.* Cum autem pleraque pallia & tunicæ constiterint ex duabus plagulis in humeris & lateribus consutis, hoc pallium sive hæc tunica nullas habuit suturas, sed per ipsam texturam omnia juncta & clausa erant, ut vera fuerit tunica ἄῤῥαφος, de qua textura vi-

de

de cap. xvi. libri primi. Et ſane ita Sacra Scriptura ſolet loqui de S. Pont. pallio, ut neceſſario concludendum ſit, illud clauſum & rotundum fuiſſe. De כנפות ſive *alis* ejus nulla fit mentio, quemadmodum de palliis σχιστοῖς *apertis*. Deinde שולי *ora* ei attribuuntur in infima parte, & quidem סביב id eſt *circumquaque*, *tout au rond*, aut *tout a l'entour*, & ut habent Germani **runt umb**/ & ſignificantius ſeptuaginta κύκλῳ, quod nullam ſeparationem, nullumque diſcrimen patitur, quæ genuina eſt ſignificatio vocis סביב. Unde iterum colligo hoc veſtimentum in una parte ab oris clauſum fuiſſe ad humeros uſque, niſi quod duo foramina habuerit in lateribus ad emitenda brachia & manus.

CCCCXVII. Quemadmodum pallium Pontif. Max. fuit veſtimentum rotundum & clauſum, ita & *talare*: hinc ποδήρης veſtis dicitur, totumque corpus velavit. Ideo verbum עטה quod *obvelandi & obtegendi* vim habet τῷ מעיל attribuitur. Eſaiæ cap. lix. xvii. ויעט כמעיל קנאה *Et amicivit ſe zelo tanquam pallio*, quaſi diceret vehementi zelo Deus arſit in inimicos: ut eo quaſi pallio undique tectus fuerit. Et cap. lxii. i. מעיל צדקה יעטני *Pallio juſtitiæ texit me*: id eſt ſua juſtitia omnia mea peccata obvelavit, ne in ejus conſpectum venirent. Eodem ſenſu dicitur de Samuele i. Sam. xxviii. xiv. והוא עטה מעיל *& ille tectus erat pallio*. Cum autem *Meil* ποδήρης *Talaris* veſtis dicatur, oportet etiam fuiſſe veſtem longam & ad pedes fere demiſſam. Ad talos pleræque tunicæ demiſſæ erant; tales etiam erant tunicæ interiores lineæ Sacerdotum, de quibus jam egimus, niſi quod inter operandum ad medios poplites retractæ & balteo conſtrictæ fuerint. Sane ad talos *Meil* Sum. Pont. non debuit pertingere, ut proculdubio brevius fuerit quam ipſius tunica linea. Si enim מעיל ad talos uſque demiſſum fuiſſet, præterquam quod tunica linea non potuiſſet conſpici, malogranata & tintinnabula ad terram dependiſſent, & eorum ſonus impeditus fuiſſet. Hoc ſenſu proculdubio ποδήρης dicitur, quod ſcilicet demiſſum fuerit fere ad pedes; atque eadem ratione dicit Philo Judæus *lib. iii. de vita Moſis.* ὁ χιτὼν ἀπὸ στέρνων ἄχρι ποδῶν περὶ ὅλον τὸ σῶμα κέχυται. *Tunica a pectore uſque ad pedes per totum corpus diffunditur.*

CCCCXVIII. Sed quamvis *Meil* tunica talaris diceretur, nullas tamen habuit manicas, ut tunicæ talares habere ſolent. Optime igitur Maimonides, loco jam laudato ואין לו בית יד *Et nullas habet manicas*

manicas. Idem docet Josephus: nam etsi exsertis verbis non dicat nullas habere manicas, hoc tamen innuit quando dicit καὶ ὅθεν αἱ χεῖρες διείργονται φανερὸν ἐστίν. *Et apertum est qua manus exeruntur.* Optime etiam Abarbanel: *forte habuit duo foramina in lateribus, per quæ sacerdos brachia exerebat,* quem locum jam supra allegavimus.

CCCCXIX. Quemadmodum omnia vestimenta clausa & rotunda, nihilominus aperta esse debent, saltem circa humeros, ut caput immitti possit, sic & pallium Summi Pontificis. Hanc aperturam Moses Genes. XXVIII, XXXII. vocat *os* sive *foramen capitis.* והיה פי ראשו בתוכו *Et erit foramen capitis in medio ejus.* Eodem sensu vocatur פי המעיל *os pallii.* Dicitur autem *foramen capitis,* quia per illud caput immittitur. Hinc etiam a quibusdam *capitium* nuncupatur, testibus vulgato & Hieronymo. *In superiore parte,* inquit Hieronymus, *qua collo inducitur aperta est illa tunica, quod vulgo capitium vocant.* Septuaginta habent περιστόμιον ἐξ αὐτοῦ μέσον. Abarbanel existimat hanc aperturam dici פי הראש *foramen capitis,* ad differentiam aperturæ istius quæ est circa pedes, quæ proprie sunt ora quibus appendunt malogranata & tintinnabula. Josephus non tantum pallium habuisse ejusmodi foramen aut *capitium* docet, sed ostendit etiam illius capitii formam: scilicet quod non fuerit transversum in humeris, ut plerumque fieri solebat, sed in longum, descendens a tergo & ante usque ad medium pectus. *Aperturam* inquit, *habet non transversam, sed in longum, descendens a tergo & ante usque ad medium pectus;* adeoque hæc apertura plane alia est, quam illa quæ est in tunica linea interiori, erat enim rotunda, cum hæc fuerit oblonga.

CCCCXX. Hæc apertura munita erat certo aliquo limbo, ob firmitatem attexto, ne rumperetur. Sic legimus versu XXII. שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע: Quæ Josephus sic interpretatur: πέζα δ' αὐτῷ περιέρραπται τοῦ μὴ διελέγχεσθαι τῆς τομῆς τὴν δυσπρέπειαν. *Assutum habuit limbum, ne appareret aperturæ difformitas.* Græci ὤαν ἔχειν κύκλῳ τοῦ περιστομίου ἔργον ὑφάντου τὴν συμπλοκὴν συνυφασμένην ἐξ αὐτοῦ ἵνα μὴ ῥαγῇ. Limbus ille introrsus spectabat, ne exterius ulla eminentia appareret, quod difforme fuisset. Abarbanel: והוא שפת היריעה הקיצונה יהיה לתוכו לצד פנים ליופי כדי שלא יראה בולט מחוץ: *Limbus ille medio ejus erat ad interiorem faciem, propter decorem, ne extrinsecè emineret.*

Idem notat Josephus: *ne appareret*, quod jamjam allegavimus, *apertura difformitas.*

Præterea dicitur כפי תחרה יהיה לו *erit tanquam os loricæ.* Quibus verbis indicat loricas olim in ore habuisse ejusmodi limbos, qui forte ex laneo panno aut alia ejusmodi materia facti erant, quod & hodie fieri solet. Sed quia veterum loricæ non raro ex lino & corio factæ erant, opus habebant circa collum limbo aliquo, ut firmiores essent in istis partibus, in quibus maxime terebantur; quod etiam animadvertit Jarchius ad hæc verba כפי תחרה *ut os loricæ.* למדנו inquit, שהשריונים שלהם פיהם כפול Hinc *disci mus loricas duplicatas esse ad ora.* Utrum autem limbus iste fuerit instar loricæ hamis anulisve consertæ, ut viri docti hoc exponunt, sequuti, ut puto, Abarbanelem, non ausim adfirmare: cum id ab antiquissimis auctoribus non dicatur.)

Rationem, cur addendus esset ejusmodi limbus, reddit S. Scriptura: לא יקרע *ne rumperetur.* Hæc ita explicantur ab Abarbanele: ונתן הטעם באומרו לא יקרע רוצה לומר כדי שלא יקרע המעיל להיות חזק כיון שהוא נושא לאפוד ולחשן וכ"ש בשפתו שכל הכובד תלוי בו: *Dat rationem, cum dicat:* Ne rumpatur, *vult dicere ne rumpatur pallium, necesse enim est ut pallium sit firmum, quandoquidem gestare debet Ephod & pectorale, multo magis requiritur firmitas in ejus limbo, quia totum pondus ex eo dependet.* Vulgatus cum hæc verteret, hunc limbum comparavit cum loris & institis, quibus veteres extremum manicæ & ora infima circa pedes ornare solebant. *In cujus medio.* inquit, *supra erit capitium, & ora per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur.* Sane hoc fieri infimis tunicarum partibus, supra probavimus, ubi de *tunica passim.* Moses tamen ad ejusmodi vestes non respexit, sed ad loricam quæ limbum circa collum habere solebat, non propter ornatum, sed ob firmitatem, quod etiam requirebatur in pallio, ut validior esset ad sustinenda pondera Ephodi & pectoralis.

Tandem animadvertendum est, limbum istum non acu assutum, sed attextum fuisse. Dicitur enim מעשה ארג *opus textoris.* Id est, ingeniose & affabre attextus est, dum ipsum pallium texebatur. Abarbanel: ואמר שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג להגיד שלא יחתכו פי ראשו במספרים ושוב יתפור לו במחט: *Et dictum est:* erit limbus circa aperturam capitis, opus textoris, *ad indicandum, quod apertura illa non debeat scindi forfice, ut deinde acu consueretur.* Maimonides *Kele Hamikd,*

mikd. cap. IX. ופיו ארת בהחלה אריגתו *Et foramen ejus textum erat initio textura.* i. e. simul cum ipsa veste texeretur. Josephus tamen videtur credidisse hunc limbum assutum, non attextum fuisse. πέζα δ' αὐτῷ, inquit, περιέῤῥαπται. Ad verbum: *limbus ei assutus est.* Aut Josephus erravit, aut hoc tunc temporis contra legem factum fuit, aut per τὸ περιεῤῥάφθαι non intelligit *assui*, sed tantum *committi*, quemadmodum monuimus vocabulum ῥαφὸν & ῥάπτειν illi sæpe significare *committere*, & *commissuram* συνάρθρωσιν, ut optime ex Gorræo observat Stephanus in suo Lexico.

CCCCXXI. Etsi pallium *totum hyacinthinum* fuerit, nullum aurum intextum habuerit, nullisque coloribus aut floribus ornatum, nihilominus illius oræ infimæ ornatissimæ fuerunt. Appensa siquidem habebant malogranata & tintinnabula aurea. Versibus XXXIII. & XXXIV. hæc legimus. ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב׃ פעמן זהב ורמון על שולי המעיל סביב׃ *Et ad oras ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea, ad oras ejus circumquaque; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque. Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulum aureum iterum, deinde malogranatum, ad oras pallii circumquaque.* Hæc ornamenta Josepho dicuntur *fimbriæ*: Κατὰ πέζαν δ' αὐτῷ προσεῤῥαμμένοι θύσανοι ῥοῶν τρόπον ἐκ βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήρτηντο, καὶ κώδωνες χρύσεοι κατὰ πολλὴν ἐπιτήδευσιν τῆς εὐπρεπείας, ὥς τε μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δυοῖν κωδώνοιν, ῥοΐσκον καὶ ῥοῶν κωδώνιον. *Circa infimam oram ejus dependebant fimbriæ, in modum malorum punicorum diversis coloribus cum aureis tintinnabulis, magno studio & ornatu adaptata, ita ut inter duo tintinnabula malum punicum, & inter duo mala punica tintinnabulum medium penderet.* Sunt autem θύσανοι *fimbriæ*, quæ de vestibus dependent. Hesychius: θύσανοι, κράσπεδα, κόρυμβοι. Constabant autem hæc fimbriæ ex רמונים & פעמנים *malogranatis & tintinnabulis*; quæ, quid fuerint, jam examinabimus.

CCCCXXII. Occurrunt primum רמונים *Rimmonim.* De hisce Scriptura mentionem facit pluribus in locis, ut Num. XIII. XXIII. & cap. XX. v. Deut. VIII. VIII. I Sam. XIV. II. Cant. IV. XIII. Joel. I. XII. & alibi. Sunt qui volunt רמון *Rimmon* malum citreum significare; quod si verum est, non dubito quin inde deductum sit nostrum *limon*, pro *Rimon*, mutato tantum R. in L. quod vulgatissimum. Solent autem in Europa mala citrea vocari *limones.* Nihilominus malogranata significari statuunt Judæi. Ideo Germa-

ni & Poloni Judæi רמון vocant ein Millgrein corrupte, ut patet, more suo, quasi vellent dicere *malogranatum*. Sic describunt hunc fructum Gemarici *Massechet Sevachim* cap. IX. כבי"א הכלת וארגמן והולעת שני שזורים.ועושה אותן המין רמונים שלא פתחו פיהן: *Sumunt hyacinthinum, purpuram & coccinum retorta; & faciunt speciem malogranatorum, quorum ora nondum sunt aperta.* Maimonides illa eisdem fere verbis repetit *Hilch. Kele Hammikd. cap.* IX. Glossa ad locum istum Gemaræ addit: דרך רמונים כששוהין באילן אחר גמר פירי בישולן מתפתחין מאיליהן כדרך שיושין קליפי אגוזים החיצונים: *Solent mala punica, si nimis in arbore morentur, post maturitatem disrumpi in arbore, ut fieri solet in nucibus, quarum cortex extrinsecus sese aperit in arbore.* Ex hoc loco satis apparet, per רמון intelligi debere non *citreum*, non *mespilum*, sed *malum punicum*. Non enim solent citrei & mespili ita post maturitatem corticem aperire instar nucum, sed illud accidit malogranatis. Nam eodem sane modo quo nuces patiuntur corticem exteriorem disrumpi, ut tota nux ex arbore decidat, sic etiam malogranatum, si post maturitatem diutius in arbore pendeat, corticem disrumpit & aperit, ut acini & grana ejus facile conspici possint, immo ut inde paulatim omnia decidant. huc videtur respexisse Lutherus Cant. cap. IV. III. ubi פלח הרמון vertit Ritzam Granat-Apfel / i.e. *aperturam malogranati*. Deinde eandem fere habet naturam, & eandem vim cortex malogranati, qualem habet cortex nucis. Uterque enim est austerus, astringens & ad tingendum aptus, ut norunt infectores; hinc inter colores, aut potius inter medicamina colorum ponuntur, & pari passu ambulant, Codice *Schabbath. cap.* IX. *Misna* V. קליפי אגוזים קליפי רמונים אסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן: *Cortices nucum, Corticis malogranatorum, crocus & rubia ad tigendum iis vestem parvam.* Verum quidem est Doctissimum Buxtorfium in suo lexico קליפי רמונים exposuisse *cortices citreorum*; quem etiam secutus est *Sebastianus Schmidt*, sed mea opinione falluntur doctissimi viri. Citreorum cortices adhiberi in infectione nunquam audivi, sed de nucum & malogranatorum corticibus constat; ut Talmudicis רמון nihil aliud fuerit quam *malogranatum*. Ita etiam describitur *Rimon* a Paraphraste Chaldaico, ut plane non dubitandum sit, quin per illum fructum intellexerit malogranatum. Sic Cant. cap. IV. III. ubi legimus כפלח הרמון רקתך & versu XIII. שלחך פרדס רמנים: Chaldæus habet מלין פקודיא כרמונים *Repleti*

Re

Repleti sunt præceptis ut malogranata, viri pii scilicet & justi. Ubi Paraphrastes proculdubio respexit ad acinos & grana, quibus mala punica referta sunt, ut quilibet hæc facile explicare potest. Unde etiam Latinis *granata* & *malogranata*, propter magnum numerum acinorum tanquam tot granorum dicta sunt. Optime igitur Græcis dicuntur *Rimonim* ῥοαὶ & ῥοΐσκοι, *mala punica.*

Jarchius ad Exod. cap. XXVIII. vers. XXXI magnitudinem horum granatorum describit, docet enim habuisse quantitatem ovi gallinæ. רמונים. inquit, עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויות כביצת תרנגול: *Rimonim sunt globi quidam rotundi, instar malorum punicorum, quasi essent ova gallinarum.*

CCCCXXIII. Materia horum malogranatorum fuit lana *hyacinthina*, *purpurea* & *coccinea*. Sed hisce addunt Septuaginta *Byssum*. Atque sic ejusdem plane materiæ & colorum fuerunt ac *balteus*, quod optime observatum est ab Hieronymo. *Mala punica*, inquit, *contexta fuerunt iisdem coloribus* (imo eadem materia) *ut supra cingulum.* Judæi quidem nullam byssum in malis punicis agnoscunt, cum ejus nulla expressa mentio fiat a Mose, nec § משזר Exodi XXVIII. Putant itaque quando τὸ משזר *moschzar* additur tribus istis speciebus, ut Exodi XXXIX. XXIV. illud tantum fieri ad indicandum tres istas species, *hyacinthinum* scilicet *purpuram* & *coccinum* retorta esse, atque ut singula species octonis constaret filis, quæ iterum in unum torta facerent viginti quatuor fila. Vide *Massechet Ioma cap.* VII. Maimonidæ *Kele Hammikd. cap.* IX. de quibus nos plura lib. I. cap. XVII. Sed pedibus eo in sententiam Hieronymi, scilicet *byssum* etiam adhibitam fuisse in malogranatis, non minus quam in balteo. Primo Exodi cap. XXXIX. vers. XXIV. dicitur ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר: *Et fecerunt ad oras pallii mala punica ex hyacinthino, ex purpura & coccino retorto.* Fateor quidem lanea fila etiam posse torqueri: sed observandum est, illud משזר *retortum* in S. Scriptura nunquam dici nisi de שש *bysso*: ut merito quis suspicari posset, an non tacite hoc loco subintelligatur vocabulum שש *byssus*, quasi Moses dixisset שש משזר *byssum retortam.* Ita sane Masora hunc locum explicat: חסר שש *deficit byssus* inquit, Secundum Masoram itaque legendum esset, *& fecerunt*: רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר *mala punica ex hyacinthino, ex purpura, ex coccino & ex bysso retorta.* Ita legisse Septuaginta clarissime patet; cum in utroque

 loco,

loco, cap. XXVIII. & cap. XXXIX. habeant *βύσσον κεκλωσμένην*, prout τὸ שש משזר reddere solent. Verum quidem est Septuaginta etiam mentionem facere de auro in malis punicis. Sic enim illi Exodi cap XXVIII. καὶ ποιήσεις ἐπὶ τὸ λῶμα τοῦ ὑποδύτου κάτωθεν ὡσεὶ ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου διανενησμένου, καὶ βύσσου κεκλωσμένης, ἐπὶ τοῦ λώματος τοῦ ὑποδύτου κύκλῳ. *Et facies ad oras tunicæ infra ut florentia malogranata, ex hyacinthino & purpura & coccino neto, & bysso retorta, ad oram tunicæ circumquaque.* Mox additur: τὸ δ' αὐτὸ εἶδος ῥοΐσκους χρυσοῦς, quod ita solet reddi: *At eadem specie mala punica aurea.* Sed in hac versione Græca mendum esse, mihi persuasissimum est: siquidem textus Hebræus nec ullus auctor probatus inter Judæos, quod sciam, ne γρῦ quidem de malogranatis aureis habet. Ipsi etiam Septuaginta cap. XXXIX. ubi narratur quod omnia jam ad legem facta fuerint vestimenta, plane tacent de *malogranatis aureis*, & cum priori loco nullam faciant mentionem de *aureis tintinnabulis*, cum tamen in posteriori expresse habeant κώδωνας χρυσοῦς *tintinnabula aurea*, & cum Textus Hebræus ubique habeat פעמן זהב *tintinnabulum aureum*, clarum est, mendum esse in versione Græca, cap XXVIII. in his verbis: τὸ δ' αὐτὸ εἶδος ῥοΐσκους χρυσοῦς καὶ κώδωνας. Credo itaque hunc locum sic emendandum esse: κατὰ δὲ τὸ αὐτὸ εἶδος ῥοΐσκου, καὶ χρυσοῦς κώδωνας scilicet ποιήσεις. *Ad illam autem formam malogranati facies etiam tintinnabula aurea.* Atque sic τὸ χρυσοῦς referendum est ad κώδωνας, non autem ad ῥοΐσκους: hoc modo cum textu Hebræo convenit; ut nullum aurum fuerit in malogranatis, multo minus quod granata aurea fuerint: sed ejusdem materiæ & colorum, ac ipse fuit balteus.

CCCCXXIV. Præter Malogranata appensa quoque erant *tintinnabula aurea.* Moses habet פעמנים vocabulum פעמן *tintinnabulum* significare, nemo est qui dubitet. Josephus, & Philo Judæus habent κώδωνας. Vulgatus *tintinnabula.* Lutherus Schellen, Belgæ Schellekens. Galli *Clochettes.* Pontificem Max. in vestibus habuisse tintinnabula, docet etiam Plutarchus *lib.* IV. *Symposiac.* quem locum allegavimus libro I. cap. III. Usus tintinnabulorum apud veteres varius fuit, ut apparet ex docto Opusculo Cl. Magii *de Tintinnabulis*, quibus tantum addam, apud Hebræos morem fuisse, tintinnabula jumentis & aliis animalibus appendi, non minus quam apud cæteras nationes, quod patet Codice *Schabbath*

cap.

cap. v. אין חמור יוצא בזג אע״פ שהוא פקק *Asinus non egreditur cum tintinnabulo etiamsi obturatum sit.* Sed & in ædibus habebant sua tintinnabula ad abigendos domesticos procul a thalamo, si forte vir solus cum uxore rem habere vellet. Vide Codicem *Niddah.* Sed & Persarum Reges ad ornatum vestium iis uti solitos fuisse, docet *Targum Scheni* Esteris cap. VI. x. de quo vide lib. I. cap. VIII. Materia tintinnabulorum erat aurum. Ideo פעמונים זהב *aurea* dicuntur. Non erant fictitia quemadmodum malogranata, quæ contexta erant ex filis byssinis, ut dicerentur *tintinnabula* tantum ob aliquam formam tintinnabulorum quam referrent. Sed ex auro solido facta erant, ad modum omnium tintinnabulorum, ut possent edere sonum. Aurum in Sacro vestitu, quale fuerit, satis ostendimus lib. I. cap. x. ut hic de materia tintinnabulorum nihil addendum censeam.

CCCCXXV. Forma autem tintinnabulorum non æque nota est: cum varia illorum fuerint genera apud veteres, non minus quam & hodie apud nos. Habemus hodie certum genus tintinnabulorum instar globulorum intus cavorum, rotundorum, & undique clausorum, præter exigua quædam foramina, ut tinnitus interior esset, ex ære, argento, auro, & alio metallo etiam mixto, quibus inclusi sunt globuli ferrei, ut eorum motu tinnitus ederetur. Ejusmodi tintinnabula Antiquos etiam habuisse, eorum supellex non satis manifesto docet. Potest nihilominus dubitari, utrum veteres ejusmodi non habuerint, cum inter crepundia & crepitacula puerorum, sic a crepitu dicta, etiam habuerint bullas, ut ex Plauto constat. Bullæ autem erant rotundæ, ut docet Isidorus aliique. Sed an Belgarum bellen non ita dicuntur a *bulla?*

„ Aut, si mavis, an non potius Latinorum *bullæ* dicuntur „ ab aliqua voce veterum Germanorum? vetustissimi enim Latini, „ non minus quam Hispani, Galli, Cæterique Europæ populi ser- „ mone Germano usi fuerunt. Germanis *bulten* & *bullen* notat „ gibbum, & verbum *bulten* significat extuberare, ab Hebræo „ בלט *Balat.* Nomen itaque haberet *bulla* ab extuberante & gibbosa „ forma, De verbo בלט & *bulten* superius a nobis quædam dicta „ sunt. Non tamen ignoro, esse qui *bullas* derivari credant a βουλῆ „ consilium, quod Magistratus, nobiles, ingenui, & sapientes eos „ a collo, quasi in pectore gestaverint. Ideo & Apollinis Bullati sig- „ num nonnulli existimant; quare & βουληφόρος & βουλαῖος dictus „ sit,

„ ſit, propter oracula. De *Bullis* apud Plutarchum, Macrobium, „ Feſtum, Iſidorum & alios.

De his nos alibi plura, in noſtra Hiſtoria Gelrica, ubi de Cucullo Coſſ. Novomagenſium. At talia in uſu fuiſſe apud Judæos, colligi poſſe videtur ex eo quod comparentur cum uvis, quæ rotundæ ſunt, & quæ intus habent acinos inſtar pilularum iſtarum ferrearum quales rotunda tintinnabula incluſa habere ſolent. Sic Numer cap. VI. v. ubi Nazarenis vino interdicitur, כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל: *Omnibus diebus Nazareatus non comedet de vite vini, a pellicula ad acinos.* Hic Jarchius obſervat זג ſignificare קלפות שבחוץ *pelliculam extrinſecam:* & חרצנים eſſe בתוכן כענבול בזוג *in medio inſtar mallei in tintinnabulo.* Hæc habet ex Miſna *Nazir cap.* VI. *Miſna* I. En tibi tintinnabula rotunda & clauſa inſtar uvarum, intus habentium aliquid rotundi inſtar acini. *Malleus* acinus vocatur, quoniam uſum ejus præſtat pulſando, ad edendum tinnitum. Idem docet Aben Ezra; niſi quod putet זג ſignificare *acinum*, at חרצנים *pelliculam.* Chaldæus eodem modo vertit. מקליפין ועד זגין גואין דענבא *A corticibus uſque ad acinos interiores uvæ.* Ex his manifeſtum puto, veteres apud Judæos ejuſmodi tintinnabula rotunda & clauſa agnoviſſe.

CCCCXXVI. Sed aliud etiam dabatur genus tintinnabulorum apud antiquos. Erant enim quædam inſtar ſchyphorum oblongorum, inferius apertorum, in quorum medio pendebat malleolus, linguæ inſtar, cujus motu, quando tintinnabulo illiditur, fit tinnitus. Talia ſunt præcipue tintinnabula noſtra majora, quæ *Nola* & *Campana* vulgo vocantur, Germanice ein Klotte & Gallice *Cloche.* Apud veteres tintinnabula fuiſſe ejuſdem formæ, marmora & ipſa ſupellex veterum plus ſatis docent. Videatur Magius in ſuo opere *de Tintinnabulis*, præſertim *cap.* VIII. ubi elegantiſſime depictum habet Elephantum, cui ejuſmodi tintinnabulum appenſum eſt. Sed innumera iſtius formæ effoſa ſunt circa noſtrum Novomagum, quorum plurima poſſidet doctiſſimus noſter Smetius, immo & nos iis non plane caremus, quamvis ærugine & vetuſtate exeſa ſint. Hæc pleraque fieri ſolent ex metallo aliquo mixto, ex ære, ſtanno, ferro &c. Sane Hebræos talia quoque habuiſſe, colligi poteſt ex partibus eorum, prout nobis deſcribuntur. Docent enim Hebræorum Magiſtri, tintinnabula habuiſſe linguam aliquam ad

ad pulsandum, ut tinnitus daretur; quam linguam vocabant ענבול *malleolum.* Vocabatur autem *lingua* quia erat ferrum aliquod oblongum instar linguæ, aut etiam quia instar linguæ quasi ex ore aliquo modo propendebat. Verum quidem est, globulum, qui est in tintinnabulis rotundis instar acini in uva, etiam vocatum esse ענבול, uti supra ostendimus, sed illud factum est ideo, quia talis globulus usum malleoli præstat. Aliâs certissimum est, ענבול proprie loquendo esse ferrum aliquod oblongum instar alicujus linguæ. Ita explicatur *Massechet Parah cap. ultimo:* ubi ענבול dicitur לשון משמיע קול *Lingua quæ edit sonum.* Alii legunt ברזל משמיע קול *ferrum edens sonum.* Sane talia fuisse videntur plurima tintinnabula Judæorum, præcipue autem Summi Pontificis. Ideoque eis ענבול attribuitur, & זג cum ענבול dicuntur componere totum tintinnabulum, ut videre est *Massechet Sevachim cap.* IX. quem locum mox allegabimus. Sic etiam *Codice Parah cap. ultimo*, tintinnabulum dicitur constare ex זג & ענבול quasi diceres ex ipso corpore & malleolo; ita quidem ut si unica tantum pars, puta ענבול *malleolus*, aqua lustrali aspersa sit, totum tintinnabulum mundum esse dicendum sit. Cum autem Judæi tintinnabulum describant tanquam rem compositam ex duabus partibus, oportet partes eas posse conspici, quod non bene potest dici de rotundis & clausis tintinnabulis, quæ exigua tantum habent foramina, globulus enim interior conspici non potest, sed optime de illis quæ sunt forma pyramidali & infra ad basin aperta. Immo si totum tintinnabulum censebatur mundatum aqua lustrali, quando vel solus *malleolus* ענבול, uti loquuntur, fuit aspersus, oportet illud intelligi debere de hisce tintinnabulis tantum, nam in rotundis interior globulus non potuit facile aspergi, & si aspersus, id est si aqua lustralis eo vel maxime pervenisset, illud non potuisset tam facile observari. At omnia ista facillime fieri poterant in hujusmodi tintinnabulis oblongis, inferius apertis, quæ malleolum aliquomodo propendentem habebant. Et sane tintinnabula in pallio S. Pontificis ita describuntur a Maimonide. *Kele Hammikd. cap.* IX. ut dicendum sit, ea constitisse ex duabus partibus quæ facile separari possent, scilicet ex ipso *corpore* & *malleolo*, quod non potest dici de rotundis & clausis, sed de oblongis & apertis tintinnabulis. ומביא ע״ב זגין שבהן שבעים ושנים *Et adfert septuaginta duo tintinnabula, in quibus sunt Septuaginta duo malleoli.* Ita enim constructa

ſunt tintinnabula iſta, ut malleolus facile potuerit iis indi & adimi.

CCCCVII. De numero tintinnabulorum variæ ſunt ſententiæ. Juſtinus Martyr inter Chriſtianos ſcriptor antiquiſſimus, duodecim tintinnabula in Pallio S. Pont. fuiſſe docet, ob numerum Apoſtolorum, quos per hæc tintinnabula ſignificatos voluit ob ſonum prædicationis Euangelii. Vide ejus *Dial. cum Tryphone.* De duodecim tintinnabulis quoque mentio fit apud Epiphanium *Hæreſ. lib.* I. XXXIV. *contra Marcoſios.* ϗ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθυς ἔχον, ϗ τὺς δώδεκα κώδωνας. quem locum valde ridicule vertit *Ianus Cornarius*, præcipue hæc verba: ϗ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν, ſic enim ille: *Et poculum varium*, cum debuiſſet dicere & *Rationale varium.* Proſper de *Promiſſionibus Dei part.* II. *cap.* III. quinquaginta fuiſſe credit. Alii octoginta, ut Durandus in *Rational. divin. Offic. lib.* III. *cap.* XIX. Clemens Alexandrinus *Stromat. lib.* V. Sed quamvis S. Scriptura nihil dicat de numero tintinnabulorum, & malogranatorum, nihilominus ſeptuaginta duo fuiſſe doctiſſimi viri, cum inter Judæos, tum inter Chriſtianos, adfirmarunt. Gemarici ſane Codice *Sevachim cap.* X. tot poſuerunt. מביא עב׳ זגין שבהן שבעים ושנים עינבולים והולה בהן שלשים וששה מצד זה ושלשים וששה מצד זה: *Adfert ſeptuaginta duo tintinnabula, quibus inſunt ſeptuaginta duo plectra, & appendunt utrique lateri (i. e. plagulæ pallii) triginta ſex.* Eadem, iiſdem fere verbis, repetuntur a Maimonide *Kele Hammikd. cap.* IX. In eadem ſententia eſt Hieronymus in *Epiſtola ad Fabiolam. In extrema*, inquit, *id eſt ad pedes, ſeptuaginta duo tintinnabula fuerunt, & totidem mala punica.* Videatur etiam Iſidorus *Etym. l.* I. *cap.* II. *& lib.* XIX. *cap.* XXI. Sane ſi ratio ulla afferri poteſt numeri tintinnabulorum, multo probabilior eſt ſententia Judæorum, Hieronymi aliorumque, qui LXXII. ponunt, quam cæterorum qui pauciora aut plura ſtatuunt. Sunt qui putant tot fuiſſe, quia traditur per confuſionem Babylonicam tot ortas fuiſſe linguas, ut hac via oſtenderetur ſonus verbi Dei, præcipue autem Euangelii ad omnes nationes & linguas venturus, ut omnes a Deo edocerentur in Myſteriis ſalutis. Alii qui credunt duodecim ſolummodo fuiſſe, id quidem exiſtimant factum fuiſſe propter XII. Apoſtolos; ſed illis poſſumus reſpondere, id potius factum eſſe ob LXXII. diſcipulos Chriſti, qui tan-

tanquam totidem Euangelistæ missi sunt ut eadem munera exercerent, scil. ut Euangelium etiam prædicarent omnibus populis & linguis; Posset etiam conjici LXXII. tintinnabula totidemque malogranata fuisse, eadem de causa propter quam fuerunt LXXII. Seniores magnæ Synagogæ, & LXXII. interpretes Veteris Testamenti, si revera tot fuerunt. Cum enim, quando Seniores eligendi erant, quælibet tribus sex elegerit, quandoquidem numerum illum necessarium putabant, ut res bene curarentur, inde statim numerus LXXII. factus est, quia XII. fuerunt tribus. Non sine ratione itaque affirmaretur, LXXII. tintinnabula facta fuisse ad significandos LXXII. Seniores magni Synedrii, quibus totus populus Israeliticus repræsentabatur, quemadmodum per duodecim lapides in Pectorali repræsentabant duodecim tribus.

CCCCXXVIII. Non possum quin hic observem etiam aliquid de mognitudine tintinnabulorum & malogranatorum. S. Scriptura de hisce quidem tacet. Sed Gemarici malogranata tradunt fuisse instar ovi, ut supra audivimus. De tintinnabulorum magnitudine etiam silent. Probabile est illa non fuisse multo minora, cum alias eorum sonus a malogranatis facile potuisset impediri. Sane sola malogranata, si tantæ fuerint magnitudinis, sex ulnas minimum Hollandicas in ambitu pallii occupabant; Si autem tintinnabula ejusdem fuerunt magnitudinis, oportet ut pallium inferius laxissimum fuerit, & ut ambitu suo ad infimas oras comprehenderet duodecim ulnas Hollandicas; quod an verum sit, viderint illi qui tantæ magnitudinis fuisse docent malogranata, aut qui LXXII. ponunt tintinnabula totidemque mala punica.

CCCCXXIX. Qua ratione autem tintinnabula, cum ex auro solido facta fuerint, oris pallii appensa fuerint, S. Scriptura non docet. Abarbanel ad Legem Parascha Tezave, cum Rabbi Mose filio Nachmani statuere videtur, mala punica intus cava, illisque addita fuisse tintinnabula. Dixit enim hunc doctorem credidisse שהיו הרמונים חלולים והפעמונים בהם ונראים כתוכם *quod mala punica cava fuerint, & quod in illis fuerint tintinnabula, sed ita ut e medio malorum punicorum tintinnabula conspici putuerint.* Sed hæc sunt lepida commenta, cum hoc modo nec satis auxissent ornatum palli, nec tintinnabulorum sonus satis clare audiri potuisset. Satis manifesto docet Moses quodlibet tintinnabulum fuisse inter duo mala punica, & quodlibet malum punicum inter duo tintinnabula. Sic enim versu XXXIV. capitis XXVIII. ומשית על שוליו רמוני וג׳

ופעמני זהב בתוכם : פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב׃ *Et facies ad oras ejus malogranata &c. & tintinnabula aurea inter ea. tintinnabulum aureum, & malogranatum, iterum tintinnabulum aureum & malogranatum ad oras pallii circumquaque.* Ita sane hunc locum explicat Jarchius : ביניהם סביב בין ב׳ רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל *Inter ea circumcirca, inter duo malogranata tintinnabulum unum, appendet oris pallii.*

CCCCXXX. De his duabus speciebus, scilicet de malogranatis & tintinnabulis tantum mentionem facit S. Scriptura, quæ in fimbriis pallii fuerint. Nihilominus Philo Judæus *lib.* III. *de vita Mosis* tres species recenset, ῥοΐσκους, κώδωνας & ἄνθινα. *Malogranata, tintinnabula & flores*: quibus etiam triplicem significationem attribuit. Ἐξ αὐτοῦ δὲ, inquit, κατὰ τὰ σφυρὰ ῥοΐσκοι. καὶ ἄνθινα, καὶ κώδωνες εἰσι. τὰ μὲν ἄνθινα σύμβολον γῆς, ἀνθεῖ γὰρ καὶ βλαστάνει πάντα ἐκ ταύτης, οἱ δὲ ῥοΐσκοι, ὕδατος, παρὰ τὴν ῥύσιν λεχθέντες, εὐθυβόλως. οἱ δὲ κώδωνες τῆς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας τούτων &c. *Circa talos habet mala punica, flores & tintinnabula. Flores quidam terram significant, omnia florent & germinant ex terra. Mala punica aquam, sic dicta a flendo : tintinnabula horum harmoniam & concentum.* In eadem sententia fuisse videntur Septuaginta, cum non tantummodo *Malogranata* vocent ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους, sed & exsertis verbis dicant appensa fuisse: ῥοΐσκον, χρυσοῦν κώδωνα καὶ ἄνθινον, *malogranata, aureum tintinnabulum & florem.* Sed vix a me obtinere possum ut credam Septuaginta & Philonem credidisse præter malogranata & tintinnabula, aliud quid pallio appensum fuisse. Per ἄνθινα illa, mea opinione, non intelligunt aliquid diversum ab ipsis malogranatis; sed tantum formam malogranatorum exprimunt. Scilicet quod facta fuerint, ita quasi adhuc flores non plane decidissent. Non fuerunt matura, sed adhuc florentia. Ideo Septuaginta dicunt ἐξανθούσης ῥόας ῥοΐσκους,, quod posset reddi: *florentia malogranata.* Id ipsum videntur intellexisse Judæi, quando ea sic describunt, ut sint similia iis quorum *ora nondum sunt aperta*, שלא פיתחו פיהן Et hoc quidem ad majorem ornatum erat. Solent enim malogranata, antequam ad plenam maturitatem perveniunt, habere quasi coronulas, quibus eleganter ornantur in acumine. Ut ut sit, manifesto patet in fimbriis pallii Pontif. Max. nihil fuisse præter malogtanata lanea variorum colorum, & tintinnabula aurea.

Pal.

Pag. 461.
II.
C

nihil fuisse præter malogranata lanea variorum colorum, & tintinnabula aurea.

Pal-

CCCCXXXI. Pallia fimbriata veteres etiam habuiſſe alios præter Pont. Max. docet Scholiaſtes Perſii ad hunc verſum:

Scis comitem horridulum trita donare lacerna.

Scis, inquit, *birrum atritum comiti condonare, lacerna pallium fimbriatum, quo olim ſoli milites velabantur, pœnula pallium cum fimbriis longis.*

Regem Perſarum eaſdem plane habuiſſe ſimbrias ac Pont. Max. Hebræorum, ex malis punicis & tintinnabulis, docet *Targum Scheni*, Eſteræ cap. VI. de quo nos plura ſupra.

CCCCXXXII. Ex his omnibus quæ dicta ſunt liquet מעיל Summi Pontificis, fuiſſe tunicam exteriorem talarem ex lana hyacinthini coloris contextam, undique clauſam & rotundam ſine manicis, habens capitium tantum oblongum non transverſum, ſive aperturam per quam caput immitteretur, cui limbus attextus erat ob firmitatem, & in lateribus duo foramina ad exerenda brachia, in infimis oris malogranata ex lana hyacinthina purpurea, coccinea & byſſo alba, cum tintinnabulis aureis circumquaque: quod hæc tabula exhibebit.

EXPLICATIO TABULÆ.

Figura Prima.

A. Pallium Summi Pontificis quod dicitur מעיל.

B. Capitium ſive פי של ראש apertura capitis, per quam caput tranſibat.

C. Foramina ad latera exerenda brachia.

D. Fimbriæ ex malis punicis & aureis tintinnabulis.

Secunda figura exhibet Pontificem Snmmum tali Pallio veſtitum.

CAP. VI.

DE אפד EPHODO.

Praeceptum de Ephodo ubi extet. Variæ Versiones. *Materia* Ephodi. *Ejus forma. Etymologia.* ἐπωμὶς, περιβόλαιον stragula, chlamys, Pallium *&c. Hunnorum vestimenta.* λέντιον, περίζωμα ἱερατικόν. Ephod Bad. ἐπωμὶς *vestimentum muliebre. An manicatum? Error Josephi, Rubenii & aliorum.* Caracallarum *duo genera.* Imperator Caracalla. *Varii auctores allegati. Ephod utrum vestis talaris. Male asseritur a Judæis.* Gallica palla *apud Martialem.* Palliolum. ἡμιφάριον. Ephod *ad nates dependet. Josephus tentatus.* Ephodi *tres partes.* אפוד Amiculum. כתפות Humeralia. חשב האפוד Cingulum Ephod *duabus plagulis constat.* Humeralia *quid? Attexuntur, non assuuntur. Judæorum error.* וחבר *Mosi quid?* חשב האפוד *quid? Error Seniorum & vulgati:* חשב *&* המין *idem. Varii auctores.* Cingulum Ehodi *cur* חשב *dictum? Ex eadem materia textum.* כמנו *Mosi quid?* Ephod *tunica* φαρὸς *&* ἀμάχαλος. *Integra descriptio Ephodi ex Iarchio. Varii Auctores.* ſchürtze. פורצינט *pro* שורצינט. Ephod *omnium vestium sacrarum, præter pectorale, pretiosissima.* משבצות *fibulæ aureæ & gemmatæ:* ἀσπιδίσκαι *apud Josephum quid?* Aspides, Clypei. *Ruffini versio.* שהם *gemma in humeralibus. iis insculpta nomina* XII. *tribuum. Litteræ in gemmis protuberantes. In qualibet gemma sex nomina. Quo ordine? Josephus & alii Rabini allegati.* אבני זכרון gemmæ memoriæ *quid?* Catenæ aureæ. Annuli *in Ephodo.* Ephod *quid fuerit? Vera ejus descriptio. Tabula* Ephod *Exhibens. Tabulæ explicatio. Samuelis Ephod quale.* ἐφοὺδ βάρ. Ephod *octoginta quinque Sacerdotum* 1. *Sam.* XXII. XVIII. Ephod *Levitæ. Judic.* XVIII. *Error Hieronymi.* Ephod *vestis etiam vulgaris.* Ephod στολή. *Jonathani* כרדוט רבון χειρόδωτες. *Varii auctores.* Ephod *Micæ.* Ephod fusilis auri *Es.* XXX. XXXII. *Mirifica descriptio* Ephodi *apud Suidam.*

Pallio

CCCCXXXIII. PAllio ſuperinducebatur אפור *Ephodum*. De hoc veſtimento extat Exodi XXVIII. verſu VI. Septuaginta habent ἐπωμίδα, qua voce utuntur Joſephus & Philo Judæus. Chaldæus vocem איפורא retinet. Arabs البدنة quod videtur ſignificare *amiculum*; eſt enim بدن *amicuit*. Vulgatus habet *ſuperhumerale*. Junius & Tremellius *Amiculum*. Lutherus ein Leib rock. Galli, Belgæ & Diodati retinent vocem *Ephod*. Joſephus nonnunquam etiam ἐφώδην habet. Aquila ἐπίῤῥαμμα & ἐπένδυμα, ut docet Hieronymus *ad Fabiolam*, & *ad cap.* III. *Hoſea*.

CCCCXXXIV. De materia *Ephodi* non multum habeo quod dicam, cum factum fuerit ex *auro*, *hyacinthino*, *purpura*, *coccino* & *byſſo retorta*, ut patet Exod. cap. XXVIII. verſ. VI. Quid autem ſit *aurum*, *hyacinthinum*, *purpura*, *coccinum* & *byſſus retorta*, ſuo loco ſatis fuſe docuimus.

Idem cenſendum eſt de coloribus, nam quicunque noverit qualis fuerit materia *aurum*, *hyacinthinum purpura*, *coccinum* & *byſſus*, etiam noverit quales fuerint colores.

CCCCXXXV. Major verſatur difficultas circa formam hujus veſtimenti. Si vocis Etymon ſpectemus, videtur ſignificare aliquid quo homo quocunque modo amicitur & involvitur. Eſt enim אפר *amicivit*, *accinxit*, hinc אֲפֻרָּה *amictus* Eſ. XXX. XXII. Hanc forte ob cauſam generali voce a quibuſdam *Ephod*, vocatur *amiculum*. Sed hoc vocabulo ejus forma non exprimitur. Nec vulgati *Superhumerale*, nec Aquilæ Ἐπίῤῥαμμα, nec aliorum ἐπένδυμα id ſatis manifeſto docent; cum *ſuperhumerale* nihil dicat, niſi quod humeris impoſitum ſit; & ἐπίῤῥαμμα tantum ſignificet *aſſumentum* aliquod; fortaſſis, quia credebatur a quibuſdam ex pluribus partibus conſutum, ſcilicet ex duabus plagulis & humeralibus, de quibus poſtea plura. Ἐπένδυμα quidem ſignificat veſtem quandam quæ aliis imponebatur, quod *Ephodo* etiam convenit, ſed id de *tunica* aliiſque veſtimentis, teſte Polluce, dici ſolebat.

CCCCXXXVI. Hujus veſtimenti formam exprimere velle videntur Græci, cum id vocent ἐπωμίδα Joſephus *Antiq. cap.* III. non contentus voce ἐπωμίδος addit: ἑλληνικῇ δ' ἐπωμίδι προσεοικότα *Græcanicæ epomidi ſimilem* fuiſſe. Suidæ ἐπωμὶς eſt εἶδος περιβολαίου. Sed & hoc valde generale eſt. Nam quid eſt περιβόλαιον, niſi quælibet veſtis quæ injicitur, *ſtragula*, *chlamys*, *pallium* & id genus

nus alia. Et de Hunnorum quidem veste Suidas hæc intellexisse videtur. ἐπωμίδες ἢ καὶ ἀναξυρίδες, καὶ τῶν ὑποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τῶν οὔννων τό τε ὄνομα, καὶ τὸν τρόπον ἀποκέκριται σφίσι. Προκόπιός φησιν. *Epomides & bracha & pleraque calceamenta Hunnorum sunt, & nomini & forma respondent, ait Procopius.* Hesychio ἐπωμὶς est quidem vestimentum Sacerdotale *lineum*. Ἐπωμίδιον, ὡς λέντιον ἱερατικὸν περιβόλαιον. Alibi λέντιον illi est περίζωμα ἱερατικόν. Sane hoc intelligi posset de *Ephod bad* Davidis, quod lineum fuit, sed de Summi Pontificis Ephodo neutiquam. Audiamus ipsum Josephum qui se clarius exprimere conatur. γίνεται γὰρ (scil. ἑλληνικὴ ἐπωμὶς sive Sacerdotale Ephod) τοῦτον τὸν τρόπον. ὑφανθεὶς ἐπὶ βάθος πηχυαῖος ἔκ τε χρωμάτων παντοίων καὶ χρυσοῦ συμπεποικιλμένος, περίπτυκτον, (aut potius, ut optime manuscriptum, ἀπερίπτυκτον) τοῦ στέρνου τὸ μέσον καταλιμπάνει, χειρῖσι τε ἠσκημένος καὶ τῷ πάντη σχήματι χιτὼν εἶναι πεποιημένος. *Fit autem hoc modo: Textum in profunditatem cubitalem,* (aut potius *natium*, postea enim patebit Ephodum dependisse ad nates usque) *ex variis coloribus & auro variegatum. intectum pectoris medium relinquit, manicis ornatum atque ita factum est, ut omnino ad formam tunicæ fabricatum videretur.* Sed hæc descriptio cum ob varias rationes, tum præcipue, quod dicat manicis ornatum esse Ephod, mihi non placet. Nullas manicas habuisse postea patebit. Pollux, *lib.* VIII. ἐπωμίδα ait esse vestimentum muliebre, sed formam non exprimit. Sane hoc sensu Ephod non potuit esse simile Epomidi; Hieronymus Ephod caracallæ simile voluit sed absque cucullo. *Palliolum*, inquit, *fuit miræ pulchritudinis, præstringens fulgore oculos, in modum caracallarum sed absque cucullis.* Duo genera caracallarum olim fuerunt. Antiquitus breves erant, deinde demissiores & talares habebant Romani, cujus vestimenti inventor fuit Imperator Antoninus, unde & *Caracalla* dictus est. Vide Ælium Spartianum in vita ejus. De breviori & antiqua caracalla id videtur intelligere Hieronymus, quando dicit Ephodum esse simile caracallæ. Sane ita explicavit Rubenius *de Re Vest. lib.* I. *cap.* VI. *Ephod*, inquit, *fuit manicatum & breve vestis genus lateribus scissum, tunicæ illi, quam feciales portant vulgo* Cotte d'armes *dictæ, simile.* Bene quidem quod *breve vestis genus, lateribus scissum* & absque cucullo dicatur Ephod, sed male quod ei manicæ attribuantur: cum manicas nullas habuerit, ut postea patebit ex ejus structura.

Jarchius

CCCCXXXVII. Jarchius Exodi Capite ultimo Ephodum vult vestem fuisse talarem. רחבו כרחב גבו של אדם ויותר וכגיע עד עקביו *Latitudo ejus est ut latitudo tergoris viri, & paulo latius, pertingit autem ad talos.* In eadem sententia est Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. האפוד רוחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף ואורכו מכנגד אצלו הידים כאחריו עד הרגלים : *Latitudo Ephodi accommodata est latitudini tergoris hominis, ab humero ad humerum, & longitudo ejus est ab axillis usque ad pedes.* Sed Ephod talare fuisse vestimentum, mihi persuadere non possum, sic enim Pontifici inter operandum impedimento fuisset, eximius color Pallii conspici non potuisset, & hoc modo tintinnabulorum sonus audiri minime potuisset.

„ Si tamen aliquis hisce, non obstantibus; cum Bernhardo „ Anglo, *ad Josephum Lib.* III. *pag.* 177. credere velit, Ephod „ longam fuisse plagulam, ad talos usque, credat quidquid ab- „ surdi credere potest credulus, credet ineptissima & manifesto „ falsa: cum nec מעיל *Pallium* conspici, nec tintinnabula sonum „ edere potuissent, uti jam modo dictum est.

CCCCXXXVIII. Certius est Ephodum fuisse genus vestimenti brevis, & ultra dimidias nates non propendisse. Qualis fuit *Gallica palla*, de qua Martialis:

Dimidiasque nates Gallica palla tegit.

Atque sic non male dicitur fuisse instar sagi militaris, aut antiquarum caracallarum ante tempora Antonini, quæ breves erant, ablatis cucullo & manicis. Hac de causa Hieronymo optime dicitur, non quidem *pallium*, sed *palliolum*, quasi diceres ἡμιφάρειον *dimidiatum pallium*, quemadmodum quidam vocem istam interpretantur apud Suidam. Ita sane Ephod describitur a Kimchio 1 Chron. XV. XXVII. ubi de Ephodo Davidis fit mentio, & quod Kimchius existmat simile Ephodo Aharonis: hoc enim ad lumbos tantum demissum existimabat. ואותו, inquit, אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדים אחד לפנים ואחד לאחור וכגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו : *Erat ut Ephodum Aharonis quasi duo panni; quorum alter anterior, alter posterior erat, usque ad lumbos demissi, & cingulum quo cingebatur ex ipso contextum erat.* Abarbanel *Parascha Tezave*, ad *anum*, id est, ad *dimidas nates*, ut loquitur Martialis, demissum vult. Sic enim totam formam Ephodi ibi describit, ואמנם צורתו היתה כמו שאומר האפוד היה תלוי מאחרי הכהן ורחבו היה

היה ברחב גב הכהן מכתף לכתף כדי שתהיינה הכתפות מחוברות לו והוא היה תלוי למטה מהכתפים כנגד בית השחי והכתפות מחוברות לו ונכפלות לפני הכהן מעט וכנגד הלב היה יוצא מהאפוד כמו חגורה משני צדדיו והוא חוגר בה על מעיל האפוד כמו שיתבאר : *Ita sane forma ejus erat prout jam dictum est. Pendebat itaque Ephodum a tergo Sacerdotis. Latitudo ejus erat ut latitudo tergoris Sacerdotis, ab humero ad humerum, & adhaerebant ei humeralia. Pendebat autem ab humeris usque ad anum. Et humeralia ei adhaerebant. Sed in anteriori parte parum erat duplicatum, & circa cor egrediebatur utrinque ex lateribus instar cinguli, quo cingibatur Ephod super pallium, quemadmodum id explicatum est.* Sane in hanc sententiam ego pedibus eo, quod Ephod breve fuerit vestimentum, quod infra *dimidias nates*, aut *lumbos* non fuerit demissum. Idem credo intellixisse Josephum, loco allegato ubi dicit, Ephod fuisse contextum ἐπὶ βάθος πηχυαῖον *ad profunditatem cubitalem*: quasi ab humeris longius non fuerit quam cubitus. Sed quod præter humeralia cubitalis fuerit plagula ista infra humeralia dependens: ista scilicet pars quam Judæi distinguunt ab humeralibus, & quam proprie *Ephodum* vocant. Hoc autem modo revera ad nates dependere debebat. Possit etiam legi πυγαῖος *nates* pro πηχυαῖον *cubitale*, quasi dixisset Josephus ὑφανθεὶς ἐπὶ βάθος πυγαῖον *textum in profunditatem natium*, id est usque ad nates dependens.

Hæc iterum displicent Bernardo: *scilicet quod sit contra honestatem Josephi, quasi vero vir gravis & honestus non posset adhibere, si necessitas id postulat, vocem quæ corporis partes notat. Sed nihil adfirmo, est conjectura criticis satis familiaris, & sæpe apta. Displicet* Bernardo, *quia non prius ab eo fuit animadversum. Non spero, eum eousque esse profanum, ut jure jurando ausit negare, meam conjecturam genuinam esse lectionem, quandoquidem convenit cum veritate rei; quamvis & ego jurejurando nihil affirmem.*

CCCCXXXIX. Ut autem melius intelligeretur tota hujus vestimenti structura, notandum est, illud constitisse tribus præcipue partibus: ipso scilicet *amiculo*, quod pectus & tergus tegebat ab axillis usque ad dimidias nates, & quod Hebræorum Magistri proprie dictum volunt אפוד *Ephod*. Deinde *humeralibus*, partibus istis scilicet quæ humeros tegunt, ad axillas usque, quas Judæi putant כתפות dictas a Mose. Tertio ex חשב האפד *cingulo Ephodi*. Ipsum autem *amiculum*, quæ prima & præcipua pars hujus vestimenti

menti erat, & quod proprie *Ephod* dicebatur, nihil aliud erat quam duo panni, instar duorum succinctoriorum, uti vulgo vocantur, qualia solent habere mulieres, alterum anterius, alterum posterius, in ipsis humeris, per humeralia egregiis & pretiosis fibulis juncta. Hæc succinctoria a Kimchio, ut modo audivimus, שני לבדים *duo panni*, sivæ *duæ plagulæ*, vocantur, quales revera erant. De hisce plagulis, sive succinctoriis leges etiam apud Jarchium ad vers. VI. cap. XXVIII. Exodi, ad vocem אפוד quem locum postea integrum recitabimus.

CCCCXL. Secunda pars Ephodi erant *humeralia*, sive superior pars ab axillis sursum protracta usque ad humeros, ideo כתפות i. e. *humeralia* dicta. Erant autem כתפות sive *humeralia* nihil aliud quam reliquæ partes hujus vestimenti ab axillis ad humeros: duo scilicet frusta quæ plagulæ adhærebant, & quæ usque in humeros protrahebantur, ut anteriora cum posterioribus jungerentur fibulis gemmatis, de quibus suo loco. De hisce humeralibus loquitur Moses versu VI. שתי כתפות חברות יהיה לו אל שני קצותיו וחבר: *Duo humeralia juncta erunt illi, in duabus extremitatibus, & jungentur.* Optime vertuntur כתפות *humeralia*; est enim כתף *humerus*. Vocantur autem ita quia humeros tegunt, unde & tota vestis a quibusdam *humeralis* dicitur, & Græce ἐπωμίς, ἀπὸ τῦ ὤμυ *humero*. Nota etiam inter *humeralia* spatium aliquod vacuum relictum fuisse quadratum magnitudine fere spithamæ, cui adaptabatur חשן *Pectorale*, quod Josephus vocat ἀπεράπτυκτον τῦ στέρνυ τὸ μέσον *intectum medium pectus*. Et διάκενον ἐνδύματ۞ *vacuum vestimenti*. כתפות sive *humeralia* Judæi credunt seorsum texta, & deinde plagulæ acu assuta fuisse. Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap.* VIII. ויתפר עליו שתי כתפות כדי שיהיו על כתפות הכהן *Et assuuntur illi duo humeralia, ut essent super humeros Pontificis.* Et hoc quidem Judæi videntur collegisse ex verbis Mosis, cum tam expresse dicat; & *juncta erunt* (humeralia) *illi* & *adhærebunt illi* i. e. *Ephodo.* חברות יהיה לו אל שני קצות וחבר *Juncta erunt illi in duabus extremitatibus, & cohærebunt.* quem locum sic explicat Abarbanel, loco supra a nobis laudato. רוצה לומר שעשה לאפוד שתי כתפות ועשו אותם בעצמן נפרדות ממנו ואח״כ תופרין אותן בראשי האפוד באופן שיהיו על כתפות הכהן וע״ז אמר שתי כתפות חוברות יהיה לו על שני קצותיו: *Vult dicere, quod fecerint Ephodo duo humeralia, & quod ea fecerint seorsum, ita ut ab eo separata fuerint, postea autem quod ea assuerint extremitatibus*

Ephodi, ut essent supra humeros Sacerdotis; ideoque dicitur, duo humeralia juncta erunt illi ad duas extremitates ejus. In eadem plane sententia est etiam Jarchius. Sed, pace Hebræorum magistrorum dictum sit, ego puto eos vehementissime falli: ignorabant scilicet vestes texi posse hoc modo, ideo etiam manicas putant seorsum textas & tunicæ assutas fuisse, quod suo loco ostendimus. Et quamvis Moses de humeralibus Ephodi, quasi de partibus separatim loquatur, tamen certum est, humeralia non fuisse assuta, sed eadem tela texta, sine acus opera. Moses enim expressis verbis dicit vestimenta Sacra fuisse *opus textoris*, quod suo loco probavimus. Quidquid igitur textura absolvi poterat, non opus erat ut acus adhiberetur. Minime sane probatur ex eo, quod Moses dicat: חברות יהיה לו אל שני קצותיו *Et adhærebunt illi ad duas extremitates*: poterant enim adhærere per texturam, non autem per acum. Non enim debebant humeralia esse separata ab amiculo, sive plagula, quod forte in aliis vestimentis fiebat; sed debebant ei adtexi ut ei adhærerent. Quod sub finem iterum repetat vocabulum וחבר *& adhærebit*, potest intelligi de cohærentia duarum plagularum, quæ in humeris per lapides שהם tanquam per fibulas gemmatas cohærebant & nexa erant.

CCCCXLI. Tertia pars Ephodi erat חשב האפודה *Cingulum Ephodi*, quo infra axillas corpori adstringebatur. Vide versu octavo, ubi Moses de eo sic loquitur: וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר׃ Quorum verborum sensum Septuaginta minime assequuti sunt; sic enim illi: καὶ τὸ ὕφασμα τῶν ἐπωμίδων ὅ ἐστιν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὴν ποίησιν ἐξ αὐτοῦ, ἔσται ἐκ χρυσίου &c. *Et textura humeralium quæ sunt super eo, ex ipso fieri debent auro &c.* His deceptus est vulgatus: *Ipsa*, inquit, *quoque textura & cuncta operis varietas erat ex auro*, &c. quasi Moses per חשב אפודתו intellexisset ὕφασμα ἐπωμίδων *texturam humeralium*, aut *texturam & operis varietatem*, ut habet vulgatus, cum certum sit חשב אפודתו nihil aliud significare, quam *cingulum Ephodi*. Ita sane hunc locum intelligit Chaldæus, qui pro חשב habet המין quod proprie *cingulum* significat: hinc optime a Jarchio vocatur חגור *cingulum*. Locus itaque Mosis sic erit vertendus: *Et cingulum amiculi ejusdem operis erit ex ipso amiculo progrediens, ex auro, hyacinthino, purpura, Coccino & bysso retorta.* Ita sane ad hæc verba חשב האפוד sermocinatur Abarbanel: רוצה לומר שיעשה חשב האפוד והוא כדמיון אבנט שהיה יוצא משני צדדי האפד והיה חוגר אותו כנגד לבו

Vult

Vult dicere: factum fuisse cingulum Ephodi; erat autem instar baltei, qui egrediebatur ex eo ab utroque latere, & cinxit se eo ad cor suum. Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. ויש לו כמו שתי ידות יוצאות ממנו באריג לכאן שחוגרין אותו בהם והם הנקראין חשב האפוד: *Habebat* (Ephod) *quasi duas manicas, quæ egrediebantur ex eo, per texturam ex utroque latere, quibus eum cingebant, & has* (manicas) *vocat cingulum Ephodi.* Ecce hoc cingulum comparatum cum manicis. Abarbanel cingulum hoc etiam vocat duas corrigias. והוא מלאכת האפוד בעצמה מכ״ח חוטין וממנו היה יוצא לכאן ולכאן כמו שתי רצועות: *Et hoc est opus ipsum Ephodi ex viginti octo filis, & ex eo* (Ephodo) *egrediebatur* (cingulum) *ex utroque latere, instar duarum corrigiarum.* Habuit igitur Summus Pontifex quasi duo cingula, primo אבנט *balteum*, quo interior tunica stringeretur, & חשב האפוד *cingulum Ephodi*, quo duæ plagulæ instar duorum succinctoriorum ad pectus & tergus corpori astringerentur.

CCCCXLII. Dicitur autem hoc cingulum a Mose חשב האפוד. Primum vocabulum חשב, indicat proculdubio hoc vestimentum, & ipsum quidem cingulum fuisse מעשה חשב *opus artificiosissimum.* Quale autem illud opus fuerit, libro primo cap. XVII. suo loco satis fuse explicavimus. At dicitur חשב האפוד *Cingulum amiculi*, non autem חשב כתפות *cingulum humeralium*, quia *amiculo* proprie sive *plagulæ* anteriori fuit attextum, non autem frustis istis, quæ כתפות *humeralia* vocantur. Addit etiam Moses כמעשהו *ut opus ejus*, ut intelligeremus cingulum ex eadem materia fieri, eadem textura absolvi, & eodem ornamento decorari, quo & ipsum amiculum sive succinctoria facta & decorata sunt. Maimonides loco modo allegato: והכל ארוג זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש של שמנה ועשרים חוטים כמעשה החשן: *Et omnia texta sunt, ex auro, purpura, hyacinthino, coccino, & bysso ex viginti octo filis, ut opus Pectoralis.* Jarchius hæc verba כמעשהו sic explicat: כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת מינים כן אריגת החשב מעשה חשב ומחמשת מינים: *Qualis est textura succinctorii, scilicet opus artificiosissimum ex quinque speciebus, talis etiam est textura cinguli, opus artificiosissimum & ex quinque speciebus.* Sic etiam explicatur ab Abarbanele. Tandem addit Moses ממנו *Ex ipso*: quibus indicat, cingulum textum fuisse simul, cum ipso amiculo sive plagula, ita ut ex ea egredi videretur. Jarchius hęc verba ממנו יהיה sic explicat: עמו היה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו: *Cum ipso* (amiculo sive succinctorio) *textum erat*,

erit, non autem texetur separatim, ut postea adnecteretur. *Abarbanel

ובא הכתוב לומר שלא יעשו החשב בלבד ואח״כ יחברו אותו אל האפוד כמו שהיו הכתפות · אבל ממנו יהיה רוצה לומר שיהיה ארוג החשב עם האפוד ואותם הדברים עצמם ׃

Pergit autem S. Scriptura & dicit cingulum non debuisse fieri separatim, & postea annecti Ephodo, quemadmodum humeralia, sed ex eo ipso erunt, id est, textus erit cingulus cum ipso Ephodo. Et hæ sunt res ipsæ.

CCCCXLIII Atque hæ sunt tres illæ partes quibus constabat totum Ephod, I. אפוד sive סינר aut etiam לבדים ipsæ *duæ plagulæ*, sive duo succinctoria, quorum unum pectus, alterum tergus tegebat; II. כתפות *Humeralia* quæ ab axillis sursum trahebantur in humeros; & III. חשב האפוד *cingulum*, per quod circa cor stringebantur plagulæ. Erat itaque instar tunicæ sed in lateribus *σχιςὰ scissa* & *ἀμαχάλα sine manicis*. Non displicet integram descriptionem huc adferre, quam dedit Jarchius, loco modo laudato, ad vocem Ephod. לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש תבניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב א״ש כמין סינר שקורין פורצי״נם שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנ׳ ודוד חגור אפוד בד למדנו שאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח״כ יחגור אותו בחשב האפוד ות״א בהמיין אפודה למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם הכש״ט לבדו ואי אפשר לומר שעל שם שתי כתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל·שם הסינר שלמטה קרוי אפוד ע״ש שאופדו ומקשטו בו כמו שנאמ׳ ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבועות בו ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כמו כן מעילים ברדוטין במעשה תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים

Non audivi nec inveni in traditionibus explicationem formæ ejus. Sed animus mihi dicit, quod ipsi (Sacerdoti) *accinctum fuerit à tergore ad latitudinem tergoris viri, instar succinctorii, quod vocatur* Schurtze (pro פורצי״נם · lego שורצינם) *prout principes fœminæ cingi solent, quando equitant. Talis est forma inferioris partis, ut dictum est* (II. Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo. *Unde docemur Ephodum succinctorium fuisse. Non potest tamen dici, quod nihil habuerit præter succinctorium tantum, cum dicatur* (Levit. VIII. VII.) & imposuit ei Ephodum; *& postea*, cinxit eum בחשב האפוד *quod interpretatur Onkelos*, cingulo Ephodi. *Unde docemur* חשב *esse* cingulum; *Ephodum autem esse nomen ornamenti* (sive vestis pretiosæ.

tiosæ. *Non autem potest dici, quod propter duo humeralia sua dicatur Ephod, quoniam dicitur:* duo humeralia Ephodi. *Unde discimus* Ephodum *esse nomen speciale, &* humeralia *esse nomen speciale, &* cingulum *esse nomen speciale. Ideoque dico, quod propter succinctorium, quæ est pars inferior,; dicatur* amiculum, *quoniam eo amicitur & ornatur, prout dicitur* (Levit. VIII. VII.) & amiciet se eo. *Sed* .חשב *est* cingulum *alias* המינו (Chaldaice cingulum ejus) *Humeralia autem ei sunt annexa. Iterum mihi dicit animus, quod sit species vestimenti, de quo Ionathan, quando* (hæc verba II. Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo, *interpretatur,* Pallio byssino, *& sic interpretatur pallia in historia Thamaris sororis Absalonis* (II. Sam. XIII. XVIII.) quia sic vestiuntur filiæ Regis virgines palliis.

Hoc vestimenti genus reliqua omnia præter pectorale, pretio & ornatu antecellebat, factum enim erat ex hyacinthino, purpura, coccino, auro & bysso retorta. Summo etiam artificio contextum fuit, & insignia ornamenta habebat: erat enim מעשה חשב, quid autem hoc significet, libro primo cap. XVII. satis fuse ostendimus, quo & lectorem remittimus.

CCCCXLIV. Præter aurum & cætera ornamenta, etiam lapidibus pretiosis fulgebat in utroque humero, quibus tanquam fibulis gemmatis, duo succinctoria, sive duæ plagulæ anterior & posterior nectebantur. De his lapidibus hæc habet Moses Ex. XXVIII. vers. IX. ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם׃ מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמות בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם׃ ושמת את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זכרון לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני יהוה על שתי כתפות לזכרן *Et sumes duos lapides Schoam & insculpes illis nomina filiorum Israelis. Sex nomina supra lapidem unum, & sex nomina reliqua super lapidem alterum, secundum suas ætates. Opus sculptoris lapidum erit, & sculptura sigilli sculpes duos lapides secundum nomina filiorum Israelis, fundis aureis includes eos. Et pones duos lapides super humeralia Ephodi. Lapides memoriales filiis Israelis. Et portabit Aharon nomina eorum coram Deo in duobus humeralibus ad recordationem.* Duæ igitur istæ plagulæ, ex quibus corpus Ephodi constabat, in humeris cohærebant per duas fibulas aureas, egregia

gia. gemma משבצות *Mischbezoth*, quasi diceres *fundas*, quia revera erant fundæ quibus inclusæ erant Sardonyches. Sed ipsissimæ fundæ, ut diximus, & fibulæ erant quibus posterior plagula, quæ in tergo dependet, anteriori adnectebatur. Josephus *De Bello Iud. lib.* VI. *cap.* VI. easdem fundas sive fibulas aureas certis quibusdam figuris ornatas docet, nempe figura *aspidum*, si Rufinus bene vertit, quæ plagulas retinerent, ne de humeris deciderent; ideoque eas aspides aureos vocat. δύο δ' αὐτὴν ἐνεπόρπουν ἀσπιδίσκαι χρυσαῖ, κατεκέκλειντο δ' ἐν ταύταις κάλλιστοί τε καὶ μέγιστοι σαρδόνυχες, τοὺς ἐπωνύμους τῶν τοῦ ἔθνους φυλῶν ἐπιγεγραμμένοι. *Duabus autem fibulis aureis aspidum specie vinciebantur: quibus inclusi erant optimi, maximique Sardonyches, scripta tribuum gentis nomina ferentes.* Sed qua ratione sit inductus Ruffinus ut verteret *aspides*, non video, cum verti possint *clypei parvi.* ἀσπιδίσκη *clypeum parvum* significat. Et sane S. Pontificem figuram alicujus animalis gestasse in vestibus sacris non puto; cum id ansam dare potuisset idololatriæ. Ideo Magistri docent: cautum fuisse ne Ephodum, Pectorale & balteus ulla figura animalis pingeretur, sed tantum floribus: quod ad חשב & פרח ostendimus lib. I. cap. XVII. Et sane fibulas istas instar parvorum clypeorum ex auro fuisse, ego lubenter credo, cum proculdubio per totum humerum extenderentur, ut anterior plagula ornatius posteriori adhæreret. Alias facile fieri potuisset, ut extremæ partes humeralium crispatæ & deorsum relapsæ essent, nisi hoc modo cohibitæ per ejusmodi clypei ornatum. Veteres in humeris pretiosissimas fibulas habuisse, & quidem gemmatas, variis etiam figuris ornatas, omnibus, qui vel parum versati sunt in optimis auctoribus, notum est. Videatur *Rhodius de Acia cap.* V. Ubi etiam existimat has fibulas aureas & gemmatas Summi pontificis Hebræorum originem dedisse omnibus cæteris ejusdem generis fibulis.

Fibulæ non tantum habebant figuram aspidum, aut clypeorum, sed & lapides inclusos, שהם, quos Græci σαρδωνύχας, hinc optimo jure fibulæ gemmatæ vocari possunt. Sed qualis proprie lapis fuerit שהם fusius explicabitur postea, ubi de lapidibus pretiosis agendum erit. Hic alia notanda sunt.

CCCCXLV. Lapidibus arte sculptoris literæ quædam, & integra quidem nomina insculpta erant: *Et insculpes eis nomina filiorum Israelis &c. Opus sculptoris sigilli, sculpes duos lapides secundum*

nomina

nomina filiorum Iſraelis. Quia tam expreſſe dicitur מעשה חרש *opus ſculptoris*, Abarbanel obſervat Moſen quidem attuliſſe lapides pretioſos illos quos Principes dederunt; ſed ipſum Moſen eos non ſculpſiſſe, ſed peritiſſimum aliquem ſculptorem. Sed & hæc verba. פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים *Et ſculptura ſigilli ſculpes duos iſtos lapides*, ſic intelligi vult: ut literæ non inciſæ fuerint quemadmodum id fieri ſolet in ſigillis, quare litterę poſtea cerę impreſſę protuberant, ſed ita ut per ipſam ſculpturam in lapidibus protuberantes eſſent, inſtar alicujus imaginis aut litterę in cera jam poſt ſculpturam expreſſę. ויראה, inquit, כזה שהכתבים היתה חרוחה להבלטה: *Ex hoc liquet literas ſculptas fuiſſe protuberantes.*

CCCCXLVI. In quolibet autem lapide ſculpta erant ſex nomina. Sex in dextro & totidem in ſiniſtro: שׁשה משמותם של האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים של האבן השנית: *Sex nomina ſuper lapidem unum, & ſex nomina reliqua ſuper lapidem alterum.* Hęc ſatis ſunt manifeſta. Additur autem כתולדותם *ſecundum generationes ſuas*: quę verba varie exponi ſolent ab Hebręorum Magiſtris. Sunt enim qui putant omnes majores natu inſculptos fuiſſe dextro lapidi, reliquos ſiniſtro, hoc modo:

גד	ראובן
אשר	שמעון
יששכר	לוי
זבולן	יהודה
יוסף	דן
בנימין	נפתלי

Ultimum nomen בנימין ſcribitur cum *jod* in ultima ſyllaba, ut numerus xxv. litterarum in unoquoque lapide reperiretur. Hunc ordinem obſervatum fuiſſe exiſtimat Jarchius ad locum iſtum, & optimo quidem jure: nulla enim ſufficiens datur ratio, ut inde recedamus. Optime ita Ioſephus *Ant. Iud. lib.* III. *cap.* VIII. ἐγγέγραπτο δὲ τούτοις, τῶν Ἰακώβων παίδων τὰ ὀνόματα γράμμασιν ἐπιχωρίοις γλώσσῃ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἓξ τῶν λίθων ἑκατέρωθεν. οἱ πρεσβύτεροι δ' εἰσὶ κατὰ ὦμον τὸν δεξιόν. *His inſcripta erant filiorum Iacobi nomina, literis vernaculis noſtra lingua, in utroque lapide ſena. Majores natu dextrum humerum obtinebant.*

CCCCXLVII. Nihilominus Gemarici, cum Babylonici tum Hierosolymitani, alium omnino comminiscuntur ordinem. Volunt enim nomina filiorum Leæ primum scripta esse, ut *Ruben*, *Simeon*, *Levi*, *Iehuda*, *Isacar*, & *Zabulon*. postea nomina filiorum ancillarum, & filiorum quidem Bilhæ ut *Dan* & *Nephtali*, ante nomina filiorum Zilpæ *Gad* & *Aser*, postremum nomina filiorum Rachelis, ut *Ioseph* & *Benjamin*. hoc modo:

שמעון	ראובן
יהודה	לוי
זבולן	יששכר
דן	נפתלי
אשר	גד
בנימן	יהוסף

Tali modo lapidibus pretiosis insculpta fuisse nomina tribuum tradidit Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap.* IX. Et sic quidem ibi depinguntur.

Nota quod *Nephtali* dextro inscribatur ante *Dan*: hanc ob causam ut in unoquoque lapide non tantum sex nomina, sed & viginti quinque litteræ reperirentur. Deinde nomen Josephi scribitur cum litera ה hoc modo יהוסף pro יוסף ob eandem rationem, scilicet ut in isto lapide reperirentur XXV. literæ. Credunt enim Hebræorum magistri in unoquoque lapide debere reperiri XXV. literas, ut omnes tribus constarent quinquaginta literis. Audiamus Maimonidam: ששה על אבן זו וששה על אבן זו כתולדותם וכותבין שם יוסף יהוסף׃ ונמצאו כ״ה אות באבן זו וכ״ה אות באבן זו וכן היו כותבין והאבן שכתוב בה ראובן על כתיפו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתיפו השמאלית׃ *Sex* (nomina) *super hunc lapidem & sex super illum, secundum suas generationes. Et scriptum erat nomen Iosephi* יהוסף *ut reperirentur* XXV. *literæ in unoquoque, lapide. Sic autem scripta erant, ut in dextro humero primum nomen fuerit* Rubenis, *in sinistro autem* Simeonis. Eodem modo explicatur ab Abarbanele *Parascha Tezave*. Hæc autem desumpta sunt a Gemaricis, *Massechet Sotah cap.* VII. Hierosolymitani בני לאה מיכן ובני רחל מיכן חד מיכן וחד מיכן בני שפחות מאמצע׃ *Filii Leæ ab uno latere, & filii Rachelis ab altero, & filii ancillarum in medio.* Et paulo post: כשם שהן חולקין כאן כן חולקין באבני

באבני אפוד במלאותם· בדי שיהו עשרים וח׳ מכן והלא אינן אלא ארבעים ותשעה
א״ר יותנן בנימן רזהולדותם מלאי א״ר יודה בר זבידא יתוסף מלא סדות ביהוסף
שמו׳ והלא אינן אלא עשרים שלשה מכן ועשרים ושבטה מכן אמר רבי יוחנן
בנימן הירה חצוו בן מכן וימין מכן אמר רבי זבירה ויאות מי כתוב ששת שמותם
לא׳ אלא משמותם· משמותם ולא כל שמותם· הראשונים נבתכים ממינו של כ״ג
משמאלו של קורא והאחרונים נכתבין משמאלו של כ״ג מימינו של קורא·
הראשונים אינן נכתבין של כדר שיהודה מלך האחרונים נכתבין על סדרי·

Quemadmodum disponuntur hic, ita etiam disponuntur in lapidibus Ephodi, ut essent viginti quinq; in unoquoque latere. Sed nonne reperiuntur tantum XLIX? *Doctor Iohannis dicit* Benjamin *replebit. Doctor Iehuda filius Zebida dicit* Josephus *implebit, per nomen* Joseph. *At non reperiuntur nisi* XXIII. *litere ab hac parte, &* XXVII. *ab illa parte. Dixit Doctor Iohannes,* Benjamin *nomen divisum erat:* בן *ab una parte &* ימין *ab altera parte. Dixit Doctor Zebida, Sane nonne scriptum est* sex nomina eorum? *Non*, sed e sex nominibus eorum; *Ex nominibus eorum, non autem integra nomina eorum. Priora scripta erant in dextro* (humero) *Summi Pontificis, & in sinistro legentis. Et posteriora scripta erant in sinistro S. Pontificis, & in dextro legentis. Priora non erant scripta ordine; quia Iudah Regno potitus erat. Sed posteriora ordine scripta erant.* Babilonici hæc habent. אמר רב כהנא כדרך שחלוקין באן כן
חלוקין באבני האפוד מיתיבי שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול של כתיפו
אחת מכאן ואחת מכאן ושמות שנים עשר שבטיי כתוב עליהם ששה על אבן
ו ושטת על אבן זו שנ׳ ששה משמותם על האבן האחת וג׳ שניה כתולדותם
ולא ראשונה בתולדותם כפני שיהודה כוקדם וחמישים אותיות היו עשרים
וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו חנינא בן גמליאל אומר לא כדרך שחלוקין
בחומש הפקודים חלוקין באבני אפוד אלא כדרך שחלוקין בחומש שני כיצר
בני לאה כסידרן בני רחל אחת מכאן ואחת מכאן ובני שפחות באמצע ואלא מה
אני מקיים בתולדותם בשמותם שקרא להם אביהן ולא בשמות שקורא להן
משה ראובן לא ראובני שמעון ולא שמעוני דן ולא הדני גד ולא הגדי׃

Dixit doctor Cahana, quemadmodum disponuntur hic ita disponuntur in lapidibus Ephodi. Respondent, Summus Pontifex habebat duos lapides pretiosos in humeris suis, unum in singulo latere, & nomina duodecim tribuum iis inscripta erant, in quolibet lapide sex nomina, uti dictum est (Ex XXVIII. X.) sex nomina in uno lapide &c. *Posteriora scripta erant secundum generationes suas, non autem priora, quia Iuda præcedebat. Erant autem quinquaginta litere,*

ra, scilicet viginti quinque in quolibet lapide. Doctor Chanina filius Gamlielis dixit: Non eodem modo disponuntur in lapidibus Ephodi, quo disponuntur in libro הפקודים (Numeror. cap. 1.) *Sed quemadmodum* δευτερώσει (Exod. cap. 1.) *Hoc scilicet modo, ut Filii Leæ & Rachelis suo ordine positi sint. Quidam ab hac, & quidam ab illa parte. Et filii ancillarum in medio. Sed quid ego inde concluderem?* Secundum ætates suas, *id est*, secundum nomina sua: *quemadmodum eos vocavit pater eorum: non autem quemadmodum eos vocavit Moses:* Ruben, *non* Rubeni, Simeon, *non* Simeoni, Dan *& non* Haddani; Gad *& non* Haggadi. Respiciunt hic Gemarici ad Deuter. cap XXVII. vers. XII. XIII. & ad Exodi cap. I. Priori enim loco legimus: *Hi stanto ad benedictionem populo in monte Gerizzinorum, quum transiveris Jordanem*, Schimeon, *&* Levi *&* Iehuda, *&* Issacar, *&* Joseph *&* Binjamin. *Hi vero stanto ad maledictionem in monte Hebali*, Ruben, Gad *&* Ascher, *&* Zabulon, Dan *&* Nephtali. quasi hoc modo stetissent.

קללה	ברכה
ראובן	שמעון
גד	לוי
אשר	יהודה
זבולן	יששכר
דן	יוסף
נפתלי	בנימן

Exodi autem Cap. I. hoc modo:

בנימן	ראובן
דן	שמעון
נפתלי	לוי
גד	יהודה
אשר	יששכר
יוסף	זבולן

Sed

Sed de hisce variis ordinibus & dispositionibus plura habebimus capite sequenti, ubi de nominibus in Pectorali agendum erit. Ordinem autem illum observatum fuisse, quemadmodum cum priori loco posuimus, ut eum ponit etiam Jarchius, ego nullus dubito, cum sit revera secundum generationes filiorum Israelis: & eo magis hoc credo cum eodem ordine sculpta fuerint in pectorali, quod suo loco patebit.

CCCCXLVIII. Dicuntur etiam lapides illi אבני זכרון לבני ישראל *Lapides memoriales filiis Israelis*: quia scilicet *eos tulit in humeris coram Deo ad recordationem*, ut addit Moses. Hoc est duodecim nomina tribuum Israelis duobus his lapidibus insculpta erant, ut per ea Pont. Max. omnes duodecim tribus sibi in memoriam revocaret cum sacrificaret, ut pro omnibus tribubus sacrificaret, omnesque secum in templum portaret & pro iis thymiamata & preces faceret. Sed de his plura dicimus suo loco.

Hic etiam Moses mentionem facit duarum catenularum, quibus pectorale adhærebat Ephodo. ושתי שרשרות זהב טהור מגבלות תעשה אתם מעשה עבות ונתתה את שרשרות העבתות על המשבצות: *Et duas catenas auri puri æquabiles facies illis, opere tortili, & aptabis catenas tortiles fundis.* Sed de his catenis, cum pertineant ad *Pectorale* magis quam ad Ephod, hic non multa dicemus. Omnia fusius tractabimus capite sequenti.

CCCCXLIX. Præter lapides istos pretiosos in humeralibus; duos etiam aureos annulos habebat Ephod, quibus annectebatur *pectorale.* Sic de iis loquitur Moses versu XXVII. ועשית שתי טבעות זהב ונתתה אתם על שתי כתפות האפוד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו ממעל לחשב האפוד: *Et facies duos annulos aureos, & pones eos supra duo humeralia Ephodi inferne in anteriori parte ejus e regione commissuræ ejus, supra cingulum Ephodi.* Quamvis hæc dicantur postquam Moses *Pectorale* descripsisset, nihilominus ad Ephodum magis quam ad pectorale referri debent. Maimonides existimat quatuor annulos aureos Ephodo additos fuisse; scilicet superne in humerali ad משבצות *gemmatas fibulas*, religuos duos inferne circa חשב האפוד *cingulum Ephodi.* Vide *Hil. Kele Hammikd.* c. VIII. Ubi sic sermocinatur ועושה בכל כתף שתי טבעות אחד מלמעלה כראש הכתף ואחד מלמטה לכתף למעלה מן החשב: *Et fecerunt in quolibet humerali duos annulos, alterum superne initio humeralis, alterum autem inferne supra cingulum.* Sed unde hæc expiscatus sit vellem ab aliis audire,

dire, cum ipſe id non oſtenderit. Nec opus eſt quatuor annulis in Ephodo, cum id duobus fieri potuerit: quod manifeſtius erit capite ſequenti ubi de Pectorali agendum erit.

CCCCL. Ex omnibus illis quæ jam a nobis dicta ſunt, ſatis conſtat, quid fuerit Ephod? ſcilicet veſtimentum breve χιτὼν & ἀμάσχαλον, conſtans duabus plagulis in humeris fibulis aureis gemmatis nexis, & inde ad dimidias nates dependentibus, quarum altera poſterior tergum, altera anterior pectus & ventrem tegebat, anteriori plagula habente duo humeralia attexta, & in utroque humero lapidem Sardonychem aureis fundis inſitum, quibus inſculpta erant XII. nomina tribuum Iſraelis, quibuſque appendebatur Pectorale; & infra axillas attexta duo lora, in utroque latere unum, quibus corpori tanquam cingulo aſtringerentur plagulæ; cum duobus tandem annulis aureis paululum ſupra iſtud cingulum Ephodi, quibus *Pectorale* Ephodo inferius annecteretur. Hæc ſequenti tabula clariora erunt.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. & B. שתי פירין duæ plagulæ ex quibus Ephod componitur. A. anterior. B poſterior.

α. α. שתי כתפות האפוד *duo humeralia Ephodi.*

β. β. חשב האפוד *cingulum Ephodi*, ſive duo lora quibus pro cingulo utitur Sum. Pontifex in ſtringendo Ephodo, ipſi Ephodo attexta.

γ. γ. שתי טבעות זהב על שתי כתפת האפוד כלמטה ומלמעל לחשב האפוד :
Duo annuli aurei in duobus humeralibus ſed inferius verſus ipſam plagulam, ſupra cingulum Ephodi.

δ. δ. משבצות זהב *fundæ aureæ* cum ſuis lapidibus שהם, quæ fundæ aureæ etiam tenent locum fibularum, quibus anterior & poſterior plagula in humeris cohærebant.

His fundis, ſive fibulis etiam appendebatur חשן *Pectorale*, catenulis aureis.

ε. Τὸ ϛέρνȣ τὸ μέσον ἀπερίπλυκτον, ſive διάκενον ἐνδύματος, *Medium pectus intectum*, aut *vacuum veſtimenti* inter duo humeralia, cui pectorale adaptatur, ut habet Joſephus.

Tale

Pag. 178.
δ
δ
ε
α
α
γ
γ
A
β
β

CCCCLI. Tale igitur fuit Ephodum Sacerdotale, ut Israelitæ omnia fere vestimenta gestarent, *tunicam*, *pallium*, *pileum*, sic & *Ephodum*, quibus & ipsi Sacerdotes utebantur. Sed quemadmodum fere omnia vestimenta Israelitarum valde differebant a vestibus Sacerdotum, etsi eodem nomine venirent, sic & *Ephodum* Israelitarum omnino aliud fuit quam Ephodum Summi Pontificis. Ita quidem legimus Annam Samueli filio suo etiam fecisse אפוד: sed *lineum* fuisse sacra scriptura simul testatur, dicitur enim אפוד בד: (pessime Septuaginta habent ἐφὼδ βὰρ pro ἐφὼδ βάδ.) *Ephodum lineum.* 1 Samuel. cap. II. XVIII. Sed & forma procul dubio a S. Pontificis differebat; non enim legimus illud habuisse talia humeralia, & cingulum, & lapides pretiosos & anulos aureos. I. Sam. cap. XXII. XVIII. etiam legimus Dojegum Adomæum irruisse in Sacerdotes, & morte affecisse eodem die octoginta quinque viros gestantes אפוד בד *Ephod lineum.* Ubi iterum Septuaginta corruptissime, non tantum *trecentos quinque* viros, pro LXXXV. ponunt, sed & *Ephod* tantum scribunt omisso τῷ βάδ; cum non tantum mentio fiat de Ephodo, sed de *Ephodo bad*, scilicet de *lineo.* David dicitur etiam חגור אפוד בד *Cinctus Ephodo lineo.* II. Sam. VI. XV. I. Chron. XV. XXVII. Sed in omnibus istis locis omnino aliud Ephodum intelligendum est, quam illud quod gestabat Summus Pontifex, & de quo nos agimus. Nam alterius erat materiæ, non ex hyacinthino, purpura, coccino, bysso retorta & auro, sed ex puro lino facta erant Ephoda Samuelis, Davidis & aliorum; & formam omnino aliam fuisse mihi persuasissimum est. Sunt itaque qui putant intelligi per אפוד בד, *tunicam lineam* qualem habebant omnes Sacerdotes. Talia puto fuisse Ephoda Samuelis, LXXXV. Sacerdotum quos occidit Doeg, & istius Levitæ, de quibus fit mentio 1 Sam. XXII. Judic. XVIII. Et in hac quidem sententia est Doctissimus Hieronymus, in Hebraicis reliquis Patribus omnibus præferendus, in *Epist. ad Marcellam*; ut etiam crediderit Samuelem ideo Ephod habuisse, quod fuerit Levita: & quotiescunque in S. Scriptura sermo fit de Ephodo, id semper de aliqua veste Sacerdotali intelligi debere. Sed, cum venia doctissimi viri dictum sit, errat Hieronymus. Nam David nec Levita nec Sacerdos fuit, & tamen Ephodo cinctus erat. Levitæ nullam habebant prorsus vestem sacerdotalem. Nec ullus Sacerdos Ephodum sacerdotale gerebat, præter Summum

mum Pontificem. Uno verbo, nullum Ephod Sacerdotale ex puro lino factum erat. Alii itaque credunt Ephoda illa fuisse tantum vestes aliquas elegantes byssinas, quales viri honoratiores gerere solebant. In hac sententia sunt Kimchius, & Rabbi Levi Ben Gerson ad I. Sam. XXII. XVIII. ut ut non plane recedant a sententia Hieronymi, quo nomine etiam refutari videntur ab Aben Ezra Exod. XXVIII, VI. Putant enim illi, viros istos, quos Doeg occidit, dignos fuisse ut portarent Ephodum, quod Aben Ezræ non placet; cum nemo dignus fuerit ut hoc vestimentum gereret quam solus Pont. Maximus. Sed per *Ephod bad* S. Scripturam intelligere, vestem aliquam virorum honoratiorum, ipsi etiam testantur Seniores II. Sam. VI. vers. XV. Ubi pro *Ephod bad* habent: *καὶ ὁ Δαβὶδ ἐνδεδυκὼς ςολὴν ἔξαλλον Et David indutus erat stola eximia.* Est itaque illis *Ephod* nihil aliud quam *stola.* Idem plane videtur intelligere Chaldæus Jonathan, cum habeat כרדוט רבוץ *cheirodotam byssinam*: כרדוט vocem esse Græcam, *χειροδωτόν*, sed verpulorum more corruptam, minime dubito. Ideo & Thamaris vestem, quam suo loco ostendimus esse tunicam manicatam, sive *χειροδωτὸν*, eodem vocabulo כרדוט exprimit. Eodem igitur sensu, ut omnes Israelitæ, saltem honoratiores, habebant אבנט, מעיל, כתונת &c. eodem sensu etiam habuisse videntur אפוד, quod scilicet & forma & materia a Sacerdotali multum discreparet.

CCCCLII. Judicum cap. XVII. & cap. XVIII. etiam fit mentio de quodam Mica, cui erant ædes Deorum & qui Levitam conduxit ut ei esset Sacerdos eique fecit אפור תרפים ופסל *Ephodum Teraphim & Idolum.* Cujus autem formæ & materiæ illud Ephod fuerit, non dicitur. Ut ut sit, tunc temporis nullus fuit Rex in Israele & unusquisque pro arbitrio suo vivebat. Cum itaque ex Levita Sacerdotem fecerint contra legem & *Theraphim sculptile*, puto & ipsum Ephodum quoque plane aliud genus vestimenti, quam Ephodum Summi Hebræorum Pontificis fuisse. Sed de hoc Ephodo, ut & præcipue de Theraphim, plura dicemus infra, ubi etiam examinabimus *Ephod* & *Theraphim* Hoseæ cap. III. IV. Tandem etiam mentio fit de *Ephodo fusilis auri* Esaiæ XXX. XXII. Sed per illud Ephod Propheta proculdubio nihil aliud intelligit quam *tunicam*, aut pallium, aut aliud etiam aliquod genus vestimenti quo Deorum statuas vestire solebant Idololatræ. Quidquid est, manifestum est *Ephodum* nomen fuisse alterius vestimenti, præter illud quod gerebat Summus Pontifex. Coroni-

CCCCLIII. Coronidis loco hic addam mirificam plane descriptionem Ephodi, quam nobis dedit Suidas in voce *Ephod.* Ἐφούδ. τὸ μὲν ὄνομα ἑβραϊκὸν, ἑρμηνευόμενον δήλωσιν ἢ λύτρωσιν σημαῖνον. τὸ δὲ εἶδος αὐτοῦ σπιθαμαῖον ἦν. ὕφασμα δίκην περιστηθίου ἐκ χρυσονήμου τέχνης ποικίλης πεποιημένον. καὶ ἐν μὲν τῷ μέσῳ εἶχεν ὥσπερ ἀστέρα ὁλόχρυσον. ἑκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ, δύο σμαράγδους ἔχοντας ἀνὰ ἓξ τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῶν σμαράγδων, λίθον ἀδάμαντα. ἡνίκα γοῦν ἔμελλεν ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾶν τὸν Θεὸν περί τινος κεφαλαίου, ἐδέσμει αὐτὸ ἐν τῇ ἐπωμίδι, κατὰ μέσον τοῦ στέρνου. καὶ ἐπετίθει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν. καὶ εὑρίσκετο ἐν ταῖς παλάμαις αὐτοῦ ἐξηπλωμένον ὥσπερ πυξίον. καὶ ἀποβλέπων εἰς τὸ ἐφοὺδ, ἠρώτα τὸν Θεὸν τὸ ἐρώτημα. καὶ εἰ μὲν ἀρεστὸν ἦν τῷ Θεῷ τὸ ἐρώτημα, εὐθέως ἐξήστραπτεν ὁ ἀδάμας λίθος, καὶ ἐφεγγοβόλει ἀκτῖνας ἐκπέμπων. εἰ δὲ οὐκ ἦν ἀρεστὸν, ἔμενεν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει ὁ λίθος. εἰ δὲ ἔμελλεν ὁ Θεὸς εἰς μάχαιραν παραδιδόναι τὸν λαὸν, ἐγένετο αἱματώδης. εἰ δὲ θανατικὸν ἔμελλεν, ἐγένετο μέλας. Ephud. *Hoc nomen quidem Hebraum est, & significat doctrinam & redemptionem. Forma autem ejus erat instar spithama* (i. e. magnitudine aut longitudine spithamæ) *Tela erat instar pectoralis ex aureis filis arte variegatoris factum. Et in medio habuit quidem veluti stellam totam auream, & utrimque duos Smaragdos, quorum uterque sex de duodecim tribubus Israeliticis insculptas habebat, & inter duos Smaragdos lapidem adamantem, Quum autem Sacerdos Deum de re aliqua interrogaturus esset, illud* (Ephodum, aut potius illum adamantem) *allegavit Epomidi* (humerali) *in medio pectoris. Et manus ei supponebat, ut inveniret in palmis suis explanatum tanquam in buxea tabula. Et inspiciens in Ephodum, rogabat Deum super quæstione* (propofita.) *Si autem res de qua quærebatur Deo grata erat, confestim fulgorem emisit lapis Adamas, & fulgidos radios ejaculabatur. Si autem non grata erat res* (de qua quærebatur) *lapis in suo statu remanebat. Si Deus forte populum gladio tradere voluisset, factus est* (adamas) *sanguineus. Si mortalitatem immissurus esset, niger factus est.* Videtur doctissimus Grammaticus per suum ἐφοὺδ intelligere *Pectorale* potius quam Ephodum. Ephodum autem ipsum vocat ἐπωμίδα, more Græculorum. Sed non minus peccat in descriptione illa, sive *Ephodum* sic proprie dictum, sive *Pectorale* intelligas: quod satis clare ostendimus, & adhuc clarius patebit.

Cap. VII.

DE חשן PECTORALE.

חשן Choschen *sive Pectorale. Ejus praeceptum. Variae versiones. Ejus materia eadem quae Ephodi. Eademque ornamenta. Forma Pectoralis.* זרת Zereth, Spithama. חצי אמה *Locus Ezechielis* XLIII. XIII. XVII. *Kimchius, Septuaginta, Iosephus & Maimonides allegati. In rebus sacris non semper intelligi debere duplum. Pectorale* רבוע quadratum, & כפול duplicatum. *Intus cavum. Duplicatum ob firmitatem. Pectorale pretiosissimum omnium vestimentorum. Hinc* נחשית *dictum. In Pectorali quatuor annuli aurei. Duo inferiores introrsum spectabant. Superioribus annulis catena aurea affixa. pectorale solum catenas habuit, non Ephodum.* שרשרות מגבלות κροσσωτά, fimbriae *male dicuntur. Catena cur* שרשרות *dicta?* שרש Radix. *Opere plexili facta erant.* ἔργον πλοκῆς מעשה עבות *cur* מגבלות *dicta?* גבל & חבל *Belgis* **een Kabel.** *Catena annectebantur lapidum fundis aureis in humeralibus. Varii auctores. Pectorale qua ratione Ephodo appensum fuerit? Pectorale ab Ephodo non erat separandum. Tabula repraesentans pectorale. Explicatio Tabulae. Pectorali simile quid habebant Salii apud Romanos.* Ancilia. *Sacerdotes Aegyptiorum. Varii auctores. Pectorale* XII. *gemmis ornatum erat. Fundis aureis gemmae inclusae erant.* משבצות fundae. πλινθίοι. מלא implere lapidibus *quid? Mirifica versio Iosephi de textura secundum lapides. Gemmis insculpta erant nomina* XII. *tribuum.* פתוחי חותם Sculptura sigilli. *Qua arte caelatae sint gemmae? Utrum ordinaria gemmariorum? An extraordinaria?* שמיר Samir. *Vermis adhibitus ad findendos & dolandos lapides ad structuram Templi, & ad calandos lapides in S. Vestitu.* De Samir *Talmudicorum aliorumque Iudaeorum varia commenta. Varii auctores & loca scripturae allegantur.* שמיר Samir σμίρις & σμιρίτης. Smiridis *pulvere gemmae poliuntur & calantur. Quo ordine* XII. *nomina gemmis insculpta fuerint?* כתולדותם *quid? Utrum eodem ordine, quo in humeralibus? Sententia Abarbanelis, Baal Hatturim, Targum*

Ierusa-

Ierusalemitanum, Chaldæi, Rabboth & aliorum. Verus sensus verborum כתולדותם *secundum generationes eorum. Verus ordo quo* XII. *nomina sculpta erant. Iosephus, Maimonides & Iarchius allegantur, Omnes literæ Alphabeti in gemmis reperiebantur. Quo modo literæ* חטצק. *Præter duodecim nomina tribuum reperta fuisse etiam, (secundum quosdam) nomina* אברהם׳ יצחק / יעקב, & שבטי יה, *denique* שבטי ישורון. *Varia utriusque loca Gemaræ, Ialkut, Rabboth & aliorum allegantur. Opinio Rabbi Bechai & Baal Hatturim. In quolibet lapide sex fuisse literas, in toto Pectorali septuaginta duas.*

CCCCLIV. HActenus de *Ephodo*, jam *Pectorale* detexendum erit. Hebræis dicitur חשן *Choschen*, & nonnunquam חשן המשפט. *Choschen Mischpat.* Præceptum ejus exstat Exodi XXVIII. XV. & XXXIX. Chaldæus habet חשן דינא *Choschen dina.* Septuaginta λόγιον τῆς κρίσεως· Josephus λόγιον. Vulgatus *Rationale judicii.* Hieronymus *Rationale.* Lutherus Amptschildlein. Belgæ: een Borst-lap des gerichts. Galli *Pectoral du jugement.* Arabs بدرة الحكومة *Indumentum Iudicii:* est enim بدرة *lorica brevis*, ut habet Gigæus.

CCCCLV. Materia Pectoralis eadem est quæ & Ephodi. Factum enim erat: כמעשה אפוד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר *sicut opus Ephodi, ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & bysso retorta.* Easdem etiam figuras intextas habuit ad ornatum, quales conspiciebantur in Ephodo: erat enim מעשה חשב *opus artificiosissimum*, ut loquitur Moses. De מעשה חשב nos satis suo loco.

CCCCLVI. Forma erat quadrata, longitudine & latitudine spithamæ. Sic enim Moses versu XVI. רבוע יהיה כפול זרת ארכו וזרת רחבו *Quadratum erit duplicatum, longitudine spithamæ & latitudine spithamæ.* זרת *spithamam* significare discimus ex Ezech. XLIII. vers. XIII. collato cum versu XVII. Ubi זרת explicatur per חצי אמה *dimidium cubiti.* Eodem sensu explicatur a Kimchio in libro Radicum: dicit enim זרת significare *tres palmos*, sive *duodecim digitos.* Hinc Septuaginta pro זרת ponunt σπιθαμῆς *palmum.* Germanis ein spanne idem ac Græcum σπιθαμή, aut ab extensione manus & digitorum, quod Germanis est spannen. Optime etiam Josephus *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. Pectorale vo-

est περίτμημα σπιθαμῆς τὸ μέγεθος. *frustum magnitudine spithamæ.* Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. formam τοῦ חשן sic describit: ארכו אמה ורחבו זרת וכופלין לשנים נמצא זרת על זרת מרובע *Ejus longitudo est cubitus, & latitudo ejus spithama. duplicatur in duo, & sic reperitur quadratum spithamæ.* Est igitur spithama dimidium cubiti, quod ex Ezechiele jam modo audivimus: quam proportionem etiam natura docet. Et sane spithama justam continet mensuram ad tegendum pectus viri, quod experientia satis notum est. Ubi notandum, in sacris non semper intelligi debere duplum (ut vulgo explicant auctores) alias Pectorale integrum cubitum, sive quatuor palmos debuisset continere; quod esset absurdissimum: cum viri pectoris latitudo hoc non patiatur, nisi dicamus humeralia Ephodi etiam tecta fuisse Pectorali, quod nemo sanæ mentis affirmabit.

CCCCLVII. Non tantum quadratum erat Pectorale, sed & duplicatum. רבוע יהיה כפול *quadratum erit duplicatum* ut ait Moses. Non erat contextum quadratum, sed integrum cubitum, sive duas spithamas longum, & spithamam unam tantum latum, deinde duplicatum, atque sic quadratum erat, ut modo ex Maimonide audivimus. Revera aliter explicari non potest illud רבוע יהיה כפול *quadratum erit duplicatum.* quorsum enim τὸ כפול nisi hoc sensu? Ex his necessario sequitur Pectorale intus fuisse cavum, ut non male comparatum fuerit marsupio, ejusque usum præstare potuerit. Utrum autem ad latera consutum, aut alio modo clausum, an vero apertum fuerit undique, aut in aliquo latere, nemo facile dixerit. Clausum tamen fuisse, excepto unico latere, instar marsupii, per quod ei indi possint nescio quæ imagunculæ, quas *Urim & Thummim* fuisse credunt, nonnulli tradiderunt. Sed de ista opinione nos plura infra. כפול *duplicatum* fuisse multi crediderunt, ob firmitatem, ne facile laceraretur, quod fieri alias potuisset propter onus, cum ei tot lapides pretiosi, & tot fundæ aureæ, tot annuli & catenulæ adhæserint, ut satis habuerit ponderis.

CCCCLVIII. Omnium vestium hoc genus vestimenti fuit ornatissimum & pretiosissimum: eo usque aureis catenulis, annulis & lapidibus pretiosis ornatum, ut magis ornamentum quam vestimentum videretur. Hic non raro a Judæis מחשה *ornamentum* magis quam בגד *vestis* vocatur: cum revera vix & ne vix quidem usum

ufum veftis præftiterit, fed merum fuerit ornamentum ad gloriam, & decus Summi Pontificis. Sed ornamenta ifta jam fub incudem revocanda funt, & primo aurea deinde gemmea.

CCCCLIX. Primum itaque docet Mofes *Pectorale* habuiffe quatuor annulos, in quolibet fcilicet angulo unum. De duobus annulis in fuperioribus angulis hæc habet Mofes: verfu XXIII. ועשית שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן : *Et facies duos annulos aureos, & adaptabis eos duobus angulis Pectoralis.* Et verfu XXVI. de annulis in inferioribus partibus Pectoralis. ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה : *Et facies duos annulos aureos, & pones eos ad duos angulos Pectoralis fuper oras ejus, e regione Ephodi introrfus.* Hic per שפתו *oram ejus* intelligit infimas oras Pectoralis, quod eo manifeftius eft, quoniam de fuperioribus jam fermonem fecerat. Inferiores autem hi annuli non confpiciebantur integri, introrfus enim erant e regione Ephodi, ut quafi laterent inter Ephodum & Pectorale.

CCCCLX. Duobus autem fuperioribus annulis *catenulæ* infixæ erant, quibus adnecterentur fundis aureis. De his catenulis Mofes verfu XXII. ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור *Et facies Pectorali catenas æquabiles opere plexili, ex auro puro.* De his catenis mentionem jam fecerat Mofes verfu XIV. ubi de Ephodo: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלות תעשה אתם מעשה עבת ונתת את שרשרות העבתת על המשבצות : *Et duas catenas auri puri æquabiles facies illas, opere tortili* (plexili) *& aptabis catenas tortiles fundis.* Sunt qui crediderunt de aliis catenis agi verfu XIV. quam verfu XXII. Quafi Mofes priori loco defcripfiffet catenas Ephodi; pofteriori autem catenas Pectoralis: atque fic quatuor fuiffe catenas. Sed errant, quicunqne hoc crediderunt. Ephodum nullas peculiares habebat; ut in toto facro veftitu præter duas catenas non fuerint, nec pluribus opus erat, ut Pectorale Ephodo adnecteretur. Pectorale folum duas habebat de quibns verfu XXII. Optime igitur Jarchius ad hunc verfum monet, hic agi de iifdem catenis, de quibus mentio fit verfu XIV. priori loco Mofem catenas iftas leviter tantum attigiffe, ut conftaret Ephodi fundis eas aptatas fuiffe, ad portandum *Pectorale*: Sed hic de iis agi tanquam proprio fuo loco, cum factæ fuerint propter Pectorale magis quam propter Ephodum.

CCCCLXI. Dicuntur autem primo : שרשרות נבלות Græci pro שרשרות habent *κροσσωτὰ fimbrias.* Sed an recte, docti viderint, cum fimbriæ talem usum non soleant præstare, qualem habent catenulæ, & cum magis ad infimas oras adnecti soleant, quam parti superiori. Vocantur שרשרות a voce שרש quæ *radicem* significat; ideo quidem, ut animadvertit *Jarchius*, quia factæ erant instar radicum arborum: ut eodem modo quo arbores in terra suis radicibus retinentur, sic & Pectorale per has catenulas Ephodo adnecteretur: deinde hoc modo indicatur, has catenas non habuisse multos annulos, sed constitisse pluribus filis aureis nexis & plexis instar funium, quales etiam fere erant *radices* arborum. Eadem de causa Moses addidit: מעשה עבת, quod Septuaginta *ἔργον πλοκῆς opus plexile* reddunt. Abarbanel catenas illas factas fuisse docet בארינה *per texturam.* Sed per *texturam* proculdubio intelligit *ἔργον πλοκῆς opus plexile*, nam ea quæ nectuntur & plectuntur, etiam texi dicuntur, uti ostendimus lib. I. cap. XVI. Hoc Germani dicerent: **Flechten** a voce Hebræa כפל *caphal* per metathesin literarum, unde & Græcorum πλέκειν. Jarchius habet מעשה קליע *opus implexum.* Bartenora eodem modo explicat; ideo dicit vocari מגבלות a גבל *fune*, quia erant instar funium. ואפשר לפרש מגבלות על מעשה השרשרות שלא תהיינה עשויות חוליות חוליות על צורות השלשלאות של ברזל אשר יאסרו בהם השבוים אך יהיו קלועים בחוטי זהב עד שתהינה עבות בדרך מעשה גבלות : *Potest etiam* מגבלות *explicari de catenis, quod non constiterint ex pluribus articulis, ad formam catenarum ferrearum, quibus vinciuntur captivi, sed plexæ erant ex filis aureis, ut densæ essent instar funium.* Ex his satis manifesto constat quid significet vox מגבלות id est *funes*, prout גבל non minus quam חבל (ג & ח permutantur) funem significat, unde & Belgæ **een Kabel** dicere solent. Sunt tamen qui putant מגבלות significare *æquabiles*; quia catenæ illæ æquales erant magnitudine; aut quia certum aliquem terminum attingebant; dependebant enim ab humero usque ad *Pectorale*: aut etiam denique quia spatium aliquod terminabant inter fundas aureas & annulos Ephodi, quæ est sententia Abarbanelis, ואמר מגבלות תעשה אתם להגיד שיגביל המרחק שיש בין המשבצות ובין טבעות האפוד : *Et dixit* facies eas מגבלות *ad indicandum quod terminent distantiam, quæ est inter annulos Ephodi.* Catenulæ istæ infixæ & adnexæ erant suis extremitatibus annulis superioribus Pectoralis, versu XXIV. ונתתה את שתי עבותות הזהב על שתי הטבעות

Pag
III
F
F
G
G
D
H
H
E

: העבתות אל קצות החשן *Et pones duas catenas tortiles aureas in duos annulos in extremitate Pectoralis.* Sed quemadmodum catenulæ annulis pectoralis adhærebant, ita etiam fundis aureis quibus lapides pretiosi insiti erant, in humeralibus adnectebantur catenulæ suis extremitibus reliquis; ut ita pectorale dependeret a fundis aureis sed per catenulas portaretur. Hoc indicat Moses cum mox addat versu xxv. את שתי קצות שתי העבתת תתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות האפד אל מול פניו : *Et duas extremitates catenarum impones duabus fundis, & adaptabis eas humeralibus Ephodi extrorsum.*

CCCCLXII. Ex his quæ jam dicta sunt facile constabit, qua ratione *Pectorale* Ephodo appensum fuerit: extremitates scilicet superiores catenarum fundis aureis in humeralibus infixæ erant, ut inde totum *Pectorale* dependeret, per superiores suos annulos, quibus adnexæ erant catenarum extremitates inferiores. Pectoralis annuli inferiores annulis humeralium circa Ephodi cingulum hyacinthinis vittis alligabantur & constringebantur: quod patet ex versu xxviii. וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעות האפוד בפתיל תכלת להיות על חשב האפוד : *Et adducent pectorale per annulos Ephodi vitta hyacinthina, ut sit super cingulum Ephodi.*

Additur tandem eodem versu : ולא יזח החשן מעל האפוד *Et non separabitur pectorale ab Ephodo.* Quod Hebræorum sapientes ita intelligunt, quasi pectorale nunquam debeat separari ab Ephodo etiam extra ministerium; ita quidem ut is qui separasset piaculum commisisset, & quadraginta plagis cædi meruisset. Gemara *Massechet Ioma cap.* VII. וא״ר א המזיח חשן מעל האפוד והמסיר בדי ארון לוקה : *Dixit doctor Acha, si quis removerit Pectorale ab Ephodo, aut vectes ab Arca, plagis (XL.) percutietur.* Vide etiam Maimonidem *Hilch. Kele Hammikd. cap.* IX. Nunquam itaque vestiebatur Ephodum, quin & simul vestiretur Pectorale. Sed omnia quæ dicta sunt sequens tabula ob oculos ponet.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. Prima figura exhibet ipsum חשן sive *Pectorale* separatim, & interiorem partem versus pectus Sacerdotis, ut omnes quatuor annuli conspici possent.

B. Quatuor annuli pectoralis טבעות החשן.

C. Se-

C. Secunda figura exhibet pectorale cum pretiosis suis lapidibus quatuor ordinibus dispositis, ita ut singulus ordo tres lapides contineat.

D. Duæ *Catenulæ aureæ* שרשרות כנבלות.

E. Duæ vittæ hyacinthinæ procedentes ex duobus annulis inferioribus, quibus pectorale Ephodo alligatur.

Tertia figura exhibet Pectorale Ephodo adhærens.

F. Duæ שרשרות כנבלות *catenulæ æquabiles*, superius fundis aureis in humerali affixæ, & inferius annulis superioribus Pectoralis.

G. Duo annuli pectoralis, alligati vitta hyacinthina duobus annulis Ephodi, paululum supra חשב האפד *cingulum Ephodi.*

H. חשב האפד *Cingulum Ephodi.*

CCCCLXIII. Huic Pectorali simile quid habuerunt Salii Sacerdotes apud Romanos: qualia erant eorum *Ancilia*, quæ supra tunicam pictam in Pectore gestabant. Dionysius Halicarnassæus *Antiquit. Rom. lib.* II. χιτῶνας ποικίλους χαλκέαις μίτραις κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas, æreis balteis cingebant.* Per *æreos balteos* intelligit proculdubio *Ancilia*, tanquam Pectorale, non minus quam balteos. Hoc sane docet Livius *lib.* IV. Tunicæ quæ pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum Pectori tegumen. Videntur itaque *Ancilia* habuisse ænea quædam cingula, quibus corpori supra tunicam alligabantur. De iisdem *Ancilibus* & *balteis* latis æneis Saliorum multa habet Plutarchus *in Numa.* τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάβωσιν ἐν τῷ Μαρτίῳ μηνὶ, φοινικοῦς μὲν ἐνδεδυμένοι χιτωνίσκους, μίτραις δὲ χαλκαῖς ὑπεζωσμένοι πλατείαις, καὶ κράνη χαλκᾶ φοροῦντες, ἐγχειριδίοις δὲ μικροῖς τὰ ὅπλα κρούοντες. (Salii) *mense Martio, Phœniceis tunicis vestiti, & latis balteis æneis cincti, galeasque æneas ferentes, cum parvis pugionibus, quibus percutiebant.* Quomodo e cœlo demissum sit primum *Ancile*, & ob quam causam ita dictum sit, ibidem Plutarchus fuse docet. Veram Ancilium figuram exhibent nummi Augusti, cum hac inscriptione P. STOLO. III. VIR. & ANCILIA. ut & Anton. Pii, ut videre est in Nummis Arschotanis, & apud Choulium. De cæteris ornamentis, quæ in Pectore gestare solebant Ægyptiorum Sacerdotes & alii, infra plura dicemus, ubi de *Vrim* & *Thummim* agendum erit. De Saliorum Ancilibus vide etiam Virgilium *Æn. lib.* VIII.

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo
Extulerat.

Pretio-

CCCCLXIV. Pretiosissimis lapidibus ornatum erat Pectorale, duodecim scilicet, quot erant tribus Israelitarum. Atque ita fuerunt distributæ gemmæ illæ, ut quatuor darentur ordines per totum Pectorale, & in quolibet ordine tres lapides. Sic enim versu xvii. ומלאה בו מלאת אבן ארבעה טורים וג׳ *Et implebis illud impletione lapidis, quatuor ordinibus*, &c. Postea explicabitur, quinam in quolibet ordine.

CCCCLXV. Inclusi autem erant hi lapides fundis aureis, eodem modo quo gemmæ in annulis contineri, & fundis, sive palis aureis includi solebant: quod intelligit Moses versu xx. משבצות זהב יהיו במלואותם: *funda aurea erunt, quibus continebuntur.* Libro 1. cap. xvii. jam docuimus quid significet vocabulum משבצות? *fundas* scilicet, quibus lapides in annulis aureis continentur: atque ideo dictam esse tunicam interiorem כתנת תשבץ quasi diceres *tunicam fundis consitam*, quia ita contexta erat variis πλινθίοις quasi ornata fuisset fundis & palis, quibus gemmæ includuntur verbo מלא *implere.* ומלאת בו מלאת אבן & *implebis illud impletione lapidis*: quia scilicet fundæ illæ lapidibus impletæ erant: quo sensu etiam explicantur verba ista a Jirchio, nam ad hæc verba commentatur: על שם שהאבנים מלאות גומות המשבצות הכתיקנות להן קורא אתן בלשון מלואים: *Quia lapides replent profunditates fundarum ipsis adaptarum ideo exprimit eos verbo repletionis.* Abarbanel Parascha תצוה observat, Mosen hic loqui de impletione lapidis in singulari, non autem lapidum in plurali: quod omnes scilicet lapides ita repleverint Pectorale, quasi omnes fuerint unicus tantum lapis. Mirifica plane est versio Septuaginta Interpretum; nam hæc verba: ומלאת בו מלאת אבן sic verterunt: Καὶ καθυφανεῖς ἐν αὐτῷ ὑφάσματα κατὰ λίθον. *Et contexes in eo* (Pectorali) *texturas secundum lapidem.* Sane quomodo hoc intelligant, & quid per ὑφάσματα *texturas* suas velint, fateor me ignorare, nisi forte eorum mens fuerit: in textura ipsa observatos fuisse ordines quosdam, quibus deinde facilius fundæ aureæ cum suis lapidibus adaptarentur. Sed lubentissime accedo sententiæ Abarbanelis; qui putat ita omnes istos lapides insitos fuisse quasi unicus tantum fuisset lapis. Proculdubio omnes istæ fundæ duodecim ex unica massa auri constabant: ita ut unica ista massa auri xii. fundas haberet, quibus singulis gemma indita erat, prout fieri solet ab aurifabris.

CCCCLXVI. Hisce autem gemmis insculpta erant nomina filiorum

rum Jacobi: ut singulus lapis nomen unum contineret. versu xxi. והאבנים תהיין על שמות בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט: *Et lapides erunt secundum nomina filiorum Israelis duodecim, secundum nomina eorum, sculptura sigilli, quisque secundum nomen suum erit, pro duodecim tribubus.* Hæc verba satis sunt clara: nempe singulo lapidi insculptum fuisse nomen alicujus filii Jacobi, capitis scilicet alicujus tribus, ita ut quemadmodum xii. tribus, sive filii Israelis fuerunt, ita & duodecim lapidibus totidem nomina tribuum insculpta fuerint. Sculpta autem erant פתוחי חותם *sculptura sigilli*, id est eadem arte qua & sigilla insculpi solebant. Sed de his etiam vide capite præcedenti, ubi de lapidibus in Ephodi humeralibus.

CCCCLXVII. Notandum hic est, ex sententia Judæorum, gemmas hasce cælatas esse non vulgari arte, quemadmodum id vulgo fieri solet; sed vermiculo aliquo, quem שמיר *Samir* vocant, cujus virtute etiam lapides-cæsi sint ad ædificationem Templi. Scilicet *Samir* est vermis instar grani hordei, creatus vespera Sabbathi, inter decem istas res, quæ tunc temporis creabantur, hominibus demum notus factus tempore Salomonis, & per ejus sapientiam. Animalculum, ut ut mollissimum instar omnium vermium, tanta tamen vi præditum, ut durissimas etiam rupes & montes & marmora & adamantes diffindere nullo negotio queat. Cum itaque Rex Salomo templum ædificare decrevisset, e saxis & marmoribus exquisitissimis, nullo adhibito ferro, aquilæ mandat ut hunc vermen ex paradiso adferret (nisi forte allatus sit ab Asmodæo Rege Dæmonum) quo facto, & verme hoc lapidibus & saxis adhibito in partes dissilire ad quæsitam formam omnia coegit, & polivit, unde templum extructum est. Sed Deo jam notus erat & Mosi, cum ejus opera etiam tabulæ legis & gemmæ Ephodi expolitæ & cælatæ fuerint. Servatus quoque fuit in arca plumbea furfuris Plena, usque ad vastationem templi primi. Hoc igitur vermiculo (non ordinaria arte gemmariorum) non tantum expolitæ sunt gemmæ pectoralis, sed & nomina duodecim tribuum insculpta. Si quis putet hæc esse fabulosa, ne in errore hoc impio pereat, consulat, si ei datum est, magistrorum traditiones Codice *Cholin cap.* iii. *Sota cap.* ix *Gittim cap.* vii. *Pirke-Avoth cap.* v. & alios. Quamvis Traditiones istas legerim & examinaverim, mihi tamen sunt putidæ fabulæ & nugæ, solis Judæis dignæ.

1 Reg.

1 Reg. VI. VII. non legimus lapides politos & dolatos fuisse opera שמיר *Samir*, nec tabulas legis, nec gemmas pectoralis. Mentio quidem fit שמיר *Samir* Ezech. III. IX. Ef. V. VI. & X. XVII. & alibi. Sed aut senticetum significat, aut lapidem durissimum. Uno verbo שמיר quando sumitur pro lapide, significat *Smiridem*, Græcis dictus σμίρις & σμιρίτης. Smiridis autem pulverem adhiberi ad poliendas & cælandas gemmas norunt & testantur auctores, qui scripserunt de gemmis & lapidibus. Videatur Boetius, De Laetius & alii. Hoc pulvere (nisi quædam & pulvere adamantino) & S. Pontificis gemmæ proculdubio arte gemmariorum, in qua docti erant Belzeleel & Oliahabus, cælatæ sunt, unde fabula de verme *Samir*. De *Samir* plura si quis scire desiderat, adeat Buxtorfii Lexicon, & Bochartum *de Animal. Tom.* II. *lib.* IV. *cap.* XI.

CCCCLXVIII. Quo ordine nomina illa lapidibus insculpta fuerint, non dicitur expressis verbis, sed tantum: *quisque secundum nomen suum.* Capite præcedenti, ubi de iisdem nominibus in duobus lapidibus Ephodi humeralibus egimus, audivimus, omnia ista nomina sculpta fuisse כתולדותם *secundum generationes eorum.* Quomodo autem verba illa varie ab interpretibus intelliguntur ibi ostendimus. Abarbanel ad legem Parascha Thezave, in ea quidem est sententia, nomina in pectorali non eodem modo fuisse disposita, quemadmodum in lapidibus humeralis, sed secundum vexilla tribuum Israelis Num. cap. II. Sic enim ille:
והנה באפור צוה שיהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיתה הכוונה
האלהית שיהיו שמות השבטים בשתי כתפות הכהן כדי שבנשיאות כפיו
יתפלל עליהם ויברכם ומפני זה היו ששה משמותם בכתף אחד וששה משמותם
בכתף האחר ולא היה בעבור בד׳ טורים מסודרים אבל בחשן שהיה מקום לטורים
צוה יתברך שישימו אבנים בארבעה טורים כנגד ארבעה דגלים שנחלקו בהם
השבטים במדבר כי היו בכל דגל שלשה שבטים כמו שיתבאר בסדר במדבר
סיני וכן בחשן היו שלשה אבנים בכל טור כנגד שלשה השבטים ההם
ולזה נטו חכמים ז״ל כמדרש ולכן אחשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים
בחשן כמו שנולדו אלא כמו שהיו דגלים כי היו בטור האחד יהודה יששכר
וזבולן כמו שהיה בדגל מזרח· ובטור השני ראובן שמעון וגד כמו שהיה בדגל
תימנה· ובטור השלשי אפרים ומנשה ובנימין כמו שהיה בדגל ימה ובטור הרביעי
דן אשר ונפתלי כמו שהיה בדגל צפונה ומפני שלא נכתבו ולא הונחו בחשן כסדר
תולדותם אלא כסדר הדגלים לכן לא נאמר בחשן כתולדותם כמו שנאמר באפור:
Ecce in Ephodo erat mandatum, ut nomina duodecim tribuum in duobus lapidibus sculperentur, quia Deus voluit ut nomina tribuum essent

 in

in duobus lapidibus humeralium Sacerdotis, ut in elevatione manuum pro eis oraret, vota conciperet: ideoq; sex nomina eorum erant in unoquoq; humero, non autem erant quatuor ordinibus disposita. Sed quia in Pectorali locus erat ordinibus, jussit Deus, ut lapides disponerentur quatuor ordinibus, secundum quatuor vexilla, quibus distinguebantur tribus in deserto; erant enim in unoquoq; vexillo tres tribus, quemadmodum constat, sectione Bemidbar Sinai. *Sic in Pectorali erant tres lapides in singulo ordine, pro tribus istis tribubus. Eo etiam propendent Sapientes nostri beata memoria, in suis expositionibus. Ideo ego existimo nomina tribuum non fuisse disposita in Pectorali quemadmodum nati erant,* (secundum ætatem filiorum Jacobi) *sed quemadmodum vexilla erant disposita. Erant autem in primo ordine* Jehuda, Ifchafcar, *&* Zabulon, *prout erant in vexillo Orientali. In secundo ordine erant,* Ruben, Sehimeon *&* Gad, *ut erant in vexillo Occidentali. In tertio ordinde erant,* Ephraim, Menasseh, & Benjamin, *ut in vexillo Meridionali. Et in quarto ordine erant,* Dan, Ascher, *&* Nephtali, *ut in vixillo Septentrionali. Et quia non scribuntur nec disponuntur in Pectorali secundum ordinem nativitatis sed secundum ordinem vexillorum, ideo in Pectorali non dicitur*: secundum generationes eorum, *quemadmodum dicitur in Ephodo.*

Igitur secundum Abarbanelem nomina illa hoc ordine scripta erant:

זבולן	יששכר	יהודה
גד	שמעון	ראובן
בנימין	מנשה	אפרים
נפתלי	אשר	דן

Sed

Sed hæc ab Abarbanele gratis dicuntur; nullam enim adfert sufficientem rationem, nec auctoritatem qua sententiam suam probaret: immo contrarium apparet ex optimis auctoribus, ut Baal Hatturim Exodi XXVIII. quem mox citabimus, & Targum Jerusalemitanum parascha *Thezave*, Paraphrastes Chaldæus in Cantic. Cantic. cap. V. vers. XIV. *Schemot Rabboth* in eadem *Parascha*; & *Bemidbar Rabboth. Parascha* II. nisi quod tertius ordo parum invertatur, ponitur enim גד *Gad* ante נפתלי *Nephtali*, putarunt in Pectorali nomina scripta fuisse, non quidem secundum ætates sed secundum Matres: ita quidem ut nomina filiorum Leæ duos priores ordines obtinuerint, *Ruben*, *Simeon*, *Levi*, *Iehuda*, *Issascar*, & *Zabulon*. Secundo nomina filiorum ancillarum: *Dan* & *Nephtali*, *Gad* & *Ascher*. Tandem filiorum Rachelis: *Iosephus* & *Benjamin*, prout eundem ordinem observatum volunt in lapidibus Humeralium, ut capite præcedenti ostendimus, hoc modo:

לוי	שמעון	ראובן
זבולן	יששכר	יהודה
גד	נפתלי	דן
בנימן	יוסף	אשר

At si conjecturandum est (cur & mihi non licebit conjecturare) plane alio modo oportet dispositos fuisse filios Jacobi, ita ut priores fuerint filii ancillarum, deinde filii Rachelis, eodem scilicet ordine quo eos disposuit Jacobus Genes. cap. XXXIII.

CCCCLXIX. Non est igitur dubitandum quin plane eodem ordine scripta fuerint nomina filiorum Jacobi in Pectorali, quo reperiebatur in duobus lapidibus humeralium, scilicet בתולדותם *secundum suas generationes*, ut majores natu semper priorem locum obtinuerint, uti ostendimus capite præcedenti paragrapho CCCCXLVI. hoc modo.

לוי	שמעון	ראובן
נפתלי	דן	יהודה
יששכר	אשר	גד
בנימן	יוסף	זבלון

Sane hoc ordine sculpta fuisse nomina Patriarcharum docet Josephus *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. γράμματα δ' ἐπιτέτμητο πᾶσι τῶν Ἰακώβου υἱῶν, οὓς καὶ φυλάρχους νομίζομεν, ἑκάστου τῶν λίθων ὀνόματι τετιμημένου κατὰ τάξιν, ἣν ἕκαστον αὐτῶν γενέσθαι συμβέβηκεν. *Omnibus autem* (lapidibus) *inscripta erant nomina Iacobi filiorum; quos Principes tribuum vocamus, singulo quidem lapidi nomen secundum ordinem, quo singulus natus erat.* quasi dicere vellet cum Mose כתולדותם *secundum generationes suas.* In hac etiam sententia fuisse videtur Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap.* IX. nihil aliud enim dicit nisi nomina sculpta fuisse secundum suas generationes : ומפתח על האבנים שמות השבטים כתולדותם *& sculpta sunt in lapidibus nomina tribuum secundum suas generationes.* Nec aliter intelligitur a Jarchio, nam ad verba illa איש על שמו *quisquis secundum nomen suum*, hæc habet כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן פטדה לשמעון וכן כלם : *Secundum ordinem generationum eorum, pro ordine lapidum, at* אודם *inscriptum sit nomen Rubenis* פטדה *nomen Simeonis, & sic reliqua omnia.* Quicquid igitur distinguat Abarbanel inter כתולדותם & על שמותם *Secundum generationes eorum & secundum nomina eorum*; perinde enim est sive hoc, sive illud dicas.

CCCCLXX. Cæterum cum prædictio, quæ fieri solebat per *Vrim & Thummim*, consisteret in certa quadam lectione literarum his lapidibus inscriptarum, ut quidam Hebræorum Sapientes contendunt, de quo nos plura infra, omnes literæ totius Alphabethi lapidibus insculpi debebant: at cum in solis duodecim nomini-

minibus non omnes reperirentur, (desunt enim literæ חטצק) alia præter duodecim Patriarcharum nomina iis inscripta fuisse tradunt Talmudici, qualia sunt nomina אברהם׳ יצחק׳ יעקב *Abraam Isaac & Iacob*, quæ sculpta erant superne supra nomen ראובן, & שבטי יה, aut, secundum alios, שבטי ישורון infra nomen בנימין Massechet *Ioma cap.* VII. in fine Gemaræ: כיצד נעשית ר׳יוחנן אימר בולטות ריש לקיש אומר מצטרפות והא לא כתב בהו צ׳די אמר רב שמואל בר יצחק אברהם יצחק יעקב כתיב שם והא לא כתיב ט׳ת אמר רב אחא בר יעקב : שבטי ישורון כתוב שם *Quomodo fiebat?* (responsum per Urim & Thummim) *Doctor Iohannes dicit, literæ eminebant. Resch Lakisch dicit cohærebant. Sed ibi non erat litera Zade. Respondet Doctor Samuel filius Isaac, Abraham Isac Iacob ibi scriptum erat. Sed non scriptum erat Theth. Respondet Doctor Acha filius Iacobi: adscriptum erat* שבטי ישורון Et in Gemara Jerusalemitana eodem loco. א׳ת תניי תני הכתוב בולט מאן דאמר הקול היה שומע ניחא דכתיב וישמע את הקול מאן דאמר הכתב היה בולט והא לית ח׳ית בשבטים ולא צ׳די ולא ק׳וף בשבטים אברהם יצחק יעקב כתיב עליהן והא לית ט׳ית בשבטים כל אלא שבטי ישראל היה חקיק עליהן : *Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. At non erat* Chet *in tribubus, nec* Zade, *nec* Koph: *Sed scriptum erat supra*: Abraham, Isaac, Iacob, *Sed ecce non erat* Teth *in tribubus, sed* שבטי ישראל *super ea erat exsculptum.* Rabboth Schemot *Paraſcha Tezave* idem docet, nisi quod pro שבטי ישראל ponat ישורן ut habet Gemara Babylonica. Eadem fere verbotenus repetuntur in *Ialkut* ex libro *Siphre.* Maimonides *Kele Hammikd. cap.* IX. pro שבטי ישורון habet שבטי יה Sic enim ille: וכתוב בתחילה למעלה מראובן אברהם יצחק יעקב וכתוב לממה מראובן שבטי יה כדי שיהיו כל האותיות מצויות שם : *Et scriptum erat supra nomen Rubenis*, Abram, Isaac, Jacob, *& infra nomen Benjamin* שבטי יה *ut omnes literæ ibi reperirentur.* Sic itaque scripta erant nomina & voces illæ, ut *Abraham, Isaac, Iacob*, reperirentur in lapide primo אודם supra nomen Rubenis. שבטי ישורן aut שבטי ישראל aut etiam שבטי יה in ultimo lapide ישפה infra nomen Benjaminis. Rabboth, loco modo a nobis laudato, dicit tantum, primo lapidi אודם scriptum fuisse *Ruben, Abraham, Isaac, Iacob*, nulla facta mentione utrum eadem linea, an vero duabus lineis scripta fuerint. Quod autem quidam ponant שבטי ישורן pro

שבטי

שבטי יה id putant ideo factum esse. quia utrumque idem significat, scilicet *filios Israelis*. vide *Ceseph Misna* ad Maimonidæ locum modo a nobis allegatum. Rabbi Bechai harum vocum אברהם יצחק יעקב שבטי ישרון literas ita distributas fuisse per omnes lapides, ut in singulo sex litteræ reperirentur, ita ut cuilibet nomini Patriarcharum tot literæ ex hisce additæ fuerint, quot fieri debebat ad numerum senarium componendum. Cum autem בנימין per se faceret sex literas, ex reliquis ei nullam additam fuisse constat. Videatur Baal Hatturim Exodi cap. XXVIII. vers. XVII. &c. בכל אבן היה שש אותיות׃ כי שבות שלשה האבות ושבטי ישורן מצטרף שם כל אחד ואחד עד שיהיה ו׳ אותיות כמו ראובן׳ וא׳ דאברהם׃ שמעון ׳ב׳ לוי רה׳ם יהודה׳ י׳ דיצחק׃ יששכר צ׳ זבולן ח׳ דן ק׳ יעק׃ נפתלי ב׳ גד שבטי׃ אשר ישו׳ יוסף רן׳ ובנימין לא היה צריך צירוף׃ כי היה בו ששה אחיות׃ *In omnibus lapidibus erant sex literæ, quia nomina trium patrum* (Abraham, Isaac & Jacob) *&* tribus Jeschuran *juncta erant in omni* (lapide) *usque dum reperirentur sex literæ: ex. gratia* Ruben A. *ex nomine Abrahami*, Simon B. Levi Raham. Jehuda I. *ex nomine Isaac.* Issascar Z. Zabulon Ch. Dan C Jako Nephtali B. Gad Schibte. Aser Jeschur; Joseph Ran *Benjamin non opus habebat additamento, quia sex litteras continet.* hoc modo.

לוי ר׳הם	שמעון ב׳	ראובן א׳
זבולן ח׳	יששכר צ׳	יהודה י׳
גד שבטי	נפתלי ב׳	דן ק׳ יעק
בנימין	יוסף רן	אשר ישו׳

Apparet itaque integram summam literarum fuisse LXXII. qui numerus mysticus videtur, forte ut significarentur Patres Magni Synedrii, aut ut indicarentur mysteria nominis divini, secundum Cabalistas. Sed illa omnia sunt mera figmenta Judæorum, quæ nec sacra scriptura, nec ullo auctore probato nituntur. Si nihilominus

nus verum esset *Responsa* per *Vrim* & *Thummim* data fuisse per literas istas in Pectorali, sane colligi posset pluribus opus fuisse, quam iis quæ continebantur in XII. nominibus filiorum Jacobi. Sed cum etiam responsa, mea quidem sententia, aliter facta sint, de quo dicemus infra, ego puto alias litteras non fuisse adscriptas, præter eas, quæ nomina illa XII. exprimerent. Nec Josephus de litteris illis fictis, ne somniasse quidem videtur.

CAP. VIII.

DE LAPIDIBUS PRETIOSIS IN GENERE, ET DE אדם ODEM SARDIO IN SPECIE.

Quatuor ordines gemmarum. Iudicium nostrum de Libello Epiphanii de XII. *gemmis in veste Aharonis. De Hieronymo, Septuaginta interpretibus, Iosepho,· & reliquis Iudæis. cap.* XXI. *Apocal. allegatur. An certa expositio lapidum Pectoralis inde hauriri possit? Varia gemmarum versiones. Hallucinatio Ionathanis, Onkelosii, Targ. Ierus. Rabboth & aliorum. Arabs, Arias Montanus, Munsterus, Lutherus, Iunius, Piscator, Belga, Galli, Angli, Diodati &c. An quid certi elici possit ex Ezechiele, Exodo, Apocalypsi, & Esaia, ad explicationem S. Pontif. gemmarum? Aben Ezra in exponendis gemmis difficultas. Varii auctores qui apud veteres de gemmis scripserunt allegantur. Primus lapis* אדם Odem. *Ubi exstet? Ita dictus a* rubore *&* sanguine. *Utrum* Adamas? *Adamas non recensetur a Septuaginta Interpret. Iosepho, Hieronymo, Epiphanio, vulgato & aliis. Parum differunt voces* אדם Odem *&* Adamas. *As terminatio Græca. Græcis* Ἀδάμας *a* δαμάω. *Primum locum videtur debuisse obtinere* Adamas. *Elogium Rubens Genes.* XLIX. III. אדם *non semper significat* rubere, *sed sæpe* splendorem. *Varii auctores.* זהור لكم λάμπω. אדם *non esse* Adamantem. *An* granata *ut vult Abarbanel? An* Rubinus? *An* σαρδόνυξ *ut habet Iosephus? Ejus hallucinatio.* סרדנגין Sardangin *male Rabboth.* χ. ג, & כ *permutantur. An legendum* סרדנין Sardanin, *Sardonius.* אדם *non esse Sardonychem.*

chem. nec granatum , *nec* Rubinum. *Significat* Sardium. *Varii auctores allegantur. Sardius quid Theophrasto, Orpheo, Plinio , Isidoro & aliis?* אדם *Chaldais* סמקן *Semakan,* סמוקתא Semuktha , *&* סמקתא Semaktha סמק Rubere. *Belgarum* Mee, *unde tinctura rubra. Belgis* Smalt *a Chaldaeor.* סמק Semak rubere. *Paraphrastes Cant.* v. XIV. אחמר *&* חמרא Vinum rubrum. אדם *gemma rubra. Vexillum Rubeni rubrum. Rabboth allegatur. Epiphanius de* אדם Sardius *utrum a pisce dicta? Apocal.* IV. III. *allegatur.* πυρωπὸς *Epiphanio & Junio. An ab insula Sarda nomen habeat? Varii auctores. Loci natales Sardii. Graecorum & Romanorum falsa etymologia ex ignorantia linguarum Orientalium. Sardius a* שרד Sered. *Locus Es.* XL. XIII. *explicatur.* שרד *Kimchio* צבע *color. Luthero* Rötelstein *Plinii tria genera Sacerdotum.* אדם Odem, *Demium apud Plinium. Salmasius male correxit* Discnium. *Sardonyches,* μολοχὰς , Molochites. Corneolus , *quasi* carneolus , *a carne sanguinolenta. Hujus gemmae varia virtutes. De gemmarum virtute quid censeamus.*

CCCCLXXI. HActenus de quatuor ordinibus, quibus dispositi erant lapides pretiosi in Pectorali, & de nominibus in iis insculptis : oportet ut lapides ipsos, quales fuerint , propius examinemus. Hoc ordine a Mose memorantur versu XVII. אדם פטדה וברקת הטור האחד *Odem, Pitdah, & Bareket in ordine primo.* הטור השני נפך ספיר ויהלם *Secundus ordo continet, Nophech Sapphir, & Iahalom.* והטור השלישי לשם שבו ואחלמה *Tertius ordo, Leschem, Schebo, & Achlama.* והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה *Et quartus ordo Tarschisch, Schoham & Iaspeh.* Ordines & nomina lapidum Hebraice habemus, quales autem fuerint non aeque certum est, cum id hactenus ab ipsis Judaeis ignoretur.

CCCCLXXII. Epiphanius quidem hanc materiam satis meditatus & perscrutatus videtur: cum integrum libellum de XII. lapidibus in veste Aharonis conscripserit, quem etiam laudat & commendat Hieronymus, in Epistola ad Fabiolam. Sed a recta via sepe aberrat. Septuaginta quidem & Josephus, ut omnium Judaeorum vetustissimi, & tanquam oculati testes prae caeteris omnibus fidem merentur, nihilominus justissimam causam nobis dant eorum commentaria & versiones, quae hodie ad manus nostras per-

pervenerunt, de iis non minus quam de reliquis omnibus dubitandi, quod in ſequentibus plus ſemel oſtendemus. Non mirum ſi Hieronymus & vulgatus nonnunquam lapſi ſint, cum non niſi ex traditione illorum loqui videantur. Enimvero omnes erant homines, qui falli poterant, ut revera decepti ſint. Johannes Theologus, qui non eſt locutus, niſi ductu Spiritus ſancti, in ſua Apocalypſi capite XXI. mentionem facit duodecim lapidum, ut de ejus expoſitione minime dubitandum eſſet, ſi ad veſtimentum Aharonis reſpexiſſet: at cum incertum ſit utrum hos lapides intellexerit, & cum inverſo ordine omnes recenſuerit, ad explicationem gemmarum Pectoralis nos non multum juvabit. Quotquot de his gemmis ſcripſerunt fere omnes inter ſe diſſentiunt, & diverſo ordine eas recenſent. Septuaginta ſextum lapidem reddunt ἴασπις, cum *Iaſpis* Moſi ſit ultimus: ut in hoc loco videantur reſpexiſſe ad Ezechielem cap. XXVIII. XIII. ubi *Iaſpis* etiam ſextum locum obtinet. Eundem lapidem ſcilicet שהם quem in humeralibus vertunt σαρδόνυχον, hic vocant βηρύλλιον. Eodem modo recenſentur ab Epiphanio. Vulgatus ſeptuaginta ſecutus eſt, niſi quod *Onychum* ponat ante *Beryllum*. Joſephus primum lapidem hic vocat σαρδόνυχα, cum in Ephodo idem nomen dederit ei, qui hic eſt undecimus. *Iaſpis* ei eſt quintus, cum Moſi ſit ultimus. Ubique fere a Joſepho alio ordine recenſentur, quam a ſeptuaginta interpretibus. Hieronymus, qui fere ubique Joſephum ſequutus eſt, tamen eodem ordine lapides diſponit, quo & ſeptuaginta, niſi quod in quarto ordine cum Joſepho Onychum habeat ante Beryllum.

CCCCLXXIII. Non minus hallucinantur Hebræorum magiſtri antiquiſſimi Jonathan, Onkeloſius, Targum Jeruſalemitanum, Rabboth, alii. Cum enim Chaldæus & Targum Jeruſalemitanum primum lapidem vocent סמקתא *Semaktha*, & סמקן *Semakan*, Rabboth eundem dicit שרדנגין *Sardanegin*. Tertium Chaldæi & Targum Jeruſalemitanum ברקתא *Beraktha*, aut ברקן *Barkan*, cum Rabboth eum vocet דיקינתין *Diakinthin*. Quartum Rabboth vocat ברדיגין *Bardigin*, Targum Jeruſal. כדכרנא *Cadcarna*. Ionathanus איזמורד *Iſmurad*. Onkeloſius אזמרגדין *Iſmaragdin*. Quintum Onkeloſius vocat שבזין *Schabzin*, reliqui סנפרינון *Samperinum*. Sextum idem Onkeloſius סבהלום *Sabchalom*. Rabboth אזמרגדין *Iſmaragdin*; Targum Ieruſalemitanum עין עגלא *Een Egla*, *oculus vituli*. Ionathanus

thanus כרדכוכין *Cardecbuchin*. Septimum Onkelosius כרום ימא *crum jama*. Ionathanus קנכירינון *Kankirinun*, Targum Ierusalemitanum זמין. Rabboth בוחלין Octavum Onkelosius קנכירי *Kanbire*. Ionathanus טרקין *Arkin*. Targum Ierusal. ברולין *Berulin*. Rabboth אכאטים. Nonum Onkelosius טרקיא *Tarkia*. Ionathanus עין עגלא *Een Egla* (qui Targum Ierusalemitano sextus est) Rabboth חימיסין *Himisin*. Targum Ierus. זמרגדין *Semaragdin*. Decimum Onkelosius עין עגלא *Een Egla* (qui Targ. Ierusalemitano est sextus, & Ionathano nonus) Ionathanus & Targum Ierusalam. כרום ימא רבא *Krum Iama Rabba*, (qui Onkelosio septimus est) Rabboth קרומטסין *Kerumtassin*. Undecimum Onkelosius בורלא *Burla* vocat. Ionathanus fere eodem modo ברליוות חלא *Berlioth chala*. Targum בדולחא *Bedolcha*. Rabboth פראלוקין *Pralukin*. Ultimum Onkelosius פנטירי *Pantiri*, Ionathanus fere eodem modo אפנטורין *Apanturin*; Targ. Ierus. מרגליתא *Margalita*, eodem fere modo Rabboth מרגליטו *Margalito*. Iterum aliter vocantur a Paraphraste Cantic. cap. v. XIV. veluti אחמר יקיק ברקן ואפרן כחלי אזמורד גיהר בירלא אספור טבאג פרוזג מריבג אפנטור. *Achmar*, *Akik*, *Barkan Veaphran*, *Cachale Ismorad*, *Gihar*, *Birla*, *Ispor*, *Tabag*, *Perosag*; *Meribag*. *Apantur*. Nec magis inter se conveniunt posteriores interpretes, ut *Arias Montanus*, *Munsterus*, *Lutherus*, *Iunius & Tremellius*, *Piscator*, *Belga*, *Galli*, *Angli*, *Diodati*, Alii. His & ipse *Arabs* addendus est.

CCCCLXXIV. Quid in re tam incerta & tam dubia, certi statuendum erit? Quid ex tanta confusione tantisque tenebris ordinis & lucis tandem exspectandum erit? Optime magnus Hieronymus ad Ezechielem cap. XXVIII. vers. XIII. *In Ezechiele & in Exodo, & in Apocalypsi, & in Esaia sibi omnes lapides & lapidum ordines comparati, magnam & legenti & differenti faciunt quæstionem.* Optime etiam Aben Ezra ad Exod. cap. XXVIII. אין לנו דרך בבירות לדעות אבני המלאים כי הגאון תרגם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמך עליה: *Nobis nulla est certa ratio interpretandi lapides Pectoralis, quoniam excellentissimus Vir* (Saadias) *eos vertit pro lubitu, ut qui nullam habuerit traditionem cui niteretur.* Igitur non est mirum si inter res S. Scripturæ, quæ explicari nequeunt, lapides pretiosi primo loco ponantur ab auctoribus. Utinam doctissimus Bocharus libellum, quem alicubi dicit de gemmis S. Scripturæ scripsisse, in lucem edidisset! quam clare videremus hodie multa quæ hacte-

hactenus in occulto latent? Utinam blattæ & tineæ, aliæque temporis injuriæ nobis non invidissent ea, quæ apud veteres commentati sunt de lapidibus & gemmis, viri doctissimi *Archelaus*, *Agatharcides Samius*, *Thrasyllus Mendesius*, *Heraclytus Sicyonius Aristobulus*, *Nicias Mallotes*, *Dorotheus Chaldaus*, *Theophilus*, *Sudines*, *Zenothemis*, *Sotacus*, *Bocchus*, *Anaxagoras*, *Empedocles*, *Democrites*, *Alexander Aphrodisiensis*, aliique auctores graves, qantum est quod sciremus, quod hodie misere ignoramus! Nihilominus quid & nos censeamus in medium proferre ausi sumus. Et quamvis fortassis veritatem non semper assequuti simus; spergimus tamen nos aliis ansam daturos ulterius inquirendi, & tandem aliquando verum sensum assequendi.

CCCCLXXV. Primus igitur lapis est אדם *Odem*. Extat etiam Ezech. XXVIII. XIII. Si ad hujus lapidis etymologiam respiciamus, dicendum erit, eum fuisse rubrum colore: est enim Hebræis אדם *rubrum*: hinc & פרה אדמה *vacca rufa* Num, XIX. II. & Esaiæ cap. I. XVIII. אם יאדימו כתולע *si fuerint rubra* (peccata) *instar coccini*. Unde & דם *sanguis* (ablato א) ob ruborem. Hanc ob causam quidam Rabbinorum hunc lapidem vertunt *Rubinum*, a rubore sic dictum. Nihilominus mihi olim in mentem venit, per hunc lapidem forte intelligendum esse *Adamantem*. Sane cum omnes lapides pretiosissimi in hoc vestimento reperiri debeant, (omnia enim erant מן המובחר *ex optimo*) & cum Adamas nulli cedat pretio, immo reliquos omnes superet, induci non possum, ut credam eum defuisse. Hanc ob causam a multis interpretibus recenseri solet, ut ut ejus non meminerint, nec Seniores nec Iosephus, nec Hieronymus, nec Epiphanius, nec vulgatus, nec Galli, nec ipse Iohannes in sua Apocalypsi. Si vero locum suum quoque habuit Adamas in Pectorali, verisimile credebam eum esse אדם *Odem*. Et hoc quidem ipsius nomen videtur significasse, exigua namque est differentia inter *Odem* & *Adamas*. Hoc ex illo deductum videtur. Quemadmodum *Iaspis* & *Sapphirus*, quibus adnumero *Topazium* & *Smaragdum*, nomina sua retinuerunt: ut *Iaspis* a ישפה *Iaspe*, *Saphyrus* a ספיר *Saphir*, *Topazius* a פטדה *pitdah*, *Smaragdus*, aut potius *Maragdus* a ברקת *Bareket* (de quibus suo loco plura) sic & *Adamas* dici posset ab אדם *Odem*, addito *as*, terminatione Græca. Novi quidem unde *Adamas* derivari soleat a Grammaticis, qui præter

Latina & Græca parum ſciunt, ſcilicet a Græco *ἄδαμας*, quaſi diceres *indomitus*, quia (ſi diis placet) nulla vi diffringi poteſt, ut etiam ferrum utrinque diſſultet, incudeſque inſuper ipſæ disſiliant, ut ait Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IV. At novi hæc gratis dici, & a lapidariis noſtris hodie rideri. Multo veriſimilius eſt igitur, *Adamantem* dici ab Hebræorum *Odem*, quam a Græcorum *δαμάω domo*. Deinde *Adamus* ut eſt omnium lapidum pretioſiſſimus, ſic & priorem potioremque locum videtur debuiſſe obtinere. Accedit ut omnium lapidum eſt duriſſimus, pretioſiſſimus digniſſimuſque, ita eum aptiſſime adhibitum fuiſſe ad indicandum Rubenum filium Jacobi maximum natu, cum fuerit כחו וראשית אונו וגו׳ *virtus & initium potentiæ ejus, excellentia dignitatis, & excellentia roboris ejus.* Geneſ. XLIX. III. Nihil obſtat quod אדם rubrum colorem ſignificet, cum Adamas ſit ſplendens, & albus; nam (quod jam ab aliis obſervatum eſt) non ſemper rubrum, ſed ſæpiſſime ſplendorem eximiumque candorem denotat, prout & ipſis Latinis *rutilare* non ſemper ſignificat *rubrum eſſe*, ſed *cum ſplendore fulgere.* Hoc ſenſu arma dicuntur *rutilare Æn. lib.* VIII.

Arma inter nubem cœli regione ſerena
E cœlo rutilare vident.

Luna & ſtellæ Poetis *rutilare* dicuntur, pro ſplendere; & Olor ob eximium candorem dicitur *purpureus.* Horat. *lib.* IV. *Od.* I.

Tempeſtivus in domo
Pauli, purpureis ales oloribus
Comeſſabere Maximi.

Eodem modo Chaldæis, זהורי *purpuram*, aut potius *coccinum* ſignificat & lucem, a זהר *lucere*. Arabibus quoque ادم ארם non ſolum *rubrum* ſed *ſumme candidum* ſignificat. Græcorum *λάμπω* non tantum eſt *rutilare*, ſed & *ſplendere*, ut habet vetus Gloſſarium: ut non adeo abſurdum eſſet, ſi aliquis diceret *adamantem* ab Hebræis dictum eſſe אדם *Odem*, non quidem a *rubore*, ſed a ſummo ſplendore, & lucentiſſimis radiis quos emittit. Nihilominus tamen, quia tot viri docti, quibus non leviter contradicendum eſt, lapidem יהלם *Jahalom*, qui ordine eſt ſextus, *adamantem* verterunt, & quia graviſſimas rationes habeo, quibus inducar ut crederem primum hunc lapidem אדם aliud genus lapidum ſignificare, (quod poſtea patebit) priorem ſententiam lubentius

bentiſſime muto, & in caſtra eorum tranſeo, qui eum aliter vertunt; quamvis non omnes interpretes ejuſdem ſint opinionis.

CCCCLXXVI. Primo quidem Abarbanel אדם vocat גראנאטה *granata*, a malorum punicorum *granis* האדם הוא הנקראת גר'אנאטה בלעז הדומה לרימון שגרגריו אדומים והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי היה כחו וראשית אונו: *Lapis* אדם Odem *is eſt, qui vulgo* granata *dicitur. Similis eſt malogranaio, cujus grana ſunt rubra. Erat autem Rubeni deſtinatus, qui erat maximus natu ex filiis Iſraelis, quia erat virtus & initium roboris ejus.* At cum granata non ſit gemma magni pretii, & cum reliqui interpretes ejus nuſquam meminerint, quantum ſcio, niſi forte ſub nomine *carbunculi* vilioris, & cum Abarbanel nullam adferat rationem ut opinionem ſuam firmaret, eadem facilitate, qua proponitur, refelli etiam poteſt. Ex Judæis hodiernis plurimi, & olim alii *rubinum* deducunt a rubore, uti ſupra obſervavimus. Sed id nulla auctoritate nec ratione probant. Et quamvis *Rubinus* & olim & hodie pretioſiſſimus ſit, cum tamen nihil aliud ſignificet quam veterum *carbunculum*, quod infra demonſtrabimus, validiores ſane habemus rationes, ut credamus hunc lapidem *rubinum* non fuiſſe, quod etiam ſuo loco patebit.

CCCCLXXVII. Joſephus σαρδόνυξ habet. Ab hoc auctore recedere religio mihi eſſet, cum fuerit ipſe non tantum Judæus, ſed & Sacerdos, qui hunc lapidem cum toto ſacro veſtitu, centies vidiſſe poterat, cum ſtante adhuc templo vixerit. Sed ipſe ſibi non conſtat, & non niſi hallucinanter de eo & de reliquis loquitur, ut illius opus aut corruptum ſit a librariis, aut ab eo omnino non ſcriptum dicendum putem. Nam cum hic אדם *Odem*, qui eſt primus ordine, *Sardonychem* vocaverit, alibi, ubi de Ephodo agit, idem nomen dedit lapidi שהם *Schoham*, qui hic eſt penultimus, quaſi אדם & שהם unum eundemque lapidem ſignificarent, quod tamen dicendum non eſt. Nihilominus cum Joſepho facere videtur Rabboth Schemoth, *paraſcha* XXXVIII. ubi אדם vocat שרדנגין *Sardunegin*: quod vocabulum, ut cuilibet obvium eſt, nihil aliud notat quam Græcorum σαρδονύχες, mutato tantum χ in ג pro כ, cum terminatione plurali, prout fere ſemper accidere ſolet Rabinis in deſcribendis lapidibus pretioſis. Sed & ipſa Rabboth fortaſſis male. Deinde dici etiam poteſt

legendum

legendum esse שרדנין *Sardinin* omisso נ & tunc nihil aliud esse quam Græcorum σάρδιον *Sardonium*. Enimvero שרדנין legendum esse potius quam שרדנגין, eo facilius crederem, cum ob alias causas, tum etiam quod in editione Amstelodamensi, qua utor, vix discerni possit inter נ & ג, ut non satis certus sim an utraque litera non sit ג *gimel*. Si alia editio mihi esset ad manus, fortassis errorem facilius animadverterem. Quid quid est, אדם *Sardonychem* esse, non puto, non magis quam *granatum* aut *Rubinum*.

CCCCLXXIIX. Pedibus igitur eo in sententiam Septuaginta interpretum, Epiphanii, vulgati, Hieronymi, Belgarum, Gallorum, aliorumque qui hunc lapidem σάρδιον vertunt. Erat autem Sardius lapis ruber, ut omnes fere auctores fatentur, quamvis de genere ipso non conveniant. Isidorus *Orig. lib.* XVI. *cap.* VIII *Sardius*, inquit, *rubrum habet colorem.* Theophrastus *de lapidibus*. τοῦ γὰρ Σαρδίου, τὸ μὲν διαφανές, ἐρυθρότερον δὲ καλεῖται θῆλυ. τὸ δὲ διαφανὲς μὲν, μελάντερον δὲ καὶ ἄρσεν. *Sardius pellucidus est; is qui clarius rubet vocatur fœmina; pellucidior autem & saturatior, mas dicitur.* Hinc Orpheus *in Achate*, & Epiphanius, σάρδια δ' αἱματόεντα *Sardium sanguineum* dicunt. Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* VII. *Sardium rubrum* docet. De hoc loco plura postea. Talis erat & lapis אדם *Odem*. Hinc a quibusdam *Granata* aut *rubinus* a *rubore* dicitur, ut supra ostendimus. Idem plane intelligunt Chaldæi cum pro אדם *Odem* habeant סמקן *Semakan* & סמקתא *Smuktha*, & Targ. Jerusalemitanum סמקתא *Semaktha*; quæ voces nihil aliud significant quam *rubrum*: est enim סמוק *smuk rubor* Prov. XXIII. XXXI. לא תחמי חמרא די סמוק *ne aspicias vinum cum rubescit*. Et Ionathanus Num. XIX. II. תורתא סמוקתא *Vacca rufa*. Nota est infectoribus quædam herba, cujus radices adhibentur ad infecturam rubri coloris: Belgice **Mee** dicta, cujus magna copia est in Insulis quibusdam Zelandiæ, & circa Ostium Helii, sive Brielam Hollandiæ urbem. Id quod vilissimum est in ista radice, infectores Belgice vocant **Smak**/ quo solent uti, tanquam medicamine in inficiendis pannis laneis, quos nigro colore tingunt, etsi radix ista revera sit rubra. Quis non videt vocem istam **Smak** Belgas desumpsisse a Chaldæis, ut nihil aliud sit, quam id ipsissimum סמק *Semak*, *rubere*. Ad rubrum colorem proculdubio Etiam respexit paraphrastes Cantic. cap. V. XIV. ubi אדם vertit אחמר *Achmar*: ut & Arabs أحمر *Achmar*.

Quid

Quid illa vox significet nemo dicet, nisi forte lapidem rubrum instar vini; nam *fermentatio*, a qua dictum vult doctissimus Du Dieu, in Genes. cap. XXVIII. Nihil habet cummune cum Gemma. Notum enim est חמר sive חמרא *chamra*, *vinum* & *rubrum* quidem *vinum* (quale in istis regionibus plerumque esse solet) significare. Hunc lapidem rubrum fuisse docet etiam Rabboth *Bemidbar parascha* II. Ubi omnes lapides pectoralis confert cum vexillis XII. Tribuum docetque lapides ejusdem coloris fuisse, cujus coloris singulum vexillum illius tribus erat. ראובן אבנו אודם ומפה שלו צבוע אדום ומצוייר עליו דודאים: *Ruben insculptus est lapidi Odem, & vexillum ejus rubrum est, & depictos habuit dodaim.* Sane Epiphanius in *libello de duodecim gemmis in veste Aharonis*, hunc lapidem non tantum *Sardium*, sed & *rubrum* docet. πρῶτος λίθος σάρδιος ὁ βαβυλώνιος οὕτω καλούμενος ἐστὶ δὲ πυρωπὸς τῷ εἴδει καὶ αἱματοειδὴς σαρδίῳ τῷ ἰχθύϊ τεταριχευμένῳ ἐοικώς. διὸ καὶ σάρδιος λέγεται, ἀπὸ τοῦ εἴδους λαβὼν τὸ ἐπώνυμον. ἐν Βαβυλῶνι δὲ τῇ πρὸς Ἀσσυρίαν γίνεται ἐστὶ δὲ διαυγὴς ὁ λίθος. *Primus lapis est Sardius Babylonius dictus. Est autem igneus, & speciem sanguinis refert. Sardio pisci sale condito similis* (scilicet sale condito & exsiccato, instar nostrorum halecum & Salmonum, Belgice **gerookte Salm**/ quia intus egregie rubent.) *qua de causa etiam Sardius dicitur, a forma nomen sumens. Nascitur autem in Babylonia prope Assyriam: Est etiam lapis pellucidus. Sardium* esse lapidem rubrum colligitur etiam ex capite IV. III. Apocalypseos; ubi facies Dei dicitur similis lapidi *Sardio*; quod veteres explicant de facie Dei irata, quam dicunt πυροειδὲς ardentem instar ignis: διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ Θεοῦ, πυροειδὲς γὰρ τὸ σάρδιον: *propter terrorem Dei: cum Sardius sit igneus.* Hinc & πυρωπὸς vertitur ab Epiphanio, Iunio & aliis: *Ignea* dicuntur *rubra*, quod alibi monuimus.

CCCCLXXIX. אדם lapidem rubrum & *Sardium* fuisse, videtur colligi posse ex ipsa voce *Sardii*. cum nihil aliud quam *rubrum* significet. Novi quidem plurimos auctores, non infimi nominis, voluisse Sardium dici a loco nativitatis: quod scilicet circa Sardiniam repertus sit primus illius generis lapis, ut docet Plinius loco supra laudato. *Ipsa gemma vulgaris, & primum Sardibus reperta.* Hujus vestigiis insistunt Grammatici. Hesychius in voce Νησαίη. λίθος, inquit, ἔνιοι τὴν σάρδιον διὰ τὸ ἐν σαρδόνι γίνεσθαι. *Lapis quem quidam Sardonium vocant, quia in Sardinia nascitur.* Isidorus

Sss rus

rus *lib.* XVI. *Orig. cap.* VII. *Sardius dictus est, quod primus repertus sit a Sardibus.* Sed hæc opinio merito a multis rejicitur, cum reperiatur potius circa Babyloniam, & in India, Arabia, circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, immo & in Europa ad Rhenum, in Bohemia, Silesia aliisque Regionibus, ut a Plinio aliisque observatum est. Scilicet ita solet fieri apud Græcos & Romanos, ut quando ignorant linguas Orientales, illorumque populorum ritus & mores, cum ideo veram significationem rerum & nominum ex ingenio linguarum assequi non possint, ipsi nomina fingant, aut sensum forment e locis, nativitate, & origine rerum, etiam falsissime. Sic Judæi dicti sunt Tacito a monte *Ida.* Ἀδὰμ aliis quia a quatuor partibus terræ creatus est, quæ per quatuor litteras describuntur, *Topazius* ab Insula *Topazion*, ut postea patebit, & *Sardius* a Sardibus.

CCCCLXXX. Mihi itque persuasum est *Sardium* ita dictum esse, non a *pisce Sardio*, nec ab insula, quod a Sardibus primum repertus sit; sed a voce Hebræa שרד *Sered*, quæ rubrum colorem significat, ut docti jam observarunt. Esaiæ XLIV. vers. XIII. חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד: Verum quidem est quibusdam interpretibus שרד esse *runinam*, ut vulgato, aut *Amussim*, ut Junio & aliis; nihilominus tamen verisimilius est vocem istam significare colorem, quam aliquod instrumentum. Hoc sensu sumitur a Kimchio & aliis: *Faber lignarius extendit lineam, delineat Sered.* Nec aliter, mea opinione, sumi debet. Solent enim artifices in fabricandis imaginibus primum creta, minio, aut alio colore omnes partes imaginis quasi delineare, ut postea instrumentis suis omnia accuratius & certius ad formam quæsitam formare queant. Optime ergo a Kimchio שרד *Sered* dicitur צבע *color*, & a Luthero Rötelstein. Atque sic *Sardius* diceretur hic lapis, non a nativitatis loco, sed a nativo suo colore *rubro.* Idem videtur indicasse Rabboth, si legatur סרדנין quasi *Sardii*, aut potius שרד *Sered*, mutato tantum ש in ס quod frequens. A *Sered* igitur dicitur *Sardius* Græcis & Romanis.

CCCCLXXXI. אדם *Odem Sardium* significare videtur posse Probari ex ipso Plinio *lib.* XXXVII. *cap.* VII, ubi inter Sardorum genera recenset etiam *Demium. In India*, inquit, *trium generum* (Sardorum) *rubrum, & quod* DEMIUM *vocant rubore aut rubedine*, (si verum est, *rubedinem* dici pro *rubore*, ut quidam con-

contendunt.) Sane hunc locum ego sic legendum puto, non quidem *disenium a magnitudine*, ut correxit Salmasius; nec *demium a pinguedine*. Nulla enim opus est pinguedine. Manifestum igitur est, *Sardium* dici *demium* voce Hebræa, quasi אדם *Odem*, propter rubrum colorem. Verum est, Plinium ita de tribus istis generibus loqui, quasi *Demium a rubro* vellet distinguere. Sed fortassis intelligit eos gradu tantum distingui, ut tamen ille etiam qui *demium* dicitur, ruber sit: & ita quidem ut magis ruberet quam reliqui, utque peculiari modo *demium* dicatur a rubore. Fortassis etiam expungi debet ex hoc loco Plinii particula copulativa *&*; atque sic legendum esset: *In India trium generum Sardorum, rubrum quod demium vocant a rubore.* En ergo *Demium* ipsissimum אדם *Odem*, id est *rubrum* Ideoque *Demium* vel *Odem* significat Sardium.

CCCCLXXXII. Cæterum varia sunt Sardorum genera; non enim omnes sunt ejusdem coloris. Et inter genera Sardorum, ponitur etiam *Sardonyches*, qui & μολοχὰς *Molochites* ab Epiphanio vocatur, de quo nos postea suo loco plura. Verus Sardus rubet quidem, sed non est saturatus, palloris aliquid admixtum habet; *corneolus* ideo vulgo dicitur, quasi *carneolus* a carne humana, vel a carne sanguinolenta, ut habet Boetius *lib.* II. *de Gemmis, cap.* LXXX.

CCCCLXXXIII. Variæ hujus lapidis recensentur virtutes. Epiphanius de hoc lapide: *δυνάμεως δὲ ἐςὶ θεραπευτικῆς, ᾧ κέχρηνται οἱ ἰατροὶ πρὸς οἰδήματα, καὶ ἄλλας πληγὰς ὑπὸ σιδήρου γεγονυίας.* *Vim habet medendi tumores & alia vulnera ferro inflicta.* Sed multa majora miracula ei attribuuntur: timorem pellit, audaciam præstat, a veneficiis maleficiisque gestantem asserit, sanguinem e naribus fluentem compescit, animo lætitiam, ingenio quoque acumen invitat; somnia etiam mala prohibet, litigantes victores facit. Vide Franciscum Ruæum *de Gemmis lib.* II. *cap.* VI. Boetium *lib.* II. *cap.* LXXXII. & Laetium *lib.* I. *cap.* XVI.

CCCCLXXXIV. Lectorem hic monitum volo (idem de omnibus lapidibus judicandum censeo) mihi esse admodum suspectum, quidquid auctores passim de miraculis gemmarum tradunt. Non quod earum omnem vim naturalem in dubium revocari velim, quasi nullum usum haberent, ne in medicina quidem; sed vanissima & nugacissima figmenta puto, maximam partem, quæ auctores fabulari solent, de motibus animi, de cogitationibus, voluntate, aliisque rebus quæ a libera hominum mente dependent:

 ejusmodi

ejusmodi sunt & illa quæ de somniis somniare solent: quasi tanta illis inesset vis, ut mentem & cogitationes regerent, somniaque fatidica inducerent. Quando igitur vim & virtutem gemmarum, & nunc, & in reliquis quæ sequuntur, recenseo, id facio non quod credam revera talem iis inesse virtutem, sed ab aliis eam gemmis attribui.

Cap. IX.

DE פטדה TOPAZIO.

Secundus lapis est, פטדה Pitdah. *ubi exstet. Paraphrastes Cantic.* v. xiv. עקיק Akik. *Targ. Ierus.* ערקין Arkin. *An legendum* טרקיא Tarkia, *pro* Turkois. פטדה Topazius. *varii interpretes.* Topazius *an ruber? Error Epiphanii. Veterum* Topazius *hodie* Chrysolithus. Topazius *veterum viridis. Varii auctores.* פטדה Pitdah *quoque viridis. Ideo a Chaldais & Targ.* ירקן *&* ירקתא Jarkan *&* Jarketha *dicitur a colore viridi.* Bernhardi Angli inepta accusatio. *Topazii locus natalis. An Insula* Topazion? *Error veterum de ista Insula. Fons erroris.* Chitis. a כתם latere. Τοπάζιον *est ipsum vocabulum* פטדה Pitdah. ר *&* ז *permutantur.* פטרה Pitdah *pro* פטדה tophdah, *& inde* טפזה Tophza, Topaza, Topazion. *Syrus Apocal.* xxi. xx. ܛܘܦܕܝܘܢ Topadion. *Rabboth male* שומפזין Schomphozin, *pro* טומפזין Tompozin. *aut* Topazin, *Patria* Topazii *Arabia. Iob.* xxviii. xix. פטדה כוש Pitdath Cusch. כוש Arabia. *Insula Topazion Arabica. Varii auctores. Topazius in magnam molem interdum excrescit. Est tamen lapis pretiosus. Varii Auctores. Taververius de Topazio Magni Mogolis. Topazii virtutes.*

CCCCLXXXV. Secundus lapis est פטדה *Pitdah.* Idem extat Job. cap. xxviii. xix. addito epitheto כוש *Cusch*, ut dicatur פטדה כוש *Pitdath Cusch.* Topazius illius mentionem etiam facit Ezech. cap. xxviii. xiii.

CCCCLXXXVI. Paraphrastrs in Cantic. cap. v. xiv. habet עקיק *Akik.* Sed unde vox ista derivetur & quid significet, fateor me

or me ignorare; nisi forte legendum sit ערקין *Arkin*, ut habet Targum Ierusalemitanum de octavo lapide: aut potius טרקיא *Tarkia* ut Onkelosius vocat nonum lapidem; atque sic esset *Turquois* uti vulgo vocatur. At si hæc illius est mens, proculdubio deceptus est, cum lapis Turquois in pectorali non exstiterit, quod postea clarius patebit.

CCCCLXXXVII. פטדה *Pitdah* igitur *Topasius* vertitur fere ab omnibus interpretibus, Iosepho, Septuaginta, Hieronymo, Vulgato, Germanis, Gallis, Anglis, Belgis, aliis, quibus & ego lubens accedo. Et sane hunc lapidem fuisse *Topazum* aut *Topazium*, patet ex ejus colore. Verum quidem est Epiphanium, in *libello de* XII. *lapidibus*, Topasium rubrum dixisse: λίθος inquit, τοπάζιον, ἐρυθρὸς τῷ εἴδει ὑπὲρ τὸν ἄνθρακα. *Topazius colore rubet magis quam carbunculus.* Sed toto cœlo aberrat magnus Epiphanius, cum omnes auctores clament eum esse ex genere viridium. Verum etiam est, *Topazii* nomen mutatum esse apud recentiores hodieque a lapidariis nostris vocari *Chrysolithon*. At Chrysolithus veterum flavus est, aureo colore fulgens. Confundunt igitur hodie lapidarii *Topazium* & *Chrysolithum*, ut hunc *Topazium*, istum autem *Chrysolithum* vocent. Non igitur audiendi sunt.

„ Hæc fortassis causa est, quod Danæus (notante Ludovico
„Du Dieu) Topazium *lucentem* quidem & *transparentem* dicat,
„verum non viridis sed crocei coloris. Esse speciem quandam
„Topazii dictam Chrysoprasium, cui croceus color tribui po-
„test, de quo Plinius libro 37. c. 8. eam paululum declinare a
„Topazio in aurum, quamvis ei omnis viror denegari non pos-
„sit, cum Plinius addat, hanc ipsam porri succum referre.

CCCCLXXXVIII. *Topazium* autem veterum viridem fuisse, clamant omnes auctores. Plinius *Libr.* XXXVII. VIII. *Egregia etiam nunc topazio gloria est, suo virenti genere.*. Docet, præterea porri succum non male exhibere colorem topazii; *ut sit e viridi pallens*, ut habet de chrysoprasio, qui est ex genere topaziorum. Hinc & De Laetius *lib.* I. *cap.* IX. *de gemmis*, docet proprium topazii colorem habere *porri similitudinem*. Hinc ab Isidoro Smaragdis adnumeratur, *Orig. lib.* XVI. *cap.* VII. *Topazion ex virenti genere est omnique colore resplendens.*

„ Hinc Rabbi Iona (notante eodem Du Dieu) dicit פטדה Ara-
„bica lingua dici זמרד *Smrad*, id est *Smaragdus*: quare & *Pit-*

„ *dath Cusch* apud Iobum cap. xxviii. a nonnullis vertitur *Smaragdus.* Credibile est ob eandem causam ab Arabe versum esse „ اخضر *Achsar*, *viridis.* A Syro ܙܪܓܐ *Zeraga*, *subviride* & ig-
„ neo colore splendens. Vide apud eundem Du Dieu.

Ideo & vitri colorem referre dicitur Topazius: unde & a Græcis ὑαλοειδέας, & ὑάλῳ παρεμφερὴς, id est *vitrei coloris*, & *vitro similis* dicitur Orpheo, Diodoro Siculo, Agatharchidi, Psello, & aliis, ut locis, quos postea allegabimus, patebit. Orpheus περὶ λίθων. ubi de Topazio.

Ἐσθλὸν δ᾽ αὐτ᾽ ἐπὶ τοῖσι καὶ ὑαλοειδέες εἶναι
Κλείονται θνητοῖσι θυηπολίῃσι τοπάζιοι.

En *Topazios* ὑαλοειδέες *vitro similes.* Est autem ὕαλον *vitrum viride.* Servius ad Virgilium *Georg. lib.* vi.

—— —— *Milesia vellera nymphæ.*
Carpebant hyali saturo fucata colore.

Hyali, inquit, *pro hyalino, colore vitreo, viridi, Nymphis apto.* Sed ita videtur Topazius virere, ut aliquid ex auri colore trahat; ideoque olei recentis virorem habere dicatur. Alexander Polyhistor apud Stephanum: ὅμοιον τῇ χροᾷ τῷ τοῦ νέου ἐλαίου. *Similis est colore oleo recenti.* Oleum autem flavedinem aliquam auri habet, & virorem vitri. Eo respexit proculdubio Strabo *lib.* xvi. ubi *de Topazio*: λίθος δ᾽ ἐστὶ διαφανὴς χρυσοειδὴς ἀπολάμπων φέγγος ὅσον μεθημέραν μὲν οὐ ῥᾴδιον ἰδεῖν ἐστί. *Est autem lapis pellucidus auro similis, splendore tanto refulgens, ut interdiu videri non possit.* Psellus περὶ λίθων δυνάμεως. Τοπάζιον λίθος ἐστὶ διαφανὴς, ὑάλῳ παρεμφερής. φύεται δὲ εἰς τὸν Ἀραβικὸν λεγόμενον κόλπον ἔν τινι πελαγίᾳ νήσῳ, καὶ ἡμέρας μὲν οὐχ ὁρᾶται, κρύπτει γὰρ αὐτοῦ τὸ φέγγος ἥλιος. νυκτὸς δὲ διαλάμπει πόρρωθεν, καὶ τραχὺς μὲν εὑρίσκεται καὶ ἀνόμαλος, τεχνικοῖς δὲ ὀργάνοις λεαίνεται. οὗτος μαινομένους ἀποκαθίστησι τριβεὶς καὶ ποθείς. δρᾷ δὲ τὰ αὐτὰ καὶ περίαπτος. *Topazius est lapis pellucidus, vitro similis. Nascitur autem in Arabico, ut dicunt, sinu; in insula quadam maxima, & quamdiu dies est videri non potest, Sol enim ejus splendorem occultat, at noctu procul relucet: & inæqualis, sed instrumentis mechanicis lævigatur. Hic furibundos in pristinum statum restituit, si teratur & potetur, quæ omnia etiam exequitur si alligetur.* Hæc fortassis causa fuit, quod lapidarii recentiores eo facilius ad istum errorem delapsi fuerint, ut crederent *Topazium* esse *Chrysolithum.* Ut

ut ſit, ex his omnibus clarum eſt veterum Topazium fuiſſe colore viridem.

CCCCLXXXIX. Summi autem Pontificis פטרה *Pitdah*, viridem fuiſſe lapidem, Iudæorum magiſtri docent. Hanc ob cauſam a Chaldæis & Targum Ieruſalemitano ירקן *Iarkan*, & ירקטא *Iarketha* dicitur; quaſi *lapis viridis:* eſt enim ירס *viride.* Abarbanel ad *Paraſcham Tezave* : הפטרה כנגד שמעון והיה אבן ירוקה *Pitdah Simeoni dicatus eſt, eratque lapis viridis.* Rabboth *Bemidbar Paraſcha* II. Simeonis vexillum viride docet. Supra jam monuimus eundem habere colorem vexilla, qui & in gemma cujuslibet tribus repertus eſt. שמעון, inquit, פטרה ומפה שלו צבוע ירק ומצוייר עליו שכם *Simeon ſculptus erat in Pitdah, & illius vexillum erat viride, habebatque pro ſigno depictum Sichemum.*

CCCCXC. Sed פטרה *Pitdah* ſignificare *Topazium*, ipſa vox & Etymologia ſatis manifeſto, mea qnidem ſententia, indicat. Non poſſum ignorare Plinium *lib.* XXXVII. *cap.* VIII. docere, *Topazium* nomen ſuum habere ab Inſula *Topazio*, in qua effoderetur; iſtamque inſulam ſic eſſe dictam Trogloditarum lingua, in qua Topazin ſignificationem habet quærendi. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Inſula, qua Chitis vocatur, in qua Trogloditarum prædones, cum diutius fame & egeſtate preſſi herbas radiceſque effoderent, eruerunt Topazion. Hæc Archilai ſententia eſt. Iuba Topazion inſulam in rubro mari a continenti ſtadiis* CCC. *abeſſe tradit, nebuloſam & ideo quæſitam ſæpe navigantibus, ex ea cauſa nomen accepiſſe. Topazin enim Trogloditarum lingua ſignificationem habere quærendi.* Eadem reperuntnr ab Iſidoro *lib.* XV. *cap.* VII. At Plinium, aut auctores quos allegat, errare, mihi eſt perſuaſiſſimum. Non enim hic lapis nomen ſuum ab iſta inſula habet, ſed inſula forte ita dicta eſt a lapide; aut ſi lapis ab inſula nomen habet, non ſequitur *Topazium* ita dici a verbo quod *quærendi* ſignificationem habet. Niſi quis dicat, iſtam Inſulam dictam eſſe Topazion a *quærendo*, ab Arabico; ſcilicet ab ipſa voce *Chitis*: hæc enim vox Arabice videtur ſignificare *latere, occultare.* Nam כתם Arabibus, imo & ipſis Hebræis, eſt *occultare.* Illa autem quæ occulta ſunt ſolent quæri. Et cum Inſula iſta nebuloſa & navigantibus quaſi occulta ſit, ut habet Plinius, non mirum, ſi *Chitis* & inde *Topazion* dicta eſſet.

CCCCXCI. Ipſa vox τοπάζιον *Topazius*, mea ſententia, nihil aliud

aliud est quam vocabulum Hebræum, & ipsissimum quidem פטדה *Pitdah*, levi mutatione & transpositione litterarum. Nihil familiarius est quam litteras ejusdem organi permutari. Cum itaque ד & ז sint ambæ literæ dentales, ex ד facile fieri poterat ז in voce *Topazius*. Quicunque vel prioribus digitulis attigit linguam Hebræam, Syram, Chaldæam, cæterasque Orientales, noverit τ & σ apud Atticos & reliquos Græcos, Belgas & Germanos non minus permutari, quam ד in ז apud Orientales. Mutato itaque in voce פטדה *pitdah* ד in ז, nihil restat, nisi quod ט poni debeat ante פ, sic habebimus טפדה quod legi potest *Topda* pro פטדה *pitdah*, aut *potdah*, & permutato ד in ז, טפזה *Topza*, aut *Topaza*. Silentio non est prætereundum quod Syrus Apocal. XXI. vers. XX. Græcum τοπάζιον verterit ܛܘܦܕܝܘܢ *Topadion*; ubi omnino eædem literæ reperiuntur quæ in voce פטדה *pitdah*, nisi quod Syrus addiderit terminationem Græcam, quod Orientalibus non est insolens, post Græcorum imperium. Hæc est causa proculdubio, uti jam animadvertimus, quod Rabboth Schemoth habuerit שומפזין *Somposin*, quod nihil aliud est quam Græcorum τοπάζιον quamvis corruptissimum, prout Rabboth omnibus fere lapidibus pretiosis solet dare nomina Græca, aut ex Græcis corrupta. Quis igitur non videt pro שומפזין legendum esse טופזין *Topazin*, *Sanperinum*, mutato ש in ט quod non est insolens, & eliso ם e medio, quod absque necessitate irrepsit, ut נ in voce סנפרינון *Sanperinum*, pro ספיר *Saphir* & id genus alia.

CCCCXCII. Sed & patria hujus gemmæ indicat eam esse *Topazium*. Jobus cap. XXVIII. XIX. eam vocat פטדת כוש *Pitdath Cusch*. At vero כוש *Cusch* nihil aliud est quam Arabia, quod pluribus argumentis probavit doctissimus Bochartus in suo *Phaleg*. Igitur פטדת כוש proprie est *Topazius Arabicus*. Optimos autem topazios reperiri in Insula *Topazion*, & istam Insulam partem esse Arabiæ, certum est. Expressis verbis hoc docet Plinius, & ex eo Isidorus, locis modo laudatis. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Insula, quæ Chitis vocatur* &c. Psellus. quem supra audivimus, φύεται εἰς τὸν Ἀραβικὸν λεγόμενον κόλπον ἔν τινι πελαγίᾳ νήσῳ. De eadem Insula mentionem etiam facit Diodorus Siculus, quamvis sub alio nomine: docet enim *lib.* III. in sinu Arabico, esse Insulam *Ophiodem*, quasi diceres *Serpentinam*, propter multitudinem

nem ferpentum dictam, in qua reperitur lapis *Topazius*. παρακομισθέντι δὲ τοὺς τόπους κεῖται νῆσος πελαγία μὲν τῷ διαστήματι, τὸ δὲ μῆκος εἰς ὀγδοήκοντα ςαδίους παρεκτείνουσα, καλουμένη δὲ ὀφιώδης ἣ τὸ μὲν παλαιὸν ὑπῆρχε πλήρης παντοδαπῶν καὶ φοβερῶν ἑρπετῶν, ἀφ' ὧν καὶ ταύτης ἔτυχε τῆς προσηγορίας. ἐν δὲ τοῖς μεταγενεςέροις χρόνοις ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν βασιλέων οὕτων ἐξημερώθη φιλοτίμως, ὡς μηδὲ ἔτι κατ' αὐτὴν ὁρᾶσθαι τῶν προϋπαρξάντων ζώνων. οὐ παραλειπτέον δ' ἡμῖν οὐδὲ τὴν αἰτίαν τῆς περὶ ἡμέρων φιλοτιμίας. εὑρίσκεται γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸ καλούμενον τοπάζιον, ὅπερ ἐςὶ λίθος διαφανόμενος, ἐπιτερπὴς, ὑάλῳ παρεμφερὴς, καὶ θαυμαστὴν ἔγχρυσον πρόσοψιν παρεχόμενος. *Ultra hac loca insula est, in longitudinem octoginta stadiorum extensa, Ophiodes dicta. Olim plena fuit omnium generum horrendis serpentibus, a quibus & nomen sumpsit. Postea autem a Regibus Alexandria plane ab ejusmodi animalibus repurgata est, ut nullum amplius in ea conspiceretur. Non autem pratermittenda causa, ob quam ita repurgata est: invenitur scilicet in ista Insula lapis quem vocant Topazium, qui est lapis pellucidus, vitro similis, & mirificum auri aspectum prabens.* Tandem poſtquam multa dixiſſet de cuſtodibus iſtius inſulæ, ne lapides a quolibet effoderentur; addit hunc lapidem in petra naſci, die, propter calorem & radios ſolis, non apparere, noctu autem in tenebris ſplendere, & procul oſtendi in quo ſit loco. Cuſtodes autem inſulæ, qui ſorte diſponuntur, loca oſtendere, & lapidi, qui ſeſe prodit, ſignum imponere; die autem exſcindere eos juxta locum ſignatum lapidem, tradereque opificibus qui artis ſunt periti, ut inde lapidem erruerent. Eadem plane docet Photius in ſua *Bibliotheca* ex Agatharchide Polyhiſtore. περὶ θερμῶν ὑδάτων αὐτοφυῶν, ubi agit de mari rubro, & Inſulis quæ Arabicæ cenſentur. ὃν παραπλεύσαντι νῆσος ἐκκεῖται, τῇ μὲν θέσει πελαγία, μῆκος ἔχουσα ςαδίων ὡς ὀγδοήκοντα, ἣν καλοῦσιν ὀφιώδη, πρότερον μὲν γέμουσαν παντοίων ἑρπεδῶν, ἐφ' ἡμῶν δὲ ἐλευθέραν τούτων. ἐν δὲ ταύτῃ γίνεται τῇ νήσῳ, φησὶ, καὶ τὸ καλούμενον τοπάζιον. ἐςὶ δὲ τοῦτο, λίθος διαφανόμενος, ὑάλῳ προσεμφερὴς, ἡδεῖαν ἐν χρυσῷ θεωρίαν ἀποδιδούς. *Quem ubi praternavigaris, insula exporrigitur, in pelago sita, longitudine stadiorum octoginta, Ophiodes* (Serpentina) *dicta. Nam omnis generis serpentibus quondam referta erat, sed atate nostra libera est. In hac lapillus nascitur, Topazius dictus. Est autem lapis pellucidus, vitro similis, & jucundum auri aspectum prabet.* Narrat præterea fere omnia illa quæ jam annotavimus ex Diodoro Siculo, de cuſtodibus, &

modo hanc gemmam inveniendi & ex petra exſcindendi. Nec prætereundus eſt Strabo *libro* xvi. ubi eadem fere narrat de Inſula Ophiode & Topazio, qui ibi naſcitur: Μετὰ δὲ τὸν κόλπον, Ὀφιώδης καλουμένη νῆσος ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἣν ἐλευθέρωσε τῶν ἑρπετῶν ὁ βασιλεὺς, ἅμα καὶ διὰ τὰς φθορὰς τῶν προσορμιζομένων, ἀνθρώπων ἐκ τῶν θηρίων, καὶ διὰ τὰ τοπάζια. Poſt ſinum (nempe Arabicum) eſt Ophiodes *Inſula ab eventu appellata, quam Rex a ſerpentibus liberavit, cum multi applicantes a ſerpentibus interficerentur propter topazia.* Apparet igitur Inſulam illam, in qua reperiuntur Topazii, in Arabia eſſe, Non mirum igitur ſi a Jobo dicatur פטדת כוש *Topazius Arabicus.* Eſt igitur פטדה *Pitdah* in Pectorali *Topazius.*

„ Veterem Topazium colore fuiſſe viridem, ita tamen ut ali-„quid ex aureo habuerit mixtum, inſtar olei recentis, manifeſto „conſtat, non ſolum ex verparum ſententia, ſed & ex optinis „vetuſtiſſimiſque Græcis & Latinis, auctoribus. Bernhardus „tamen Anglus, ad Ioſephum pag. 181. more ſolito, id eſt „ineptiendo, Braunium iterum colaphis excipit, de colore Topa-„zii. Is ſcilicet *conciliabit Judæos ſcriptores Græcoſque, Braunio aliiſ-„que invitis.* At cur Braunio invito? *Conſtat enim ex tribus pro-„batiſſimis ſcriptoribus & pervetuſtis, hanc gemmam tam flavedinem „auri præ ſe, quam vitri virorem ferre,* & quæ ſequuntur. En quan-„tus vir eſt Bernhardus? Sed quid hæc tanto molimine contra „Braunium? Braunius ſane, invito Bernhardo, auctores optimos „vetuſtiſſimoſque Iudæos, Græcos & Latinos concilaverat: cum „eadem docuiſſet antequam ſciret Bernardum eſſe in rerum natu-„ra, totque nugas in viros honeſtos effutire poſſe. Clariſſima „ſunt verba mea, hoc ipſo capite paragr. CCCCLXXXIIX. „prioris editionis paragr. iv. *Sed ita videtur Topazius virere, „ut aliquid ex auri colore trahat, ideoque olei recentis virorem habere „dicitur.* Quod & probo ex Polyhiſtore, Strabone, Diodoro „Siculo, ex Photio & aliis, in eodem paragrapho & ſequentibus. „Quantus itaque vir eſt Bernhardus! Exiſtimavit proculdubio, „neminem mea verba legiſſe, aut intellexiſſe, præter ſe omniſa-„pientem. Forte non ſine cauſa adfirmarem, Bernhardum, quæ „de hujus gemmæ novit colore, & quæ tanta ſapientia tantoque „apparatu, me, ſi Diis placet, *invito*, in me effutiit, a me didi-„ciſſe. Hiſce ineptiis famam ſibi nullam acquiret Bernhardus, „& hoc a me diſcat. Sed regnat in eo perpetuus contradicendi „ſpiritus & αὐτοφιλία.

Hic

CCCCXCIII. Hic lapis interdum in magnam excrescit molem; adeo ut etiam statuæ ex eo factæ fuerint IV. cubitorum, qualis erat illa statua Arsinoæ Ptolomæi Philadelphi uxoris; de qua vide Plinium, loco suprà allegato. Sed valde dubito, utrum vera fuerit gemma illa statua, an non genus aliquod marmoris rari & exquisiti, Topazii colorem referens. Boetius tamen docet, Topazium non magnam habere auctoritatem & cælaturæ non excedere pretium. *lib.* II. *De Gemmis, cap.* LXIV. *Causa*, inquit, *est quantitas & magnitudo, quæ illum vilem efficit.* Idem docet Abarbanel: & eam infra Sardium ponit. אינה חשובה כארדם *Non est pretiosa ut Sardius.* Nihilominus Topazios etiam pretiosos fuisse lapides tempore Mosis, manifestum est, cum in toto Pectorali nihil fuerit nisi *ex optimo.* Sed & a Jobo, capite supra laudato, inter pretiosas gemmas ponitur *Topazius Arabicus.* Oportet sane hunc lapidem magni æstimatum fuisse, cum tanta cura insula *Chitis*, sive *Ophiodes* a custodibus custodita fuerit, ne lapides furto auferrentur: adeo etiam ut nulla navis in Insula relinqueretur, & sub pœna mortis prohibitum sit, ne ullus eam intraret, ut docent Diodorus Siculus, Aagatharchides, & Strabo. Regina etiam, cui Thebani Topazium attulerunt, ut ait Epiphanius (modo is verus fuerit Topazius) eum διαδήματι μέσον τοῦ μετώπου προσέθετο, *diademati imposuit in medio frontis.* Nobilissimus Tavernerius Itin. Ind. *lib.* II. *cap.* XX. narrat Magnum Mogolem habere *Topazium* CLVIII. ceratiorum, Goæ emptum ducentis septuaginta & duobus fere millibus florenorum. Videtur tamen per *Topazium* intelligere gemmam quam veteres *Chrysolithum* vocabant, more recentiorum lapidariorum.

CCCCXCIV. Mirificas etiam virtutes Topazio attribuunt passim naturæ indagatores. Sanguinis, ut ajunt, eruptiones sistit, vulnerique admotus extemplo fluentem sanguinem compescit; bilem iramque & phrenititem mitigat, si pro amuleto gestetur. Nocturnos etiam timores, & puerorum terriculamenta, ac lunaticos paroxysmos arcere creditur, ut habet Boetius *lib.* II. *cap.* LXIII. Epiphanius tradit eum attrita medica cote reddere succum, non pro suo colore rubrum, (rubrum enim topazium putabat, uti supra annotavimus) sed lacteum. Implet autem succo illius attritæ quot crateres voluerit is qui affricat, idque sine prioris ponderis imminutione. Statim addit: χρησιμεύει δὲ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ ἕτερος χυλὸς

πρὸς πάθος ὀφθαλμῶν καὶ πινόμενος ἢ ἀντιπαθεῖ πρὸς ὕδρωπας καὶ τοῖς ἀπὸ σαφυλῆς θαλασσίας μαραινομένοις. *Utilis est succus ejus ad oculorum morbos, & potus adversatur hydropi, & medetur tabescentibus ab uva marina sumpta.* Sed Epiphanium de vero S. Pontificis פטדה *Pitdah* loqui, vix credibile est, cùm ei rubrum colorem attribuat pro viridi. Psellus, quem supra audivimus, *Hic furibundos in pristinum statum restuit, si teratur & potetur, quæ omnia etiam exequitur si alligetur.*

Cap. X.

DE ברקת SMARAGDO.

Tertius lapis est ברקת Bareketh. *Variæ expositiones* Ceraunium, Carbunculus. דייקינתין Diakinthin. *Legendum* הייקינתין Hiakinthin, *hyacinthus.* ברקתא Beraktha, & ברקן Barkan. *Targ. Ierusalemitanum, Ionathanus, Onkelosius. Cantic. cap.* v. xiv. ברקן וייפרן Barkan veaphran. *Per* ברקתא *Chaldæi non videntur intelligere* Smaragdum. *Nihilominus* Smaragdum *significat. Varii auctores. Smaragdus a fulgore. Oculi Leonis ex Smaragdis terribiles thynnis.* ברק splendere. برق σμάραγδος *idem ac* μάραγδος. *Et hoc ex* ברקת Bareketh ב & מ *permutantur.* בחנן & מחנן زبرجد Zabargiad, *pro* Smargiad. *Boetius & De Laetius Arabum Codices male corrigunt. Baculus a* מקל Macal. καμηλος. هقل, *globus a* גלם golem, præmium *pro* βραβεῖον &c. *Litteræ* ק/ע ח/ג K. H. G. *permutantur. A* ברקת Bareketh *fit* Bareged, & *hinc cum terminatione Græca* Baragdos, *tandem* μάραγδος & Smaragdos. *Pro* ברק Barak *Persæ dicunt* Bereg; מי ברג Me Bereg. סופיא בארת Μάραγδος *an* ἀμαρμαίρω? *verbum* μαρμαίρω *a* μαρμαρίζω. *Hinc* μαρμαρυγή. *Forte ab aliquo verbo absoleto* μαργω; *quod esse posset a* ברק Barak. *Colores Smaragdorum. Vexilli Levi colores Sententia Rabboth de* Bareketh. *Smaragdi* hyacinthizontes apud Plinium. דייקינתין. *Plinius de variis Smaragdis.* دوقان برقا & برقش Βορχθὰν *ab Arabico* ברקתן Borcathon. *Bocharius laudatur.* ברקת *est lapis viridis. Varii auctores. Smaragdi Orientalis*

rientales & Occidentales, Schythica optima Smaragdus. Est pretiosissima gemma. Ejus moles. Ψδίδη σμάραγδος. Varii Smaragdorum virtutes.

CCCCXCV. Tertius lapis est ברקת *Bareketh.* De hoc etiam fit mentio Ezech. XXVIII. x. Syrus retinet vocem hebræam ܒܪܩܐ *Berco* Arabs أصفر ac si diceres *lapidem flavum.* Interpres Latinus vocem Syram vertit *carbunculum.* Arabica autem vertitur *Topazius.* Symmachus *Ceraunium* exponit, ut docet Hieronymus ad Fabiolam. Abarbanel habet קרבונקלו *Carbunculo.* Ab hoc decepti videntur Belgæ qui etiam habent *Carbunculum.* Sed cum hoc nulla anctoritate probetur, non possum iis assentiri. *Clarissimus Lud. Du Dieu Belgas tradit hanc gemmam vertisse* Smaragde. *Quam autem habuerit rationem scire desidero, certum enim est, eos tertium lapidem primi ordinis vertisse* carbonckel, *sed* נפך *primum scil. secundi ordinis* Smaragd.

CCCCXCVI. Rabboth Schemoth habet דייקינתין *Diakinthin.* Hanc vocem Græcam esse nullus dubito. At corrupta est, ut fere omnes reliquæ quibus utitur Rabboth ad exprimendos lapides pretiosos. Scribendum itaque censeo הייקינתין *Hyakinthin*, mutato tantum ד in ה levissima mutatione. Nihil aliud igitur significat, quam *Hyacinthum.* At fallitur Rabboth si per *Bareket* intelligit hyacinthum: nam alium omnino significare, mihi persuasissimum est. Sed & ipsa Rabboth alium lapidem quam hyacinthum intelligere videtur, cum ei plures colores attribuat, album, nigrum & rubrum, qui in hyacintho non reperiuntur. Sed de his mox plura.

CCCCXCVII. Targum Jerusalemitanum & Jonathan eandem vocem retinent, habent enim ברקתא *Berakitha.* Onkelosius ברקן *Barkan*, quod idem significat. Paraphrastes Cantic. cap. v. vers. XIV. quoque ברקן sed addito ושפרן hoc modo: ברקן ושפרן *Barkan vesafran.* Quid autem per ברקתא / ברקן & ברקן ושפרן intelligant, æque incertum est. Sunt qui putent Chaldæos per hæc vocabula intellexisse *Smaragdum.* Sed de hoc etiam dubitari potest. Saltem Onkelosium & Jonathanem per suum ברקן non intellexisse *Smaragdum*, certum est; nam quartum lapidem, nempe נפך *Nophech* vocant אזמרגדין *Ismaragdin*, & איזמורד *Ismured*, quorum utrumque significat *Smaragdum*, quod suo loco patebit. Quid

igitur Chaldæi per *Bareketh* intellexerint, nemo facile divinabit. Hoc saltem constat eos credidisse: non esse *Smaragdum*.

CCCCXCVIII. Nihilominus tamen maxima pars interpretum ut Septuaginta, Josephus, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Galli & alii *Smaragdum* verterunt. In hanc sententiam pedibus eo. Enimvero ברקת *Bareketh* significare *Smaragdum*, primo patet ex illius proprietate. Nulla nota est gemma cui tantus splendor attribuatur, quam Smaragdo. Secundum Athenæum *Smaragdus* nomen suum habet a *fulgore. lib.* III. Plinio teste *lib.* XXXVII. *cap.* V. Smaragdi splendor non *mutatur sole, non umbra, nec lucernis, sed semper est radians*. Ideo ei *fulgorem* ibidem attribuit. Hinc Orpheus περὶ λίθων in Achate habet αἰγλήεντα μάραγδον *splendentem Maragdum*. Ab Epiphanio vocatur διειδὴς καὶ στίλβων *pellucidus & splendens*. Martialis ut fulgorem Smaragdorum bene exprimeret, eis attribuit ignem,

Gemmatum Scythicis ut lucet ignibus aurum.

Et Ovid. *Metam.* II.

In solis Phœbus claris lucente Smaragdis.

Sed ad Smaragdorum fulgorem probandum, imprimis notari debet historia quam narrat Plinius loco modo a nobis allegato: nempe in insula Cypri; *tumulo Reguli Hermiæ juxta cetarias, marmoreo leoni inditos fuisse oculos ex Smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugiebant thynni.* Quis non videt hæc optime convenire τῷ ברקת *Bareketh*: nemo enim, qui in Hebraicis non est plane peregrinus, ignorare potest ברק *Barak* significare *splendere, coruscare*, ut Ezech. cap. XXI. X. Sic & Arabice برق *splenduit, fulgaravit, & fulminavit*. Est igitur ברקת *Bareketh* gemma maxime fulgens. Cum autem nulla magis fulgeat, quam *Smaragdus*, optimo jure a plerisque interpretibus *Smaragdus* vertitur *Bareketh*.

CCCCXCIX. Deinde ipsum Græcorum σμάραγδος *Smaragdus* latet in Hebræorum vocabulo ברקת *Bareket*, ut Græcorum σμάραγδος ex Hebræorum *Bareket* factum sit. Ut autem hoc probaremus; notandum est primum, Græcos non raro dicere & scribere μάραγδος absque σ pro σμάραγδος. Et revera σ initio additur absque necessitate, quod etiam fit in aliis vocabulis, more Græcorum, ut σμικρὸς pro μικρὸς, & sexcentis aliis, Hinc Athenæus *libro* III. Orpheus *in Achate* & alii habent μάραγδον absque σ. Videndum igitur tantum erit, utrum μάραγδος possit deduci ex *Bareketh*. Hoc facil-

cillime fiet, modo cogitemus apud Hebræos permutari litteras ejusdem organi; cum autem ב & מ sint labiales, sæpissime permutantur, ut בתנן *bathnan* pro מתנן *Mathnan*. Hoc autem maxime locum habet in lingua Arabica. Dicunt enim מגדאד *Magdad* pro בגדאד *Bagdat*. מכה *Macah* pro בכה *Bacah*, & infinitis locis aliis. Sed ipsum *Smaragdum* Arabes scribunt cum ב potius quam cum מ. ut زبرجد *Zebargiad* pro زمرجد *Smargiad*. Sic enim Serapion & Pandectarius *Zabarget*, aut potius *Zabargiat* pro smaragdo: ut male codices eorum carpantur a Boetio & de Laetio, qui legi volunt *Zamarut*. Græcos etiam Hebræorm כ convertere in מ patet vel ex voce חבל *chabal* funis, ubi Græci habent κάμηλ☉ pro κάβηλ☉, hinc & Belgice **een Kabel**. Sic & Hebræorum מ Latini convertunt in B. ut *Baculus* pro *maculus* a מקל *macal*. גלם *golem*, *gloma*, & inde *globus*. Ex Hebræorum מטה *Mittah*, Germani habent *Beth*, *lectus*. Ejusmodi plura occurrunt. Non dicam idem fieri in linguis Græca & Latina, ut *præmium* pro βραβεῖον, *cicuma* pro κικαβη & sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus μάραγδ☉ dici quasi βάραγδ☉. Quam facile porro fieri possit βάραγδ☉ ex *Bareket*, sciunt omnes, qui non ignorant in omnibus fere linguis permutari literas ג ו ה / ח / כ / ק. K. H. G. & id genus alia. Igitur in voce ברקת littera ק mutata est in ג *gimel*, quod non magis de longo petitum est, quam si quis crederet κάμηλον dici Græce pro גמל *Gamel*, & כבול pro גבול *Dogma* a δοκέω, *frigus*, a φρίκη, & alia innumera. Sic a *Bareket*, aut potius a Chaldæo *Berakta* fiet *Bareget*, aut *Beragda*, & inde *Maragdos*. Sed exempla aliunde non sunt petenda, quam ab ipso verbo ברק *Barak*, nam pro eo Persæ dicunt ברג *Bereg*. Hinc in Codice *Aveda Zara cap.* II. מי בארג *Me Bereg*, quasi מי ברק *Me Berek*, *aquæ limpidæ*. Et Sanhedrin *cap.* XI. סוסיא בארג סוסיא ברקא sunt *equi splendidi*. Ergo ex Hebræo, aut potius Chaldæo *Berakia*, factum est *Meragda*, & Græca terminatione *Meragdos*, inde tandem *&* *Smaragdus*.

D. Novi equidem Græculos velle vocabulum μάραγδον derivari a verbo μαρμαίρω, teste Athenæo *lib.* III. ad hunc versum Menandri:

Μαράγδων εἶναι ταῦτ' ἴδῃ, καὶ σάρδια.

Παρὰ γὰρ, inquit, τὸ μαρμαίρειν ὠνόμασαι τῷ διαυγὲς ὑπάρχειν. *Sic vocatur a verbo* μαρμαίρειν *propter fulgorem.* Et revera μαρμαίρω expli-

plicatur *vibrante splendore corusco:* & hoc quidem optime quod a fulgore sic dicatur, cum Hebræo ברק *splenduit* optime convenit. Sed quibus legibus σμάραγδος fiat a μαρμαίρω, non video, nisi dicamus & ipsum μαρμαίρω derivari a radice ברק *Barak*, Sane si Smaragdus deduci debet ab aliquo verbo Græco, id potius fiet a μαρμαρύσσω aut etiam μαρμαρίζω, quam a μαρμαίρω. Hinc μαρμαρυγὴ, & μαρμαρυγώδης apud Homerum *Odyss.* θ *fulgidos radios vibrans.* Sed quis non videt hoc verbum derivari ab aliquo obsoleto, & fortassis a μαρίγω, & per dupplicationem primæ Syllabæ, μαρμαρίγω, *splendeo?* Si autem tale verbum unquam in usu fuit apud vetustiores Græcos, proculdubio factum est ab Hebræo ברק *Barak*, unde *Marac*, *Margo*, *Marigo*, inde μαρμαρίγω, μαρμαρίζω, μαρμαρύσσω, & μαρμαίρω. Hinc & μάρμαρος, *Marmor*, propter splendorem. Quidquid alii dicant, nullus dubito, quin μάραγδος & *Smaragdus* derivatum sit ab Hebræo *Bareket* aut *Beraktha*, atque sic ברקת significare Smaragdum.

DI. Colores Smaragdorum quidem varii sunt, secundum varia genera, ut ostendit Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* V. Omnes tamen virides perhibentur. Rabboth *Bemidbar Parascha* II. huic lapidi tres dat colores, *album nigrum*, & *rubrum*, quales dicit fuisse in vexillo Levi: לוי ברקת ומפה שלו צבוע שלישי לבן ושלישי שחור וג׳ אדום ומצוייר עליו אורים ותומים: *Nomen Levi inscriptum est lapidi Barketh, & vexillum ejus erat tertia parte album, tertia parte nigrum, & tertia parte rubrum. Et eo depictum erat Urim & Thummim.* Sed Rabboth per hunc lapidem *Smaragdum* intellexisse non puto, cum eum alibi (ut supra audivimus) vocet *Hyacinthum*, & in hoc loco sextum lapidem יהלם, dixerit אזמרגדין *Smaragdum.* Unde patet Raboth hos lapides pessime confudisse, & eorum nec nomen nec naturam, nec colorem novisse. Novi quidem Plinium mentionem facere cujusdam Smaragdi *hyacinthizontis*, ut non adeo absurdum esset, si quis diceret, cum respexisse ad ejusmodi lapidem eumque vocasse דייקינהן aut potius, ut emendavimus, הייקינתין *Hyacinthum.* Utrum autem tres colores, albus, niger & ruber, in eo fuerint, non credo facile posse probari. Deinde Plinius etiam tradit, dari quosdam Smaragdos Medicos, qui sunt *fluctuosi, & rerum imagines complexi, ut papaverum, aut avium pinnarumque vel catulorum* & alios, qui & Carchedonii dicuntur, habere *colores incertos*, & esse *virentium in cauda pavonum*

num columbarumque collo plumis similes. Non possum etiam silenlentio præterire, apud Arabas ab eodem verbo برق quod idem est ac Hebræorum ברק, unde *Smaragdus* derivatur, varia vocabula venire, quæ significant colorem varium. Hinc بورا oculus, propter varios colores *album & nigrum*, ut habet Gigæus; & برقان *locusta versicolor*, *varia* & برقش *variis coloribus pinxit*, & id genus alia bene multa. Hinc non male doctissimus Bochartus, *Phaleg. lib.* II. *cap.* XIX. lapidem quem Arabes pro Baccho colebant dictum vult Βεργχθὰν ab Arabico ברקת. *Borcathon*, id est *lapis discolor.* Ejusdem generis lapidem videtur intellexisse Rabboth per hoc *Bareketh*, qui esset *albus*, *niger & ruber.*

DII. Sed quicquid statuat Rabboth, cum amplius dubitari non possit, quin *Bareketh* significet *Smaragdum*, certissimum est hanc gemmam *Bareketh* fuisse viridem colore: hic enim verus & nativus Smaragdi color est. Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* V. *Tertia auctoritas Smaragdi perhibetur pluribus causis nullius coloris aspectus jucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus. Smaragdos vero tanto libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret; praterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies Scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent.* Isidorus *Orig. lib.* XVII. *ca.p* VII. *Omnium gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, cui veteres tertium post margaritas & uniones tribuunt dignitatem. Smaragdus a nimia viriditate dicitur. Omne enim satis viride Smaragdus dicitur. Nullis enim gemmis vel herbis major hoc austeritas est, nam herbas virentes frondesque exuperat:. inficiens circa se viriditate repercussum aerem.* Ergo non mirum si & Martialis aurum *virens* dixit, propter Smaragdos. Psellus περὶ λίθων δυνάμεως prasineum colorem attribuit Smaragdis, accedentem ad auri colorem, ita ut semper aliquid glauci habeat ἡ σμάραγδος πρασοειδής ἐστι καὶ ἠρέμα χρυσίζουσα καὶ τοι καὶ τοῦ γλαυκοῦ, παρεμφαίνουσα χρώματος. Ad prasinum Smaragdus etiam refertur ab Epiphanio, *libro* XII. *de lapidibus.* de tertio lapide, quem Smaragdum dicit: λίθος σμάραγδος οὗτος καλεῖται καὶ Πράσινος, ἐστι δὲ καὶ χλωρὸς τῷ εἴδει, καὶ διαφορά τις ἐν αὐτοῖς τινὲς μὲν αὐτοὺς Νερωνιανοὺς καλοῦσιν ἄλλοι δὲ Δομετιανούς. καὶ ὁ μὲν Νερωνιανὸς,

πικρὸς ἐςὶ τῷ εἴδει, σφόδρα χλωρίζων, διειδὴς καὶ σίλβων. *Lapis Smaragdus vocatur etiam Prasinus; est autem viridi colore, sed inter se aliquo modo differunt. Quidam autem vocant eos Neronianos, alii Domitianos. Et Neronianus quidem parvus est, valde virens, pellucidus & splendens.* Notandum est, Apocal. IV. III. *Iridem* dici *similem Smaragdo*; scilicet quia nullus color in Iride magis est conspicuus quam viridis.

DIII. Varia etiam recensentur genera Smaragdorum: *Ægyptii, Bactriani, Cyprii, Æthiopici, Persici, Medici, Carchedonii.* Psellus: γίνεται δὲ, ταύτην καὶ Αἰθιοπία, καὶ Αἴγυπτος καὶ Πέρσις, καὶ τινα ὄρη τῆς Ἀττικῆς. *Progenerat autem eam* (Smaragdum) *Æthiopia, & Ægyptus, & Persia, & quidam Atticæ montes.* Sed omnium optimi sunt *Schytici*. Videatur Plinius loco modo laudato. *Nobilissimi*, ait eodem loci, *Scytici, ab ea gente, in qua reperiuntur appellati. Nullius major austeritas, nec minus vitii. Et quantum Smaragdi gemmis distant, tantum Scythici a ceteris Smaragdis.* De Scythicis Martialem jam sæpius audivimus. Deinde probatissimos ait Plinius esse eos, *qui viriditatem puri maris imitantur.* Proximos, qui vocantur *Chrysoberilli*, & sunt paulo pallidiores. Hodie distinguere solent lapidarii inter Orientales & Occidentales. Orientales sunt optimi. Bonitatem Smaragdorum lapidarii probant, si in ore detentus frigidus appareat, & in sole viriditatem servet.

DIV. Smaragdus pretiosissimus est lapis, ut ei Plinius tertium locum dederit, post Adamantem & margaritam. Refert etiam Delaetius *lib.* I. *cap.* VIII. anno CIↃ IↃ XL. *Smaragdos in summo apud magnates & opulentiores cives pretio fuisse, ita ut cum adamantibus de gloria certarent.* Raro magnitudinem sigilli æquant, teste Theophrasto περὶ λίθων. Ἐςι δὲ, inquit, σπανία, καὶ τὸ μέγεθος ὀ μεγάλη. *Est autem rara & mole haud magna*; quamvis ipse etiam fateatur, & post eum Plinius tradi *in commentariis* de Regibus Ægyptiis, missum aliquando dono a Babyloniorum Rege, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium; positos etiam in Jovis obelisco Smaragdos quatuor, longitudine quadraginta cubitorum, latitudine partim quatuor partim duorum. Sed fortassis erat ψευδὴς σμάραγδος, qualis erat illa pila εὐμεγέθης ἐν τῷ Ἡρακλέως ἱερῷ *Satis magna in Herculis Templo*, ut addit ipse Theophrastus. Apud Delaetium fit mentio Smaragdi XXV. cera-

tiorum

tiorum, anno CIↃ IↃ LXXI. æſtimati XX. Mill. coronatis, cum ante triplo majori pretio venundari potuiſſet. Addit præterea Peruvianos Smaragdos nonnunquam ovum columbinum ſuperare.

D.V. Non vulgares vires huic lapidi adſcribuntur. Pſellus: *αὕτη καταπλαττομένη μεθ' ὕδατος ἐλεφαντικοῖς, βοηθεῖ. Πινομένη δὲ μεθ' ὕδατος αἵματος ἐπέχει ῥοάς. Si cum aqua ex eo fiat cataplaſma leproſos juvat; Et ſi cum aqua bibatur, retinet fluxum ſanguinis.* Epiphanius λέγεται δὲ καὶ παρὰ τοῖς μυθοποιοῖς προγνωστικὸς εἶναι. *dicuntur etiam a fabulatoribus vim habere prædicandi res futuras.* Adhibentur etiam ad alvi fluxum, & dyſenterium ſiſtendum; contra venena bibuntur. Inter amuleta præcipue commendantur Smaragdi; nam ſi e puerorum collis pendeant, eos ab epilepticis paroxyſmis tutari creduntur, & comitialem morbum impedire, ita quidem ut ſi morbi violentia a lapide ſuperari nequeat, iis in partes diffringatur; coxæ mulieris alligati dicuntur partum accelerare; e collo pendentes inanes timores ac dæmones arcere; memoriam firmare, viſum reficere, adulterium prodere, futurorum cognitionem dare, eloquentiam efficere & opes augere. Plura vide apud Plinium, Theophraſtum, Pſellum, Epiphanium, Boetium, Delatium & alios.

CAP. XI.

נפך Nophech *eſt quartus lapis. Ubi exſtet? Male dicitur* אזמרגדין Iſmaragdin. אזמורד Iſmured. כחלי cachale כוחלא Chryſolithus. Ἄνθραξ. Carbunculus *eſt Rubinus.* Targ. Jeruſ. ברכרנא cadacrna *corrupte pro* carchedonio ד & ר *permutari.* כרדכוכין cardecuchin, & כרכונין Carcunin. *Legi debere* כרכדונין Carchedonin, carchedonius. כרדינין *corrupte pro* כרכדונין *χαλκηδὼν & καρχηδόνιος.* Carchedonium *eſſe* Carbunculum, *dici a* Carthagine. Καρχηδῶνα, Carthago, קרתא חדת Kartha chadah, Carthada, Nova Civitas. Νεάπολις Novomagum, Neüwſtatt *unum idemque eſſe.* Carbunculum *non naſci circa Carthaginem. Ab illius mercatoribus coemitur & ad alios populos deportatur. Perna Weſtphalicæ Moguntiacæ dictæ, & Caſtaneæ nuceſque Palatinæ Colonienſes dicuntur. Error Epiphanii. Theopraſtus aliique auctores citantur.* נפך a פוך *id eſt* ſtibium.

bium. II. *Reg.* IX. XXX. *& Jeremiæ* IV. XXX. Stibium viride. *Datur etiam rubrum.* צרידא | צרידא *&* צריתא | צריתא Cerussa. *Cognatio inter* Cerussam *&* stibium *apud Plinium. Antimonium esse* stibium. נפך *esse lapidem rubrum.* Carbunculi, *albi, Masculi, fœminæ. Varii* carbunculi. *Optimi rubri.* carbunculus *a* carbone *aut similitudine ignis sic dictus. Theophrastus a Delatio explicatur. carbunculus habet colorem cœli sereni. Rabboth allegatur. Cœlum non semper esse cœruleum, sed & igneum. Locus Math.* XVI. II. *allegatur. Syrus habet* ܣܘܡܩܐ *id est* ruber. נפך, ἄνθραξ, Carbunculus, *&* Rubinus *eadem gemma. Optime dicitur ab Abarbanele & Luthero* Rubinus. *Fabula de carbunculi ignibus. Varii auctores. Gemma a Ciconia demissa in gremium Heracleæ. Moles carbunculi.* Rubinus *Imperatoris Rudolphi* II. *Tavernerius de* Rubino *Magni Mogolis. Virtutes carbunculorum.*

DVI. Quartus lapis est נפך *Nophech.* Hujus lapidis etiam meminit Ezech. cap. XXVI. XVI. & I Chron. XXIX. II. Esaiæ LIV. XI. Onkelosius habet אזמרגדין *Ismaragdin* & Jonathanus אזמורד *Ismured*, quorum utrumque significat *Smaragdum.* Horum auctoritate decepti videntur Belgæ, qui etiam habent *Smaragd.* Arab كحلي *cachle.* Paraphrastes Cant. cap. V. XIV. habet כחלי *cachale.* Sed *cachale* Talmudicis est שיש ומרמרא Vide Massechet *Succah cap.* V. ubi glossa notat שיש significare *marmor album*, & כוחלא *viride* quod *Smaragdum* rerepresentat. At hos interpretes errasse manifesto constat, ex iis quæ diximus ad lapidem *Bareketh.* Junius & Tremellius habent *Chrysolithum;* Sed qua auctoritate, non video. Patebit infra ad תרשיש lapidem נפך non fuisse *Chrysolithum.*

DVII. נפך *Nophech Carbunculum* fuisse, vix dubito. Sane ita vertitur a doctissimis & vetustissimis interpretibus. Galli & Diodati habent *Escarboncle.* Septuaginta, Josephus & Epiphanius ἄνθραξ. Est enim ἄνθραξ *Carbo,* quod sciunt ii qui non plane sunt peregrini in Græcis, sive *Carbunculus* ut etiam posuit vulgatus & Hieronymus. Lutherus *Rubinum* habet, sed *Rubinus* nihil aliud est quam *Carbunculus*, quod postea clarius constabit. Targum Jerusalemitanum quidem habet כדכרנא *Cadcarna:* Sed hanc vocem Græcam esse, & quidem corruptissimam, nullus dubito. Nihil aliud est quam

Carchedonius; quod levi mutatione fieri potest, transponendo tantum ד in locum ר, hoc modo כרכדנא *Carchadana*, at quis non videt hoc esse *carchedonium*: quam facile enim ד & ר permutari possint apud Hebræos, non minus quam apud Syros, cuilibet litteras tantum inspicienti, facile patebit, etiamsi alias nec arare nec literas noverit. Idem proculdubio intelligit Jonathanus, quum sextum lapidem verterit כרדכוכין *Cardechuchin*, aut, ut habent alii כרכוכין *Carcuchin*. Quis non videt legendum esse כרכדונין *Carchedonin*, id est *Carchedonius*. Idem plane intellexisse puto Rabboth Schemoth per suum ברדיגין *Bardigin*: quemadmodum vertit hunc נפך *Nophech*. Proculdubio vitio librariorum factum est, ut scriptum sit corrupte pro כרכדונין *Carchedonin*. Verpuli Græcæ linguæ ignari ejusmodi vitia facile committere poterunt, præsertim si alius ex alio has voces sibi non intellectas pejus transcribat. Igitur secundum Targum Jerusalemitanum & Rabboth Schemoth נפך erit *Carchedonius*. Proculdubio eundem lapidem intellexit Johannes Theologus Apocal. cap. XXI. per χαλκηδῶνα, quod nihil aliud est quam Καρχηδόνιος, mutato ר R in ל L, quod non est insolens.

DVIII. Jam vero *Charchedonium* significare carbunculum, dubitari non potest. Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* VII. gemmam hanc *Charchedonium* dictam vult ab urbe *Carthagine*. *Principatum*, inquit, *habent Carbunculi a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam apyroti vocati. Horum genera Indici & Caramantici, quos & carchedonios vocavere, propter opulentiam carthaginis magnæ.* Carthaginem Καρχηδῶνα vocatam fuisse, ex Appiano, Eusebio, Hieronymo aliisque constat. Non quidem a suo Conditore, ut viri docti putant, sed quod lingua Phœnicia קירתא חדתא *Kartha chadath*, aut, ut habet Solinus, *carthada*, id est *nova civitatis*, dicta sit: ut *Carthago* idem sit ac καινὴ πόλις, aut etiam νεάπολις, immo & nostrum *Novomagum*. Nam sive dixeris *Carthada*, *Carthago*, sive νεάπολις, sive *Novomagum*, sive *Nova civitas*, sive Neuwstatt, perinde erit. Ut ut est, lapis *charchedonius* sic dicitur ab urbe Carthagine. Non quidem, ut credidit Epiphanius, quod *carbunculus*, sive Carchedonius nascatur circa urbem Carthaginem. γίνεται, inquit, ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἥτις Ἀφρική καλεῖται. *Nascitur in carthagine Libyæ, quæ Africa dicitur.* Et in fine ejusdem capitis: ἐστι δὲ ὁ χαλκηδόνιος καλούμενος

 λίθ-

λίθος παραπλήσιος τούτῳ, ὅτι καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς τόπου διέρχεται) *Est etiam gemma dicta carchedonius* (sic enim scribi deberet, potius quam *calchedonius*) *huic non absimilis, quoniam ibidem loci reperitur.* Duplicem enim hic errorem errat Epiphanius. Primum quod *Ambracem* sive *carbunculum* distinguat a *carchedonio*, cum *carchedonius* sit ipsissimus ἄνθραξ sive *carbunculus*: deinde quod putet *carchedonium* nasci circa *Carthaginem*, ideoque *carchedonium* dici. Nam etsi nomen suum sortita sit ab urbe *carthagine*, id non factum est quod ibi nascatur (nascitur enim Carbunculus in India, ut docet Psellus: ὁ ἄνθραξ, ἐν Ἰνδοῖς μὲν ἔχει τὴν γένεσιν, *carbunculus in India nascitur*) sed ut habet Plinius, propter opulentiam urbis: scilicet quod opulentiores mercatores Carthaginienses ejusmodi lapides coemerint, & cum aliis mercimoniis ex India aliisque locis Carthaginem asportari curaverint, & inde ad alios populos miserint venales. Eodem sane sensu hodie multæ res *Hollandica* dicuntur apud plures nationes, quæ in Hollandia non crescunt; sed quia in India aliisque regionibus coemuntur ab Hollandis, & ab iis ad alios populos deportantur. Sic pernæ WestPhaliæ, a Gallis dici solent *Moguntina, jambons de Mayence*, quod a mercatoribus Moguntinis in West-Phalia coemerentur, Moguntium deferrentur, & inde in Galliam mitterentur. Et castaneæ & nuces ex Palatinatu apud Hollandos vocari solent *Colonienses*, quia ex Palatinatu prius Coloniam, & inde in Hollandiam mittuntur. In Palatinatu *sal Coloniense*, dicitur sal Gallicum & Lusitanum, quod ab Hollandis suis navibus deferatur *Coloniam*, inde in Palatinatum. Eodem plane sensu *Carbunculus* dicitur ab urbe Carthagine. Hinc Theophrastus Περὶ λίθων. ἄγεται, inquit, δ' οὗτος ἐκ Καρχηδόνος Μασσαλίας. *Fertur huc Carthagine & Massilia.* Hæc vera ratio est, quod ἄνθραξ sive *Carbunculus Carchedonius* a Græcis, & a Judæis כרכדנא *Carchadna*, & כרכדונין *Carchedonin* dictus sit.

DIX. Ut ut sit, patet נפך secundum vetustiores & doctiores interpretes esse *Carchedonium*, sive *Carbunculum*. Et sane hoc ex ipso vocabulo נפך colligi posse videtur. Derivari solet נפך a radice פוך, unde aliquando absque נ scribitur, ut I Chron. XXIX. II. & Esaiæ cap. LIV. XI. ubi פוך a Jarchio exponitur נופך, & a Græcis ἄνθραξ id est *Carbunculus*. Notum est פוך significare *stibium* aut *fucum*, quo inungi solent oculi: ut II Reg. IX. XXX. ותשם בפוך עיניה *& posuit oculos suos in stibio*, vel in *fuco*, id est fuco

fuco aut ſtibio inunxit oculos ſuos. Græci ἐϛιβίϛατο τὺς ὀφθαλμὺς, כי תקרעי בפוך עינך *quia laceras oculos tuos ſtibio.* Græci iterum ἐὰν ἐγχρίσῃ ϛίβῃ τὺς ὀφθαλμὺς σȣ. *Unguis ſtibio oculos tuos.* Verum quidem eſt ſtibium nonnunquam fuiſſe viride. Eo fortaſſis reſpexit Onkeloſius & Jonathanus, qui *Nophech* Smaragdum verterunt. Et Paraphraſtes Cantic. v. xiv, qui habet כחלי *cachale*, quod a quibuſdam *marmor viride* exponitur. Sed alterius etiam coloris, nempe rubri fuit. Chaldæus in hiſce locis utrumque, id eſt lapidem *Nophech* & פוך ſive *ſtibium* vertit צריא ut habent Biblia Regia, Aruch, Elias & Buxtorfius. Eodem modo Syrus ܙܕܝܕܐ *Zedida*, quod a Latino vertitur *Hyacintus.* Sed in Venetis legitur צרירא *zerida.* Ego legerem צריזא *zeriza* aut potius צרוסא *zeruſſa*; atque tunc nihil aliud eſſet quam *ceruſſa*, quæ proculdubio veriſſima lectio eſt. Quanta autem ſit cognatio inter *Stibium* & *ceruſſam* docet Plinius *lib.* XXIII. *cap.* VI. & *lib.* XXXIV. *cap.* XVIII. & alibi. At *ceruſſa* ut & *ſtibium*, prout varie præparantur aliquando rubra ſunt, ut Plinius ibidem docet. Et cum ſtibium etiam fiat ex antimonio, immo cum ſit ipſiſſimum *antimonium*, ut hodie vocatur, quod norunt medici, ruber color ei adſcribi poteſt; nam antimonium præparatum, præſertim Chryſtallinum eſt rubrum. Igitur ſecundum has interpretationes נפך erit lapis ruber, qualis revera eſt carchedonius, ut mox patebit.

DX. Albos fuiſſe Carbunculos quoſdam, alios etiam variis maculis diſtinctos, poſt Theophraſtum docet Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* VII. Quoſdam dicit eſſe maſculos, alios fœminas. Maſculos acriores, lucidiores & magis in ſole flagrare docet. Quoſdam habere in tranſlucido ſtellas intus & fulgentes aureas guttas in corpore non in cute: immo fere ſtellarum hyadum & numero & diſpoſitione ſtellari, unde acceſſit religio, ut ob id a Chaldæis in cærimoniis habiti ſint; & quantum numero ſtellarum accedit tantum & pretio accedere. Nihilominus pretioſiſſimi carbunculi inſigni rubore lucebant inſtar ignis aut ardentis carbonis, unde & ἄνθρακες ſive *Carbunculi* dicti. Ideo Plinius loco modo laudato, *carbunculos a ſimilitudine ignium appellatos* dicit. Et mox *optimos eſſe amethyſtizontas, hoc eſt quorum extremus igniculus in amethyſti violam exit.* Theophraſtus περὶ λίθων. ἄλλο δέ τι γένος, inquit, ἐϛὶ λίθων ὥσπερ ἐναντίων πεφυκὸς, ἄκαυϛον ὅλως, ἄνθραξ καλȣ́μενος. ἐξ

ὃ καὶ τὰς σφραγίδας γλύφουσιν. ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς δὲ τὸν ἥλιον τιθέμενον, ἄνθρακος καιομένου ποιεῖ χρόαν τιμιώτατον δ᾽ ὡς ἐπεῖν, μικρὸν γὰρ σφόδρα τετταράκοντα χρυσῶν. ἄγεται δ᾽ οὗτος ἐκ Καρχηδόνος καὶ Μασσαλίας. οὐ καίεται δ᾽ ὁ περὶ Μίλητον γωνιοειδὴς ὤν, ἐν ᾧπερ καὶ τὰ ἑξάγωνα καλοῦσι δ᾽ ἄνθρακα καὶ τοῦτον. ὃ καὶ θαυμαστὸν ἐστιν. ὅμοιον γὰρ τρόπον τινὰ καὶ τὸ τοῦ ἀδάμαντος. *Aliud autem quoddam est genus lapidum, quasi e contrariis genitum, incombustibile penitus; carbunculus appellatur; e quo & sigilla sculpunt; Rubens quidem colore, soli autem expositus, ardentis carbonis facit colorem, pretiosissimum, ut ita dicam: Nam valde parvus quadraginta aureis æstimatur, fertur ex Carthagine & Massilia. Non ardet autem qui circa Miletum invenitur, angulosus inter quos sunt & sexanguli. Vocant autem & hunc carbunculum; quod mirum est: similis quodammodo ratio est adamanti.* Scio quidem Delaetium *de lap. lib.* I. *cap.* III. hunc locum de *granato* intelligere. Non possum etiam ignorare granatos adamantinos, hyacinthos rubentes & id genus alia, inter rubinos & carbunculos recenseri; nihilominus hæc descriptio carbunculo multo magis convenit, quam granato. Puniceum colorem carbunculo attribuit Epiphanius. Est autem puniceus color igneus, ut alibi docuimus. λίθος ἄνθραξ, inquit, οὗτος εἶδος ὀξυφοίνικον (alii legunt φοίνικον, alii ὀξυφοίνικον, quæ lectio fortassis est optima) ἔχει. *Carbunculus lapis colorem habet phœniceum*, aut *acute phœniceum*. Ut autem melius intelligeretur, statim addit: ὀλίγον δὲ ὁ κεραύνιος λίθος αὐτῷ ἔοικε, καλοῦσι δὲ τὸν κεραύνιον, οἰνωπόν. *Carbunculo aliquomodo similis est lapis Ceraunius, quem vocant Oenopum*, (qui vini colorem ostendit.)

DXI. Rabboth Bemidbar נפך τῷ dat colorem cœli, יהודה נפך וצבע כפה שלו דמותו כמין שמים ומצויר עליו אריה. *Iehuda sculptus est in Nophech; & color vexilli ejus similis est cœlo, depictum habet Leonem.* Sed qualem colorem cœlo hic attribuat Rabboth, non exprimitur. Notum quidem est cœlum vulgo cœruleo colore depingi. Sed talis color in Saphiro tantum reperitur, non in alia gemma. Cum autem *Nophech* non sit Saphirus, suspicor an non alium potius colorem intellexerit: nempe talem qui in cœlo conspicitur; oriente aut etiam occidente sole, rutilantem, & instar carbonis ardentem; talis enim color cœlo etiam attribuitur. De hoc loquitur Christus Matth. cap. XVI. II. ὀψίας γενομένης λέγετε, Εὐδία. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός. *Vespera jam accedente dicitis: Serenum erit,*

quia

quia cœlum ignescit. Optime verbum πυῤῥάζει a Syro vertitur ܡܣܬܡܩ ܓܝܪ ܫܡܝܐ *Rubet enim cœlum.* Jam ad lapidem אדם ostendimus apud Chaldæos & Syros סמק significare *rubere.* Colligo itaque iterum נפך esse lapidem rubrum & instar ignis ardentis, ideoque esse *carbunculum.*

DXII. Ex his etiam constat ἄνθρακα sive carbunculum veterum, immo Hebræorum נפך nihil aliud fuisse quam lapidem quem hodie vulgo dicimus RUBINUM, quod jam observarunt Boetius *de Lapid. lib.* II. *cap.* IX. & Delatius *lib.* I. *cap.* II. Ideo ab Abarbanele vertitur רובין *Rubinus*, & a Luthero ein Rübin. *Rubinus est gemma*, inquit Boetius *lib.* II. *cap* X *diaphana rutilans, rubensque, exigua portiuncula cærulei coloris, ac limam respuens. Rubedo ipsius non est puri minii, vel cinabaris, sed sanguinis potius, cocci laccæ indicæ, aut Kermesini. quo tamen minus cærulei, modo aliquid in extremo igniculo appareat, eo nobilior est.*

DXIII. Plane miraculosa, aut potius fabulosa de carbunculi ignibus atque fulgore, narrat Epiphanius *lib. de* XII. *Gemmis in veste Abaronis.* ἕτεροι δὲ φασὶ τὸν λίθον τοῦτον οὕτως εὑρίσκεσθαι, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ κατοπτευόμενον κατὰ τὴν νύκτα πόῤῥωθεν δίκην λαμπάδος, ἢ ἄνθρακος σπινθηρίζοντος καὶ ὡς μακρόθεν φαινόντος. καὶ τοῦτο ἐπιγινώσκοντες οἱ αὐτὸν ἀναρευνῶντες, ῥαδίως εὑρίσκουσιν αὐτόν. βασταζόμενον δὲ ἀδύνατον διαλαθεῖν, ὁποίοις γὰρ ἂν ἱματίοις κατακρυβῇ, ἡ ἀνταύγεια αὐτοῦ ἔξωθεν τῆς περιβολῆς φαίνεται, ὅθεν καὶ ἄνθραξ κέκληται. *Alii dicunt lapidem istum ita reperiri: interdiu non videri, sed noctu communs instar lampadis & carbonis scintillantis procul apparere. Atque sic eum quærentes agnoscunt, & facile inveniunt. Si gestatur, quibuscunque etiam vestibus occultetur, latere tamen non potest: splendor enim ejus extra vestes apparet, unde & carbunculus appellatur.* Carbunculum splendore suo etiam vestes penetrare posse credat Judæus Apella non ego. De carbunculo etiam intelligunt auctores, quod narrat Ælianus *lib.* VIII. XXI. de quodam lapide, quem ciconia in gremium Heracleæ demisit, qui instar facis totam domum splendore suo replevit. Garcias ab Horto, & Ludovicus Vartomannus ejusmodi quid referunt de hoc genere lapidis; sed ipsi hoc non credunt, nec ipsi viderunt. Vide Boetium *lib.* II. *cap.* VIII.

DXIIII. Hodierni *Rubini*, qui veri & genuini sunt veterum carbunculi, raro excedunt pondus XX. ceratiorum. Nihilominus

nus tradit Boetius *cap.* XIII. *lib.* II. Imperatorem Rudolphum II. Rubinum habuisse, qui magnitudinem parvi ovi gallinæ æquaret, emptum LX. ducatorum millibus: quem tamen Boetius putat majori pretio debuisse æstimari, cum parem nullum habuerit, non minus quam Cleopatræ margarita. Scribit etiam Garcias ab Horto Regulum Decan habere Rubinum XXXIV. ceratiorum, emptum sex auri minis, id est CXCII. libris auri, ut observat Tollius in notis ab Boetium *lib.* II. *cap.* XVI. Tavernerius in suo *Itiner. Ind. lib.* II. *cap.* XXII magnum Mogolem narrat habuisse *rubinum* emptum millione quadringentis viginti quinque millibus florenorum. Sed addit tandem a peritissimo gemmario Indo animadversum fuisse, eum non fuisse verum rubinum. Addit se vidisse in India *rubinos* qui excederent pondus quinquaginta ceratiorum.

DXV. Magnas præterea virtutes attribuerunt veteres Carbunculis. Scilicet: gestatum vel epotum venenis resistere, a peste præservare, tristitiam arcere, libidinem coercere, malas cogitationes & somnia avertere, animum exhilarare, & hominis infortunia prædicere, amittendo nativum splendorem, & id genus alia: Psellus *de virtute lapidum*, κεφαλαλγίας ἰᾶσθαί φασι παρὰ τῷ κάμνοντι θυμιώμενον. *Hunc morbis capitis*, inquit, *mederi referunt. si agroto offeratur suffitis.*

CAP. XII.

DE ספיר SAPHIRO.

ספר Saphir *quintus est lapis. Ubi ejus fiat mentio. Variæ interpretationes. Iosephus male ponit ἰάσπιν.* Arabs مها Maha, & بلور. Belur, Beryllus. אזמורד / שבזיא / שבזין *An legendum.* טפזין Topazin. ספירונין Saphirunin, *&* כנפרינון Sanperinun, *& corrupte pro* כפיר *aut* σάπφειρος Saphirus *qualis gemma? Utrum alba? Locus Exodi* XXIV. X. *allegatur.* לבנה *quid?* לבן albescere. Luna. לבנה Libne, populus alba. *Locus Genes.* XXX. XXXVII. *allegatur. alba* Saphiri, Leucosaphiri. *Cæruleis Saphiris color abstrahi potest. Rabboth Thren.* IV. VII. Saphirum *credidisse* Adamantem. Saphiri *duræ. Utrum sint rubri? Locus Thren.* IV. *explicatur.* פנינים *Utrum* Ebor? *An*

An Carbunculus? *an* Corallia? *Loca Exodi* XXIV. X. *Ezech.* I. XXVI. *& Cantic.* V *exponuntur. Cocceji sententia expenditur. Saphirum non esse rubram. Sensus literalis & Mysticus* ספיר *esse* Saphirum: *Habere colorem cœli, Loci Exodi* XXIV. X. *& Ezech.* I. XXVI. *iterum allegantur.* Saphirus *comparatur. cum venis sanguine plenis. Locus Lament.* IV. VII. *exponitur.* גזרה *quid Cantic.* V. XIV. Ebur *politum & albissimum.* Eburnea colla. *Varii auctores.* Ebur *humanam naturam Christi*, Saphirus *divinam significat: aut ejus* inocentiam, vibices, verbera *&* sanguinem. *Veterum* Saphirum *cæruleum fuisse. Varii auctores. Dicitur* nigra *&* κύανος. Cyanum *esse cæruleum colorem.* Saphirus *aureo pulvere aspersus. Locus Iobi* XXIV. VI. *allegatur. Varii auctores. Veterum* Saphirus *utrum Lazulus? An* amethystus, *an* hyacinthus. Saphiri *pellucidis Iudæis noti fuerunt. Nostram* Saphirum *pretiosissimam & pellucidam esse. Vexillum Iscascaris pictum habuisse solem & lunam. Quare?* שחר *non semper* nigrum *significat: Sed intensissime* cœruleum. **Doncker Blaauw** תכלת *etiam dicitur* שחור· πορφύρη μελάινη. *Loci natales Saphiri. Earum moles. Lex Dei an scripta fuerit in* Saphiro? *Exodi cap.* XXIV. *allegatur. Pretium* Saphirorum. *Eorum virtutes. Imaginem ex Saphiro gestasse Sacerdotem Ægyptiorum.*

DXVI. QUintus lapis est ספיר *Saphir.* Hujus lapidis etiam fit mentio Exodi XXIV. Cantic. V. XIV. Job. XXVIII. V. XVI. *E*saiæ LIV. XI. Lament. IV. VII. Ezech. I. XXVI. XI. & XXVIII. XIII. Syrus habet ܣܦܝܠܐ *Saphila*, mutato ר in ל ut & alibi.

DXVII. Josephus habet Ἴασπις. Sed male, cum *Iaspis* sit omnium ultimus, ab ipso Mose ישפה *Iaspe* dictus. Dici posset Josephus jaspidem & saphirum confundere, cum saphirus inter jaspidum genera ponatur. Vide Plinium *lib.* XXXVII. *cap.* IX. Arabs habet مها *Maha*, & Exodi cap. XXIV. IX. بلور *Belur*, id est *beryllus*. Sed male iterum. Berillus enim plane alius est lapis. Jonathanus Cant. V. XIV. habet אזמרד *Ismorad*, id est *Smaragdus*. Hunc errorem jam impugnavimus supra ad lapidem ברקת. Onkelosius habet שבזין *Schabzin*. Sic & Jonathan Lament. IV. VII. שבזיזא *Schabziza*. Nemo facile dixerit quid sit *Schabzin*, cum

ex fontibus Hebræorum non facile deduci possit. Existimo igitur esse vocem Græcam, sed corruptam, prout Chaldæi fere omnibus gemmis Græca nomina dare solent. Legi debet, mea opinione, טפזין *Topazin*, atque sic erit *Topazius*. Sane eodem jure vocari posset *Topazius*, quo & ab aliis *Iaspis*, *Beryllus*, & *Smaragdus*. Nec silentio præterire possum miserrimam hallucinationem Jonathanis, qui eundem lapidem vertit Smaragdum & Topazium, dictis locis, & Exod. XXVIII. כפירונין *Saphirunin*, id est *Saphirus*.

DXVIII. Non opus est ut huic lapidi aliud nomen detur quam illud ipsum quod ipsi datum est a Mose, nempe ספיר *Saphirus*: cum istud nomen ad hunc usque diem fere apud omnes populos retinuerit. Optime igitur Græci σάπφειρος, vulgatus & Hieronymus, Lutherus, Angli, Galli, Belgæ, & tot alii *Saphirus*. Sic & Judæi. Verum quidem est, Targum Jerusalemitanum, Jonathanum & Rabboth habere כפירונין *Saphirunin*, כספורינא *Sampurina* & סנפרינון *Sanperinun*. Sed quis non videt voces istas omnes esse corruptas ex Græco σάπφειρος, inserendo ם aut נ pro Græcorum π aut dages forte. Quis non videt ipsissimum vocabulum σάπφειρος factum esse ex Hebræorum ספיר quo usus est Moses? Est igitur *Saphirus* ex istis lapidibus qui nomina sua retinuerunt, ut *Iaspis*, *Demium*, (אדם) *Topazius* (פטדה) & *Maragdus* (ברקת).

DXIX. Quæstio superest qualis lapis fuerit ספיר *Saphirus* Mosis: nam etsi conveniant de nomine, dissentiunt tamen auctores de illius natura & colore. Sunt qui credunt fuisse gemmam albi coloris. In illa sententia fuisse Jonathanem, docet Aben Ezra Exod. cap. XXIV. x. quod ibi dicatur כמעשה לבנת ספיר *operis pavimenti Saphiri.* Nam cum vox לבנה non tantum laterem, aut pavimentum lateribus stratum significet, sed etiam rem albam, (est enim לבן *albescere*, *album*; unde & *luna* ab *albore*. Hinc & Latinis *Luna* ab Hebræorum לבנה *Levana* dicta. לבנה *libne* populus alba Genes. XXX. XXXVII.) credidisse videtur *Saphirum* lapidem *album* significare. Fatendum est sane reperiri etiam saphiros *albos*, saltem adeo dilutos, ut magis albi credendi sint quam alterius coloris. Tales perhibentur præcipue illæ quæ fœminæ censentur. Hinc albæ saphiri *leuco saphiri.* Sed & ipsis saphiris qui cœrulei sunt, color abstrahi potest, ut fiant albi; ita etiam ut adamantem egregie mentiantur, adeo ut non nisi a perito gemmario

mario fraus detegi possit. Hanc artem docet Alexius Pedemontanus *lib.* VI. *de secretis.* Hæc causa est proculdubio quod Rabboth *Thren. cap.* IV. VII. omnia fere adscripserit saphiro, quæ propria sunt adamanti, quasi saphirus ipsi nihil aliud fuisset quam *Adamas.* א״ר פנחס מעשה באר׳ א׳ שהלך למכור ספיר אמר לו הלוקח על מנת לבודקו אקחנו נתנו על גבי הסדין והתחיל מקיש עליו בפטיש נבקע הסדין ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו כ״א ספיר גזרתם א״ר יוחן כל גזירה וגזורה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר. *Dixit doctor Pinchasius, accidit ut vir aliquis Romam proficisceretur ad vendendum saphirum. Dixit ei emptor, emam eum hac conditione, ut eum prius probarem. Posuit eum super linteum; percussit eum malleo, scissum est linteum, & malleus in partes diffractus, sed saphirus integer in suo loco remansit.* Iterum saphirus (Lament. IV. VII.) est eorum sectio. *Dixit doctor Iodan, omnes sectiones quæ sunt Hierosolymis dura sunt ut saphirus.* Non male igitur conjicit doctissimus C. l'Empereur, vir de me meisque studiis plurimum meritus, ex loco isto fortassis aliquos colligere, ספיר fuisse adamantem, in doctissimis suis notis ad Grammaticam Kimchii, *lib.* I. פ. ח. Fatendum sane est saphiros valde esse duras, ut limam respuant, & satis incommode cælari possint; ut docet Boetius *de Lapid. lib.* II. *cap.* XLII. Formatur etiam smiridis pulvere adamantino, teste Delatio, *de Lapid. lib.* I. *cap.* VII.

DXX. Sunt qui rubrum colorem saphiro attribuunt, inter quos agmen ducit Aben Ezra. Opinionem suam conatur probare ex eodem loco, Thren. cap. IV. זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם *Puriores erant Naziræi illius nive; nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi, saphirina polities eorum.* Sic habet Junius. At Hieronymus: *Rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores.* Græci: Ἐκαθαριώθησαν ναζηραῖοι αὐτῆς, ὑπὲρ χιόνα ἔλαμψαν, ὑπὲρ γάλα ἐτυρώθησαν, ὑπὲρ λίθυ σαπφείρυ τὸ ἀπόσπασμα αὐτῶν. *Mundati sunt Nazirai ejus, super nivem fulserunt, supra lac coagulati sunt, supra lapidem saphirum avulsio eorum.* Hic non exprimunt Græci nec colorem nec naturam פנינים & ספיר. Prius Hieronymo est *ebur antiquum,* & quidem *rubrum.* Junio est *carbunculus,* ideoque *rubrum.* Sed de colore saphiri & illius duritie omnino tacet. Aben Ezra utrumque rubrum credidit Exodi cap. XXIV. Addit moris esse Spiritui sancto in S. scriptura, ut eundem sensum pluribus vocabulis, & duplicatis vocibus,

uti loquitur, exprimat: ideoque quemadmodum albor Naziræorum describitur per *nivem* & lac, sic etiam eorum ruborem describi, non tantum per *Peninim*, sed etiam per *Saphir*. *Peninim* esse gemmas rubras plurimi crediderunt: ideo quibusdam sunt *corallia*, ut Boetius contendit, *Animadverf. Sacr, lib.* IV. *cap.* III. Syrus in Jobo *carchedonium* exponit; Junius *carbunculum*. Utrumque rubrum esse, & *carchedonium* & *corallium*, satis notum est. Igitur *saphirus* secundum Aben Ezra est lapis colore rubro.

DXXI. Doctissimus Coccejus, præceptor meus, de studiis meis meritissimus, & cujus manes veneror, Cant. cap V. XIV. *saphirum* non tantum docet fuisse lapidem rubrum, sed specifice *Rubinum*. Ideo Exod. XXIV. X. & Ezech. I. XXVI. ubi textus Hebræus habebat *sub pedibus ejus est pavimentum Saphirinum*, ille habet: *sub pedibus ejus est laterculus rubini*. Et Cant. V. pro *involuti saphir*, ponit: *involuti pyropo*, aut *coopertum rubinis*. Præcipua autem ratio doctissimi Viri, cur saphirum rubrum putet, illa est; quod hoc colore Christi sanguis & passiones optime repræsententur, prout Johannes I. Epist. cap. V. VI. dicit, Christum venisse *per aquam & sanguinem*. Putat igitur in Cantico per ebur significari alborem aquæ, & per saphirum ruborem sanguinis, qualis est in Rubino. Persuasissimum tamen mihi est, saphirum non esse lapidem rubrum. Ratio quam adfert Aben Ezra nullius est momenti. Nam quod attinet istam duplicationem vocum, quibus exprimeretur color albus & ruber Naziræorum Lament. cap. IV. nondum est in confesso, illam ita sese habere; ut ab eo gratis ita ponatur. Deinde nondum constat פנינים *peninim* significare *corallia* aut *carbunculum*, aut *rubinum*, aut ullam aliam gemmam rubram: cum doctissimus Bochartus *de Animal. part.* II. *lib.* I. *cap.* VI. & VII. pluribus conetur probare, margaritas, ideoque gemmas albas potius quam rubras significari: ut, si ista duplicatio vocabulorum locum haberet in S. scriptura, omnia alba essent, & *nix* & *lac* & *peninim* & *saphirus*, eo magis quod, ut supra ostendimus, reperiantur etiam saphiri albæ.

Idem judicium fieri debet de opinione doctissimi Cocceji. Primum non satis bene constat Cant. cap. V. Spiritum S. respexisse ad innocentiam & passiones Christi. Possunt sane aliæ virtutes & perfectiones Christi intelligi per *ebur* & *saphirum*. Nec, mea opinione, sensus mysticus & typicus ex aliquo loco S. scripturæ

III.

pturæ elici debet, antequam conſtet de ſenſu literali. Deus in verbo ſuo non ſolet exponere naturas rerum, typorum, & figurarum, per naturam antityporum, & rerum figuratarum. Contrarium omnino obſervari ſolet. Poſito ſenſu literali, ſequitur ſenſus typicus & myſticus; non autem, poſito ſenſu myſtico, ſequitur ſenſus literalis. Alias ex quolibet quodlibet fieret. Deinde ſi vel maxime ebur & ſaphirus innocentiam & paſſiones Chriſti ſignificarent, non ſequeretur tamen ſaphirum rubrum eſſe, quod infra patebit.

DXXII. Philo Judæus *lib.* 1. *Legis Allegor*, *Praſinum* dicit. ὁ δὲ σάπφειρος πράσινος λίθος ἐστίν. *Saphirus autem eſt lapis praſinus.* Eſt autem color praſinus viridis. Eundem colorem ei dediſſe videntur, qui dicebant eſſe *Jaſpidem*, *Beryllum* & *Smaragdum*; gemmæ enim ſunt virides, aut ſubvirides. Sed hi male.

DXXIII. Vocabulum ספיר nihil aliud ſignificare quam noſtrum *ſaphirum*, ut & hodie vocatur, ideoque cæruleam gemmam eſſe, ipſa S. ſcriptura & optimi auctores clamant. Et primum quidem ſaphiro adſcribitur color cœli. Exodi cap. XXIV. X. *Aſpexerunt Deum Iſraelis, & ſub pedibus ejus velut opus pavimentum ſaphiro* (כמעשה לבנת ספיר) *& tanquam ipſa ſubſtantia cœli ſereni.* Sic & apud Ezech. cap. I. XXVI. Expanſum cœli, quod ſolium Dei vocatur, dicitur etiam ſimile lapidi ſaphiro. *Superne ad expanſum illud quod erat ſupra caput, illorum quaſi ſpecies lapidis ſaphiri ſimilitudo ſolii erat.* At cœli color cœruleus eſt, ut libro I. cap. XIII. ubi de תכלת egimus, ſatis fuſe probavimus. Sed hæc lippis nota ſunt. Deinde ſaphirus dicitur ſimilis venis ſanguine repletis, in albiſſimo & nitidiſſimo corpore. Ita ſane intelligo locum Lament. IV. VII. *Puriores erant Nazirei illius nive, nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi*, (aut ſecundum alios: *ſplendent magis quam margaritæ*) *ſaphirina polities eorum.* Pro *ſaphirina politie*, textus habet ספיר גזרתם, quod varie exponi poteſt. Nam aut politiem ſignificat גזרה, quaſi diceret: Naziræi erant corpore ſano & eleganti, nitentes inſtar ſaphiri: aut, quod mihi multo credibilius eſt, גזרה ſignificat ipſas venas ſanguine plenas, quæ carnem varie interſecant, inſtar rivulorum ſaphirinorum. Secundum hanc explicationem ſenſus iſtius loci erit: corpora eorum erant candida inſtar nivis & lactis, immo ſplendentia tanquam margaritæ, (aut rubentia genis, labiis, &c. inſtar corallii) intercurrentibus

venulis ſanguine plenis ſaphiri inſtar, cœruleo colore gratiſſimo. Hæc vera deſcriptio eſt pulcherrimi & elegantiſſimi corporis.

DXXIV. Imprimis notandus eſt locus Cantic. v. xiv. מעיו עשת שן מעלפת ספירים *viſcera* (id eſt corpus ſive venter) *ejus eſt ebur politum*. Quis non videt hic deſcribi pulcherrimum aliquod corpus? Nihil ad hanc rem aptius adhiberi poteſt quam *ebur* & *ſaphirus*. Nihil quod corporis elegantiam magis augeat. Ebur ſane albiſſimum & nitidiſſimum eſt. Hinc *eburnea colla* apud Ovidium *Metamorph.* iii.

Impubeſque genas, & eburnea colla,

Et Virgil. *Æn, lib.* i. ubi Æneæ pulchritudo deſcribitur:

Quale manus addunt ebori decus.

Et Plautus, *Moſtel. Act.* i. *Scen.* iii. ancilla dominam ſuam etiam ebore candidiorem dicit: & ceruſſam qua meretriculæ faciem oblinire ſolebant, atramentum præ eburneo candore dominæ ſuæ affirmat;

Phi. *Cedo ceruſſam.* Sc. *quid ceruſſa opus nam?*
Phi. *qui malas oblinam.*
Sc. *Una opera ebur atramento candefacere poſtulas.*

DXXV. Quemadmodum per *ebur politum*, candor ac ſummus nitor corporis exprimitur, ita & per ſaphiros nihil aliud intelligitur quam venæ ſanguine plenæ, quæ corpus undique percurrunt. Quis neſcit venas intra cutem & carnem in corpore plane cœruleas, inſtar ſaphirinorum rivulorum apparere, & quo corpus candidius & nitidius eſt, eo venas magis cœruleas ſeſe prodere? unde corporis pulchritudini non exigua gratia accedit. Non obſtat quod dicatur *obtectum ſaphiris*, cum tamen venæ ſint intra corpus: nam eo non minus extuberant venæ ſupra carnem, ut fere corpus videantur obtegere: ſaphirus igitur non eſt colore rubro, ſed cœruleo, prout venæ, quamvis ſanguine rubro repletæ, in albiſſimo corpore, non *rubræ*, ſed *cærulea* apparent. Si autem hæc de ſponſo Eccleſiæ, nempe Chriſto, intelligi debeant, hoc modo aptiſſime ſignificantur pulchritudo ejus omneſque virtutes divinæ & humanæ. Humana natura per corpus *eburneum* exprimitur; divina, divinæque perfectiones per *ſaphirum*, qui cœleſti ſuo colore, cœleſtes perfectiones, divinamque naturam non

non male repræsentat. Potest etiam dici per candorem & nitorem eboris exprimi ejus innocentiam & sanctitatem; & per saphiros, ejus passiones, plagas, vibices & & verbera, quæ non raro cœrulea apparent, unde Belgis: **paers en blauw slaen**/ id est verberibus aliquem cœruleum reddere. Immo sanguis Christi hac via optime repræsentatur per saphirinas venas, cum ob sanguinem quo venæ sunt repletæ saphiri dicantur, ut non opus sit *saphirum* rubrum fingi, multo minus eum *Rubinum* exponi.

DXXVI. Eundem colorem cœruleum veterum habuisse *saphirum*, tam est clarum, quam quod est clarissimum. Plinius *lib*, XXXVII. *cap*. IX. *Cerulea & saphiri raroque cum purpura.* Ideo Theophrastus *libello de gemmis* dicit *saphirum* πορφυρίζειν *purpurascere*. Et Epiphanius λίθος σάπφειρος πορφυρίζων, ὡς βλάττης πορφύρας τῆς μελαίνης τὸ εἶδος. *Saphirus lapis purpurascit instar blattæ, sive purpuræ nigræ.* Sed & cyano similis dicitur *saphirus*. κυανῷ τῷ ἄῤῥενι *Cyano masculo*, ut habet Theophrastus; quod Plinius dicto loco, sic vertit: *Quæ sunt ex iis Cyanei coloris mares æstimantur.* Dionysius in Poemate de situ orbis, saphirum κυανέην *Cyaneam* vocat. Est autem κύανος sive *Cyanus* purpureus, id est *cæruleus*, uti notant Eustathius, Hesychius & reliqui Grammatici Græci. Hinc non solum de cœlo & de mari dicitur, sed & de floribus, de nubibus, de serpentibus & draconibus. Hinc κύανεος δράκων apud Homerum *Iliad*. Λ. id est *draco cæruleus*, aut *serpens cæruleus*, ut habent Ovidius, Virgilius & alii.

DXXVII. Non tantum cæruleus color Saphiro attribuitur in S. Scriptura: memoratur præterea Saphirus aspersa pulvere aureo: id est certis quibusdam punctis aureis, instar pulveris notata. De hac mentionem facit Jobus, summus naturæ indagator. cap. XXVIII. commate VI. ספיר אבניה ועפרת זהב לו *Lapides ejus sunt Saphiri, & pulvis ejus est aureus.* Hic proculdubio pulvis aureus referri debet ad Saphirum; quasi diceret in saphiro ejus esse pulverem aureum. Sane reperiri certum genus Saphiri, aureis punctis, tanquam pulvere, conspersi, quotidiana experientia docet, & omnes auctores clamant. Theophrastus ἡ σάπφειρος αὕτη δ' ἐςὶ ὥσπερ χρυσόπαςος *Saphirus est quasi auro compactus.* quod Plinius, loco modo laudato, sic vertit: *Saphirus enim & aureis punctis collucet.* Dionysius, loco jam allegato, Saphirum non tantum *cyaneam* sed & *auream* dicit. Utrumque hoc versu comprehendit:

Χρυσείης κυανῆς τε καλλὼ πλάκα σαπφείροιο.

Solinus *cap.* XX. *Et cyaneus lapis e Schythia est optimus, si cærulo coruscabit: cujus gnari in marem & fœminam genus dividunt. fœminis nitor purus est. mares punctulis ad gratiam interlucentibus auratilis pulvisculus variat.* Nec Epiphanius hæc ignoravit. πολλὰ ᾗ γένη. τούτου ὑπάρχουσιν. ἐστὶ γὰρ ὁ βασιλικὸς χρυσοστιγής. οὐ πάνυ ᾗ οὗτος θαυμαζόμενος ὡς ὁ δι' ὅλου πορφυρίζων. *Varia*, inquit, *quidem sunt ejus genera. Regius quidem aureis punctis notatus est; sed is non est in tanta admiratione ut ille qui plane purpurascit.* Eadem attribuuntur Saphiris ab hodiernis gemmariis. Videantur Boetius *lib.* II. *cap.* XLII. *& seqq* Delaetius *lib.* I. *cap.* VII Franciscus Ruæus *lib.* I. *cap.* II, & alii,

DXXVIII. Notari etiam debet, hodie saphiros, quæ maxime in pretio sunt, multo pulchriores & præstantiores esse illis, de quibus agit Plinius locis sæpius citatis. Docet enim saphiros non tantum aureis punctis collucere, sed & crystallina centra intervenire, præcipue in cyaneis, scalpturæ esse inutiles & nusquam pellucidas: cum tamen hodiernæ saphiri præstantiores sint pellucidæ, non minus quam cæteræ gemmæ pretiosæ, & scalpturæ aptissimæ, absque ejusmodi crystallinis punctis, & aureo pulvere. Oportet igitur præstantissimas saphiros, quales hodie habemus pellucidas & absque crystallinis aureisque punctis, ignorasse Plinium; ut observat Salmasius, in notis suis ad Solinum; aut alium lapidem intellexisse per Saphirum. Fortassis per ejusmodi saphiros Plinius intellexit illum lapidem quem hodie vocamus *lazulum*; Et sane cum eundem fere habuerit colorem cæruleum, qualem conspicimus in vera saphiro, non mirum si & ipsa saphirus a Jobo, Plinio aliisque auctoribus vocata sit. Videtur etiam Plinius veram saphirum appellasse *amethystum*, aut *hyacinthum*; cum dicat eas *absolutum fœlicis purpuræ colorem habere*, & *ad illam tingentium officinas dirigere vota. lib.* XXXVII. *cap.* IX. quod saphiris nostris non male conveniret. Vide quæ diximus lib. I. cap. XIII. Sane apud Judæos pellucidas notas fuisse, manifestissimum est: adeo etiam ut *pellucidum* illorum philosophis dicatur ספיר *saphir*: Nam sive dicas *saphirinum*, sive *pellucidum*, perinde erit. Moimonides *More Nevochim part.* II. *cap.* XIX. הגלגל ספיר והככבים אינם ספירים: *Orbis est pellucidus, sed stellæ non sunt pellucidæ.*

Ejus-

DXXIX. Ejusmodi Saphirum pretiosissimam & pellucidam in-intellexisse Mosen, dubitari minime debet, cum fuerit scalpturæ aptissima, ut quæ integrum nomen insculptum habebat. Nulla igitur puncta crystallina, aut aurea habere poterat. Deinde omnia in sacris debebant esse מן המובחר *ex optimo*. Rabboth Bemidbar, loco toties laudato, colorem vexilli Isascaris, quem dicit insculptum fuisse saphiro, tradit habuisse depictum Solem & Lunam. Quod factum est proculdubio quia saphirus est colore cœlesti, id est cæruleo. Verum quidem est, Rabboth docere colorem hujus vexilli fuisse שחר quod *nigrum* significat. יששכר ספיר וכפה שלו צבוע שחור דומה לכחול ומצייור עליו שמש וירח ע״ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים: *Ischascbar saphiro* (insculptus erat) *& color ejus erat schachor instar marmoris, & depictum habebat Solem & Lunam, ut dicitur* (1. Chron. XII. XXII.) *Et filiis Ischascharis noscentes scientiam temporum.* Sunt qui Saphirum attribuunt Dani, sed nullam adferunt rationem. Rabboth *Ischaschar* ponit. Sed affirmare ausim in hoc loco שחור significare colorem *cæruleum*, non autem *nigrum*. Nam cœruleus color intensus & saturatus instar sereni cœli est, & primo aspectu tanquam niger apparet. Belgis diceretur **doncker blauw.** Sed libro I. cap. XIII. paragr. CLXXVIII. ostendimus תכלת id est *cæruleum*, non raro dici שחור *schachor*. Sed & ipsi auctores Græci Saphirum *nigrum* dicunt. Theophrastus περὶ λίθων: ἣν καλοῦσιν, inquit, σάπφειρον. αὕτη γὰρ μέλαινα. οὐκ ἄγαν πόῤῥω τοῦ κυανοῦ τοῦ ἄῤῥενος. *quem vocant saphirum; is enim niger est, nec multum distat a Cyano masculo.* Ad hunc locum optime notavit Delaetius: *Saphirum nigram dici ob saturum colorem cæruleum.* Sic & Epiphanius, loco quem supra allegavimus, eodem modo docet: Saphirum purpurascere, instar, πορφύρης μελαίνης *purpuræ nigræ.* Ejusmodi igitur Saphirum cæruleo colore saturatam, pellucidam, scalpturæ aptam & pretiosam intelligit Rabboth. Et talem fuisse ספיר *Saphirum* S. Pontificis, de qua Moses hoc loco, nullus dubito.

DXXX. Nascuntur Saphiri in India, Scythia, & Æthiopia, ut docent Plinius, Solinus, Epiphanius, alii. *Inveniuntur etiam,* inquit Boetius *lib.* II. *cap.* XLII. *in Calecut, Canonor, Regno Bisnagar, Zeylon, & præstantissima in Regno Pegu. Confinia Bohemiæ, & Silesiæ satis præstantes ferunt.*

DXXXI. Epiphanius auctor est: famam esse, tam magnas saphiros

ros repertas fuisse, ut in templo apud Indos, Baccho extructo gradus ex saphiro trecentos sexaginta quinque reperti fuerint; quamvis, ut ipse addit, *id multis non credatur.* Sed & legem, quæ Mosi tradita fuit in monte expressam fuisse docet in lapide Saphiro. γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ νόμῳ, τὴν τῷ Μωυσεῖ ὀφθεῖσαν ὀπτασίαν ἐν τῷ ὄρει, καὶ δοθεῖσαν νομοθεσίαν, ἐπὶ λίθου σαπφείρου πεφυκέναι λέγεται. *Scriptum autem est in lege, visionem quæ apparuit Mosi in monte & latam legem in lapide Saphiro expressam fuisse.* Forte respexit ad Exod. cap XXIV. Sed ibi nihil aliud dicitur nisi quod solium Dei fuerit instar Saphiri, non quod tali lapidi lex fuerit inscripta. Hodie sane Saphiri non sunt magnæ molis: ut saphirus unius ceratii valeat, secundum Boetium *lib.* II. *cap.* XLIV. duos imperiales. Decem ceratiorum, centum imperiales. Centum creatiorum decem millia Imperialium: quamvis Garsias ab Horto existimet: nullius saphiri pretium, quantumvis magni & vividi coloris, mille Lusitanicos aureos superare. Huic lapidi post Adamantem, Rubinum, sive carbunculum, & unionem, primus datur locus a gemmariis.

DXXXII. Insignes virtutes saphiro attribuuntur. Epiphanius. Ἀλεξίπονος δέ ἐστι. τελεόμενος γὰρ καὶ ψυδράκων καὶ φυμάτων γινομένας πληγὰς σὺν γάλακτι ἰᾶται, χριόμενος τοῖς ἡλκωμένοις. *Locum etiam habet in medicina. Attrita enim & lacti permista plagis quæ fiunt ex pustulis albis & tuberculis medetur, si illis illinatur.* Docet etiam Dioscorides *lib.* V. *cap.* CLVII. saphirum potam prodesse illis qui a scorpione percussi sunt: contra intestinas exulcerationes; excrescentias in oculis, uvasque & postulas inhibere, & ruptas membranas cogere, Dicitur etiam gestata ab homine rebus Venereis dedito, sordescere & nitorem amittere, immo & Veneris tentigines prohibere. Ideo Sacerdotibus & Ecclesiasticis, qui castitatem voverunt, utilissimam esse. Sed & gestata dicitur gratiam apud homines & Principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac iram Dei mitigare. Sed de hisce omnibus plura scire qui desiderat, adeat Boetium *lib.* II. *cap.* XLIII.

Sacerdotum etiam apud Ægytios imaginem ex saphiro gestasse in collo, quam vocabat veritatem, docet Ælianus *var. Hist. lib.* XIV. *cap.* XXXIV.

CAP. XIII.

DE יהלם ADAMANTE.

יהלם Jahalom est sextus lapis. Ubi exstet? Varia versiones. Non esse Jaspidem, *nec* Saphirum, *nec* Smaragdum, *nec* Carchedonium, *nec* Carbunculum, *nec* Rubinum, *nec* oculum Vituli. *Error Septag. Hieronymi, vulgati, Epiphanii, Iosephi, Rabboth, Ionathanis, Arabis, Targum, Gallorum. Broughtonii &c.* יהלם *Utrum sit* Adamas. *Apocal.* XXI. *de* Adamante *nulla sit mentio.* Jahalom *esse* Adamantem. אנך Anach *Amosi* VII. VII. *a Septuaginta & Symmacho male exponi* Adamantem. *Orpheus ἀναλίτην ponit. Remesii error. Salmasii opinio.* Onyx *an dicatur ab* אנך anach? *Remesii & Drusii conjectura.* אנך *non esse* gemmam, *sed* plumbum, *aut* stannum בדיל آنك Anak. *τηκόμενον ἀλείφωσις apud Theodotionem & Aquilam.* ברתאנך Barath Anach, Britania, *quasi* ager stanni. *Bochartus laudatur.* אנך *apud Amosum utrum* trulla cementarii? *an* libella *aut* perpendiculus? חוט קו *Plumbum filo appensum. Gallis* un Niveau. דין Judicium. ein Bleyschnür / Pas-loot. יהלם *esse* Adamantem. Adamas *non dicitur a δαμάω. Sed ab Hebræo* יהלם *In* יהלם jod *redundat. Hinc* הלם Halam, & Alam, Alma, Almas, & Admas, *aut* Adamas. *Varia mutationes & transpositiones literarum. Aben Ezra pro* יהלם *habet* אלמס Almas. Λ *facile mutari in* Δ *varia exempla.* Adamas *lapis omnium durissimus. De ejus duritie fabulosa apud Plinium & Hieronymum. Eadem durities a Rabboth Saphiro attribuitur* יהלם *ab* הלם Halam, confringere, contundere. הלמות Halmuth *malleus. Aben Ezra & Abarbanel allegati.* סבהלום *Sabbalom* apud Onkelosium. סבה Siba, causa, הלום conterens. *Ionathan, Cantic.* V. XIV. גיהר gihar *male dicitur* Jaspis: *Exponi debet* Adamas. נהרים *Massechet Oboloth sunt* Petræ duræ & acutæ. Adamas *albissimus & splendidissimus. Color vexilli Zabulon albus. Locus natalis* Adamantis. *Quo tempore nascatur? An in alio* Adamante *& in* Auro? Adamas *pretiosissimus. Ejus moles. Tavernerius de ingenti* Adamante *Magni Mogolis. Ejus virtutes.*

DXXXIII. SExtus lapis est יהלם *Iahalom* Occurrit etiam Ezechielis cap. XXVIII. XIII. Septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius & Galli habent *Iaspis.* Sed male, cum *Iaspis* sit ultimus lapis. Josephus *saphirus.* Et hoc male, quod ex iis quæ ad lapidem præcedentem diximus constat. Rabboth אזמרגדין *Ismaragdin.* At Smaragdus est ברקת quod suo loco probavimus. Jonathanus habet כרכוכין corrupte pro כרכדונין *Car-Chedonin*, id est *Carbunculus*, aut optimus *rubinus.* Sic Arabs بهر مان *Bahar man*, *Rubinus*, *verus carbunculus.* Sed ostendimus נפך *Nopech* esse *Carbunculum.* Targum Jerusalemitanum habet עין עגלא *een Egla*, *oculus Vituli.* Eodem nomine Onkelosius vocat lapidem תרשיש qui est decimus, de quo suo loco. Broughtonius Anglus *Sardonychem* vertit, sed male, cum Sardonyx sit שהם, ut suo loco patebit. Errant itaque iterum Septuaginta, & Hieronymus, & vulgatus, & Epiphanius, & Josephus, & Rabboth, & Jonathanus, & Arabs, & Targum, & Galli, & Broughtonius & quicunque יהלם exposuerunt *Iaspidem*, aut *Smaragdum*, aut *Carchedonium*, aut *Carbunculum*, aut *Rubinum*, aut *oculum vituli*, aut *Sardonychem.*

DXXXIV. Alii יהלם vertunt *Adamantem*, ut Abarbanelius, Aben Ezra, & post eos Lutherus, Belgæ, Junius, Angli, Diodati, alii. Verum quidem est Johannem in Apocal. cap. XXI. *Adamantis* non meminisse: ut vel inde colligi possit, aut adamantem in pectorali non fuisse, aut Johannem non respexisse ibi loci ad gemmas, quibus pectorale ornatum erat. Nihilominus tamen cum omnium gemmarum pretiosissimæ fuerint in pectorali, & cum Adamas reliquos omnes splendore & pretio superaverit, a me obtinere non possum, ut credam eum in pectorali defuisse. Cum autem nullus ex reliquis lapidibus reperiatur cui hoc nomen conveniat, inquirendum est, utrum id τῷ יהלם *Iahalom* non possit attribui.

DXXXV. Non ignoro quosdam Adamanti omnino aliud nomen dedisse Hebraice quam יהלם. Sunt qui docent in S. Scriptura *Adamantem* vocari אנך *Anach*, Hoc probare conantur ex Amoso cap. VII. VII. על חומת אנך. Quater ibi reperitur אנך & a Septuaginta semper exponitur per ἀδάμαντα *adamantem*, Eodem

dem modo Symmachus, teste Hieronymo. Et sane ipse etiam Orpheus περὶ λίθων ubi de Gallactite.

Τόνεγε παμφυέες μὲν ἀναχῖτιν ἀδάμαντα
Κλεῖον.
Hunc & anactiten veteres adamanta vocabant.

Igitur *adamas* veteribus est *anactites*. Sed quam bene conveniant *anactites* & אנך *anach*, cuilibet conspicuum est. Hinc est, quod doctissimus Reinesius *Var. Lect. lib.* II. *cap.* VII. putet Adamantem esse *Anach*, ideoque dici *anachiten*, quod *vanos metus pellat ex mente*, ut habet Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IV. quamvis Salmasius putet *anaciten* dici ἀπὸ τῆς ἀνάγκης *a necessitate*, vel coactione. Conjicit etiam Reinesius Onychum dici ab Hebræorum אנך *anach* potius quam a Græcorum ὄνυξ. Vide etiam Drusium ad Amosum, ubi fere eadem reperies, quæ extant apud Reinesium. Sed, pace doctissimorum virorum dictum sit, nulla nos cogit necessitas ut credamus אנך significare aliquam gemmam, multo minus *adamantem*.

DXXXVI. אנך *Anach* Hebræis est *plumbum* aut *stannum* teste Kimchio, qui docet Arabibus אנך idem esse quod Hebræis בדיל id est *plumbum*, *stannum*. ita sane آنك *anak plumbum*, *stannum*, ex Ibn Maruph habet Cl. Golius in suo Lexico. Hanc ob caussam Theodotion אנך reddit *τηκόμενον fusum*, quod stannum aut plumbum sit maxime fusile. Et Aquila pro אנך habet *ἀλείφωσιν*, quod Hieronymi est *stagnatura*. Hinc *Anglia* dicta est *Bretanica* insula, a ברת אנך *Barat anach*, id est *ager stanni*, quod doctissime demonstravit Bochartus, in sua *Phœnicia lib.* I. *cap.* XXXIX. Est igitur apud Amosum אנך non quidem *adamas*, sed *stannum* aut *plumbum*. Sane propheta ibi loquitur de aliquo instrumento, quo utuntur artifices in ædificandis muris, ut ex toto contextu manifesto patet. Hieronymus quidem habet *trullam cementarii*; sed rectius ab aliis exponitur *libella*, aut *perpendiculus*, ad quem murus solet extrui. Est igitur Arabibus, ut Jarchius ad hunc locum notat, אנך *anach* קו חוט *linea* sive *filum*, (puta cui appensum est plumbum) qua uti solent in ædificandis ædibus, Gallis *un niveau* Idem sane intellexit Chaldæus, אנך habet, ideo pro דין *judicium*, quia architecti secundum ejusmodi instrumenta, id est fila quibus plumbum appendet, opus suum judicant, utrum rectum sit. Optime igitur τὸ אנך Lutherus vertit ein bleyschnür/ & Belgæ **een pas**

loot; id est plumbum filo appensum, ad construendum murum. Manifestum igitur est אנך apud Hebræos non significare *Adamantem*, & si *Adamas* Græcis dictus est *ἀνακλήτης*, id non esse factum ex aliquo vocabulo Hebræo, sed ex ipso Græco *ἀνάγκης*, ut vult Salmasius.

DXXXVII. יהלם *Iahalom* autem *Adamantem* significare multo probabilius est. Et primum quidem Adamas videtur latere in ipso vocabulo יהלם *Iahalom.* Novi quidem Græculos, qui more suo fere omnia vocabula, quæ ab Oriente ad eos transierunt, a sua lingua deduci volunt, docere *ἀδάμαντα* derivari a *δαμάω domo*, ut ita dictus sit per a privativum, quia domari non potest, cum omnia sua duritie superet & a nulla re vincatur, quod mox ex Plinio audiemus. Sed cum Hebræorum lingua multo sit antiquior quam Græca, & cum *Adamas* ex Hebræorum fontibus deduci possit, frustra illius origo quæritur apud Græcos: eo magis quod ob easdem causas Hebraice sic dici possit, propter quas creditur ita dici Græce. Pro יהלם *Iahalom* dicendum erit הלם *halam*, absorpta littera *jod*, quod apud Hebræos non est insolens. Sed in hac voce literam *jod* redundare animadvertit Aben Ezra. Est igitur *jod* servilis litera tantum, cum radix sit הלם *halam.* Deinde docti non possunt ignorare litteras י ה & א *jod*, *he* & *aleph* perpetuo mutari, ut scriberetur *Alam* pro *Iahalom*, aut etiam *alma* & tandem *Almas.* Quam facile in fine nominum Hebræorum, Græci assumant s. vel ex solis septuaginta interpretibus clarissime constat: ut non mirum, si pro *jahalom* dicatur *Halam*, *Alam*, & tandem *Almas.* Sane יהלם *jahalom* אלמס *Almas* dici, docet Aben Ezra, ad Exodi XXVIII. וחכם גדול כפרדי אמר כי יהלם הוא הנקרא אלמס שהוא שובר כל האבנים ונוקב הבדולח *Doctissimus Hispanus dixit, quod* jahalom *dictus sit* Almas, *quia confringit omnes lapides & perforat margaritas. Carolus Clusius Exoticorum libro* VII. *cap.* XLVII ubi de *Adamante. Almas*, ait, *dicitur Arabibus, quos plerique omnes Mauritani secuti sunt.* Igitur *Iahalom* idem est ac *Almas.* At quis non videt quam facile fieri possit *Adamas* ex *Almas*? Mutari debet tantum Λ in Δ, qua mutatione nihil familiarius, cum litteræ Λ & Δ sint ejusdem organi, ideoque permutari soleant. Exempla habemus luculentissima in Δαλίδα pro דלילה Δαλίλα, φιδίτια pro φιλίτια, *Madidus* pro *μυδάλεος*, *Rigidus* pro *ῥιγηλὸς*, & id genus sexcenta

centa alia. Non mirum igitur si pro Ἄλμας dicatur ἄδμας & inde ἀδάμας.

DXXXVIII. Deinde *Adamas* omnium lapidum est durissimus, adeo etiam ut omnes lapides illius pulvere poliantur & terantur, ipse autem non nisi suo pulvere, eo usque ut plane fabulosa de *adamantis* duritie nugentur auctores. Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IV. *Incudibus hi deprehenduntur* (adamantes) *ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet incudesque ipsa dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.* Et paulo post: *Siquidem illa invicta vis duarum violentissima naturæ rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quam recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleosque ferreos frangens.* Eadem fere verbotenus repetuntur & traduntur ab Hieronymo, ad cap. VII. Amos. quæ fere omnia de Christo & Apostolis vult intelligi, quæcunque de ejus duritie, de incude, de igne, de sanguine hircino a Plinio narrantur. Eandem duritiem Rabboth Schemot attribuit *Saphiro*, quam quidam adamantem exponunt, ut supra de Saphiro audivimus. Hæc quidem fabulose narrantur: cum experientia quotidie doceat, nihil facilius malleo diffringi quam *adamantem*: ut eos caute admodum tractare cogantur lapidarii, & vix malleo attingere audeant, cum eos aureis fundis inserunt: nihilominus certissimum est, adamantem, non tantum inter gemmas, sed inter omnia corpora durissimum. Psellus: ὁ Ἄδαμας χροιὰν μὲν ὕτος ἔχει ὑελίζουσαν καὶ στιλπνὴν, κραταιός ἐστιν καὶ δύσθραυστος. *Adamas vitreum & splendidum habet colorem, solidusque & fractu difficilis.*

DXXXIX Sed hæc, si de ullo lapide, de יהלם *Jahalom* dici debent, dicuntur. יהלם enim dicitur a radice הלם *halam*. Sed הלם significat *confringere*, *contundere*. Hinc הלמות *Halmuth*, *malleus*. Judic. v. XXII. Esaiæ XLI. VII. & Judic. v. XXVI. Dicitur יהלם a verbo הלם confringere, quia scilicet sua duritie *omnes lapides confringit, & margaritas perforat*, ut modo ex Aben Ezra audivimus. In eadem sententia est Abarbanel *Parascha Thezave.* Nam postquam dixisset יהלם esse דיאמאנטי *diamanti*, addit יה״ה אבן הולכת כל אבנים ומשברתן והיה לא חשבר לרוב חוכה ויכשרת *Est lapis confringens omnes lapides, sed ipse non confringitur, propter*

nimium calorem & ſiccitatem. Eadem reſpexit Onkeloſius, qui יהלם exponit כבהלום *Sabhalom.* Eſt autem vox illa compoſita ex כבה *Siba*, *cauſa*, & הלום *conterens*, quaſi diceres: *cauſa*, ſive *inſtrumentum conterens*: quod omnia conterat.

Non poſſum etiam ſilentio præterire, quod Jonathanus, etſi Exodi XXVIII. יהלם *carchedonium* verterit, ut ſupra oſtendimus, nihilominus Cant. cap. V. XIV. eum vocet גיהר *gihar.* Verum quidem eſt גיהר a quibuſdam exponi *Iaſpis*: ſed male, cum *Iaſpis* ſit ipſiſſimum ישפה *jaſpeh.* Sed ego *Adamantem* ſignificare multo probabilius exiſtimo. Sane גהרים *geharim* Maſſechet *Oholoth cap.* VIII. *Miſna* II. a gloſſis exponitur ſpecies petrarum durarum & acutarum: ut optime *Adamas* dici poſſit גיהר quaſi *duriſſima petra*, aut duriſſimus lapis.

DXL. Accedit tandem & ejus color. Adamas omnium lapidum albiſſimus eſt & ſplendidiſſimus, aereus, albicans & mirifice ſcintillans. Videatur Pſellus de *Adamante*, loco modo laudato. Hoc lippis & tonſoribus notum eſt: ut nulla ulteriori probatione opus habeat. Rabboth Bemidbar eundem omnino colorem attribuit יהלם *צש* quamvis eum alibi etiam *Smaragdum* dixerit. זבולן יהלם וצבע כפה שלו לבנה ומצייור עליו כפינה על שם זבולן לחוף ימים ישכן *Zabulon* (inſcriptus erat) *lapidi Iabalom*, *& color vexilli ejus erat albus*, *& depictam habebat navem*, *quia dicitur* (Geneſ. XLIX. XIII.) *in portu maris habitabit.* Sane color *albus* & ſplendens non convenit Smaragdo, nec ulli alii lapidum in Pectorali, niſi ſoli *Adamanti.* Rabboth *Iahalom* attribuit zabuloni. A Doctiſſimo Lud. De Dieu datur Nephtali.

DXLI. Adamantes in variis regionibus inveniuntur, ut animadvertit Plinius. Sed optimi in India, præſertim in *Biſnagar*, *Decan* & *Malacca.* Dicuntur adamantes naſci tempore biennii, quidam etiam ex alio adamante, alii in auro. Sed hoc fabuloſum creditur. Affirmat tamen Carolus Cluſius *Exoticor Libro* VII. XLVII. Vide Boetium, *lib.* II. *cap.* I. II. III. & ſequentibus, Delatium, Ruæum & alios.

DXLII. Adamas omnium gemmarum eſt pretioſiſſima. Plinius *Maximum in rebus humanis, non ſolum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non niſi Regibus, & iis non niſi paucis cognitus.* Eſt lapis parvus, etſi etiam nonnulli reperiantur, qui L. LX. LXX. ceratia pendent. Tradunt auctores in *Biſnagar* adamantes reperiri

riri CXL. ceratia pendentes. Immo repertum fuisse unum magnitudine ovi minoris gallinacei, qui pendet CCL ceratia. Nobilissimus Tavernerius, nostri temporis summus gemmarius. *Itiner. Ind. lib.* II. *cap.* XII. mentionem facit de *adamante* Magni Mogolis, pendente CCLXXIX. ceratia: qui secundum ejus supputationem valeret minimum undecim milliones, septingenta viginti tria millia florenorum; id est, ut Latine loquar, CIↃCCL. H. S. sive millies ducenties quinquagies sestertium minimum. Immensum sane pretium unius lapilli! In Belgio, ut observant Gemmarii, major non est visus, illo quem emit Philippus Hispaniarum Rex, ducturus Elisabetham Henrici II. Galliarum Regis filiam, XLVII. ceratiorum octogies millenis coronatis. De hisce vide etiam Carolum Clusium *Exoticor. lib.* VII. *cap.* XLVII.

DXLIII. Virtutes plane mirificæ huic lapidi vulgo attribuuntur. *In medicina efficacissimus est*, præsertim *Cyprius*. *Adamas & venena*, ait Plinius loco modo laudato, *irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit ex mente. Dissidet etiam cum magnete, in tantum ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi; aut admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat.* Addit Hieronymus & *maleficis artibus eum posse resistere* Psellus: ἡμιτριταίους πυρετοὺς σβέννυσιν ἐξαρτώμενος. *Febres semitertianas suspensus aut alligatus restinguit.* Dicitur præterea adulteria mulierum revelare si clam capitibus supponatur: pestem, fascinationes, incantamenta, insaniam, insomnia, incubos & succubos, dæmonumque nocumenta & præstigia arcere, constantiam, victoriam animique fortitudinem efficere. Quidam tamen adamantem nocentissimum venenum dicunt. Sed omnia vana & ficta esse nullus dubito. vide plura apud Boetium, Carolum Clusium, alios.

Cap. XIV.

De לשם Hyacintho.

לשם Leschem *est septimus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. variæ versiones.* ברלא זוין Achates *hominis faciem repræsentans.* לשם *pro* Semel, simulacrum, *hinc simile.* Leschem *urbs Dani cessit. Ibi prima Idololatria committitur* מאטישטא *pro* אמאטישטא Amethysto, ἀμέθυσ©· *non est* לשם. כוחלין & כוחל. λιγύριον, λίγυρον & λιγκύριον. *Varii auctores.* קנכירינון Kanchirinum, & קנכירי Kanchire *pro* לנכירי Lyncburius. Lyncurius *an* Succinum? לשם *quasi* glessum, *male statuit Gesnerus.* Succinum, *veteribus Germanis dictum* glessum *quasi* glaß vitrum glaß *dici a* גליש *gelusch glaber* glat. Succinum *non poni inter gemmas. Pselli de Lingurio judicium.* Lincurium *utrum Panthera. Varii auctores.* אפנטורין & פנטירי *pro Panthera.* Lyncurius *an ex Lyncis urina? Varii auctores. Fabula de* Lyncis urina. Lyncurius *a* Linguria. *Lyncurius sculpturæ aptus.* לשם *esse* Hyacinthum. *Apocal.* XXI. *mentionem facit de Hyacintho. veterum hyacinthus ut plurimum caruleus. Vexillum Danis. Ejus color instar Saphiri. Varii auctores.* Hyacinthi *flores & gemmæ variorum colorum. Hodiernis Gemmariis* hyacinthi *sunt aurei coloris, ideo magis* chrysolithi. *Ejusmodi* hyacinthos *utrum agnoverit Plinius?* Hyacinthi *descriptio ex Boetio. Epiphanius quinque species* hyacinthorum *ponit. Arabum* Natef Νάτιϐος. לשם *optima* hyacinthus. Jacinthe la belle. *Varii auctores* כוחלין Cochalin, כוחל cochal & פוך stibium, carbunculus & hyacinthus *accedens ad carbunculum.* Hyacinthi *locus natalis. Ejus virtutes.*

DXLIV. Septimus lapis est לשם *Leschem.* In S. Scriptura alibi non reperitur; ideo ex verbo Dei de eo nihil certi tradi potest. Arabs habet جزع *Geza.* Latinus vertit *ligurium.* Syrus ܟܢܟܢܘܢ *Kankanun.* quod latinus vertit *Achaten.* Targum Jerusalemitanum habet זוין *Zuzin.* At quid hoc significet incertum est. Videtur quidem derivari a זוי *moveri,* ideoque signifi-

significare lapidem cujus splendor mobilis est, quod attribui posset *opalio*, ut mihi videtur. Sed talem fuisse lapidem nullis rationibus hactenus probatum est. Paraphrastes Cantic. v. XIV. habet ברלא *Birla*, id est *beryllus*. Sed ille solus, quantum sciam, in hac sententia est.

DXLV. Quidam לשם *Achatem* crediderunt, quod animadvertit doctissimus Jacobus Altingius, in sua Oratione de Ephodo & Pectorali. Et talem quidem *Achatem*, quæ variis maculis hominis faciem inversam repræsentaret. Ideo volunt hunc lapidem dictum esse *Leschem*, per metathesin literarum, scilicet לשם *Lesem* pro סמל *Semel*, quod *simulacrum* significat, unde & Latine *simile*. Volunt igitur huic lapidi insculptum fuisse nomen *Danis*, quod urbs *Leschem* illi cesserit in ditionem, quod is, vitiata Religione, primum simulacrum erexerit publice. Sed cum hæc nulla auctoritote probentur, eadem facilitate, qua dicuntur, rejici possunt. Abarbanelius habet מאטישטה *Matista*, sed corrupte pro אמטישטה *Ametista*, id est ἀμέθυσος. Et hunc videtur secutus Junius, qui habet *Cyanum*, qui *amethysto* non est valde absimilis. Sed infra patebit אחלמה esse *amethystum*. Rabboth Schemoth habet כוחלין *Cochalim*. Est autem כוחל *cochal* lapis pretiosus *carbunculus*, ut a quibusdam dicitur. Sed de hoc plura vide in fine hujus capitis.

DXLVI. Septuaginta, Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati & alii habent λιγύριον, λίγυρον, & λιγκύριον, quod significat *Lyncurium*. Jonathanus, etsi in Cantic. cap. v. legatur *Beryllus*, tamen hic habet קנכירינון *Kanchirinun*. Cum hoc videtur convenire Syrus per vocem *Cancanun*. Sed hanc vocem corruptam credo, & legendum esse ל pro ק לנכירינון *Lynchirinun*, id est *Lyncurium* Onkelosius habet קנכירי *Kanchire*. Iterum mutari debet ק in ל, ut legatnr לנכירי *Linchire*, id est *Lynchurius*. Habent igitur optimi & vetustissimi interpretes *Lyncurium*.

DXLVII. Sed qualis lapis fuerit inquirendum est. Quidam *Lyncurium* putarunt nihil aliud esse, quam optimum succinum, Ideoque ei attribuunt omnia illa quæ succino proptie conveniunt. Theophrastus de Lapidibus: ἕλκει γὰρ ὥσπερ καὶ ἤλεκτρον. οἱ δέ φασιν οὐ μόνον κάρφη καὶ ξύλον, ἀλλὰ καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον, ἐὰν ᾖ λεπτός. *Trahit sicut succinum: quidam ajunt non solum festucas & lignum, sed etiam as & ferrum, si tenue sit.* videantur etiam Plinius, Strabo & alii.

& alii. Ideo Gesnerus *de* xii. *gemmis* in veste Aharonis credidit, ipsam etymologiam succini sive electri aliquomodo in voce לשם *Lesem* latere. Putat enim succinum sive Lyncurium dici *Leschem*, & inde deductum esse *glessum*, quod Germanis veteribus succinum significavit, teste Plinio *lib.* xxxvii. *cap.* iii. Sed mea opinione fallitur doctissimus Gesnerus. Veteres enim Germani succinum *glessum* vocarunt, non a *Leschem*, sed a similitudine vitri; cum succinum vitro sit simillimum. At Germanis vitrum dicitur glaß, glaß non derivatur a לשם *Leschem*, sed ab alia voce Hebræa, scilicet a גלש *gelusch*, id est *glaber*. Est enim Hebræis גלש *detondit*, *deglabravit*, unde & Germanorum Belgarumque glat/ *glaber*, mutato tantum S. in T. quod fieri solet. Mihi tamen credibile non est לשם sive *Lyncurium* esse *succinum*; cum Theophrastus & Plinius dicant, eum similem esse electro sive succino, non quod sit ipsum succinum, quod patebit ex locis quæ mox allegabuntur. Et revera quamvis succinum olim valde æstimatum fuerit, quamvis ad hunc usque diem apud Indos appetatur; nihilominus inter gemmas pretiosas non habetur, quemadmodum reliqui lapides in Pectorali, fatentibus Plinio, Epiphanio, Hieronymo, aliis, quod infra ostendimus. Ideo Psellus inter lapides ignotos etiam ponit λιγύριον.

DXLVIII. Subdubitavi aliquamdiu utrum per *Lyncurium* non debeamus intelligere, gemmam aliquam maculis depictam instar *Lyncis* aut *Panthera*. Nam & Lynces, quæ huic lapidi nomen dedisse a quibusdam creduntur, maculas habent. Oppianus *Cyneget. lib.* iv.

> Μούνη δ' εἰσιδέειν ἀνεμώλιος ἔπλετο χροιή.
>
> *Solus autem aspectu diversus est color.*

De Lynce ibi loquitur, & statim addit lynces habere colorem *croci & sulphuris*. Virgilius *Georg.* iii.

> *Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum?*

Et *Æneid. lib.* i.

> ——— ——— *Et maculosæ tegmine lyncis.*

Hinc Euripidi in Alcesto dicuntur βαλιαὶ λύγκες *maculosæ lynces*; ideo inter pantheras ea de causa numerantur. Notum est apud veteres etiam gemmam in pretio fuisse, quam *pantheram*, aut etiam *pardalion* vocabant, ob varias maculas. Plinius *lib.* xxxvii *cap.* xi. *Sunt & a leonis pelle & panthera nominata leontios, pardalios.*

dalios. Boetius *lib.* XI. *cap.* CCCIII. *Panthera alias*, inquit, *Evanio habet diversos colores in uno corpore mixtos instar Pantheræ, unde illi nomen est. Habet signa in se nigra, & rubra, pallida, viridia, rosea, & purpurea. Invenitur in Media.* Hic lapis etiam notissimus erat Judæis. Legimus enim apud Jonathanem אפנטורין *Apanturin*, & apud Onkelosium פנטירי *Pantire*, quorum utrumque lapidem *pardalion*, sive *pantherium* significare, quis non videt? Quemodmodum autem hic lapis *pardalius* & *pantherius*, dici solebat ob maculas, sic & *lynceus* sive *Lyncurius*, ob eandem causam. Obstat tamen quod pantherius inter Jaspidum genera magis ponatur, quam inter alia. Sed & achates variis maculis depicta est, ut & leoninæ pelli similis dicatur a Plinio. Hanc ob causam fortassis שבו *Achates* a quibusdam vocatur.

DXLIX. Deinde lapis *lyncurius* dicitur a lynce, non quod maculis notatus sit, sed quod ex lyncis urina crescere credatur. Dicunt enim lyncem, quando urinavit, urinam tegere arena, instar felis, & ex ista urina arena mixta concrescere lapidem lyncurium. Ælianus *de Animal. lib.* IV. *cap.* XVII. Καὶ ἡ λύγξ δὲ ἀποκρύπτει τὸ οὖρον. ὅταν γὰρ παγῇ λίθος γίνεται, καὶ γλυφαῖς ἐπιτήδειός ἐστι καὶ τοῖς γυναικείοις κόσμοις συμμάχεται φασὶ δὲ καὶ τῆς γλυφῆς. *Et lynx suam urinam in terram occultat, quæ ubi concreverit, fit lapis, ad ornatum muliebrem, & ad sculpturam.* Theophrastus περὶ λίθων eadem narrat. ἔτι δὲ διαφανή τε σφόδρα καὶ πυῤῥά. βελτίω δὲ τὰ τῶν ἀγρίων, ἢ τὰ τῶν ἀῤῥένων, ἢ τὰ τῶν θηλειῶν, ὡς καὶ τῆς τροφῆς διαφερούσης, καὶ τοῦ πονεῖν, ἢ μὴ πονεῖν (καὶ τῆς τοῦ σώματος ὅλως φύσεως, ἢ τὸ μὲν ξηρότερον) τὸ δ᾽ ὑγρότερον. εὑρίσκουσι δ᾽ ἀνορύττοντες οἱ ἔμπειροι. κατακρύπτεται γὰρ καὶ ἐπαμᾶται γῆν ὅταν οὐρήσῃ. *Porro autem pellucida sunt valde & ignea: meliora autem e feris quam ex cicuribus, & e maribus quam e fœmellis: utpote & nutrimentis differentis; & aut laborare aut non laborare, & omnino totius corporis natura, quatenus hoc siccius, illud humidius. Inveniunt autem fossores periti. Abscondit enim & aggregat arenam cum minxerit.* Et Plinius *lib.* VIII. *cap.* XXXVIII. *Lyncum humor ita redditus ubi gignuntur, glaciatur, arescit in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino plerisque ita generari prodito.* Et *libro* XXXVII. ubi de succino: *Demostratus lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum & igneum, e fœminis languidius atque candidum. Alii dixerunt Langurium, & esse in Ita-*

lia

lia Langurias, Idem de lynce narrat Plutarchus, in *libello, utrum animalia utantur ratione.* Aristoteles, Solinus, Ovidius, Epiphanius, alii. Sed si lynx urinam suam ita arena tegit, quis dicet ubi minxerit, & an ibi, & quidem ex ista urina talis lapis concretus sit?

DL. Fabulam esse quidquid dicant de lynce & ejus urina ex ipsis iisdem auctoribus, quos jam allegavimus, manifestum est. Expressis verbis hoc fatetur Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* III, *De Lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset, Lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed aeris etiam ac ferri laminas, quod Diocli Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in aevo nostro gemmam ullam ea appellatione.* Eodem modo fere Epiphanius λίθος λιγύριον. τούτου δὲ τὴν εὕρεσιν οὐδαμῶς ἔγνωμεν οὔτε παρὰ φυσιολόγοις, οὔτε παρά τισιν ἀρχαίοις τοῖς περὶ τούτων μεμνημένοις. *De lapidis ligurii inventione nec apud Philologos, nec apud veteres, qui harum rerum meminerunt, quicquam reperimus.* Eadem est sententia Hieronymi *in Epistola ad Fabiolam.* Lyncurius lapis igitur sic dici videtur, non quod ex urina lyncis sit natus, sed a patria, quod scil. nascatur in *Liguria*. Theophrastus *in Liguria* (περὶ λιγυστικὴν) *effodi dixit*: & Sudines *arborem esse, quae lyncurium gignat in Liguria*, in qua sententia etiam erat Metrodorus, ut docet Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* III. Et Strabo *lib.* II. ubi de *Liguria.* πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λιγγύριον (sive λιγκύριον) παρ᾽ αὐτοῖς, ὅ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. *Abundat ibi etiam Lincurius, a quibusdam electrum dictum.* hinc & λιγύριος vocatur non minus quam λιγκύριος. Manifestum igitur est, fabulam de electro, sive lapide lyncurio, qui nasci dicitur ex urina lyncis, inde ortam esse, quod in *Liguria* succinum etiam repertum sit. Cum autem succinum Graecis antiquioribus maxime notum fuerit, quod in *Liguria* nascebatur, *Ligurium* illud vocabant, & ob similitudinem vocum *Liguria* & *Lincuria*, more suo excogitarunt *Lyncem* animal, quod ipsius causa esset.

DLI. Sed quamvis Lyncurius non fuerit *succinum*, & quamvis ex urina lyncis concretus non fuerit, nihilominus tamen fuit

fuit gemma ſculpturæ etiam apta. Theophraſtus, loco toties laudato; ἄυτη τε δὴ περιττὴ τῇ δυνάμει, καὶ τὸ λιγγύριον. καὶ γὰρ ἐκ τούτου γλύφεται, καὶ ἐστὶ στερεωτάτη καθάπερ λίθος. *Hæc autem præſtans viribus, ut & Lyncurium, namque ex ipſo ſculpuntur ſigilla. Eſtque ſolidiſſimum inſtar lapidis.* Omnia fere verbotenus repetit Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* III. quem locum ſupra allegavimus.

DLII. Sed cum Lyncurius non ſit concretus ex lyncis urina, & cum non ſit electrum, ſive ſuccinum, quæri adhuc poteſt: quid per *Lyncurium* intelligi debeat? ideoque qualis lapis fuerit gemma לשם? Puto itaque *Lyncurium* adeoque לשם de quo agimus, nihil aliud eſſe, quam certam aliquam *hyacinthum*. In hac conjectura hæſit Epiphanius *libello de* XII. *gemmis in veſte Aharonis*. Καὶ, inquit, ὅτι πῶς ἐν τῇ τῶν λίθων τούτων ὀνομασίᾳ, οὐκ ἐμνήσθησαν καὶ ὑακίνθου, καί τοί γε περιόπτου καὶ ἐντίμου ὄντος λίθου, ὥστε εἰς νοῦν ἡμᾶς λαβεῖν, μήποτε τὸ λιγύριον τοῦτο καλεῖ ἡ θεία γραφή. *Et quia in recenſione lapidum illorum, S. ſcriptura non meminit etiam hyacinthi, qui tamen eſt præcipuus & pretioſus lapis, nobis venit in mentem. num forte S. ſcriptura hunc lapidem* λιγύριον *ita vocaverit.* Et hæc ſententia eſt Hieronymi in *Epiſtola ad Fabiolam.* Adde quod ſi Johannes Apocal. XXI. reſpexit ad lapides pectoralis, *hyacinthus* ibi etiam reperiri debuerit, cum ab eo expreſſe nominetur. Sed cum hyacinthorum varia ſint genera, credibile eſt, lapidem לשם ex illis fuiſſe, qui maxime accedunt ad *ſuccinum*, qua de cauſa *Lyncurium*, *Succinum* & *electrum* ab anctoribus paſſim vocatur.

DLIII. Verum quidem eſt, veteres per hyacinthum ut plurimum intellexiſſe lapidem *Cæruleum*. Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IX. *Ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho.* Eſt igitur ejus color violaceus, ſed dilutior quam in amethyſto. Solinus *in Æthiopia*: *Inter ea quæ diximus nitore cæruleo hyacinthus invenitur, lapis pretioſus, ſiquidem inculpabilis invenitur.* Iſidorus *lib.* XVI. *cap.* IX. *Hyacinthus ex nominis ſui flore vocatur. Hic in Æthiopia invenitur. cæruleum colorem habens.* Ideo Epiphanio πορφυρίζειν dicitur, & poetæ Græci κυανέους ὑακίνθους dicunt. Sed ſupra ad Saphirum oſtendimus cyaneum colorem, eſſe cæruleum. Ob eandem cauſam Ambroſius ad Apocal. XXI. XX. dicit *hyacinthum cœli ſereni colorem habere, qualem & ſaphirus habet.* Talem omnino colorem lapidi לשם attribuit Rabboth Bemidbar. *Paraſcha.* II. ubi Danis vexillo, ideoque huic lapidi colorem ſaphiri attribuit:

buit: דן לשם וצבע מפה שלו דומה לספיר ומצוייר עליו נחש על שם יהי דן נחש *Dan* (sculptus erat) *in lapide Leschem, & color vexilli ejus erat similis sapphiro, & in eo pictus erat serpens, quia dicitur* (Genes. XLIX. XVII.) *Dan erit sicut serpens.* Eo videtur respexisse Abarbanelius, *parascha Thezave*, cum לשם exposuerit מאטישטה *Matista*, id est *Amethystus.* Sane *Amethystus*, ut norunt Viri docti, hyacintho est admodum similis, ut etiam a quibusdam inter hyacinthos ponatur: emicat enim in amethysto fulgor violaceus, quemadmodum in hyacintho, & quidem saturatior. Fortassis etiam Abarbanelius per Amethystum nihil aliud intelligit quam hyacinthum veterum. Nam amethysti nomine hodie venit ille lapis, quem veteres hyacinthum vocabant: atque sic eundem videtur intelligere lapidem cum Rabboth. Hos videtur secutus Junius, cum לשם vertit *Cyanum.*

DLIV. Sed quamvis *hyacinthus* & *hyacinthinus* color ut plurimum cœruleus tradatur ab auctoribus, & quidem ita, ut, quando de colore solo in abstracto, (ut loquuntur Philosophi, id est nulla habita ratione rei cui inest,) loquuntur, semper intelligant colorem cœruleum, quod suo loco, ubi de תכלת egimus, satis ostendimus: nihilominus tamen diversorum colorum hyacinthos gemmas memorant ipsi auctores. Eosdem fere colores, quos animadvertimus in flore *hyacintho*, attribuunt quoque *hyacintho* gemmæ, *cæruleos*, *rubros*, *flavos*, *aureos*. & id genus alia. Hyacinthi gemmæ hodie nostris gemmariis non sunt *cærulei*, sed aureo colore collucentes, ideoque videntur *Chrysolithi* magis quam *Hyacinthi*. De ejusmodi hyacinthis loqui videtur Plinius *libro* XXXVII *cap.* IX. *Hyacinthos*, inquit, *Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore collucentes.* Novi quidem emendationem criticorum qui vocem *hyacinthos* nolunt jungi τῷ *chrysolitho*: quasi ad præcedentem vocem pertineret, & nova inciperet periodus a voce *Æthiopia*, hoc modo. *Æthiopia mittit & chrysolithos* &c. Hæc dicuntur quidem, sed non probantur. Non video quæ causa sit, quod veteres non agnoverint *hyacinthos* variorum colorum; cum habuerint *carbunculos*, immo & *saphiros* non ejusdem coloris, uti supra audivimus. Doctissimus Boetius *lib.* II. *cap.* XXX. præter hyacinthos cœruleos, multas alias recenset. *Primo genere*, inquit, *continentur ignis instar rutilant, ac cocci colorem referunt, minii nativi, aut sanguinis biliosi instar, Hos Galli* Jacinte la

belle,

belle, *vocant, atque proxime Granati Bohemici colorem referunt, sed dilutiorem, absque ulla nigredine intermixta. Hi cæteris omnibus præferuntur, ac ad carbunculi genera referri possunt: Secundo genere continentur qui rubedine croci flavescunt, planeque vitri e stibio coccinati, aut plumbi cum lateribus ter in laminam ferri fusi, & vitrificati colorem repræsentant. Tertio genere continentur, qui succini flavi colorem ita exacte ostendunt, ut dignosci a succino nisi duritie aut palea* (quam non attrahunt) *non possint.* Epiphanius etiam quinque species hyacinthorum ponit. ὑάκινθος, inquit, ὃ τὰς μὲν ἰδέας ἔχει διαφόρους· ὅσῳ γὰρ εὑρίσκεται ὁ λίθος βαθὺς τῇ χροιᾷ τοσοῦτον ἀναγκαιότερός ἐστι τῶν ἄλλων. ἔοικε δὲ ὑάκινθος τῇ ἐρέᾳ ἡ ὑποπορφυρίζων ποσῶς. διὸ καὶ ἡ θεία γραφὴ ἐξ ὑακίνθου καὶ πορφύρας τὰ ἱερατικὰ ἐνδύματα κεκοσμῆσθαι φησί. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσίτης. ὁ δὲ δεύτερος ῥοδονός. ὁ τρίτος, νάλεβος. ὁ τέταρτος λέγεται χαννιαῖος. ὁ δὲ πέμπτος περίλευκος. *Hyacinthus diversas habet formas, quo enim lapis reperitur colore profundior, eo cæteris præstantior est; Similis est colori lanæ, quæ purpurascit aliquatenus. Quapropter divina scriptura tradit vestes Sacerdotales hyacintho & purpura ornatas fuisse. Et primus quidem lapis vocatur marinus. Secundus Roseus. Tertius Nauvus* (id est exponente Salmasio ruber, instar *Natef*: est enim νάλεβος Arabum *Natef*, instar pastelli rubri) *Quartus channieus. Quintus perileucus.* Psellus ὑάκινθον dicit etiam θαλαττόχροον *marini coloris.*

DLV. Cum igitur varia sint genera hyacinthorum, credibile omnino est, auctores per lyncurium, ideoque per lapidem לשם intellexisse hyacinthum ex optimis illis, qui maxime ad carbunculum accedunt, & qui aliquomodo electrum repræsentant, quales Boetius ponit in primo genere, Gallis *jacinthe la belle*, quod *instar ignis rutilat*, ut idem Boetius loquitur. Tales revera *Lyncurios* agnovit Theophrastus. Sunt enim, ut ait, διαφανῆ τε σφόδρα καὶ πυῤῥά. Et Plinius‡ *Lyncum humor arescit in gemmas carbunculis similes, igneo colore fulgentes.* Videantur loca quæ supra allegavimus. Talem gemmam per לשם intellexisse Rabboth Schemot, ubi לשם exponit כוחלין *Cochalin.* Est autem כוחל *Cochal* lapis pretiosus carbunculo similis, ideo & ipse carbunculus a Rabinis כוחל dicitur, ut supra ad נופך ostendimus. Dici etiam potest, Rabboth intelligere per suum כוחל *cochal*, hyacinthum, quem Boetius ponit secundo genere, qui *rubedine* (ut ait) *croci flavescit,*

planeque vitri e stibio coccinnati colorem expræsentat: nam כחל non minus quam פך *stibium*, & utrumque etiam *carbunculum* significare, ad lapidem נפך ostendimus. Quidquid dicatur, manifestum est, optimos auctores per לשם, in veste S. Pontificis, nihil aliud intellexisse, quam optimam *hyacinthum* igneo colore fulgentem, instar carbunculi, sed ad stibium & succinum aliquomodo vergentem. Nascitur hyacinthus in India; Æthiopia & Scythia. Psellus: ὑάκινθος. τοῦτον τίκτει μὲν Ἰνδία. *Hyacinthum India gignit.*

DLVI. De Hyacinthorum virtutibus quædam memorat Epiphanius: scilicet eas non tantum esse pretiosas, sed & miram habere efficaciam. In ignis carbones conjecta non tantum non absumitur, sed carbones potius extinguit: immo si quis eam panniculo involvat, & in carbones ignitos conjecerit, panniculum etiam illæsum conservari perhibetur. Dicitur præterea conducere mulieribus parituris, ut facilius pariant: tandem & spectra fugare. Psellus περὶ λίθων δυνάμεων. ἰᾶται, inquit, ἡ πνευματώσεις καὶ ῥήγματα, μελαγχολίαν ἡ παύει σὺν ὄξει ποθεῖς. *Tusses rupturasque ac Melancholiam cessare facit, si cum aceto bibatur.*

Cap. XV.

DE שבו ACHATE.

שבו Schebo *Octavus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. Varia versiones.* אספור Espor. מגניטא Magneta. טרקיא Tarkeja, Turquois. טרקין *idem ac* טרקין Tarquin *pro* Turquois. ἀμέθυσος. *Topazius.* בורלין Burlin, Beryllus. *Apocal.* XXI. *mentio fit* βηρύλλου. *Varii auctores.* Achates *quadam viridis instar berylli. Broughtonius habet* Chrysoprase. שבו *esse* Achatem *Varii auctores* אכאטים Abatim *pro* אכאטים Achatim, *id est,* Achates. *Est gemma notissima. Varias refert imagines.* Achates *Regis Pyrrhi in qua conspiciuntur novem Musæ & Apollo Cytharam tenens. Varia* Achates. *Plinius & Orpheus de* Achate. Achates *a variis punctis & maculis nomen sortita est.* Achates *ab Hebræo* עקוד Akud, punctis notatum. *Bochartus laudatur.* שבו *Lapis variorum colorum.* Perileucus, Leuchates. *Vexillum* Gadis

ex

ex Rabboth. Epiphanius allegatur. Locus natalis Achatum. *Earum moles. Pretia. Virtutes.*

DLVII. Octavus lapis est שבו *Schebo.* Alibi in S. Scriptura hic lapis non reperitur. Si hujus vocis radicem quæramus, videtur dici שבו a verbo שבה *captivum cepit*, aut abduxit: aut a שבי *captivitas, multitudo captivorum.* Sed hæc nihil faciunt ad detegendam ejus naturam.

DLVIII. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet אספור *Espor*, id est *Saphirus.* Sed male, ut constat ex iis quæ ad ספיר *Saphirum* diximus. Abarbanelius habet מגניטא *Magneta.* Sed *Magnes* inter gemmas non reputatur; nec illius meminit ullus ex vetustioribus interpretibus. Onkelosius vertit טרקיא *Tarkeja*, id est *Turquois.* Jonathan, cum alibi habeat אספור, hic tamen ponit טרקין *Arkin.* Sed hoc corruptum est, mea opinione, & legendum est ט pro ע hoc modo טרקין *Tarkin*: quod iterum significabit *Turkois.* Sed *Turkois* veteribus notum fuisse, & sub quo nomine, incertum est; ideo de hac gemma non multa dicenda habeo. Josephus habet ἀμέθυςος. Sed probabilius est sequentem lapidem esse *Amethystum.* Judæis Germanis hodie dicitur *Topazius.* At Topazius est פטדה, ut suo loco ostendimus. Targum Jerusalemitanum habet בורלין *Berulin*, id est *Beryllus.* Sed qua auctoritate non video, nisi forte per Beryllum intellexerit Achatem. Johannes Apocal, xxi. inter lapides pretiosos, quos recenset, etiam ponit βήρυλλον. Si autem respexit ad xii. lapides in Pectorali, nescio qualem intellexerit per suum βήρυλλον nisi nostrum שְׁבו *Schebo.* Sed & ipse *Beryllus* qualis sit *Achates.* Enimvero reperiuntur nonnunquam Achates quæ sunt subvirides instar berylli. Broughtonius vertit *Chrysoprase.* Sed solus est, quantum sciam, qui sic vertit. Forte inde factum est, quod viderit, a quibusdam dici *Beryllum*; nam *Beryllus Chrysopraso* non est adeo dissimilis.

DLIX. Et sane maxima pars interpretum, שבו vertunt *Achatem.* Sic habent septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli & alii. In eadem sententia fuit *Rabboth Schemoth*, cum pro שבו etiam habeat אבטים *Abatim.* Sed legendum est proculdubio כ pro ב (facile

enim hæc litera pro illa scribi potest, ab imperitis librariis) hoc modo אכאטים *Achatim*, id est *Achates*.

DLX. Hodie fere nulla gemma magis nota est quam *Achates*. Est enim lapis ille pulcherrimus, variis coloribus, imaginibusq; decoratus; ut fere nihil exstet quod natura in hoc lapide non depinxerit; Cœlum, stellas, nubes, aves, terram, mare, flumina, fontes, herbas, arbores, sylvas, flores, ædes, urbes, omnium generum animalia, denique & homines, nudos, vestitos, & quicquid fere reperitur in hoc orbe condito. Sed omnium celeberrima est *Achates* Pyrrhi Regis, in qua spectabantur novem Musæ, & Apollo Cytharam tenens, non arte sed natura pingente, variis lineis & coloribus ita discurrentibus, teste Plinio, *lib.* XXXVII. *cap.* I. Et pro variis picturis, varia etiam nomina accepit. *Phassachates, Anthachates, Hæmachates, Leuchates, Dendrachates, Sardachates, Corallachates, guttis aureis saphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, Sacra appellata* &c. Datur etiam Achates leoninæ pelli similis. Vide Plinium eodem libro *cap.* X. ubi multa alia reperies. Nulla sane est gemma de qua plura dixerit Orpheus, in suo libello *De Lapidibus*, aut quisquis istius libelli sit auctor, quam de *Achate*. Paucula tantum hic annotabimus.

Καὶ πολυειδέα πῖνε μετ' ἀκρήτου Βρομίοιο,
Μορφὴν παντοίην ἐπιειμένον ἐσθλὸν Ἀχάτην.
Πολλὰ μὲν οὖν ῥία γ' ἐστὶν Ἀχάτου χρώματ' ἰδέσθαι.
Ἐν γάρ οἱ δήεις ὁρόων ὑάλωπιν ἴασπιν,
Σάρδιά θ' αἱματόεντα, καὶ αἰγλήεντα σμάραγδον.
Ἐν δ' ὅγε μιλτοπάρηος, ἀτὰρ καὶ χαλκὸν ἐν αὐτῷ
Δήεις, καὶ χροιὴν εαροτρεφέος μήλοιο.
Ἀλλ' οἷος πάντων προφερέστατος εἴκε μιν εὕροις
Εἶδος ἔχοντα δαφοινὸν ἀμαιμακέτοιο λέοντος.

Et multiformem bibe cum mero vino,
Forma omnis generis indutum bonum Achatem.
Multos quidem facile est Achatis colore videre.
In ipso enim invenis vitreum Iaspidem,
Sardium sanguinolentum, & splendentem Smaragdum.
Inde ille minio coloratus, postea & ferrum in ipso
Invenis & colorem verni pomi.

Sed

Sed solus omnium utilissimus, si ipsum invenias
Formam habentem fulvi indomiti Leonis &c.

DLXI. Propter varios istos colores & puncta nomen suum sortita est *Achates.* Est enim hoc vocabulm non Græcum nec Latinum, sed Hebræum עקוד *Akud.* Hinc *Achud*, *Achad*, & tandem terminatione Græca factum est *Achates* Significat autem Hebræis עקוד *Akud*, *punctatum*, aut punctis & maculis notatum, quales fuerunt hirci Jacobi Genes. xxv. xxxv. Cum igitur hæc gemma ita sit punctata, non mirum si etiam *Achates*, quasi diceres *punctata*, dicatur. De his vide plura apud doctissimum Bochartum, in ejus *Phœnicia lib.* I. *cap.* XXX.

DLXII. שבו de quo agimus, lapidem fuisse variorum colorum, docet *Rabboth Bemidbar*, loco toties laudato. Sed *albi* præsertim & *nigri* coloris eum tradit, ut *Perileucus*, aut *Leuchates* videretur, quales inter præstantissimas *Achates* recensent nostri gemmarii; ut videre est apud Boetium *lib.* II. *cap.* XCVI. Docet itaque Rabboth *Schebo* inscriptum habuisse nomen Gadis, & vexillum ejus fuisse mixtum ex albo & nigro. Supra jam sæpius monuimus vexilla habuisse eosdem colores, quales tribus habebant in gemmis Pectoralis. גד inquit, שבו וצבע מפה שלו לא לבן ולא שחור אלא מעורב שחור ולבן וכצוייר עליו מחנה של שם גד גדוד יגודנו. *Gadis* (nomen inscriptum est) *lapidi Schebo, & color vexilli ejus nec albus nec niger erat, sed mixtus ex nigro & albo, & depicta habebat castra, quia dicitur* (Genes. XLIX. XIX.) *Gad, turma turmatim populabitur eum.* Hujusmodi Achatem videtur intellexisse Epiphanius *cap.* VIII, λίθος Ἀχάτης. οὗτος ὑπελήφθη εἶναι περίλευκος καλλύμενος ὃς ὑπὸ τὸν ὑάκινθον εὑρίσκεται) *Gemma Achates hanc suspicati sunt quidam eam esse, quæ dicitur perileucos, qua in hyacinthi mentione dicta est.*

DLXIII. Ubique locorum fere hodie reperiuntur *Achates*, in India, præsertim in Germania, sub ditione Landt-Gravii Lichtenbergensis, & in Bohemia, & tam elegantes quidem ut cum Indicis certare possint. Indicæ tamen cæteris præferuntur. Olim celebriores inveniebantur in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, uti constat ex Theophrasto, Plinio, Solino, Isidoro & aliis.

Tanta mole aliquando excrevit Achates, ut pocula & scyphi inde fieri possint. Pisis ad monumentum Gregorianum in campo sancto dicuntur exstare duæ crustæ ovatæ, amplitu-

plitudine ferme cubitali, ut refert Boetius *lib.* II. *cap.* XCVI. Idem Boetius tradit, se vidisse frustum duarum palmarum latitudine, cui Julii cæsaris imago, & uxoris ejus tam artificiose olim insculpta fuerat, ut octo millibus thalerorum (uti loquitur) venditum fuerit. *Sed antiquitas*, addidit, *operis augebat pretium.*

DLXIV. Achates quidem hodie ob molem & magnam copiam, non sunt in magno pretio: ut alicui mirum videri possit, in Pectorali repertam fuisse hanc gemmam. Nihilominus optimæ Indicæ, & Bohemicæ non plane rejiciuntur, adeo ut non viliores habeantur *Sardonyche*, ut docet Boetius. Olim eas magno pretio æstimatas fuisse, constat ex Theophrasto, Plinio & aliis. Theophrastus libello περὶ λίθων. Καλὸς δὲ λίθος καὶ ὁ ἀχάτης, ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀχάτου ποταμοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ, καὶ πωλεῖται τίμιος. ἐν Λαμψάκῳ δέ ποτ᾽ ἐν τοῖς χρυσείοις εὑρέθη θαυμαστὴ λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείσης πρὸς Τίρων, σφραγίδιον γλυφερὸν ἀνεπέμφθη βασιλεῖ διὰ τὸ περιττόν. *Pulcher autem lapis est & Achates, ex Achate fluvio Siciliæ, & venditur magno pretio. Ac Lampsaci aliquando in aurifodinis inventa fuit mirabilis gemma, ex qua missa Tyram, sigillum sculptile missum Regi propter excellentiam.* Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* X. *Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, postea plurimis locis.* Proculdubio tempore Mosis adhuc in magna fuit auctoritate, ut non mirum, si adhibita fuerit inter reliquas gemmas ad ornatum Pectoralis.

DLXV. Raras & plane mirificas virtutes huic gemmæ auctores solent attribuere, præsertim Orpheus, qui docet: contra scorpionum ictus valere, mulieribus virum amantem reddere, homines efficere eloquentes; eam gestanti omnes conatus feliciter succedere; febrim sanare, & quartanam, & id genus alia. Plinius loco modo laudato. *Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffitu earum tempestates averti, & præterea flumina sisti.* Ideo Orpheus ait: πάντων προφερέστατον esse εἶδος ἔχοντα δαφοινὸν ἀμαιμακέτοιο λέοντος. *Omnium utilissimam, formam habentem fulvi indomiti Leonis.* De remedio adversus morsus scorpionum, viperarum & aliarum bestiarum vide etiam Epiphanium. Hinc fabula nata est, Aquilam nido suo imponere *Achatem*, ut pullos suos contra venenatarum bestiarum morsum tutos redderet. Rubrum tandem Achatem tradunt visum acuere, & ab omni injuria defendere.

CAP. XVI.

DE אחלמה AMETHYSTO

אחלמה Achlama *nonus lapis. Alibi in S. Scriptura non exstat. Dictus a* חלם somniare *quod somnia ciet.* Eumeces *apud Plinium.* זמרגדין Smaragdin. טבאג Tabag *corrupte pro* אכאט Achat, *aut* טפאז Topaz *id est* Topazius עין עגלא Oculus vituli. Oculus Beli *apud Plinium.* Leucophthalmus *&* Lycophthalmus. Onyx Indica. *Varii auctores. An per oculum vituli Achates intelligi debeat? Josephus allegatur.* אחלמה *esse* Amethystum. *Varii auctores.* היםיסין *in Rabboth corrupte pro* המיתיסין Hamithisin *pro* Amethystus. *Ejus fit mentio Apocal.* XXI. Amethystus *qualis gemma. Vinum colore refert, & uvas maturas,* **Blaauwe-Druyven.** *Varii auctores. Plura genera Amethystorum. Omnes violacei coloris quid habent. Veterum purpura* amethystina. אחלמה *vini colorem habere docet Rabboth. Color vexilli Nepthali.* οἰνωπός. *Theophrastus, Plinius, Epiphanius, Scaliger citantur. Locus natalis* Amethystorum. *Optima Indica. Earum pretia, Virtutes.*

DLXVI. Nonus lapis est אחלמה. Et hic lapis alibi in Sacra Scriptura non exstat: ut nec de eo ex verbo Dei aliquid certi dici possit.

DLXVII. Hæc gemma dicta videtur אחלמה *Achlama* a verbo חלם *chalam*, id est *somniare.* Hinc colligunt Judæi, *Aben Ezra, Abarbanelius* & alii hunc lapidem ita dictum esse, quod gestantibus somnia inducat. Cujus autem generis sit non docent. Plinius sane *lib.* XXXVIII. *cap.* VII. mentionem facit alicujus lapidis, qui talem vim habeat. *Eumeces*, inquit, *in Bactris nascitur silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit.* Utrum Judæi eundem intellexerint lapidem incertum est.

DLXVIII. Targum Jerusalemitanum habet זמרגדין *Smaragdin*, id est *Smaragdus.* Sed hic erratum esse patet ex iis quæ ad ברקת diximus. Paraphrastes Cantic. v. XIV. habet טבאג *Tabag.* sed quid hoc significet nemo dicet. Suspicor tamen hoc vocabulum esse

corruptum, & legendum esse אכט *Achates.* aut potius טפאז *Tapaz,* id est *Topazius.* Sed Jonathanus & Onkelosius ipsi, ubi de gemmis in pectorali agitur, pro אחלמה habent עין עגלא *Een Egla.* i. e. *oculus vituli.* Ita & Syrus عين عجلا *Een Egla* Iterum incertum est quid per oculum vituli intellexerint, nisi forte gemmam illam, quam Plinius vocat *oculum Beli*, *lib.* XXXVII. *cap.* X. *Beli oculus albicans pupillam pingit nigram e medio aureo fulgore lucentem: Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur.* Aut fortassis est *Leucophthalmus*, aut, ut legit Boetius *lib.* II. *cap.* XCIX. & Gesnerus *lib.* I. *de figur. lapidum*, *Lycophthalmus*, *oculus lupi rutila alias, oculi speciem candidam nigramque continens*, ut docet Plinius eodem loci. Et *cap.* XI. *Lycophthalmus.* inquit, *quatuor est colorum, ex rutilo sanguineo: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis.* Sed onychem Indicam aut Arabicam forte intelligunt per suum *oculum vituli.* Nam & hæc oculum non male repræsentat, tradente Plino, eodem libro *cap.* VI. *Zenothemis Indicam Onychem* plures habere varietates, igneam, nigram, corneam. cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Tandem & *Achatem* intelligi per *oculum vituli*, dici posset: cum reperiantur *Achates*, quæ formam oculi exacte repræsentant. Nihilominus quid Chaldæi proprie intellexerint per עין עגלא *oculum vituli*, mihi adhuc latet. Josephus habet ἀχάτην; sed videtur confudisse ἀχάτην & ἀμέθυσον, quod forte factum est incuria librariorum, qui codices male exararunt. Si hoc factum est, tunc per שבו intellexit *Achatem*, & per אחלמה *Amethystum*

DLXIX. Septuaginta & Epiphanius vertunt Ἀμέθυσον. Sic & vulgatus, Hieronymus, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati, aliique bene multi. Rabboth Schemoth habet המיכין. Hæc vox corruptissima est, & legi debet המטיסין *Hamuthisin* pro ἀμέθυσος. Ita sane ego hoc vocabulum emendo. *Amethysti* etiam meminit Johannes Apocal. cap. XXI. ut si ad gemmas in pectorali respexit, אחלמה eum intellexisse credibile sit. Est igitur *Achlama*, secundum optimos vetustissimosque auctores; *Amethystus.*

DLXX. Naturam Amethysti nunc indagabimus. Est autem lapis violacei coloris & videtur a vini colore nomen habere, quod paucis

aucis docet Theophrastus in libello de lapidibus: *τὸ δὲ ἀμέθυστον*, inquit, *οἰνωπὸν τῇ χρόᾳ*, *Amethystus vinum colore refert.* Alii volunt Amethystum *uvas maturas colore referre*: uvas scilicet non albas, sed violaceas, Belgis **Blaauwe Druyven.** Sed audiamus Plinium, qui non tantum colorem, sed & virtutes, & præstantiam, & locum natalem, id est quidquid ad explicationem hujus gemmæ requiritur, satis fuse exponit *lib.* XXXVII. *cap.* IX. *Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa uocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Gallia* (Agricola *lib.* VI. *de fossil.* legit *Galatia*) *reperiuntur: sordidissimæ autem Vilissimæque in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, prius quam eum degustet, in violam desinat, fulgorque quidem in illa purpura non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles. indicæ absolutam felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aspectum leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi, vibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi Sacon vocant, talem gemmam Sacodion. Dilutior ex eodem sapphiros vocatur. Eadem paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam Crystalli descendit, albicante purpura dejectæ. Hoc & minime probatur quando præcellens debet esse in suspectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & specie & colore extremo gemmæ.* Et paulo post: *Multum ab eo distat hyacinthos, tamen è vicino descendens. Differentia hac, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat. marcessens celerius nominis sui flore.* Addam integram quoque descriptionem *Amethysti*, ex Epiphanio, *de* XII. *lapidibus, cap.* IX. Λίθος Ἀμέθυσος, ὗτος κατὰ τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν φλογίζων ἐςὶ βαθέως. ἡ δὲ αὐτή ἐςι λευκοτέρα ἐκ τοῦ μέσου, οἰνωπὸν ἀποπέμπουσα εἶδος. ἡ δὲ μορφὴ αὐτοῦ διάφορος. τάχα δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ὄρεσι γίνεται τῆς Λιβύας. ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐςιν ὑακίνθῳ καθαρῷ παραπλήσιος. ὁ δὲ ἀμφικόχλῳ. γίνεται ἐν τοῖς ὄχθαις τῆς θαλάσσης τῆς αὐτῆς Λυβίας. *Amethystus circumferentiam habet profundo ceu colore flammæ ardentem. ipsa vero circumferentia in medio albior est, & vini colorem*

vibrat, Forma ejus est varia. forte autem & ipsa in montibus Lybiæ nascitur. Quædam ex eis puro hyacintho est similis, altera vero purpuræ, nasciturque in litore & præruptis locis maris ejusdem Lybiæ. Varia igitur genera amethystorum, sed omnia violacei coloris quid habent, præsertim illa gemma quæ *Sacodion* dicitur. Hinc Psellus: Ἀμέθυσος, inquit, ὑακινθώδης μὲν ἐςι τὴν χροιὰν, *Amethystus hyacinthini coloris est.* atque ita quidem, ut, quo propius accedunt ad purpuram, & quo plus habent de carbunculi igne, eo præstantiores sint: ut etiam veterum purpura violacea *amethystina* dicta sit a Plinio, quod alibi probavimus.

DLXXI. Quod autem אחלמה sive *amethystus* vini rubri colorem referat, docet quoque *Rabboth Bemidbar.* Dicit enim אחלמה inscriptum habuisse nomen Nephtali, & colorem vexilli ejus fuisse instar vini clari, cujus rubor non est saturatus. נפתלי אחלמה וצבע כפה שלו דומה ליין צלול שאין אדמתו עזה ומצוייר עליו אילה של שם נפתלי אילה שלוחה *Achlama* (inscriptum habet nomen) *Nephtali, & color vexilli ejus similis erat vino claro, cujus rubor non est saturatus; & depictam habebat cervam, quia dicitur) Nephtali est cerva emissa.* Ecce quam bene hæc conveniant cum verbis Theophrasti, Plinii, & Epiphanii, qui *amethystum* dicunt οἰνωπὸν, vini nempe colorem referentem. Optime etiam Scaliger in Exercitat. dicit in amethysto esse vinosum colorem, sed parciorem.

DLXXII. Ex Plinio jam satis constat, quinam sint loci natales amethystorum. Sed nascuntur etiam in Germania, ut in Misnia & Bohemia, sed eæ dilutiores & molliores, ideoque viliores quam in India. Optimæ sunt Indicæ quæ sunt satis duræ, absolutumque felicis purpuræ colorem habent: atque hæ, ut sunt raræ, sic & caræ ac pretiosæ. Talis proculdubio fuit אחלמה in Pectorali. De Amethystorum pretio vide Boetium *lib.* II. *cap.* XXXIII.

DLXXIII. Raras eis attribuunt virtutes auctores. Judæi, ut audimus, docent eam gestantibus somnia inducere. Dicuntur præterea ebrietatem inhibere, ideoque Græcis ἀμεθύσες vocari; malas cogitationes prohibere, fœlix ingenium, vigilantiam, ac industriam efficere, immo gestantem Principum gratiam sibi facile conciliare. Sed audiamus Plinium, loco modo laudato. *Magorum vanitas*, inquit, *resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea si lunæ nomen ac solis scribatur in iis: atque ita suspendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, resistere veneficiis.*

neficiis. Jam vero quo modo adesse reges adituris. Grandinem quoque avertere, ac similia, & locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam è Smaragdis quoque similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabai: quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror, Psellus: de Αμεθύςῳ. ἰᾶ) ἢ καὶ κεφαλαλγίας, καὶ τὺς πίνοντας οἶνον φυλαττ{ νήφοντας, ὅθεν αὐτῷ καὶ τ' ὄνομα. *Sedat dolores capitis & vinipotores conservat sobrios, unde & illi nomen.*

CAP. XVII.

DE תרשיש CHRYSOLITHO.

תרשיש Tarschisch *decimus lapis. Ubi exstet? Variæ versiones.* Turquois. *Apud veteres nomen* Turquois *ignotum.* Turquois *an dicatur* Tarschisch *a similitudine soni?* ταρσεῖς Tarsis *multi retinent. Inter quos est Coccejus.* כרום ימא Kerum jama, & כרום ימא רבא Kerum jama Rabba. קרוכחסין *an corrupte pro* קרום ימין *Qualis gemma sit?* Spuma maris. Fuligo maris. *utrum* Turquois? *an* Beryllus? θαλασσοβαφής. Aqua marina. פירלה Pirle *pro* Beryllus Thalassius: פרוזג Perozag *corrupte pro* פרזז Prazus, *id est* Prazus. *Varii auctores.* כרום ימא *utrum* Opalus? versicolores. כרום Kerum *est avis colorem mutans. Et mare colores mutat. Pulcberrima gemma est* Opalus, *sed scalpturæ non est apta.* תרשיש *non esse hyacinthum* cœruleum *ut vult Jachias: nec* Cyaneum *secundum Bochartum. Ejus hallucinatio. Coccejus* Sardonychem *docet, sed male. Locus Cantic.* V. XIV. *examinatur. Apocal.* IV. & *Daniel.* X. VI. *allegantur.* תרשיש *esse* Chrysolithum. *Varii auctores. Ejus meminit Johannes Apocal.* XXI. XX. *Quanam gemma sit* Chrysolithus. *Dicitur* ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ *ab* auro. *Hodiernis gemmariis dicitur* Topazius. *Varias gemmas* Chrysolithos *dici. Sed veræ quibus nullum vitium, & quæ aureo colore maxime translucent. Talem fuisse* תרשיש *probatur ex Daniele* X. V. VI. *Hujus loci expositio apud Coccejum Ejus lapsus. Apocal.* IV. III. *allegatur.* וגויתו כתרשיש *quomodo intelligendum? A* cingulo aureo *corpus* aureum *dici* כתם & אופז. *Iterum allegatur Cantic.* V. XIV. *Inde probatur* תרשיש *esse* Chrysolythum. *Idem probatur ex nomine* תרשיש. *Utrum sic dicta* תרשיש *ab urbe* תרשיש

Tarsis in Hispania? Error Bocharti id statuentis. Tarsis *Hispanica tempore Mosis nondum exstitit.* Tarsis *tamen sæpissime Provinciam aut civitatem significat. Huic gemmæ unde nomen. Multa loca S. Scripturæ allegantur.* Tarsis *Indica antiquissima? In India nasci optimas* chrysolythos. *Talem fuisse, de qua agimus,* תרשיש *credibile est.* Chrysolithorum *moles. Earum locus natalis. Sunt raræ & pretiosæ. Earum virtutes.*

DLXXIV. DEcimus lapis est *Tarschisch.* Illius etiam fit mentio Ezech. I. XVI. & X. IX. & XXVIII. XIII. Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI.

DLXXV. Lutherus & Belgæ habent *Turkois.* Sed male: cum hic lapis apud veteres non fuerit notus nomine *Turkois*, immo cum hactenus dubium sit, utrum veteribus ullo modo cognitus fuerit, ut supra ostendimus ad lapidem octavum. Sunt qui existimant, sic dici ob similitudinem soni, ac si diceretur *Turkois*, quasi *Tursis*, aut *Tarsis* a תרשיש *Tarschisch.* Theodotio & Symmachus vocabulum *Tarsis* retinent, teste Hieronymo in Danielem, cap. X. VI. Sic & septuaginta Ezech. I. XVI. & Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI. habent ταρσεῖς. Hos sequutus est doctissimus Coccejus: nam ubique fere *Tarsis* retinet. Sic & Hieronymus & alii. Septuaginta bis exponunt *ἄνθρακα carbunculum*, ut Ezech. X. IX. & XXVIII. XIII.

DLXXVI. Onkelosius & Targum Jerus. habent כרום ימא *Kerum jama* (pessime legit Gesnerus *Karus jama*) Jonathanus כרום ימא רבא *Kerum jama Rabba.* Cum his videtur convenire Rabboth Schemoth, quæ habet קרומטסין *Kerumtassin* Sed hæc vox corrupta est, & legi debet, mea opinione, קרום ימין aut כרום ימין *Krum jamin*, quod idem erit ac כרום ימא *Kerum jama.* Sed qualem gemmam significet כרום ימא incertum est. Saadias ad Danielem cap. X. VI. docet Judæos intelligere per *Krum jama* lapidem album, instar spumæ maris. הוא inquit, דמוח גלי הים בעת תרוממנה גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן תרשיש לבנה וזה שאנו מתרגמין תרשיש כרום ימא *Hic similis est fluctibus maris, nam quo tempore fluctus ejus valde elati sunt, conspicitur in alteriore parte fluctuum aliquid instar lapidis Tarschisch albi. Et hinc est quod interpretemur Tarschisch Kerum jama.* Secundum hanc interpretationem *Kerum jama* erit *spuma maris*, & *Tarschisch* erit lapis albus. Quibus autem

autem rationibus id probetur, non video. Si ad verbum explicare velimus כרום ימא erit *fuligo maris.* Est enim כרום *Fuligo* aut *livor.* Atque sic *Krum iama* erit lapis, qui colorem maris, id est ejus viriditatem refert, quod de *Turquois* aliquo modo dici potest. Nihilominus hoc Beryllo magis conveniret. Is enim *viriditatem puri maris imitatur*, ut loquitur Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* V. ideo & θαλασσιβαφὴς *colorem maris habens*, dicitur ab Epiphanio; Ab Italis *aqua marina*. Sane Judæos credidisse *Tarschisch* esse *beryllum* ex aliis auctoribus satis constat. Abarbanelius exponit פירלה *Pirle*, sed corrupte, ut solet, pro *beryllus.* Ab his decepti sunt proculdubio Junius, Diodati aliique qui eum *beryllum*, & *beryllum Thalassium* exponunt. Junius videtur hunc lapidem *thalassium* exponere, quia תרשיש ipsum mare nonnunquam significat. Ipse Jonathan cum alibi; ut jam modo annotavimus, habuerit כרום ימא, tamen Cantic. V. XIV. habet פרוזג· *Perozag.* Sed, hanc vocem ex Græco corruptam esse existimo, & emendo hoc modo פרוזס *Perozas*, aut potius פרזוס *Prazos*; id est *Prasus*, qui *beryllo* non multum est dissimilis. Est enim *Prazius*, sive *Prasus*, ut etiam legitur, lapis viridis, docente Plinio, *lib.* XXXVII. *cap.* VIII.

DLXXVII. Fortassis per כרום ימא Targum, Jonathanus, Onkelosius & Rabboth intelligunt *Opalum*: videtur enim כרום significare, non tantum fuliginem, aut virorem maris, sed quemlibet colorem varium & mutabilem, qualis conspicitur in quibusdam avibus; ut in pavonibus, & in collo columbæ, ac ejusmodi aliis, quæ diverso colore lucent, pro varia radiorum solarium oppositione unde & *versicolores* dicuntur, quod colores quasi singulis momentis vertant. De ejusmodi ave leges Massechet *Berachoth cap.* I. עוף אחד יש בכרכי הים כרום שמו וכיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונין *Est quædam avis in civitatibus maritimis, quæ vocatur* Kerum, *quod, quando sol lucet, colores sæpius mutet.* Hanc autem avem cum nulla gemma melius possum comparare, quam cum *Opalo*, qui omnes fere colores ejus repræsentat, & singulis momentis mutat instar pavonis, aut columbæ colli, pro varia dispositione & radiorum reflectione. Nec adeo mirum esset hanc gemmam dici *Kerum jama*, *fuligo maris*, cum & ipsum mare nonnunquam, ubi solis radiis feritur, ejusmodi colores varios & mutabiles repræsentet, quod navigantibus satis notum est. Sane cum Opalus sit pre-

pretiosissima gemma, ut Smaragdis tantum cedat, cui inest carbunculi tenuior ignis, amethysti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia, ut ait Plinius *lib.* XXXVIII. *cap.* VI. non mirum esset si aliquis crederet opalum etiam inter XII. gemmas pectoralis locum suum obtinuisse, eundemque fuisse כרום ימא *Crum jama*, sive lapidem תרשיש At cum Opalus sit satis mollis, nec scalpturæ aptus, ut qui gratum colorem scalptura amitteret, Tarschisch Opalum fuisse, non existimo.

DLXXVIII. Jachias in Danielem cap. X. VI. hyacinthum coeruleam credidit. Sic enim commentatur. תרשיש היא אבן יקרה כעין תכלת והוא רמז לשמים אשר הם כנשמיות רק ויקר ומראה תכלת : *Tarschisch est lapis pretiosus colore hyacinthino, quo significantur cœli, qui constat corpore tenui & pretioso. colore hyacinthino.* Eadem animadvertit Aben Ezra ad Cantic. V. XIV. ad vocem תרשיש *Sunt*, inquit, *qui dicant, eum esse* כעין השמים *colore cœli.* In eadem sententia alicubi fuit Bochartus, *Histor. Animal. lib.* VI. *cap.* XVI. ubi *Tarschisch* exponit *Cyaneum.* Sed doctissimus vir illam sententiam ipse alibi impugnat, ut mox patebit. Sane תרשיש *hyacinthum* verti a quibusdam, a nobis jam est annotatum, lib. I. cap. XIII. At quamvis mihi multo probabilius sit, *Tarschisch* significare lapidem cæruleum quam viridem, nulla tamen hactenus auctoritas me movit, ut crederem eum fuisse hyacinthum aut cyanum.

DLXXIX. Doctissimus Coccejus, etsi videatur dubius hærere, qualis lapis fuerit *Tarsis*; cum fere ubique vocabulum *Tarsis* retineat, nihilominus tamen תרשיש exponit *Sardonychem.* Et Ezech. cap. XXVIII. *Sardonychem* a שהם (quem nos verum *Sardonychem* putamus) distinguit. Rationem sententiæ dat ex Cantic. cap. V. XIV. ubi *Tarsis* putat significare *ungues*; & quod Angelus dicatur instar *Tarsis*. Ungues autem dicit similes esse *Sardonycho*, & corpus viri debere carneum colorem habere. Hoc lapide putat etiam pulchre designari naturam humanam Christi. Sed vellem ut alia argumenta attulisset doctissimus vir, quibus opinionem suam probasset. Sed cum hoc non fecerit, ab ejus opinione non veremur recedere. Nam primo non constat Cant. V per *Tarschisch* intelligi *ungues*; siquidem per vocem illam possit intelligi aliquod ornamentum manus aut digitorum: atque sic forte quædam virtutes & perfectiones Christi per ejusmodi ornamentum repræsen-

præsentantur. Deinde non est certum per lapides, præsertim per *Tarschisch*, ibi significari naturam humanam Christi. Nonne posset dici æquo jure, repræsentari iterum ejus virtutes, aut gloriam & majestatem, aut etiam naturam divinam: cum & ipse doctissimus Coccejus fateatur, tres gemmas, de quibus fit mentio Apocal. IV. significare tres personas. Sunt etiam qui Tarschisch שהם exponunt, docente Saadia Dan. X. VI. atque sic *Tarschisch* revera erit *Sardonyches*. Sed & hoc male, cum *Tarschisch* & *Schoham* semper distinguantur in S. Scriptura.

DLXXX. Mea autem opinione, תרשיש significat *Chrisolithum*. Sane χρυσόλιθον habent Septuaginta interpretes, & Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Galli, Angli, alii. *Chrysolithum* etiam memorat Johannes Apocal. cap. XXI. XX. Lapidem autem *Tarschisch* eum intellexisse non dubito, si ad XII. gemmas in pectorali respexit.

DLXXXI. Videndum primo qualis gemma fuerit *Chrysolithus* apud veteres, deinde utrum illa quæ de Chrysolitho dicuntur, lapidi *Tarschisch* non conveniant? *Chrysolithus* igitur est *gemma*, ut ait Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IX. *aureo colore translucens. Æthiopia*, inquit, *mittit & chrysolithos aureo colore translucentes.* Iterum; *Optima Chrysolithi sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt.* Et *cap.* XI. *Colos appellavit Chrysolithum aureus.* Epiphanius libello toties allegato. λίθος χρυσόλιθος τοῦτόν τινες χρυσόφυλλον κεκλήκασι χρυσίζων μέν ἐστιν. *Chrysolithus. Hinc nonnulli chrysophyllum vocarunt; est enim aureus.* Ita sane chrysolithus dictus est ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ *ab auro*, quasi diceres: *aureus lapis*, propter colorem quem habet aureum. Hanc gemmam hodierni gemmarii quidem non *chrysolithum*, ut veteres, sed *Topazium* vocant. At male, cum veterum *Topazius* non *aureus*, sed *viridis* fuerit, ut ad gemmam פטדה ostendimus.

DLXXXII. Credibile quidem est, nomen illud *chrysolithi* esse generale & pluribus gemmis attribui ab auctoribus: ut omnis lapis, cui aliquis color aureus inest, chrysolitus dictus fuerit. Nam & illæ quæ in *electri* colorem declinant chryselectri dicuntur, & tales sunt fortassis hyacinthi moderni. Si candida vena interveniat *Leucochrysos* vocant. Nihilominus tamen illæ quæ aureo colore maxime translucent, & quibus nullum vitium nec alius color immixtus est, quales sunt Indicæ

& Bactrianæ, veræ sunt chrysolithi, atque sic dictæ quasi κατ᾽ ἐξοχὴν.

DLXXXIII. Talem sane fuisse lapidem תרשיש colligi potest ex capite x. Danielis, commate v. & vi. *Et sublatis oculis meis vidi, quod ecce vir unus erat indutus* בדים (vestibus lineis) *& lumbi ejus cincti erant insigni auro Uphaz.* וגויתו כתרשיש *Et corpus ejus erat ut Tarsis. Et vultus ejus similis fulguri, & oculi ejus similes facibus ardentibus, & brachia & pedes ejus similes æri terso.*

DLXXXIV. Verum quidem est, doctissimum Coccejum hoc loco uti tanquam præcipuo argumento, ut probaret *Tarsis* significare *Sardonychem*, Vult enim *Tarsis* habere colorem *carneum*, qualem habere solent corpora humana, eo quod Daniel dicat: *Et corpus ejus est simile Tarsis.* Color autem corporis aut carneus repræsentatur per Sardonychem. Sed hæc expositio minime placet. Non puto hic describi corpus aliquod nudum, cujus color carneus sese oculis exhibeat, sed corpus aliquod vestitum. Expertis verbis docet Daniel corpus illud, aut virum illum vestitum esse lineis vestibus: ut corpus ejus non potuerit conspici. Igitur de carneo colore ibi non loquitur Daniel. Sed si vel maxime respexisset ad colorem corporis nudi, non sequitur tamen cum intellexisse colorem carneum, cum & *vultus* ejus, & *brachia* & *pedes*, quæ partes omnia nudæ erant, more veterum, omnino aliter repræsentet, quam carneo colore. *Vultus* enim erat similis *fulguri*. *Oculi* similes *facibus ardentibus*, *brachia* & *pedes* similes *æri terso*. Sane si vultus per fulgura, oculi per faces ardentes, & brachia pedesque per æs tersum repræsentari possunt; corpus etiam potest eodem modo demonstrari per aurum. Nec silentio prætereundum est, quod Apocal. iv. iii. dicatur in *throno sedisse virum similem jaspidi*. Si jaspis, quæ est gemma viridis, corpus humanum repræsentare potest; quare non etiam chrysolithus, quæ aurea est gemma?

DLXXXV. Quando igitur Daniel dicit וגויתו כתרשיש *& corpus ejus erat ut Tarsis.* Nihil aliud intelligit, quam corpus ejus fuisse instar optimi & fulgidissimi auri: quod eo facilius credo, cum jam dixerit: *& lumbi cincti erant insigni auro uphaz.* Daniel itaque per גויה *corpus* videtur intelligere, non quidem totum corpus (nam corpus vestitum erat vestibus lineis) sed illam partem corporis, quæ cingulo aureo cincta erat, cum reliquis partibus

tibus corporis circa cingulum, quæ propter splendorem aurei cinguli totæ aureæ apparent. Solent enim colores ornamentorum valde splendentium & radiantium attribui ipsis corporibus, quæ istiusmodi ornamentis sunt decorata, propter reflexionem. Sic Apocal. IV. vir in throno sedens videtur dici similis jaspidi & Sardio, ideo quod iris eum undique cingat, & viridem colorem instar Smaragdi a se diffundat. Sic & aurum viride dicitur a Martiali, propter Smaragdos, quibus ornatum erat, ut suo loco docuimus. Non mirum igitur hujus viri corpus simile dici *chrysolitho*, sive *auro*; cum auro cinctum fuerit. Et sane cingulum illud erat ex כתם & quidem אופז *uphaz*, id est ex *optimo auro*, quod maxime rutilat & splendet, ut lib. I. cap. X. ostendimus, optimo jure igitur *chrysoliutho* simile dicitur.

DLXXXVI. Idem manifesto probatur Cantic. V. XIV. ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש *Manus ejus sunt globuli aurei, ornati* (sive repleti) *Tarschisch*. Iterum *aurum* & *Tarsis* junguntur. Hic proculdubio per *Tarschisch* intelligitur *chrysolithus*, quæ tota est aurea, & manum instar splendidissimi auri rutilare facit. Nam hic non tantum dicuntur manus globuli aurei; sed & ratio statim additur, ob quam ita dicantur. Nempe propter annulos aureos; sed præcipue propter eximias chrysolithos, quibus & annuli, ideoque manus ornatæ sunt. Nihil exstat quod optimum aurum melius repræsentet, quam præstantissima chrysolithus; ut etiam in illius conspectu aurum albicare, quadam argenti facie, cogatur, quemadmodum supra ex Plinio audivimus. Igitur Christi virtus & splendor in S. Scriptura per optimas chrysolithos, ideoque per aurum splendidissimum repræsentatur. Et sane quamvis Christus nulla rerum externarum commendatione opus habeat, nihilominus tamen certissimum est, & ipsius naturam divinam, & humanam, & illius virtutes, & gloriam, & majestatem, & officia, cum Sacerdotalia, tum prophetica & Regia exprimi per rerum colores, splendoremque, sive in vestimentis, sive in metallis, ære, auro & gemmis. Quare autem hic color aureus Christo attribuatur, & quid significet operose ut examinemus, non est hujus loci. At quidquid alii censeant, certum est, quod תרשיש auro similis dicatur, ut necessario concludendum sit, *Tarschisch* esse *chrysolithum*.

DLXXXVII. Idem aliquo modo probari potest ex ipso no-

mine תרשיש *Tarschisch*. Nomen illud sortita est hæc gemma, aut a loco natali, aut saltem a loco, unde ad alios populos delata est. Doctissimus Bochartus in suo *Phaleg. lib* III. *cap.* VII. putat lapidem תרשיש ita dictum esse ab urbe תרשיש *Tarsis* in Hispania, a Phœnicibus, post fugam & expulsionem a Josue passam, ædificata. Hoc probare conatur, quod Plinius loco modo a nobis laudato, dicat: *Bocchus auctor est. & in Hispania repertas* (chrysolithos) *quo in loco chrystallum dicit ad libramentum aquæ puteis effossis inde erutam*. Hinc clarissimus vir colligi vult, תרשיש multis in locis S. Scripturæ fuisse in Hispania, ideoque per gemmam *Tarsis*, intelligendam esse chrysolithum Hispanicam. Sed, pace doctissimi viri dictum sit, vehementissime a vero aberrat. *Chrysolithus*, de qua hic agitur, sive *Tarsis* minime potest intelligi de illa Hispanica, de qua loquitur Plinius, cum statim post exitum ex Ægypto, tempore Mosis, quo tempore, Pectorale factum est, *Tarsis* illa Hispanica nondum extiterit in rerum natura. Condita enim est post obitum Josuæ, & expulsionem Chananæorum sive Phœnicum, qui, patria relicta, alias sedes quærebant in Africa, in Hispania & alibi, ibidemque *Tarsis* urbem condiderunt, multis annis post Pectorale gemmis suis decoratum.

DLXXXVIII. Nihilominus *Chrysolithum* a Mose *Tarsis* vocari, a certo aliquo loco, sive regio sit, sive civitas תרשיש *Tarsis* dicta, minime dubito. Constat 1 Reg. X. X. XXII. & II. Chron. IX. XXI. & I Reg. XXII. XLIX. & II Chron. XX. XXVI. XXXVII. & ex aliis locis, fuisse aliam civitatem *Tarsis* in Oceano Indico ad quam tendebant naves profectæ ex Eziongebere, in mari rubro, Ophiræ, id est Tabrobanæ, ut videtur, proxima quemadmodum ipse Bochartus eodem loci doctissime observavit. Hæc *Tarsis* proculdubio Hispanica multo antiquior, & ante Mosen jam nota fuit, nomenque suum isti Hispanicæ *Tarsis* dedit, per Phœnicum mercatores qui Indicam jam noverant, & inde inter res pretiosas etiam chrysolithos attulerunt. Nam in India optimas etiam chrysolithos, Hispanicis multo pretiosiores nasci, & inde ad alios populos mitti, ex eodem Plinio, eodem loci constat. *Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes*. Et mox: *Praferuntur iis Indica, & si varia non sint Bactriana*. Indicas itaque chrysolithos intellexit Moses, non Hispanicas & a *Tarschisch* Indica sic dictæ erant, non ab Hispanica. Deinde cum omnia

nia in sacris debuerint esse מן המובחר *ex optimo*, quis dicet Mosen Hispanicam chrysolithum (etiamsi tunc temporis nota fuisset) prætulisse Indicæ quæ præstantissima fuit.

DLXXXIX. Patet igitur תרשיש non aliam fuisse gemmam, quam *chrysolithum*, & quidem Indicam, aut Bactrianam, ita dictam, quod in aliqua Provincia, aut urbe *Tarsis* dicta nasceretur, aut ab alia aliqua regione eo deportaretur, indeque ad alios populos, prout & carbunculus, ut supra docuimus *Carchedonius* dicitur, ab urbe *Carthagine*, eo quod a Carthaginis mercatoribus coemeretur, atque inde ad alios populos deportaretur. Sane ex *Tarschisch*, non tantum aurum, sed & multas alias res pretiosas venisse, ex S. Scriptura manifesto constat. Videantur loca quæ modo a nobis allegata sunt.

DXC. Permagnæ chrysolithi repertæ sunt, etiam quæ XII. pondo penderent, ut ait Boetius *lib.* II. *cap.* LXV. Tradit Doctissimus vir, se vidisse chrysolithum duarum ulnarum longitudine, & fere semi ulnæ latitudine, quæ Rudolpho secundo Cæsari data fuerit. Reperiuntur quoque non tantum in India, Æthiopia, apud Bactrianos, in Arabia & in Hispania, de quibus Plinius, sed &, ut docet Epiphanius, ἐν τῷ φρέατι διπέτρῳ· παρὰ τὸ Ἀχαιμενίτιδος τεῖχος τῆς Βαβυλῶνος. *in puteo duplicis petra, ad mœnia Achmenitidos Babylonia*, & in Germania, præcipue in Misnia & Bohemia. Hæ autem ut & Arabicæ, & Hispanicæ sunt viliores mollioresque, ideo non valde æstimatæ. Pretiosæ autem sunt Indicæ & Bactrianæ, quæ sunt durissimæ, absque vitiis, & aureo colore gratissime lucentes. Rarissimas sane & pretiosissimas reperiri chrysolithos, patet ex eo quod jam observavimus ad ספיר, ex Tavernerio, ubi audivimus magnum Mogolem habere Topazium pendentem CLVIII. ceratia, emptum ducentis septuaginta duo fere millibus florenorum. Verum quidem est, Tavernerium gemmam istam vocare *Topazium*, sed jam animadvertimus intelligendam esse *chrysolithum*, cum auctor iste, more neotericorum Gemmariorum *Topazium* dicat flavum, id est aurei coloris.

DXCI. Raras etiam huic gemmæ virtutes attribuunt auctores. Auri & Solis lapis creditur, proptereaque vitalis facultatis fomentum. Timores etiam nocturnos & melancholiam minuere atque depellere, intellectum confortare, molestisque insomniis dæmones terrere, & fugare; pusillanimitatem & stultitiam au-

 ferre,

ferre; ſapientiam animique conſtantiam promovere; ac a faſcinationibus ferentem tueri, brachio ſiniſtro alligatus aut e collo ſuſpenſus, traditur. Sed de his plura vide apud Cardanum, Ruæum, Boetium & alios, qui imperitam plebeculam ejuſmodi næniis paſcere amant. Pſellus περὶ λίθων δυνάμεων. χρυσόλιθος ἀνίκητον σχῆμα ποιεῖ πάθεσιν ὀφθαλμῶν, *Chryſolithus oculorum doloribus adverſatur.*

CAP. XVIII.

DE שהם SARDONICHE.

שהם Schoham *eſt undecimus lapis. Ubi exſtet? Varia expoſitiones.* קריסטאל Kriſtal. פראלוקין pralukin *&* פארולין Parulin *pro* בארולין Berulin, Beryllus, βήρυλλος. בורלא Burla, *&* ברילות חלא Beriloth chala *&* بلور Belur *iterum* βηρύλλιον *ſignificat.* מריבג Meribag. *corrupte pro* ברילס Berilas, *id eſt* Baryllus. ברולחא *&* ברלה ברולתא Berolcha. *Syrus* ܒܪܘܠܚܐ *an* ברולח Berolach *legendum? Varii auctores.* שהם *non eſſe* Beryllum. *Nec* σμάραγδον *ut bis habet Phylo Iudæus. Septuag. habent* βηρύλλιον. *Eorum hallucinatio. Quid cenſendum de interpretibus Ptolomæi qui* σοὰμ *retinent. Nonnunquam ponunt* πράσινος, *&* σμάραγδος, *&* σάπφειρος *&* ὄνυξ *&* σάρδιος. *Varia loca Scripturæ allegantur.* שהם *eſſe* Sardonychem. *Varii auctores. Ordo gemmarum inverſus apud plures auctores per* ὄνυχα Sardonychem *intellexiſſe; immo & per* Sardium. Nicolus Omtetel. ניקלא שהם *eſſe* Sardonychem *probatur Geneſ.* II. XII. Piſchon *brachium* Euphratis. *Euphratem ferre* Sardonyches. *Varii auctores. Probatur quoque ex Paraphraſi Eſteræ* I. V. סנדלכין Sandalechin *quaſi* שרדנגין Sardanegin Sardonyches. *Rabboth allegatur.* סנדלפונין Sandalphunin *corrupte pro* סנדלכין, *aut potius pro* סרדנגין Sardanegin *id eſt* Sardonyches. *Bochartus allegatur. Terra* Chavila. *Eſt altera terra* Chavila *verſus mare rubrum. Ejus Metropolis* די כהים Du Sohaim. *An ita dicta a* שהם Schoham Sardonyche? *Mons Indiæ* Sardonyx *dictus.* שהם *an a* שחום Schachum nigreſcere

Ara-

Arabice سخمة Sachma, nigror. *Arabica* Sardonyches *nigra.* Sardonyx *vera dicitur a* Sarda *&* Onych. *Varia* Sardonyches. *Secundum Rabboth lapidem* שהם *esse nigram* Sardardonychem. *Vexillum Iosephi.* ראם Reem *capra*, ein Rebel Ram, Lam. *Vera* Sardonyx *Indica. Apocal.* xx. *mentio fit* Sardonychis. Sardonyches *olim in magno fuerunt pretio. In diademate Regum. Polycratis incredibilis fortuna. Plinius explicatur. Varii auctores allegantur.* Sardius, Sardonyx, *&* Onyx *sigillis aptissima. Earum virtutes. Ab omnibus fere Iudæis superstitiose gestatur.*

DXCII. VNdecimus lapis est שהם *Schoham.* Exstat quoque Genes. II. XII. Exodi XXV. VII. & XXVIII. X. Ubi de humeralibus Ephodi. Et Exodi XXXV. XXVII. & XXXIX. VI. Jobi XXVIII. XVI. I Chron. XXIX. II. & tandem Ezech. XXVIII. XIII.

DXCIII. Fuerunt qui שהם *Chrystallum* exposuerunt, præcipue Judæi qui habent קרישטאל *Crystal*, ut notat Abarbanelius. Rabboth Schemoth habet פראלוקין *Pralukin*; corrupte, ut puto, ex Græco, ut legendum sit, mea opinione, פארולין *Parulin*, aut potius, בארולין *Barulin*, puto βήρυλλος. Onkelosius habet בורלא *burla*, id est *beryllus.* Jonathanus ברילות חלא *Berilioth chala.* Sed per suum Berilioth etiam *Beryllum* intelligit, addito tantum τῷ *chala*, quod Rabinis *arenam*, aut etiam acetum significat. Arabs habet بلور *Belur*, quod etiam credo significare *beryllum.* Sic & Septuaginta βηρύλλιον. Paraphrastes Cantic. V. XIV. מריבג *Meribag.* Sed qualem gemmam vox ista significet, adhuc ignoratur. Fortassis scribendum est ברילס *Berilas*; eo sensu quoque esset *Beryllus.* Nemini enim mirum videri debet, si dicamus imperitum librarium male exscripsisse, & posuisse מריבג pro ברילס, quamvis & hoc corruptum esset ex Græco. Targum Jerusalemitanum habet בדולחא *Bedolcha*, quod Chaldæo idem est ac Hebræum בדלח *Bedolah* Genes. II. vers. XII. At *Schoham* non potest esse *Bedolah*, cum manifestissime distinguantur per Mosen, ibidem loci. ברולחא quibusdam est *Margarita*, aliis *Bdellium*, aliis etiam *Chrystallum.* Fortassis in Targum etiam legi debet ברולחא *Berolcha*, mutato *Res* in *daleth.* Sane pluribus in locis Syrus pro ברולחא habet.

habet ܒܪܘܠܟܐ *Berolcha*. Legi etiam posset ברולח *Berolach*. Si autem legamus *Berolcha* aut *Berolach*, iterum nihil aliud erit quam *Beryllus*. Beryllus autem inter genera chrystallorum ponitur: ut non mirum, si a quibusdam Judæis קריסטאל *Crystal* vocetur. Igitur secundum vetustissimos & plerosque Judæos שהם erit *Beryllus*. Sic & Broughtonius eum vertit *Beryl*.

DXCIV. Non omnes tamen sunt in ista sententia. Philo Judæus lib. III. de vita Mosis bis mentionem facit de lapide *Schoham* in humeralibus, sed in utroque loco habet σμαράγδους. Septuaginta hic quidem habent βηρύλλιον, ut modo monuimus, sed tam dubii hærent vertendo hoc lapide, ut clarissime constet, eos veram illius cognitionem non habuisse. Ideo vel inde liquet, falsissimum esse, quod verpuli de suis interpretibus apud Ptolomæum gloriantur, qui, etsi singuli sua cellula inclusi, & ab omni mutuo consilio remoti fuerint, tamen eo usque conspiraverint, & in suis versionibus consenserint, ut alter ab altero ne in minimo quidem apice dissentiret. Aut si non vana crepant isti auctores, oportet hanc versionem, ut ut vetustissimam & ante tempora Christi receptam, Ptolomaica illa posteriorem esse. Aliquando vocem שהם retinent ut I Chron. XXIX. II. ubi σοὰμ. Nonnunquam inter virides gemmas recensent, ut Gen. II. XII. ubi habent πράσινος. Et Exodi XXVIII. X. σμάραγδος Et cap. XXV. textui infarciunt σμάραγδον, per quem videntur intelligere שהם, de quo paulo ante Moses loquutus fuerat. Sic & versu XXVII. ejusdem capitis. Et cap. XXXIX. VI. Semel etiam σάπφειρον exponunt, ut Ezech. XXVIII. XIII. Ponunt etiam ὄνυξ, ut Jobi XXVIII. XVI. Tandem & σάρδιος, ut Exodi XXVII. VII. & XXXV. IX. Quis in tanta caligine non cæcutiet? Mea sane opinione שהם non est *crystallus*, nec *beryllus*, nec *Prasinus*, nec *Smaragdus*, nec *Saphirus*, nec *Onyx*, nec *Sardius*, nisi forte *Onyx* & *Sardius* sumantur pro *Sardonyche*, quod nonnunquam ab auctoribus fieri solet.

DXCV. Pedibus igitur eo in sententiam eorum qui שהם *Sardonychem* vertunt: ut Josephus, Hieronymus, Vulgatus. Nonnunquam ipsi etiam Septuaginta interpretes, ut jam modo audivimus, Sardonychem videntur intelligere. Sic & Aquila, teste Hieronymo ad Fabiolam. *Josephus*, inquit, *Sardonychas vocat*,

cum

cum Hebræo Aquilaque consentiens. Hos sequuti sunt Lutherus, &, ut puto, Galli, Diodati, Junius. Verum quidem est, Septuaginta interpretes hic habere ὀνύχιον, non σαρδονύχα, & ultimo quidem loco, cum deberet esse penultimus. Sed ordinem suspicor inversum esse, quod etiam factum puto a Josepho, Vulgato & Hieronymo. Forte male ordinem observarunt librarii in exscribendo. Sane credibile non est Septuaginta שהם vocasse βηρύλλιον, & ישפה ὀνύχιον. Multo credibilius est eos ישפה *Iaspidem* vocasse *beryllum*, cum uterque sit ex genere viridium gemmarum, Si autem שהם ὄνυχα vocabant, mea opinione, per ὄνυχα intellexerunt *Sardonychem.* Idem forte crediderunt Galli & Diodati, per suum *Onyx*: alias decepti sunt. Quidam etiam σάρδιον tantum habent, ut Septuaginta Exodi XXVII. & XXXV. IX. Sic & Junius. Vix induci possum, ut credam auctores istos, præsertim Josephum, Septuaginta, Vulgatum & Hieronymum per suum *Onychem & Sardium* aliud quid intellexisse, quam *Sardonychem*: cum & ipsimet lapidem illum alibi Sardonychem vocent. De Josepho est manifestissimum: nam cum שהם vertat ὀνύχιον ubi de Pectorali agitur, alibi, ubi de gemmis in humeralibus Ephodi disserit, ponit σαρδόνυχες tribus in locis; ut *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. & IX. & *de Bello Iud. lib.* VI. *cap.* VI. Credibile igitur est, Josephum שהם semper exposuisse σαρδονύχες, ut error sit librariorum quotiescunque legimus ὄνυξ aut ὀνύχιον. Eodem modo credo errorem irrepsisse, cum אדם, qui primus lapis est, dicatur a Josepho σαρδόνυξ. Legendum est proculdubio σάρδιος, quemadmodum apud Septuaginta interpretes. Et apud eosdem Exodi XXVII. VII. & XXV. IX. ubi pro שהם legimus σάρδιον, legendum puto σαρδόνυξ. Posset tamen dici, istos auctores, qui ponunt *Onychium* aut *Sardium* pro שהם credidisse *Onychium*, *Sardium* & *Sardonychem* esse unum eundemque lapidem; quod eo facilius fieri potuisset, cum omnes ejusdem generis esse credantur, & cum *Sardonyx* sit mixtus ex *Sardio & Onyche.* Hæc causa est quod tam *Onyx* quam *Sardonyx* vulgo *Nicolus* dici soleat, & ab hodiernis Judæis Germanis ein Onyckel. Sane שהם dici *Nicolum*, non minus quam crystallum, docet Abarbanelius: שהם הוא ניקלא בלעז או קרישטאל׳ *Schoham est Nikla barbare, aut crystallus.*

DXCVI. שהם in Pectorali fuisse *Sardonychem*, probatur ex Genes. cap. II. commate XII. ubi Moses dicit ex terra *Havi-*

la asportari ברולח ושהם *bedolach* & *Schoham*. Ista terra irrigata erat fluvio *Pischon*: At *Pischon* erat brachium, ut ex eodem Mose constat, *Euphratis*. Euphratem, aut saltem loca quædam illi vicina, *Sardonychas* ferre, docet Plutarchus in Libello de fluminibus, & Stobæus Sermone XCVIII. Dicit enim huic fluvio adhærere montem Δρίμυλλον καλέμενον, ἐν ᾧ γεννᾶται λίθος σαρδόνυχι παρόμοιος. *Drimillum dictum, in quo nascitur lapis Sardonychi similis.* Sed & ipsa Sardonyx intelligi videtur, cum statim addat: ᾧ οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ βασιλείαις (sive ut alii volunt ἐν τοῖς βασιλείοις *in diadematibus*) χρῶνται. *quo reges utuntur in suis Regiis*, scilicet ornamentis, & insignibus regiis, *sceptris*, *coronis* &c. Sardonychem ad ornandas coronas Regum adhibitas fuisse, constat ex Josepho *Antiq. lib.* VII. ubi docet coronam Regis Amonitarum, quam abstulit Davidus II. Sam. XII. XXX. habuisse ἐν μέσῳ πολυτελῆ λίθον σαρδόνυχα. *in medio pretiosam Sardonychem.*

DXCVII. Sed circa Euphratem nasci *Sardonychas* optimas, docet etiam paraphrasis Chaldæa Hesteræ cap. I. v. ubi legimus in ripis Euphratis effossas esse, magna copia, *margaritas*, *beryllos*, & *Sardonychas*. חפר בכפר פרת ואשכח תמן שית מאה ותמנן אחמיתין דנחשא מלין דהב טב יוחרין וכורלין וסנדלכין *Fodit in Euphratis ripa, & ibi reperit sexcentas & octoginta sex arcas æreas, plenas optimi auri, margaritarum, beryllorum & Sardonychum.* Hic per סנדלכין intelligo *Sardonychas.* Est enim *Sandalechin* vox corrupta ex Græco *Sardonyches*, prout Rabboth Schemoth etiam habet שרדנגין *Sardenegin*, quod tamen propius accedit ad *Sardonyches.* vide quæ ad illam vocem diximus in lapide ארם *Odem.* Massechet *Sanhedrin cap.* VII. legimus ואחר משגרו לדרום להביא לו סנדלפונים. *Et misit aliquem in Meridiem, ut afferret ei Sandalphunim.* In hoc loco doctissimus Bochartus legit סנדלכין *Sandalchin*, id est *Sardonyches.* In editione Amsteldamensi legitur סנדלפינים. Immo ita legendum esse videtur colligi ex glossa, cum & ipsa habeat *Sandalphunim*, non autem *Sandalechim.* Explicat etiam glossa vocem סנדלפון & dicit significare lapidem pretiosum. סנדלפון שם אבן טב: *Sandalphun*, inquit, *est nomen lapidis pretiosi.* Nihilominus Judæis alibi etiam significat certum aliquem angelum. Libenter tamen concedo doctimo Bocharto, pro *Sandalphim* legendum esse *Sandalchin*, & hanc vocem significare *Sardonyches.* Sed ex hoc loco non satis clare constat unde afferantur *Sardonyches*,

ches, utrum ex Meridie, an vero ex Septentrione; duo enim missi sunt, ut refert Gemara, alter in Septentrionem, alter in Meridiem, ut omnia genera gemmarum afferrent. אחר משגרו לצפון וא׳ משגרו לדרום להביא לו סנדלפינים טובים ואבנים טובות ומרגליות. *Unum miserunt in Septentrionem, & unum miserunt in Meridiem, ut afferrent bonos Sandalphunim* (aut potius *Sandalchin*, id est *Sardonychas*) *& lapides pretiosos & margaritas.* Credibile tamen est, quemadmodum præstantissimæ Smaragdi afferebantur ex Scythia, ideoque ex *Septentrione*, sic & ex Meridie allatas esse Sardonychas optimas & margaritas, prout revera ex Meridie, id est ex terra Chavila, circa Euphratem, & e sinu Persico Sardonyches & margaritæ ad alios populos asportantur. Et hæc quidem sententia optime convenit cum verbis Mosis Genes. II. XII. quem locum jam modo allegavimus, scilicet in terra Chavila reperiri lapidem שהם ובדולח *Schoham & Bedolah*, id est *Sardonychem & margaritam*. Sed hæ Sardonyches magis Arabicæ erant quam Indicæ.

DXCVIII. Est & alia terra Chavila versus mare rubrum, prope Sabæos, ut docet doctissimus Bochartus, in suo *Phaleg lib.* II. *cap.* XXVIII. In ista terra metropolis est די סהים *Du Sohaim.* Quemadmodum autem posterior hæc Chavila nomen sumpsit a priori & antiquissima ista, de qua loquitur Moses, ita hæc urbs videtur nomen hoc *Du Sohaim* sortita a Sardonyche. Nam די סהים *du Sohaim* sic dicta videtur a שהם *Schoham* vel סהם *Soham*, *Sardonyche*, quæ in terra Chavila reperitur. Ita sane in India est mons quidam, quæ *Sardonyx* vocatur ob gemmam sic dictam, ut legimus apud Ptolomæum *lib.* VII. *cap.* I. Σαρδόνυξ ὄρος, ἐν ᾧ ὁμώνυμος λίθος. *Sordonyx mons, in quo est lapis illius nominis.*

DXCIX. Sed & in ipsa voce שהם *Schoham* videtur aliquomodo latere natura Sardonychum. שהם dictus videtur a Chaldæo שחום *Schachum*, *nigrum*: est enim Chaldæis שחם *Schecham*, *nigrescere*, ut & apud Arabes سخمة *Sachma* nigrorem significat. Ideo, mutato solum ה in ח quod frequens, שהם videtur significare lapidem nigrum. Tales sane sunt Sardonyches Arabicæ, quæ habent radicem nigram. Verum quidem est, Sardonychem sic dici composita voce, quod revera ex duabus gemmis *Sarda* & *Onyche* composita sit, ut notat Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* VI. *Sardonyches* inquit, *ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur,*

tur, candore in Sarda; hoc est veluti carnibus ungue hominis imposito & utroque translucido. Quicunque semel intellexerit colores & naturam *Sardii* & *Onychis*, facile noverit quid sit *Sardonyx*. Supra, ubi de אדם egimus, satis docuimus Sardium esse rubrum, ideoque dici *Demium* quasi *Odem*, a colore rubro: immo & *Sardam* a *Sered*, quod significat rubricam. Nonnunquam ruborem habent sanguinis biliosi; sæpe tamen carnei coloris & exigua portione sanguinis tinctæ sunt. Quod attinet *Onychem*, omnibus notum est, eam sic dici ab *ungue*. Ideo Sudines apud Plinium docet: in ista *gemma esse candorem unguis humani similitudine. Lib.* XXXVII. *cap.* VI. Mox addit: *Zenothemis Indicam Onychem plures habere varietates, igneam, nigram, carneam cingentibus candidis venis* (aut, ut legit Salmasius, *Zonis*) *oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis.* Et paulo post: *Sotacus Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. veram autem onychem plurimis variisque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunt concentum suavitate grata.* Constat igitur quales gemmæ fuerint Sarda & Onyx. Cum autem Sardonyx ex utroque composita sit, debet habere ruborem *Sardæ*, & alborem *unguis*, aut onychis. Delaetius *lib.* I. *cap.* XIX. *Radicem*, inquit, *habent Onychis, sed superficiem Sardæ.*

DC. At quemadmodum *Sardæ* & *Onyches* non omnes sunt ejusdem coloris, ita nec ipsæ *Sardonyches*. Quædam *Cæca* appellantur, quæ scilicet non translucent. Quædam, quæ Arabicæ dicuntur, radicem habent nigram. Alia cæruleum imitantem, non sine spe purpuræ ob candorem in minium transeuntem, ut loquitur ipse Plinius. Propter ejusmodi radicem nigram, aut nigricantem Sardonyx Arabica (ad quam respexisse videtur Moses, cum dicat ex terra Chavilla venire שהם) videtur ab Orientalibus dicta שהם *Schoham*, quasi diceres gemmam *nigram*. Sane talem gemmam lapidem שהם significare, videtur credidisse *Rabboth Bemidbar*, ubi docet, vexillum Josephi, quod ejusdem coloris fuit cum lapide שהם *Schoham*, fuisse valde nigrum. יכף שהם וצבע כפה שלו שחר עד מאד ומצוייר לשני נשאים אפרים ומנשה מצרים של שם שהיו תולדותם במצרים ועל מפה של אפרים היה מצוייר שור ע"ש בכור שורו זה יהושע שהיה משבט אפרים ועל מפה שבט מנשה היה מצוייר ראם על שם וקרני ראם קרניו על שם גדעון בן יואש. שהיה משבט מנשה: *Joseph lapidi Schoham* (inscriptus erat) *& vexillum ejus erat valde nigrum,*

grum, depictosque habuit duos principes, Ephraimum & Menassen Ægyptios, quia in Ægypto nati sunt: Vexillum Ephraimi depictum habebat taurum, quia dicitur (Deuteron. XXXIII. XVII.) primogeniti bovis illius. *Is autem erat Iehosua ex tribu Ephraim; & vexillum tribus Menassæ depictum habebat monocerotem* (potius ראם *Reem* significat capram aut orygem, ut putat doctissimus Bochartus. Unde, ut & hoc in transitu notem, Germanis ein Rehe/ aut potius Belgis een Ram/ id est *Caper* aut *aries*. Inde forte Germanorum & Belgarum Lam/ mutato R. in L. sumptoque genere pro specie) *quia dicitur* (Deuteron. XXXVIII. XVII.) & cornua orygis sunt cornua: *propter Gideonem filium Ioasi, qui erat ex tribu Menassæ.* Videtur igitur Rabboth credidisse שהם esse Sardonychem Arabicam, cujus radix erat nigerrima. Psellus varias etiam recenset *Sardonychas*; Alia dicit μέσlω ἔχἐ γαμμlὼ λδυκήν. ἐςι ἢ μονόχροος. *mediam habet lineam albam; & est unius coloris.* Alia διεζωσμένη *zona cincta est.* Et alia ποικίλη *variegata.*

DCI. Verum tamen est, præstantissimas Sardonychas Indicas, radicem habere candicantem instar unguis, & superficiem rubram instar carnis sanguine bene tinctæ, atque utrumque tralucidum. Præterea cum in rebus sacris omnia debuerint esse מן המובחר *ex optimo*, שהם in pectorale, talem fuisse gemmam, Indicam scilicet Sardonychem, magis est verisimile. Nihilominus dici etiam potest, Arabicam Sardonychem tempore Mosis caram & pretiosam fuisse, ideoque adhibitam in pectorali, aut omnes Sardonychas Indicas, quæ candicantem radicem habebant שהם (ut ut nigrum significet) dictas fuisse ab Arabicis, propter aliquam similitudinem. Tandem cum reperiantur tot genera saphirorum, hyacinthorum, aliarumque gemmarum, quamvis colore differant, idem tamen nomen retinentes, non est mirum si & varie reperiantur Sardonyches, nigra radice, aliæ albicante, quæ omnes שהם vocantur. Sed quidquid alii censeant, ex iis quæ diximus satis constare puto שהם esse *Sardonychem.* Johannes Apocal. cap. XXI. inter duodecim lapides etiam numerat ὁ σαρδονύχα *Sardonychem*, qua voce videtur denotare שהם *Schoham*, saltem si respexit ad XII. gemmas Pectoralis.

DCII. Sed nostræ sententiæ aliquis objicere posset, *Sardonychem* non esse lapidem magni pretii, cum tamen in S. Scriptura שהם ponatur inter gemmas pretiosissimas, veluti Jobi cap. XXVIII.

xvi. *Non potest taxari* (sapientia) *insigni auro Ophir*, Schoham *pretioso Saphiro.* Sic & Ezechielis cap. xxviii. xiii. & Genes. ii. xii. *Margarita* aliique lapides & *Schoham* junguntur tanquam pretiosissimæ gemmæ. Verum etiam est Plinium docere Sardonychem non fuisse magni pretii, *lib.* xxxvii. *cap.* vi. Sed Plinius ibi videtur id intelligere de Arabicis tantum, in quibus nullum Sardarum vestigium apparet, quæ nonnunquam tantæ sunt magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Immo & apud Indos dicit non habitas esse in honore. Ipse tamen Plinius fatetur: Romanos tandem suasisse Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Sardonychem revera in magno etiam fuisse pretio apud veteres, satis manifesto constat ex iis quæ jam a nobis dicta sunt; ponuntur enim סנדלכין *Sandalchin*, id est *Sardonyches* inter res pretiosas, quæ magna cura & labore acquiruntur, ut supra ex paraphrasi Esteræ cap. i. v. & ex Codice *Sanhedrin cap.* vii. audivimus. In corona Regis Amonitarum fuisse Sardonychem magni pretii, tradit Josephus, quamvis alii אבן שואבת *lapidem attrahentem*, id est *magnetem*, dicant. Reges etiam utuntur Sardonyche in diademate quæ effoditur circa montem Drimylum ut ex Plutarcho audivimus. Sed & Polycratem Samium Tyrannum in annulo pretiosissimam Sardonychem gestasse, quam valde æstimabat, docet Plinius *lib.* xxxvii. *cap.* i. Rara historia & incredibilis fortuna Tyranni a Plinio ibi narratur. Verum quidem est, Herodotum docere illam gemmam fuisse *Smaragdum*, nihilominus Plinius Sardonychem dicit. Quod tantum affirmat Solinus in capite de Arabia, sed insuper dicit etiam Sardonychem fuisse luxuriæ facem apud Romanos. *Claudius Cesar*, teste Plinio, *Smaragdos induebat & Sardonychas.* Idem Plinius: *Primus Romanorum Sardonyche usus est prior Africanus, ut tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam.* Martialis quoque lib. v. Epigr. xi. Sardonychas jungit *Smaragdis*, *Adamantibus*, & *Jaspidi*:

Sardonychas, Smaragdos, Adamantes. Jaspidas uno
Portas in articulo Stella, Severe, meus.

Juvenalis Sardonychem gemmam principem vocat. Satyra xiii.

——— ——— ——— gemmaque Princeps
Sardonyches, loculis custoditur eburnis.

Et

Et Satyra ſeptima:

——— ——— ——— *Conducta Paulus agebat*
Sardonyche, atque ideo pluris quam Gallus agebat.

Videatur etiam ejus Satyra VI. Perſius, Martialis alibi, & alii.

DCIII. Sigillis nulla aptior gemma quam *Sardius*, *Onyx* & *Sardonyx.* Ideo nulla magis apud Antiquos ſigillis eſt adhibita. Unde tot ſigilla vetera adhunc uſque diem reperiuntur in iſtis gemmis. Raræ virtutes Sardonychi adſcribuntur. Pſellus περὶ λίθων δυνάμεων. Σαρδόνυξ ὀφθαλμῶν ἵϛησι ῥεύματα, καὶ διεζωσμένη τὰς τῶν ἐμβρύων ἐπέχει ὀλίσθους, ἡ δὲ ποικίλη ὠφελεῖ μελαγχολικοῖς ἐξαρτωμένη, *Oculorum ſedat fluxiones, & in modum zona cincta, embryonum caſus cohibet. Qui variegatus eſt, melancholicis prodeſt, ſi appendatur.* Dicunt eum nocuos affectus, animi faſtum veneneque domare, immo ad omnia valere, ad quæ Sardius ſeu Corneolus. Hinc hodie vix ullus reperitur verpa apud Germanos, qui non *Nicolum*, aut *Onykel*, ut eum vocant, quemque שהם putant, geſtet.

Cap. XIX.

DE ישפה JASPIDE.

ישפה Jaſpeh *eſt duodecimus lapis. Ubi exſtet? Varia verſiones.* ὀνύχιον, מרגליתא Margalitha, מרגליטות Margalitoth. מרגנית Marganith. אפנטורים Apan urim & מרגנית אפנתורים Marganith Apanturim. מרגליות *non ſemper* Margaritam, *ſed & quamlibet gemmam ſignificare.* Panthera *gemma cum* Jaſpide *convenit.* Jaſpis *non eſt* Panthera, *nec* unio *ſive* margarita, *Sculptura ineptas eſſe* margaritas. ישפה *eſſe* Jaſpidem. *Varii auctores. De Iaſpide mentio fit Apocal,* XXI. XX. גשפי Gaſpi. אפנטור & אפנטורים *eſſe* Jaſpidem. Jaſpis *varias habet maculas inſtar Leonis pellis. Ejus color viridis: Speciem refert Smaragdi,* σμαραγδίζουσα, *&* σμαραγδίζων *apud Pſellum & Epiphanium. Varii alii auctores.* Onychipuncta; Jaſponyx. Jaſpidum *ſeptem ſpecies. Vexilium Benjaminis omnes habuit colores. Optima* Jaſpis *Indica eſt viridis. Iaſpis* Schythica, Cypria, & Ægyptiaca. *Iaſpidis virtutes.*

DCIV. Duodecimus omniumque ultimus lapis est ישפה *Iaspeh.* Extat etiam Exodi XXXIX, XIII. Ezech. XXVIII. XIII.

DCV. Quamvis hæc gemma sit notissima nomenque suum retinuerit ad hunc usque diem apud omnes populos, nihilominus varie ab interpretibus verti solet. Septuaginta habent ὀνύχιον. Hos sequuti sunt Josephus, Hieronymus, vulgatus, Epiphanius. Galli & alii. Sed male, cum nullam rationem afferant, qua sententiam suam firmarent. Targum Jerusalemitanum habet מרגליתא *Margalita*, id est *margarita.* Rabboth Schemoth fere eodem modo מרגליות *Margalioth.* Jonathanus מרגנית *Marganith* quod idem significare videtur, ac *Margalitha*, mutato ל in נ quod non est insolens, ut alibi docuimus. Jonathanus habet non tantum *Marganith*, sed addit præterea אפנטורים *Apanturim:* sic מרגנית אפנטורים *Marganith Apanturim.* Videtur igitur per vocabulum מרגנית nihil aliud intelligere, quam aliquam gemmam. Nam מרגליות (ideoque & מרגנית) Judæis sæpissime significat quamlibet gemmam aliam, non minus quam margaritam. Suspicor itaque apud Jonathanem מרגנית אפנטורים esse *gemmam Pantheram*, quod non male cum *Iaspide* conveniret. Ideo Cantic v. XIV. habet אפנטור *Apantor* tantum, non addita voce מרגנית *Marganith.* Utrum autem lapidem *Pantheram* etiam intelligant Targum Jerus. & Rabboth, non ausim adfirmare. Verisimilius est eos intelligere *Margaritam*, sive pretiosum *unionem.* Sed toto cœlo aberrant; cum nullam possent afferre auctoritatem, nec ullam rationem, ad probandum *Iaspeh* significare *Unionem*, Deinde *Unio*, sive *Margarita* non poterat adhiberi in Pectorali, cum omnis gemma insculptum habere debuerit aliquod nomen duodecim tribuum. Sed ad scalpturam sigillorum margarita plane inutilis est: præterquam quod omnem gratiam, pretium & ornatum amitteret si scalperetur, aut si vel tantillum raderetur ejus superficies.

DCVI. Calculum igitur appono illis qui hanc gemmam *Iaspidem* vertunt; Sic enim Lutherus, Junius, Belgæ, Diodati & alii. Sane ישפה significare Jaspidem ipsa vox ישפה *Iaspeh* indicat. Quis non videt Hebræorum ישפה *Iaspeh*, esse ipsissimum Græcorum ἴασπις & Latinorum *Iaspis.* *Iaspis* itaque erit ex lapidibus qui nomen suum retinuerunt, & ad alios populos transtulerunt; quemadmodum

ספיר

ספיר *Saphirus* aut σάπφειρος. Adde, si placet, *Demium*, *Topazium* & *Maragdum*. Nulla sane est causa propter quam nomen *Iaspis* non retineamus, & τὸ ישפה *Iaspeh* aliter vocemus. Ipsi etiam Septuaginta interpretes & Josephus Jaspidem memorant: sed inverso tantum ordine, incuria (ut puto) Librariorum. Tam graves auctores tantæ oscitantiæ accusare non possum, ut dicerem eos credidisse ישפה aliam notare gemmam, & יהלם aut ספיר esse veram *Iaspidem*, prout sic ab iis vertitur, aut potius confunditur in eorum scriptis. Sed & Johannes in sua Apocal. cap. XXI. XX. etiam habet ἴασπιν *Iaspin*. Si autem ad XII. gemmas in Pectorali respexit, nullam aliam credo eum intellexisse quam S. Pontificis ישפה *Iaspidem*, quamvis eundem ordinem in iis recensendis non abservaverit.

DCVII. In eadem sententia sunt doctissimi Judæorum alii. Abarbanelius ait hunc lapidem vulgo dici גשפי *Gaspi*, nomenque *Benjaminis* ei insculptum fuisse, quod diu duret, ideo quia dictum est de Benjamino, Deuteron. XXXIII. XII. *Dilectus Iehova habitet secure cum eo.* Sed Onkelosium & Jonathanum suum אפנטורין *Apanturim* & אפנטור *Apantor*, nihil aliud intelligere puto quam *Iaspidem*. Mihi nemo facile persuaserit, eos intelligere per hanc gemmam, *Pantheram* potius quam Jaspidem. Immo persuasus sum eis *Apanturin* & *Apantor* esse *Iaspidem* proprie sic dictam. Sed ita dictam ob varia signa, puncta & colores. Nam non omnis Jaspis ab omni parte viridis est: sed sepissime reperitur variis coloribus signisque notata instar Pantheræ, aut Leonis pellis; ut non mirum esset, si & ipsa *Iaspis* ab auctoribus diceretur *Panthera*. Optima quidem Jaspis viridis est, & ad Smaragdum accedit, ut docet Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IX. Ideo Orpheus *de lapidibus* eam dicit habere *veris colorem:*

Καὶ γλαφυρὴν κομίσας, ἐαρόχροον αἴκεν ἴασπιν.

Et politam portans veris colorem habentem Iaspin.

Et *Psellus*: ἔστι δέ τις ἴασπις σμαραγδίζουσα *Est quædam Iaspis Smaragdum referens.* Et Epiphanius *de Iaspide*: οὗτος ἐστι τῷ εἴδει σμαραγδίζων. *Speciem refert Smaragdi.* Et statim addit: Κατὰ τὴν σμάραγδόν ἐστι χλωρίζοντα, ἀλλὰ ἀμβλύτερος καὶ ἀμαυρότερος. Καὶ ἔνδοθεν χλωρὸν ἔχει τὸ σῶμα ἰοειδῆ ἰῷ χαλκοῦ, ἔχοντα φλέβας τετραστίχους. *Viret ut Smaragdus, sed est obtusior & hebetior, intus habet corpus viride, instar æruginis, habetque venas quatuor ordinum.* Iterum: ἄλλη

δέ ἐςι γλαυκοτέρα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ ἄνθει καὶ τῇ βαφῇ. *Est & alia magis glauca quam mare saturatior flore & tinctura.* Tandem: ἄλλη δὲ ἴασπις, ἐ πάνυ λάμπουσα χλωρὰ, ἥτις ἔχει γραμμὰς μέσας. *Est & alia jaspis, non valde splendens viridis, quæ lineas habet in medio.* *Isidorus Orig. lib.* XVI. VII. *Iaspis de Græco* (rectius dixisset *de Hebræo*) *in Latinum viridis gemma interpretatur. Est autem Smaragdo subsimilis & crassi coloris.*

DCVIII. Nihilominus multæ aliæ reperiuntur, quæ ex variis gemmis mixtæ videntur, & pro varia mistura etiam varia nomina sortiuntur. Hinc *Onychipuncta*, & *Iasponyx* vocatur ea, quæ aliquid admixtum habet de *Onyche*, & *quæ nubem complexa, & in nives imitata*, ut ait Plinius eodem loci. Pergit idem Plinius: *Hæc stellata rutilis punctis est, & sale megarici similis: & veluti fumo infecta, quæ capneas vocatur. Inest et aliquando aureus pulvis, non qualis in Saphirinis.* Tandem: *Est etiam quæ transversa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus polygrammos.* De ejusmodi Jaspidibus hæc etiam habet Epiphanius: ἄλλη δὲ ἐν τοῖς σπηλαίοις, ἐν τῷ ὄρει τῆς Ἴδης ἐν τῇ Φρυγίᾳ ὁμοιάζουσα τῇ ἀπὸ τοῦ αἵματος κόχλου, διαυγεστέρα μᾶλλον, ὥσπερ οἴνῳ ὁμοιάζουσα, ἢ ἀμέθυσον ξανθοτέρα. ἐ γάρ ἐςι μιᾶς χροιᾶς, ἐ δὲ τῆς αὐτῆς δυνάμεως. *Alia reperitur in speluncis montis Idæ in Phrygia, similis est ei, quæ cochleæ sanguine tingitur, sed pellucidior, instar vini, aut amethysti saturatioris; non enim omnes sunt ejusdem coloris ac virium.* Tandem sic concludit: Καὶ ἄλλος ἴασπις ὁ παλαιὸς καλούμενος, ὅμοιος ἢ χιόνι, ἢ ἀφρῷ θαλάσσης. *Est & alius jaspis, antiquus vocatus, similis nivi aut spumæ marinæ.* Hac de causa Isidorus, loco jam modo laudato, ponit *Iaspidum septem species*; quales species omnes recenset Boetius *lib.* II. *cap.* CI. Narrat ibi Boetius: se habere jaspidem, quæ Amethystum, Sardam & Chalcedonium distinctis locis in se habet. De variis Jaspidibus audiamus etiam Psellum: περὶ λίθων δυνάμεων. Ἡ ἴασπις φύσει χρυσαλλοειδής, ὀλίγον ἐπιτεινομένη τὴν χροιὰν, καὶ ἀρίστη μὲν ἡ πορφυροῦσα, δευτέρα ἡ φθεγγματικωτέρα παρέλκων. ἔςι δέ τις καὶ ἀεροειδὴς ἀνασίλη. *Iaspis lapis natura crystallum pene refert, paulo vehementius colorem intendens. Optimus purpureus est, melior qui magis est vocalis, parumper albus. Est & aereus quidam.* Et statim: ἔςι δέ τις σμαραγδίζουσα. ἡ δὲ ἐμφερὴς χιόνι, καὶ ἄλλη ἐμφερὴς ἄρνου ἐγκεφάλῳ, *Est & quidam qui Smaragdum refert; alius nivi similis est; alius hirci cerebrum refert.* Non omnis itaque *Iaspis* tota viridis est. sed

ſed variis punctis, lineis & coloribus ſæpiſſime notata.

DCIX. Talem videntur intellexiſſe Onkeloſius & Jonathanus per ſuum *Pantire*, *Apanturim* & *Apantor*; multis ſcilicet punctis, lineis & coloribus notatam Jaſpidem inſtar gemmæ Pantheræ, quæ etiam Jaſpidis ſpecies putatur. Rabboth Bemidbar loco jam toties a nobis repetito, huic plane ſimilem intellexiſſe per lapidem ישפה *Iaſpeh*, manifeſto patet. Vult enim ultimum lapidem, i. e. *jaſpidem* omnes colores comprehendiſſe, qui conſpiciuntur in reliquis gemmis omnibus. בנימן ישפה וצבע מפה שלו דומה לכל צבעים ליב׳ הצבעים ומצוייר עליו זאב ע״ש בנימן זאב יטרף׃ *Benjamin* (inſculptus erat) *jaſpidi, & color vexilli ejus erat ſimilis omnibus coloribus in duodecim lapidibus, & depictum habebat lupum; quia dicitur* (Geneſ. XLIX.) *Benjamin eſt lupus diſcerpens.* Cum tamen laudatiſſima jaſpis quam India mittit, ſit viridis, teſte De Laetio *lib.* I. *cap.* XXII. & cum omnia in Sacris eſſe debuerint ex optimo, magis eſt credibile in veſte Aharonis ישפה *Iaſpe* ſignificare non variis coloribus depictam, ſed viridem Jaſpidem. Plinius *lib.* XXXVII. *cap.* IX. optimam dicit Scythicam eſſe, deinde Cypriam, poſtremo Ægyptiam.

DCX. Si ulli gemmæ vires raræ & mirificæ attribuuntur, & huic adſcribi ſolent. Plinius, loco modo laudato; *Totus Oriens pro amuleto traditur geſtare eam, quæ ex iis Smaragdo ſimilis eſt: & transverſa linea alba media præcingitur & grammatias vocatur: qua pluribus polygrammos. Libet obiter vanitatem magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt.* Sic & *Epiphanius* tradit Jaſpidem *phantaſmata pellere*, ut fabulantur Mythologi. Aliam etiam *venenatas beſtias, & ſpectra metuere. Pſellus*: ἔστι δέ τις καὶ ἀεροειδὴς ἀναστέλλει τὰ ῥεύματα κεφαλῆς καὶ τοὺς ἐφιάλτας ἀπωθεῖται, καὶ λοιμικοῖς ἀντιτάττεται πάθεσι καὶ ἐπιληπτικοῖς. ἔστι δέ τις ἴασπις σμαραγδίζουσα. ἡ δὲ ἐμφερὴς χιόνι, καὶ ἄλλη ἐμφερὴς ἄρνου ἐγκεφάλῳ, ἧς οὔπω οὐδεὶς ἔγνωκε τὴν δύναμιν. *Eſt & aerea quædam quæ capitis fluxiones tollit, & expellit malum illud, quo cum laborat quis ſe grandi mole opprimi noctu & ab alio invadi putat. & peſtiferis morbis ac epilepticis omnino adverſatur. Eſt & Iaſpis quædam in Smaragdi modum reſplendens, altra vero nivi ſimilis, alia denique hirci cerebrum referens, cujus nemo hactenus vires novit.*

Hæc de lapidibus pretioſis in Pectorali dicta ſunto.

Ex iis quæ diximus de Pectorali, & de gemmis pretioſis, appareat

paret nomina Patriarcharum lapidibus insculpta fuisse in hunc modum, quidquid etiam Judæorum & Christianorum multi viri docti dicant.

Smaragdus ברקת לוי	Topazius פטרה שמזון	Sardius ארם ראובן
Adamas יהלם זבולן	Saphirus ספיר יששכר	Carbunculus נפך יהודה
Amethystus אחלמה גד	Achates שבו דן	Hyacinthus לשם נפתלי
Jaspis ישפה בנימן	Sardonyx שהם יהוסף	Chrysolithus תרשיש אשר

CAP. XX.

DE חשן משפט & אורים ותמים PECTORALI JUDICII AC URIM ET THUMMIM,

חשן *Unde dictum. Arabs* חשה silere. חזה *videre. Prophetæ videntes,* חזה Pectus. Pectorale. λόγιον, λογεῖον *quid?* רישנכנם Raisonement. Lorica brevis. Schildlein חשן משפט λόγιον τῆς κρίσεως. חשן דינא *Iarchii expositio. Pontifex Max. insignis Iudex & Interpres. Varia loca S. Scripturæ & Codex Sanhedrin allegantur. Ægyptiorum & Romanorum Sacerdotes Iudices, Prophetæ, Augures & Vates. Tales & virgines Vestales lapides pretiosos in pectore quoque gestabant. Varii auctores.* חשן *Pectorali impositum erant* Urim & Thummim. אורים *quid?*

quid? Ab אור Uro *&* Aurora. *Lux, & Lumen. Arabs.* תמים Perfectiones. אורים *utrum a* ירה *docere? δήλωσις apud Sept. An ab* אמן *fidit?* Ἀλήθεια. *Varii auctores. Imago Saphirina in collo Sacerd. Ægypt.* Ἀλήθεια *dicta. Lutheri & Aquilæ versiones; probantur. Utrum* Urim *&* Thummim *sint res differentes? Quid Urim? Quid* Thummim*?* Urim *&* Thummim*? quid diversum a Pectorali secundum quosdam. Utrum nomen* יהוה *Virtute hujus nominis Mosen & Christum miracula edidisse. Deliria Iudæorum. An ipsa vocabula* Urim *&* Thummim*? Quid* Urim *præstet? quid* Thummim*?* Urim *&* Thummim *an duæ imagunculæ Pectorali inditæ? Sententia Chrystophori Castri & Spenceri breviter examinatur.* Teraphim *quid? Utrum Iudæi ritus suos receperint ab Ægyptiis? Victores non raro mores & leges recipere a victis. De initio rituum Ægyptiorum nihil certi dici posse.* Teraphim *utrum Angeli? An idem quod* Seraphini? ת *&* ש *permutari. Quo sensu Hoseæ cap.* III. *dicatur filios Israelis sedisse absque* Ephod *&* Teraphim? *Hunc locum non favere Spencero:* Ephod *&* Teraphim *Michæ Iudic.* XVII. *& Ephod Gideonis Iudic.* V. III. *Examinantur. Ut & Testimonia a Spencero allata. Respondetur ad locum* I. *Sam.* XIV. XIX. Urim *&* Thummim *esse lapides pretiosos. Esse* Adamantem *secundum Epiphanium. ejus crassi errores. Dispositio lapidum. Sententia Suidæ. Augustinus allegatur. Iosephi sententia de duabus Sardonychis. Ejus error.* Urim *&* Thummim *significari per* XII. *gemmas ipsas in Pectorali. Iosephus, Gemara Ierusalemitana & Babylonica, aliique auctores multi allegantur. Rivetus laudatur.* Urim *&* Thummim *esse lucidissimos & perfectissimos lapides. An Deus ipse auctor* τ͂ Urim *&* Thummim? *Quo sensu id dici debeat? Codex Samaritanus utrum culpandus. Usus* τ͂ Urim *&* Thummim. *Quo modo Revelatio facta sit per* Urim *&* Thummim? בלט Belat. *Hinc* een Bult/ Bulten &c. gibbus. *Litteræ prominentes qua ratione sint componendæ & legendæ. Sententia Maimonidæ. R. Bechai, Ramban. Abarbanelis conjectura. Utrum responsa data sint per vocem? Talmud Ierusalemitanum, & Iosephus allegantur. Spenceri sententia examinatur. Nostra sententia. Responsa per* Urim & Thummim *fuisse Revelationes divinas. Gemmas in Pectorali*

 illa-

illarum Revelationum Symbola fuisse. Quaenam differentia inter Revelationes per Urim & Thummim, *& reliquas Revelationes & prophetas. sententia multorum Iudaeorum. Cornelius a Lapide & Rivetus laudantur, In quo loco facta fuerit interrogatio per* Urim & Thummim? *In solo Templo, non ubique. in Sancto tantum, non in Sancto Sanctorum, Coram Arca quo sensu? varii Auctores. Error Epiphanii aliorumque veterum & recentiorum, qui in S. Sanctorum interrogatum dicebant. In eodem errore ipsum Buxtorfium fuisse. Summum Pontificem solum interrogasse. Error illorum qui id Regibus & reliquis Sacerdotibus attribuunt. Spenceri sententia id statuentis examinatur. Ejus argumentis respondetur. Explicantur varia loca S. Scripturae. Cunaei & Spenceri sententia iterum expenduntur. Davidem & Saulem non interrogasse per* Urim & Thummim. *Non pro quolibet interrogatum fuisse. Tantum pro Rege, pro Principe, pro Praeside Sinedrii, pro toto populo. Non interrogatum fuisse ob res leves. Non de duabus rebus simul. Si id factum, utrum responsum sit, & quo modo?*

DCXI. HActenus de Pectorali, ejus materia, forma, ornamentis, & lapidibus pretiosis quibus ornatum fuit, satis fuse egimus. Restat ut examinemus primo, cur dictum sit חשן משפט *Choschen Mischpat.* Deinde quo sensu ei inditum fuerit URIM & THUMMIM. de quibus Moses versu xxx. ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד: *Et pones in Pectorali judicii Urim & Thummim; & erunt supra cor Aharonis, quum ingredietur coram Iehova, & portabit Aharon judicium filiorum Israelis supra cor suum coram Iehova jugiter.* Primo hic occurrit nomen חשן *Pectorale.* Deinde vocatur חשן משפט *Pectorale judicii.* Et tandem addit Moses ei inditum fuisse האורים ואת התמים URIM & THUMMIM.

DCXII. חשן secundum quosdam dicitur ab Arabico حشن quod plane idem est ac חשן. Sed significat *vestimentum asperum.* Sic vocari posset propter aurum & gemmas, quibus asperum redditur. Aut etiam dici potuisset a حسن *Hasna* id est *pulchrum, elegans*, scilicet ob elegantiam auri, purpurae, cocci hyacinthi, & byssi, gemmarum, totiusque operis: elegantius enim vestimentum

tum vix excogitari poteſt. Aliis חשן dicitur a verbo חשה *chaſcha* *ſilere*; quod Deus judicia ſua & reſponſa declaraverit per *Pectorale*, non niſi alto ſilentio. Hoc ſenſu opponeretur vocibus & ſermonibus, quos aliquando Deus audiri fecit e cœlo, aut per Angelos, aut per Moſen & Prophetas. Revera reſponſa per *Urim* & *Thummim* facta fuiſſe alto ſilentio, poſtea patebit. Dici etiam poſſet חשן vocari a verbo חזה *chaza*, id eſt *videre*, mutato tantum ז in ש quod non eſt inſolens. Ita autem diceretur ob viſionem & revelationem futurorum, quæ S. Pontifici per *Urim* & *Thummim* a Deo revelantur. Eſt enim S. Pontifex Propheta, ideoque & *videns*, prout prophetæ olim ראים *videntes* dicti ſunt. Tandem חשן dici poteſt a חזה *chazeh* quod *Pectus* ſignificat. Hinc optime a multis vertitur *Pectorale*, quod *pectus* tegat. Septuaginta interpretibus λόγιον, & Siracidi cap. XLV. x. λογεῖον dicitur plane contrario ſenſu, quam ſi a חשה *ſilere* diceretur; nam λόγιον *ſermonem* videtur ſignificare. Si autem ſic dictum eſt a ſermone, id fortaſſis de ſermone interno intelligendum eſt, non externo, qui auribus percipitur. At per λόγιον Græci videntur potius intelligere *Rationem*, ideo & *Rationale Iudicii* vertitur. Eodem ſenſu ac Jarchio dicitur vulgo רישונמנט *Raiſonement*. Ita quidem, aut quod rationem & lumen mentis S. Pontificis, in judiciis excercendis, futuriſque annunciandis ſignificare deberet; aut quod Deus S. Pontificis mentem & rationem ſuis judiciis conſiliiſque perficeret & colluſtraret. Cum autem vera ſignificatio vocis חשן ſatis ſit difficilis, Chaldæus חשן retinuit. Non male Arabs *indumentum*, aut *Loricam brevem* vertit, ut ſupra animadvertimus. Nec rejicienda verſio Lutheri qui habet, Schildlein, id eſt *parvum ſcutum*.

DCXIII. Non tantum חשן *choſchen*, ſed & חשן משפט *choſchen Miſchpat* vocatur. Quod nihil aliud ſignificat, quam *Pectorale judicii*. Hinc λόγιον τῶν κρίσεων, *Rationale judiciorum*, & λόγιον τῆς κρίσεως, *Rationale judicii*. Chaldæus חשן דינא *choſchen judicii*. Jarchius aliique dictum putant, שמכפר על קלקול הדין *quod expiet violationem judicii*. Scilicet ſi Judex perverſe egerit, ſi innocentem damnaverit, aut reum abſolverit, ejus peccatum expiabit Pectorale S. Pontificis, prout fere omnia peccata aliquo veſtimento Sacerdotali expiari ſtulte credunt verpuli, de quibus nos plura ſuo loco. Nihilominus ipſe Jarchius aliam præterea dat rationem

iſtius

iſtius nominis, Summo Pontifici judicia excercenda eſſe. Nec male: erat enim, cum tota Pontificum turba, tum præcipue Pontifex Maximus inſignis judex, qui in multis rebus, de variis controverſiis judicare debebat, quod clariſſime conſtat Levit. x. xi. Deuter. xxxiii. x. & cap. xvii. vii. ix. & cap. xix. xvii. & ii. Chron. xv. iii. Deut. xxxi. ix. ii. Chron. xix. viii. x. & alibi variis locis. Hinc celebris ſententia Talmudica Maſſechet Sanhedrin cap. ii. כהן גדול דן ודנין אותו *Pontifex Maximus judicat & judicatur.* Et capite iv. הכל כשרים לדון דיני ממונות ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא הכהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה *Quilibet judicare poteſt de re pecuniaria, ſed de vita nemo judicare poteſt niſi Sacerdos, Levita, & Iſraelita, talis cujus filiam Sacerdos ducere poteſt.* Ideo legimus in Euangelio, ubi de condemnatione Chriſti agitur, Summum Pontificem ubique tanquam præſidis & primarii judicis perſonam ſuſtinuiſſe. Videatur Matthæus cap. xxvi. & alibi. De *conſeſſu* id eſt de *Judicio Sacerdotum* Talmudici, præcipue in *codice Sanhedrin*, ſæpiſſime faciunt mentionem. Sed peculiari aliquo modo Judex fuit P. Maximus, ubi veſtimentis ſacris, præſertim Pectorali indutus erat; tunc enim Dei judicia & reſponſa in rebus arduis depromere ſolebat ad interrogata. Huc præſertim reſpexiſſe videtur Moſes ultimis iſtis verbis: *Et portabit Aharon judicium filiorum Iſraelis ſupra cor ſuum coram Iehova.* Ubi per *judicia filiorum Iſraelis* videtur intelligere revelationes & reſponſa ad interrogata, pro Rege, pro populo, aut pro magno concilio, in rebus dubiis, de bello, de pace & de aliis, quæ legem & Religionem ſpectabant.

DCXIV. Apud alios populos Sacerdotes etiam fuiſſe Judices, immo & pretioſos lapides in pectore geſtaſſe, certum eſt. De Sacerdotibus Judicibus apud Ægyptios videatur *Ælianus Hiſtor. Var. lib.* xiv. *cap.* xxxiv. Δικασταὶ δὲ τὸ ἀρχαῖον παρ᾽ Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν. ἦν δὲ τούτων ἄρχων ὁ πρεσβύτατος, καὶ ἐδίκαζεν ἅπαντας. ἔδει δὲ αὐτὸν εἶναι δικαιότατον ἀνθρώπων καὶ ἀφειδέστατον. εἶχε δὲ καὶ ἄγαλμα περὶ τὸν αὐχένα ἐκ σαπφείρου λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο ἄγαλμα ἀλήθεια. *Iudices apud Ægyptios iidem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat maximus natu, & in omnes ſtatuendi jus habebat. Eum omnium hominum eſſe juſtiſſimum & ſinceriſſimum oportebat, qui circa collum imaginem ex ſaphiro gemma geſtabat: quæ vocabatur veritas.* Idem videtur intellexiſſe Diodorus Siculus

lib. i.

lib. I. *cap.* III. ubi de judicibus Ægyptiorum disserit. Ἐφόρει. inquit, δ᾽ ἀρχιδικαστὴς περὶ τ τράχηλον ἐκ χρυσῆς ἁλύσεως ἠρτημένον ζώδιον τ πολυτελῶν λίθων, ὃ προσηγόρευον ἀλήθειαν, τ δ᾽ ἀμφισβητήσεων ἤρχοντο ἐπειδὰν τ τ ἀληθείας εἰκόνα ὁ ἀρχιδικαστὴς προσθεῖτο. *Gestabat judex Summus in collo ex aurea catena pendens e lapillis pretiosis simulacbrum, cui veritas nomen. Hoc a judicum principe assumptum disceptandi lites auspicium erat.* Sed apud Romanos olim Pontifices suum habuisse collegium, & judicia exercuisse, non tantum in rebus sacris, sed & civilibus, nis est notum quam ut probatione egeat. Videatur doctissimus Gutherius *de Iure Pontificio lib.* I. *cap.* XXIV. & XXXIII. & *lib.* II. *cap.* I. II. & seqq. Quid? Pontifices apud eosdem augures, ideoque vates & Prophetas fuisse qui futura prædicerent, & Deorum responsa darent, nemo est qui ignoret. Sed & virgines Vestales judicia exercuisse constat. Videatur idem Gutherius, eodem opere. Sed & Vestam ex insignibus gemmis ornamentum in pectore gestasse, docet Lipsius *de Vesta.* Rationem igitur habemus, cur *Pectorale* dicatur, חשן משפט *Choschen Mischpat*, id est, *Iudicii.*

DCXV. חשן שׁוּ sive *Pectorali* impositum erat *Urim & Thummim*: ונתת אל חשן משפט את האורים ואת התמים והיה על לב אהרן כבאו לפני יהוה *Et pones in Pectorali judicii Urim & Thummim. & supra cor Aharonis, quando ingredietur coram Deo.* Celebris hic est quæstio quid per *Urim & Thummim* sit intelligendum? & quis illius usus fuerit?

Si nomina spectes, certissimum est, אורים *Urim* significare *ignes*: ut Ezechilis cap. V. II. באור תעיר *igne combures.* Unde proculdubio verbum Latinum *uro*, ab ipso verbo Hebræo אור *ur*, quod idem significat. Sed & *Lucem* non raro notat, ut Es. L. X. לכו באור אשכם *ambulate in luce ignis vestri.* Et Genes. I. III. יהי אור ויהי אור *Fiat lux, & facta est lux.* Et Exodi X. XIII. *Et toti Israeli erat* אור *lux.* Et Judic. XVI. II. עד אור הבקר *usque ad lucem matutinam.* Sed & lucem matutinam, aut *auroram* significat. Nehem. VIII. III. מן האור עד מחצית היום *A luce ad meridiem*, id est ab *aurora.* Hinc & ipsa vox *aurora*, quasi per duplicationem אור *Or*, ac si diceres אור אור *Oror.* A Gemaricis אורים *Urim* hic pro *lumine* sumitur magis quam pro igne Ideo Massechet *Ioma cap.* VII. אורים שמאירים *Urim quia illuminant.* Non male itaque exponunt Syrus & Arabs, נהירא & الأنوار *Lucem & dilucidationem.*

DCXVI. Quemadmodum אורים *Urim luces*, sic & תומים *Thummim*, *perfectiones* denotat: ut Genes. VI. IX. תמים היה בדרתיו *Perfectus erat in generationibus suis.* Exodi XII. V. שה תמים זכר בן שנה *ovis integra mascula, annicula.* Et Psalmo LXXXIV. XII. הלכים בתמים *ambulantes in integritatibus*, sive *perfectionibus*. Eodem sensu תמים *Thummim* sumitur in *Pectorali*. Hinc iidem Cemarici eodem loci תמים שמשלימין *Perfectionis quia perficiunt.* Optime etiam Syrus habet שלמא *perfectum*, pro תמים *Thummim*.

DCXVII. Nihilominus sunt quidam qui אורים derivatum volunt a ירה *docere*, quia scilicet docet responsa & voluntatem Dei ad interrogata. Eo videntur respexisse Seniores, qui δήλωσιν *doctrinam* ponunt pro *Urim*. Sic & תמים *Thummim* ab אמן *Aman fidit, verum est*, deducunt: quo iterum respexisse videntur *Seniores*, cum ἀλήθειαν *veritatem* exposuerint τὸ תמים *Thummim*. Atque sic Græcis sæpissime אורים ותמים *Urim* & *Thummim*, δήλωσις καὶ ἀλήθεια *doctrina & veritas*, quos etiam sequuti vulgatus & Hieronymus, qui habent *doctrinam & veritatem*. Et Chrysostomus *Orat.* IV. *contra Iudaeos*, δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν. Hoc sensu optime cum *Pectorali* Summi Sacerdotis Hebræorum conveniret illa torques, quam habebat circa collum Sacerdos Ægyptiorum, cujus imago aut lapides pretiosi, aut etiam Saphirina imago dicitur Ἀλήθεια *veritas*, ut supra notavimus ex Æliano & Diodoro Siculo. Sed אורים ותמים *Urim & Thummim*, derivari a ירה *docere* & אמן *verum est*, non credo fidem invenire apud φιλεβραίους, ut dubitandum non sit, quin deriventur ab אור *luce* & תם *perfecto*. Optime igitur Lutherus: Licht undt Recht / *Lux & perfectum*, secutus, uti videtur, Aquilam, qui habet φωτισμοὺς καὶ τελειώσεις.

DCXVIII. Hic ante omnia quæri solet, utrum *Urim & Thummim*, sint res differentes, an vero idem significaverit utrumque? Multi sane rem plane diversam crediderunt *Urim* a *Thummim*, quod postea clarius patebit. In ista opinione sunt illi maxime, qui credunt *Urim & Thummim* fuisse aliquid ab ipso pectorali & XII. lapidibus diversum; ante omnes ii, qui nescio quas imagunculas commenti sunt. Sed & ipsi Judæi nobis persuadere conantur, magnam fuisse differentiam inter utrumque; credunt enim *Urim* significasse lucem & revelationem voluntatis Dei, ad quælibet interrogata, *Thummim* autem responsum perfectum & sincerum, conforme voluntati atque revelationi Dei absque fraude at-

que

que dolo, prout exponitur ab Abarbancle Parascha *Thezave*. In eadem sententia quoque videtur versari Aben Ezra Exodi. xxvii. Nihilominus tamen multi credunt *urim* & *Thummim* unam eandemque rem fuisse, nec duo ista nomina quidquam aliud significasse quam usus, immo & varias virtutes Pontif. Max. Et hoc probari posse videtur ex S. Scriptura 1 Samuelis xxviii. Ubi responsa data legimus per אורים *urim* tantum, nulla facta mentione § תמים *Thummim*. Sic & Num. xxvii. xxi. jubetur Josue stare coram Sacerdote, ut eum consulat de judicio *urim*, coram Jehova. De *Thummim* iterum altum silentium: ut perinde plane sit, sive dicas per *urim* & *Thummim*, sive per *urim*, absque *Thummim*, sive etiam per *Thummim* tantum, absque *urim*; quia scilicet una eademque res censetur significari utroque vocabulo, ratione substantiæ atque materiæ.

DCXIX. Tandem etiam quæriter quid sit אורים ותמים *Vrim* & *Thummim*, utrum ipsum *Pectorale*? an Lapides pretiosi, de quibus supra sat fuse egimus: an vero aliud aliquid a vestimento & ornamento diversum? Sane quot capita tot sententiæ; ut si nostri instituti ratio id postularet, integrum opus super hac quæstione sola scribere possemus, prout & nuper doctissimus vir Spencerus librum satis amplum de *urim* & *Thummim* edidit. Et quamvis vir doctissimus multa congesserit, quæ non solum magnam eruditionem redolent, sed & totam materiam exhausisse videntur; nihilominus tamen multa adhuc dicenda forent, si doctus aliquis Theologus, præsertim in literatura, cum profana tum sacra, versatus, omnes ingenii & erudionis suæ vires in id intendere vellet. Nos pauca tantum hic annotabimus, & quidem ea, quæ ad veram naturam istius rei declarandam scitu maxime necessaria nobis censentur.

DCXX. Multi itaque *Vrim* & *Thummim* rem plane aliam fuisse afferunt, quam ipsum Pectorale aut lapides pretiosos. Inter eos Judæorum Cabalistæ sibi aliisque persuadere conantur, id esse nomen יהוה illud τετραγραμματὸν. Docent itaque nomen venerandum a Deo ipso scriptum, aut lapidibus insculptum Mosi traditum fuisse, a quo duplicationi *Pectoralis*, tanquam marsupio impositum sit. Atque sic, uti existimant, virtute istius nominis Summum Pontif. res futuras cognovisse & prædixisse, aut Dei voluntatem & judicia exposuisse. In hoc enim nomine magna mysteria reperiunt

riunt, illiusque virtute, ingentia miracula edita fuisse per Mosen & ipsum Christum, nugantur Talmudici. De Mose vide librum *Caphtor*: & *Targum Ionatha* ad Exod. II. XXI. De Christo examinentur Codices *Sanhedrin cap.* VI. *&* VII. & *Sotah.* Sane *urim* & *Thummim* fuisse nomen יהוה imprimis credidit Jonathan in sua Paraphrasi Exodi cap. XXVIII. XXX. videantur etiam *Iarchius* ad Exod. XXVIII. versu XXX. *Baal Hatturim* eodem loci. Et *Zohar* in Exodum, aliique multi.

DCXXI. Alii putarunt ipsa vocabula *Urim* & *Thummim* scripta, & Pectorali indita fuisse. In ista sententia videtur fuisse R. Asaria in מאור עינים *cap.* XLVI. Dicit enim in Pectorali fuisse duo nomina, alterum *Urim*, alterum vero *Thummim*: ita quidem, ut, ubi primum inspexerat, literæ, e quibus responsum constabat, luxerint. Sed quia conjunctio istarum literarum varie fieri poterat, cum postea inspexisse alterum nomen *Thummim*, hoc vero literas perfecisse, & docuisse veram rationem eas disponendi, ad legendum responsum Dei. Sane hanc sententiam multo probabiliorem crederem priori, de qua jam loquuti sumus cum nomina illa duo אורים.*urim* & תמים *Thummim* tam expresse nominata fuerint; & *indes Pectorali Urim & Thummim*, non autem nomen יהוה *Jehova*. Nec major vis fuisset in nomine *Iehova*, (quidquid verpuli nugentur,) quam in vocabulis *Urim* & *Thummim*: neutrum etiam excedere potuisset vim symboli virtutis & præsentiæ Dei: tale autem symbolum poterant esse nomina *Urim* & *Thummim*, non minus quam nomen *Iehova*. Quemodmodum itaque תפלין *Thephillim* erant schedulæ quædam quibus inscriptæ fuerunt certæ quædam S. Scripturæ sententiæ, inclusæ capsulis ex corio, quibus frontem & manum ornabant, ut essent signum & symbolum legis mandatorumque Dei, sic & nomina illa *Urim* & *Thummim* inscribi potuissent, auro, argento, lapidi pretioso, aut alii rei, Pectoralique indi & Pectori Pontif. Max. aligari, tanquam Symbolum præsentiæ Dei, qui ipsi omnia revelaret, ut ad interrogata responderet.

Nicolaus Apati, Ungarus, *in sua tenebricosa Disputatione*, De Urim & Thummim. §. V. *quam sub clariss. witichio habuit, anno* CIƆIƆCLXXXVI. *ut obscure, ita & inepte effutivit, me hanc sententiam meam fecisse meque* ei ablandiri, *saltem* procatarctice *(hanc elegantiam, deglutiat qui potest)* eaque sibi omnia displicere. *At is proculdu-*

culdubio ita nugando displicet omnibus doctis. Expressis verbis hanc sententiam, cum præcedente rejicio: eam probabiliorem tantum dico, si ulla illarum probabilis *esset. Meam sententiam expono paragr.* XXV. *(hujus Editionis* DXL.) *quam ipse postea in sua Disputatione, paragr.* XIII. *&* XIV. *non* procatarctice *tantum, sed magno apparatu ridicule suam facit, ac si ipse ejus fuisset inventor. Ignoscant Eruditi, quod de hujus hominis nugis, quas nemo, nisi, nescio quo infortunio in eos inciderat, lecturus erit, mentionem fecerim*

DCXXII. Sunt etiam qui nobis persuadere conantur *Urim* & *Thummim* fuisse duas imagunculas Pectorali inditas, quæ ad quæsita responderent. Hæc est sententia Christophori Castri, *lib.* III. *de vaticinio. cap.* III. Conatur enim probare *Urim* idem esse ac *Theraphim*, certas quasdam imagunculas, sive idola quæ ad interrogata respondebant voce manifesta.

DCXXIII. Eandem sententiam tueri conatur *Johannes Spencerus* Anglus, vir sane doctus, in cujus gratiam integrum volumen conscripsit, & in lucem edidit ante octennium: cujus titulus est: *Dissertatio de Urim & Thummim.* vult itaque *Urim* & *Thummim* fuisse duas imagunculas diversas, ita ut altera diceretur *Urim*, altera autem *Thummim*, ideoque non nisi auctore & fortassis veritate ab Ethnicorum *Theraphim* diversas fuisse.

DCXXIV. Sed ignoscat mihi doctissimus vir, si in ejus castra transire non possim. Mihi non est animus totum illius opus refutare, & ad omnia respondere quæ minus placent; nec nostri instituti ratio id postulat. Nihilominus, salva doctissimi viri eruditione, dico illius sententiam θεολογικώτερον minime nobis videri, nec Scripturæ Sacræ, nec analogiæ fidei Judaicæ satis convenientem haberi a Theologis. Eadem sane facilitate, qua doctissimus vir, cum Christophoro Castro omnia ista dixit, ab aliis negari possunt. Facile sane dici potest: URIM *fuisse instrumentum concavum, ad humanam similitudinem formatum, antiquitus* Theraphim *vocatum*, & duplicationi Pectoralis inditum, quo Deus aut Angelus responsa daret, uti loquitur *cap.* IV. *Sect.* II. Sed cum non nudis opinionibus, claris vero demonstrationibus, stare soleant doctiores; timendum est, non nisi paucissimos, sola viri docti auctoritate moveri, ut sententiam ejus amplecterentur. Quid veterum *Theraphim* apud Gentiles fuerint, adhuc ignoratur, quamvis imagines quasdam humana forma fuisse, admodum sit veri-

risimile; quod vel ex solo illo Theraphim uxoris Davidis constat, quo caput humanum mentiri conata est. Frustra doctissimus vir toties inculcat, Judæos multos ritus, etiam in rebus sacris, hausisse ab Ægyptiis, aliisque populis, inter quos & *Theraphim* poni putat, quæ tandem nomina *Vrim* & *Thummim* assumpserint tempore Mosis. Nam hactenus sub judice lis est, utrum Judæi ritus suos, & sacra hauserint ab Ægyptiis; an vero Ægyptii a Judæis. Enimvero quamvis fortassis Judæi nonnulla mutuati fuerint ab Ægyptiis, nihilominus valde etiam probabile est, Ægyptios multa assumpsisse a Judæis, ut circumcisionem, & alia quædam. Nec est quòd quis dicat: Judæos captivos fuisse in Ægypto, ideoque credibile magis esse, Ægyptios sua tradidisse Judæis, ab illis autem nihil accepisse. Nam & victi mores legesque suas non raro transmittunt ad victores, quod constat vel ex sola Historia Alexandri Magni, qui ut Persas devicit, sic & Persarum mores assumpsit. De Romanis nihil dicam, cum constet eos & leges & Religionem a victis accepisse. Sed cum Ægyptii tot nominibus & beneficiis devincti fuerint Josepho, immo cum ipse totum Regnum Ægyptiorum multos annos gubernaverit, an mirum esset, si diceremus eum patrios mores propagasse ad Ægyptios? Quis nobis dicet utrum Ægyptiorum sistra & crepitacula antiquiora sint S. Pontificis Hebræorum tintinnabulis; an vero tintinnabula Hebræorum sistris & crepitaculis Ægyptiorum? Nemo etiam facile dixerit, utrum Ægyptiorum Sacerdos lapides pretiosos, aut saphirum; cum imagine ἀληθεία dicta gestaverit ante Sacerdotes Hebr. an vero Summus Sacerdos Hebræorum non gestaverit suum pectorale ante Sacerdotem Ægyptiorum. Quid? nonne poterant Ægyptii multa didicisse a Judæis tempore Salomonis, qui Pharaonis filiam duxerat, præsertim post tot fœdera & clades, quæ inter Ægyptios & Judæorum Reges intercesserunt? Sane credibile non est, Herodotum, Plutarchum, aliosque auctores, si qui antiquiores exstiterunt, quicquam certi scivisse ultra tempora Salomonis, de Rebus Ægyptiis, ut ut etiam nonnunquam eorum fere æternitatem crepare videantur.

DCXXV. Gratis tandem dicitur *Teraphim* angelos significasse: immo Deum responsa dedisse ministerio angelorum per *Vrim* & *Thummim*. Deum aliquoties ministerio Angelorum usum esse, certissi-

certissimum est, sunt enim πνεύματα λειτουργικά. Hebr. I. XIV. Quoties S. Scriptura hoc affirmat, id a nobis credi debet; sed ubicunque verbum Dei tacet, nobis nihil temere affirmandum est. Cum itaque Deus de angelorum responsis per *Urim* & *Thummim* ne γρῦ quidem habeat, nudis conjecturis nimis esset indulgeri, si quis id dicere auderet. Non sequitur itaque *Urim* significare *Theraphim*, multo minus Angelos. Hactenus probatum non est, *Theraphim* idem esse ac *Seraphim?* nam etsi negari non possit, literas ש & ת sæpissime permutari, ut Syri & Chaldæi ponant ת pro ש nihilominus tamen non constat תרפים *Theraphim* idem esse ac שרפים *Seraphim*, cum Chaldæis non dicatur תרף *Theraph* pro שרף *Seraph*. Sane Chaldæis תרף *Theraph* non est *urere* ut שרף *Seraph*, sed *corrumpi*, *vermibus exedi*, hinc תורף *Thoreph*, & תורפה *Turpha*, *turpitudo*, & *ignominia*, quasi *Theraphim* essent imagines turpes, propter idololatriam cui inserviebant, ut volunt Judæi, aut etiam ob vetustatem vermibus fere *Comesa*. Si Judæis fidem habeamus, *Theraphim* non derivantur a *Seraph*, sed potius a תורף *Thoreph* ignominia, ut habet Zohar in Genesin. Aut etiam a רפה *Rapha*, *laxum*, *remissum*; quia homines ab operibus avocat, aut quia facit prophetam *laxum* id est *inanem*, ut habent *Tanchuma*, Rabbi *Bechai* & alii. At si vel maxime, diceretur *Theraph* pro *Seraph* & *Theraphim* pro *Seraphim*, inde tamen non sequeretur *Theraphim* idem esse quod *Urim* & utrumque significare *Angelos*, multo minus angelos responsa dedisse per *Urim*.

DCXXXVI. Maximi ponderis argumentum doctissimi viri, quod alicui dubium parere possit, desumptum est ex capite tertio Hoseæ, ubi dicitur: *filios Israelis dies multos sedisse absque Rege, & absque Principe, & absque sacrificio, & absque ara; & absque* Ephod, *&* תרפים *Theraphim*; ubi per *Theraphim* necessario intelligi vult τὰ *Urim*, eo magis quod τῷ *Ephodo* junguntur. Sane multa huic argumento convellendo afferri possent: sed sufficiat dictum esse, per *Theraphim* intelligi cultum idololatricum, & divinationes falsorum Prophetarum, sub Regibus idololatris, ut isto loco indicaretur miserrimus status populi Israelitici; ut populus non tantum vera religione fuerit privatus, sed & Regibus & Principibus omnibus, ut ne *Theraphim* quidem amplius superfuerint, nec ullus status politicus. Nam eo miseriæ nunquam antea fuit redactus popu-

populus, ut ne falsus quidem Propheta, nec Sacerdos Idoli remanserit, qui per *Teraphim* non vellet Deos colere & futura prædicere. Videtur itaque Hoseas, ut miserrimum statum Populi Israelitici istius temporis exprimeret, dicere voluisse: non tantum veram Religionem, sacra, sacrificia, altaria & Ephodum veri Sacerdotis defuisse; sed & ipsos Reges Idololatras; & cultum Idolorum, cum falsis Sacerdotibus atque Prophetis defecisse. Atque sic non opus erit, ut ex *Theraphim* faciamus *Urim*. Sed potest per statum illum, de quo loquitur Hoseas, intelligi status populi Judaici post natum Christum, qualis est hodie, ubi revera non habent nec Regem, nec Principem, nec verum cultum Leviticum, nec etiam ad idololatriam delapsi sunt. Ita sane explicatur Hoseas ab *Hieronymo*, a Kimchio, & a multis Theologis magni nominis. Quod attinet ad *Ephod* & *Theraphim* Michæ Judic. XVII. quæ allegantur Sect. V. illa omnia contra legem facta, adeoque idololatrica fuisse, mihi est persuasissimum: quod cuilibet facile constabit, si istud Ephodum, ad legem Dei a Mose Exod. XXVIII. præscriptam examinaverit. Idem plane dicendum est, de Ephodo Gideonis Judic. VIII. Revera Ephod illud idololatricum fuisse, eodem capite clarissime docetur: dedit enim ansam Israelitis turpissimam Idololatriam committendi. Testimonia quæ adferuntur a doctissimo Spencero Sect. VI. plane nihil probant. Verba Philonis sunt dubia, & de symbolis virtutum Sacerdotis, intelligi debent magis, quam de imagunculis. In verba *Aben Esræ*, aut *Christophori Castri* jurare quis posset? Nec puto doctissimum *Spencerum* hoc a nobis petere. Verba Schauli I. Samuelis XIV. XIX. אסף ידך *Collige manum tuam*, minime intelligo, quasi Saulus respexisset ad imagunculas *Teraphim*, quas Summus Pontifex habuerit in manu, ut aut extraheret, aut inderet duplicationi Pectoralis: nam omnino verisimile est, Schaulum respexisse ad Arcam quam attingere & admovere volebat Sacerdos ad mandatum Regis. Dicant alii quod volent, doceant *Urim* & *Thummim* imagunculas quasdam fuisse, *Teraphim* dictas, nullis S. Scripturæ locis, aut probatis auctoribus id demonstrari potest: immo S. Scripturæ esse contrarium, & idololatriam pessimam redolere, mihi persuasissimum est, quod evidentissimis rationibus ex S. Scriptura, & Judæorum Theologia desumptis, alibi fuse probamus.

Per

DCXXVII. Per *Vrim* & *Thummim* alii intelligunt lapides pretiosos in Pectorali, ubi iterum sententiæ variant. Epiphanius in opusculo de duodecim gemmis in veste Aharonis, non quidem duodecim lapides, de quibus capite præcedenti egimus, intelligi vult per *Vrim* & *Thummim*, sed *Adamantem* in medio istarum gemmarum, quasi *adamas* ille decimus tertius fuisset lapis. Audiamus ipsum *Epiphanium*. Ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμφερής ἐστι κατὰ τὴν χροιὰν τῷ ἀέρι. τοῦτον δὲ ἐφόρει ὁ ἀρχιερεὺς ὅτε εἰσήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. τρὶς δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσήρχετο. τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα, τῆς πεντηκοστῆς, καὶ τῆς σκηνοπηγίας. ἦν δὲ κείμενος ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως ὅτε ἐνεδεδύσκετο τὸν ποδήρη, καὶ ἐπάνω τοῦ ποδήρους ἐπενδύετο τὴν ἐπωμίδα. κατέβαινε δὲ ἡ ἐπωμὶς ὀλίγον κατώτερον τοῦ στήθους. ἦν γὰρ σπιθαμῆς καὶ ἡμισείας τὸ μῆκος ἐκ δεξιῶν δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων ἐπάνωθεν τῶν μαζῶν, ἔνθα δύο ἀσπιδίσκοι ἦσαν συνηῤῥαμμένοι, ἀπηώρητο δύο σμάραγδοι. εἰς μέσον δέ. τούτων ἦν ἡ δήλωσις, ὃς ἦν ὁ δηλωθεὶς ἀδάμας, τὴν χροιὰν ἀερίζων. ἐπάνω δὲ τῶν ὤμων οἱ δηλωθέντες δώδεκα λίθοι. τρὶς δὲ ὡς εἴρηται τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐδηλοῦτο τῷ λαῷ διὰ τοῦ πετάλου. καὶ εἰ ἐν ἁμαρτίᾳ εὑρέθησαν, καὶ μὴ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἃς ἐδεδώκει ὁ Θεὸς, ἐτρέπετο φασὶν ἡ χροιὰ τοῦ λίθου, καὶ ἐγένετο μέλας. καὶ ἐκ τούτου ἐγίνωσκεν ὅτι θάνατον ἐξαπέστειλε κύριος: ἡνίκα δὲ μαχαίραις αὐτοὺς ἔπεμπεν, ἐγένετο αἱμάλινος, ὡς ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ φησίν. Ἐξαπόστειλον τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξελθέτωσαν, ὅσοι εἰς θάνατον, εἰς θάνατον: ὅσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαιραν: καὶ ὅσοι εἰς λιμὸν, εἰς λιμόν: καὶ ὅσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν. Εἰ δὲ ἐγίνετο ὡσεὶ χιὼν λαμπρὸς, ἐγίνωσκεν ὁ λαὸς ὅτι οὐδαμοῦ ἁμαρτία: καὶ τότε ἑόρταζον: ὡς λέγει ὁ προφήτης: Ἑόρταζε Ἰούδα τὰς ἑορτάς σου, ἀπόδιδους τὰς εὐχάς σου. περιεῖλε κύριος τὰ ἀδικήματά σου. λελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σοῦ. οὐκ ὄψῃ κακὰ οὐκέτι. Διὸ καὶ ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου ἐν τῇ ἐφημερίᾳ αὐτοῦ, ἐν τῷ πάσχα, λαμπρὸς ἐγίνετο ὁ λίθος. τότε γὰρ ἀρχὴν ἔλαβε τοῦ ἱερατεύειν τὸν ἐνιαυτόν. καὶ τῷ ἐπιόντι ἕτερος ἀνελάμβανε τὸν ποδήρη. ὅτε καὶ βραδύνοντος τοῦ Ζαχαρίου εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐν ἀγωνίᾳ ἦν ὁ λαὸς μήποτε ἔδειξε ὁ λίθος αὐτοῖς ἐλεγμὸς ἁμαρτίας. Καὶ ἐξελθόντος αὐτοῦ, καὶ γνόντες ὅτι μεγάλης δόξης ὀπτασίαν ἑώρακεν, ἐχάρησαν σφόδρα. Ἰωάννης γὰρ ἦν μέλλων γεννᾶσθαι, ὁ ἄγγελος τοῦ Χριστοῦ· διὸ καὶ δεδοξασμένον τὸ πέπλον ἐφάνη. *Adamas, colore similis est aeris. Hunc gestabat summus Pontifex in sancta sanctorum ingrediens. Ter vero in anno ingrediebatur: in Paschate, Pentecoste, & Tabernaculorum festo. Ponebatur autem super pectus summi Sacerdotis, ubi is talarem vestem, & supertalarem induisset. Descendebat autem humerale paulo infra pectus. Erat enim ejus longitudo dodrantis cum dimidio.*

A dextris & a sinistris supra mammillas, ubi duo parva seu scuta consuta erant, pendebant duo Smaragdi. In medio autem horum erat Declaratio, qui erat jam dictus Adamas, colore aerem referens. Super humeros vero duodecim dicti lapides. Ter autem, ut dictum est, per annum ostendebatur populo cum lamina aurea. Quod si in peccato deprehenderetur, si in praeceptis quae dederat Deus, non ambulassent, mutabatur, ut ferunt, color lapidis, & fiebat niger hinc agnoscebant quod Dominus mortem missurus esset. Cum vero eos gladio perdere vellet, efficiebatur sanguinei coloris, ut per Ieremiam (cap. xv.) *loquitur*: Emitte populum ipsius & egrediantur: quicunque ad mortem, ad mortem: quicunque ad gladium, ad gladium: quicunque ad famem, ad famen: quicunque ad captivitatem, ad captivitatem. *Si vero ut nix splendebat, agnoscebatur se non peccasse, & tunc festum celebrabant. Quemadmodum propheta ait:* (Numer. I.) Celebra festa tua Juda: redde vota tua. Abstulit Dominus tuas iniquitates. Redemit te e manibus hostium tuorum. Regnabit Dominus in medio tui. Non videbis ulterius mala. *Idcirco etiam tempore Zachariae patris Iohannis, dum ad eum vices spectarent, in Paschate splendidus fuit lapis. Tunc enim coepit hoc anno fungi sacerdotio. Sequente autem alius tunicam talarem sumpsit: quum etiam tardante Zacharia in Sanctis Sanctorum, anxius erat populus, ne forte gemma eos redargueret. Ipso autem egresso, agnoscebant quod magnae gloriae visionem vidisset, & valde exhilarati sunt. Iohannes enim nasciturus erat nuncius Christi. Quapropter etiam lamina aurea gloriosa apparuit.*

DCXXVIII. Integrum hunc locum sic exscribere volui, ut manifestum fieret quam crasse patres saepissime errare soleant, in rebus Judaicis, & in interpretanda S. Scriptura; ut cuilibet constaret quousque ipsis fides adhibenda sit in Religionis negotio. Errat Magnus Epiphanius, cum dicat, *S.* Pontificem *ter in anno*, in *Paschate, Pentecoste*, & *Tabernaculorum festo* ingredi Sanctum Sanctorum, cum nunquam illis diebus illud ingressus fuerit. Ingrediebatur enim S. Sanctorum solo die x. Thisri. Crassissimus error est, quod dicat: S. Pontificem *S. Sanctorum ingredi humerali & Pectorali gemmato*, cum illud nunquam ingressus fuerit, nisi indutus vestibus albis & byssinis. Fabulam narrat, quam ne Judaeus quidem Apellas unquam credet, quando dicit: S. Sacerdotem *ter per annum populo lamina aurea ostendi*: cum quotidie quoties

quoties in Templo ministerio functus esset, lamina aurea ornatus fuerit. Nullam veri habet speciem, quicquid addit de *Adamante, de ejus variis coloribus, & de gloriosa apparitione laminæ aureæ.* Hinc tandem patebit, quid statuendum sit de illius descriptione quam addit de dispositione lapidum, secundum ætates tribuum. *Filii Lea*, inquit, *sunt quatuor. Ruben, Sardius: Simeon, Topazius: Levi, Smaragdus: Iudas, Carbunculus. Filii Bilha, duo. Dan, Saphirus: Nephtali, Iaspis. Filii Zilpa, duo. Gad Ligyrius, Aser, Achates. Filii Lea, duo: Issachar Amethystus; Zabulon, Chrysolithus. Filii Rachelis, duo: Ioseph, Beryllus: Benjamin, Onychium.* Quæ ita disponuntur a Gesnero:

Altera in altero	1 Sardius *Ruben* L.	2 Topazius. *Symeon* L.	3 Smaragdus. *Levi.* L.
	4 Carbunculus. *Iudas* L.	5 Saphirus. *Dan* B.	6 Iaspis *Nephthali* B.
		URIM. THUMMIM.	
Sardonyx in humero.	7 Lyncurius. *Gad* Z.	8 Achates. *Aser.* Z	9 Amethystus *Issachar.* L
	10 Chrysolithus. *Zabulon* L.	11 Beryllus. *Ioseph* R.	12 Onyx *Benjamin,* R.

Sed ego sic disponerem ad mentem Epiphanii, ut aliquo saltem modo convenire videatur cum Judæorum sententia & scriptione.

Sardonyx in humero dextro

Smaragdus *Levi.* 3	Topazius *Symeon.* 2	Sardius. *Ruben.* 1
Iaspis. *Nephthali.* 6	Saphirus. *Dan* 5	Carbunculus *Iuda.* 4
	ADAMAS. URIM & THUMMIM.	
Amethystus *Isaschar.* 9	Achates, *Aser.* 8	Lyncurius. *Gad.* 7
Onyx *Benjamin.* 12	Beryllus *Ioseph.* 11	Chrysolithus *Zabulon.* 10

Sardonyx in humero sinistro.

DCXXIX. Sententiam *Epiphanii* de *Adamante*, Ejusque variis coloribus, splendore & mutatione, ad prædicenda futura per *Vrim & Thummim*, sequutus etiam est Suidas, in voce ἐφὼδ. Docet enim S. Pontificem in medio Pectoralis inter duos Smaragdos gestasse quasi stellam auream lapidem *Adamantem*. Quam lepide autem omnia exponat Suidas, vide sub finem capitis sexti hujus libri, ubi locum istum integrum apposuimus. Fabulas istas non ignorasse *Augustinum*, ipse docet, in Exod. *Quæst.* CXVII. *Fabulantur*, inquit, *quidam lapidem in pectorali fuisse, cujus color, sive ad adversa sive ad prospera, mutaretur, quando Sacerdos intrabat in sancta.*

DCXXX. Josephus idem intelligi velle videtur, non tantum de lapidibus in Pectorali, sed præterea etiam de duobus Sardonychibus in Ephodi humeralibus. *Antiq. Iudaorum lib.* III. *cap.* IX. τῶν γὰρ λίθων οὓς ἐπὶ τῶν ὤμων φέρειν τὸν ἀρχιερέα προεῖπον, (σαρδόνυχες δὲ ἦσαν, καὶ σημαίνειν αὐτῶν τὴν φύσιν ἡγοῦμαι περισσὸν πᾶσιν εἰς γνῶσιν ἀφιγμένον) συνέβαινε λάμπειν, ὁπότε ταῖς ἱερουργίαις ὁ Θεὸς παρείη τὸν ἕτερον τὸν ἐπὶ τῷ δεξιῷ τῶν ὤμων πεπορπημένον, αὐγῆς ἀποπηδώσης, καὶ τοῖς πορρωτάτω φαινομένης, οὐ πρότερον ταύτης ὑπαρχούσης τῷ λίθῳ. *Ex gemmis quas Pontif.*

Pontif. Maximus in humeris gestavit (erant autem Sardonyches, quarum natura nimis nota est, quam ut eam explicem) altera qua in dextro humero erat fulgebat, quoties litatum esset. Tantum fulgorem emittebat, ut procul aspicientibus etiam conspiceretur, qualem antea non emittebat. Et paulo post: Ἐπαύσατο μὲν οὖν, inquit, ὅ τε ἐσσὴν καὶ ὁ σαρδόνυξ τοῦ λάμπειν ἔτεσι διακοσίοις πρότερον ἢ ταύτην ἐμὲ συνθεῖναι τὴν γραφήν, τοῦ Θεοῦ δυσχεράναντος ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν νόμων. *Desiit tam Essen,* (lege Choschen) *quam Sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hæc scriberemus, irato Deo propter transgressionem legum.* Ecce non tantum *Essen* id est XII. lapides in *Choschen* sive in *Pectorali* lucem amiserunt; sed & *Sardonyx in humerali Ephodi.* Sed cùm S. Scriptura nusquam mentionem faciat oraculorum editorum per Sardonychas, nec ab ullo alio auctore probato apud Judæos illud affirmetur, assensum Josepho, hac in re, præbere non possum: ut eum & hic deceptum putem, aut aliquid ipsi esse infarctum credam.

DCXXXI. Plurima tamen pars interpretum, & inter alios maxime Judæi, per *Urim* & *Thummim* nihil aliud intelligunt quam ipsos duodecim lapides pretiosos in Pectorali, cum nominibus duodecim tribuum insculptis, prout a nobis supra describuntur. In hac sententia primus est Josephus, loco modo a nobis citato. ὃ δ' ἐστὶ τούτου θαυμασιώτερον ἐρῶ· διὰ γὰρ τῶν δώδεκα λίθων οὓς κατὰ στέρνον ὁ ἀρχιερεὺς ἐνερραμμένους τῷ ἐσσῆνι φορεῖ, νίκην μέλλουσι πολεμεῖν προεμήνυεν ὁ θεός. τοσαύτη γὰρ ἀπήστραπτεν ἀπ' αὐτῶν αὐγή, μήπω τῆς στρατιᾶς κεκινημένης, ὡς τῷ πλήθει παντὶ γνώριμον εἶναι τὸ παρεῖναι τὸν θεὸν εἰς τὴν ἐπικουρίαν. ὅθεν Ἕλληνες οἱ τὰ ἡμέτερα τιμῶντες ἔθη, διὰ τὸ μηδὲν ἀντιλέγειν δύνασθαι τούτοις, τὸν ἐσσῆνα λόγιον καλοῦσιν. *Sed magis mirandum est quod dicturus sum. Nam per duodecim lapides quos summus Sacerdos in pectore per Choschen gerebat, iis, qui bellum gesturi essent, victoriam prædicere solebat Deus. Tantus scilicet ex iis effulgebat splendor, antequam exercitus moveretur, ut toti populo manifestum fuerit adesse Deum in auxilium. Ut etiam Græci nostra reverentur, nec quisquam illis contradicere posset; ideoque Choschen* λόγιον *vocant.* In eadem sententia sunt doctores utriusque Gemaræ, cum Jerusalemitanæ, tum Babylonicæ, *Massechet Ioma cap.* VII. Sic enim habent Jerusalemitani. *Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat.* Sic & Ba-

& Babylonici? *Quomodo fiebat*? (Responsum per Urim & Thummim) *doctor Iohannes dicit, literæ eminebant. Resch Lakisch dicit cohærebant. Sed ibi non erat litera* Zade. *Respondet doctor Samuel filius Isaaci, ibi scriptum erat* Theth, &c. Eadem vide *Capite* VII. hujus libri, ubi totum textum Talmudicum appofuimus. Fere verbotenus repetuntur in Jalkut. Traduntur etiam in Zohar in Exod. Videtur ibi *Zohar* statuere, in Pectorali fuisse literas JEHOVÆ occultatas, earumque virtute literas lapidibus pretiosis insculptas protuberasse & lucem emisisse, aut etiam obscuratas fuisse, prout Deus fausta vel infausta prædicere volebat. In eadem sententia fuerunt *Maimonides*, *Kele Hammikd. cap.* X. Abarbanel ad *cap.* XXVIII. *Exodi.* Rabbi Azarias in *Meor Enaiim cap.* I. R. Abraham Scheba in *Tzeror Hammor.* Illis adnumerandus etiam videtur Philo Judæus *lib.* II. *de Monarchia*, & alii. Sed & Chrysostomus idem credidit, *Orat.* IV. *contra Iudæos*: Πάλιν ἐπὶ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως, ὅπερ ἐκάλουν Δήλωσιν, ἐγίνετο τις ἔλλαμψις, καὶ τὰ μέλλοντα ἐσήμαινε. *Rursus e lapidibus qui erant in pectore summi Sacerdotis, quod vocabant Declarationem, relucebat fulgor quidam futura significans.* Augustinus *lib.* II. *Quæst. super Exod. cap.* CXVI. fatetur etiam: *intelligi posse Demonstrationem & veritatem literis fuisse impositam super* λόγιον. Ex recentioribus doctoribus non pauci, cum Pontificii, tum Reformati, eadem docuerunt.

DCXXXII. Sane URIM & THUMMIM, ipsas fuisse gemmas in Pectorali facillime & ego crederem, nam de nulla re, in tota descriptione sacri vestitus, fit mentio, quæ *Urim* & *Thummim* dici possit, præter XII. lapides pretiosos in Pectorali. Quicquid enim dicatur de nomine *Tetragrammato*, de *Adamante*, & de *Theraphim*, meræ sunt conjecturæ, fundamentum in verbo Dei non habent. Sed duodecim lapides optime dici possunt *Urim* & *Thummim.* Notum est ex iis quæ supra diximus, אורים significare *ignes* aut *luces.* תמים autem *Perfectiones.* Sed cui rei melius convenirent *luces* & *perfectiones* quam XII. Gemmis in pectorali; Sunt enim lapides illi *lucidissimi*, & quasi ardentes *ignes*, ob summum splendorem. Sunt etiam *perfectissimi*, ob nitorem & pretium. Dici itaque potest, Deum, postquam jussisset ut Pectorali inderentur duodecim gemmæ, hæc verba addidisse ונתת אל חשן משפט את האורים ואת התמים *Et pones in Pectorale judicii lucidissimos, & perfe-*

festissimos sc. lapides: ut ibi Deus declaraverit, lapides istos, de quibus antea jam mentio fuerat facta, debuisse esse *lucidissimos* & omnium *perfectissimos*, prout in Sacris omnia debebant esse מן המובחר *Ex optimo*. Non enim sufficiebat adhibere *Sardium*, *Topazium*, *Smaragdum*, *Carbunculum*, *Saphirum*, *Adamantem*, *Hyacinthum*, *Achatem*, *Amethystum*, *Chrysolithum*, *Sardonychem* & *Iaspidem*; sed debebant adhiberi optimi, *Perfectissimi*, & instar ignium *lucentes*, quibus nullum esset vitium, propter quod a lapidariis peritis minus exoptarentur. Non male igitur doctissimus Rivetus Exod. XXVIII. docet, illa verba continere *ἀνακεφαλαίωσιν sive repetitionem ac inculcationem eorum quæ prius mandata fuerant; ut quod minime prætereundum erat, bis aut ter inculcaretur.* In eadem repetitione, gemmarum *usum indicatum*, *& speciale nomen illis datum fuisse.* Sane non tam absurdum esset, si quis diceret repetita esse ista verba quia res minime negligi debebat: Nam eodem modo repetitur præceptum de annulis & vectibus Arcæ. Exodi XXV. versib. XIV. & XV. At præterquam quod ista verba videantur continere prioris mandata *ἀνακεφαλαίωσιν*, credibile est, ut modo monuimus, ea gemmarum *perfectionem* & *lucem* postulare. Nam quod aliquis ex doctis viris dicat: *Lapides titulis tam augusti* האורים ואת התמים *luminibus & perfectionibus longe impares & minores videri: quod eorum plurimi vel nihil omnino, vel non adeo multum lucis & splendoris projicere soleant, nec de eorum tam eximia perfectione naturali vel artificiali quicquam in lege cautum extare*, id gratis dicitur. Nullus enim fuit lapis, qui non insignem aliquam lucem habuerit. Plurimam partem lucidissimi & splendidissimi erant, ut instar ignis arderent. Mirum est doctissimum virum credere, *nulla lege de eorum perfectione quicquam cautum extare:* cum ipsa cælatura non vulgaris fuerit perfectio artificialis; an non etiam summa arte ejusmodi gemmas politas credere debemus? Sed & generale illud præceptum circa res sacras מן המובחר *de optimo*, intelligi quoque debebat, ubi de his gemmis quæstio erat. Itaque credibile est tantas *perfectionis naturales* & *artificiales* habuisse istos lapides, quales ullæ gemmæ isto tempore, in regionibus illis habuerunt: ideoque puto eos optimo jure *Urim* & *Thummim*, *lucentes* & *perfectos* dictos fuisse.

DCXXXIII. Sed adeo sumuntur promiscue URIM & THUMMIM, & *lapides pretiosi*, ut nihil aliud inde colligere possimus,

ſimus, niſi quod *lapides* ſint ipſiſſima *Vrim* & *Thummim*. Sic Exodi cap. xxxix. ubi totus fere veſtitus Pontificum repetitur, Moſes loquitur de *impletione lapidum* tantummodo, nulla facta mentione τ͂ *Vrim* & *Thummim*, & Levit. cap. viii. loquitur de *Vrim* & *Thummim*, ſed ſilentio præterit *lapides*: quod ideo factum eſt proculdubio, quia *Vrim* & *Thummim* ſunt ipſiſſimi *lapides*, ut perinde ſit Moſi, ſive dicat *Vrim* & *Thummim*, ſive *Lapides pretioſos*. Videtur itaque Moſes Exodi cap. xxviii. verſibus xv. xvi. xvii. uſque ad xxii. in genere tantum voluiſſe deſcribere longitudinem, latitudinem, & materiam Pectoralis, cum generibus lapidum qui adhiberi deberent, & ordinem indicare, quo debeant poni, cum inſcriptis nominibus tribuum. Sed poſtea ſtatim, ampliorem & accuratiorem deſcriptionem addi de annulis, catenis aureis, & vittis hyacinthinis, quibus Pectorale Ephodo alligari deberet; ideoque iterum inculcare ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים: *Et indes Pectorali Judicii* τὰ URIM & THUMMIM *illa; lapides* ſcilicet illos de quibus jam antea locutus ſum, eodem ordine, iiſdemque nominibus inſcriptis, prout dictum eſt. Et quamvis lapidum meminerit Moſes ab initio, nihilominus totum *Pectorale* debebat eſſe paratum, & materia debebat detexi, & pannus duplicari catenæ annuliqui adnecti vittæque adaptari antequam lapides fundis indi potuerint; immo prius debebant ipſi lapides expoliri, nomina tribuum eis inſculpi, & tandem Pectorali addi. Non mirum itaque, ultimo fieri mentionem de lapidibus illis, ſub nominibus τ͂ *Vrim* & *Thummim*, Exiſtimat præterea doctiſſimus Azarius in *Meor Enaim cap.* L. repetitionem illam: *Et indes Pectorali Vrim* & *Thummim* factam eſſe propter id quod ſequitur: והיו על לב אהרן *Et erunt ſuper cor Aharonis:* quaſi dixiſſet; Lapides illos *lucentes* & *perfectos* pones in Pectorali, ut ſint ſuper cor Aharonis. Revera cum omnia inſtrumenta & vaſa ſacra, quæ in cultu Levitico adhibebantur, ſecundum mandatum Dei, debuerint ſignificare Chriſtum, illiuſque perfectiones & gratias electis ſuis collatas, quis non videt gemmas in Pectorali id præſtitiſſe? picturæ enim erant ſummæ illius, cum doctrinæ, tum perfectionis, verique oraculi Dei mundo exhibiti, immo omnis lucis doctrinæ & perfectionis, quam electis ſuis confert. An *imagunculæ* eadem tam clare ſignificare poterant? ut ut ſit, antiquiſſimos & doctiſſimos Hebræorum docto-

doctores in illa fuisse, sententia scil. ipsos *lapides* esse *Vrim* & *Thummim*, satis manifesto patet, ex eo quod crediderint, responsa per *Vrim* non aliter data fuisse quam per emissam lucem *lapidum*, ut docent Josephus, & Gemarici utriusque Gemaræ: de quibus jam mentionem fecimus supra, & de quibus adhuc aliquid dicendum erit, ubi de modo respondendi per *Vrim* & *Thummim* acturi erimus, quod mox fiet, postquam responsum erit argumentis, quibus nonnulli probari putant, *Vrim* & *Thummim* plane aliquid a gemmis fuisse diversum.

DCXXXIV. Hoc autem conantur probare eodem argumento, quo nos contrarium adstrui putamus. Nam ex ipsissimis hisce verbis: ונתת אל־ חשן *Et pones in Pectorale judicii Vrim & Thummim*; illi conantur demonstrare *Vrim* & *Thmmim* plane aliud quid esse, sc. aut nomen *Tetragrammatum*, aut *Theraphim*, id est certas quasdam imagunculas: inutilem enim & vanam repetitionem putant continere verba illa de *Vrim* & *Thummim*, nisi aliquid diversum significent a *lapidibus pretiosis*. Quasi inutilis esset repetitio, quoties rebus nomina imponuntur & quoties earum natura & usus clarius explicatur, tandem ubi earundem usus serio inculcatur, & neglectus prohibetur, quæ omnia verbis istis ultimis contineri, jam documus.

DCXXXV. Non est etiam quod viri docti, inter quos & ipsum Hottingerum miror, literato orbi persuadere conentur, *Vrim* & *Thummim* nullum alium auctorem agnovisse, quam ipsum Deum; ita ut nullus artifex inter homines in iis conficiendis adhibitus fuerit: ideo scilicet quod Deus nec Mosi nec ulli alii mortalium mandaverit, ut ea conficeret, quemadmodum id factum est in reliqua suppellectili sacra. At eo ipso quod Deus omnia vasa sacra, & totum vestitum Pontificum fieri voluerit manibus hominum, τὰ URIM & THUMMIM etiam homines parasse & Pectorali indidisse, ego credendum puto, donec contrarium rationibus, quæ nullum dubium post se relinquunt, probatum fuerit. Facta autem esse *Vrim* & *Thummim*, non ab ipso Deo, sed ad artificibus peritis, mecum credent, quicunque credunt ea esse ipsos lapides pretiosos. Si expressis verbis dictum esset, Deum fecisse τὰ *Vrim* & *Thummim*, quemadmodum dictum est Exodi cap. XXXIV. Deum parasse *Tabulas legis*, & sua manu præcepta exarasse, tunc vel minimam dubitationem peccatum dixerim,

xerim, sed cum hoc de *Vrim* & *Thummim* non sit dictum, hominum artificio ea facta esse facilius crederem, quam ab ipso Deo parata, & Mosi quasi e cœlo tradita. Nec opus erat, ut mentio fieret de auctore τ *Vrim* & *Thummim*, cum supra jam dictum fuerit, versu XVII. &c. quomodo *lapides pretiosi* confici & pectorali adaptari debeant; ideoque non graviter peccat, nec adeo culpandus est Smaritanus, quod ועשית את האורים ponat *Et facies Vrim* ut a quibusdam carpitur, pro verbis his quæ reperiuntur, in Textu Hebræo: ונתת אל חשן משפט *Et pones in Pectorali judicii.*

DCXXXVI. Usus URIM & THUMMIM, quemadmodum jam diximus, erat, voluntatem & judicia Dei per ea manifestare in rebus arduis, pro Rege, aut tota Republica. Sed quæritur, quomodo per τὰ *Vrim* & *Thummim* responsa data fuerint? circa quam rem auctores iterum non parum dissentiunt. Antiquissimi ex Judæorum doctoribus credebant, Deum ad interrogata respondisse per aliquem fulgorem, aut lucem, quam emittebant lapides pretiosi: atque ita quidem, ut literæ illæ lucentes eminerent, & supra reliquas ascenderent in altum, cum illæ antea per sculpturam fuerint profundæ. Hoc enim intelligunt per verbum בלט *Belat*, quod proprie *eminere* significat: sunt enim בלט *Belat* & שקע *Schekah* opposita, quorum prius *eminere*, *in altum extolli*, posterius autem *deprimi*, & in profundo latere, significat. *Massechet Gittim* Cap. II. לא היה כתבו שוקע אלא בולט כרינרי זהב *Scriptura ejus non fuit profunda, sed prominens, ut in denariis aureis.* Sic & mammæ mulieris dicuntur בולטות *Boletoth prominentes.* Codice *Joma* cap. v. Hinc & apud Belgas dicitur **een bult** *gibbus*, **gebult** *gibbosus*, **bulten** & **uytbulten**/ *protuberare*, *prominere.*

DCXXXVII. Tradunt itaque Doctores Hebræorum, in nominibus XII. tribuum contentas fuisse omnes literas totius Alphabeti, præter ח׳ ט׳ צ׳ ק׳ sed ut hæ etiam adessent, atque sic ut omnia vocabula per istas literas in Pectorali exprimi, responsaque ad quælibet interrogata, dari possint, præter nomina XII. tribuum adscripta etiam fuisse nomina *Abraham*, *Isaac*, *Jacob* & *Schibte Jischrael*, aut secundum alios, *Schibte Ieschurum*, aut etiam *Schibte Iah*, in quibus literæ illæ, deficientes, reperiebantur. Sed videantur illa quæ adnotavimus supra, capite VII. ubi de Pectorali egimus. Docent igitur, literas illas, quæ responsa componere debebant, supra reliquas protuberasse & insignem splendorem emisisse,

fiſſe: atque ſic ex iiſdem literis S. Pontificem *Reſponſa* legiſſe. Hanc fuiſse ſententiam *Gemara Babylonica*, & *Jeruſalemitana*, Jalkut ex libro Siphre, Rabboth, Baal Hatturim, Maimonidæ, aliorumque, jam oſtendimus cap. VII. hujus libri, parag. CCCCLXVI. & ſequentibus, quo etiam Lectorem remitto, ne eadem hic repeterentur. Ut autem hæc exemplo aliquo clariora fierent, notandum eſt: Sacerdotem Summum rogaſse (Judic. cap. II.) מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו: *Quis aſcendet pro nobis contra Cananæum ad bellum?* Ad hanc interrogationem reſpondet Deus יהודה יעלה *Jehuda aſcendet.* Hæc Reſponſio fit per literas in Pectorali; ita ut primo integrum nomen *Jehuda*, id eſt omnes literæ ſimul quæ hoc nomen componunt; Tandem & quæ primo lapidi ſecundi ordinis, lapidi ſcilicet נפך *Nophech* ſive carbunculo, inſculptæ erant, lucem effunderent & prominerent ſimul ſupra reliquas omnes. Hoc autem intuitus Sacerdos certus erat *Jehudam* debere aſcendere. Deinde prominebat, & effulſit litera י *jod* ex לוי. *Ajin* ע ex שמעון *Simeon*. *Lamed* ל iterum ex לוי *Levi*, *He* ה ex אברהם *Abraham*, vel ex nomine יהודה *Jehuda*. Atque ſic habebat יעלה *aſcendet*. Idem de reliquis vocibus judicandum eſt.

DCXXXVIII. Sed ne quis dicat literas illas varie potuiſſe legi, adeoque varium ſenſum potuiſſe recipere; (nam quis dicet utrum י an ל an ע an non potius ה primum ſit legendum, quæ litera in medio quæ in fine, uno verbo quo ordine diſponendæ? ut aliquod vocabulum ex iis componeretur) reſpondent quidam, ideo iſtos lapides *Thummim perfectos* dictos eſſe, quia ſignum erant Spiritus Sancti; qui Summo Pontifici præſens erat, omnia perficiebat, veramque lectionem docebat. Hunc volunt fuiſſe gradum aliquem Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, ſuperiorem autem filia vocis, quæ audiri ſolebat ſub Templo ſecundo, ceſſantibus prophetiis, & *Urim* & *Thummim*. Hæc omnia ſatis fuſe tractantur apud Maimonidam, Rabbi Bechai, *Rambam*, id eſt Rabbi Moſen, filium Nachmani. Abarbanel iſtam difficultatem alio modo ſolvit, cujus ſententiæ & ego ſubſcriberem libenter, ſi mihi prius ſatis clare demonſtraſſet reſponſa per *Urim* & *Thummim* fieri ejuſmodi luce & prominentia literarum. Vult igitur literas illas, quæ ex variis nominibus lucebant, ut vocem aliquam componerent, non ſimul

mul & ſemel protuberaſſe & lucem effudiſſe, ſed ordine quo debebant componi & legi. Ex. gratia: in voce יעלה *aſcendet*, primo effulſit י ſecundo ע, tertio ל & tandem quarto ה ita ut Sacerdos ex hoc ordine facillime potuerit, immo neceſſario debuerit legere יעלה *aſcendet*, & non aliter. Legit igitur ex literis illis hanc reſponſionem יהודה יעלה *Jehuda aſcendet*. Sed hæc a Judæis dicuntur ſola auctoritate quorundum Talmudicorum, abſque ullo probato teſtimonio: ideo apud Chriſtianos, nullam fidem reperiunt; immo ne ipſi quidem Judæi omnes iſtam ſententiam ſuo calculo approbarunt.

DCXXXIX. Sunt igitur alii, qui docent vocem auditam eſſe, qua reſponderetur ad propoſitam interrogationem. Sic enim habent Gemarici Jeruſalemitani *Maſſechet Joma cap.* VII. אית תניי תני הכתוב בולט מאן ראמר הקול היה שומע ניחא רכתיב וישמע את הקול : *Sunt Doctores qui tradunt, ſcripturam protuberaſſe. Eſt qui dicit vocem eſſe auditam. ut ſcriptum eſt.* (Numer. VII. LXXXIX.) *Et audita eſt vox.* In eadem ſententia eſt etiam doctiſſimus *Spencerus* in ſuo opere de *Urim & Thummim cap.* IV. Et hanc ſententiam conatur probare ex Joſepho *Antiquit. lib.* VI. *cap.* VII. ubi dicit πυνθανομένοις ἡμῖν φωνὴν ου δίδωσιν ὁ Θεός. *Interrogantibus nobis vocem non edidit Deus.* Deinde addit: *& nihil ſciſcitantes celare loquens.* Idem quoque probari poſſe putat ex cap. X. Zachariæ, his verbis: *Theraphim loquuta ſunt vanitatem.* Sed tribus verbis Spencero reſponderi poteſt: nec Joſephum nec Zachariam intelligere per *vocem* & *loquelam* verum ſermonem, aut vocem proprie dictam, ſed tantum reſponſa, quocunque modo ea fieri ſolerent. Et ſane ſupra jam audivimus ex ipſo Joſepho, eum lucem & ſplendorem gemmis in Pectorali, & in humeralibus Ephodi attribuiſſe: per quem Deus futura prædixerit. Quis non videt ex iis quæ jam diximus, Deum etiam reſpondiſſe per voces, ſi modo verum eſt, cum per literas ſplendentes & protuberantes reſpondiſſe: *Jehuda aſcendet* &c. an hæc non ſunt voces; Niſi dicas non eſſe vocem altam, & corpore prolatam. Quantum ad Prophetam Zachariam; cum de idolis loqui certum eſt, non de *Urim & Thummim.* Sed & hoc notari debet, doctiſſimum Spencerum a Judæis multum differre: nam cum hi docuerint, Deum ipſum voce loquutum fuiſſe, ille imagunculas, quas *Teraphim* vocat, voces edidiſſe, aut Deum aut potius Angelos per ipſas-

ipſas imagunculas, tacita etiam, & ſubmiſſa voce, Deum vel Angelum per imagunculas iſtas loquutum fuiſſe, exiſtimat: prout & Jobus dicitur accepiſſe קול דממה *vocem ſilentii*, cap. IV. XVI. Et Elias qui קול דממה דקה *voce quieta & lena* præſentiam Dei cognovit I Reg. XIX. XII. Unde & *Pectorale* חשן dici putat a חשה *ſilere* Sed cum hæc omnia abſque ratione dicantur, & nudis conjecturis tantum nitantur, nec Talmudicorum, nec reliquorum ſententiam de ejuſmodi voce, probare poſſum. Sed & pauci reperiuntur qui ſententiam illam amplexuri erunt, cum tam graviter redoleat turpem idololatriam, puriori eccleſiæ Judaicæ deteſtandam.

DCXL. Ut tamen & noſtram ſententiam tandem exponamus; ipſas gemmas putamus in Pectorali dictas eſſe a Moſe *Urim* & *Thummim*, ſed revelationem neutiquam factam eſſe per lucem inſolitam, per atrorem & lapidum tenebras, aut vario colore, nec per fulgorem & protuberationem literarum; ſed lapides illos nihil aliud fuiſſe quam Symbolum præſentiæ Dei, ſignum lucis & perfectionis propheticæ. Ita enim Deo placuerat, Summo Pontifici nullam revelationem largiri, nec ullam reſponſionem ad interrogata dare, niſi Ephodo & Pectorali cum ſuis gemmis rite ornato: quemadmodum omnia Sacrificia & oblationes Deo ingratæ erant, niſi omnibus veſtibus Sacerdotes veſtiti eſſent. Non eſt itaque opus operoſo myſterio nominis Tetragrammati, nec miraculoſa protuberatione & luce lapidum; nec prodigioſa loquela idololatricarum imagunculatum, ſive vocibus ☤ *Theraphim*, cum interno verbo & revelatione Dei hæc omnia confici potuerint, eodem modo, quo & Patres, & Prophetæ ſuas habebant revelationes & Prophetias. Si autem quæras, quomodo igitur illa revelatio & reſponſum datum ſit Summo Pontifici? Rogabo & ego: quomodo revelatio facta ſit Patribus & Prophetis, cum non ſemper viva voce facta fuerit? Sane quo modo Prophetæ & Patres certi erant ſuarum revelationum, ut eas, pro divinis agnoſcerent, eodem etiam modo certus factus erat Summus Pontifex, Deum ſibi talia revelaſſe. Si vel maxime vox aliqua audita fuiſſet, nihilominus abſque aliqua perſuaſione intrinſeca, ſacerdos non potuiſſet certo ſcire, utrum illa vox edita eſſet artificio aliquo hominum, angelorum bonorum aut malorum, an vero a Deo eſſet prolata: ut quocunque modo ſumatur,

tur, certo certius sit, semper opus habuisse summum Pontificem quadam revelatione, & intrinseca persuasione a Deo immissa, quam hodie ignoramus, non minus quam revelatiónem omnem & visionem propheticam, somnia & vivas voces.

Qui hæc leget mirabitur proculdubio, si incidat in Clarissimi Vitringæ Disputationem Tertiam De Cessatione Oraculorum Divinorum. §. x. *Ibi mihi, nescio qua ratione, attribuit sententiam Judæorum, aliorumque Doctorum,* qui docent, responsa a Pontifice percepta esse ex fulgore Gemmarum & combinatione fulgentium, aut protuberantiam literarum Pectoralis, vel ex Inspiratione tacita, vel ex utraque simul. *Ex iis quæ a me dicta sunt, manifesto patet mihi* Gemmarum fulgorem & literarum protuberantiam, *minime placere: doceo enim interno verbo & Revelatione Dei, hæc omnia confici potuisse, nec esse credibile id aliter fuisse factum. Legat modo, qui volet, quæ dixi hoc ipso Capite paragr.* XXVII. *hujus Editionis paragr.* DCXLIII. *At mea sententia viro clarissimo displicet. Tamen non adnumerari debuissem iis, qui* fulgorem Gemmarum ac literarum ponunt protuberantiam, *cum ea rejecerim. Ignoscat si in ejus sententiam descendere hactenus non potui, ut credam* Revelationem factam fuisse alta voce. *Mihi de* alta voce *nihil constat, quidquid Clarissimus Vitringa aliique dicant. De* interno autem verbo & revelatione divina *persuasissimus sum, cum Pontifex Max. etiamsi vocem audivisset, interna tamen Revelatione opus habuisset, ut certus esset, Deum sibi loquutum fuisse, quale verbum internum omnes habuisse Prophetas non dubito, ut persuasi essent, nullam subesse fraudem atque artificium. Sed quilibet suo fruatur ingenio atque conjecturis, modo mihi nihil injuste imputetur.*

DCXLI. Nec tamen inde sequitur, nullam fuisse differentiam inter URIM & THUMMIM, reliquasque prophetias & revelationes: cum sane multum a se differrent. Deus enim Patribus & Prophetis non semper revelationis indulsit, nec ad omnia interrogata respondit: quemadmodum etiam non jusserat, ut se in omnibus difficultatibus consulerent; sed voluntatem suam eis exposuit pro mero suo beneplacito, quoties divinæ suæ sapientiæ ita visum fuit bono Ecclesiæ. Nec ullum illis dederat symbolum & signum visibile suæ præsentiæ, & revelationes. At Summo Pontifici mandavit ut in certis quibusdam casibus, Deum suum de jure & justitia, rebusque arduis, quæ bonum Ecclesiæ & Reipublicæ spectabant,

ctabant, adiret & consuleret, cum hac promissione: se semper Spiritu suo fore præsentem, & ad interrogata responsurum, quod etiam fecit; nisi quod eorum peccata id non nunquam impedierint. Addidit præterea S. Pontifici signum istud & symbolum extrinsecum atque visibile, quo ornatus esse debebat interrogaturus, scilicet *Urim* & *Thummim*. Non exilis igitur differentia fuit inter hanc revelationem, & reliquas, quæ Patribus, & Prophetis, cum ordinariis tum extraordinariis factæ sunt. Multis fortassis hæc sententia non arridebit, quod mysterio careat. Nam adeo homines assueti sunt mysteriis fingendis & credendis; ut quicquid operoso aliquo mysterio non est involutum, proni rejiciant, tanquam a veritate alienum.

DCXLII. Nihilominus Doctissimos & Antiquissimos Judæos in eadem fuisse sententia nobiscum, ex eorum scriptis satis liquido constat: cum oracula & ad propositas quæstiones responsa *Spiritui Sancto* magis quam Pectorali, vel ipsi etiam Summo Pontifici adscribere soleant. Massechet *Ioma cap.* VII. hæc habent Gemarici: כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק והלחה לו אביתר ולא עלתה לו שנ׳ ויעל אביתר הכהן עד תום כל העם וגו׳: *Omnis Sacerdos, qui non loquitur per Spiritum Sanctum, & super quem Deus non habitat sua præsentia, censetur ineptus ad interrogationes; Nam ecce interrogavit Zadok, & responsum ei est: Abjathar etiam interrogavit, sed ei non est responsum, prout dicitur;* (II Sam. XV. XXIV.) *Et ascendit Abjathar, Sacerdos, donec finiret totus populus*, &c. Eadem leges in *Seder Olam, cap.* XIV. Codice *Bava Bathra cap.* VIII. idem traditur, ubi describuntur distributiones Terræ Sanctæ XII. tribubus per sortem & *Urim & Thummim*: nunquam enim per *Urim* & *Thummim* Summus Pontifex dicitur interrogasse nisi per Spiritum Sanctum, sive attendendo ad Sp. Sanctum. לא נתחלקה אלא באורים ותומים שנ׳ על פי הגורל כיצד אלעזר מלובש באורים ותמים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון בקלפי של תחומין בידו תחום עכו וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה תחום גינוסר עולה: *Non divisa fuit terra nisi per* Urim & Thummim, *ut dicitur* (*Numer.* XXVI.) per sortem, *Quomodo id fiebat? Eleazer induebat Urim & Thummim, & Iosua cum toto Israele stabat coram eo, cum urna tribuum, & urna limitum. Tunc attendit*

(Pon-

(Pontifex Max.) *ad Spiritum Sanctum, & dixit Zabulon ascendet, & terminus Acho ascendet cum eo, conturbata urna tribuum extrahitur manu ejus terminus Acho. Iterum attendit ad* Spiritum Sanctum, *& dicit: Nephtali ascendet, & terminus Ginosar ascendet.* Ex hoc loco manifestissime patet Summum Pontificem responsa magis exspectasse a Spiritus Sancti virtute, & revelatione ; quam ab ulla alia causa: Idem docetur in Tanchuma & alibi. Ideo & Rabbi Bechai ad Deuter. XXXIII. VIII. dicit; Sacerdotem, qui Vestitus erat *Urim* & *Thummim*, simul etiam indutum esse Spiritu Sancto. Et Kimchius Judic. XX. היו משיבות הצורך עם סיוע רוח הקדש שהיה בכהן ששאלין בו: *Edebant responsum necessarium auxilio Spiritus Sancti, qui fuit in Sacerdote, per quem interrogabant.* Sic & Rabi Levi ben Gerson, Abarbanel, Ramban, id est R. Moses filius Nachmani & alii docent *Urim* & *Thummim* fuisse gradum Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, superiorem filia vocis.

DCXLIII. Tradunt & alii, Spiritum Sanctum loquutum fuisse per *Urim* & *Thummim* stante Tabernaculo; per *Prophetas* sub Templo primo, & per *filiam vocis*, id est per *vocem* cœlestem (qualis fortassis fuit illa vox quæ de cœlo audita est: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. cap. III. vers. XVI.) sub Templo secundo. Maimonides *Kele Hammikd. cap.* x. etiam Summum Pontificem responsa dedisse per Spiritum Sanctum, quamvis credat lapides protuberasse simul & lucem edidisse. כיצד שואלין עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחריו פניו לאחורי הכהן ואומר השואל אעלה ולא אעלה ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמי שמתפלל בינו לבין עצמו ומיד רוח הקדש לובש את הכהן ומביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא תעלה באותיות שבולטות מן החשן כנגד פניו:

Quomodo interrogant? Sacerdos stat facie versus Arcam, & interrogans a tergo, facie versus Sacerdotem. Tunc dicit interrogans, Ascendam? *aut* non ascendam? *Non interrogat alta voce, nec per nudam cogitationem in corde suo, sed voce submissa, quasi apud se oraret; atque sic confestim* Spiritu Sancto *induitur Sacerdos, & respicit in Pectorale & videt in eo per visionem propheticam*, ascende *aut* non ascende, *in literis quæ prominent ex Pectorali e regione faciei ejus.* Ecce magis est *visio prophetica*, illa revelatio, quam nuda literarum prominentia & splendor. Ridiculum esset si quis diceret Spiritum S. nihil aliud significare, quam artem literas lucentes componendi & legendi. Hoc suave quorundam Judæo-

Judæorum delirium est. Non male igitur Cornelius a Lapide in Exodum cap. XXVIII. *Urim non oraculum, sed index erat oraculi & cum Scriptura dicit Deum per Vrim consultum esse aut respondisse, id metonymice explicandum est; ut significetur Deum respondisse per Sacerdotem, Rationali, in quo erat Vrim, indutum.* In eadem sententia erat Doctissimus Rivetus in Exod. XXVIII. & alii, cum inter Reformatos tum inter Pontificios. Sane hanc opinionem nos ut maxime probabilem, Scripturæ Sacræ convenientissimam, & Deo dignissimam, tenebimus, donec alius manifestis rationibus nos inde dimoveat.

DCXLIV. Interrogatio per *Vrim* & *Thummim* fiebat non ubique locorum, sed in solo Templo, ubi Sacerdotes vestimenta Sacra gestandi jus habebant: de quo nos suo loco plura dicemus. Nec in omnibus locis Templi: Non enim interrogabat Summus Pontifex in Atrio coram toto populo, juxta magnum Altare holocaustorum, nec etiam in Sancto Sanctorum, sed in loco Sancto tantum: ita tamen ut faciem verteret versus Arcam quæ erat in S. Sanctorum. Hoc videtur docere Moses Exodi cap. XXVIII. versu XXX. ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד : *Et appones Pectorali judicii Vrim & Thummim, & erunt super cor Aharonis, quum ingredietur coram Domino Et portabit Aron judicium filiorum Israelis super cor suum, coram Domino jugiter.* Verum quidem est, hunc locum docere: Sacerdotem Summum gestasse *Vrim* & *Thummim* in solo templo, & non alibi; sed in qua parte templi non satis clare exprimitur. Certum etiam est, eum Pectorale cum reliquis omnibus vestibus aureis gestasse, & in Atrio & in loco Sancto, quotidie; non autem in S. Sanctorum, cum locum istum non fuerit ingressus nisi semel in anno, scilicet X. mensis Tisri, magno die expiationis, quo die omnia vestimenta aurea, ideoque Pectorale deponere debebat, ut se albis vestibus vestiret, ut docetur Levit. XVI. Deinde Moses in isto loco non dicit expressis verbis S. Pontificem intrare coram Deo, ut consuleret Deum per *Vrim* & *Thummim*, sed de munere Sacerdotali quotidiano verba illa intelligi possunt. Nihilominus a quibusdam de oraculis intelliguntur. Volunt enim Judæi S. Pontificem interrogasse coram Arca Dei, id est facie versa versus Arcam, atque id in loco Sancto. כיצד שואלין השואל פניו כלפי נשאל

והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר ארדוף אחרי הגדוד הזה והנשאל אומר כה
אומר ה' עלה והצליח : *Quomodo interrogant? Is qui interrogat* (Rex aut alius quis) *faciem vertit versus eum qui interrogatur.* (Sacerdotem) *Et is qui interrogatur faciem vertit versus præsentiam Dei.* (Arcam) *Interrogans dicit: an persequar has turmas? & is qui interrogatur respondet: Sic dixit Dominus, ascende prosperabis.* Eadem fere iisdem verbis tradit Maimonides *Hil. Kele Hammikd. cap.* x. quem locum modo allegavimus, paragrapho præcedenti. In *Ialkut* eadem quoque leguntur.

DCXLV. Vehementer ergo deceptus est Epiphanius in *libello de duodecim lapidibus*, quem locum supra parabrapho DCXXVIII. allegavimus, ubi expressis verbis docet, Summum Pontificem ingressum fuisse *εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων in S. Sanctorum*, cum *Adamante*, quem putat fuisse *Urim & Thummim*; unde patet: eum credidisse interrogationem factam fuisse in ipso adyto, sive Sancto Sanctorum. In eodem errore versantur multi alii viri doctrina graves, & antiquitate venerandi, quemadmodum suo loco docebimus, ubi de vestium Sacrarum usu disserendum erit. Sed hic silentio præterire non possum, doctissimum Buxtorfium ipsum, in Judæorum sapientia versatissimum, eoque nomine de Republica literaria optime meritum, etiam hic dormitasse, cum dixerit, in Sancto Sanctorum Pontificem Summum interrogasse per *Urim & Thummim*. Vide ejus Historiam de *Urim & Thummim*, *cap.* III. *Quod*, inquit, *Sacerdotis Summi tantum hoc munus fuerit, patet ex supra dictis locis Scripturæ, ubi ejus tantum fit mentio, tum etiam ex praxi observata; tum insuper ex hac ratione, quod solus Sacerdos Summus Sanctum Sanctorum ingredi, & coram arca ministrare, & cultum Sacrum peragere potuerit.* Eadem corda aberravit capite I. ubi versum xxx. capitis XXVIII. Exod. allegat, atque locum, in quem ingressus est Summus Pontifex, cum *Urim & Thummim* intelligi vult de sancto sanctorum. Fatemur sane solum Sacerdotem Magnum *Sanctum Sanctorum* ingredi potuisse, sed deceptus est doctissimus vir, quod putaverit eum cum *Urim & Thummim*, locum istum ingressum esse. Vir eruditus lapsus videtur, eo quod dicatur consuluisse coràm Arca, facie eo versa; quasi opus fuisset ut adyta intraret. Hoc enim stando in loco Sancto fieri poterat, facie versa ad Arcam.

DCXLVI. Ex omnibus quæ jam a nobis dicta sunt, satis manife-

nifesto constare puto, solos Pontifices, & quidem Summum, oracula interrogasse per *Urim* & *Thummim*. Nam is solus sacro vestitu ornatus erat & præter eum nullus alius, ut si forte יו id est ex vulgo aliquis eo uti voluisset, magnum piaculum commisisset, ut alibi docuimus. Sane quotquot extant exempla consulti oraculi per *Urim* & *Thummim*, illa omnia nos docent oracula semper consulta fuisse per Summum Pontificem, ut videre est Num. xxvii. xxi. ubi legimus *Iosuam stetisse coram Eleazare Sacerdote*, & I. Sam. xxx. vii. ubi ipse David consuluit per Abjatharem S. Pontif. Sic & alibi. Errant itaque, mea sententia ii, qui contendunt reliquos Sacerdotes, præsertim Reges idem jus habuisse, quod habuit Summus Pontifex.

DCXLVII. Doctissimus quidem Spencerus utrumque probare conatur, in suo opere de *Urim & Thummim cap.* vi. *sect.* ii. Apud totam Pontificum turbam jus fuisse oraculum nonnunquam consulendi; quod probari putat Numer. xxxi. vi. ubi legimus Phineazum, patre nondum defuncto, ad bellum contra Midianitas prodiisse in manu gestantem כלי הקדש *vasa sancta*, quod de *Ephode* & *Pectorali*, adeoque de *Urim* & *Thummim* vult intelligi; eo magis hoc sensu accipi existimat; quod Jonathan id explicet de *Urim & Thummim, ad interrogandum per ea.* Deinde quod & Micha Judic. xvii. v. *Theraphim* habuerit & consuluerit. Tandem quod R. Levi Ben Gerson I. Sam. xxviii. vers. vi. hanc dederit rationem, cur Deus Saulo per *Urim* non responderit: *quia non fuit ibi Sacerdos aliquis Spiritus S. capax, qui interrogaret per Urim: eo quod Saul internecioni dedisset urbem Nobem, in qua fuerunt Sacerdotes præstantissimi; & quicunque erepti fuerunt, essent cum Davide.* Sed hæc argumenta facili negotio refelli possunt. Quantum igitur ad primum. Verum quidem est, Jarchium per כלי הקדש *vasa Sancta*, intelligere *Urim & coronam auream.* Nec etiam negari potest totam sacram supellectilem, immo ipsa etiam Sacra vestimenta, nonnunquam ita vocari; inde tamen non sequitur in hoc loco ita accipiendum esse. Mitto jam fabulas ad quas eodem loci recurrit Jarchius: Bileamum Regesque Madianitarum aufugisse & cecidisse cum Magis, quum coronam auream, cui nomen יהוה inscriptum erat, viderent, quæ ex *Rabboth Bemidbar*, aliisque illius furfuris commentariis hausit. Certum est, istum locum ab omnibus Judæis ita non exponi: cum Aben

Ezra ארון מארון *Aream* potius intelligi voluerit per *vasa* ista *Sacra*: in qua sententia cum multis Christianis ipse etiam Calvinus reperitur. Sane non hac sola vice *Arca* in Bellum deducta esset, quod 1. Samuel. cap. IV. & Josuæ cap. VI. & alibi constat. Sed quid opus est illud de Arca, aut etiam de *Urim* exponi, cum ipse textus exprimat qualia vasa tulerit? talia scilicet quæ in manu gestare solebant, nempe τὰ חצצרות *tubas*, quibus maxime in bello uti solebant, sed præsertim in sacris, & casu aliquo extraordinario, ut in obsidione urbis Jericho factum est. Nollem tamen contradicere iis, qui Arcam quoque intelligi volunt. Tolerabilior eorum saltem est opinio, qui id statuunt. De *Micha* supra verba fecimus, ubi satis constat, illius exemplum hic plane esse ἄτοπον. Sane si R. Levi *Ben Gerson* vel maxime dixisset, omnes Sacerdotes habuisse jus illud Pectorale induendi & oraculum consulendi, nulla tamen necessitas nos cogeret, ut hoc crederemus. At hoc non dixit. Adfert tantum rationem cur nullus ibi fuerit Sacerdos Spiritus S. capax: scilicet propter horrendam lanienam, qua in Sacerdotes grassatus fuerat Saulus, in urbe Nobiensi. Quis unquam inde exterebrasset hunc sensum: omnes aut saltem plurimos Sacerdotes minores, *Urim* vestitos fuisse, & oraculum consuluisse? Proculdubio doctissimus Judæus respexit ad Summum Sacerdotem; quasi dixisset nullum fuisse Summum Pontificem apud Saulem Spiritu Sancto donatum. Sed utrum ipse Rabbi Gersonius veram rationem dederit, jam non anquiro. Saltem mihi non videtur. Quid quid alii dicant, Reliquos Sacerdotes, præter Summum Pontificem, unquam oracula rogasse per *Urim* & *Thummim*, hisce rationibus, nec ullis aliis hactenus mihi cognitis, unquam inducar ut credam.

DCXLVIII. Idem plane de Regibus & Israelitarum Principibus judico. Reges jus habuisse Ephod & *Urim* vestiendi, & per ea Summum Numen interrogandi, docet doctissimus Cunæus *de Repub. Hebr. lib.* I. *cap.* XIV. Et quidem suæ opinioni firmandæ adfert verba quæ exstant 1 Sam. XXX. vers. VII. ויגש אביתר את האפוד אל דוד: quæ vult ita verti; *Et induit Abjathar Ephodo Davidem*. Adeoque Davidem per Urim Deum consuluisse contendit. Huic argumento alia addidit Doctissimus Spencerus loco modo a nobis allegato. Primo *Saulem* scilicet Dei URIM in persona propria consuluisse. 1 Sam. XXVIII. VI. Deinde

inde Reges etiam Ethnicorum, etsi alias per Sacerdotes oraculum adirent, nonnunquam tamen Deos consuluisse; quemadmodum Regem Babylonis consilium a *Theraphim* de regni dubiis quæsivisse legimus, Ezech. XXI. XXI. Simili privilegio & Regem Israelis gavisum fuisse, conjicit. Sed fallitur doctissimus Cunæus: Nam si vel maxime verba illa male reddita essent ab interpretibus, verum tamen sensum eos assequutos fuisse dubitandum non est. Sed ab ipso doctissimo viro pejus esse reddita, non vereor dicere. Non enim significant Abjatharem Ephodo induisse Davidem; sed tantum Abjatharem ad Davidem attulisse Ephodum cum *Urim*, ut numen consuleret. Verba illa Davidis הגישה נא לי האפור non significant: *applica quæso mihi Ephodum*: Sed *affer mihi Ephodum*; sive adfer *pro me*, *mea causa*. Deinceps quando addit: ויגש אביתר את האפור אל דוד id a doctissimo viro male vertitur: *& induit Abjathar Davidi Ephodum*: cum verti debeat: *Et attulit Abjathar Davidi* (id est, Davidis causa) *Ephodum*: ut scilicet oraculum ipse pro Davide consuleret. Quid opus itaque ut dicamus, ipsum Davidem amicuisse Ephodum, & oraculum consuluisse? Nunquam legi verbum נגש vel in hiphil הגיש significare *vestire*, quemadmodum significat *accedere*, *afferre*, & *adducere*, quo verbo etiam usus est Saulus 1 Sam. XIV. XVIII. ubi Arcam adduci voluit per Achiiam: הגישה ארון *adduc Arcam*.

DCXLIX. Quam autem rationem habuerit doctissimus Spencerus, ut crederet Saulem in propria persona consuluisse URIM, ego plane ignoro. Saltem id ex 1 Sam. cap. XXVIII. vers. VI. neutiquam probari potest: cum ibi loci nihil aliud dicatur: nisi quod Deus ad interrogationes Saulis *non responderit*, *nec per somnia*, *nec per Urim*, *nec per Prophetas*. Saulem interrogasse Deum, ex hoc loco quidem constat: sed quo modo interrogaverit, non dicitur. Sed sumamus eum per Urim interrogasse, proculdubio illud profano ritu fecit; non quidem in propria persona, sed per aliquem Sacerdotem, qui adhuc illius partibus addictus erat (nam credibile non est, omnes omnino Sacerdotes ab eo defecisse) & cui fortassis in præmium impietatis & profanationis Summum Pontificatum promiserat, prout ejusmodi mancipia tyrannis operam suam facile locant, &, ut Principum gratiam captarent, taque via ad altiora ascenderent, Patriam, Libertatem, Religionem

nem omniaque intrepidi produnt. Tamen credibile non est eum consuluisse per verum *Urim*, cum illud fuerit in potestate Abjatharis, Veri Pontificis Maximi, qui jam ad Davidem aufugerat. 1 Sam. XXIII. Quod autem hunc nodum solvere velit doctissimus Spencerus, dicendo: *vel plura fuisse instrumenta ejusdem nominis & figura, quibus in oraculis eliciendis Sacerdotes uterentur*; *vel Saulem per* Theraphim *Deum* (*titulo tamen* Urim) *interrogasse*, illud non est solvere, sed discindere & destruere nodum; cum nusquam legamus plura ejusmodi instrumenta fuisse, præter solum Pectorale Summi Pontificis; nisi istam licentiam usurpare velimus comminiscendi, & chartis illiniendi quicquid in buccam venerit. Nec probari potest Saulem, (ut contendit vir doctissimus) ejusmodi simulachra habuisse, *Theraphim* Davidis uxori (quæ scil. filia Saulis erat) non defuisse 1 Sam. XIX. XIII. cum illud simulachrum non fuerit parvula aliqua imaguncula, quæ Pectorali tanquam marsupio indi vult doctissimus vir; sed imago quædam magna quæ hominem mentiri posset, ideoque lecto facilius quam Pectorali continebatur. At si vel maxime ejusmodi *Theraphim* habuerit, quibus usus est *Micha* & *Danitæ*, ut per ea responsa peteret, non tamen per *Urim* a Deo institutum interrogasset, & non minus quam ipse Micha & Danitæ etiam peccasset. Reliqua argumenta quæ addit doctissimus vir: Ethnicorum Reges etiam a *Theraphim* quæsivisse, ut Regem Babyloniæ fecisse docet Ezech. XXI. XXI. & nullum incommodum inde Religionem passam fuisse; immo aliquid factum esse, modo extraordinario, quemadmodum constat Davidem cum suis comedisse *panes propositionum*, cum tamen soli Sacerdotes eos comedere debuerint; illa plane non persuadent, ut credamus Regibus concessum fuisse ut interrogarent per *Urim* & *Thummim*: ideo non minus certum est; illud fuisse officium solius Pontificis Maximi. Sed & ipse doctissimus Spencerus tandem hanc quæstionem in medio relinquit, nihilque certi audet determinare, suis met ipsis argumentis diffidens.

DCL. Non autem pro quolibet oraculum consuli solebat: sed pro Rege, pro Principe, pro Præside Synedrii, aut pro alio aliquo dignitate & auctoritate conspicuo viro inter Israelitas, & in rebus quidem arduis, ubi de bello, de pace, de Religione, de Patria, de Rege, & toto populo agitur. Exsertis verbis hoc docent Gemarici *Masschet Joma cap.* VII. אין שואלין אלא למלך׳ כגוא חני

הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים ונו׳ הוא זה מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו סנהדרין *Non interrogabant* (per Urim) *nisi pro Rege. Unde hoc habemus? Dixit doctor Abhu, quia Scriptura dicit* (Numer. xxvii. xxi.) Et ille coram Eleazare Sacerdote ſtabit, & interrogabit eum de judicio Urim. Ille, *ſignificat* Regem. Et totus Iſrael cum eo, *ſignificat* unctum ad bellum. Et totus cœtus, *denotat* Synedrium. vide etiam Maimonidam *Hilch Kele Hammiekd.* cap. x. ubi eadem fere repetit. Non male etiam a quibuſdam obſervatum eſt, non niſi pro toto populo interrogandum fuiſſe, cum omnes tribus Pectorali inſculptæ fuerint.

DCLI. Quemadmodum non ſolebant interrogare pro aliquo homine privato, ſed pro Rege, pro Principe & pro toto cœtu tantum, ſic etiam non interrogabant oraculum ob res leves & nullius momenti, ſed propter res magni ponderis, quæ Regem, quæ Principem aliquem virum, quæ Religionem, bonumque publicum ſpectarent: quod optime etiam animadvertit Abarbanel Exodi xxviii, & alibi צריך שתהיה השאלה עצה בדבר כולל לכל העם ולא ישאל על דבר פרטי לאיש מן האנשים: *Oportet ut interrogatio ſit conſilium, quod ſpectat negotium publicum totius populi, non de re particulari & alicujus privati.*

DCLII. Tandem non interrogabant etiam de duabus rebus ſimul, nec inverſo ordine; aut ſi id factum eſſet, reſpondebatur tantum ad unam quæſtionem, & quidem ordine. Gemara Hieroſolymitana. Codice. *Ioma capite* vii. ואין נשאלין שתי שאלות באחת אם נשאלו אית תניי תני משיבו על הראשונה ואין משיבו על השניה ואית תניי תני משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה: ואית תניי תני אינו משיבו לא על הראשונה ולא על השניה: מאן דאמר משיבו על הראשונה ולא משיבו על השנייה מן הדא ויאמר דוד יי׳ אלהי ישראל וגו׳ היסגירוני בעלי קעילה בידו וגו׳ הירד שאול: דוד לא שאל כהונן לא צורכא אלא הירד שאול ואם ירד היסגרוני בעלי קעילה בידו מאן דאמר משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה מן הדא ויאמר דוד היסגירוני בעלי קעילה אותי וגו׳ מאן דאמר אינו משיבו לא על הראשונה ולא על האחרונה וישאל דוד בה׳ לאמר ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו דוד בקש עליה רחמים ה׳ אלהי ישראל הגד נא לעבדך תרע לך שהרי שתים שאל והשיבו שלש ויאמר רדוף כי השג תשיג והצל תציל: *Non interrogabantur duæ quæſtiones ſimul tanquam una: Sunt qui dicant, ſi id factum eſt, reſponſum fuiſſe tantum ad priorem & non ad poſteriorem; Alii dicunt*

cunt, responsum fuisse ad posteriorem, non ad priorem; Alii, nec ad priorem nec ad posteriorem responsum fuisse. Is qui dicit responsum fuisse ad priorem non ad posteriorem, nititur eo quod dicitur de Davide (1 Sam. XXIII. X. XI.) Dixit David, Domine Deus Israel &c. An tradent me viri Kehilæ in manum ejus? An descendet Saul? *David non interrogavit, ut oportebat: Sed (debuisset dicere)* an descendet Saul? & si descendit, an tradent me viri Kehilæ in manum ejus? *Is qui dicit responsum fuisse ad secundam quæstionem non ad primam, illud inde habet*; dixit David, An tradent me viri Kehilæ, & eos qui sunt mecum? &c. *Qui dicit non responsum fuisse nec ad priorem nec ad posteriorem quæstionem, id habet ex eo quod dicitur* (1 Sam. XXX. VIII.) David interrogavit Deum Dominum Israelis; indica quæso servo tuo. *Inde disces quod fuerint duæ quæstiones, sed responsio triplex.* Persequere; Nam omnino attinges, & plane liberabis. Idem docent Gemarici in Talmude Babylonico, eodem loci. *Non interrogant duas res tanquam unam: aut si interrogant non respondetur nisi ad unam, & quidem ad primam: ut dicitur*, An tradent me viri Kehilæ in manus ejus? An descendet Saul &c. Et dixit Deus: Omnino descendet. *Sed ecce dixisti, quod non respondeatur nisi ad primam. (quæstionem) (hæc difficultas solvitur si dicamus) David interrogavit præter ordinem, sed ordine ei responsum esse. Constat itaque, quod si quis interroget non ordine, eum iterum rogare ordine; ut dicitur:* An tradent me viri Kehilæ, me & viros qui sunt mecum in manus Saulis? *Et respondit Deus*: Tradent. *Si tamen necessitas requirat, ut interrogent duas res; respondetur ad duas; ut dicitur:* Et interrogavit David Deum dicens: An persequar istam turmam? An eam attingam? *Et respondit Deus*: Persequere; omnino attinges, & plane liberabis.

Hæc de *Urim & Thummim sufficiant.* Plura si quis scire desideret, adeat auctores, qui materiam istam pertractarunt, quorum plurimam partem & præcipuos allegavimus.

CAP.

CAP. XXI.

DE מצנפת TIARA

מצנפת S. Pontificis. De hoc multa jam dicta sunt cap. IV. *hujus libri. Forma* ꝫ Mitznephet. *Magna differentia inter Pileum S. Pontif. & reliquorum Sacerdotum pileos, secundum Iosephum Pontifex Max. quo sensu habuerit pileum consutum, & hyacinthino variatum?* מגבעות *alius.* מצנפת *latior & magis diffusus circa tempora. Maimonides allegatur. Et male contradicitur a Rabbi Abraham filio Davidis. Aben Ezra Expositio. Migbaoth Judæis Germanis* Ein Heer hut. *Cunæi error circa mentem Abraham filii Davidis. Tabula Summi Pontificis pileum exhibens.*

DCLIII. HUc usque egimus de Pectorali; sequitur מצנפת *Mitznephet*, sive *Tiara* Summi Pontificis.

De Tiara jam multa diximus Capite quarto hujus libri, ubi de מגבעות id est *Pileo* totius Sacerdotum turbæ. Ostendimus ibi utrumque capitis tegumentum, cum omnium Sacerdotum *Migbaoth*, tum Summi Pontificis *Mitznephet* fuisse fascias XVI. cubitos longas, ex subtilissima & albissima bysso. Ostendimus etiam ideo utrumque dici *Mitznephet*, a verbo צנף *Zanaph*, *obvolvere*, quia utrumque fit per multas plicaturas & involucra in orbem convoluta.

DCLIV. Quæstio unica hic tantum restat, de forma scilicet ꝫ *Mitznephet* summi Pontificis, & quomodo a reliquorum Sacerdotum *Migbaoth* differat.

Si Josepho credimus, magna sane erit differentia inter utrumque. Is enim *lib.* III. *Antiq. cap.* VIII. docet: Summum Pontificem habuisse pileum, qualem & cæteri Sacerdotes, sed super illum extitisse alium pileum consutilem ex hyacintho variatum. πῖλος δ' ἦν μὲν ὁ καὶ πρότερον αὐτῷ παραπλησίως εἰργασμένος τοῖς πᾶσιν ἱερεῦσιν ὑπὲρ αὐτὸν δὲ συνερραμμένος ἕτερος ἐξ ὑακίνθου πεποικιλμένος. *Pileus ei erat admodum similis priori illi, qualem reliqui omnes Sacerdotes habebant. Super quem alius erat consutus, & hyacintho variatus.*

Duo hic sunt notanda. Primo S. Pontif. habuisse pileum qualem reliqui Sacerdotes gestabant. Deinde huic pileo alium consutum & hyacintho variatum impositum fuisse. S. Pontificis pileum fuisse similem pileo reliquorum Sacerdotum, jam plus satis probavimus. Sed cum alium præterea habuisse pileum *consutilem*, & quidem *hyacintho variatum*, nemo quod sciam, præter Josephum unquam dixit. Sane reliqui Judæorum doctores non consentiunt. Nec ego induci possum ut id credam, cum Moses ne γρῦ quidem de ejusmodi consutili & *hyacintho variato* pileo habeat. Deinde hoc modo novem habuisset vestimenta, quod contra legem factum fuisset, non minus ac si aliqua veste caruisset, quod pluribus probavimus libro I. cap. II. & III. vehementer igitur erravit magnus Josephus: aut dicendum erit, verba ejus esse admodum corrupta, aut non esse illius verba, sed textui ab aliquo sciolo infarcta. Fortassis Josephus, aut quisquis ille sit, qui verba illa addidit, mentionem fecit de hyacintho, quia *Lamina aurea* vitta hyacinthina capiti alligata erat, ut docet Moses Exodi cap. XXVIII. versu XXXVI. Cum autem *Lamina* ista triplici vitta alligata fuerit fronti, ita quidem ut totum caput, aut, si mavis, totam tiaram, & circa tempora, & in occipite & in vertice cingeret, ut vult Jarchius, non adeo mirum esset, si aliquis diceret *mitram* hyacintho tectam fuisse. Sed de hac vitta hyacinthina nos plura capite sequenti, ubi de ציץ *Lamina* agendum erit.

DCLV. Maxima pars Hebræorum doctorum discrimen inter *Migbaoth* omnium Sacerdotum, & *Mitznephet* Summi Pontificis, in hoc putant consistere; quod, uti docent, *Migbaoth* capiti profundius imponeretur pauloque altior esset quam caput, superne mucronem exiens, instar galeæ, aut nostrorum pileorum nocturnorum; sed *Mitznephet* frontem vix tegeret, instar dimidiatæ sphæræ, magis od formam capitis aptatus, depressior & magis humilis quam *Migbaoth*, sed latior, circa tempora etiam ampliori mole diffusus fere instar alicujus rotæ. Ita sane mihi occurrit totum istud discrimen, quoties lego verba Maimonidis *Kele Hammikd. cap.* VIII. מצנפת, inquit, האמורה באהרן היא המגבעת האמורה בבניו· אלא שכהן גדול צונף בה כמי שלופף על השבר· ובניו צונפין בה ככובע ולפכך נקראת מגבעות ; *Et tiara, de qua mentio fit, ubi de Pontifice Maximo agitur, eadem est, quæ reliquorum Sacerdotum: nisi quod*

quod Summus Pontifex ea involvat (caput,) *inſtar alicujus membri fracti*: *ſed illius filii* (i. e. Sacerdotes minores) *involvunt inſtar galea.* Scilicet *Tiara* S. Pontificis non in altum nec oblonga ſuis involucris formabatur; ſed involucrum involucro imponebatur in orbem circa caput tantum, ut eo non altius ſurgeret, eodem modo quo vulnus aut membrum fractum ligari linteoque obvolvi ſolet in eo loco tantum ubi eſt vulnus, & variis quidem involucris ſibi impoſitis. At *pileus* reliquorum Sacerdotum alia forma ſuis plicaturis & involucris componebatur, ita ſcilicet ut non tantum tempora cingeret, ſed ut paulatim in altum ſurgeret, itaque involucra ſibi eodem modo non incumbebant, ſed parum a ſe diſcedebant. Rabbi Abraham filius Davidis, ibi in ſuis notis, Maimonidæ contradicere videtur: ſed revera, etſi velit, non contradicit אני אומר, inquit, אין מעשהו של זה כמעשהו של זה מצנפת ארוך הרבה וכורך אותו כריכות הרבה כבריכות הישמעלים אבל שעשהו המגבעות כעין הכובעין שלנו הדין מלמעלה והן קצרים : *Ego dico alterum* (pileum) *alteri non eſſe ſimilem. Mitznephet valde longum erat, & convolutum multis involucris, inſtar involucrorum Iſmaelitarum* (id eſt inſtar pileorum Turcarum) *At opus Migbaoth erat inſtar noſtrorum pileorum, ſcilicet acuti superne & breviores erant.* Hæc revera non contradicunt Maimonidæ, niſi voluerit Rabbi Abraham pileos minorum Sacerdotum non fuiſſe compoſitos ex longa aliqua faſcia, ſed inſtar noſtrorum pileorum abſque involucris & plicaturis caput cinxiſſe. *Si* autem hæc illius mens fuit, deceptus eſt vehementiſſime Rabbi Abraham. Quid quid eſt, quoad formam non differunt Maimonides & Rabbi Abraham.

DCLVI. In eadem ſententia etiam eſt Aben Ezra ad Ex. cap. XXVIII.

אין המגבעות כדמות מצנפת כי המגבעות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על ראש שיכסו הראש והם גבוהים׃ והמצנפת היא בגד דק ארוך צנוף סביב הראש לבדו מעט תדמה לה המצנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעל ובספרד ואפריקא ומצרים ובבל ובנארד המצנפת היא על הראש כן הזכרים הנכבדים ולא על ראש אשה׃

Migbaoth *non eſt ſimilis τῷ* Mitznephet; *ſed eſt ſimilis illis* (pileis) *quos viri capiti imponunt in hiſce regionibus, ad tegendum caput, & ſunt quidem alti.* (ſcilicet inſtar noſtrorum pileorum nocturnorum qui ſuperne ſunt leviter acuminati) Sed Mitznephet *eſt veſtis tenuis & longa,* (eſt longa tela aut faſcia) *voluta circa caput tantum, aliquomodo ſimilis iſtiuſmodi* Mitznephet, *quo fœminæ caput ſolent tegere*

gere in his regionibus, ut in Germania & alibi, ubi Judæorum fœminæ multis linteis capita solent circumvolvere, ut fere Turcarum pileus videretur) *Nam in terra Ismaelitarum* (Turcarum aut Arabum) *& in Hispania, Aphrica, Ægypto, Babyloniis & Bagdadi* Mitznephet *gestatur in capite virorum honoratiorum, non autem imponitur capiti mulierum*. Eadem occurrunt apud Rabbi Levi Barfelonitam, præcepto XCIX. Manifestum igitur est pileum minorum Sacerdotum paulo altiorem fuisse; ideo & ad hunc usque diem Judæi Germani *Migbaoth* solent vertere ein hohen Hut/ *pileum altum*: Summi autem Pontificis tiaram fuisse depressiorem, & majori mole circa tempora multis involucris obvolutam. Non bene igitur intellexit *Abrahamum filium Davidis* ad Maimonidam *Kele Hamnikd. cap.* VIII. doctissimus Cunæus de *Repub. Hebr. l.* II. *cap.* II. ubi dicit eum docuisse Pontificum (vult dicere Summi Pontificis) infulas longe altiores fuisse pileis reliquorum Sacerdotum. Hoc sane non dixit Abrahamus filius Davidis, sed tantum *Mitznephet* Summi Sacerdotis longiorem fuisse telam, qua caput ejus involvebatur: quamvis tamen & ipse doctissimus Abrahamus erret, cum utrumque & Summi Sacerdotis Tiara, & reliquorum pontificum pileus longa & quidem XVI. ulnarum fascia fuerit: sed diversa tantum forma plicata & convoluta.

Ut autem clarius constaret cujus nam figuræ fuerit *Mitznephet*, eam hac tabula lectori exhibere operæ pretium existimavi.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. Ipsum מצנפת sive *Tiara* S. Pontificis capiti imposita.

B. B. B. Vittæ & nodus in occipitio, ubi Tiara astringitur.

Fascia ex qua hæc Tiara composita erat, depicta est cap. IV.

A

B B

B

Cap. XXII.

DE ציץ LAMINA, SIVE DE CORONA AUREA,

ציץ *Octavum & ultimum vestimentum. Variæ versiones* πέταλον, ציצא عصابة. נזר & ציץ נזר *varia loca Script.* ἀφόρισμα. נזיר· ציץ *flos. Sic dicta corona Sacra ab ornamento. varia loca Scripturæ. Materia coronæ varia.* Aurum *præcipua. Corona S. lamina tenuissima* πέταλον, blatteum. Ein blat. πετάλεα φύλλα: פט bracteola. *Ejusmodi coronæ tenues apud veteres notæ. Varii auctores. S. coronæ longitudo & latitudo.* Baen, Barean. *Vulcanius notatus.* Baen *vox Belgica.* Band. *Varii auctores. Figura coronæ secundum Iosephum.* Calyculi hyosciani. *Corona S. instar floris aperti.* τελεσοιχία *Iosephi. Villalpandus, Frisius & Arnold. Andillienſis notati. Iosephus explicatur. Gelenii versio. S. Corona frontem cingit. occipitio stringitur. Corona triplex Pontificis Romani. Triplex Iudæorum Corona. Sacerdotii, Regis; & Legis.* כתר Kether. *Inde Cidaris, Iosephus tentatus. Cum reliquis Iudæis conciliatur. Titulus coronæ.* Sanctitas Jehovæ *Quot lineis scribantur. Superstitiosa veneratio nominis* יהוה. *Litteræ istæ utrum protuberantes?* Cizelé. Gedreeben. *Abarbanel.* פתוחי חתם *Litteræ* קדש ליהוה *an puncta habuerint? Ethnicos in coronis habuisse imagines. Et titulos. Apocal.* XVII. V. *Mulier in fronte gerebat nomen* μυστήριον. *In Corona Pontificis Romani* Mysterium. *Mutatur a Iulio secundo. Scaliger allegatus* ὄνομα, השם יהוה Nomen. *Imagines in annulis, in amuletis, aliaque superstitiosa multa apud Gentilis. Cui loco corona alligetur? Bibliorum pictura. Philo Iudæus, Iosephus, Talmudici.* Corona super tiaram, *quo sensu dicatur a Mose? Pontif. Max. an gestaverit phylacteria inter coronam & pileos?* כצח *Chald.* בית עינוהי *Apocal.* XVII. V. *Corona* ἐπὶ τὸ μέτωπον. *Syrus* ܘܥܠ ܒܝܬ ܥܝܢܘܗܝ *Phylacteria utrum supra coronam an infra? Utrum nulla phylacteria?* על super *quid Iarchio? corona alligabatur*

vittis hyacinthinis. Quot vittæ. Coronæ foramina in quibus fuerunt vittæ. *S. Pontif. tiara hyacinthino πεποικιλμένη. Quo sensu hoc dicatur? Iarchii expositio. Ejus locus emendatus. Tabula coronam repræsentans. Explicatio tabulæ. Cur Pontif. Max. coronatus?* שן הקדשים *quid? Expositio Gemaræ. Corona Symbolum Christi. Formula Talmudica* מרצה הציץ. *Ethnicorum Sacerdotes coronas gestasse. Quare? Varii auctores. Corona antiquitus ornamenta militaria & Sacerdotalia. Alelexander Syriæ Rex Summo Pontifici Ionathani misit coronam auream. Allegatur Reinesius ad inscriptiones.*

DCLVII. OCtavum & ultimum vestimentum est ציץ *Zitz.* Extat Exodi cap. XXVIII. versu XXXVI. & XXXIX. vers. XXX. & Levit VIII. IX.

Septuaginta habent πέταλον. Philo Judæus de vita Mosis lib. III. πέταλον χρυσοῦν. vulgatus *Laminam.* Josephus *Antiq. lib. V. cap. XV.* χρυσοῦν στέφανον *auream coronam.* Chaldæus ציצא. Arabs عصابة quod significat *vinculum*, fasciam, vittam, aut omne id, quo aliquid ligatur aut cingitur, a verbo عصب *circumdedit, cinxit;* unde & *cidarim* sive coronam notat. Belgæ **Een plaette.** Lutherus ein stirn blat: quasi diceret *Laminam frontalem.*

DCLVIII. Nonnunquam etiam נזר *Nezer* vocatur, ut Exodi XXIV. VI. quæ vox significat coronam, uti videre est II. Samuelis I. X. II Reg. XI. XII. & alibi. Ideo & ציץ נזר ut Exodi XXXIX. XXX. & Levit. VIII. IX. quasi diceres *Laminam coronæ;* quamvis Septuag. habeant ἀφόρισμα & καθηγιασμένον, scilicet a radice נזר *seperavit:* unde & נזיר Naziræus *Deo sacratus*, ὁ καθηγιασμένος. Igitur *Zitz*, ut ut *lamina* tantum fuerit, nihilominus optimo jure *Corona* dicitur; quod frontem cingat, prout apud Græcos & Latinos omne id quod frontem cingit solet dici στέφανος, aut *corona.* Non male Philo *Lib. III. de vita Mosis* ὡσανεὶ στέφανος *quasi corona.* Bene etiam a Josepho *Antiq. lib. V. cap. XV.* στέφανος *corona* vocatur.

DCLIX. Si originem vocis respiciamus; ציץ videtur significare florem a verbo ציץ *Zitz floruit*, qualem significationem habet Ezech. VII. X. Psalmo CIII. XV. Jobi cap. XIV. II. & alibi sæpius. Atque

que ſic diceretur a forma & ornamento, ideo quod florem repræſentet, ut poſtea clarius patebit. Sed omne id quod alteri eſt ornamento; quod ex alia re dependet, aut quod ſua eminentia conſpicuum eſt, videtur exprimi vocabulo ציץ. Ideo & ציץ *Conſpicuum eſſe* vertitur ab interpretibus, Pſalmo CXXXII. XVI. Et Jeremiæ XLVIII. IX. ציץ ſumitur pro *ala* aut *penna*; & ציצית pro *peniculamentis*, ſive fimbriis. Numer. XV. XXXIX.

DCLX. Materia hujus coronæ erat aurum. Ideo ציץ זהב *lamina aurea* dicitur. Hæc quidem communiſſima eſt materia coronarum Regum & Principum, immo & Sacerdotum. Ex varia tamen materia coronæ olim fieri ſolebant. Ex gramine, ex lauro, ex floribus. ex foliis, frondibus; Ex ſpicis, hedera, ex quercu, ex olea, & ejuſmodi rebus aliis. De quibus vide *Paſchalium de Coronis lib.* IV. *cap.* XIII. & ſequentibus. De vario genere auri in rebus ſacris, egimus lib. I. cap. X. Hanc S. Pontificis coronam ex optimo pretioſiſſimoque auro fuiſſe, dubitandum non eſt. Hanc ob cauſam vocatur non tantum AURUM, ſed זהב טהור AURUM PURUM, quod etiam obſervatum eſt ab Abarbanelio.

DCLXI. Figura hujus Coronæ non ſatis clare exprimitur in S. Scriptura. Nihil aliud erat quam lamina tenuiſſima, ab una aure uſque ad alteram, quæ vittis hyacinthinis fronti alligabatur, & in occipitio adſtringebatur. Fuiſſe *Laminam* tenuem, omnes fere auctores clamant. Hinc toties *lamina* vertitur. Sane a Septuaginta & Philone πέταλον dicitur. At πέταλον nihil aliud eſt, quam folium aliquod tenue & expanſum. Vetus Gloſſarium πέταλον, *blatteum*, *lamina*. Per *blatteum* intelligit rem tenuem inſtar folii, imo ipſum fortaſſis folium, unde & apud Germanos ein blatt *folium* ſignificat. *Euſtathio* πέταλα ſunt πλατέα φύλλα *lata folia*. *Homer.* O Δ. T. δενδρέων ἐν πετάλοισι καθεζομένη *Sedens inter folia arborum*. Sed ridiculus eſſem, ſi diutius tempus tererem in probando πέταλον apud optimos auctores ſignificare *folium*. Apud ipſos etiam Judæos *folium* tneue vocatur. *Iarchius* ad Exodi XXXVIII XXXVI. ציץ כמין טס של זהב *Zitz eſt inſtar laminæ*, ſive *folii aurei*. Apud Chaldæos טס *Tas* ſignificat *bracteolam* tenuiſſimam, ex auro aut argento, qualia erant filamenta aurea, quæ ſacro veſtitui intexebantur, de quibus Exodi XXXIX. ubi etiam a *Chaldæo* טסים *Taſſim* dicuntur. Vide quoque Exodi cap. XVIII. III. Nahum III. XVII.

XVII. & alibi. Ejusmodi Coronas tenues veteres etiam habuisse, ex optimis auctoribus constat. Plinius *lib.* XXI. *cap.* II. tradit coronas datas fuisse *e lamina aerea tenui inaurata aut inargentata.* Et *cap.* III. *Crassus dives primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit.* Et mox: *P. Claudius Pulcher, bracteasque etiam Philyra dedit.*

DCLXII. Erat autem sacra S. Pontificis lamina, sive Corona lata duos digitos, longa ut ab una aure ad alteram deduceretur. Videatur Jarchius Exodi XXVIII. XXXVI. ציץ *Ziz.* inquit, *est instar lamina aurea* היה ב׳ אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן *duos digitos lata est, cingens frontem ab aure ad aurem.* Jonathan habet מן צידעה לצידעה יחכט׳ *a temporibus ad tempora perveniet.* De ejusmodi lamina mentio etiam fit in Glossis Isidori, in voce *Baen. Baen est lamina aurea, ab aure ad aurem, qua familiares Regum utebantur.* Vulcanius legit *Barean*, quam putat esse vocem Hispanicam. Sed male, mea opinione. Est potius vox Germanica aut Belgica, quibus *baen* significat viam tritam. Hinc **den Weg baenen/ op de baen brenghen; een Lijn baen.** Immo fere omne id quod in longum porrectum est, instar viæ longæ **een Baen** dicitur: veluti **een Baen in een Rock** / id est plagula ex qua fit tunica. Nisi tamen mavelis cum doctissimo Scheffero de Torquibus legere **band**, quod fasciam significat. Cum Glossa Isidori facit Aben Ezra Exod. XXVIII. XXXVI. והשרים הגדולים עושים ציץ זהב על מצנפת על מקום המצח : *Et magni Principes faciunt laminam auream super tiaram in fronte.*

DCLXIII. Josephus omnino aliam figuram sacræ coronæ adscribere videtur; *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. περιέρχεται δὲ στέφανος χρύσεος, ἐπὶ τριστοιχίαν κεχαλκευμένος. θάλλει δὲ ἐπ᾽ αὐτῷ, κάλυξ χρύσεος, τῇ δακχάρῳ βοτάνῃ παρ᾽ ἡμῖν λεγομένῃ ἀπομεμιμημένος. ὑὸς δὲ κύανον Ἑλλήνων οἱ περὶ τομὰς ῥιζῶν ἐμπείρως ἔχοντες προσαγορεύουσιν. Quem locum sic vertit Gelenius: *Hunc* (pileum) *aurea corona triplici ordine circumdabat, in qua spectabantur calyculi aurei, quales videmus in herba, qua apud nos vocatur daccharus, apud Græcorum herbarios hyosciamus.* Pergit Josephus, & fusius describit herbam hyosciamum, calyculorumque figuram, quæ hic non sunt repetenda. Addam tantum ea, quæ ad pleniorem descriptionem hujus coronæ faciunt. Ἐκ τούτου μὲν στέφανος ἐκκεχάλκευται ὅσον ἀπὸ τοῦ ἰνίου πρὸς ἑκάτερον τῶν κροτάφων. τὸ δὲ μέτωπον, ἡ μὲν ἐφιελὶς οὐκ ἔπεισι, λεγέσθω

λεγέσθω γὰρ οὕτως ὁ κάλυξ. τελαμὼν δ' ἐςὶ χρύσεος, ὃς ἱεροῖς γράμμασι τοῦ Θεοῦ τὴν προσηγορίαν ἐπιτετμημένος ἐςί. *Ejusmodi corona ab occipitio circum tempora utraque procedebat: nam frontem isti calyculi non ambiebant: sed ceu lorum quoddam latum aureum, quod sacris Caracteribus Dei nomen incisum habebat.*

DCLXIV. Ejusmodi calyculos hyosciami in sacra lamina sive corona fuisse, facile credam. Referunt enim figuram florum, ornatumque coronarum, quæ ut antiquitus ex floribus & foliis fieri solebant, sic & postea aureas ejusmodi floribus foliis aureis ornatas fuisse, negari non potest. Pontificis Max. coronam certis quibusdam floribus ex eodem auro decoratam fuisse, unde & *Ziz* quasi *flos* a Mose vocatur, mihi facile persuadebo. Immo integra corona concipi potest tanquam flos apertus. Si igitur Josepho credendum est, dicendum erit ornamenta coronæ sacræ, sive flores, quibus ornata erat, habuisse figuram *Calyculorum hyosciami.*

DCLXV. Περιέρχεται δ', inquit Josephus, ςέφανος χρύσεος, ἐπὶ τρισοιχίαν κεχαλκευμένος. Hic per τρισοιχίαν interpretes solent intelligere tres ordines calyculorum, quorum alter altior est, ut caput cingant instar triplicis coronæ, ita ut non tantum caput, sed & ipsam tiaram cingerent instar triplicis coronæ, quemadmodum eam depingere solent Vilalpandus, & ex eo Frisius in opere Solerii *de Pileo*, & Arnoldus Andillensis, in sua versione Gallica Josephi, quam coronam infra exhibebimus figura III. Sed suillam potius commederent Judæi, quam ut hæc crederent. Sane oportet verba illa infarcta esse Josepho, aut alium habere sensum, quam interpretes pictoresque eis hactenus dederunt. Fateor quidem ςοιχίαν significare *ordinem*, τρισοιχίαν *triplicem ordinem*: ut sacra corona, secundum Josephum tribus ordinibus calyculorum ornata videatur. Sed eam habuisse figuram quam ei auctores solent attribuere, ut in hac tabula est depicta, nego & pernego: cum nec pileum tangat vera corona Pontificalis, nec in reliquis conveniat cum hac figura. Male Gelenius vertit: *hunc* (id est pileum) *aurea corona circumdabat*, cum frontem tantum cingat non autem pileum; Hoc non dicit *Josephus;* sed tantum περιέρχεται ςέφανος, *corona cingit*, scilicet *frontem & tempora*, non autem *pileum*. Delendum itaque censeo ex versione *Gelenii* vocabulum *hunc*.

DCLXVI. Sed & in hoc Josephus videtur dissentire a reliquis Judæorum Magistris, quod dicat: coronam istam procedere ἀπὸ τῆς ἰνίου πρὸς ἑκάτερον τῶν κροτάφων. *ab occipitio circa tempora utraque*, cum *Jarchius* aliique Judæorum Sapientes dicant, eam procedere tantum מאוזן עד אוזן *ab aure ad aurem*, Enim vero coronam sacram cinxisse tantum frontem, non autem occipitium, colligi posse videtur ex cap. XXVIII. Exodi versu XXXVII. ubi expertis verbis jubetur ut lamina sit: אל מול פני המצנפת *in anteriori parte tiaræ*, id est circa *frontem*, non autem circa *occipitium*. De calyculis vero aliisque ornamentis tacent Hebræorum Sapientes: Nihil aliud illis est hæc corona, quam lamina ex auro puro.

DCLXVII. Ex ista coronæ τριστοιχίᾳ fabricata videtur corona triplex Pontificum Romanorum. Sed & ipsi Judæi loquuntur de tribus coronis, quarum prima est כתר כהונה *Cidaris*, id est *Corona (cidaris* est ipsissimum כתר *Kether*, quod coronam significat*) Sacerdotalis*. Secunda כתר מלכות *Corona Regia*. Et tertia כתר תורה *Corona Legis*. videatur Codex *Pirke Avoth* Rab. Nathan. Sed hæc nihil faciunt ad triplicem ordinem, sive τριστοιχίαν Josephi. Nihilominus quamvis sacra scriptura ipsi etiam Hebræorum Magistri taceant de ejusmodi τριστοιχίᾳ, sive calyculorum ornamento triplici ordine, nollem tamen negare, eam ejusmodi calyculis fuisse ornatam. Si autem hoc factum fuit, opportet calyculos illos plane alio modo fuisse dispositos, quam quo ab auctoribus solent repræsentari. Possent forte conciliari Judæorum Sapientes reliqui cum Josepho, si diceremus Coronam nihil aliud fuisse, quam laminam duos digitos latam & ab aure ad aurem longam, ita tamen ut circa tempora triplici ordine hyosciami calyculorum ornata fuerit ab utraque parte, eo modo quo a nobis infra exhibebitur.

DCLXVIII. Addit tandem Moses versu XXXVI. ופתחת עליו פתוחי חתם קדש ליהוה: *Et insculpes ei, sculpturis sigilli* SANCTITAS JEHOVÆ. Quæritur inter Judæorum Sapientes: quo ordine duæ istæ voces scriptæ fuerint; utrum scilicet una, an vero duabus lineis? Abarbanelius ad legem *Parascha Tezave*. ואם היה בשטה אחת היו כתובות כן קדש ליהוה ואם היו בשני שטין היו קדש למטה וליהוה מלמעלה. כי הוא עליון על כל הנמצאים *Si unica linea (*comprehensa*) fuerunt: scripta erant sic:* קדש ליהוה *At si duabus lineis, vox* קדש *infimam lineam faciebat; Et* ליהוה *superiorum, quod nomen illud elatum sit*

ſit ſupra reliquas res omnes. Priori modo ſic ſcriptum fuit:

קדש ליהוה

Alias hoc modo:

ליהוה קדש

Sed quæſtio non eſt magni momenti, ut qua de cauſa eam moverint Judæi non videam; niſi forte ob ſuperſtitioſam venerationem nominis יהוה, ne ſcilicet poſtponeretur voci קדש. Sed cum in S. Scriptura nomen יהוה eodem verſu & ordine alias voces ſequatur, cum deinde Moſes nihil aliud dicat: niſi quod inſculpi debeant hæ voces קדש ליהוה ego uno tractu eademque linea eas ſcriptas fuiſſe exiſtimo. Non poſſum quin in tranſitu notem, Abarbanelium dicere nomen *Jehova* elatum eſſe ſupra reliqua nomina omnia: quaſi dixiſſet cum Apoſtolo Paulo Philip. c. II. verſ. IX. ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

DCLXIX. Volunt iidem etiam Sapientes literas iſtas non inciſas fuiſſe, ſed potius protuberantes extitiſſe, quod hodie Galli dicerent *Cizelé*, & Belgæ **gedreeven Werck**. Eodem ſcilicet modo, quo in nummis aut in cera litteræ impreſſæ protuberantes conſpiciuntur. Abarbanelius loco modo laudato. ויהיה פתוחי חותם כתב מפורש והאותיות היו בולטות לא כמו השמות שבכתפות האפוד ובחשן שהיו שם האותיות שוקעות שנא' תפתח את שני האבנים אבל האותיות בציץ היה בולטות: Et erat ſculptum ſculptura ſigilli. *Hoc interpretantur; litteras protuberaſſe, non eodem modo quo nomina erant inſculpta Ephodi humeralibus, & Pectorali: ibi enim litteræ erant profundæ, ut dicitur* (Exod, XXVIII. XI.) Et ſculpes duos lapides. *At in corona litteræ erant protuberantes.* Unde illa hauſerit Abarbanelius iterum ignoro. Cur magis in corona quam in gemmis litteræ eſſent protuberantes? Eadem phraſis utrobique adhibetur פתוחי חתם. Cum igitur hoc de litteris profunde inciſis intelligant verpuli ubi de Gemmis, cur non & hic ubi de corona agitur? Et ſane de litteris inciſis id intellexiſſe videtur Jonathan, ubi utitur verbo גלף ותגליף inquit, עלוי חקיק ומפרש קדש ליהוה *Et inſculpes.*

pes ei Sanctitas Iehova. Verbum גלף *galaph*, est ipsissimum γλύφω. At γλύφειν Græcis est *sculpere*, *incidere*. Nihilominus cum omnia in S. vestitu fuerint Regia & ornatissima, nollem mordicus negare in corona literas fuisse protuberantes, cum lamina hoc modo ornatior videretur.

Absurdum sane pictorum aliorumque auctorum commentum est, quod litteris illis etiam in Bibliis addant puncta vocalia. קֹדֶשׁ לַיהוָה Docti critici judicent, utrum puncta a Mose scripta sint.

DCLXX. Cæterum coronis etiam titulos, aut literas vocesque integras inscribi, aut imagines appingi, apud veteres usitatum fuisse, satis manifesto constat. De imaginibus in Coronis vide Athenæum *lib.* v. XIII. ubi narrat Diogenem rogasse Alexandrum ut sibi liceret gestare purpuream tuniculam, & coronam auream, in cujus medio imposita esset virtutis imago, cujus erat Sacerdos. Apud Suetonium in *vita Domitiani* quoque legimus: Imperatorem *gestasse coronam auream, cum effigie Iovis, & Iunonis Minervaque*, ut ostenderet se eorum fuisse Sacerdotem. Addit præterea assedisse *Dialem Sacerdotem* atque Collegium Flavialium pari habitu: nisi quod illorum Coronis inerat & ipsius imago, id est ipsius *Domitiani*, quem adulatores etiam, suo more, pro Deo habebant.

DCLXXI. Cum autem Deus Opt. Max. omnes imagines a sacris arceret; ut tamen constaret Aharonem veri Dei Sacerdotem esse, jussit ut coronæ, pro imagine, nomen suum יהוה & quidem integra hæc sententia קדש ליהוה SANCTITAS JEHOVÆ insculperetur. Ejusmodi autem nomina & titulos aliis quoque coronis inscriptos fuisse, colligi potest ex Flavio Vopisco in *vita Aureliani*. *Praferebantur*, inquit, *Corona omnium civitatum aurea titulis eminentibus prodita*. Apocalypseos cap. XVII. v. legimus mulierem non tantum purpura & cocco vestitam fuisse, sed & ἐπὶ τὸ μέτωπον ὄνομα γεγραμμένον, Μυστήριον. *in fronte habuisse scriptum nomen*, *Mysterium*. Respicit Johannes proculdubio ad coronam, quam in fronte gerit mulier illa, de qua loquitur, quæ tanquam magna Regina vestita, etiam coronam videtur gestasse. At in ista corona scriptum erat nomen *Mysterium*, quod omnia, quæ de ea dicebantur, fuerint ænigmatica & mysteriis plena. Narratur quoque de Pontifice Romano, eum in fronte tiaræ, sive coronæ scriptum habuisse nomen MYSTERIUM,

postea

postea autem Julium Pontificem pro *Mysterio* nomen suum, litteris, ex Adamantibus compositis, addi jussisse. Scaliger in notis ad Apocal. XVII. V. Gallice rem sic enarrat. *Feu Monsieur de Montmorency estant a Rome du tems qu'on parloit librement & du St. Pere & du St. Siege, apprit d'homme digne de foy, qu'a la verité le tiare pontifical avoyt ecrit au front en letres d'or*, Mysterium: *Et que depuis le tiare ayant esté refait par Jules, au lieu de* Mysterium *il auroit mis son nom en letres de Diamans*, JULIUS PONTIFEX MAXIMUS &c. Verus autem Deus coronæ Summmi sui Sacerdotis inscribi voluit suum nomen יהוה JEHOVA, scilicet השם ut loquuntur Judæi. Nomen illud κατ' ἐξοχὴν, *nomen* supra omne *nomen*, Philip. cap, II. vers IX.

DCLXXIII. Multa hic addi possent de Deorum, vel Heroum „imaginibus, deque lireris & Inscriptionibus, quas veteres habue„runt in coronis, in annulis, in laminis aliisque amuletis; qua„les fuerunt & imagines sub certa quadam Constellatione fabrica„tæ, Arabibus dictæ Talismani, quibus ingentes adscribi sole„bant virtutes, ad sanandos ægros, pellendos graves morbos, „ad oblinendum, in quavis re difficili, auxilium, artibus magi„cis ac divinitationibus, aut etiam ad prædicenda futura. Tales „fuerunt in annulis imagines Alexandri M. qua signavit Harcia„norum familia; & Cæsar Aug. Talis fuit Achates quam in „digito habuit Pyrrhus, in qua IX. Musæ & Apollo Citharam „tenens, non arte, sed sponte naturæ, ita discurrentibus ma„culis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Ad„de Augusti Capricornum, unde maxima illi fiducia. Et i„mago Herculis supine jacentem Leonem strangulantis, in an„nulo, ad arcendum Colicum. Talis forte annulus quem pos„sidet Rever. Smetius ex ære, cui inscriptum ΚΙΝΩΝ ΚΙΝΩΝ. „Et apud Trallianum *lib.* X. contra Colicam, *φεῦγε, φεῦγε, ἰοὺ „χολὴ, ἡ κορύδαλος ἐζήτει.* Ita & Marcellus ad eundem dolorem „*cap.* XXIX. Θεὸς κελεύει, μὴ λύειν χόλον πόνους. Ita contra do„lorem dentium ter exclamare jubet varro ANESAGA. Et Mar„cellus Empiricus lippientes sanat, lamella aurea collo annexa, „in qua voces ΟΡΥΩ ΟΡΥΩΔΗ. Et annulo partem hæmoragio „affectam tangendo, ac XXVII. pronunciando SOCNON, SOC„NON. De hisce vide apud Trebell. Poll. in *triginta Tyran„nis.* Plinium, *libr.* XXXVII. *cap.* II. & X. Suetonium, *in*

„*vita Augusti*. Trallianum, varronem *De Re Rustica*; Plura ha-
„bebis apud Scaligerum, Salmasium, Seldenum, alios.

DCLXXIII. Tandem examinandus venit locus capitis, cui S. Corona alliganda erat, & modus quo capiti alligabatur. Sic habet ỳ. XXXVII. ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה׃ והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה *Et pones eam* (laminam) *vitta hyacinthina, & erit super tiaram: in anteriori parte cidaris erit. Et erit super frontem Aharonis, Et portabit Aharon iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum ab iis consecratorum. Atque sic erit super frontem ejus jugiter, ut Deo pro illis litaretur.* Igitur anteriorem partem capitis tantum cingebat lamina, non occipitium. Magistri dicunt מאוזן עד אוזן ut optime *ab aure ad aurem*. Et hoc velle videntur verba Mosis: אל מול פני המצנפת *in anteriori parte cidaris*. De occipitio silet.

DCLXXIV. Quod maxime exercuit interpretes, sunt hæc verba והיה על המצנפת *Et erit super tiaram*; quæ ita solent exponi, quasi lamina tiaram tetigisset eique incubuisset, quo modo depicta est infra, tertia figura. Videantur etiam Bibliorum picturæ, fere quotquot exstant. In eadem sententia videtur fuisse ipse Philo *lib.* III. *de vita Mosis*. μίτρα δ᾽ ἦν ὑπ᾽ αὐτὸ, ὡς μὴ ψαύειν κεφαλῆς τὸ πέταλον. *Mitra autem sub lamina fuit, ne capiti inniteretur lamina.* Et Josephus *Antiq. lib.* V. *cap.* XV. τὴν δὲ κεφαλὴν, inquit, βυσσίνη μὲν ἔσκεπε τιάρα κατέστεπτο δ᾽ ὑακίνθῳ περὶ ἣν χρυσοῦς ἄλλος ἦν στέφανος ἐκτύπωμα φέρων τὰ ἱερὰ γράμματα. ταῦτα δὲ ἐστὶ φωνήεντα τέσσαρα, *Caput tiara byssina tegebat; coronatur autem hyacintho. Et circa eam alia corona erat aurea, ferens sacras litteras; id est nomen tetragrammaton.* Aliter tamen ista verba exponuntur a Talmudicis. Volunt enim solam vittam, quæ laminam medio sustinebat, super tiaram fuisse, atque ob hanc solam caussam dictam fuisse, *super tiaram*. Laminam autem ipsam capitis frontem tetigisse, quod probant ex eo quod Moses dicat והיה על מצח אהרן *& erit super frontem Aharonis*. Verum est, alios hoc intelligere de loco anteriori tiaræ versus frontem: sed Talmudici hoc de ipsa carne dictum volunt, ita ut Corona carni frontis, non autem tiaræ ad frontem adhæreret. *Ionathanus* ויהי אל פדחתא דבית אפוי דאהרן *Et erit super frontem faciei Aharonis.*

Tra-

DCLXXV. Tradunt præterea Hebræorum Sapientes tiaram capiti non profunde fuiſſe impoſitam, ſed texiſſe verticem, ſive ſuperiorem partem capitis tantum, tota fronte manente nuda, ita ut ſpatii ſatis reliquum fuerit phylacteriis & laminæ alligandis. Volunt enim Summum Pontificem in fronte Phylacteria, etiam inter operandum geſtaſſe, inter laminam & pileum. Hoc modo lamina oculis fere incumbebat. Ideo Chaldæus pro מצח *fronte* habet בית עינוהי domus (id eſt locus) *oculorum* ejus. Illa enim pars frontis inferior circa oculos, ita ab Orientalibus ſolet vocari. Hinc Apocal. cap. XVII. v. pro ἐπὶ τὸ μέτωπον. Syrus habet ܘܥܠ ܒܝܬ ܥܝܢܝܗ *Et ſuper locum oculorum.* Verticem igitur capitis tegebat *mitra.* Superiorem frontem cingebant *phylacteria.* Et inferiorem circa oculos *lamina aurea* tegebat. Hæc Sapientes hauſerunt ex codice *Sevachim cap.* II. quem locum jam allegavimus lib. I. cap. III. Quamvis nonnulli Gemaricis contradicere auſi ſint, ut dixerint phylacteria non fuiſſe inter tiaram & laminam; ſed potius laminam fuiſſe inter pileum & phylacteria, ita ut lamina fuerit ſupra phylacteria: ideo quod nomen יהוה exaltari debuerit ſupra reliquas res omnes, In eadem ſententia fuit Jonathanus: ſic enim ad hunc locum commentatur: ויהי על מצנפתא מעילוי תפילת רישא *Et erit ſupra phylacteria capitis.* Videatur Rabbi Zacharias in notis ad Exodi XXVIII. cum triplici targum. Immo ſunt qui plane negent Pontificem Maximum geſtaſſe phylacteria; cum revera iis non opus habuerit: nam plus ſatis habebat ſignorum in ipſo ſacro veſtitu: prout nec *peniculamentis* indigebat, ob eandem rationem. Sed quocunque modo ſumatur, manifeſtum eſt, laminam Cidari non incubuiſſe, ſed frontis carni, & quidem circa oculos.

Dicet tamen aliquis, Moſem mandaſſe ut corona imponeretur Mitræ, cum exſertis verbis dicat: והיה על המצנפת *Et erit ſuper tiaram.* At quomodo τὸ על *ſuper* ſit intelligendum docet Jarchius. Dicitur nempe corona *ſuper tiaram*, quia vittæ hyacinthinæ, quibus alligabatur, a fronte, e medio laminæ, per verticem, ſuper tiaram recurrebant, ad occipitium, ubi ſtringebantur. Hac ratione lamina ſuſtentabatur a tiara, ideoque aliquo modo erat ſuper tiaram. Igitur verba illa: *Et erit ſuper tiaram*, magis deberent intelligi de פתיל *vitta hyacinthina*, quam de ipſa corona.

DCLXXVI. Alligabatur hæc corona capiti vittis hyacinthinis. Et

ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת. *Et pones* (alligabis) *eam vittis hyacinthinis, &c. erit super tiaram.* Quales illæ vittæ fuerint, non exprimitur, nisi quod fuerint ex *hyacinthino*, id est ex lana hyacinthini coloris. Jonathanus habet שזיר חוטא דתכלתא *retorta filamenta hyacinthina.* Sed vittas illas non tantum fuisse nuda filamenta, sed latiora quædam ligamenta, quales vittæ esse solent, vix dubito, eo minus quod Josephus dicat, Sum. Pont. hyacinthino fuisse coronatum, quod de minutis filamentis intelligi non potest. Quidam volunt unicam tantum fuisse vittam, quæ indi solebat foraminibus laminæ, circa extremitates ejus, versus aures, atque sic vittam ab auribus recurrisse ad occipitium, ubi nodo stringeretur. At non sufficiebat laminam hoc modo alligari capiti: nam medium ejus quoque sustentari debebat, alias in nasum decidisset proculdubio pondere suo pressa. *Iarchius* igitur vult, aliam vittam præterea fuisse in medio laminæ ad marginem, inditam foramini alii, illamque vittam superne tiaram cinxisse, & a fronte per verticem ad occipitium retractam, ibique strictam fuisse. Hac ratione non tantum lamina capiti firmiter & immota adhæsit, sed & ipsa tiara de capite non poterat decidere ut vittæ hyacinthinæ aliquod decus dederint; quasi caput tectum habuisset mitra hyacinthina, aut corona hyacinthina cinctum. Hoc, ut existimo, intellexit Josephus de *Bello Iud. lib.* VI. *cap.* VI. τὴν μὲν κεφαλὴν βυσσίνη μὲν ἔσκεπε τιάρα, κατέστεπτο δ' ὑακίνθῳ. *Caput quidem tegebat tiara byssina, hyacintho coronata.* Ob eandem forte causam dicit *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. pileum Summi Pontificis esse similem pileo reliquorum Sacerdotum, nisi quod sit ἐξ ὑακίνθῳ πεποικιλμένος, *hyacintho variatus.* quam formam facile repræsentabat, si fingamus vittas paululum latas, non nuda filamenta retorta. Jarchius in ista opinione videtur fuisse: tria habuisse foramina S. laminam, singulo etiam foramini inditam fuisse vittam hyacinthinam: quamlibet vittam in duas quasi partes fuisse divisam, atque sic quasi sex vittas sese prodidisse. Sane nollem ei mordicus contradicere. Nihilominus unica vitta ista omnia absolvi poterant, ut sequens tabula docebit. Sed non pigebit integrum locum Jarchii adducere: Sic enim ille Exodi XXVIII. ad ista verba על פתיל הכלת *super vittam hyacinthinam.* ובמקום אחר אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם

שעם מניח תפילין לכרנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס. בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילין היו נקבין (Latet hic mendum, & legendum est בנקבים *in foraminibus*, ita ſane legitur in editione Hanovienſi, cum triplici Targum) ותלויין בו בב׳ ראשים ובאמצעו ששה בשלשה מקומות הללו פתיל ומעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטס ופתלי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיק שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על מצנפה מלמעלה:

Et in alio loco (Exodi XXXIX. XXXI.) *dicit*: & ponet ſuper eam vittam hyacinthinam. *Iterum ſcriptum eſt hic*; & erit ſuper tiaram. *Et mox:* Et erit ſuper frontem Aharonis. *Et in Mactatione Sanctorum* (Gemara Babyl. *cap.* II. *Codicis Sevachim*) *legimus*: capilli ejus conſpiciebantur inter tiaram & laminam, ubi erant phylacteria. *Diſcimus itaque tiaram fuiſſe ſuperne in vertice capitis, neque profunde depreſſam, ut totum caput tegeret uſque ad frontem. Laminam* autem fuiſſe inferius. *Quantum autem ad vittas, indita erant foraminibus, unde dependebant ex duabus extremitatibus* (laminæ) *& e medio ejus ut eſſent ſex in tribus iſtis locis. Vitta erat ſuperne, una exterius,* (propendens) *& altera interius e regione ejus: omnes tres vittæ ſuis extremitatibus ſtringebantur in occipitio. Reperiebatur igitur vitta inter longitudinem* (id eſt in medio) *laminæ, cujus extremitates cingebant totum cerebellum. vitta media, cujus extremitas revincta erat cum extremitatibus duarum reliquarum, recurrebat per latitudinem capitis ſuperne, atque ſic facta erat inſtar caſſidis. Ideoque de media vitta intelligi debet, id quod dicitur*: Et erit ſuper tiaram. *Media vitta eam* (tiaram) *ſuſtinet ne cadat. Et lamina pendet e regione frontis ejus. Atque ſic tus xtus in eo conſiſtit; ut doceremur. Vittam eſſe ſupra laminam, & laminam ſupra vittam, & vittam ſupra tiaram ſuperne.*

DCLXXVII. Ut autem omnia facilius caperentur a lectore, hac tabula ſacram laminam, ſive coronam depingi curavimus.

EXPLICATIO HUJUS TABULÆ.

I. Prima figura repræſentat laminam, ſecundum opinionem Jarchii, aliorumque Judæorum, cum calyculis hyoſciami, ſecundum Joſephum.

A. A. Eſt ipſa lamina aurea.

B. B. & C. C. ſunt tres פתילי הכלת *vittæ hyacinthinæ*, e tribus foraminibus dependentes, quarum quælibet in duas partes diviſa eſt, quaſi eſſent ſex vittæ.

B. B. Duæ vittæ תלויים בב׳ ראשים *pendentes in duabus extremitatibus* laminæ, מקיפין את הקדקד *cingentes totum cerebellum*, recurrentes ad occipitium, ubi ſtringuntur.

C. C. פתיל אמצעי *vitta media*, הולך על פני רחב הראש כלמעלה *recurrens per latitudinem capitis ſuperne*, id eſt per *verticem*.

Dicitur quoque פתיל על המצנפת *vitta ſupra tiaram*, qua ſuſtentatur lamina ne caderet.

a. b. c. פתיל על הציץ *vitta ſupra laminam.*

d. e. f. ציץ על הפתיל *Lamina ſupra vittam.*

II. Secunda figura repræſentat laminam cum calyculis hyoſciami, per τριστοιχίαν, ſecundum Joſephum: tribus quidem foraminibus ſecundum Jarchium, ſed unica tantum vitta, tamen inſtar ſex vittarum apparente.

III. Corona cum τριστοιχία calyculorum, ſecundum Joſephum, prout repræſentatur a Vilalpando, Friſio, Andillenſi & aliis.

DCLXXVIII. Docet etiam Moſes rationem, propter quam Deus voluerit Sacerdotem ejuſmodi coronam geſtare. Non tantum לכבוד ולתפארת *ad honorem & ad gloriam*, ut loquitur Moſes de toto veſtitu. Sed ut ait: ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה *Ut portet Aharon iniquitatem rerum ſacrarum, quas conſecraverint filii Iſraelis, omnium donorum ab illis conſecratorum. Sic erit ſuper frontem ejus jugiter, ut Deo pro iis litaretur.* Illud עון הקדשים *iniquitatem rerum ſacrarum*, varie exponitur a Judæorum Sapientibus, Jarchio, Abarbanelio & aliis, præſertim autem Gemaricis, *Maſſechet Zevachim cap.* 11. *Menachot cap.* 111. *Peſachim cap.* 1. & alibi; ibi enim intelligunt per *iniquitatem rerum ſacrarum*, Res ſacras,

nundi-
ẽr lami-
ויטול אה
Et ſe-
i Iſrae-
Docet
gere-
לכנפ"א
arnali-
unditi-
tabant,
tis, im-
Chri-
ctione,
rdotes-
fuerit
inæ at-
oſſent.
ſque in
l *acce-*

oronis,
Tra-
nati ſa-
qui do-
a: Co-

que co-
Exem-
: alios,
int fere
ur Pli-
ſtopha-
ius con-
& tibi-
mas &
iſſet to-
iis ſane
exſtat

E

I.

Jarchi

cundu

A.

B.

bus f

divisa

B.

tatibus

rentes

C.

currens

Dic

tatur

a.

d. e

II.

ciami,

ramini

instar

III.

prout

DC

Deus

tum r

toto v

יהוה

Ut port

Israelis

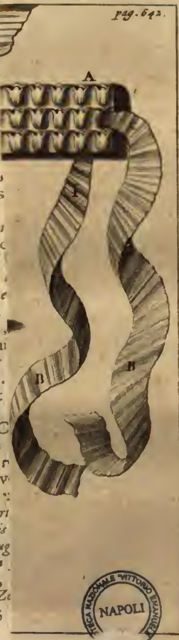
ejus jug

rerum

chio;

chet Z

alibi;

cras, ut *ſanguinem*, *adipem*, & id genus alia, quæ in immunditia offerrebantur; ut quamvis fuerint immunda, tamen per laminam legitima fierent ad oblationem. Jonathanus : ויטול אהרן ית עוניית קודשיא דיקודשון בני ישראל לכל מתנת קידשיהון דמשקרין בהון *Et feret Aharon iniquitates rerum ſanctarum*, *quas conſecraverint filii Iſraelis*, *omnium donorum ſanctorum eorum*, *in quibus erraverint*. Docet præterea Jonathanus ibidem loci, Sum. Pontificem debere gerere coronam in fronte, *ut expiaretur pervicacia frontis.* לכפרא על חציפי אפיא : Sed hæc ſunt Rabbinica, eorum fabulis & carnalibus expoſitionibus digna. Sane ut omnes veſtes ſacræ munditiem veri Pontificis Maximi noſtri ſalvatoris J. C. repræſentabant, ita & corona ſacra ſymbolum erat illius munditiei ac ſanctitatis, immo & pretii illius ſacrificii; ut ſignificaretur per meritum Chriſti Summi noſtri Sacerdotis, ejuſque ſanctitate & ſatisfactione, auro multo puriori & pretioſiori, omnia ſacrificia Sacerdotesque Deo eſſe gratos. Sed cum lamina ſymbolum tantum fuerit Sanctitatis & meriti Chriſti, Judæi Sanctitatem nudæ laminæ attribuunt, quaſi per ipſam ſacrificia Deo accepta reddi poſſent. Hinc toties in Codicibus *de Sacrificiis & oblationibus*, aliiſque in locis, hæc verba occurrunt: מרצה הציץ *Lamina expiat*, vel *acceptum reddit.*

DCLXXIX. Ejuſmodi quid Ethnicos etiam attribuiſſe coronis, in rebus ſacris, colligi poteſt ex Athenæo *lib.* XV. *cap.* V. Tradit enim preces atque ſacrificia accepta eſſe Deo; ſi coronati ſacrificent, quod probat ex Sappho poetria & Ariſtotele, qui docuit ſacrificium debere eſſe perfectum, ut Deo gratum ſit: Coronam autem eſſe ſignum perfectionis.

DCLXXX. Sane apud reliquas gentes Sacerdotes quoque coronas geſtaſſe inter operandum, omnes auctores clamant. Exempla habemus luculentiſſima apud Athenæum, Suetonium & alios, in Imperatore Domitiano, in Diogene aliiſque. Teſtes ſunt fere omnes nummi veterum, & inſcriptiones & aræ. Videantur Plinius *lib.* XVII. *cap.* II. Virgilius *Æneid. lib.* III. Ariſtophanes *in Ranis*, Demoſthenes *contra Midam*, alii. Ex quibus conſtat, non tantum Sacerdotes & popas, & ſacrificantes, & tibicines, aliosque Sacrorum Miniſtros, ſed & ipſas victimas & aras, & ſacra utenſilia reliqua coronari, quaſi irritum fuiſſet totum ſacrificium, ſi abſque corona factum fuiſſet. Inſignis ſane

extat locus apud Tertullianum *de Coronis cap.* x. *Ipsæ fores, ipsæ hostiæ, & aræ, & ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum Sacerdotalium coronas apud Claudium.* Quid? Coronas antiquitus fuisse ornamenta sacerdotalia & militaria tantum, alii tradunt. Plinius *lib.* xvi. *cap.* iv. *Antiquitus quidem nulla corona nisi Deo dabatur: ob id Homerus cœlo tantum eas & prælio universo tribuit* &c. Et mox: *Postea Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis.* Hanc ob caussam Alexander Syriæ Rex Jonathani, Summo Pontifici Hebræorum misit, non tantum stolam purpuream, sed & coronam auream, ut insigne Sacerdotii. Vide Josephum *Antiq. lib.* xiii. *cap.* v i. *Macab. cap.* x. De *Coronis* Sacerdotum ac Sacrificantium, multa atque erudita leges apud Reinesium ad *Inscriptionem* xli. *pag.* 83. & sequentibus, ubi de *Criobolo* & *Taurobolo.*

Cap. XXIII.

DE MODO VESTIENDI SACRA VESTIMENTA.

In rebus sacris omnia fieri magna Religione. Piaculum in vestiendo sacro vestitu. Pontifex Maximus Semai nescivit quomodo vestes induendæ fuerunt. *Prostituitur a fratre Onia, qui Pontificatum ambiit. Turba inde orta. Causa Templi Oniæ in Ægypto. Bartenora allegatus. Ordo quo vestes sacræ indui solebant. Maimonides & Iosephus allegati. Velum byssinum inter Pontificem Maximum & populum, magno die expiationis.*

DCLXXXI. CUm omnia in rebus sacris magna religione observari solita fuerint, tum etiam ritus vestiendi sacra vestimenta. Itaque magnum fuisset piaculum, si pontifex præpostero ritu vestitus fuisset; adeo ut Sapientes tradant, magnas turbas motas fuisse ob inscitiam Pontificis Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent sacra vestimenta. Ut ista inscitia & in vestiendo error, originem dederit celeberrimi istius Templi Oniæ in Ægypto, pessimique schismatis in Ecclesia Judaica,

Judaica, ut quidam Judæorum Hierosolymis, alii in Ægypto sacrificarent. Pontifex Max. Simeon Justus ad plures abiturus, cum animadvertisset stupiditatem filii sui Semai, qui erat major natu, Summum Pontificatum postulavit pro minori natu Onia, quem doctum & sacrorum rituum peritum prædicabat. At renuentibus patribus, quod esset contrarium legi Mosis, qua sancitum est, ut major natu semper Pontificatu Summo fungeretur; Onias tamen, patre Simeone jam fatis defuncto, ut pontificatum obtineret, fratrem Semai, qui revera sanæ mentis vix dici poterat, ludibrio sacerdotibus totique populo exponere ausus est, causaque fuit ut publice piaculum committeret, in vestiendis sacris vestibus. Primum enim eum induit tunica linea viliori, quali carnem suam tegere solent mulieres; postea pro balteo cinxit eum funiculo parvo atque hoc apparatu eum ad altare adduxit tanquam sacris functurum. Cum autem speraret Onias fore, ut hoc modo frater Semai occideretur tanquam profanus, qui patrios mores rideret, novosque ritus instituere vellet, contra legem Mosis; plane contrarium accidit. Judæi enim animadvertentes Semai simplicitatem, malitiamque Oniæ, hunc pro illo justis pœnis afficere quærebant. Quod cum rescivisset Onias aufugit in Ægyptum, ut autem ambitioni aliquo modo satisfieret, Summusque Pontifex crearetur, petiit a rege libertatem ædificandi templum in usum Judæorum, ubi sacrificia fierent, ritu majorum a Mose instituto, quod & obtinuit. Atque sic celeberrimum illud Templum initium sumpsisse videtur ab ignorantia Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent vestimenta sacra. Historiam hanc fusius enarrat Bartenora in commentariis ad Misnam *Menachoth. cap.* XIII. *Hierus. Joma. fol.* 43. *Sepher Juchasin.*

„ Historiam de Templo Oniæ aliter narrat Iosephus *Antiq. li-* „*bro.* 13. *cap.* 6. ædificatum fuisse sub Antiocho Epiphano. vi„detur itaque duo habuisse Iudæos Templa in Ægypto: Alte„rum Oniæ filii Simeonis Iusti, in ditione Alexandrina, quare „& Alexandrinum Templum dictum. Alterum ab Onia filio O„niæ sub Antiocho Epiphane, in ditione Leontopolitana, qua„re & Leopolitanum Templum nuncupatum. De primo Talmu„dici, de altero Iosephus. Nec mirum cum & alia habuerint in aliis „locis, ut in Cœle syria & alibi. Ioseph. Antiq. l. 13. cap. 6.

Eodem igitur ordine, quo a nobis describuntur vestes sacræ, etiam vestiri solebant. Primum scilicet Sacerdos induit *brachas*; secundo *tunicam*; tertio *balteum*; & tandem quarto *pileum*. Summus autem Pontifex, post brachas, tunicam & balteum; quarto induebat *Pallium*; quinto & sexto Ephodum & Pectorale; septimo *Tiaram*; octavo *Coronam auream*. Ephodum & Pectorale nunquam separabantur (ut jam a nobis annotatum est) ideo simul vestiuntur.

DCLXXXII. Hunc ordinem ipsa natura postulavit. Oportet enim ut interiora prius vestiantur, postea exteriora. Eundem ordinem docet Maimonides *Kele Hammikd. cap.* x. כיצד סדר לבישת בגדים. לובש המכנסים תחילת וחוגר את המכנסים למעלה לטיבורו מעל מתניו ׳ ואחר כן לובש הכתונת. ואחר כך חוגר את האבנט כנגד. אצילי ידיו ומקיפו כרך על כרך עד שגומר וקושר ׳ ואחר כך צונף במצנפת כמין כובע ׃ כהן גדול אחר שחוגר באבנט לובש המעיל. ועל המעיל האפוד והחושן וחוגר בחשב האפוד על המעיל מתחת החשן ולפיכך נקרא מעיל האפוד שחוגרו באפוד ואחר כן צונף במצנפת וקושר הציץ למעלה מן המצנפת ושערו היה נראה בין ציץ למצנפת ושם היה מניח תפילין בין ציץ למצנפת ׃ *Quo ordine vestiuntur vestimenta? Primo induit brachas, quas stringit supra umbilicum circa lumbos: & postea induit tunicam; Postea stringit balteum circa axillas, pluribus involucris. Postea circumvolvit tiaram instar cassidis. Summus Pontifex, balteo constricto, induit pallium; Pallio superinduit Ephodum & Pectorale, stringitque Ephodum pretiosi cingulo Ephodi supra pallium, infra Pectorale. Ideo vocatur pallium Ephodi, quod Ephodo cingatur. Tandem involvit* (caput) tiara, *& stringit eam, & laminam supra tiaram; capilli autem ejus apparebant inter laminam & tiaram, in quo loco ponebant phylacteria, scilicet inter laminam, & tiaram.* Eodem ordine vestes sacræ describuntur a Josepho *Antiq. lib.* III. *cap.* VIII. ut non dubitem quin eas recensuerit, non quidem eodem ordine quo eas descripsit Moses, nec pro arbitrio suo, sed prout a Sacerdote illa indui solebant.

Die expiationis, decimo scilicet Tisri, inter Summum Pontificem & populum expandebatur velum album byssinum, ut significaretur, isto die omnia (quæ dies iste postulabat) fieri vestimentis albis, ut tradit Misna *Codice Ioma* capite tertio.

Tabula prima. Summus Pontifex cum pileo & lamina, secundum Iosephum; & sine phylacteriis.

Tab. secunda. Idem cum toto vestitu sacro, præsertim cum

„abunde constat. Aureas numero fuisse octo, *feminalia*, *Tuni-*

Tuni-

da. Idem cum toto veſtitu ſacro, præſertim
cum

,, בגדי לבן , *vestes Albas* ex iis , quæ hanctenus dicta sunt ,
,, abunde constat. Aureas numero fuisse octo, *feminalia*, *Tuni-*

Tuni-

... veſtitu ſacro, præſertim
cum

cum lamina aurea, sed absque calyculis hyosciami. Et cum pileo, ubi plicaturæ conspiciuntur, ut & cum phylactriis secundum Talmudicos.

CAP. XXIV.

DE בגדי לבן VESTIBUS ALBIS.

Pontifex Max. duo habuit genera Vestium. Aureas *octo*, albas *quatuor. Hisce uno solum die in anno usus est. Togas* albas *pretiosas habuit duas: alteram mane, alteram vespera.* Albis *vestibus & vacca Rufa comburenda fuit. Vaccam comburi potuisse a Summo Pontif. & a quolibet Sacerdote. Circa vaccam rufam omnia Vestibus albis fieri debuerunt. Quot* vaccæ *combustæ fuerint? A quibus?* Eliezer *filius Aharonis primam combussit. Is fuit* סגן vicarius *Summi Pont. Cujus vaccæ cineres, ad aquam lustralem fuerint adhibiti?* Eliohin *&* Chanemael *qui vaccas combusserunt, an Summi fuerint Pontifices? Plures fuisse Pontifices Maximos, quam in Catalogis exstant, esse credibile. Quo sensu* Moses & Ezra *dicti sint vaccam Rufam combussisse.* כלים Kelim *significare* vestes, *ut & Græcum σκεῦος. Pontificem Max. non induere vestes ad comburendum vaccam, quibus est indutus* x. *die Tisri. Quo sensu id dicatur? Quo argumento Rabbini probent vaccam rufam fuisse comburendam vestibus albis.* גזירה שוה *Argumento* desumpto a pari, *quia illis utendum erat* x. *die Tisri. Ipse Pontif. Max. vaccam comburens indutum fuisse quatuor Vestibus* Sacerdotis *Minoris.* Balteus *Sacerdotis minoris fuit mixtus ex lino & lana, coloratus, & figuris distinctus. Quo sensu tamen ejus vestes* albæ *dicantur? Quædam convenientia inter Sacerdotem Summum* x. *die Tisri, & inter eum qui vaccam comburebat? Tabula pontificem Max. vestibus albis vestitum exhibens*

„ DCLXXXIII. DUo habuisse genera Vestimentorum Pontificem Maximum, בגדי זהב *Vestes aureas*, & „ בגדי לבן, *vestes Albas* ex iis, quæ hanctenus dicta sunt, „ abunde constat. Aureas numero fuisse octo, *feminalia*, *Tuni-*

Tuni-

„*Tunicam*, *Balteum*, *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, *Pileum* & „Zitz, sive *Coronam*, deinde qua constiterit quælibet materia, „quibus coloribus, cuilibet clarum est. *Albas* vero quatuor fuis„se, quot tota Sacerdotum habebat turba, *Feminalia*, *Tunicam* „*Balteum* & *Pileum*, easque constitisse ex lino albissimo, aliquuo„ties repetiimus: ut *vestes albæ* Pontificis Max. non distinctæ fue„rint a vestibus totius Sacerdotum ordinis, nisi quod hi balteum „habuerint ex lana & lino, variisque coloribus mixtum, ac cer„tis figuris ornatum; illius autem balteus, cum albis indutus fuit „vestibus, ex albissima bysso, non minus quam feminalia tunica „& pileus, contextus fuerit. Adde quod & illorum pileus altior, „hujus autem circa caput fusior depressiorque fuerit, instar illius „quo tectus fuit, vestibus aureis indutus.

„ DCLXXXIV. Quatuor hisce vestimentis albis Summum Pont. „functum fuisse ministerio uno tantum die in anno, decimo sci„die Tisri, quando solennis fiebat expiatio etiam demonstravimus, „Tandem & duas isto die eum habuisse togas, alteram pretiosio„rem mane, alteram minus pretiosam, vespera, non minus pa„ter.

„ DCLXXXV. Albis tamen vestimentis etiam ornatus esse de„buit, cum combureret *vaccam rufam*, ut inde cineres sacros „ad aquam lustralem, qua a peccatis purificarentur, ex lege Dei „haberent paratos, quod & verbo notavi libro primo, cap. XI. „*Albis vestibus* id fieri debuisse exsertis verbis docetur Codice „*Parah Adumah*. sive de *vacca Rufa*, *cap.* XV. *sect.* I. Dis„putatur ibi, numne comburi debuerit suo nomine, tradunt enim „Sacerdotem attenta mente, eam mactare, reliqua omnia præstare de„buisse, ut nomine vaccæ Rufæ, & in usum a Lege præscriptum, „non vagis incertisque cogitationibus fierent; immo & Lavan„dum fuisse Sacerdotem, manibus pedibusque puris cuncta fuisse „præstanda. Disputatur quoque ibidem, utrum a quolibet totius „Sacerdotum ordinis, an vero a solo Pontifice Maximo id fieri „potuerit, quibusque vestibus fuerit ornandus? Tandem sub fi„nem istius sectionis, ita colligit Misna: ושלא בכהן גדול פסולה ר׳ יהודה מכשיר ובמחוסר בגדים פסולה ובכלי לבן היתה נעשית: *Quæ non comburitur* „*per Summum Pontificem*, *vetita est*. *Doctor Iehuda licitam de*„*clarat*. *Si etiam fiat ab eo qui veste aliqua sacra caret*, *vetita* „*quoque est*. *Fieri etiam debebat vestibus albis*. Hic duo animad-

vertenda

„ vertenda sunt. Primum quod vacca rufa comburi possit, non „ solum per Pontificem Max. sed & per quemlibet totius ordinis. „ Deinde fieri omnia debere *vestibus albis.*

„ DCLXXXVI. Quamquam hujus non est loci ut examinemus, „ per quem *vacca Rufa* fuerit combusta, tamen cum inde de- „ ducamur ad vestimenta quibus indui debuit Sacerdos, illa si- „ lentio prætereunda non existimo. Disputant itaque Talmudici „ utrum fieri possit per quemlibet totius ordinis, an per solum „ Summum Pontificem? Satis acriter de hac re inter Hebræorum „ Sapientes disceptatur. Primam omnium combustam fuisse per „ Eliezerum, nondum Summum Pontificem, conceditur, reliquas „ autem omnes per solum Pontificem Max. Huic autem strenue „ sese opponunt Rabbi Jose, Rabbi Jehuda, & Rabbi Simeon „ aliique. Horum sententia est, primam, quidem combustam „ fuisse per Elizerum, reliquas vero vel per Pontificem Max. „ vel per alium ex tota Sacerdotum turba, absque discrimine fie- „ ri potuisse. In hac sententia fuisse Talmudicos, discimus Co- „ dice *Ioma cap.* IV. in Gemara: causam dant, quod prima, „ non per Aharonem, sed per ejus filium fuerit combusta uti „ patet ex Numer. Cap. XIX. Ita scilicet disputant. ונתתם אותה אל „ אלעזר הכהן אותה לאלעזר ולא לדורות לאלעזר איכא דאמרי לדורות בכהן גדול „ איכא דאמרי לדורות בכהן הדיוט בשלמא למאן דאמר לדורות בכהן הדיוט שפיר „ אלא למ״ד לדורות בכהן גדול מנה ליה: *Et tradetis eam Eliezeri Sa-* „ *cerdoti* (Numer. cap. XIX.) *Eam Eliezeri*, (scilicet loco allegato „ dictum est) *sed non posteris Eliezeris. Sunt qui dicunt, familiis* „ *Summi Pontificis. Sunt qui dicunt, familiis minoris Sacerdotis.* „ *Conceditur illi qui dicit familiis minoris Sacerdotis, recte, Sed* „ *is qui dicit familiis Summi Pontificis, unde id habet?*

„ DCLXXXVII. Eadem repetuntur eodem capite. Idem docet „ Maimonides, & simul dat rationem, cur id statuat? *Hilchoth* „ *Para Aduma*, sive de *vacca Rufa.* Cap. I. Sect. XI. אף כהן „ הדיוט כשר לשריפת הפרה שנ׳ ונתתם אותה לאלעזר הכהן ועדיין אהרן היה „ קיים ומפי השמועה למדו זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין „ בכהן הדיוט: *Etiam Sacerdos totius ordinis quilibet vaccam comburere* „ *potest, quia dictum est,* (Numer. XIX.) *dabitis eam Eliezeri Sa-* „ *cerdoti. At Aharon tunc vivebat. Discimus itaque ex ipso textu,* „ *istam factam fuisse per Eliezerem, reliquas autem vaccas, sive per* „ *Summum Pontificem, sive per Sacerdotem minorem.* Cum itaque

,, prima vacca combusta fuerit per Eliezerem, vivente Aharone
,, Summo Pontifice, non male indicat Maimonides reliquas omnes
,, etiam comburi potuisse per quemlibet Sacerdotem ordinarium.
,, Ad istum locum Maimonidis Keseph Misna multa adfert ut idem
,, demonstret. Inter alia etiam locum ex *Capite* IV. *Codicis Ioma* in Gemara. Citat quoque *Siphre*, ubi De Sacrificiis præ-
,, sertim agitur. אותה אל אליעזר זאת נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בכהן גדול
,, דברי ר׳ מאיר רבי ורבי יהודה ורבי שמעון וראב״י אומרים זאת נעשית באלעזר ושאר
,, כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט : *Illam* (scilicet vaccam pri-
,, mam trades, uti dicitur Numer. XIX.) *Eliezeri*; *Illa itaque*
,, *peracta est per Eliezerem, sed reliquæ omnes vaccæ per Summum*
,, *Pontificem, ut tradit Rabbi Meyer. Sed Rabbi & Rabbi Iehuda,*
,, *& Rabbi Simeon, & Rabbi Eliezer filius Iose dicunt, hæc facta*
,, *fuit per Eliezerem, at reliquæ omnes, sive per Pontificem Max.*
,, *sive per Sacerdotem minorem.* Eadem notat Maimonides in suis
,, ad *Codicem Parah, capite* III. *Sect.* I. Commentariis, ad hæc
,, verba Misnæ. שבעת ימים קודם לשריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה
,, מביתו ללשכה וגו׳ *Septem diebus, ante combustionem vaccæ, segrega-*
,, *runt Sacerdotem, qui vaccam combusturus erat, a domo sua ad*
,, *conclave.* &c. (nempe in Templo) Ex hisce verbis Misnæ probat
,, Maimonides vaccam rufam, ex mente Misnæ, a quolibet Sacer-
,, dote comburi potuisse; cum dicatur *Separant Sacerdotem, qui*
,, *combusturus est vaccam*, non *Pontificem Maximum.* מאמרין, in-
,, quit; כהן השורף את הפרה תדע שכל כהן כשר לשריפתה אמר ית׳ ונתת׳ אותה
,, אל אלעזר הכהן: *Dicunt* (nempe Misnici) *Sacerdos vaccam com-*
,, *busturus. Nota quemlibet Sacerdotem ad eam comburendam aptum*
,, *esse. Dixit laudatus Deus:* (Numer. XIX.) *Tradetis eam Elie-*
,, *zeri Sacerdoti.* Mox addit *Eliezerem fuisse:* סגן הכהנים בעת ההיא
,, *vicarium Sacerdotum isto tempore.* Pergit, *in Siphra dici* (quod
,, jam ostendimus) *Hæc* (nempe prima) *combusta est per Elieza-*
,, *rem, reliquæ omnes,* sine discrimine, *sive per Summum Ponti-*
,, *cem, sive per quemlibet Sacerdotum totius ordinis.* Eadem repe-
,, tuntur Codice *Parah. Cap.* IV. *sect.* I. Dubitari itaque neuti-
,, quam potest quin vacca rufa combusta fuerit non per Summum
,, Pontificem solum, sed per quemlibet Sacerdotem, per quem &
,, reliqua sacrificia oblata fuerunt.

,, DCLXXXVIII. Colliget tamen aliquis ex Codice *Parah A-*
,, *duma, cap.* III. *Sect.* V. omnes vaccas rufas combustas fuisse per

Pon-

„Pontifices Maximos, non per reliquos totius turbæ sacerdotes.
„Postquam enim Rabbi Meyer ibi dixisset si ad conficiendam aquam
„lustralem, non reperiebant cineres septimæ vaccæ, desumptos
„fuisse sextæ, si nulli fuerunt sextæ, sumebant quintæ, vel quartæ,
„vel tertiæ, vel secundæ, vel primæ, addit statim quot fuerint
„combustæ post tempora Esdræ, stante Templo secundo, quinque
„scilicet. Mox addit Misna septem combustas fuisse post tempo-
„ra Ezræ, ex sententia sapientum; notantur etiam nomina eorum
„qui eas combusserunt, quinque nempe Sacerdotes, qui omnes
„videntur Sacerdotes Magni: *Simeon Iustus*, *Iohannes*, *Eliohi-
„nus*, *Chanamael Ægypius*, & *Ismael*. Ita habet Misna לא מצאו
„משבע עושין משש מחמש מארבע משלש משתים ומאחת ומי עשאם הראשונה
„עשה משה והשניה עשה עזרא וחמש מעזרא ואילך דברי ר"מ וחכמים א' שבע
„מעזרא ואילך ומי עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתים שתים
„אליהו עיני בן הקוף וחנמאל המצרי וישמעאל בן פיאבי עשו אחת אחת
„ *Si non reperiebant* (cineres) *septimæ* vaccæ *faciebant*, (aquam
„lustralem) *de sextæ*, *de quintæ*, *de quartæ*, *de tertiæ*, *de secundæ*,
„*de primæ* vaccæ cineribus. *Quis autem combussit eas? Primam
„paravit Moses, alteram Ezra. Erant autem quinque a tempore E-
„zræ ac post eum, ex sententia Rabbi Meyer. At Sapientes tradunt
„septem fuisse a temporibus Ezræ. At quinam fuerint qui eas pararunt?
„Simeon Iustus & Iohannes Pontifex Max. pararunt quilibet duas. E-
„liohin filius Hackiphi, Chanamael Ægyptius, & Ismael filius Piavi,
„pararunt quilibet unam.* Summos fuisse Pontifices *Simeonem Iu-
„stum*, *Iohannem*, & *Ismaelem filium Piavi*, non dubitatur, cum
„apud Iosephum & alibi in eorum Catalogo reperiantur. Du-
„bitari tamen posset de *Eliohino filio Hackiphi*, & de *Chanamaele
„Ægyptio*, cum Iosephus aliique de eo taceant. Tamen & hos
„Pontifices Maximos fuisse, colligi potest ex mente Rabbi Meyer.
„Est enim ejus sententia, uti demonstravimus, vaccam rufam
„parari non potuisse, nisi per Summum Pont, dicitque quinque
„conbustas fuisse post tempora Ezræ: Sapientes statim enume-
„rant hos quinque, unde quis non male conjiceret hos quin-
„que intellexisse Rabbi Meyer, cumque judicasse, eos omnes fuis-
„se Pontifices Maximos. Enimvero etsi *Eliohinus* & *chanemael*
„apud Iosephum aliosque nonnullos, inter Pontifices Maximos
„noti non fuerint, poterant tamen fuisse Pontifices Max. Mul-
„to plures proculdubio fuerunt quam a Iosepho aliisque notan-

,,tur; cum a tempore Maccabæorum tot electi, aut potius ob-
,,trusi fuerint, fere singulis annis novus aliquis. Si credamus
,,*Sepher Iuchasin fol.* xxv. lat. 1. certum est, *Eliohinum*, & *Cha-*
,,*nemaelem* Sacerdotes Summos fuisse, non minus quam reliquos
,,tres quibus annumerantur. Sic habet *Sepher Iuchasin*, dicto loco.
אליועיני בן הקף וחנמאל המצרי שניהם כהנים גדולים ועשה כל אחר כהם פרה ,,
,, :קודם ישמעאל בן פאבי נפ׳ ג׳ פרה *Eliohini filius Kaphi & Chanamael Æ-*
,,*gyptius ambo erant Summi Pontifices, & quilibet eorum vaccam com-*
,,*bussit, ante Ismaelem filium Paphi. Capite* III. *Codicis vacca Ru-*
,,*fa.* - Hinc sequeretur, post Ezram omnes vaccas rufas a Sum-
,,mis combustas fuisse Pontificibus.

DCLXXXIX. Silentio præterire non possum, quod in ea-
,,dem Misna dictum sit, Mosen & Ezram quemlibet etiam vac-
,,cam rufam combussisse, qui tamen Pontificibus Maximis annu-
,,merari non possunt: etsi enim Moses fuerit Pontifex, non
,,minus quam Rex & Prophta, tamen Summorum Pontificum
,,ordini non adscribitur; præterquam quod prima vacca combu-
,,sta fuerit per Eliezerem, Aharonis Summi Socerdotis filium,
,,ejusque vicarium, ut habet Maimonides. Sed & Ezra non fuit
,,Pontifex Maximus. Existimo itaque dictum fuisse, vaccas
,,fuisse combustas per Mosen & Ezram cum id factum fuerit iis
,,viventibus remque procurantibus. Idem judicare quis posset
,,de quinque Pontificibus Summis sequentibus, Simeone Justo,
,,Johanne, Eliohino, chanemaele & Ismaele: quod nempe sub
,,eorem Pontificatu eorumque jussu & cura quinque, sive, ut
,,volunt חכמים Sapientes, septem vaccæ reliquæ fuerint com-
,,bustæ. At, quidquid alii dixerint, ex iis quæ allata sunt,
,,manifestum est, primam paratam fuisse per Eliezerum, ac re-
,,liquas omnes per quemlibet Sacerdotem, sive Summum, sive
,,ordinarium comburi potuisse.

,, DCXC. Qualiscumque autem is fuerit, sive Summus, sive
,,minor Sacerdos, ministerio isto fungi debebat vestimentis *albis*,
,,ut habet traditio, codice *Parah cap.* IV. *sect.* 1. quem locum ab initio
,,hujus capitis allegavimus. וככלי לבן, inquit, היתה נעשית *Et vesti-*
,,*bus albis fiebat.* Maimonides, ad istum locum, per כלי לבן in-
,,telligit בגדי לבן *vestibus albis.* Revera *vestimenta* non minus quam
,,reliqua suppellex כלים *vasa* nuncupantur, quod & annotavi-
,,mus hujus libri capite xx. Ita & Græce σκεῦος. Act. x &
xi.

„ xi Maimonides ſane *Hilch. Kele Hammikdaſch*, Codice. De *vaſis*
„ *Templi*, בגדים *veſtimenta* etiam *vaſis ſacris* annumerat: cum *de*
„ *veſtibus*, non minus quam de reliquis *vaſis* ibi agat. Idem Mai-
„ monides ad Miſnam, *Codice Parah* cap. iv. ad hæc verba, בגדי לבן
„ hæc habet. הם אותן שהיה לובש כהן גדול ביום הכפורים לעבודת
„ היום כמו שהתבאר בפסוק ואמנם הם ארבעה כלים אשר היה לובש כהן הדיוט
„ לעבודה ולשון התוספתא מצוה בד׳ בגדי לבן של כהן הדיוט ואם עשה בבגדי
„ זהב ובבגדי לבן חול פסולה ודיננו זה בגזירת שוה אמר האל י״ת ביום
„ הכפורים אשר לשון הפסוק בא באל ד׳ בגדים והיתה ואת לכם לחוקת עולם
„ ואמר בפרה אדומה והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחוקת עלם ואמר כה
„ חוקה האמורה כאן בבגדי לבן אף וכו׳: *Hæc* (veſtimenta) *ſunt illa quæ*
„ *induit Pontifex Max. die ſolemnis expiationis* (x. die Tiſri) *ad mini-*
„ *ſterium iſtius diei*, *quemadmodum exponitur in Scriptura ſacra. Illa*
„ *autem revera ſunt quatuor veſtimenta, quibus veſtitur Sacerdos minor*
„ *ad miniſterium ſuum. Et mens Thoſiphta eſt, poſcere legem, ut eſſent*
„ *quatuor veſtimenta alba Sacerdotis minoris. Si autem operatus eſſet ve-*
„ *ſtibus aureis aut veſtibus albis profanis* (quibus uti aliquis ſolet ex-
„ tra miniſterium) *omnia erunt irrita. Et hoc quidem diſcimus ar-*
„ *gumento deſumpto a pari, cum Deus opt. Max. dicat die ſolemnis Ex-*
„ *piationis, ut loquitur Scriptura Sacra, venit in quatuor iſtis veſti-*
„ *mentis, & hæc erit vobis lex perpetua.* (Levit. xvi com. iv. &
„ xxxi. & xxxiv.) *ita dicitur de vacca Rufa.* (Numer. xix. com.
„ x.) *& erit filius Iſrael, & peregrino, qui peregrinatur inter vos lex*
„ *perpetua. Qualis eſt iſta Lex de qua hic agitur, circa veſtes*
„ *albas etiam* &c:-(talis eſt illa quæ lata eſt circa veſtes vaccæ
„ rufæ.)

„ DCXCI. Nulla exſtat uſquam expreſſa Lex de veſtitibus Sacer-
„ dotis vaccam rufam comburentis, quales adhibendæ ſint? Id
„ tamen Hebræorum Sapientes probant argumento deſumpto a
„ pari. Ideo ſcilicet quia in utroque loco, & ubi de Expiatione
„ ſolenni, decimo die Tiſri (Levit xvi.) dicitur: *hæc erit vobis,*
„ *Lex perpetua;* idemque repetitur de vacca Rufa. (Numer.
„ xix.) Ergo eadem Lex eſt utriuſque. Cum itaque Levit
„ xvi. Deus juſſerit ut Pontifex Max. veſtitus ſit quatuor *ve-*
„ *ſtibus albis*, iiſdem veſtiri debebat is, qui vaccam rufam com-
„ buſturus erat.

„ DCXCII. At dicet aliquis, qua ratione dicitur, quemad-
„ modum jam toties audivimus, Summum Pontificem; ſi vaccam

„ Rufam comburere ipse vellet, vestiendum fuisse *vestibus albis*, „ quibus usus est decimo die Tisri, quandoquidem, ministerio isti„ us diei peracto, vestes *albæ* omnes deponebantur, ut iis in po„ sterum nunquam fuerit usus, ut etiam fuerint אסורין בהנאה ad „ *quemlibet usum prohibitæ*, uti ex Codice *Joma cap*. II. & ex Mai„ monide *Hilchoth Kele Hammikd. cap*. VIII. *sect*. VI. inferius osten„ demus, Libro II. cap. XXV. hujus Editionis cap. XXVI. Cum „ itaque Sapientes, præsertim Maimonides ad *Parah cap*. IV. lo„ co modo allegato, dicant, eum vestitum fuisse vestibus albis, quas „ induerat die solennis Expiationis; hoc tantum vult, eum usum „ fuisse vestimentis *albis*, quemodmodum die Expiationis sole„ bat. Et sane vestibus albis cum fuisse vestitum, certum est, „ cum esset indutus vestibus Sacerdotis minoris, ut docet *Tosiphta*, „ notante Maimonida eodem loco. Idem Maimonides clarius *Hilchoth* „ *Parah Adumah*, *cap*. I. *Sect*. XII. ubi expertis verbis docet, Sa„ cerdotem vaccam comburentem, Sive fuerit Summus Ponti„ fex, sive alius totius ordinis, vestibus Sacerdotis minoris, ad „ hoc peragendum ministerium usum fuisse. Ipsum audiamus: „ והעושה אותה לובש בארבעה כלים של כהן הדיוט בין שעשאה כהן הדיוט בין „ שעשאה כהן גדול: *Et qui eam faciebat* (combussit) *vestitus erat* „ *quatuor vestibus Sacerdotis minoris*, *sive eam combusserit Sacerdos mi*„ *nor*, *sive id fecerit Pontifex Maximus.* Vestibus albis itaque ad „ hoc ministerium utendum fuit.

„ DCXCIII. Non exigua tamen hactenus manet difficultas: „ capi enim non potest quomodo concilianda sint, scilicet *vestibus* „ *albis*, & tamen vestibus Sacerdotis minoris usum fuisse Sacer„ dotem vaccam comburentem; Cum tamen vestes Sacerdotum „ totius ordinis *albæ* dici nequeant, quandoquidem belteus fuit, „ non solum ex lino albo, sed & ex lana variis coloribus, hya„ cinthino, purpureo & coccineo, certisque figuris distinctus: „ vestes autem Pontificis Max. x. die Tisri *albæ* dicebantur, quod „ omnes, ipse etiam balteus, ex bysso albissima contexta fuerint, „ nullo intermixto colore. At solvendam hanc difficultatem, „ non video quid adferri possit, nisi dicamus, ad ministerium circa „ vaccam Rufam specialiter fuisse contextas quatuor vestimenta, „ adeoque ipsum etiam balteum, ex lino albo, vestibus albis, „ quibus utebatur Pontifex Max. x. die Tisri, similima. Id eo „ magis est credibile, cum Sacerdos qui vaccam rufam combure- bat,

Pag. 6

linea. [illegible]

em,

tebatur Pontifex
credibile, cum Sacerdos qui vaccam rufam combure-
bat,

,,bat, alia quædam habuerit communia cum Pontifice Max. so-
,,lenni die Expiationis. Uterque adhibebat vasa alba, uterque
,,Sanctus atque mundus esse debebat modo speciali; idcirco uter-
,,que a familia separabatur, & in certum Templi conclave dedu-
,,cebatur, ibique uterque remansit spacio septem dierum ante
,,ministerium; honore tamen, qui quemlibet decebat, cuilibet
,,exhibito. Accedebant scilicet fratres Sacerdotes ad Pontificem
,,Max. ipsique officia varia præstabant; Sacerdoti vero minori,
,,quamvis etiam (ob specialem sanctitatem) in Templo a tota tur-
,,ba segregato, idem honor non fiebat: ad hunc enim fratres Sa-
,,cerdotes non veniebant, nisi ut cum in ipso ministerio juva-
,,rent. De quibus vide *Cod. Parah. cap.* III. *sectione* I. & in *To-
,,sephot R. S.* Certum itaque ex dictis est, utrumque fuisse ve-
,,stitum *vestibus albis*, & Pontificem Maximum, in solenni Ex-
,,piatione x. die Tisri, & Sacerdotem qui vaccam comburebat.
,, Hæc tabula Pontificem Max. בגדי לבן *vestibus albis* x. die Ti-
,,sri indutum lectori ob oculos ponit.

Cap. XXV.

DE PRETIO VESTIUM SACRARUM.

Vestes sacræ factæ erant לכבוד ולתפארת ad honorem & ad gloriam. *Exod.* XXVIII. *vers.* II. *&* XL. *Sacerdotum minorum vestes pretiosa. Multo pretiosiores vestes S. Pontificis. Vestes albæ* XII. *minarum, Centum drachmarum. Octodecim minarum. Tota summa* XXX. *minarum, Quot imperialium? Ismaelis S. P. vestes albæ centum minarum duarum myriadum. Circa Bengalam pretiosissima byssus. Linum Harlemense. Linum auro æquatur. Plinius & Gemarici allegati. Seldenus legit* פאבי *pro* פאם *&c. Tunica Sacerd. non requirebat longam telam, ut toga Romana.* רבוי Myrias *quid? Lini incredibile pretium. Vestes albæ pellucidæ. Rejecta a Pontificibus. Varii auctores. Vestes corpus magis* ostentant *quam* vestiunt. Textilis ventus. nebula linea. *Vestes* aureæ *pretio superant* albas. *Lana magno pretio*

empta

empta. Vestis talentum absorpsit in lana apud Aristophanem. Vestis ter mille ducatonum comburitur ob duplicem materiam. Aurum vestibus sacris intextum. Colores pretium vestium sacr. augebant. Coccus *regius color. Varii auctores.* Hyacinthinum *pretiosum.* Argaman *sive* purpura. *Ejus pretium. Purpura* Bassi *&* Prætoris. *Purpura pretio vix cedit margaritis. Metelli Scipionis & Capitonis triclinaria* xx. *millibus ducatonum empta. Varii auctores. Purpura* Hermionica. *Trium milionum ducatonum. Textura vestium S S. auget pretium. Et ornamenta.* Taschbetz, Choscheb, Rokem. *Duodecim gemmæ in Pectorali & duæ Sardonyches in humeralibus; omnia superant pretio. Patrimonia, integros census, saltus & Insulas, in collo in digito, & in aure gerebant veteres. Lollia Paulina gemmæ sexcenties sestertium empta, id est quinque millionibus flor. Hollandicorum. Vestes Pontificis Max. vera Regia. ornatus Honorii apud Claudium confertur cum ornatu S. Pontificis. Sacerdotes* honore *&* gloria *Regibus pares.* Sacerdotium Regium. *Exod.* XIX. VI. Reges, Consules *&* Imperatores *apud antiquos erant* Sacerdotes. *Moses* Rex *&* Sacerdos. *Olim* Principes *dicti* כהנים Sacerdotes. *Varii loca S. Scripturæ. Vestes sacræ in Thesauro reconditæ. Maimondes & Iosephus allegati. Arx* Antonia. *Sacræ Vestes sub sigillo Pontificis Max. olim erant. Deinde ab Herode servatæ. Postea erant aliquando in potestate Romanorum,* nonnunquam *Iudæorum. Contentiones de servandis vestibus. Cur Romani custodiam S. vestium tam anxie ambiverint? Regum Thesauri in vestibus. Locus Matthæi* v. xx. *Thesaurus Regis Ahasueri. Esteræ* VI. X. *& Alexandri Severi.* Toga picta, *&* Tunica palmata *in Capitolia servata. Lampridius &* Cod. leg. XIV. de Murilegiis *allegati Vestes Pontificum minorum quoque in Thesauro servatæ. Loci Esteræ cap.* II. LXIX. *& Nehem.* VII. *Septuag. allegati. Singulum genus vestium suam arcam habuit. Qualibet classis quatuor arcas. Omnes arcæ vestium* XCVI. *Talmud & alii Rabbini allegati. Ubi remanserint vestes albæ magno die expiationis? Vestes sacræ sumptibus publicis fiebant.*

DCXCIV. HActenus de ipsis vestimentis sacris, de eorum origine, numero, materia, colore, textura, ornamentis. De qualibet veste in specie, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De vestibus Albis & Aureis. De *Brachis*, *Tunica*, *Balteo*, *Pileo*, *Pallio*, *Ephodo*, *Pectorali*, *Tiara* & *Corona*. De earum forma & figura. Tandem de modo eas vestiendi. Restat ut aliquid etiam dicamus de earum pretio, usu & significatione.

DCXCV. Moses cap. XXVIII. versibus II. & LX. dicit sacris vestibus indui debere Sacerdotes לכבוד ולתפארת *Ad honorem & ad gloriam*. Unde primum colligo, vestes sacras fuisse pretiosissimas, prout vestes pretiosæ hominibus adferre solent honorem & gloriam. Et sane Sacerdotum, cum Summi, tum reliquorum vestes pretiosæ erant, sive materiam, sive colores, sive artes, eas conficiendi, sive tandem earum ornatum spectes. Erant enim omnes vestes totius etiam turbæ ex bysso pretiosa, singulari artificio, non consutæ quidem, sed contextæ, & pulchris figuris ornatæ, præsertim tunica; balteus autem erat ex bysso & lana purpurea, coccinea, & hyacinthina, opere Phrigionico acu pictus.

DCXCVI. Sed quantum Regum superbæ vestes superant centones alicujus pauperis, tantum sane superant vestimenta Pontif. Maximi vestes reliquorum Sacerdotum. Primum vestes albæ ex bysso Pelusiaca & Indica, id est pretiosissima erant, ut ex *Codice Joma cap.* III. ostendimus. Ibidem loci docent Sapientes isto die Sum. Pontificem bis vestiri vestibus albis lineis, aliis mane, aliis vesperi. Matutinæ ex lino Pelusiaco emebantur duodecim minis. Vespertinæ ex lino Indico octingentis drachmis; id est octo minis: facit enim mina centum drachmas. Aut etiam secundum, alios matutinæ vestes octodecim minis emebantur, vespertinæ duodecim. Octodecim autem minæ faciunt nostræ monetæ quadringentos & quinquaginta scutatos, sive imperiales, & duodecim minæ trecentos imperiales. Sic tota summa matutinarum & vespertinarum erat triginta minarum, id est septingentorum & quinquaginta imperalium, facit enim mina centum siclos, sive quinquaginta siclos sacros. Siclus autem sacer nostræ monetæ facit imperialem semis. Consulendi sunt Judæi, Josephus, Waserus aliique qui de re Numaria Hebræorum scripserunt. Sane vestimenta linea septingentorum & quinquaginta imperialium sunt ve-

ſtimenta non vili pretio empta. Nihilominus ſi Pont. Max. aliquid de ſuo addere volebat, ut pretioſores haberet, id ei licitum fuit, ut eadem Miſna docetur.

DCXCVII. Sed multo pretioſiores habuit, ſi Talmudicis fides. Tradunt Gemarici *Codice Ioma cap.* III. Sacerdotem Iſmaelitem, filium Paphi a matre ſua accepiſſe tunicam centum minarum, id eſt duorum millium & quingentorum imperialium. Sed vilia ſunt, ſi conferantur cum iis, quæ ibidem loci leguntur. Narratur enim Eliezerem filium *Cherſomi* a matre accepiſſe tunicam duarum myriadum. Si hoc intelligatur de duabus myriadibus minarum, pretium fabuloſum & incredibile videbitur; tot enim myriades facerent quinquaginta millia imperialium. Si vero (quod magis credibile) de זוזים *zuzis* explicetur, tunc intelligendæ erunt ducentæ minæ, id eſt quinquies mille imperiales. Non credo tanti pretii linum hodie reperiri, ut ut mihi narratum ſit; in India circa Bengalam byſſi telam, ſedecim ulnas longam, emptam fuiſſe centum imperialibus. Si ad nos eſſet delata, pretium quater augeri deberet. Nec ad hoc pretium accedit linum Harlemenſe, ut ut etiam ulna octo imperialibus empta ſit, uti animadvertimus Libro I. cap. VII. Auro nonnunquam æquatum fuiſſe linum byſſinum, docet Plinius *lib.* XVIII. *cap.* I. *Quaternis*, inquit, *denariis ſcripula ejus permutata quondam, ut auri reperio.* Non male igitur Talmudici Codice *Bava Meizia cap.* II. & *Cholin cap.* VI. nihil pretioſius exiſtimant, quam linum, ut dixerint: *ſi quis magnas divitias cito dilapidare vellet, oportere ut ſeſe veſtiat lino byſſino.* Sed de ejuſmodi tunicis pretioſis quales habuiſſe dicuntur Iſmael & Eliezerus, audiamus ipſos Talmudicos. *Codice Ioma cap.* III. אמר עליו על ר׳ ישמעאל בן פאפי שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה ועובד בה עבודת יחיד ומסרה לציבור אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא ולא הניחוה אחיו כהנים ללובשה מפני שנראה כערום ומי מתחזי והאמר מר תוטן כפול ששה אמר אביי כחמרא במזגא *Narratur de Doctore Iſmaele, filio Paphi* (Seldenus de *ſucceſſ. in Pont. Hebr. cap.* XI. legi vult פאבי *Phabi*, quamvis nuſquam ita legatur, quod ſciam. Locus *Codicis Parah cap.* III. corruptus mihi videtur, & legi debet ut hic פאפי, non autem באפי, aut פיאבי *Piabi* ut habent quidam libri) *quod mater ipſi fecerit tunicam centum minarum, qua indutus functus eſt miniſterio unius, & tradidit eam toti cœtui.*

Nar-

Narratur etiam de doctore Eliezere filio Chersomi, quod mater ei fecerit tunicam duarum myriadum. At fratres ejus Sacerdotes non permiserunt ut ea vestiretur, quia apparebat nudus, Et quamvis dicatur constabat (tunica) *ex filo sexduplo retorto: respondet Abai; erat instar vini in vitro.* Notari hic debet, mentionem fieri de sola tunica, quæ fuerit centum minarum, aut etiam duarum myriadum. At tunica non erat instar togæ Romanæ, quæ telam satis longam requirebat, sed ad modum corporis erat aptata, ut etiam sex, aut plurimum septem ulnis confici potuerit. Cogita quale debeat esse linum, cujus septem ulnæ emuntur quinquies mille imperialibus. Quid? si de duarum myriadum minis, id est de vigesies mille minis (myrias enim sive רבוי facit decies mille) intelligatur, quo modo a Glossa sumitur, tunc quælibet ulna fere centies mille imperialibus emptam fuisse dicendum erit. Hoc credat Judæus Apellas, non ego. Nota etiam hic, honestissimo consilio factum esse, quod Sacerdotes nollent permittere, ut Eliezerus Summus Pont. vestiretur ejusmodi vestibus, quibus instar nudi pelluxisset, tanquam *vento textili*, aut *linea nebula* circumdatus. De ejusmodi vestibus instar telæ araneæ, & quæ corpus magis detegunt quam operiunt, præsertim ex serico, vide Plinium *lib.* II. *cap.* XXIII. Senecam *de Beneficiis lib.* VII. *cap.* IX. Horatium *lib.* I. *Satyr.* II. Tibullum *Eleg.* VI. *lib.* II. Juvenalem *Satyr.* VI. Hieronymum *adversus Helvidium*, Solinum aliosque bene multos, qui ejusmodi vestes corpora potius *ostentare* quam *vestire* dicunt, easque *tenuem* vestem, *textilem ventum*, & *nebulam lineam* vocant. Petronius elegantissimus Poeta.

Æquum est induere nuptam ventum
textilem.
Palam prostare nebula linea.

DCXCVIII. Sed quamvis *vestes albæ* pretiosissimæ fuerint, *aureæ* tamen illas pretio & ornatu longe superabant; siquidem non solum ex pretiosissima bysso, sed & ex lana, auro, & gemmis constabant. Lanam antiquitus magno pretio emptam fuisse, vel ex solo *Aristophane* colligi potest, in Vespis.

ΒΔ. πόθεν ὦ γαθ' ἀλλὰ τοῦτο τοῖσι Βαρβάροις
Ὑφαίνετ᾽ πολλαῖς δαπάναις. αὕτη γέτοι
Ἐρίων τάλαντον καταπέπωκε ῥαδίως.

Bona verba: at ista, ut scias, cum maximo
Sumptu & labore Barbari texunt: & hac
Vestis talentum absorpsit in lanam facile

Talmud Jerusalemitanum mentionem facit vestis laneæ, duplicis materiæ triginta myriadibus emptæ. *Codice Kilaim cap.* I. בגד בשלשים רוביא דינר ויהבוה לר׳ ומצא בו כלאים ושרפו *Habuit vestem triginta myriadum denariorum, quam tradiderunt Magistro, & reperta erat duplicis materia, ideo combusta est.* Tot denarii argentei facient ter mille ducatones. Quod ad lanam, in vestibus Pont. Max. erat Milesia, id est mollissima & pretiosissima. vide lib. I. cap. IX. Sed & aurum intextum habebant Ephod & Pectorale. Immo ex solido auro constabant annuli, catenæ, fibulæ, & gemmarum fundæ; ut & tintinnabula in Pallio. Et optimum etiam auri genus adbibitum fuit, uti demonstravimus libro I. cap. VI.

DCXCIX. Pretium valde augebant colores *hyacinthinus, purpureus, coccinus* & *aureus*, Regibus maxime noti, ut ostendimus lib. I. cap. XV. *Coccus Imperatoriis paludamentis dicatus* erat, Regum & Augurum vestimentis destinatus; ut etiam Hispani (quamvis Hispanicus postremus & Galaticus optimus sit) ad solvendum tributum, *coccum* dederint, testibus Plinio, Isidoro, Lampridio, Servio, Martiale, Suetonio aliisque. Hyacinthinum colorem (qui & ipse genus purpuræ est, tingitur enim purpura sive conchylio) rarum & pretiosum fuisse nemo ignorat. Ideo Plinius: *Unde conchyliis pretia & libram violacea purpura denariis centum venisse* ait. Libra scilicet lanæ ista purpura tinctæ centum denariis, id est duodecim imperialibus empta est, ut quidam id explicant. Eodem *libro* IX. *cap.* XL. docet *libram pelagii quinquagenos nummos, & buccini centenos non excedere.* Unde de pretio *Techelet* de quo agimus judicari potest. Nam ista *violacea purpura* valde ad hyacinthinum accedit, & utrumque *conchylio*, sive חלזון *chilzon* tingitur. Sed & יקר *pretiosus* hic color dicitur ab Hebræis, ut libro I. cap. XIV. ex Codice *Menachoth cap.* IV. *Megillath Ester*, Jonathane, *Bereschit Rabba*, aliisque docuimus Vide quæ annotavimus ex Xenophonte, *lib.* I. Macchab. IV. XXIII. & aliis. Omnium tamen pretiosissimus color est ארגמן *purpura* illa *Tyria dibapha*. Si purpuræ violaceæ libra denariis centum venibat, eodem *Plinio* teste, *dibapha Tyria in libras denariis*

nariis mille non poterat emi, id est ducatonibus centum. Hinc lacernas millibus decem emit Bassus, ut habet Martialis, *lib.* VIII. *Epigr.* X.

Emit lacernas millibus decem Bassus,
Tyrias coloris optimi.

Proculdubio intelligit nummos sestertios, qui faciunt nostræ monetæ ducentos & quinquaginta ducatones. Sed hæ lacernæ non magno pretio emptæ erant, sed vili, ut magnum lucrum fecerit Bassus, ut ibidem innuit Martialis. Et sane *libro* X. *Epigr.* XLI. togam Prætoris in ludis Megalensibus centum millibus emptam dicit.

Constatura fuit Megalensis purpura centum
Millibus.

Id est bis mille & quingentis ducatonibus. Ipsis etiam margaritis pretio vix cedebant conchylia & purpuræ. *Conchylia*, inquit Plinius *lib.* IX. *cap.* XXXV. *& purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pene etiam margaritis fecit.* Non mirum igitur si peristromata & Triclinaria Babylonica, id est purpura acu Babylonica picta & ornata, aliquot milionibus, ut hodie loquimur, empta sint. Plinius *lib.* VIII. *cap.* XLVIII. *Metellus Scipio triclinaria Babylonica* (sic emendat Budæus *de Asse lib.* II.) *sestertium octingentis millibus venisse jam tunc ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni Principi quadringenties sestertium nuper stetere.* Id est Capito habebat triclinaria, viginti millibus ducatonum empta. At Neronis empta erant decies centenis millibus, id est millione ducatonum. Nota etiam illa fuisse lanea, (nam de lana ibi agit Plinius) sed purpura infecta, & variis coloribus auroque acu Babylonica picta. Non possum silentio præterire pretiosissimam purpuram, quam memorat Plutarchus in Alexandro, quæ Susis reperta est. ἔπυ, inquit, φησὶν ἡ πορφύρας Ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πεντακίσχίλια. *Ubi etiam purpura Hermionica quinque millia talentum narrat inventa* Ingens sane pretium, quinque millia talentum! faciunt enim tres milliones, ut cum vulgo loquar, ducatonum. Ergo pretiosissimi colores adhibebantur in vestitu sacro, colores plane Regii, quod non parum faciebat לכבוד ולתפארת ad *honorem & ad gloriam* Pontificis Maximi.

DCC. Ipsa ars pretium valde augebat: cum omnia vestimenta sacra fuerint מעשה אורג *opus textoris*, nulla opera acus, sed arte

ingeniosissima & rarissima. Maximo sumptu texi dicuntur a Barbaris, vel hac sola de causa. Ideo in desuetudinem abiit ars vestes texendi, quod hoc nimio labore & sumptu factum esset, ut suo loco ostendimus. Nec prætereunda sunt ornamenta & figuræ, quæ aut telæ intexebantur, aut acu Babylonica assuebantur, & pingebantur. Non tantum tunica erat תשבץ *lacunata*, sive *tessellata*, sed Pectorale & Ephodum erant חשב .i. e. elegantissimas figuras, omnium generum florum intextas habebant, in ipso jugo arte ingeniosissima, unde & חשב *choscheb* dicitur ab ingenio. Et ipse balteus erat רקם *Rokem*, id est acu Babylonica, magno labore & sumptu, elegantissimas figuras depictas habebat. De his bene multa diximus libro I. cap. XVII. De aureis filamentis sacro vestitui intextis, nihil jam dicam præter ea quæ diximus.

DCCI. Tandem nihil pretiosius excogitari potest, quam duodecim gemmæ in Pectorali, & duæ Sardonyches in fibulis humeralium Ephodi. Duæ istæ Sardonyches pretiosæ erant, non tantum sua natura, sed & mole & magnitudine, cum singula sex nomina, sive triginta sex literas habuerit insculptas. Reliquæ in Pectorali omnium generum erant exquisitissimæ & pretiosissimæ; ut *Sardius*, *Topazius*, *Smaragdus*, *Carbunculus*, *Saphirus*, *Adamas*, *Hyacinthus*, *Achates*, *Amethystus*, *Chrysolithus*, *Sardonyx* & *Iaspis*, quarum pretium multum auxit moles, tantæ enim erant molis, ut singulæ integrum nomen sex litteris constans, inscribi potuerit. Ars & materia simul erant in pretio, ut Plinii verbis utar: non enim solum politissimæ & lucidissimæ ac perfectissimæ, sed & cælatura mirabiles erant. Sane si olim veteres patrimonia, & integros census, immo saltus & Insulas, uti loquuntur auctores, in collo, in digito, in aure gerebant, plura patrimonia, & census, plures saltus & Insulas in Pectore gerebat Pontif. Maximus apud Judæos, singula sane gemma census aut patrimonium videtur. Miramur, & merito, Lolliam Paulinam, Caji Principis matronam caput ornasse Smaragdis & margaritis sexcenties sestertium, id est quinque millionibus florenorum Hollandicorum. Vide Plinium *lib.* IX. *cap.* XXXV. Sed quo pretio emtæ sint gemmæ in vestitu Summi Pontificis, quis dicet? Erat igitur vestitus plane Regius, *in honorem & in gloriam* Summi Sacerdotis. Verissime dici potest de Pontifice Maximo Hebræorum, quod de Honorio olim cecinit Claudianus, de Cons. Honorii:

Ornatuque novo gravior Deus asperat Indus
Velamenta lapis, pretiosaque fila Smaragdis
Ducta virent. Amethystus inest, & fulgor Iberus
Temperat arcanis hyacinthi cærula flammis.
Nec rudis in tali suffecit gratia textu:
Auget acus meritum, picturatumque metallis
Vivit opus, multaque ornantur Iaspide cultus,
Et variis spirat Nereia bacca figuris.
Quæ tantum potuit digitis mollire rigorem
Ambitiosa colus? vel cujus pectinis arte
Traxerunt solidæ gemmarum stamina telæ?

Si *Baccam Neream*, id est *margaritam* excipias, nonne omnia in Summi Pontificis vestibus reperiuntur? *Indo* sane *lapide* asperantur; *Smaragdis* virent; *Amethystus* inest & *fulgor Iberus*, id est aurum quo *flammæ hyacinthi* & chrysolthi temperatur, Adest *Iaspis*, *Adamas*, *Carbunculus* & tot aliæ gemmæ ad ornatum. Auget etiam *acus Babylonica meritum* & *picturatum* erat *opus*. Quæ igitur erat ista *ambitiosa colus Belzeleelis*, quæ Arachne, quæ auri rigorem mollire, & pectine suo auream & gemmatam telam detexere novit? Pergamus cum eodem Poeta:

quis miscuit ignes?
Sidoni rubrique maris? tribuere colorem
Phœnices.

Iidem sane colores reperiuntur in Hebræorum Sacerdotum vestitu.

DCCII. Non male igitur Philo Judæus libro *De Sacerdotum honoribus*: ἐξ ὧν ἁπάντων ἐστὶ δῆλον ὅτι βασιλέως εἰς σεμνότητα καὶ τιμὴν περιάπτει τοῖς ἱερεῦσιν ὁ νόμος. *Ex his omnibus manifestum est, legem Sacerdotes honore & gloria pares facere Regibus*: ut etiam optime vel hanc solam ob causam dicatur Sacerdotium Dei & *Sacerdotium Regium*, Exodi XIX. VI. Tanto in honore fuit olim Sacerdotium, ut & ipsi Reges eo fungerentur. Apud Ægyptios Reges simul Sacerdotes esse debebant, ut docet Plato *de Regno*. Sic & ipsi Consules & Imperatores Romani Sacerdotium magna ambitione ambierunt, eoque functi sunt. Hinc factum est proculdubio quod olim ipsi Principes apud plures populos non aliter quam כהנים *Sacerdotes* vocati fuerint. Vide Genes. XLI. L. Exod. II. XVI. Job. XII. XIX. II Sam. VIII. XVIII. I Chron. XVIII. XVII. II Sam. XX. XVI. Nonne Moses ipse, primus Judæorum *Rex & Sacerdos* publi-

blicus fuit? Non mirum igitur Sacerdotes, de quibus agimus, regium habuisse vestitum *in honorem & gloriam.*

DCCIII. Ob ingens istud pretium sacra vestimenta in Thesauro recondita erant, tanquam κειμήλιον rarissimum & pretiosissimum. Maimonides *Hilch. Kele Hammik. cap.* VIII. tradit Pontificem Max. habuisse proprium conclave in Templo, in quo tanquam in Thesauro vestes aureas occluderet: כה ג׳ מניח בגדי זהב בלשכה שלו בלילה או בעת שיוצא מן המקדש: *Pontifex Max. reponebat vestes suas aureas in conclavi suo, noctu aut tempore quo exibat e Templo.* Ad istud conclave fortassis respexit Josephus *Antiq. Jud. lib.* XV *cap.* XIV. *lib.* XX. *cap.* I. sed Arcem Antoniam vocat. Narrat ibi Josephus vestimenta sacra Pontificis Max. custodita fuisse in certa quadam turri sive arce Templi, in Septentrionali latere, ab Asmodæis ædificata, & postea ab Herode in gratiam Antonii, *Antonia* vocata. Olim quidem erat sub sigillo ipsius Pontificis Maximi, & gazophylacio præfectorum, qui pridie solennis festi adibant Arcis & Præsidis Romani Præfectum, & recognito prius sigillo, stolam accipiebant; ac mox, peracto festo, eam reportabant in eundem locum, & in conspectu arcis Præfecti obsignatam deponebant. Et magna quidem gloria erat, vestem illam servare, ac in sua habere potestate: ut etiam propter ejus custodiam magnæ subortæ fuerint contentiones inter Judæos & Romanos, ut eodem loco testatur Josephus. Diceres fere, disceptatum fuisse de dignitate NEOCORI. Prius enim Herodes in ista arce vestem servavit; sed post ejus obitum in Romanorum potestate erat, usque ad tempora Tiberii, sub cujus imperio Vitellius Syriæ Præses, ab Hierosolymitanis honorifice receptus, in signum grati animi Judæorum precibus custodiam sacræ stolæ concessit. Agrippa autem Rege fatis jam defuncto, Cassioque Longino Syriæ Præside, & Cuspio Fado Judææ Procuratore, coacti sunt Judæi stolam denuo in Antoniam deponere, ut esset in Romanorum potestate, quemadmodum fuit antea. Tandem Legati missi sunt ad Imperatorem Claudium, qui, intercedente Agrippa Juniore, jus sacras vestes custodiendi iterum obtinuerunt. Credibile est Romanos custodiam harum vestium tam anxie ambiisse non tantum ut hac ratione testarentur, Pontificatum in sua esse potestate, & ut Pontifex Max. sub specie Religionis nihil contra Majestatem Romanam moliretur; sed maxime ut tantus thesaurus suis manibus non eriperetur.

Ex

DCCIV. Ex hisce sane manifesto constat Sacras vestes fuisse pretiosissimas, ideoque in Thesauro servari debuisse. Et hoc iterum Regium est. Solebant scilicet Reges Thesauros suos ponere non tantum in auro, in argento & in gemmis, sed & in pretiosis vestimentis. Ideo Christus Matt. VI. Com. XX. loquitur de *Thesauris ubi tinea nihil corrumpit*, quod intelligendum est, non de auro, gemmis &c. tantum, sed & de *vestibus*, quæ a *tineis* corrumpi possunt. Non repetam quæ jam annotavimus de purpura Hermionica, Susis in thesauro reperta. Nihil etiam dicam de vestiario mille telentum, quod Alexander dono dedit amico suo. Jam mentionem fecimus libro I. cap. VIII. de בית גנזי מלכא *thesauro Regis* Ahasueri, ex Targum Scheni Esteræ cap. VI. X. ubi legimus Regem in Thesauro suo habuisse vestes purpureas & sericas lapidibus pretiosis, margaritis, tintinnabulis aureis & malogranatis ornatas. Sic & Imperator Alexander Severus in thesauro vestes habuit. Lampridius: *In thesauris vestem nunquam nisi annum esse passus est, eamque statim expendi jussit.* De ejusmodi thesauris vestium Imperatorum vide *leg.* XIV. *Cod. de Murilegulis. Privata vel linea vestis magistri, thesaurorum præpositi, vel baphiorum ac textrinorum procuratores, cæterique quibus hujusmodi solicitudo committitur.* Sed & toga picta, & tunica palmata, qua utebantur Consules & Imperatores, custodiri solebant in Capitolio & Templo Jovis. Lampridius de Alexandro: *Prætextam & pictam togam nunquam nisi Consul accepit, & eam quidem quam de Jovis templo sumptam Prætores & Consules accipiebant.* Capitolinus de Gordiano: *Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio acciperent, vel de Palatio.*

DCCV. Non tantum summi Pontificis, sed & cæterorum Sacerdotum vestes in thesauro servatas fuisse, colligi potest ex capite II. Esdræ versu LXIX. *Pro facultate sua dederunt in thesaurum illius operis, auri drachmas semel & sexagesies mille, & argenti pondo quinquies mille, & tunicas Sacerdotum centum.* Et Nehemiæ VII. LXX. ubi iterum legimus, in thesaurum inter alias res pretiosas collatas esse *tunicas Sacerdotum quingenta triginta.* Soli sane Pontifici Maximo tunicis quingentis triginta non opus fuit, nec uspiam legimus eum tot habuisse, ut hæc loca de tunicis totius Sacerdotum turbæ intelligenda sint.

DCCVI. Cæterum veſtes illæ totius ſacerdotum turbæ in templo etiam cuſtodiebatur. Erat enim in Templo conclave aliquod tanquam veſtiarium, ſive theſaurus ſacrarum veſtium. Singulum autum veſtimenti genus ſuam arcam habuit: ita ut omnes *brachæ* in una arca reconditæ fuerint, iſta etiam arca inſcriptum habuerit vocabulum, מכנסים BRACHÆ. Sic & omnes *tunicæ* ſuam peculiarem habebant arcam, cui inſcriptum erat vocabulum כתונות TUNICÆ. *Baltei* in ſua arca erant, cum hoc titulo: אבנט BALTEUS. Et *Pilei* in ſua arca cum hac inſcriptione מצנפות PILEI. Hæc traduntur Miſna *Tamid*, *cap.* V. היו מפשיטים אותם את בגדיהם ולא היו מניחין עליהם אלא מכנסים בלבד והחלונות היו שם וכתוב עליהם תשמיש הכלים *Exuebant eos veſtibus, nec quidquam iis relinquebant præter brachas; Erant ibi arcæ & illis inſcriptus erat uſus vaſorum.* Per *vaſa* intelligit hic veſtes ſacras. Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. docet, non tantum quodlibet genus veſtimenti ſuam ſibi habuiſſe arcam propriam, cum ſuo Titulo; ſed quamlibet cohortem Sacerdotum quatuor arcas habuiſſe. Et cum fuerint viginti quatuor cohortes ſive claſſes Sacerdotum, colligit nonaginta ſex fuiſſe arcas veſtimentorum. *Multas*, inquit, *faciebant Sacerdotibus mutatorias.* (liceat hoc vocabulo uti) *Ideoque nonaginta ſex arcæ erant in Templo, quibus imponebantur veſtes. Qualibet cuſtodia* (claſſis, quarum erant XXIV.) *quatuor habuit arcas, & nomen cujuslibet claſſis inſcriptum erat arcis ejuſdem claſſis. Omnes autem arcæ obſeratæ erant. Quum autem intraret claſſis Sacerdotum ad miniſterium hebdomadæ ſuæ, aperiebant arcas ſuas ſingulis diebus hebdomadæ ſuæ, & auferebant veſtes ſuas. Cum abeundum eſſet* (ſcil. domum) *retulerunt veſtes ad arcas ſuas, quas tunc obſerabant. Si quæras cur factæ fuerint quatuor arcæ cuilibet claſſi? ſcias id factum eſſe, ut veſtimenta non confunderentur. Ideo omnes Brachæ erant in una arca, quæ inſcriptum habebat*, BRACHÆ. *Sic & cingula omnia in una arca, cui inſcriptum erat* CINGULUM. *Sic & Pilei omnes in una erant arca; & omnes tunicæ in una arca. Pontifex Max. reponebat veſtes aureas in ſuo conclavi noctu, aut tempore quo egrediebatur e Templo.* Hujuſmodi *veſtiarium* videtur intelligere Codex *Middoth cap.* I. *ſect.* IV. vbi mentionem facit alicujus conclavis, quod vocatur. לשכת פנחס המלביש *Domus Pinchaſii veſtiarii.* Bartenora hoc intelligit de loco ubi veſtes cuſtodiuntur, non ubi conficiuntur & texuntur. ממונה היה להלביש הכהנים בשעת עבודה

ולהפשיטם אחר טבודה ולשמור בנרי כהנים : *Præfectus erat ut vestiret Sacerdotes, tempore ministerii, & ut eos exueret post ministerium, & ut custodiret vestes Sacerdotum.* Maimonides tamen & Glossæ hoc intelligunt, de eo qui vestes conficit, quam sententiam non possumus rejicere: nihilominus de custodia vestium etiam intelligi potest. Et sane Glossa id de vestiendis Sacerdotibus, de vestium custodia, & de textura simul exponere videtur. *Pinchas*, inquit, *vestiarius, erat is qui Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit ut ea reponerentur, & conficerentur.*

DCCVII. De vestibus albis Pontificis Maximi, quibus utebatur die Expiationis, nulla hic fit mentio, in quo loco scilicet remanserint, ministerio illius diei peracto. Sed nulla arca, nullo thesauro, in quo servarentur, opus erat, cum illis non amplius uteretur Pontifex Max. post istius diei ministerium. Sed de his plura capite sequenti.

DCCVIII. Notandum etiam est, vestes sacras non nisi sumptibus publicis factas fuisse, quemadmodum & vasa reliqua, & ligna, & sacrificia jugia, uno verbo, omne id quod totum cœtum respexit. Iisdem enim Vestibus, & iisdem vasis sacra fiebant, non tantum pro uno, sed pro toto cœtu, ideo sumptibus totius cœtus fieri debebant. Si tamen aliquis pietate motus, vas aliquod, aut vestem, lignum, suffitum, aut vinum, aut denique sacrificium ipsum volebat dono dare, id prius tradendum fuit toti cœtui, aut Principibus populi, qui populum aliquomodo repræsentabant. Ab his postea Templo inferebatur, & Sacerdotibus tradebatur, tanquam res sacra & donum totius cœtus. Videatur Gemara Jerusal. *Cod. Schekalim. cap.* IV. Gemara Babyl. *Cod. Ioma cap.* III. Priori loco hæc leguntur de Vestibus: האשה שעשתה כתונת לבנה צריכה שתמסר לצבור: *Si quædam fœmina confecerit tunicam filio suo (*sacerdoti*) oportet ut eam tradat toti cœtui.* Eo forte respexit Gemara Babylonica, loco modo laudato, ubi narrat: Matrem quandam filio suo Ismaeli, (Pontifici Moximo,) fecisse tunicam centum minarum, quam tradidit toti cœtui. Misna eodem loco, postquam dixisset, totam summam Vestium albarum, matutinarum & vespertinarum, esse triginta minarum, addit: אלו משל צבור id quidem sumptibus publicis fiebat. Videatur Maimonides *Kele Hammik. cap.* VIII.

Cap. XXVI.

DE USU VESTIUM SACRARUM.

Usus Vestium sacrarum. Exod. XXVIII. III. VI *Sacerdotes extra templum & extra ministerium vulgaribus Vestibus vestiri. Paulus Pontificem Max. ex vestibus non novit Act.* XXIII. *Sacerdotes extra ministerium* כורים ut laici. *Josephus allegatus. Pontifex Maximus habuit potestatem quotidie sacras vestes induendi. Non reliqui. Varia loca Talmudica. Sacerdotes aliquem usum habuisse ex vestibus sacris extra ministerium. Pontifex Max. in vestibus sacris legebat in Synagogis. Lectio Legis non erat munus Sacerdotis, nec Administratio sacramentorum; nec prædicatio verbi divini, nec preces. Id omnibus Judæis permissum. Plures Synagogæ Hierosolymis. Synagoga in circuitu Templi. Hoc Magdeburgenses videntur ignorasse. Christus* in templo sedisse *Luc.* II. *quo sensu? Nemini fas fuisse in Templo sedere, quam Regi ex familia Davidis. Sacerdotes minores usum percepisse ex Vestibus sacris extra ministerium. Deponendus tamen erat balteus, propter materiam mixtam. Josephus an contrarium sustineat. Varia loca Talmudis & aliorum. Noctu fuerunt vestes deponendæ. Utrum in arcis serventur, an capiti supponantur? Vestes Pont. Max. noctu in vestiario servabantur. Varia loca Talmudica & alia allegata. Vestes sacræ usum habuerunt in solo Templo, non alibi. Locus Ioma cap.* VII. *allegatus.* Scheringham *doctissimum* Seldenum *male perstringit. Quædam loca Talmudica a Scheringhamo male explicata;* מקדש Mikdasch *an comprehendat urbem Jerusalemum.* מדינה Medinah *quid? σφάλμα in Lexico Buxtorfii. Seldenus laudatur & defenditur. Varia loca Talmudis Jerusalem in Provincia. Habet aliquem gradum sanctitatis.* Mikdasch *quid Maimonidæ?* הר הבית Mons ædis *quid? A Christo vocatur* ἱερὸν, *Marci* XI. XVI. *Quantum spatium contineat. Codex Middoth & Josephus allegati. Quidquid extra* עזרה Atrium *vocatur* Provincia. גבולים Gebulim *&* Medinah *Provinciam significant.* Mikdasch *opponi* τοῖς Medinah *&* Gebulim

Gebulim. *Ergo & urbi Hierosolymitana. In summa necessitate Sacerdotes gestasse vestes intra templum & urbem Ierus.* Simeon Justus *obviam it Alex. Magno. Iosephus allegatur, & Codex Ioma cap.* VII. *Factum esse monitu Dei. Quoties vices* Sacerdotibus obeundæ fuerunt, *easdem vestes repetebant, donec polluerentur aut vetustate tererentur. Pontifex tamen Max. vestes albas unica die tantum vestivit. Singulis annis nova adhibenda erant decimo die Tisri. Utrum Pontifices inferiores iis postea uti potuerint? Locus Levit.* XVI: XXIII. *explicatur a Gemaricis. Varia loca Talmudis & aliorum. In S. sanctorum sola vestes alba adhibebantur. Varia loca Talmudica, Iosephi & Philonis. Error* Augustini, Epiphanii, *Hieronymi, Bertrami,* Sigonii, *Buxtorfii, Magii, Daillai & aliorum, qui docent Pontificem Max. vestibus coloratis* S. S. *intrasse. Vestes sacra sordibus inquinata non lavabantur. Trita & lacera non resarciebantur.* In Templo nulla paupertas. *Omnia fiunt* ex optimo. *Trita, lacera & sordida vestes elychniis in festo Tabernaculi & Lucernis adhibebantur. Vestes Pontificis Max. aurea trita obscondebantur. Exod.* XXVIII. *vers. ultimo* חקת עולם *Quomodo intelligendum. Quamdiu debeant durare sacerdotes & vestes sacra. Non ultra tempora Messia. Iudaeorum vana solicitudo de conservanda Genealogia Aharonis.* Urim & Thummim *quamdiu duraverint? Sententia Iosephi, & Rabbi Azaria. Locus Ezra* II. LXIII. *& Nehem.* VII. LXV *allegantur. Credibile Sacerdotem ibi promissum fuisse Iesum Christum.* Urim & Thummim *non fuisse in Templo secundo. Locus Hag.* I. VIII. *Varia loca Talmudica &* Josephus Ben Gorion *Germanice allegantur. Responsum Pontificis Max. Alexandro Magno datum. Ejusdem Auctoris editio Hebraa. Nostrum manuscriptum nitidissimum Hebraicum. Doctissimi* Buxtorfius & Le Moine *laudantur.* בת קול filia vocis *sub secundo Templo. Loca Talmudica & Matth.* I. VIII. *Ioh.* XII. XXVIII. Urim & Thummim *oracula edidisse tantum usque ad tempora Salomonis. Propheta priores qui? Loca Talmudica. Cur* Urim *cessaverit sub Regibus? Nomen* יהוה *pronunciatur sub Templo secundo. Usque Iericho auditum. Ante Reges status Iudaicus θεοκρατεία.* Ephodum, Pectorale, Gemmas, *ut &* Urim & Thummim, *quoad formam, in usu fuisse sub Templo*

 secun-

secundo: *Etiam* Arcam fœderis, Candelabra *&c.* Thosephoth, Maimonides, *&* Josephus Caro *allegati*. Bernhardi Angli *in suis ad Josephum Criticis, iniquissimæ strictura, magna* crista *atque* fidentia *viros doctos, qui negant Urim & Thummim Templo secundo, sugillantis perstringitur*.

DCCIX. RESTAT ut tandem etiam aliquid dicamus, de usu Vestimentorum sacrorum. Totum quidem hoc opus docet, eorum usum esse, ut sacra in iis fierent a Sacerdotibus; nihilominus cum Moses expressis verbis de usu sacri vestitus mentionem faciat, istam materiam hoc capite quoque pertractare suscepimus. Exodi XXXVIII. versu III. & XXXV. והיה על אהרן לשרת *Et erunt super Aharon ad ministrandum*. Ibi quidem mentio fit de Vestibus Summi Pont. sed idem dicitur etiam de Vestibus reliquorum Sacerdotum, versu IV. ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו וכהנו לי: *Et facient Vestes sacras Aharoni fratri tuo, & filio ejus, ut sacerdotio mihi fungerentur*. Et versu ultimo: והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בנגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו *Et erunt super Aharonem & super filios ejus quum intrabunt tentorium conventus, aut quum accedent ad altare, ad ministrandum in sancto; Et non ferent iniquitatem ut moriantur*. Igitur ad ministerium tantum in templo, soli sacerdotes vestibus sacris utebantur, non alibi nec alio tempore. Domi forisque, in Synedrio, in consiliis, & ubique locorum extra templum, incedebant vestibus vulgaribus, cum Summus tum reliqui pontifices, unusquisque pro lubitu suo & pro opibus, ut a reliquis hominibus discerni neutiquam potuerint. Inde factum est, ut etiam Paulus Apostolus Pontificem Maximum non noverit Act. cap. XXIII. quod ex vestibus a reliquis iudicibus discerni non potuerit. Idem innuitur Ezech. XLII. XIV. & XLIV. XVII. XVIII. XIX. ubi expresse jubetur, ut Sacerdotes, finito ministerio, cum vellent exire ad populum, vestes ibi relinquerent & vulgaribus vestirentur. Turpiter igitur errant passim viri docti, qui putant Cajapham vestes sacerdotales lacerasse, in signum lacerati & aboliti sacerdotii, Matth. XXVI. LXV. & Marci XIV. LXIII. ut loca ista intelliguntur ab *Origine* & *Theophylacto*. Audivimus jam cap. præcedente, vestes sacras, cum summi tum reliquorum, in templo fuisse reclusas, ideo non fuisse in potestate sacerdotum quamdiu

quamdiu non operabantur. Optime itaque Maimonides *Kele Hammicd. cap:* x. ait Sacerdotes, extra ministerium, sacris vestibus non vestitos, considerari debere כזרים *instar Laicorum.* Sic & Josephus *de Bello Jud. cap.* XIV. dicit Sacerdotes extra ministerium ἐσθήσεσιν ἰδιωτικαῖς, *Vestibus plebeis* usos fuisse. Verum quidem est eum ibi agere de *cæcis*, quos Judæi vocant בעלי מומים *vitio laborantes*, nihilominus de omnibus sacerdotibus intelligi debet: cum exsertis verbis statim addat: τὴν γὰρ ἱερὰν ὁ λειτουργῶν ἠμφιέννυτο μόνος, *sacram vestem induebat is solus qui ministrabat;* cum autem cæci ministrare non potuerint, sacras vestes inducere iis non fuit licitum.

DCCX. Non omnes Sacerdotes, nec ubique, nec semper habebant jus vestes sacras induendi. A sacris vestibus, quemadmodum a toto ministerio arcebantur, *mente capti, cæci, immundi, ægroti, lugentes*, & ii qui ad justam ætatem nondum pervenerant. Hi nunquam sacris vestibus induebantur etsi sacerdotes essent. Sed & illi ipsi qui ad ministerium admissi erant, non quotidie iis vestiri poterant. Hoc fiebat illis diebus tantum, quibus cum sua classe ministrare debebant in Templo, quod fiebat duabus tantum hebdomadibus per totum annum. Id est duabus vicibus, & singula vice per integram hebdomadam. Peracta hebdomade, vestes sacræ exuebantur, & arcis suis obserabantur, donec altera hebdomas, semestri post, rediret. Solus Pontifex Max. habuit potestatem vestes sacras induendi quotidie, si forte sacra facere vellet. Alias in thesauro suo, sive vestiario in Templo custodiebantur. Notari etiam debet, si forte aliquid accidisset sacerdoti, qui suas vices in templo jam peragere ex lege debebat, ut si gonorrhœa laborasset, aut alio modo sese poluisset, ministerio eum tunc abstinere, & pro vestibus albis, in signum immunditiei, atris indui debuisse, ut abiret. Mundi autem & legitimi Sacerdotes, istis diebus quibus cum classe sua vices obire debebant, inter ministrandum omnino vestibus sacris induendi fuerunt; ut etiam absque vestibus, non reputarentur socerdotes. Hinc illud toties in Talmude decantatum: בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם *Quo tempore vestiti sunt vestibus suis* (sacris) *sacerdotes reputantur. ubi autem vestibus suis non sunt vestiti, sacerdotes non reputantnr.* Vide *Massechet Zevachim cap.* 11. Maimonidem *Kele Hammikd. cap.* x. & Thosephoth ad *cap.* VII. *Joma.* Nihi-

DCCXI. Nihilominus Sacerdotes aliquem uſum habebant Veſtium ſacrarum, etiam extra miniſterium. Primum Pontifex Max. magna die expiationis ſectionem in Synagoga, ſi volebat, Veſtibus ſacris legebat; alias, illis exutis, in propria ſtola, qua uti ſolebat quotidie, illud præſtabat. *Joma cap.* VII. *Miſna* I. בוא לו כהן ג׳ לקרוא אם רצה לקרוא בבגדי בוץ קורא ואם לא קורא באצטלות לבן משלו: *Ibat Pontifex Max. ad legendum, ſi voluit legere in veſtibus byſſinis* (id eſt ſacris) *legebat. Sin minus, legebat in propria ſtola alba.* Et ne quis rerum Hebræarum imperitus putet, lectionem fuiſſe munus ſacerdotale, ſciendum eſt omnes Levitas & Iſraelitas non minus quam Sacerdotes habuiſſe jus legendi ſectiones Sabbathicas. Ideoque optime Talmudici annotant; קריאה לא עבודה היא *Lectio non eſt miniſterium.* (ſacerdotale) Quicquid extra templum fieri poterat, non recenſebatur inter miniſteria Sacerdotum, ſed lectio fieri poterat extra Templum, in omnibus Synagogis, & in urbe, & per totam terram ſanctam, immo & extra terram, ubi decem Viri ætatis quatuordecim annorum reperiebantur. Ideo Levitæ & Iſraelitæ, non minus quam ipſi Sacerdotes infantes circumcidebant, & Paſcha celebrabant, & conciones ad populum habebant, & preces ad Deum, pro ſalute publica fundebant, & lectiones Sabbathicas legebant, quod & ipſi Reges nonnunquam faciebant, ut exemplum habemus in Rege Agrippa. Uno verbo, quicquid hodie in Eccleſia Chriſtiana ſolis paſtoribus relictum eſt; ut verbum prædicare, ſacramenta adminiſtrare, & diſciplinam Eccleſiaſticam exercere, id in Eccleſia Judaica ab omnibus & ſingulis fieri poterat. Cavebant tantum ut eſſet in re iſta בקיא & in lectione רגיל *expertus*, & diſcipulus ſapientum, ex ſecta ſcilicet Phariſæorum, ut eorumque traditiones ſartæ tectæque ſervarentur, & doctorum, ſive σοφιςῶν, ut eos vocat Joſephus, auctoritas apud populum indies augeretur. Sed hæc fuſius explicamus ad Codices *Sotah*, *Taanith*, *Peſachim* & alibi.

DCCXII. Notari etiam debet Synogogam iſtam, in qua legebat Pontifex Max. fuiſſe, non in urbe, ſed in circuitu templi prope atrium, quemadmodum ad iſtum locum *Codicis Joma* obſervat *Jarchius.* בית הכנסת היה לעזרה בהר הבית *Synagoga erat prope atrium in monte Templi.* Ideo in ipſa Miſna toties mentio fit τ̃ς בית הכנסת *Synagogæ*, τ̃ ראש הכנסת & חזן הכנסת ἐπισκόπȣ & *Capitis Synago-*

nagoga. Sane cum plures fuerint *Synagogæ* Hierosolymis, quadringentæ octoginta, vel quadringintæ sexaginta, ut tradunt Sapientes Cod. *Megilla* & Cod. *Chetuboth*, hic intelligi debet Synagoga, quæ erat in Templo. Hoc videntur ignorasse Magdeburgenses *Centuria* I. *cap.* VI. ubi de Synagogis sic sermocinantur: *utrum autem in Templo aut prope locus, seu auditorium aut lectorium, ut nunc vocare possemus, fuerit, non est clare indicatum*. Immo tam prope fuit illud *lectorium*, ut etiam ab iis qui summum Pontif. audiebant legentem, hircus & juvencus, dum cremabantur videri potuerint, modo auditores faciem non verterent versus Sacerdotem magnum, ut traditur eodem capite Jomæ. Cum autem hæc Synagoga tam prope atrium fuerit, in ipso scilicet circuitu Templi, ideo qui in eo legebant, in Templo legisse dicebantur. Et hoc sensu, mea opinione, legimus apud Lucam capite II. Christum sedisse & docuisse in Templo, ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων *in medio doctorum*, quod de ista Synagoga in Templo omnino intelligendum puto; nam in ipso Templo, proprie sic dicto, nec erant διδάσκαλοι, aut תלמידים ut Judæi loquuntur, nec Christus ibi sedebat, nisi eodem momento a Judæis, tanquam prophanus & hæreticus vivus discerpi voluisset: cum nemini fas fuerit in Templo sedere, nisi soli Regi & ex familia quidem Davidis, ut docent Magistri Codice *Sotah cap.* VII. Sed ut e diverticulo in viam redeamus, patet lectionem Legis, non fuisse partem ministerii Sacerdotum, ideoque Pontifici Maximo liberum fuisse ut in Templo uteretur vestibus sacris, extra ministerium, cum in illis legeret sectionem, quam quilibet alibi, & aliis vestibus legere poterat. Optime ad istam Misnam Jomæ observant Gemarici: שמעת מניה בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם *Ex hoc discimus, vestes sacerdotales datas esse, ut ex iis usum aliquem perciperent*. Idem quoque intelligendum est de vestibus aureis; nam postquam eas semel induisset, poterat eas toto illo die retinere, quamvis toto die, singulis horis, sacra non faceret; modo eas deponeret antequam Templo exiret, aut noctu, ut capite præcedenti, ex *capite* V. *Tamid*, ostendimus.

DCCXIII. Sed & ipsi Pontifices reliqui usum aliquem percipere poterant ex vestibus sacris extra ministerium. Quamdiu in Templo erant, eis permittebatur uti vestibus sacris, etiam illis horis & momentis, quibus a ministerio vocabant. Semel vetiti

ſtiti veſtibus ſacerdotalibus, & ſacris peractis, non ſtatim deponebant eas, ſed toto die ſi vellent eas retinebant, donec dormitum irent. *Codice Tamid cap.* I. Gemarici hæc tradunt: תא שמע בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה מותר: *Audi, vetitum eſſe abire in Provinciam veſtibus ſacerdotalibus: ſed in Templo licet* ut iis uterentur, *ſive tempore miniſterii, ſive non tempore miniſteris.* Idem docet Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. Mikotzius *Precept. Affirmat.* CLXXIII. Hoc tamen intelligi debet de *Brachis, Tunica* & *Pileo* tantum, non autem de *Balteo*. Quam primum enim a miniſterio ceſſabant, balteus ſtatim deponendus fuit, adeo ut ſi quis in templo repertus fuiſſet *balteo* cinctus, illis momentis quibus non operabatur, quadraginta plagis verberandus fuiſſet, propter τὸ שעטנז *Schatnetz, duplicem materiam.* *Maſſechet Erachim cap.* I. ותני כהנים הואיל ואשתרי כלאים לגביהו לא ליחייבו קמ״ל נהי דאשתרי בשעת עבודה בלא עידן עבודה לא אישתרי: *Ecce ſacerdotibus quidem permiſſum eſt geſtare veſtes duplicis materia; non* tamen neceſſario id ipſis faciendum fuit, quemadmodum *audivimus. Permiſſum eſt tempore miniſterii, ſed extra miniſterium non eſt permiſſum.* Ideo in veſtibus ſacris non licebat dormire; nec capiti eas ſupponi fas erat, propter *balteum*, quod fuerit ex materia mixta. Sic & Maimonides *Kele Hammikd. cap.* VIII. poſtquam dixiſſet ſacerdotibus permiſſum eſſe, aliquem uſum percipere ex veſtibus ſacris, & extra horam miniſterii, ſtatim addit: *Excepto balteo, quia illi ineſt ſchaatnez,* id eſt *duplex materia.* Joſephus tamen *Antiquit. lib.* III. *cap,* VIII. aliter ſentire videtur; ſic enim de balteo ſermocinatur. *Ad talos autem defluit, quamdiu ſacerdotes ab opere ceſſant; idque videtur ad ornatum aliquid conferre, quum autem properandum eſſet, ad miniſterium ſacrificiorum, ne ita balteus ventilans pedes, implicaret, & impedimento eſſet in opere, lævo humero eum injecit.* Videtur itaque Joſephus docere, ſacerdotes etiam balteum geſtaſſe extra horam miniſterii ὅτε μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργῇ, *quando nihil operatur ſacerdos.* Nollem litem movere illis, qui credunt Joſephum illis verbis docuiſſe, ſacerdotibus permiſſum fuiſſe, ut balteum geſtarent, etiam iis horis quibus ſacra non faciebant: Nihilominus cum Gemarici, & fere reliqui Hebræorum Sapientes omnes, contrarium doceant, explicandus erit Joſephus. Forte conciliari poterit cum Gemaricis, ſi dicamus, Joſephum per τὸ μηδὲν ἐνεργεῖν intelligere non

quod

quod Sacerdos plane ab opere cessset; sed quod non faciat aliquod opus, in quo balteus posset esse impedimento Sacerdoti. Si forte mactaverit aut sanguinem exceperit, aut si faciat ejusmodi opera alia, in quibus parum incurvandum fuit. Tunc balteum, ne impedimento esset, in lævum humerum rejecit. At in aliis operibus, ubi balteus nihil impediebat, ut si sanguinem spargeret, si vota conciperet, aut thymiamata faceret, præsertim si in loco sancto operabatur, sinebat balteum fluere propter ornatum.

DCCXIV. Hæc autem intelligi debent de die tantum, non autem de nocte. Cum enim dormitum ire vellent, sacras vestes fuerunt deponendæ. Quidam magistrorum censent, Sacerdotes eas complicasse, & capiti suposuisse, ut iis etiam dormiendo uterentur. Alii docent in arcis reclusas fuisse, quoties dormitum irent. Alii juxta caput repositas fuisse noctu. Sane vestes Pontificis Maximi noctu in vestiario servatas fuisse, capite præcedenti docuimus. De vestibus reliquorum Sacerdotum hæc habet Misna, *Codice Tamid cap.* I. לא היו ישנים בבגדי קדש אלא היו פשטים ומניחין אותן תחת ראשיהם ומתכסין בכסות עצמן : *Non dormiebant in sacris vestibus, sed exuebant illas, & capiti supponebant, & quilibet proprio suo tegumento tegebatur.* Gemara tamen tradit, ne hoc quidem licitum fuisse, propter duplicem materiam, quæ erat in Balteo. עשר מצעות inquiunt, זו על גב זו וכלאים תחתיהן אסור לישן עליהן *Si quis decem stragula alterum alteri imponat, si tamen alicui* (etiam infimo) *inesset materia duplex, vetitum esset super iis dormire.* Ideo quidam exponunt hæc Misnæ verba תחת ראשיהן per נגד ראשיהן *juxta capita sua*, & non *sub capitibus suis.* Eodem sensu intelliguntur a Maimonida *Hilch. Beeth Habbechira cap.* VIII. Bartenora & Caph Nachat ad istam Misnam. Et Barlelonius præcepto XCIX. Eadem Misna *Codice Tamid cap.* I. dat etiam rationem, quare non fuerit permissum, ut Sacerdotes dormirent in vestibus sacris, aut ut eas capiti supponerent. Scilicet משום כלאים *propter duplicem materiam*, in balteo.

DCCXV. Ex his omnibus manifestissime patet, vestes sacras usum habuisse in solo Templo, & non alibi. Vestiarium enim erat in Templo, ubi Sacerdotes vestiebantur & exuebantur. In eodem loco, finita hebdomada, aut etiam noctu, vestes custodiebantur. Deinde cum sacerdotio fungerentur in solo templo, non in urbe Hierusalem, multo minus alibi, in solo etiam

Templo vestibus sacris utebantur sacerdotes. Gemara Babylonica *Codice Ioma cap.* VII. & Codice *Tamid cap.* I. *ad Misnam primam*, quem locum supra allegavimus, exsertis verbis docet: *Vetitum esse abire in Provinciam vestibus sacerdotalibus: sed* במקדש *in Templo, sive sit hora ministerii, sive non sit hora ministerii*. licet Doctissimus *Scheringamus*, in suis notis ad *codicem Ioma cap.* VIII. eundem locum adducit, ut plane contrarium probaret: nempe licitum fuisse, ut Sacerdotes vestibus sacris uterentur, etiam extra Templum, in *urbe* Jerusalem; eoque nomine perstringit eruditissimum Seldenum, quod *lib.* II. *cap.* VII. De success. in Pontif. hoc negaverit. Idem probare etiam conatur Scheringhamus ex Josepho *Antiquitat. lib.* III. *cap.* VIII. (quem locum plus semel allegavimus) quod ibi dicat Josephus: *Sacerdotem finere balteum ad talos defluere propter ornatum, quamdiu ab opere cessat.* Locum Josephi jam modo explicavimus, unde constat Josephum de urbe Hierusalem ne quidem somniasse, cum hæc diceret; Nam de sacerdotibus in templo agit, & non de iis qui sunt extra templum. Quantum ad locum Gemaræ attinet, doctissimus Scheringhamus deceptus est, quod crediderit vocem מקדש *Mikdasch* significare templum cum *tota urbe Hierusalem*. Ideo male vertit verba Gemaræ. *Prohibitum est quemvis vestibus sacris indui cum abeat in Provinciam, sed hoc in Sanctuario, & in urbe Hierusolyma licitum est.* Postrema hæc verba *in urbe Hierusolyma*, non reperiuntur in Gemara, nec in voce מקדש continentur, cum urbs Jerusalemitana nunquam מקדש vocaretur.

DCCXVI. Verum quidem est, doctissimum Scheringhamum, ut sententiam suam tueretur, allegasse *Buxtorfii* Lexicon ad vocem מדינה, ubi allegatur Maimonides, qui per τὸ מקדש intelligit ירושלים כולה *totam urbem Ierusalem*, & per מדינה *Medina*, שאר הערות שבכל ארץ ישראל: *Reliquas urbes quæ sunt in tota terra Israelis.* Hæc quidem est sententia Maimonidæ ad *Cap.* II. Codicis Rosch Hasschanah; (non autem ad Codicem Taanith, ut habetur in Buxtorfio) sed quo argumento hæc probet, plane ignoro: cum glossa utraque, & Bartenora urbem *Hierusalemitanam* distinguant a *Mikdasch*, eamque velint comprehendi sub *Medinah*, id est *Provincia*. Sed eruditissimus Seldenus, non minus docte quam satis fuse doctissimum Scheringhamum refutavit: *de Synedriis lib.* III. *cap.* XI. Unicum tantum addam; quod quamvis Maaser Scheni *cap.* III. *Misna* IV. *Ierusschalaim* & *Medina* opponantur, inde tamen

tamen non sequatur, urbem *Ierusalem* contineri sub voce *Mikdasch*, ideoque *Ierusalem* semper opponi *Provinciæ*. Nam in hoc loco *Ierusalem* opponitur, tanquam *Provincia*, sed sanctior, in qua scilicet *Maaser Scheni*, id est *Secunda decima*, & *Sancta levia* comedi poterant, cæteris Provinciis & Urbibus in quibus illa non poterant comedi. Sed mihi nondum probatum est, ubi *Mikdasch* & *Medina* opponuntur, ibi urbem Jerusalemitanam contineri sub voce *Mikdasch*, & opponi *Provinciæ*. Et quamvis Jerusalem sæpius קרושה *Sancta* dicatur, quia aliquem gradum habet, ex decem gradibus sanctitatis, qui perhibentur fuisse in terra sancta, ut notat *Cod. Kelim*, *cap.* I. & Maimonides *Beeth-Habbechira*, *cap.* VII. inde tamen non sequitur, eam unquam *Mikdasch* dici: ut etiam nimium concesserit Scheringhamo, doctissimus Seldenus, quum consentiret iis, qui statuunt *Mikdasch* aliquando significare *urbem totam*. Mirum sane est, Maimonidam dicere urbem Hierusalemitanam contineri sub voce מקרש cum ille ipse *Hilch. Beeth-Habbechira cap.* I. IV. doceat, *Mikdasch* continere *pronaum*, *sanctum*, *S. sanctorum*, quod proprie היכל *templum* vocatur, ut & *murum* & *atrium* cum *ædificiis*, quæ in illo circuitu reperiebantur. Ita scilicet edoctus erat ex *Codice Middoth cap.* I. IV. & ex aliis locis. Sane totus mons, & quousque a Talmudicis vocatur הר הבית *mons ædis*, nonnunquam dictus fuit *Mikdasch*. Ita sane *Har-Habbaith* a Christo, Marci cap. XI. XVI. dicitur ἱερὸν, *templum*, aut *Mikdasch*. Nam cum *Berachoth cap.* IX. *Iebamoth cap.* I. & alibi legamus לא יכנס ארם להר הבית במקלו וגו׳ *Non intrabit quisquam HarHabbaith* (montem domus) *cum baculo suo* &c. Christus habet: οὐκ ἵνα τὶς διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ. Habes ergo ἱερὸν pro *Harhabbaith*. Quousque autem sese extenderit *Harhabbaith* docet *Codex Middoth*, *cap.* II. הר הבית ה׳ מאות אמה על חק׳ אמה *HarHabbaith* (mons ædis) *quadratus*, *erant autem singula latera quingentorum cubitorum*. Hunc ambitum Josephus dicit: τεττάρων σταδίων κύκλον *circulum quatuor stadiorum*. Idem docetur *Piske Thosephoth ad cap.* II. *Middoth*. הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה כח׳ק על ח׳ק אלא לא היה קרוש אלא ח׳ק על ח׳ק: *Mons ædis erat Hierusolymis ad septentrionem*, *erat autem mons valde magnus quingentorum cubitorum*, *ab omni latere: sed non censebatur sanctus ultra quingentos cubitos*. Sane si *Mikdasch* ita sumatur, id latissima significatione fiet; nihilominus

nus urbem Hierusalemum non comprehendit. Sed ne quidem totus *Harhabbaith*, sive *mons ædis*, sub *Mikdasch* comprehenditur, nec secundum Maimonidem, nec secundum *Glossam cap. VII. Iomæ.* Quicquid enim est extra עזרה *atrium*, vocabatur גבולים *gebulim Provincia.* At vero *Harhabbaith* erat extra *atrium* ut ex Codice *Middoth*, Kelim, & ex Maimonida constat. Nec silentio præteriri debet: מדינה *Medina* & גבולים *gebulim* sumi pro eodem, nempe pro *Provincia*, ideo *Mikdasch* & *gebulim* opponi, eodem modo quo & *Mikdasch* & *Medina.* Sed *Gebulim* comprehendere ipsam urbem Jerusalemitanam, patet ex glossa ad *cap. VII. Iomæ.* כל חוץ לעזרה קרו גבולים *Quidquid est extra atrium vocatur Gebulim*, id est *Provincia.* Ergo & ipsa urbs Hierusalem est in *Provincia*, cum fuerit extra atrium. Ex his omnibus clarissime patet, deceptum fuisse doctissimum Scheringhamum, quod crediderit sub voce *Mikdasch* contineri urbem Hierusalemitanam, eamque Provinciæ opponi, & permissum fuisse ut Sacerdotes vestibus sacris in urbe incederent. Patet etiam vestes sacras nullum omnino usum habuisse extra templum. Sed de hisce plura disputabimus in nostro Opere de Tabernaculo, & Templo Salomonis, si Deus vitam & otium concesserit.

DCCXVII. Nihilominus in summa necessitate illud factum est, ut Sacerdotes vestibus sacris amicti etiam extra urbem abiverint. Legimus enim apud *Iosephum Antiq. lib. XI. cap. VIII.* Pontificem Max. Simeonem Justum, aut Jaddum, cum reliquis sacerdotibus, omnibus in sacro vestitu, immo totum populum, albis quoque vestibus indutum, Alexandro Magno, Judæis vehementer irato, & minitanti se urbem militibus prædam daturum, quod sibi auxilium non tulerint contra Tyrum, & quod noluerint, Darii amicitia spreta, novum fœdus secum inire, iisdem legibus, quibus antea pepigerant cum Dario, obviam ivisse extra portam, usque ad locum *Sapha* dictum, ut iram ejus lenirent pacemque deprecarentur. Non allegabo integrum locum Josephi, non dicam quam male locum istum verterit Gelenius præsertim hæc verba: ἐν τῇ ὑακινθίνῃ καὶ διαχρύσῳ στολῇ, *in stola hyacinthina auro distincta*, quasi *stola hyacinthina*, id est *Pallium* ipsum auro distinctum fuisset; cum tamen Josephus distinguat inter *hyacinthinam*, & *auro distinctam*, ut per illam intelligat *pallium*, per hanc *Ephodum cum Pectorali.* Ideo dicit non quidem *hyacinthina auro distincta stola*, sed *hyacinthina* & *auro distincta* &c.

Ean-

Eandem Historiam narrant etiam Gemarici *Cod. Ioma, cap.* VII. והתניא בעשרי וחמשה יום הר גריזים דלא למספד יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מקדון להחריבו ונתנו להם באו והודיעו את שמעון הצדיק מה עשה לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהם וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרדו בך כיון שהגיע לאנטיפטרס זרחה חמה ופגעו זה בזה כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי אמר להם למה באתם אמרו איפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך גוים להחריבו אמר להם מי הללו אמרו לו כותיים הללו שעומדים לפניך אמר להם הרי הם מסורים בידיכם מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד כשהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינין כדרך שבקשו לעשות בית אלהינו ואותו היום עשאוהו יום טוב : *Traduur vigesimo quinto die montis Gerizim, qui latus nobis est dies: quærebant Samaritani ab Alexandro Macedone ut destrueret domum Dei nostri. Tradidit eis illam. Venerunt quidam & indicarunt hoc Simeoni Iusto. Quid fecit? Vestivit se vestibus sacerdotalibus, & ex proceribus Israelis quosdam sibi assumpsit, qui haberent faces ardentes in manibus. Tota nocte progressi sunt, hi a latere hoc, illi a latere isto, donec surgeret aurora. Quum autem orta esset aurora rogavit illos, qualesnam essent? Respondebant sumus Iudæi, qui contra te rebellavimus. Quum pervenissent usque ad Antipatrida, oriebatur sol, & sibi occurrerunt. Quam primum videret Simeonem Iustum, descendit de curru suo, & inclinavit se coram eo. Dicebant ei: An Rex tam potens, qualis tu es, sese inclinat coram hoc Iudæo? Respondit ipsis; facies ejus est, instar illius, per quem victor sum in tota mea expeditione. Tunc rogavit eos, quare venistis? Responderunt illi: Qui fieri poterit ut destruas istam domum, in qua pro te & pro imperio tuo preces fundimus? Fuerunt nationes quæ te incitarunt, ut eam destrueres. His auditis, rogavit qui nam sunt illi? Responderunt sunt Samaritani, qui stant coram te. At ille. Ecce traditi sunt vobis. Hoc audito, confestim calcaneos illis perforarunt, eosque caudis equorum suspenderunt; & sic traxerunt eos per spinas & tribulos, usque ad montem Gerizim, quem ararunt & vicus conseverunt, quemadmodum & illi quæsiverant facere domui Dei nostri. Et ab eo tempore celebrabant diem festum.*

Sed hæc facta sunt לצריך גדול *in summa necessitate*, ut loquitur Mikotzius *precepto affir.* CLXXIII. & non nisi monitu & jussu Dei,

Dei, si Josepho credimus. *Peracto autem*, inquit, loco modo laudato, *sacrificio, quum dormiret, monuit eum Deus per somnium, ut confideret, & portas qua urbem cingebant aperiret: utque reliqui albis vestibus, ipse autem cum sacerdotalibus stolis obviam iret.* Quid quid est, ex hisce omnibus constat, secundum legem Dei sacerdotes vestibus sacris usos fuisse, in solo Templo, illis diebus, quibus cum sua classe vices peragendæ fuerunt.

DCCXVIII. Ex is quæ dicta sunt, satis etiam patet: Sacerdotes vestibus suis usos fuisse, non unico die, aut una tantum hebdomada, sed sæpius, & pluribus hebdomadibus. Finita enim hebdomada, vestes exuebant, & in arcis suis custodiendas relinquebant ad hebdomadam sequentem, fere semestri post. Quas repetebant toties donec inquinarentur, aut vetustate consumerentur. Pontifex Max. etiam diu usus est proculdubio vestibus suis aureis. Nam noctu & cum abiret domum, vestiario imponebantur, inde iterum depromebantur; ideoque iisdem vestibus aureis sæpe, & forte aliquot annis usus est. Sed res ita sese non habebat cum vestibus albis, quibus utebatur magno die expiationis, decimo Tisri: nam eadem veste non nisi semel usus est: id est unico die, & unica quidem vice. Supra ex *Cod. Ioma cap.* III. jam audivimus Pontificem Max die expiationis magnæ, duas habuisse vestes albas. Aliis, & quidem pretiosioribus, utebatur mane, aliis minus pretiosis vesperi. Finita autem ista die, eis nunquam usus est per totam vitam; sed sequenti anno aliæ & plane novæ adhibendæ fuerunt. Erant quidem nonnulli, qui crediderint vestes albas Pontificis Max. finito ministerio magnæ expiationis, postea potuisse geri ab aliquo Sacerdote inferiori. In qua sententia erat doctor Dosè *Cod. Ioma cap.* III. רבי דוסי אמר לרבות בגדי כהן גדול ביום הכפורים שכשירין לכהן הדיוט: *Doctor Dose dicit ad comprehendendum vestes Pontificis Max. diei expiationis, quæ essent licita sacerdoti minori.* At vero ille mox impugnatur ab aliis, qui statuunt vestes illas omnino nulli usui amplius fuisse, sed alicubi in templo absconditas remansisse: quod probare conantur ex Levit. cap. XVI. XXIII. *Postea veniet Aharon in tentorium conventus, & exuet vestes lineas* (vestes albas diei magnæ expiationis) *quas induerat quum venturus esset in locum sanctum: & relinquet eas ibi.* Ad postrema illa verba: *Et relinquet eas ibi*, sic commentantur Gemarici dicto loco: והניחם שם מלמד שטעונים גניזה רבי דוסא

רוסא אמר ראוין הן לכהן הריוט ומה תלמוד לומר והניחם שם שלא ישתמש בהן יום הכפורים אחר : Et relinquet eas ibi: *Hinc discimus eas debuisse abscondi. Doctor Dose dicit, apta sunt ut gestarentur ab aliquo Sacerdote totius ordinis. Sed Scriptura dicit:* Et relinquet eas ibi: *ut in iis non ministraret alio die expiationis.* Eadem reperies *Massechet Kerithoth cap.* I. & apud Maimonidem loco toties a nobis laudato: *Quantum ad vestes albas, in quibus ministerium peragit die jejunii* (expiationis) *non utitur altera vice, sed absconduntur in loco ubi eas exuit, uti dicitur:* Et relinquet eas ibi; *ut earum usus plane fuerit prohibitus.* Videatur etiam Jarchius ad Levit. XVI. XXIII. Barzelonius & alii.

DCCXIX. Vestimentis illis albis nunquam usus est, nisi magno die expiationis, ubi intrare debuit sanctum sanctorum, piaculum enim commisisset si vestibus aureis illud fuisset ingressus: quod probatur ex Levit. XVI. IV. *Tunicam lineam sanctam induet* (Pontifex Max) *bracha lineæ carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & tiara linea caput involvetur. Hæ sunt vestes sacræ.* Hoc omnes doceat Talmudici, & cum eis vetustissimi Rabbini Græci, ut Josephus *de Bello Jud, lib.* VI. *cap.* XV. & Philo Judæus *De Monarchia lib.* II. Sed de his plus satis dicta sunt a nobis libro primo, cap. II. ubi egimus de vario genere vestium Pontificis Maximi. Vide & hujus libri capite præcedente. Ferendi igitur non sunt illi, qui scriptis suis tradere, aut pro concione effutire audent: Pontificem Max. vestibus aureis adyta intrasse ut Deum per *Urim & Thummim* interrogaret, aut etiam decimo die Thisri, ad solennem istam expiationem cum duodecim gemmis, quibus inscripta fuerunt nomina duodecim tribuum, ut hoc modo duodecim tribus coram Deo starent, utque expiarentur. Plus semel audivi Verbi Dei præcones, præsertim festo ascensionis Christi in cœlum, pro concione edisserentes: Christum illo die in cœlum ascendisse, tanquam in sanctum sanctorum, ut coram Deo pro omnibus suis electis oraret & intercederet, eodem modo quo Pontifex Max. die expiationis intravit in sanctum sanctorum cum pretiosis lapidibus in pectorali & in humeralibus, quibus inscripta erant duodecim nomina tribuum, ut totum populum Deo sisteret, pro eo oraret eumque expiaret. Quamvis verissimum sit, sanctum sanctorum fuisse typum cœli, & ingressum Summi Pontificis Max. in sanctum sanctorum, ascensionis Christi in cœlum; ut & ejus preces

in adyto figuram fuisse precum & intercessionis Christi pro suis electis: falso tamen fundamento omnia ista superstructa sunt, quod scilicet Pontifex Maximus cum duodecim lapidibus pretiosis sanctum sanctorum intraverit, ut duodecim tribus Deo ibi repræsentaret. Sed multo magis miror quod tot viri docti & antiquitate venerandi in eodem luto hæserint, ut crediderint summum Pontif. vestibus aureis ingressum fuisse sanctum sanctorum. Inter quos reperio ipsum Augustinum, Epiphanium, Hieronymum, Bertramum, Sigonium, Buxtorfium, Magium, Dallæum, alios, quos brevitati consulens, refutare jam supersedeo. Auctores istos, Deo volente, accuratius examinabimus & refutabimus in nostro opere de Sacrificiis & oblationibus. Jam sufficiat monuisse lectores, ne a tam magnis viris se decipi sinant.

DCCXX. Ceterum cum vestes sacræ sordibus nonnunquam inquinarentur, ob sudores aliosque casus, & cum omnes illæ, quæ factæ fuerant tempore Mosis, non semper potuerint durare, ad ultima usque fata sacerdotii, sed usu & tempore tererentur, merito quis quærere poterit, quid de ejusmodi vestibus actum, & qualis earum fuerit usus? Quod attinet ad vestes quæ sordibus inquinabantur, non quidem lavabantur, ut postea bene lotæ, & dealbatæ a Sacerdotibus denuo gestarentur, quemadmodum vulgus facere solebat. Illæ etiam quæ tritæ & laceræ erant, non resarciebantur ad diuturniorem usum. Minime gentium. De vestibus quæ sordibus inquinabantur hæc habet Codex *Zevachim*. IX. תנו רבנן בגדי כהונה נתגעלו אין מכבסין לא בנתר ולא באהל הא במים מכבסין אמר אביי הכי קאמר הוגעו במים מכבסין אותן בנתר ואהל הוגעו לנתר ואהל אף במים אין מכבסין ויש אמרים אין מכבסין אותן כל עיקר *Docent doctores nostri, si vestes sacræ inquinentur, non lavant eas, nec nitro, nec sapone, sed lavant eas aqua. Dixit Abai; sic est dicendum: si inquinentur ita ut aqua purgari possint, lavant eas nitro & smegmate; sed si ita inquinentur, ut ad purgationem opus habeant nitro & smegmate, tunc ne quidem aqua lavant eas. Sunt etiam qui dicant eas omnino non lavari.* Hanc etiam istius rei ibidem dant rationem: שאין עניות במקום עשירות *quia nulla est paupertas in loco divitiarum.* In templo enim divitiæ abundabant, & omnia ibi fieri debebant מן המובחר *ex optimo.* Scilicet לכבוד ולתפארת *ad honorem & ad gloriam.* Immo regia erant omnia, ut supra ostendimus. At non decet Reges gesta-

geſtare veſtes lotas, laceras aut reſarcitas. Alibi etiam probavimus, veſtes ſacras debere eſſe nitidas & novas. Alii uſui omnino deſtinabantur; nempe ut inde fierent elychnia lampadum in gaudio iſto incomparabili feſti tabernaculorum. De veſtibus tritis, præſertim brachis & balteis. *Cod. Sukoth cap.* v. *Miſna* III מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן כהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין : *Brachas tritas ſacerdotum, & eorum balteos diſciderunt, illiſque accendebant* (lampades.) Eadem leges Codice *Schabbath cap.* II. non tantum de *brachis* & *balteis*, ſed de omnibus veſtimentis ſacerdotalibus. Nam poſtquam hæc traditio ibi repetita eſſet, additur ת״ש דתני רבה בר מתנה בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותו ומהן היו עושין פתילין לבקדש מאי לאו דכלאים לא דבוץ : *Attende quod doceat Raba filius Mathema. veſtes ſacerdotales, quæ vetuſtate tritæ ſunt, lacerantur & ex eis fiunt elychnia ad ſanctuarium. Quid? Nonne ex illis quæ ſunt, duplicis materiæ? minime: ſed ex byſſinis tantum.* Vide etiam Gemaram *Joma cap.* II. Eadem obſervavit *Maimonides Kele Hammikd. cap.* VIII. כל בגדי מבגדי בהונה שנשו צואין אין מלבנין אותן ואין מכבסין אותן אלא מניחין לפתילות ולובש חדשים : *veſtimenta ſacerdotum, ſi ſordida facta fuerint, non dealbantur, nec lavantur, ſed adhibentur ad elychnia, & nova induuntur.* Mox addit : *Si bracha Sacerdotum totius ordinis tritæ fuerint, ut & eorum baltei, utuntur iis, ut inde fierent elychnia, quibus accendunt lampades in ſanctuario, in feſtivitate, quando hauriunt* (ſcil. aquas in feſto Tabernaculorum) *Et ex tunicis tritis Sacerdotum faciunt elychnia pro lucernis æternis.* Ad quæſtionem quomodo potuerit adhiberi balteus, cum mixtæ fuerit materiæ, ex lino & lana, & quare nulla mentio facta fuerit de pileo, vide loca Talmudica jam modo allegata, & gloſſam, & *Ceſeph Miſna, ad Maimonidam cap.* VIII. *Hilch. Kele Hammikdaſch.* Scilicet id quod de uno dictum eſt, de omnibus veſtimentis intelligi debere. Deinde ex balteo trito trahebant tantum filamenta byſſina, ut elychnia inde conficerent, relictis filis laneis; aut etiam, quod videntur innuere Gemarici *Cod. Schabbath cap.* II. id de veſtibus byſſinis tantum eſt intelligendum; non autem de *balteo*, qui eſt mixtæ materiæ.

DCCXXI. Ad eundem uſum non deſtinabantur veſtes Summi Pontificis, vetuſtate conſumptæ. Nam veſtes aureæ, quibus utebatur per totum annum, ſi laceræ factæ fuerint, ad elychnia & lucernas non deſtinabantur; ſed abſcondebantur. Maimo-

monides *Kele Hammikd. cap.* VIII. ובגדי כהן גדול שבלו גנזין אותן *vestes Pontificis Max. si veterascerent, abscondebantur.* Vestes sane albas Pontificis Max. etiam absconditas, & nulli alii usui destinatas fuisse, jam docuimus ex locis supra allegatis, *Codice Joma Hierosf. & Babyl. cap.* II.

DCCXXII. Tandem etiam Moses exprimit quamdiu usus sacrarum vestium debuerit durare. Commate ultimo capitis XXVIII. Exodi: חקת עלם לו ולזרעו אחריו *Statutum erit aeternum ipsi & semini ejus post eum.* Hæc verba non sunt ita intelligenda, quasi in æternum futuri sint ejusmodi Sacerdotes, & sacræ vestes. Minime gentium. Nihil jam dicam de significatione vocis עלם eam scilicet sæpissime nihil aliud denotare, quam totum istud tempus œconomiæ sub lege Mosaica. Ergo quamdiu lex Mosaica fuit observanda, usque ad tempora Messiæ, tam diu durare debebant & sacrificia & sacerdotes & vestes sacræ, & tota supellex. Cum itaque vestes sacras habuerint, Sacerdotes ad ultima usque fata legis cærimonialis, lex illa de vestibus sacris לעלם *in æternum* adimpleta est. Ita enim vestiebatur Aharon & filii ejus, & eorum semen, post eos, quamdiu fuerunt sacerdotes. At post adventum Messiæ, Sacerdotio abolito, per Sacerdotium Christi, nullum semen sacerdotale amplius habuerunt Aharon & filii ejus, ergo & nullas vestes Sacerdotales. Male igitur ex hoc loco colligunt Judæi, Sacerdotium stare debere usque ad finem mundi, quare tam soliciti sunt de tribu Levi, & de familia Sacerdotum conservanda. Nihil morantur quod reliquæ tribus interierint, & quod nemo hodie tribum suam probare possit, modo quibusdam ex illis integrum sit, mentiri se esse e Sacerdotum aut Levitarum familia. Ideo tot reperiuntur hodie qui se *Cohanim Sacerdotes*, aut *Leviim Levitas* jactitant; scilicet quia spe vana ista lactantur, fore, ut tandem Sacerdotium postliminio revocetur, de novo stabiliatur; ut illi qui tam felicibus ovis nati sunt, ad Sacerdotium promoveantur.

DCCXXIII, Sed ipsi Judæi hæc verba secundum suam sententiam explicare non possunt, nam revera, quocunque sensu id sumant, vestes sacræ non durarunt in æternum, cum jam nec Sacerdotium, nec Sacerdotes, nec vestes habuerint per sedecim sæcula. Sed ne ad tempora quidem Christi, aut ad Vespasianum, quo duce templum Jerusalemitanum dirutum

est,

est, usus omnium vestimentorum sacerdotalium obtinuit. *Pectorale* sane eundem usum, quem habuit tempore Mosis, non habuit tempore Christi, cessavit enim jam aliquot sæculis ante natum Christum URIM & THUMMIM in pectorali, nullumque usum habuerunt stante templo secundo. Nam per ea sub Templo secundo nec interrogabat Pontifex Max. nec respondebat Deus. Fateor Josephum *Antiqui. lib.* III. *cap.* IX. docere, Deum per *Urim* & *Thummim* respondisse sub Templo secundo & desiisse tantum ducentis annis antequam historiam suam scriberet, irato scilicet Deo, ob violatas leges. Reperiuntur & alii, ut Rabbi Azarias in *Meor enaim cap.* I. qui adfirmare audent, sub templo secundo *Urim* & *Thummim* extitisse, eo magis quod tunc temporis vixerint Prophetæ Haggæus, Zacharias, & Malachias. Sed cum dona prophetica in Haggæo, Zacharia, Ezra & Malachia quadraginta tantum annis viguerint, ut docet liber *Cosri parte* III. §. LXV, *Urim* & *Thummim* ultra id temporis spatium durasse non est credibile. Sed & hoc dubium est. Nec probari potest ex Ezra cap. II. LXIII. & Nehem. cap. VII. LXV. *Edixit Regis legatus eis, ut non comederent de re sancta sanctorum, donec existeret sacerdos cum Urim & Thummim.* Nam etsi inde quidam colligant, in secundo Templo debuisse reperiri *Urim* & *Thummim*, si non semper, saltem aliquot annis; nihilominus illi ridentur a doctissimis Gemaricis. Hi enim statuunt ea plane non extitisse in templo secundo. Videatur *Codex Sota cap.* IX. & Jarchius *ad Esdra cap.* II. *Sane si unquam Sacerdos sub Templo secundo exstare debuit cum* Urim & Thummim, *id fieri debuisset temporibus Sancti viri Ezra. Quid? si quis dicat talem fuisse Malachiæ vel Zachariæ temporibus? Si res se ita habuit, tamen nondum probatum est, exstitisse post ista tempora* Urim & Thummim. *Quid? si credamus ipsum Servatorem J. Christum* Sacerdotem *hic prædici? Qui alium existimant, doceant nos quis fuerit, & quo tempore, vel ante, vel post Christum vixerit. Ante* J. Christum, *post Ezram, talis Sacerdos indicari non potest, post Christum talis nemo expectandus fuit.* Notum est Gemaricos, cum Babylonicos, tum Jerusalemitanos docere quinque res defuisse sub Templo secundo; inter quas etiam numerant *Urim* & *Thummim.* Sunt autem quinque istæ res I. *Ignis.* II. *Arca fœderis.* III. *Urim & Thummim.* IV. *Oleum*

 unctio-

unctionis. v. & *Spiritus Sanctus.* quod exterebrare noverunt ex Haggæi capite primo commate VIII. præsertim ex voce ואכבד' deficiente ה pro ואכבדה *glorificabo eam*, scilicet *domum secundam.* At cum in ista voce *glorificabo eam* ה deficiat, & cum ה significet numerum quinarium, concludunt quinque istas res ibi defuisse. Videatur *Codex Thaanith cap.* II. Gemaræ Jerusalemitanæ. Et *Codex Ioma cap.* II. Gemaræ Babyl. *Cod. Sota cap.* IX, Rabbi Nathan *in Pirke Avoth* etiam vestes Sacerdotum absconditas fuisse docet. Quod accipiendum puto de vestibus summi Pontificis, quæ dignæ erant ut absconderentur, cum propter oracula, tum ob ingens pretium. *Urim & Thummim* nullum usum habuisse sub Templo secundo, docet etiam Josephus Ben Gorion. Cum enim Alexander Magnus peteret a Summo Pontifice ut oraculum consuleret utrum pugnaturus esset cum Dario; respondit ei Pont. Max. secundum editionem Germanicam: פון דעם טאג אן דש צו שטירט איז װארדן דש הויש דש דאזיגן אין דער גפנקנוס בבל דא זיין זר בורגן װארדן פון אונש די אורים אוני די טומים : Von dem tag an das zu steuert is worden / das hauß des dossigen (hac elegantia uti solent Judæi, ubi Germanice scribunt) zu der gefanckniss Babel da sein zerborgen worden von uns die Urim undt die Thummim. *Ab illo die, quo vastata est domus hujus* (Dei) *a captivitate Babylonica, occultata sunt Urim & Thummim.* In editione Hebræa tamen non reperiuntur verba illa. Habeo manuscriptum Hebræum nitidissimum & elegantissimum; sed hæc verba non continet. Doctissimus Buxtorfius in *Historia Urim & Thummim, cap.* v. conqueritur quod illa non reperierit in editione Munsteri, ut dubitet utrum non reperiantur in Veneta. Et sane in Veneta reperiri, nos monuit doctissimus Le Moyne, apud Leydenses S. Theologiæ Professor. *Codicem Venetum, in quo illa leguntur, mihi comparavi, eodem anno quo hoc opus primum fuit editum, ibique eadem legi.* Mea opinione ex *Codice Sota cap.* IX. desumpta sunt. In usu itaque fuisse sub Templo secundo, *Urim & Thummim* nemo mihi facile persuaserit. Hinc est quod Gemarici *Codice Sotah* tradant sub Templo secundo Deum sese revelasse per בת קול *filiam vocis*, id est vocem quandam formatam a voce e cœlo egrediente: משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואע"פ כן היו משתמשין כבת קול : *A quo tempore obierunt Haggæus, Zacharias & Malachias cessavit Spiritus Sanctus inter Israelitas. Nihilominus tamen ministrabant per filiam vocis.* Adducuntur ibi exempla

pla quædam illius vocis e cœlo editæ. Ejusmodi vocem nonnulli putant fuisse illam, quæ e cœlo audita est, & Christo testimonium dedit, Matthæi XVII. V. *Hic est filius meus dilectus &c.* Johan. XII. XXVIII. Sed hæc non sunt hujus loci.

DCCXXIV. Quid? Probari non potest sub Templo primo, usque ad illius ruinam *Urim & Thummim* oracula edidisse. Hoc factum fuisse ante tempora Salomonis constat, sed post illius regnum nullum habemus exemplum. Et sane Misna (*Cod. Sotah cap.* IX. docet *Urim & Thummim* cessasse cum Prophetis prioribus, Gemara autem ad eandem Misnam docet Prophetas priores fuisse *Davidem*, *Samuelem* & *Salomonem* Abarbanel ad legem *Parascha Thezave* hujus rei hanc putat esse rationem: Quod sub secundo Templo non amplius exstiterint duodecim tribus; ideo non amplius potuisse consuli, cum interrogatio fieri debuerit pro toto populo. Et quamvis hæc ratio non sit satis evidens, cum etiam pro solo Rege, pro Principe Synedrii, aut pro aliis viris Principibus consuli potuerit, tamen non est plane contemnenda. Inepta sunt quæ addit: *non amplius fuisse nomen Tetragrammatum penes summum Pontificem*; quasi per nomen istud oracula data fuissent, quod a nobis supra jam explosum est. Sed & Talmudici pluribus in locis docent: illud nomen non tantum notum fuisse, sed & scivisse S. Pontificem modum illud pronunciandi, ut etiam usque ad urbem Jericho auditum fuerit; *Cod. Tamid, cap.* III. & quosdam illud uno ductu singulari arte scripsisse. Majoris ponderis est ratio quam dat Maimonides *Kele Hammikd. cap.* X. scilicet quod nullus fuerit, stante Templo secundo, Sacerdos Spir. Sancto præditus, & super quem habitaret divina præsentia. Sed evidens est ratio quare sub Regibus nulla edita fuerint oracula. Nam ante Reges Imperium Judæorum mera fuit θεοκρατία, *Regnum Dei.* Ideo Deus ipse mandata dedit populo suo in rebus gravissimis, per *Urim & Thummim.* Sed Regibus creatis, & forma regiminis mutata ex θεοκρατία in imperium humanum, ipsi Reges mandata dederunt, Deo silente, & ejusmodi oraculis finem imponente. Ut ut est, manifesto constat, *Ephodum & Pectorale*, verum suum usum, & præcipuum quidem, non retinuisse usque ad Templum secundum, multo minus ad ultima usque fata sacerdotii.

DCCXXV. Nihilominus tamen Vestes sacræ ipsæ & Ephod & Pectorale & Gemmæ, ideoque & ipsa *Urim & Thummim*, quo ad for-

ad formam & Symbolum in ſecundo Templo. uſque ad tempora Chriſti, immo & Titi Veſpaſiani remanſerunt. Nam quandoquidem Summus Pontifex octo veſtibus amictus eſſe debuit, inter operandum, non poterat carere Ephodo & Pectorali, non magis quam brachis, tunica, balteo, pileo, pallio aut ullo alio veſtimenti genere. Sic enim fuiſſet מחוסר בגדים *deficiens veſtibus* contra expreſſum Dei mandatum. Eodem modo, quo in ſecundo Templo habebant Arcam, candelabrum; & id genus alia: non quidem illa quæ a Bezelele, ſed quæ ſtante Templo ſecundo ab aliis artificibus, ad formam priorum, conſtructa fuerant: ſic & eadem veſtimentorum genera habebant. *Toſephoth Ioma cap.* I. אורים ותומים היו שאם לא כן היה כ״ג מחוסר בגדים אלא לא היו משיבין לנשאלין: *Urim & Thummim erant* (in Templo ſecundo) *alias Pontifex Max. veſtibus caruiſſet; ſed per illa non reſpondebatur ad interrogata.* Maimonides [*Kele Hammicdaſch.*] *cap.* X. עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים שמונה בגדים ואפילו שלא נשאלין בהן: *Fecerunt Urim & Thummim in Templo ſecundo: ut perficeretur numerus octonarius veſtimentorum, quamvis per ea nulla data fuerit reſponſio.* Sic & Joſephus Karo in *Ceſeph Miſna* ad hunc locum obſervat in *Codice Kidduſchim capite primo* legi: דבימי בית שני בקשו חכמים אבנים לאפוד *In domo ſecunda quæſiverunt ſapientes lapides ad Ephodum.* Manifeſtum igitur eſt omnia remanſiſſe uſque ad extrema fata ſacerdotii iiſque uſos fuiſſe Pontifices inter operandum, quamvis idem uſus in omnibus rebus, præſertim in edendis oraculis non ſemper remanſerit. Quid quid eſt, cum Sacerdotes ſacris veſtibus uſi fuerint, quamdiu duravit ſacerdotium, optimo jure dici poteſt, adimpletum fuiſſe mandatum, quo Deus cavit, ut Aharon & filii ejus veſtibus illis ſacris uterentur, & ut eis eſſet חקת עולם ולזרעו אחריו: *Statutum perpetuum, & eorum poſteris poſt eos.*

„ DCCXXVI. *Habent ſua fata libelli. Laudantur ab his, culpantur ab illis.* Ita ſane & huic meo contigit Operi De Veſtitu Sacerdotum Hebræorum. Nemo, quantum ſcio, ipſum „Opus hactenus vituperare auſus eſt. Eruditiſſimis acceptum „gratumque fuit: quod non ſolum ex doctiſſimorum Virorum „Epiſtolis ad me miſſis, quibus illud ſummopere laudant, mihique gratulantur ac magno applauſu omnia probant, ſed & „ex plurimis, non infimi nominis Virorum Conſcriptionibus; „quæ lucem ab eo tempore vident, in quibus de me honorifice „fit mentio, meumque opus commendatur, manifeſto patet.

At

„At placeat quantum poteſt doctoribus, laudent illud rerum „æqui æſtimatores, tamen dentes quorundam ſenſit malevolo-„rum qui de aliorum, quos minus amant, laboribus atque vi-„giliis, ex invidia, livore, non raro ex ignorantia, magis „quam ex rei veritate, ſua effutire amant. Criticos habui quos-„dam. Eos qui humane, modeſte, ut doctos Muſarum alum-„nos decet, laudo, illiſque gratum teſtabor animum. Qui ſe-„cus, eruditorum judicio, eorumque juſtæ indignationi qua ſe „dignos reddiderunt, relinquo. Inhumaniorem iniquioremque „Bernhardo Anglo, in ſuis ad Joſephum Criticis, Libro tertio, „nullum expertus ſum. Is, dicto loco, præter alia nonnulla, „quæ injuſte & invida mente alibi ſugillat, magna criſta atque „ferocia in me invehitur, maxime quod adfirmare fuerim auſus „*Oraculum per Urim & Thummim, ſub Templo ſecundo nullum fu-„iſſe; immo jam ceſſaſſe: poſt tempora Salomonis ſub Templo primo.* Gran-„de ſcilicet peccatum, quod Jepho, vel ejus operis depravatori, „vel neſcio quibus ſciolis contradicere fuerim auſus. Cum au-„tem hodie ſudet prælum in eodem meo opere denuo excuden-„do, ne lector forte Bernhardi, tanti Eruditionis dictatoris „decipiatur auctoritate, aut deceptus in ſuo errore confirmetur, „ſed ut cuilibet clarum fiat, quanta a nobis veritate ſit aſſer-„tum, quod de Ceſſatione Oraculi per Urim & Thummim ha-„buimus, quanta vero criſta, fidentia & audacia ſugiller, con-„temnar a Bernhardo, quam injuſte acri me aceto perfundat, „exiſtimavi non fore ingratum, ſi hac ſecunda editione ejus ca-„villationes ſugillationeſque retundam.

„ DCCXXVII. Videtur itaque Bernhardus hæc, quæ de *Ceſ-„ſatione Oraculi per Urim & Thummim* habui, legiſſe: ſed magno „præjudicio atque feſtinatione, animo contradicendi, ut, neſ-„cio qua *criſta* atque *fidentia*, ſuo more, inſtar pugnaciſſimi „Galli Gallinacei, criſtam erigat, eaque reprehendat ſugil-„letque hiſce verbis: *De tempore, quando hoc Oraculum deſerviſſe „tandem ingratos Judæos planeque evanuiſſe affirmat Ioſephus, multa „cum fidentia atque criſta reprehendunt ſugillantque recentis ævi Theolo-„gi Schotanus Braunius, dictis Pharizæorum freti.* Hæc ille. Si „ita loqui, non eſt criſtam, fidentiam, immo & impudentiam „prodere, recentiſque ævi Theologos impudenter ſugillare, ju-„dicent eruditi, ſimul & cordati, qui veram ſapientiam,

,,modestiam humanitatemque amant. Sed *dictis Pharizæorum fretus* ,,hæc tradidi. Scio quanta fides habenda sit Pharizæorum fa-,,bulis, & quo usu sint legendi. Rideo eorum ineptias omnes-,,que fabulas, non minus quam Romanorum, Græcorum, ,,Ægyptiorum, Arabum omniumque reliquorum populorum; ,,scio tamen non minus quid sub fabulis, sive Judæorum, ,,sive aliorum lateat. Sed miseri Judæi, miseri Pharizæi! ,,Si Bernhardo credas, illi soli fabulantur, ipsis solis fi-,,des est deneganda. Soli blattis atque tineis, immo Vulcano ,,tradendi sunt, & ad orcum relegandi, ut citius pereant. Bea-,,ti mendaces Græculi, & qui eorum sequuntur vestigia Ro-,,mani! Beati reliqui fabulatores omnes! modo non sint He-,,bræi. Fabulentur, nugentur, mentiantur, quantum velint: ,,quoniam ita Bernhardo placuit, audiendi sunt, legendi sunt, ,,immo admiratione ubique soli sunt dignissimi. Si a Jose-,,phi sententia recedere, est eum reprehendere, multaque ,,fidentia atque crista sugillare, tunc sane & ipse Bernhar-,,dus eum turpiter sugillat: cum toties ab eo recedat. Non so-,,lis Pharizæis fretus hæc tradidi, sed fretus auctoribus dig-,,nissimis, fretus ipso verbo divino. Ipse Bernhardus nonne ,,fretus solis Judæis, fretus Pharizæis, ipso scilicet Josepho, ,,vel decepto, vel corrupto, ut in pluribus locis solet, fretus ,,ipsis Maccabæorum Historiæ Scriptoribus, qui omnes Judæi, ,,immo Pharizæorum primi fuerunt, nonne, inquam, hisce ,,Pharizæis fretus Bernhardus sua in me effutivit. Si tua sen-,,tentia, Bernharde, nunquam errasset Josephus, aut si ejus ,,scripta nusquam fuissent corrupta, maiori *fidentia* majoreque ,,*crista recentis ævi Theologos meque sugillare* potuisses. At, cum ,,contrarium fateri cogaris, cur tanta *fidentia* tantaque *crista*, ,,eum hic, sine ratione, tanto virorum doctorum contemptu, ,,tanta in me acerbitate defendis? cum, si vera prudentis viri ,,uti velis cautela, non facile credendum sit ei, qui te vel se-,,mel decepit. Nulla est ratio ob quam magis credas Pharizæis, ,,qui Græce scripserunt, Jasoni Cyrenaico, Maccabaicæ Historiæ ,,Scriptoribus, Philoni Judæo, insignis Fabulatoribus, ipsi Jo-,,sepho, qui non minus quam reliqui toties deceptus est, qui ,,omnes Judæorum ritibus rebusque gestis multas historias Ro-,,manas aliasque, multos ritus, mores, varia bella atque Philoso-

„losophica plurima, immiscent; Nulla est ratio, ob quam illis „magis credas, quam Pharizæis Talmudicis, Rabbi Akibæ, „R. Hunæ, R. Meir, R. Schimeon, R. Jehudæ Hakkadosch, „Scholæ Hillelis & Schamæi, totque aliis, qui de Legibus Mosaicis, „atque circa eas sepimento, adeoque de tota Religione Hebræorum „eorumque sacris, data opera atque deliberato consilio agunt.

„ DCCXXVIII. Defuisse Urim & Thummim, non solum sub „Templo secundo, sed & sub Primo, post tempora Salomonis, con„jicere ausus sum, ob varias rationes quas attuli. Det mihi Bern„hardus, aut quicunque contrarium tanta audacia adfirmat, vel „unicum exemplum ex verbo Dei, vel ex Josepho, vel ex ullo „alio probatæ fidei auctore, alicujus Oraculi per Urim & Thum„mim, post Regem Salomonem. Ipse etiam Josephus libro I. „contra Apionem adfirmat, sub Artaxerxe Longimano, id est ul„tra quingentos annos antequam ista scriberet, Spiritum Prophe„ticum desiisse. Tempore Judæi Maccabæi nullus fuit Propheta, „qui ad res dubias responderet. Hactenus exspectabatur. Vide „*Maccab. lib* I. *cap*, IV. & IX. & XIX. Si adfuisset Pon„tifex Max. cum Urim & Thummim, nonne habuissent qui ad res „dubias respondisset? Id præcipuum ipsius fuisset munus. In hunc „usum *Urim* & *Thummim* ipsi datum fuerat. Ipse itaque Josephus „hoc loco sibi contradicit, nam si quingentis annis antequam hæc scri„beret, nullus fuit Propheta qui ad Reip. & Ecclesiæ dubia re„sponderet; sane nullus fuit ducentis annis antequam scripserit.

„ DCCXXIX. Decantatum illud Talmudicorum dictum, quin„que res defecisse sub Templo secundo, I *Urim* & *Thummim*. „II *Ignem Sacrum*. III. *Arcam Fœderis* IV. *Oleum Unctionis*. „& V. *Spiritum Sanctum*, Bernhardus magno nisu eludere co„natur. Immo res istas sacras exstitisse majori *fidentia* & ere„ctiori *crista* probare tentat, quam ab aliis negatur. *Ignem* οὐρανο„πετῆ non defuisse existimat, quoniam traditur, defossum a Je„remia, postea fuisse repertum. At fabulæ isti de igne in puteo „abscondito, in aquam crassam mutato, & denuo in ignem con„verso, de quo *Maccab, lib*. II. *cap*. I. quis, nisi fabularum „insigniter credulus, fidem habebit? Credat etiam eundem ig„nem ex lapide percussum, eodem *libro cap*. X. tamen non putet „se contraria credere, non magis ac si credat Antiochum Epi„phanem ter mortuum fuisse. Primo Babyloniæ in lecto suo.

,, I, *Maccab.* vi. deinde in Templo Nannææ lapide obrutum,
,, 2 *Maccab. cap.* 1. Ultimo in montibus decidentem de curru.
,, *cap.* ix. scilicet: *Tres animas ipsi dederat Feronia Mater, ter
,, arma movenda, ter letho sternendus erat.* Qui hæc concoxerit,
,, facile quoque cum Bernhardo deglutiet eorundem fabulas reli-
,, quas de *Tabernaculo* & *Arca* per Jeremiam absconditis & re-
,, pertis, cum eodem שכינה præsentiam Summi Numinis & Sp. S.
,, in secunda æde fuisse adfirmabit. *Oleum* sacrum sub Templo
,, secundo superfuisse, non solidioribus probat argumentis. Pauca
,, quædam dicit, sed gratis, sine probatione, sola Magistri au-
,, ctoritate. At eadem facilitate, qua ab eo proponuntur, a no-
,, bis rejiciuntur. Habebant *oleum* fateor, ut & *ignem*, & *ar-
,, cam*. & reliqua vasa sacra tamen nulla iis credebatur inesse san-
,, ctitas neque vis, qualem habebant sub Templo Primo. Sacer-
,, dotes, non *oleo*, ut sub Templo primo, sed solis vestimentis
,, initiabantur, spacio septem dierum, quamdiu durabat præsidi-
,, um in Templo, Ideo מרובה בגדים *multiplicatio vestium* diceba-
,, tur Sacerdotum *inauguratio*, quod & nos in hoc opere demon-
,, stravimus, variisque aliis locis Talmudicis probari posset, si
,, miseri Pharizæi haberent fidem. Sed apud ipsum Josephum
,, *Antiq. lib.* x. ix. *cap.* vi. ἅπαξ ἐνδῦναι στολισμὸν ἱερὸν est *creari
,, Pontifex Maximus*, ut optime observat Seldenus. De *Oleo
,, Sacro* apud Josephum altum est silentium, & de Jonatha uncto,
,, ut Sacerdotio inauguraretur, nihil habet. At insignia, si Ber-
,, nhardo credimus, sub Asmonæis facta sunt miracula. De Mi-
,, raculis istis temporibus nemo dubitabit, si libris Maccabæorum,
,, si Josepho fidem habeat. Sane legat qui volet, & sine tædio,
,, si potest, *secundum librum Maccab. cap.* iii. & x. & xi. &
,, xv. & *libro* iii. *cap.* v. ut & Josephum *Antiq. libro* xiii.
,, *cap.* xx. tot tantasque reperiet fabulas, tot figmenta putida,
,, ut ne ipse quidem Iudæus Apellas eas crederet. Sed conceda-
,, mus puerili credulitate omnia ista vera fuisse miracula, idcone &
,, iisdem temporibus Oraculum viguit per Urim & Thummim?
,, qua tamen figura hoc argumentum procedat non animadverto.
,, DCCXXX. At magnum mysterium nobis aperit Bernhardus.
,, Sartum scilicet tectumque remansisse Oraculum per *Urim &
,, Thummim*, usque ad tempora Aristobuli Nicanoris. *Nullum
,, tempus*, inquit, (& hoc in hac causa præcipuum esse videt)

ap-

,, *aptius occurrit digniusque, quando fulgoris sui oraculi extingueret*
,, *iratum numen, Pontificique silentium imponeret: quam* κατὰ παράδο-
,, σιν ἱερατικὴν *hoc loco retulit Iosephus.* Pergit, *Ea fuit virtus Io-*
,, *hannis Hyrcani, pietas tanta, prudentia, fortitudo & constantia,*
,, *ut cum meliori anima abscedere haud potuerit divina* ἀλήθεια. *tan-*
,, *ta statim nequitiæ fastusque Aristobuli & succedentium ei Ponti-*
,, *ficum tot flagitia & parricidia, nihil mirum si a tam cruentis &*
,, *pollutis pectoribus abhorruerit S. Dei Spiritus. sive hac occasione*
,, *in sedes meliores superasque omnino se receperit.* Multa in glori-
,, am Iohannis Hircani sequuntur. En iterum solidissimum argu-
,, mentum. Iohannes Hyrcanus Vir fuit sanctissimus, omnibus
,, virtutibus ornatus, Pontifex Max. dignissimus; ergo *Oracu-*
,, *lum per Urim & Thummim* ab eo recedere non poterat. At
,, quid si ego dicam & probem (ut mox probabimus) Iohannem
,, Hyrcanum fuisse Summum Pontificem indignum, improbum,
,, contra legem Dei, hæreticum Sadducæum, an tamen eum dicet
,, Bernhardus dignum, ut ab eo non recederet *Oraculum per U-*
,, *rim & Thummim?* Fateor de eo tanta dici a Iosepho *Antiq.*
,, *lib.* XIII. *cap.* XVIII. ut vix majora dici possint de Mose; erat
,, enim ἄρχων, ἀρχιερεὺς, καὶ Προφήτης, *Princeps, Pont. Max.*
,, *& Propheta.* Immo *nactus erat futurorum scientiam.* An ideo
,, θεόπνευστος? An oracula per Urim & Thummim ideo depromp-
,, sit? & usque ad ipsius tempora ab ejus prædecessoribus id fa-
,, ctum est? Neutiquam. Contradicit Bernhardo ipse Iosephus,
,, quo solo Pharizæo fretus, hæc dixit. Cessavit enim Oracu-
,, lum per *Urim & Thummim*, ducentis annis antequam hæc scri-
,, beret, Iosepho monente. Ergo Oraculum ad Iohannem Hyrca-
,, num neutiquam pervenit, sed jam ante eum aliquot forte annis
,, cessavit, multo minus ad tempora impii duravit Aristobuli si
,, ipsi credamus Josepho. Diem enim Ioh. Hyrcanus obierat
,, anno præter propter CLXX. antequam Iosephus sua scripsisset;
,, ergo antequam Ioh. Hyrcanus Pont. Max. creatus esset, aut cir-
,, ca illa tempora, cum XXXI. annis regnaverit. Nihil itaque ipsi
,, fuit commune cum *Urim & Thummim*, etiam si fuisset Vir sanc-
,, tissimus, & sine errore. Debuisset sane Urim & Thummim;
,, si usque ad Aristobulum remansit, cessasse non ducentis, sed
,, centum & septuaginta tantum annis, antequam Iosephus sua
,, scripsit. Sed ad hæc non attenderat Bernhardus.

„ DCCXXXI. Sed & aliud mysterium ipsi aperiam: Nempe „Iohannem Hyrcanum (qualiscunque Vir fuerit) non fuisse Summum Pontificem probum, legitimum & secundum legem Dei. „Quis igitur credet, concredita ipsi fuisse Oracula Dei *per Urim & Thummim?* Legitimum & probum Pont. Max. eum non „fuisse concedunt mihi omnes, qui noverunt lege divina cautum „fuisse, ut S. Pontifex sit natu Maximus, ex majore natu filiorum Aharonis. Uno verbo, debebat esse ex genere ἀρχιερέων, „ut loquitur Josephus. Non sine causa ex ordine Summorum „Pontificum rejicitur Alcimus, cum ob manifestam impietatem variaque scelera, contra legem Dei, tum præcipue etiam quod non „fuerit ex ordine ἀρχιερέων, ut habet idem Iosephus. Pontifex „quidem ex Aarone oriundus, sed non ex genere Summorum Pontificum. *Antiq. lib.* XII. *cap.* XV. Ob eandem rationem ex „ordine Summorum Pontificum rejiciendus est Johannes Hyrcanus, cum tota familia Matthiæ, a Juda Maccabæo, usque ad „ultimum Maccabæorum nepotem. Fuerunt enim Maccabæi Sacerdotes ἐξ ἐφημερίας Ἰωάριβ᾽ ut idem loquitur Josephus *Antiq. lib.* XII. *cap.* VIII. Idem docetur 1 *Maccab. lib.* II. *cap.* 1. *Ephemeria* autem *Ioaribi* ex Genere ἀρχιερέων non fuit, præterquam quod illa familia in Captivitate Babylonica extincta fuerit. Quatuor Familiæ tantum, præter Pont. Max. ex captivitate Hierosolymas redierunt, *Jedaia* nempe, *Harim*, *Paschur* „& *Immeri*. Ex hisce per sortem iterum XXIV. Ephemeriæ, „sive cohortes constitutæ sunt, quales fuerunt jussu Davidis. „1 Chron. XXIV. *Jedaja* ex urna sex sumebat, unam sibi, & „quinque reliquis. Idem factum est ab *Harim*, *Paschur*, & *Immeri*. Obtigerunt autem *Jedaja*, *Joarib*, *Jedaja*, *Charim*, *Seorim*, „*Melechias*, & *Benjamin*. De hisce videat qui potest *Tosaphoth* „*Taanith. cap.* IV. Inscribebantur itaque ordinibus capita pristina, uti fuerunt ante Captivitatem Babylonicam. Ob eandem rationem Zacharias dicitur ex ordine *Abia*. De quo „Lucæ cap. 1. Com. v. etiamsi familia Abiæ interierit.

„ DCCXXXII. Cum igitur Maccabæi ex genere ἀρχιερέων „non fuerint, certum est eos omnes functos fuisse Summo Sacerdotio non legitime, sed improbe contra legem Dei: quod „de ipso Johanne Hyrcano adfirmari debet: ut forte non grande „commiserit peccatum Eleazarus (qui & suos ipse habuit nævos) Hyr-

„Hyrcano dicens, *Si vis esse justus abdica te Pontificatu, & contentus esto Principatu populi.* Vide Josephum *Antiq. libr.* xiii. „*cap.* xviii. Sufficere sane debuisset Viris, qui Dei Legem, „qui Religionem, qui Sacra amant, qui ea caste observare cu-„piebant, qui ex Summorum Pontificum ordine non fuerunt, „ut Sacerdotio ordinario fungerentur; aut ut plurimum Princi-„pis contenti essent dignitate, ut Remp. sartam tectamque con-„servarent, prohibendo ne sanctissimis Dei legibus vis inferre-„tur. Ante omnia cavere debebant, ne Summum Sacerdotium „ab ullo administraretur, cui Lege Dei fuit prohibitum. E-„tiamsi itaque laude dignissimi fuerint Asmonæi, ob insignia, „ad Reip. & Religionis tutelam, facta; gravissime tamen pec-„carunt, quod violaverint Legem Dei, in se suscipiendo Sum-„mum Sacerdotium, cum ex genere ἀρχιερέων non fuerint. „Gravissime itaque & ipse Johannes Hyrcanus peccavit.

„ DCCXXXIII. Adde Summum Pontificem tota sua vita, „ministerio isto fungi debuisse, expressa Lege Dei. Num. xxxv „com. xxv. quod & suum habebat mysterium. Asmonæi ve-„ro, quod ex genere Summorum Pontificum non fuerint, jure „hæreditario, a Regibus Gentilibus, vel a populo electi fue-„runt, atque (saltem multi ex Maccabæis postea, ut & jam „antea in familia Oniæ factum fuerat) Sacerdotio functi sunt, „non per totam vitam, sed certo temporis spatio. Veluti Ju-„das Maccabæus, non jure hæreditatis, sed a populo Pont. „Max. electus est. Joseph. *Ant. lib.* xii. *cap.* xvii. Jonathan „ejusque frater Simeon Sacerdotes constituti a Rege Alexandro. „1 *Maccab. cap.* x. *com.* xx. & xxi. a Demetrio & a populo. „*Cap.* xiv. Ejusmodi quid factum fuerat ab aliis, qui adulatio-„ne, vel certa summa pecuniæ dignitatem emebant. Jason „frater Oniæ ab Antiocho Epiphane S. Sacerdotium emebat clx „talentis argenti, præterea lxxx. talenta addidit ex alio reditu. „2 *Maccab.* iv. Frater Simeonis eundem honorem acquisivit, „extruso fratre, dando ccc. talenta argenti plus quam Jason. „*Eodem Cap. com.* xxiv. Istis temporibus, non solum contra „legem improbe Summum obtinebant Pontificatum, Princi-„pum arbitrio, favore populi, aut grandi summa pecuniæ; sed „& viventes, quia Principibus ita placuit, munere, contra le-„gem, se exuebant; aut se aliosque eo spoliari permittebant,

cum-

„cum toties Sacerdotium Summum, non digniori, sed ditiori „traditum fuerit. Ideo Lysias tandem decreverat. 2 *Maccab.* „*cap.* xi. Horum ut & Maccabæorum exemplo (ut & hoc in „transitu notem) proculdubio factum est, ut & postea usque „ad tempora Christi, immo ad ultima Reip. fata, Summum „Sacerdotium singulis annis a Romanis concessum fuerit plus „offerenti. Malum sane ex ipsis Judæis, immo quod mireris, „ex ipsis Maccabæis, Viris fortibus, sanctis & legis, præter „hæc, tenacissimis. Sibi itaque propriæque ambitioni, magis „quam Romanorum avaritiæ imputent, Sacerdotium improbum „Legi contrarium, deturpatumque Dei cultum: corrupto enim „Sacerdotio, eversa fuit vera Judæorum Religio, cum cultus „divini externi cardo versaretur in Sacerdotio. Permisit divina „Providentia, fateor, tanta mala, nam quemadmodum ex te„nebris Deus deducere solet lucem, ita everso Sacerdotio, solo „ejus schemate relicto, populum admonere voluit Legis Mo„saicæ instare ἀφανισμὸν, appropinquante Messia, tot seculis, „per Prophetas Patribus promisso, totius Reip. atque Religio„nis ad portas esse interitum: adducta æterna justitia, unoque „die peccatis totius populi expiatis, alia Lege Deum esse colen„dum, mutato enim Sacerdotio, mutari etiam debere Legem. „De quo Paulus Hebr. vii. com. xii.

„ DCCXXXIV. Vane diceretur placuisse Sacerdotibus & popu„lo, ut Simeon esset Pontif. Maximus *in perpetuum*, *donec surge„ret fidelis Propheta*. 1 *Maccab. cap.* xiv. *com.* xli. Quis „enim Sacerdotibus populoque dedit istam potestatem improbe „contra Legem Dei agendi? Deinde cum & alium Prophetam, „qui se melius edoceret, expectaverint, fatebantur se errasse, adeo„que legitimum Pontificem Summum non esse Simeonem, nec ejus „Successores. Nihil quoque ageret ad delendos Maccabæorum „nævos, si quis eorum errores tueri vellet exemplo Salomonis „Regis, qui Summo Sacerdotio movit *Abjatharem*. 1 Reg. ii. „Cum neminem in ejus locum suffecerit, qui non esset ex genere „ἀρχιερέων, præterquam quod Abjathar proditione isto honore se „indignum reddiderit. Adde Salomonem non solum populi fuisse „Regem, sed & Prophetam θεόπνευστον, qui sine interno Dei mo„nitu id fecisse non est credendus. Quidquid est, nemo non fa„tebitur, gravissime in fungendo S. Sacerdotio peccasse Asmo-

„næos,

„ næos, illud eos deturpasse, atque improbe contra Legem Dei
„ eo functos fuisse. Nihil jam dicam de eorum matrimoniis aliisque
„ erroribus. Ex hisce natus erat Johannes Hyrcanus, quem Ora-
„ culo dignissimum deprædicat Bernhardus. Summus scilicet Pon-
„ tifex contra Legem Dei, non minus ac ejus Patres atque fra-
„ tres.

„ DCCXXXV. Sed & hoc silentio præterire non possum, eundem
„ Hyrcanum Virum Sanctum, tantopere laudatum, in partes ab-
„ iisse Sadducæorum, teste ipso *Iosepho Antiq. lib.* XIII. *cap.*
„ XVIII. Ut forte non fallar si dicam hanc causam fuisse, ut po-
„ stea alii ipsius exemplum secuti Sacerdotes Sadducæi facti sint,
„ quare, ne sacra a Pont. Max. fierent contra Legem, in adyto,
„ decimo die Tisri, in solenni ista expiatione, coactum fuisse ma-
„ gnum Senatum, ut per Sacerdotum Seniores jurejurando eum
„ adstringerent, ut omnia rite ex Lege Dei perageret: timebant
„ enim ne Sadducæorum hæresi polutus sacra contra legem admi-
„ nistraret. De hisce (si hæc Pharisæis fretus dicere ausim) vide
„ *Codice Ioma. cap.* I.

„ DCCXXXVI. Patet ex hisce omnibus manifestissime, Johan-
„ nem Hyrcanum, talem non fuisse Virum, ut ejus sanctitate divi-
„ na ἀλήθεια indissolubili nexu ei fuerit adstricta. Patet totam fa-
„ miliam ejus, a primo Ephemerias Ioaribi, ad ultimum Macca-
„ bæorum, Summo Sacerdotio improbe, protrita Lege divina,
„ functam fuisse, cum ex genere ἀρχιερέων neutiquam fuerint;
„ nullum itaque per eos editum fuisse Oraculum per *Urim & Thum-*
„ *mim.* Quis enim credet, Deum tradere dignatum fuisse arca-
„ na, per eum qui ad augustum istud munus ab eo non est admis-
„ sus, sed contra expressam Legem se intrusit? Adde quæ, jam
„ dicta sunt, istis temporibus nullum fuisse Prophetam fidelem,
„ sed hactenus a populo fuisse exspectatum; Spiritum S. atque
„ Propheticum, post Malachiam & Zachariam, saltem post tem-
„ pora Artaxerxis Longimani, quingentis annis, si non pluribus,
„ antequam Josephus sua scripserit, desiisse. Tandem Johanem
„ Hyrcanum Pontif. Max. creatum fuisse cc. annis antequam Jo-
„ sephus sua scripsit, adeoque Oraculum cessasse, secundum ipsum
„ Josephum, antequam Pontifex M. creatus esset. Eat itaque Bern-
„ hardus, & sua Sapientiæ dictatoris auctoritate, quam tantopere
„ adfectat, persuadeat credulis quibus potest, *Oraculum per Urim*

„ & *Thummim*, non cessasse ante ejus filium impium Aristobulum, „ qui Pontificatum S. obtinuit, centum demum & septuaginta annis „ antequam Josephus sua scripserit; ut triginta minimum annis „ diutius durasse debuerit, quam ipse tradit Josephus. Est itaque „ magna fidentia, magnaque crista ipsum Josephum, omnes recenti „ ævi Theologos meque reprehendat, sugillet & obtrectet. Sed „ discat prudentiam & humanitatem.

CAP. XXVII.

DE SIGNIFICATIONE SACRARUM VESTIUM SIVE DE SENSU MYSTICO.

Non sine causa Deus voluit ut Vestes sacræ fierent. Deus expressis verbis non revelasse significationem vestium sacrarum. Plerosque auctores qui hanc materiam tractarunt, de significatione vestium aliquid dixisse. Sed leviter. Castellio carpitur. Sensus mysticus non debet tractari ante literalem. Vestes sacras significasse eadem mysteria quæ & reliquæ cærimoniæ significant. Vestes sacras aliquam habuisse significationem crediderunt Iudæi, Josephus, Philo, Talmudici, Paraphrastæ, *alii. Quidam putant Deum hac ratione Physicam & Astronomiam docuisse. Quidam ipsis vestibus & sacrificiis attribuunt quod soli Christo attribuendum. Summa sententia* Iosephi & Philonis. *A Philosophica significatione non alienos quosdam inter Patres Christianorum,* Hieronymum, Augustinum, Origenem, Clementem Alex, *alios. Talmudicorum sententia varias vestes expiare varia peccata. Deum in verbo suo non egisse Philosophum. Omnes vestes & sacrificia, omnesque cærimonias picturas fuisse Christi ejusque Sacerdotii. Insignis locus Philonis. Sacerdotes vestiri ut discerent se omni justitia vacuos esse, & sola Christi justitia velari posse. Ipsos Sacerdotes fuisse typos Christi. Christum fuisse Sacerdotem. Varia loca Scripturæ. Sic & eorum vestes.* Nuditas *signum peccati,* & Vestes *justitiæ Christi. Ipsa Ecclesia a Christo vestita dicitur. Varia loca Scripturæ. Sacerdotes indigni ut accederent ad altare pro-*

propria justitia. Vestimentur salute. Insignia loca Scripturæ. Cur plures vestes mandaverit Deus? Incidimus per peccatum in quatuor extrema mala, fontes nostrarum calamitatum. Quatuor insignia beneficia Christi, quatuor vestibus aliquomodo repræsentari. Varia loca Scriptura. Pont. Max. cur octo habuerit vestes? Quo sensu Iudæis concedi possit propter circumcisionem? Maxima beneficia a Christo nobis data octo. Varia loca Scriptura. Totum corpus Sacerdotum vestium erat. Totus homo corruptus, & totus justitia Christi tegitur. Manus & pedes nudi, tamen alterius sanctitate sancti. Varia materia vestium. Linum & lana *symbolum duarum naturarum in Christo. Quadam loca Scripturæ. Sacerdotes vestitos veste duplicis materia non carere mysterio. Duos populos unitos, & inimicitiam ablatam per Christum, Per lanam significari peccata nostra, per* linum *innocentiam, sanctitatem & justitiam Christi. Varia loca Script.* Lanam *etiam significare Christum esse nostram victimam. Unde ovis & agnus dicitur. Varia loca Scriptura.* Aurum *intextum vestibus. Significat æternitatem, gloriam & naturam divinam Christi.* Lana, Linum, & Aurum *tria munera, Christi* Sacerdotale, Propheticum & Regium. *Quadam loca Scriptura. Aurum Sacerdotium æternum, & pretium meriti Christi indicat. Est signum omnium donorum spiritualium. Varia loca Scriptura. Ecclesia Christi, ejus doctrina & fides aurum. Varia loca Scriptura. Quod de materia dictum, id de* coloribus *quoque dici debet. Color* Albus, & Aureus, *symbolum natura Christi divina. Ipse* Christus albus & aureus. *Varia loca Scriptura. Reliqui colores naturam humanam denotant.* Hyacinthinus *color cœruleus. Christi naturam humanam, tamen cœlestem significat. Christus Saphirus. Varia loca Scriptura.* Coccinum *signum peccati. Varia loca Scriptura & quadam Talmudica. Christus cocco vestitus, quia peccatis nostris onustus.* Purpura *symbolum sanguinis Christi. Altare sanguine aspersum. Christi vestes sanguine aspersa a Prophetis dicuntur. Varia loca Scriptura.* Albus color *innocentiam & sanctitatem Christi ejusque justitiam.* Sancti *in cœlo albi. Varia loca Scriptura. Fortassis colores varii etiam Christi dolores, plagas & vibices docent. Vestes sacra erant contextæ non suta. Totus Christus credendus. Solus nos justificat absque assumentis meritorum creaturarum. Omnes electi unum cor-*

corpus cum Christo. Christi perfectio, ornatus, pretium sacrificii. Dei sapientia nos salvari. Loca S. Scripturæ. Vestes ex filamentis retortis. Æternitas Christi. Firmitas Ecclesiæ. Ejus cum Christo unio. Tessellæ sive fundæ in vestibus. *Varia dona Christi. Electi gemma Christi. Unitas Ecclesiæ. Plures mansiones apud patrem Christus parat fidelibus Vet. & Novi Testamenti. Sponsa Christi tunica tessellata vestita. Quædam loca Scripturæ. Opus* Phrygionicum *acu pictum. In negotio salutis & ad ædificationem Ecclesiæ operandum esse fidelibus, quamvis per Christum solum salventur. Quid* Coscheb? ingeniosissimum. *Totam redemptionem nostram sola sapientia Dei fieri.* Rokem & Choscheb *fuisse flores elegantissimos. Flores aperti in templo. Flores symbolum gloriæ. Dignitas Pontif. Max. V. T. Major Christi. Ministerium mortis gloriosum. Gloriosius Christi.* Flores *symbolum spei & rerum futurarum. Fideles sub V. T. habuisse promissiones & spem, non ipsum fructum sacerdotii. Flores symbolum sacerdotii. Virga Aharonis floret. Christus ipse flos, & arbor quæ fert fructum. Varia loca Scripturæ.* Brachæ. *Renes Christi docentur. Caro & cupiditates nostræ coercentur.* Tunica *Talaris. In Christo nulla nuditas. Per ejus justitiam omnes tegimur. Ecclesia Christi. Ejus ornatus.* Balteus. *Ecclesia Christi arcte adhæret. Dignitas Christi. Ejus sanctitas. Et promptitudo in opere patris.* Pileus. *De hoc postea ubi de tiara Pont. Max.* Pallium *Justitia Christi.* Cœruleus *color. Cœlestis Est laneum. Christi natura humana. Justitia legalis peritura. Repetenda.* Mala punica. *Ecclesia Præcepta Dei. Unio Ecclesiæ. Acrimonia legis. Dulcedo promissionum. Gratus odor Nutrimentum.* Spirituale. Tintinnabula. *Sonus Euangelii. Verbum Dei. Christus voluntatem patris prædicat. Clamor Christi. Ejus confessio. Apostoli Christi. preces. Ex auro erant tintinnabula. Verbum Dei æternum. Omnia bona Ecclesiæ æterna & pretiosa. Varia loca Scripturæ.* Ephodum. *Amor Christi.* Lapides recordationis. *Christus novit suos. Pro iis intercedit, orat & se offert. Eos in cœlum fert. Duo* Sardonyches *duo Testamenta. Duo populi per Christum salvantur.* Pectorale judicii. *Christus verus Judex. Advocatus noster.* Duodecim gemmæ. *Tota Ecclesia V. & N. T. Omnes fideles Sacerdotes. Sigillum & peculium Dei. Eos in Pectore gestat* Chri-

Christus. Catenis aureis Ephodo adhaeret. Fideles nunquam a Christo avelli possunt. Servat eos quos ipsi dedit pater. Perseverantia Sanctorum. Duodecim Apostoli. Fundamenta Ecclesiæ. Urim & Thummim, *Doctrina Christi. Ejus vita integritas. Est Propheta sapiens, pius & fidelis. Ecclesiam docet. Futura prædicit. Pro suis orat. Varia loca Scripturæ.* Tiara *Pontif. Tectum caput signum gloriæ. Et servitutis. Christus Dominus gloriæ. Est servus.* Corona aurea. *Signum Regni & Sacerdotii. Christus verus Rex & Sacerdos. Caput Pont. Max. auro & bysso ornatum. Caput Ecclesiæ verus Deus. Corona est aurea. Christi Regnum & Sacerdotium æternum. divinum.* Sanctitas Jehovæ. *Christus ipsa sanctitas. Verus Iehova. Nos sanctificat. Ecclesia Christi sancta. Omnia ejus bona sancta.* Vittis Hyacinthinis *alligatur corona. Sacerdotium Christi cœleste.* Vittæ laneæ. *Sacerdotium V. T. periturum.* Decimi diei Tisri Expiatio. *Pontifex Max. totus albus, etiam balteus. Nulla lana, nulla gemma, nullus color. Sub V. T. sacerdotes & populus peccatis polluti, Rebus & elementis mundi impliciti. Sub N. T. Ecclesia sancta & munda. Post ingressum Christi in cœlum omnes res mundanæ, & gloria externa Sacerdotii deponitur. Christus solus peccata nostra expiat, apud patrem intercedit. Omnes fideles in N. T. sunt Sacerdotes. Et Reges. Virtutes Christi a nobis immitandæ. Cum Christo Sanctum Sanctorum ingressuri sumus.*

DCCXXXVII. Cum Vestimenta sacra ab ipso sapientissimo Deo instituta fuerint; necessario credendum erit, eum causas rationesque habuisse sui consilii. Cur enim in vulgaribus vestibus non sivit Sacerdotes ministerium peragere? Cur jussit, ut vestimenta ex tali materia potius quam ex alia, ex hisce coloribus magis quam ex illis, & hac forma potius quam alia, fierent? Fateor quidem, nostrum non esse, omnia occulta Dei consilia rimari, omniumque illius actionum vias atque causas detegere. Credenda sunt tantum ea quæ Deus nobis relavit, & facienda quæ mandavit. Sane quemadmodum Judæi olim supremum Numen in atrio templi adorabant, quamvis in adyta nunquam penetraverint, ut, quæ intus latebant oculis usurparent, ita quo-

que laudanda & adoranda sunt nobis Dei consilia atque actiones, quamvis earum caussas atque rationem ignoremus.

DCCXXXVIII. Cum autem Deus, secundum æternam suam sapientiam, in verbo suo multa dederit mandata, quorum caussas & rationes expressis verbis, non manifestavit: id ante omnia dicendum est, de vestitu sacro, cujus usus, typi, figuræ, & significationes tanta luce sese non produnt, ut ab omnibus primo intuitu conspici possint. Nihilominus quicunque hactenus de sacris vestibus mentionem fecerunt, de earum usu atque significatione aliquid etiam commentati sunt. Sed unusquisque suo ingenio usus est. Quidam obiter tantum levique pede omnia percurrerunt, & tanquam *ἐν παρόδῳ* e longinquo salutarunt; scilicet ne ea plane ignorasse viderentur. Alii maxime operam in hoc collocerunt, ut, nulla habita ratione sensus literalis Sacræ Scripturæ, statim uno quasi saltu, ad sensum mysticum, allegoricum, & tropologicum transilierint, inter quos præsertim numerandus est Castellio in suo opere *de Vestitu Aharonis*. Sed pessimo, mea quidem sententia, instituto. Nemo majori cachinno mihi dignus videtur, quam ejusmodi homines, qui solent sic exspaciari, aut potius vagari in exponendis mysteriis & allegóriis, nondum intellecto & explanato sensu literali. Quid aliud agunt hi homines quam quod primum sibi fingant mysteria & allegorias, quas postea pro lubitu, etiam invito Spiritu S. ex verbo Dei magno labore probarent? Quid est, si hoc non est, verbis sensum obtrudere? S. Scripturam *ἰδίᾳ ἐπιλύσει* explicare? & *ὑπερφρονεῖν παρ᾽ ὃ δεῖ φρονεῖν*; Quid hoc aliud est, quam velle mysteria depromere, nondum aperta cista? Nonnulli putant in hoc solo nobis esse operandum, ut ex verbo Dei verus sensus literalis eruatur, etiamsi de significatione, de typis, de sensu mystico & allegorico nihil omnino dicatur: cum sit facile cuilibet adyta intrare, postquam aliorum labore ostia patent, & viæ quæ eo ducunt explanatæ sunt. Ideo & nos aliquamdiu dubii hæsitavimus, utrumne, finita expositione verborum Mosis, expositoque sensu literali, finis non debeat imponi toti Operi, sensu scilicet typico, mystico & allegorico relicto indagini virorum doctorum atque piorum, quorum ingenia ejusmodi disquisitionibus magis gaudere solent, & quæ ad id genus studiorum nata videntur.

Ni-

DCCXXXIX. Nihilominus ne hæc plane præteriisse diceremur, coronidis loco, quædam de sacrarum vestium, usu, figuris, typis & significationibus, a nobis addi operæ pretium putavimus. Nostrum quidem non est institutum, omnium doctorum virorum scrinia compilare, multo minus nugantium nænias erudito orbi præcinere. Sed ne nostra quidem omnia, quæ more hujus ævi a nobis dici possent, in lucem proferemus; sed quædam tantum, & quidem breviter & summatim, quantum id fieri poterit, adnotabimus, hac spe atque fiducia, fore ut sagax lector & curiosus indagator plura ipse detecturus sit.

DCCXL. Ut igitur initium faciamus; credendum est sacra vestimenta significasse eadem mysteria, quæ sapientissimus Deus significari voluit toto isto cærimoniarum choragio, templo, velis, sacrificiis, & reliqua sacra supellectili. Cum autem omnia eo collineent, ut Christum, qui verus est noster Pontifex Maximus, illius scilicet naturam divinam & humanam, illiusque justitiam, sanctitatem, munditiem, paupertatem, ignominiam, dolores, livores, tumices, vibices, sanguinem atque mortem, divitias, vitam & gloriam, collataque nobis beneficia, quasi in tabella depingerent, populoque σχηματικῶς sub V. T. ob oculos ponerent, dubitandum utique non est, vestimenta sacra in eundem finem a Deo instituta fuisse.

DCCXLI. Ab eodem etiam tempore, quo Deus sacras vestes fieri jussit, easdem significationes & usus eas habere voluit, Ut, si Adamus illiusque nepotes iis usi sunt, ante tempora Mosis, ut Hebræorum Sapientes quidam, nullo tamen fundamento, docent, quemadmodum ab initio hujus Operis audivimus, easdem res etiam ab illo tempore significaverint. Sed cum hactenus nondum sit probatum, vestes Sacerdotales fuisse in Ecclesia Patriarcharum ante tempora Mosis, cumque nihil constet de earum numero, materia, colore & forma, silentio illa omnia præteriri tutius erit, quam si multum hariolando de iis quicquam velimus commentari. Igitur de vestibus sacris tantum, prout ex mandato Dei a Bezelele contextæ, & a nobis hactenus explicatæ sunt, aliquid dicendum erit.

DCCXLII. Vestimenta autem sacra magnum habuisse usum, & mirificam significationem, magna nempe mysteria latuisse sub hoc apparatu, unanimi consensu fatentur ipsi Judæorum

dæorum Sapientes Josephus, Philo Judæus, Talmudici utriusque Gemaræ, cum Jerusalemitanæ, tum Babylonicæ, Paraphrastæ, alii. Sed ad nugas, suo more, plerumque delabuntur, ad res naturales scilicet; quasi Deus toto hoc apparatu nihil nisi Physicam aut Astronomiam Judæos docere voluisset. Nonnunquam ipsis vestibus sacris (eo usque eorum mens rebus terrestribus immersa fuit) quemadmodum & sacrificiis adscribunt peccatorum expiationem, quam verus Sacerdos Christus solus præstitit: ut hoc modo nudis figuris & typis attribuant, quod non nisi antitypo attribui debet. Josephus *Ant. lib.* III. *cap.* VIII. postquam multum commentatus esset, de vestibus sacris, non nulla de earum significatione, statim addit: Deum scilicet Tabernaculum divisisse in tres partes, duabus partibus Sacerdotibus relictis, sibi tertiam reservasse, ut duabus prioribus partibus terram & mare significaret tanquam profanum locum, qui ab omnibus hominibus promiscue calcatur: tertium autem significare cœlum, quod hominibus sit inaccessum, per duodecim panes in mensa dispositos, significasse annum in XII. menses divisum; candelabrum e septuaginta partibus compositum esse, ut significarentur duodecim signa per quæ planetæ feruntur; septem lucernas septem planetas indicare; vela ex quatuor coloribus fuisse contexta, ut elementorum natura significaretur. *Byssum* terram referre, ex qua hoc genus lini provenit. *Purpuram* mare, eo quod conchylii cruore sit fucata; *Hyacinthum* aera: *Puniceum* colorem ignem. Ipsam *tunicam*, cum sit linea, terram similiter notare. *Hyacinthum*, referre polum, *mala punica* fulgetra; *Tintinnabulorum* strepitum, tonitrua. *Ephodum* e quatuor coloribus contextum, universi hujus naturam; & *aurum*, quod ei contextum est, adjunctam rebus lucem ob oculos ponere. *Pectorale* in medio pectoris hærere, ut terram, quæ medium mundi locum obtinet, indicaret. *Balteum*, quo Pontifex cingitur, signum esse maris quod omnia cingat. *Duas Sardonychas* in humeralibus solem & lunam, *Duodecim gemmas*, duodecim menses anni, aut duodecim signa Zodiaci; *Pileum*, cœlum, cum sit ex hyacinthino confectus (quomodo hoc sit intelligendum, vide hujus libri cap. XXI. ubi de pileo & corona Summi Pontificis egimus.) ideoque sustinere Dei nomen. *Coronam* auream splendere quod Deus splendore maxime delectetur. Hæc Josephus. De *tintinnabulis*, *tonitru*, & de *malogra-*

logranatis fulgura designantibus, vide eundem Josephum, *de Bello Jud. lib.* VI. *cap.* VI.

DCCXLIII. Multo fusius de hisce philosophatur Philo Judæus, *de vita Mosis lib.* III. Totus ornatus Pontificis, uti ait, totius mundi quædam imago fuit, partes vero singularium partium, *Tunicam talarem*, (id est *Pallium*) totam hyacinthinam, ad exprimendam figuram aeris docet; aera quodammodo talarem esse, a lunari orbe protensum usque terræ terminos. Circa talos hanc tunicam habere mala punica, flores, & *tintinnabula*; flores terram significare, in qua florent & germinant omnia *Mala punica* aquam repræsentare; dicta enim esse (παρὰ τὸ ῥύειν.) (Ita Græculi verbis sensum obtrudere solent, ex fictis suis Etymologiis Græcis, cum plerumqne in Hebraicis cœcutiant. Cujus rei multa habemus exempla in Historia Susannæ, apud Originem, Tacitum & alios.) *Tintinnabula*, ait similiter, elementorum concentum & congruentiam indicant: cum nec terra sine aqua, nec aqua sine terra generationi sufficiat, sed amborum coitus. Quod & ipso loco putat demonstrari: Nam sicut in ima talaris tunicæ reperiuntur fimbriæ, mala punica cum suis floribus, & tintinnabula, sic res ipsas per ea significatas infimam mundi regionem sortitas esse. *Stolam* itaque illam, cum suis appendicibus, *malis punicis*, *floribus* & *tintinnabulis*, figuram esse trium elementorum, aeris, aquæ & terræ. Præterea, quemadmodum a stola dependent flores malaque punica, sic ab aere aliquomodo suspenderi aquam & terram. *Ephodum* cœli esse figuram. Lapides in humeralibus, secundum quosdam, esse typos solis lunæque sed verius dici, per eos, designari duo hæmispheria, quod ex ipso colore smaragdorum (quales lapides *Schoham* putat, ut ut falso.) patere docet: cum Smaragdo aspectus totius cœli sit similis (quomodo hæc intelligat fateor me ignorare, cum Smaragdus sit viridis, & cœlum cœruleum) Ideo quamlibet Gemmam in humeris insculpta habere sex nomina, quia utrumque hæmispherium sex signa complectitur. Duodecim lapides in *Pectorale*, ternas distributas in quatuor ordines, ipsum signiferum circulum indicare; cum & hic in quatuor partes e ternis signis constantes dividatur, & horas anni conficiat, ver, æstatem, autumnum, hyemem, mutationes quatuor, quarum singulam tria signa determinant. Tempestatum mutationes significari per varietatem colorum, cum nulla gemma alteri colore plane sit similis. *Rationale (Pectorale)* duplicari, quod duplex sit ratio, altera in mun-

do, altera in natura hominis. In mundo incorporearum idearum rationem, & rerum visibilium. In homine rationem esse intrinsecam & prolatam sive orationem. Deum voluisse ut rationale illud esset quadrangulum, indicans rationem, tum naturæ, tum hominis, debere esse inconcussam & firmam; ideo ei attribuisse duas virtutes, revelationem & veritatem (δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν) ut significaretur revelationem & orationem debere concordari, ut homo nihil sciat quod non etiam revelet, docendo veritatem quæ ipsi revelata est. Ideo etiam rationale pendere ab Ephodo, quod facta a dictis non sint sejungenda: cum per humerum, significetur operatio. Coronæ aureæ inscriptum esse ineffabile nomen Dei, quod Theologi τετραγράμματον vocant, quod significet primos numeros, unum, duo, tria, quatuor; cum numero quaternario insint omnia, punctum, linea, superficies & soliditas, mensuræ omnium rerum, & musicæ symphoniæ, potissimæ, diatesseron, ratione super tertia, diapente sesquialtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Ut tandem colligat, Summum Pontificem, quoties intrabat templum, ut vota pro populo conciperet, hostias quæ immolaret, totum mundum introduxisse sub figuris quas gestavit, aerem in stola, aquam in malis punicis, terram in floribus, ignem in cocco, cœlum in Ephodo; duabusque Smaragdis; & rationem in Pectorali.

DCCXLIV. Ab ejusmodi Philosophica significatione, non sunt alieni ipsi Christianorum doctores celeberrimi & antiquissimi. Imprimis Hieronymus, qui quoties de antiquitate Judaica agit, scrinia Josephi & Philonis aliorumque Hebræorum egregie solet compilare. Summatim fere omnia, & quædam verbotenus recitat, quæ jam modo ex Josepho & Philone adduximus, quam vocat expositionem Hebraicam. *Brachas* generationem significare quosdam docuisse dicit. Post brachas & *lineam tunicam*, Sacerdotem *hyacinthina tunica* vestiri, ut disceret a terrenis ad alta conscendendum esse; illamque tunicam significare rationem sublimium non patere omnibus, sed majoribus & perfectis. *Duos lapides in humerali* significare vel Christum & Ecclesiam duodecim Apostolorum; vel literam & Spiritum, in quibus continentur, inquit, legis universa mysteria. In dextra Spiritus, in læva litera. *Quatuor ordines lapidum* quatuor virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Justitiam & Temperantiam; vel quatuor anima-

lia

lia quæ in Apocalypſi deſcribuntur plena oculis, & domini luce radiantia, quæ mundum illuminant. In fronte S. Pontificem geſtaſſe *coronam auream*, quod eruditio nulla nobis prodeſſe poſſit, niſi Dei ſcientia coronemur. Hinc exſpaciatur ad ſignum crucis, quam dicit nunc ſignificare idem, quod olim per laminam auream ſignificatum eſt. Inde erumpit in laudes virginitatis. Innuit *Tintinnabula* docuiſſe, tantam debere Pontificem Max. habere ſcientiam & eruditionem, ut & greſſus ejus & motus & univerſa vocalia ſint. Quædam deſumpſiſſe videtur magnus Hieronymus ex Origenis homiliis, præſertim ex homilia ſexta in Leviticum. Cum hiſce etiam facit Auguſtinus in Exodum *quæſt.* CXVI. & CXVII. Clemens Alexandrinus *Strom. lib.* V. Gregor. Nyſſen. *De vita Moſis*, aliique ex patribus viri doctiſſimi. Sed hæc optimo jure ridentur a Magno Calvino ad Exod. cap. XXVIII.

DCCXLV. Revertamur ad Judæos, præſertim Talmudicos. Gemarici Jeruſalemitani Codice *Joma. cap.* VII. veſtimenta ſingula docent deſtinata fuiſſe ad expianda certa quædam peccata. *Tunicam* expiaſſe peccatum quod quis committit, quando geſtat veſtimenta duplicis materiæ, aut etiam homicidia & effuſionem ſanguinis. *Brachas* ſcortationes. *Pileum* ſuperbiam. *Balteum* latrocinia & fraudes. *Pectorale* perverſa judicia. *Ephodum* Idololatriam. *Pallium* & ejus *Tintinnabula* peccata linguæ. *Laminam auream* impudentiam. *Octo* præterea dicunt fuiſſe veſtes, propter circumciſionem quæ fiebat octavo die. מפני מה כ״ג משמש בשמונה כלים רבי חנניה חברון דרבנן אמר כנגד המילה שהיא לשמונה ימים של שם בריתי היתה אתו : *Quænam eſt ratio quod Pontifex Max. ſacra fecerit octonis veſtibus : Doctor Chanania Collega doctorum noſtrorum dicit : propter circumciſionem, quæ fit octavo die, quia ſcriptum eſt :* (Geneſ XVII.) fœdus meum erit ſecum. Et paulo poſt. אמר רבי סימון בשם שהקרבנות מכפרין כך הבגדים מכפרין בכתונה ומכנסים מצנפת ואבנט: כתונת היתה מכפרת ללובשי כלאים אית דבעי מימר על שפכי דמים. כמה דאת אמר ויטבלו את הכתונת בדם: מכנסים היה מכפר על גלוי עריות כמה דאת אמר ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה: מצנפת היתה מכפרת על גסי הרוח כמה דאת אמר וישם את המצנפת על ראשו אבנט היה מכפר על הגנבים ואית דבעי מימר על העוקמנים: חושן היה מכפר על מטי הדין: כמה דאת אמר ועשית חשן משפט אפוד היה מכפר על עובדי עבודה זרה כמה דאת אמר אין אפוד ותרפים מ״זל רבי סימון בשם רבי יוחנן דבית גוברין שני דברים לא היתה בהן כפרה וקבעה להן התורה כפרה: ואלו הן האומר לשון הרע וההורג נפש בשגגה:

האומר לשון הרע לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה זוגי המעיל והיה על אהרן לשרת ונשמע קול ויבא קול ויכפר על קול ההורג נפש לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה מיתת כהן גדול וישב בה עד מות כהן גדול ציץ איכא דבעי מימר על הנרפנים אית דבעי מימר על עזי פנים כאן דאמר על הגודפנים ניחא דכתיב ותטבע האבן במצחו וכתיב והיה על מצחו תמיד כאן דאמר על עזי פנים ומצח אשה זונה היה לך : *Dixit doctor Simon eodem modo quo sacrificia expiant, sic etiam expiant vestes sacræ. Tunica, bracha, pileus & balteus. Tunica expiat eos qui duplici materia vestiti sunt. Quidam sustinent dicendum esse homicidia. quia dicitur*: & miserunt tunicam in sanguinem. *Bracha expiant fornicationem, q. d.* Et facies illis brachas lineas, ad tegendam carnis nuditatem. *Pileus expiat superbiam, q. d.* Et ponent pileum super caput ejus. *Balteus expiat furta. sunt qui dicant, fraudes & dolos. Pectorale expiat perversores judicii, q. d.* Et facies Pectorale judicii. *Ephodum expiat Idololatriam, q. d.* Non erat Ephodum nec Teraphim. *Pallium quod attinet: doctor Simon nomine doctoris Iohannis dicit: duo reperiuntur, quorum nulla est expiatio, nisi quod lex eis expiationem constituerit. Nempe ei qui male dixerit, & ei qui aliquem per errorem occiderit. Ei qui male dixerit nulla data est expiatio, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per tintinnabula pallii (ut dicitur)* & erit super Aharonem ad ministrandum, & audietur sonitus ejus. *(id est tintinnabulorum) sic igitur vox vocem expiat. Is qui aliquem occiderit non habet expiationem, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per mortem Pontificis Max. (ut dicitur)* Et remanebit ibi usque ad mortem Summi Pontificis. *Quod attinet ad coronam, sunt qui putant dicendum esse, eam expiare impudentiam, alii dicendum putant per coronam expiari blasphemias. Is qui dicit expiari blasphemias; nititur eo quod dicatur (1 Sam.* XVII. XLIX) Et infixit lapidem fronti ejus. *Et scriptum est (Exod.* XXVIII. XXXIX.) Et erit perpetuo in fronte ejus. *Is qui dicit impudentiam expiari, nititur eo quod dicitur (Ieremiæ* III. *vers.* III.) Frons mulieris scortantis est tibi.

DCCXLVI. Gemara Babylonica, Codice *Sevachim cap.* IX. eadem fere iisdem verbis repetit. Rationem præterea addit, quare vestimenta expiare credantur, ideo scilicet quod lex de vestitu sacro, statim subjungatur præceptis de sacrificiis. ואמר רבי ענייני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות

קרבנות מכפרות אף בגדי כהונה מכפרין כתנת מכפרת על שפיכות דם שנאמר וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונות בדם מכנסים מכפרה וטל גלוי ערות שנא׳ ועשה להם מכנסי בד מצנפת מכפרת טל גסי הרוח מניין א״ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה אבנט מכפר על הרהור הלב היכא דאיתי׳ חשן מכפר טל הדינין שנ׳ ועשית חושן משפט אפוד מכפר טל ע״ז שנא׳ אין אפוד ותרפים מעיל מכפר על לשון הרע מניין אמר רבי חנינא יבא דבר שבקול ויכפר טל קול הרע וציץ מכפר על עזות פנים בציץ כתב והיה טל מצח אהרן ובעזות פנים כתב ומצח אשה זונה היה לך : *Dixit doctor Inians filius Schaschon , quare sequitur sectio oblationum sectionem vestium sacerdotii? Respondetur, quemadmodum oblationes expiant, sic & vestes sacerdotales expiant. Tunica expiat homicidia. q. d.* Et mactarunt capram & immerserunt tunicam in sanguinem. *Bracha expiant detectionem nuditatis, q. d.* Et facies eis brachas lineas. *Pileus expiat superbiam. Unde hoc habemus? dicit doctor Chanina , accedit res quæ in alto & expiat id quod est altum. Balteus expiat Consilia (perversa) cordis, ubi reperitur. (id est circa cor balteus cingit tunicam) Pectorale expiat judicia, q. d.* Et facies Pectorale judicii: *Ephod expiat Idololatriam, ut dicitur:* Nullum est Ephodum nec Teraphim: *Pallium expiat verba mala. unde hoc? Dicit doctor Chanina, accedit res* (tintinnabulum) *cui est vox, & expiat vocem malam. Corona expiat impudentiam, nam de corona scriptum:* Et erit in fronte Aharonis. *Sic de impudentia scriptum est :* Et frons mulieris scortantis est tibi.

DCCXLVII. Hæ sunt præcipuæ rationes, quas commenti sunt optimi & vetustissimi auctores, cum inter Judæos & Talmudicos, tum inter Patres, & primos Christianæ Ecclesiæ doctores, propter quas Deus jusserit fieri vestes sacras. Sed Deum egisse Philosophum, ideoque nobis verbo suo Physicam aut Astronomiam tradere voluisse ejusmodi ænigmatibus involutam, a me nunquam obtinebo, ut crederem. Multo minus mihi persuadebunt rerpuli, peccata hominum expiata fuisse per ipsa sacrificia, aut vestes sacerdotales. Concedo quidem Judæis, vestes sacras expiasse eodem modo, quo & sacrificia: sed cum sacrificia ipsa non expiaverint nisi typice, quatenus scilicet erant picturæ veri sacrificii & expiationis per Christum factæ, ipsa etiam vestimenta sacra erant tantummodo umbræ picturæque illius expiationis. Igitur ad res cœlestes ac spirituales nos ducunt vestes sacerdotales, ad Christum scilicet ejusque merita, non minus quam tota reliqua sacra suppel-

lex. Ut quoties ſacerdotes aſpicimus ſacro hoc apparatu, Chriſtum filium Dei ipſum, cum ſuis beneficiis & meritis cernamus mentis oculis. Quod ipſi Judæi, præſertim vetuſtiſſimi, ignorare non potuerunt, immo fateri coacti ſunt. Philo enim Judæus, loco ſupra a nobis laudato, poſtquam multa de uſu & ſignificatione ſacri veſtitus philoſophatus eſſet, tandem omnia ad *filium Dei*, verum Pontificem Maximum, optime refert, atque ſic concludit: ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ, παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν υἱῷ, πρός τε ἀμνηστίαν ἁμαρτημάτων. *Neceſſarium enim erat, eum qui ſacra faciebat patri totius mundi, adhibere filium*, (creatoris illius mundi) *Advocatum omnibus virtutibus abſolutum*. Quis autem eſt ille filius creatoris aut patris mundi, niſi Chriſtus? Pontifices igitur erant illius imagines atque typi. Et eorum veſtes & ſacrificia, ut tota ſacra ſuppellex Chriſtum illiusque virtutes, & expiationem per eum factam, omniaque ejus in nos collata beneficia ſignificabant.

DCCXLVIII. Deus igitur voluit ut ſacerdotes veſtirentur, non propter honeſtatem, & politicum decus tantum; nec ſolum ea de cauſa, ut diſtinguerentur a ſacrificulis & popis Idololatris, qui nudi ſacra faciebant, ut quidam Arabum, Brittannorum, ut Luperci, Cultores Baalis Peoris, Moabitæ aliique qui ad altaria accedebant non aliter quam ad ſcorta ſua; cum & ipſi Dii ſtercorei, Jupiter, Saturnus, Neptunus, Apollo, Mars, Mercurius, Hercules, Priapus, Venus aliique nudi proſtarent; ut diceres, ejuſmodi Sacerdotes cum Deis ſuis in Templis atque fanis, nihil niſi meretricium commercium habuiſſe, tanquam in lupanaribus; Sed ut diſcerent, ſe omni virtute & merito vacuos eſſe, ideoque indignos ut ad Deum accederent, niſi prius alterius meritis & ornatu decorati, pallio ſcilicet juſtitiæ Chriſti, veri Sacerdotis, ſanctitate, juſtitia & merito. Nam ut olim Patriarcha Iſaacus epulas a Jacobo oblatas non habuit acceptas, niſi quod fratris ſui Eſavi veſtibus indutus eſſet, ſic nullum ſacrificium, nulla oblatio Deo grata fuit, nullaque fieri potuit expiatio per Sacerdotes, niſi meritis & juſtitia Chriſti amicti acceſſerint.

DCCXLIX. Enimvero Sacerdotes fuiſſe typos & picturas Chriſti, tam certum eſt, ut de eo dubitari non poſſit. Quemadmodum enim ſoli Pontifices habebant libertatem accedendi ad Deum, uti videre eſt Exodi XIX. XXII. Num. I. IX. Lucæ I. IX. X. ut ſa-

ut ſacrificia offerrent, thymiamata facerent, libamina curarent, preceſque ad Deum funderent, ut peccata expiarent & cum Deo reconciliarent populum, dum reliqui Iſraelitæ, aut domi latitabant, aut plurimum in atrio ſuo ſtabant, non audentes appropinquare ad atrium Sacerdotum, multo minus ad altare holocauſtorum, ad ſancta & ſacro ſancta: ita ſane Chriſtus, verus noſter Pontifex, ſolus habet libertatem ad Deum accedendi, ut ſeipſum, tanquam victimam puriſſimam, pro peccatis noſtris offerendo, & preces ad Deum fundendo, peccata expiaret, noſque cum Patre reconciliaret, Deoque gratos redderet, ut & nos haberemus libertatem accedendi per ſanguinem ejus, clamantes *Abba Pater*. Rom. VIII. XV. Epheſ. II. XIII. Cum autem hoc de omnibus ſacerdotibus, tum præcipue de Pontifice Maximo dici debet, is enim omnibus numeris perfectus erat typus & figura Chriſti. Nam quemadmodum Pontifex Maximus ſolus intrabat Sanctum Sanctorum, ſolenni die expiationis, ut Deo ſanguinem offerret, ſanguineque victimæ & precibus pro peccatis populi intercederet, ita ſane Chriſtus intravit in cœlum cœlorum, verum antitypum ſancti ſanctorum. Hebr. IX. XXIV. ut offerret Deo Patri proprium ſanguinem; clamantem potiora, quam clamavit ſanguis Abelis: Hebr. XII. XXIV. utque pro nobis preces funderet, apud Deum intercederet. Hebr. VII. & XXVII. IX. XII. unde & ipſe Chriſtus dicitur Ἀρχιερεὺς *Summus Pontifex* Hebr. III. I. & VIII. I. VII. XXVI. quare etiam ad Sacerdotium dicitur vocatus non minus ac ipſe Aharonus. Hebr. V. IV. Veſtimentis etiam ſacris indutus, ut ut cingulo aureo cinctus, ob æternum ſacerdotium, quo modo cincti dicuntur hodie ejus miniſtri in cœlo. Apocal. I. XIII. & XV. VI.

DCCL. Quemadmodum autem ipſi Sacerdotes erant picturæ & typi Chriſti, ſic & eorum ornatus & veſtimenta ſacra. Veſtimenta quidem in verbo Dei ſignificare gratiam & juſtitiam Chriſti, patet vel ex veſtibus, quibus amicti erant primi parentes poſt lapſum. A Deo enim veſtiti ſunt pellibus animalium, non tam ut nuditas carnis, quam ut mentis labes, peccatique fœditas tegeretur juſtitia promiſſi ſeminis mulieris, Jeſu Chriſti. Sane veſtes ornatum animi potius quam corporis decus, adeoque juſtitiam Chriſti ſignificare, nemo negabit, qui audivit Apoſtolum Paulum II Cor. V. III. IV. & Johannem

Theolo-

Theologum Apoc. XVI. XV. In illis locis per *nuditatem* Spiritum sanctum intelligere labem & fœditatem mentis, immo peccatum, nemo sanæ mentis inficias ibit. At quemadmodum *nuditas* peccatum & injustitiam nostram significat, sic & vestes sunt symbola sanctitatis & justitiæ Christi. Ideo Christus ipse monet electos suos, ut emant a se *vestimenta alba*, id est ut amiciantur innocentia & justitia sua, ne fiat manifestum dedecus nuditatis. Apoc. III. XVIII. & apud Prophetam Ezechiel. cap. XVI. X. XIII. Deus dicit: se sponsam suam, nempe Ecclesiam, aut electos in Ecclesia, vestivisse opere Phrygionico, bysso aliisque ornamentis: quo ornatu proculdubio intelligit gratiam suam, & justitiam, qua peccata nostra, tanquam pretiosa aliqua veste, teguntur, ne unquam in ejus conspectum veniant. Idem intelligit Psaltes Psalmo XLV. XIV. XV. ubi ornatus & gloria filiæ Regis sive Ecclesiæ laudatur, ideo quod sit intus ornata, ipsis scilicet dotibus mentis, fide & justitia Christi magis quam aliquo apparatu extrinseco.

DCCLI. Nec aliud quid intelligit Christus per vestimenta nuptialia, quibus sponso nostro grati sumus Matth. XXI. XI. ob eundem finem Deus sub Veteri Testamento jussit mutationem & lotionem vestimentorum, antequam ad se accederent, quo etiam respexit Johannes Apoc. VII. XIV. dicens sanctos *stolas suas lavare & dealbare in sanguine agni.* Unde Patriarcha Jacobus non accedebat ad Deum, nec ad ipsius altare, nisi depositis prius vestimentis, quod etiam fecit tota ejus familia. Gen. XXXV. I. II. qua de causa mulier captiva Israelitæ nuptura jussa fuit vestes deponere & alias sumere. Deut. XXI. XIII. Quo facto Deus significare voluit, sponsam suam e servitute, & captivitate peccati in libertatem vendicatam, si veram communionem secum habere serio vellet, omnes centones veteres & assumenta peccati deponere, justitia sanctitateque Christi Redemptoris velari debere. Si Josephus, ut accederet ad Regem Ægypti, si filius prodigus, antequam patrem adiret ut cum eo reconciliaretur, vestes novas & splendidas sumpserunt, veteribus depositis, Genes. XLI. XIV, & Lucæ XXV. XXII. quanto magis Electi in Ecclesia debent novis vestibus Christi indui, veteramentis & centonibus peccati exutis? Præsertim autem illi, qui ad Deum accedebant, ut alios Deo reconciliarent, quod requirebat officium Sacerdotum.

DCCLII. Cum igitur vestimenta in omnibus electis sint symbola sanctitatis & justitiæ Christi, tunc maxime in sacerdotibus, qui tanquam internuncii apud Deum pro populo intercederent: Hoc apparatu enim quo Deus lege sua eos voluit ornari, significabatur, indignos eos esse ut accederent propria justitia & meritis; sed omnino eos alterius & merito & justitia velandos fuisse, quoties ad altaria sua appropinquare vellent. Et hoc quidem Deus promiserat Psal. CXXXII. XVI. hisce verbis: *Sacerdotes ejus vestiam justitia & salute.* Sed nihil clarius ad hanc veritatem probandam allegari potest, quam id quod legitur apud Zachariam cap. III. IV. V. Deus enim postquam jussisset, ut Pontifex Max. Jehoschua, depositis vestimentis sordidis, nova indueret, statim addit: *Ecce transtuli a te iniquitatem tuam ut induam te mutatis vestibus.* Ut igitur deposita vestimenta sordida erant signum, quod translata ab eo esset iniquitas, sic novæ vestes symbolum erant sanctitatis, & justitiæ Christi, qua tectus Deo gratus erat, ac libertatem accepit accedendi ad Deum.

DCCLIII. Primum quidem occurrunt plures vestes. Minores enim Sacerdotes habebant quatuor, Summus Pontifex octo: ut sic disceremus pluribus nos scatere vitiis, pluribusque fœdatos esse peccatis; peccata nostra, non una sed pluribus opus habuisse vestibus ut tegerentur, ne in conspectum venirent Dei. virtutes etiam & dona Christi esse multiplicia, multaque & varia cum in nos contulisse beneficia spiritualia atque cœlestia, *gratiam & veritatem a Christo esse, & ex ejus abundantia nos omnes accepisse & gratiam pro gratia. Ephes.* I. *Ioh.* I. XVI. Et quamvis Deus in sacra Scriptura nobis non patefecerit omnes recessus sui consilii, nullamque rationem exposuerit expressis verbis, cur quatuor vestibus minores, octo autem Pontificem Max. vestiri voluerit, non pluribus nec paucioribus? nihilominus cum nihil fecerit, nisi sapientissimo consilio, ipsius rei rationes cum apud se habuisse, dubitari non potest. Sane per peccatum incidimus in quatuor mala extrema, omnium nostrarum calamitatum fontes. I. in *cæcitatem* & ignorantiam mentis in rebus spiritualibus, ut in negotio salutis jam simus instar miserrimi istius hominis, de quo mentio fit in Euangelio, qui a nativitate cœcus erat, Joh. IX. I. II. In *Reatum*, sive *injustitiam*, unde facti sumus digni, ut in æternum a facie Dei repelleremur. III. In integram cor-

ruptionem totius nostræ naturæ & malam *cupiditatem*, quare ad omnia bona opera inepti sumus. Et tandem quarto in *mortem æternam*. Deus autem sua benignitate omnibus istis quatuor malis medetur per Christum, in quo nobis contulit quatuor insignia beneficia, quæ sunt tanquam compendium omnium bonorum, quæ ad nostram salutem requiruntur; *Sapientiam*, *Justitiam*, *Sanctificationem & Redemptionem*. *Christus enim nobis factus est Sapientia, Justitia, Sanctificatio & Redemptio.* 1 Corint. 1. XXX. *Sapientia* quatenus medetur naturali nostræ inscitiæ & mentis *cæcitati*. *Justitia*, quod nobis meruerit remissionem peccatorum, deinde quod tanquam noster Advocatus causam nostram apud Patrem supremum Judicem, qui solus potest salvare aut destruere, Jacobi IV. XII. egerit, & absolutionem nobis impetraverit. *Sanctificatio*, quod nobis dederit Spiritum Sanctum, qui naturam nostram corruptam regeneraret, veramque sanctitatem nobis imprimeret. *Redemptio*, quod tanquam noster גאל & vindex e manibus hostium nos eripuerit, a morte æterna liberaverit, & ad cælestia sit introducturus gaudia. Quid? si dicamus quatuor hæc insignia beneficia fuisse depicta per quatuor istas vestes Sacerdotum; *Sapientiam* per *pileum*, qui caput tamquam sedem mentis & omnis rationis atque sapientiæ tegit. *Justitiam* per *tunicam*, qua tanquam *tunica justitiæ* Christi totus homo velatur. *Sanctificationem* per *brachas*, quæ carnem peccati, omnesque pravas concupiscentias cohibet; *Redemptionem* per *cingulum*, quo (ut olim Israelitæ fugientes captivitatem & tyrannidem Pharaonis, Exodi XII.) cincti expeditius & alacrius ex servitute peccati, atque periculo mortis aufugeremus, & ad Deum, cælestemque fœlicitatem properaremus.

DCCLIV. At cum Pontifex Maximus clariorem nobis exhibeat typum Christi veri nostri ἀρχιερέως, pluribus etiam vestibus indutus erat quam reliqui. Ut ostenderetur in Christo nihil nobis defuisse, quod peccata expiaret, beneficiaque spiritualia atque coelestia nobis impetraret. Si verum est, quod tradunt Judæi, octo vestes significare circumcisionem, propter octavum diem quo fieri debet: dicendum erit, ideo illud factum fuisse, quod ipso die Christus primum effuderit sanguinem suum, ideoque ejus passionem & sacerdotale munus, pro expiatione peccatorum nostrorum, octavo die quodammodo initium sumpsisse. Quid? si dicere-

cere-

cernemus octo vestes etiam significasse præcipua beneficia, quæ Deus nobis contulit in Christo sponsore & capite, præter quatuor ista, de quibus jam modo mentionem fecimus, quatuor alia, quæ simul sumpta cum reliquis faciunt octo? *Electionem*, *vocationem*, *adoptionem*, & *fidem*. *Electionem* & *Adoptionem* per *Ephodum* & *Pectorale*, quatenus nomina nostra in libro vitæ scripta erant ab æterno, nosque sibi a Patre datos in humeris, & in pectore suo gestaverit, tanquam tot lapides pretiosos ante jacta mundi fundamenta, *secundum beneplacitum voluntatis suæ*. Ephes. I. V. Nostram *Vocationem* per *Pallium*, de quo pendebant mala punica & tintinnabula, vera symbola verbi Dei, quo tanquam intensissimo sono altaque voce ad Christum ejusque Ecclesiam vocamur. *Fidem* autem per *auream coronam*; est enim fides instar auri septies probati; immo est aurum illud, quod a Christo accipimus, ut ditescamus Apoc. III. XVIII. & qua fide, si in ea perseveramus, post decertatum bonum certamen, tandem tanquam corona vitæ & justitiæ coronabimur. Apocal. II. X. II Tim. IV. VIII. & Apocal. IV. IV.

DCCLV. Hinc, ut & clarius ex iis, quæ toto hoc opere demonstravimus, patet, totum corpus Pontificis tectum fuisse vestibus sacris, a capite ad talos usque: Quia totus homo peccato pollutus erat a capite ad calcem; nulla vis animæ, nullum membrum aut pars corporis erat, quæ non corrupta fuerit, adeoque tegumento non opus habuerit Esaiæ cap. I. VI. Manus quidem & pedes nudi erant, at ipsæ manus & pedes res sanctas semper tangere debebant, ut pavimentum sanctuarii, sacrificia & vasa sacra, quibus continuo quasi tecti erant: ideo & ipsæ manus & pedes alterius sanctitate opus habebant.

DCCLVI. Ex varia etiam materia vestes sacræ, ex *lino* scilicet & *lana* omnium totius ordinis vestes constabant. Primo quidem dici potest fuisse imagines duarum in Christo naturarum, divinæ & humanæ. Per lanam quidem Deum voluisse naturam Christi humanam significari. Lana enim de animali terrestri & mortali detondetur. Sed & ipsa lana facile corrumpitur: non male igitur adhibita fuit, ut indicaretur Christi natura humana, mortalitati ob peccata obnoxia. Præterea quemadmodum *linum*, in veste mixtæ materiæ, lana obtegitur, ut vix oculis percipi possit; sic & Christi natura divina, carne natura-

que humana obvoluta & quasi tecta fuit, præsertim in abjecto isto statu, ut qualis esset vix ab hominibus agnosceretur, immo a suis, ad quos venit, non cognosceretur. Joh. I. XI. Non enim erat in eo forma neque decor, nec ulla species quæ faceret ut desideraretur: & quamvis fuerit in forma Dei, nihilominus formam servi accepit; immo venerat *ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας*. Es. LIII. Phil. II. Rom. VIII. III. Tandem quemadmodum lana, a solis mulieribus erat neta forte etiam texta, (prout mulieres nonnunquam vestes sacerdotales texuerunt, ut suo loco demonstravimus) sic & Christus a sola muliere vi Spiritus Sancti conceptus & natus est, quare modo peculiari *semen mulieris* dicitur. Gen. IV. Luc. I. XXXIII.

Linum autem, sive *byssus*, cum crescat ex planta simplicissima, ita ut ex quolibet grano seminis unicus tantum crescat culmus, ut ipsi Judæi docent, & cum sit purissima, nec corruptioni, facile obnoxia, optime dici potest, eam esse symbolum, naturæ divinæ Christi, quæ est simplicissima, & incorruptibilis, nullum etiam habet socium nec fratrem; est enim filius Dei unigenitus, qui est in sinu patris. Joh. I. XVIII.

DCCLVII. Nec mysterio caret, quod Sacerdotes vestiti fuerint veste *שעטנז* duplicis materiæ, *lana* & *lino*, cum hoc tam expressa lege vetitum fuerit reliquis Israelitis. Hoc modo Deus proculdubio indicavit, Christum expiare peccata duorum populorum, Judæorum & Gentilium, esse Deum non Judæorum solum, sed & gentilium. Rom. III. XXVIII. expiare Christum peccata totius mundi I Joh. II. Com. II. adeoque in Christo omnes uniri, ut unicus tantum populus factus sit. Sane quemadmodum Deus lege sua vetuit ne Israelitæ gestarent vestes ejusmodi mixtas; ut intelligerent, se nullum habere commercium cum reliquis gentibus, sic optimo jure dici potest, Deum voluisse ut Sacerdotes lanam & linum gererent, sive vestimenta ex iis mixta; ut intelligerent, per verum nostrum Sacerdotem Christum, inimicitiam ablatam esse, duos populos Judæos & gentiles unum factum esse populum, quemadmodum unus tantum est Deus, unus baptismus, una fides, & unus Internuncius inter Deum & homines, Ephes. II. I Tim. II. V.

DCCLVIII. Tandem *lino* & *lana* significabatur Christi mundities, sanctitas & justitia, simul & ejus, aut potius nostra peccata,

cata quibus nostra causa onustus erat. Nihil aptius excogitari potest, ad significandum peccatum quam lana. Ut enim lana provenit ab animali immunditiei, scabiei & ejusmodi morbis valde obnoxio, quare ipsa lana facile corrumpitur, & a tineis roditur, immo & lepræ est capax. Levit. XIII. XLVII. eodem sane modo peccata perpetrantur ab hominibus corruptis, &, nescio qua scabie, lepraque infectis, unde fit, ut indies magis magisque corrumpantur. At si lana signum erat peccati nostri quo Christus onustus est: *byssus*, sive linum significabat, ejus innocentiam, sanctitatem & justitiam. Est enim byssus purissima, subtilissimaque, quibus tanquam vivis coloribus depingitur Christi candor, innocentia & justitia. Hinc *byssina* vocantur *justificationes sanctorum* Apoc. XV. VIII. Ideo & Christus tanquam justus judex, dicitur lino vestitus. Ezech. IX. II. III. XI. & X. II, VI. VII. & Dan. X. V. & XII. VI. ut & Angeli Deum ad judicium comitantes, tanquam tot ministri sancti & justi Apoc. XIX. XIV. & XV. VI. VIII. quemadmodum Ecclesia & uxor agni. Ezech. XV. I. XIX. & Apoc. XIX. *bysso* vestiti sunt.

DCCLIX. Fortassis lana etiam significabat Christum esse veram nostram victimam, tanquam ovem aut agnum, de quo lana detondetur. Oves enim & agni plurimum offerebantur. Ideo & ipse Christus dicitur *Agnus inculpatus*, & *Agnus mactatus ante jacta mundi fundamenta*. *Agnus Dei qui portat peccata mundi*. Apoc. V. & VI. & VII. I Pet. I. XIX. Joh. I. XXIX. Immo exsertis verbis vocatur *agnus ductus ad mactationem*. Es. LIII. Jerem. XI. XVIII. ubi Prophetæ respiciunt ad ejus sacrificium pro peccatis nostris. Huc referri potest, quod in sacrificio vaccæ rufæ & in aspersione sacrificiorum, lana etiam adhibita sit. Num. XIX. VI. Nam quod in quibusdam locis de purpura dictum est, id Paulus de lana explicat Hebr. IX. XIX. Apocal. XIII. VIII.

DCCLX. Præterea *aurum* vestibus sacris quoque intextum erat, ut ex *auro* non minus quam ex lana & lino constitisse videantur. Iterum duas in Christo naturas repræsentari, dici potest. *Lino* scilicet & *lana* tanquam rebus minus pretiosis humana natura (quamvis tamen linum etiam dici possit naturam divinam Christi repræsentasse, uti supra ostendimus) depingitur. Ut enim corpus & anima juncta unum tantum constituunt hominem, sic &

lana tanquam res crassior & corruptibilior, instar corporis, cum lino, tanquam re subtiliori, simpliciori, & minus corruptibili (prout anima exprimi solet per res quæ minime sunt crassæ, maxime autem subtiles & simplices, unde etiam רוח πνεῦμα & *Spiritus* a subtilitate venti, vocatur) quasi cum anima juncta significant corpus & animam Christi, verum hominem. *Aurum* autem ejus naturam divinam. Est enim aurum omnium metallorum pretiosissimum, desideratissimum, splendidissimum & purissimum, immo nulli corruptioni obnoxium, adeoque incorruptibile, ut æternitatem pulchre depingat. Non male igitur diceretur, *aurum* in sacris adhibitum fuisse, ut Christi natura divina, quæ est purissima, gloria & majestate splendidissima, æterna & incorruptibilis, omnibus creaturis quæ Christum cognoscunt desiderata & amata, sensibus nostris exponeretur. Hinc & ipse Christus *aureus* dicitur. Cant. v. xi, xiv.

DCCLXI. Addi præterea potest, *Lanam*, *Linum*, & *Aurum* Symbola quoque fuisse præcipuorum munerum Christi; *Sacerdotalis*, *Prophetici* & *Regii*: Sacerdotale quidem depingi per lanam, ab ovibus, quæ in sacrificiis maxime adhibentur desumptam, unde ipse etiam *agnus mactatus* dicitur, ut jam modo ostendimus. *Propheticum* per linum ob candorem, simplicitatem & subtilitatem. Candor enim & vitæ simplicitas, ut & alta atque subtilis sapientia in rebus divinis Prophetas decet, cum in prædicandis futuris, (omnia enim debent esse candidissima & sincera, quemadmodum a Deo revelata sunt) tum ob integritatem sanctitatemque vitæ. *Regium* per aurum. Reges namque auro abundare solent, quasi pro eis solis a natura formatum esset. Ideo & veterum nonnulli non male dixerunt Christo a Magis oblatum fuisse, *Aurum* tanquam Regi, quemadmodum *thus* tanquam Deo, & *myrrham* tanquam homini mortali.

DCCLXII. Ceterum cum aurum sit metallum incorruptibile, adhibitum fuisse videtur, ut indicaretur, sacrificium Christi esse æternum. Sacerdotes enim sub V. T. quotquot extiterunt, mortales erant, & certo tantum tempore ministerio functi sunt, Sacerdotium vel morte deserebant, vel ob scelus aut ob vitium corporis eo movebantur, atque alter in locum alterius succedebat; immo totum Sacerdotium *præstituto tempore* Hebr. ix. ix. ἀφανισμὸν finem habere debuit, quod etiam post Christum natum factum est.

Sed

Sed Christi Sacerdotium in æternum durat. Nullum habet finem nec successorem. Est enim Sacerdos *æternus secundum ordinem Melchizedeci* Ps. cx. Hebr. v. vi. & vii. i. ii. xxiii. xxiv. xv. non erat ἀρχιερεὺς κτ̀ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς *secundum legem mandati carnalis*, ἀλλὰ κτ̀ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτε *sed secundum potentiam vitæ indissolubilis*: qui Sacerdotium in æternum non deserit. Ideo dicitur se obtulisse per *Spiritum æternum*, Hebr. ix. xii. xiv. & omnia beneficia quæ suo Sacerdotio nobis acquisivit æterna dicuntur, ut & *redemptio æterna* Hebr. ix. xii. xv. & x. xii. 11. Pet. i. ii. *Adduxit justitiam æternam.* Dan. ix. com. xxiv quia in æternum sufficit: ut non opus habeamus singulis diebus nova προσφορᾶς περὶ ἁμαρτίας, *oblatione pro peccatis*; ut sub T. V. ubi quotidie novum sacrificium requirebatur. Per Christum enim *peccatum totius terræ deletum est*, Zach. 3: 9. αἰωνίαν ἀπολύτρωσιν. *Hebr.* ix. i. x. ἄφεσιν *in plena emphasi.*

DCCLXIII. Pretium quoque passionis & meriti Christi per aurum, ut & per lapides pretiosos exhibetur. Est enim metallum omnium pretiosissimum; adeo etiam ut omnes fere divitiæ aurum dicantur. Hinc Christus electos suos monet, ut *emant aurum*, ut ditescant. *Eme inquit, a me aurum, ut ditescas.* Apoc. iii. xviii. Ejusmodi pretium non habebant sacrificia & oblationes veteris T. Non poterat conscientiam purificare sanguis taurorum, hircorum, nec aspersio cineris juvencæ. Sacrificio nec munere nec holocausto nec oblatione pro peccato Deo litatum est: erant enim ista omnia res debiles & nihili coram Deo; Sed Christus corpus sibi formavit, ut auris sibi perfoderetur, & ut in forma hominis perfectam obedientiam tanquam justus servus patri præstaret, & proprio suo sanguine nobis acquireret veram redemptionem. Ps. xl. vii. Hebr. x. v. Es. liii. Hebr. ix. xiii. xiv, xi, Phil. ii. Enimvero ut ipsa sacrificia peccata expiare non poterant, sed imago tantum erant veræ expiationis per Christum præstandæ; ita aurum & gemmæ nos a peccato & a morte non poterant redimere, sed Symbolum nudum erant valoris atque pretii sacrificii & meriti Christi. Eo videtur respexisse Petrus i. Ep. cap. i. xviii. ubi docet nos esse *redemptos*, *non per aurum & argentum* nec aliis rebus pretiosis, ut ipsis gemmis quales erant in vestitu Aharonis, sed *per pretiosum sanguinem Christi.* Et Paulus i. Cor. vi. xx. *Pretio redempti estis*; ut nostra redemptio

demptio fieri non potuerit nisi λύτρῳ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Matth. xx. xxviii.

DCCLXIV. Tandem, cum aurum omnium metallorum sit pretiosissimum, non male diceretur symbolum fuisse omnium Christi gratiarum & donorum. Et gratias quidem atque dona ejus splendidissima & pretiosissima, omnesque divitias in eo fuisse cumulatissimas. Nam *in Christo reconditi sunt omnes thesauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. iii. iii. *Cum dives esset, pauper factus est nostra causa, ut ipsius paupertate ditesceremus*. ii. Cor. viii. ix. Sane Spiritum Sanctum ejusque gratias significari per aurum, patet Zach. iv. xii. Ideo *divitiæ gloriæ & hæreditatis sanctorum*, vocantur, ejusque gratiæ *excellentissimæ opes & divitiæ*. Eph. i. viii: xviii. & ii. vii. Hinc & Ecclesia Christi auro depingitur, quod donis atque gratia Christi instar auri splendeat, pretiosaque sit in facie Dei. Quamobrem & ipsa sponsa Christi, sive Ecclesia *auro vestita* dicitur Psalm. xlv. & Ezech. xvi. xiii. Immo *aurea* vocatur, quod constet ex *auro puro*. Apoc. xxi. xviii. Et *doctrina* Christi, & *Euangelium*, & *præcepta Dei*, & electorum *fides* cum auro septies probato purissimoque comparantur. i Petr. i. vii. & iv. xii. & Apoc. iii. xviii. Hæc autem intelligi debent non tantum de auro vestibus intexto, sed & de eo quod fuit annexum, ut de aureis fundis in humeralibus Ephodi, & pectorali, de aureis annulis, catenulis, tintinnabulis, in Pallio, & in corona aurea, de quibus infra plura dicentur.

DCCLXV. Quod de materia vestium diximus, illud de earum coloribus etiam intelligi debet. Variis coloribus splendebant, *albo, aureo, hyacinthino; coccineo & purpureo*. Primum dici potest, vestes sacras pluribus coloribus fuisse aspersas, eo quod multis nævis & maculis mens nostra fœdata fuerit, deinde quod Christus nos purgaverit multis passionibus, plagis & doloribus, quæ omnia in Christo abundabant, non minus quam in electis ejus; atque sic ut plenissimam haberemus purgationem, & ut consolationibus multis abundaremus. ii Cor. i. v. Tandem Christum nobis acquisivisse multas gratias sua passione.

DCCLXVI. Duo reperiuntur genera colorum, Alii enim nativi sunt, ut *Albus & Aureus*. Reliqui hominum arte inducti sunt: ut *hyacinthinus, coccineus & purpureus*. Iterum videntur

tur fuisse emblemata duarum naturarum Christi, summi nostri Pontificis. Divina enim ejus natura latuisse videtur sub colore albo & aureo. Ut enim hi colores sunt nativi, simplicissimi, pulcherrimi, gratissimi atque splendidissimi, qui aliunde nihil accipiunt, quo eorum splendor & gratia augeretur, nullo etiam fuco aut hominum opera effecti sunt; sed sua natura aliquam majestatem præ se ferunt: ita divina Christi natura simplicissima & gloriosissima est: omnem gloriam, majestatem ac fœlicitatem in se possidet. Est enim אל שדי *Deus fortis & sufficiens.* Genes. XVII.

Album quidem colorem majestatem aliquam repræsentare, inde patet, quod Regum fuerit ornatus. Sane Mardochæus honorandus regio ornatu, albis vestibus indutus est. Esteræ VIII. XV. Ipse Deus propter majestatis suæ splendorem & gloriam, dicitur luce vestitus tanquam vestimento. Psalm. CIV. II. Albis vestibus sæpissime apparuit in nubibus & in solio suo. Dan. VII. IX. Apoc. III. XVIII. & XIX. XIV. Christus ipse album se exhibuit in celebri ista transformatione Matth. XVII. II. Luc. IX. XXIX. ut gloriam suam atque majestatem divinam manifestaret.

Hoc autem multo magis dici potest de colore aureo. Est enim iste color fulgidissimus ac gratissimus, ut omnium oculos & corda in sui desiderium trahat. Nullo fuco iste color infici, nullo ærugine corrodi aut turpari potest; semper splendet & rutilat, nec in æternum languet aut deletur. Quid quæso pulchrius adhiberi potest ad depingendam Christi æternitatem divinitatemque? Sane Christus tanta gloria & majestate fulget, ut ne sanctissimi quidem inter homines, ut Moses, nec ipsi Angeli ejus splendorem & gloriam recte aspicere queant. Exod. XXXIII. XXIII. Esa. VI. II. Nulli etiam mutationi obnoxius est, ut ejus gloria & majestas in æternum sit XIII. VIII. *Apud eum nulla datur varietas, & ne quidem species mutationis.* Jacob. I. XVII. Præterea neuter horum colorum alteri suam originem debet, ut diceres eos a se ipsis esse, quemadmodum Christus a nemine est productus, nemineque originem debet, sed a seipso ab æterno fuit, est, & futurus est. Apoc. I. IV. *Alpha & Omega initium & Finis. com.* VIII.

DCCLXVII. *Hyacinthinum*, *coccineum*, & *purpureum* colores naturam Christi humanam significasse, optimo jure dici potest. Sunt enim colores terrestres, ut non nisi ex alia aliqua materia

terrestri, ex arboris fructu & animalium cruore fieri possint, arte atque opera infectoris. Sic & natura Christi humana non fuit æterna & a se ipsa, sed in plenitudine temporum opere Spiritus Sancti concepta in utero viriginis, ex sanguine purificato matris nata est.

DCCLXVIII. Nihilominus ipsis coloribus terrestribus aliquid cœlestis inest. Talis est color *hyacinthinus*. Is enim cœlum optime refert, cum sit cœruleus. Est etiam color hyacinthinus tenacissimus, splendens pulcherrimo flore quem nunquam amittit. Non male itaque cœli symbolum creditur. Ideo Deus dicitur sedere in solio saphirino. Exod. xxix. x. Ezech. i. xxiv. Quemadmodum igitur hyacinthinus color, quamvis sit ex materia aliqua terrestri, nihilominus cœlum refert, atque cœleste quid habet, ut totus cœlestis videatur; sic & natura humana Christi, ut ex materia, sanguine scilicet virginis, corpus ejus formatum sit, nihilominus nulla ope viri, secundum leges naturæ, conceptus est, sed virtute Spiritus Sancti ex castissima virgine; ut ejus conceptio & nativitas plane cœlestis sit. Unde etiam homo cœlestis atque de cœlo missus dicitur. Joh. iii. xiv. & vi. xxiii. i Cor. xv. xlvii. xlviii. xlix. Fortassis hanc ob causam ipse Christus cum *saphiro* comparatur Cant. v. xiv. ut ejus cœlestis natura indicaretur.

DCCLXIX. Cæterum, colores *coccineum*, & *purpureum* significare naturam humanam Christi, illudque quod homini accedit, mihi nullum est dubium. Primo quidem color coccineus peccata nostra, quibus onustus erat, demonstravit. *Coccinum* symbolum peccati esse, ex verbo Dei constat Esa. i. xviii. *Si peccata vestra sint instar coccini, si sint rubra ut vermiculum.* Ideo aspersiones sanguinis pro peccato fiebant *lana coccinea*, teste Apostolo ad Hebr. ix. xix. Ita in rogum vaccæ rufæ, quæ comburebatur, Sacerdos projecit *coccinum*. Num. xix. vi. ad significandum peccata populi simul cum vacca comburi. (forte ob eandem causam vacca quæ comburebatur, ut ex ejus cinere fierent lustrationes, debebat esse rufa) In sanatione lepræ, quæ est vera peccati imago, coccino quoque usus est sacerdos. Lev. xiv. iv. Decimo die Tisri, in solenni expiatione, *lingua coccinea* etiam adhibebatur, ad declaranda peccata populi, ut Hebræorum Sapientes tradunt, Codice *Ioma cap.* vi. Tandem & altare cinctum erat *filo* coc-

coccineo, ut a quibusdam explicatur חוט של סיקרא ad distinguendos sanguines aspersionum, ut docetur codice *Sevachim*, *Middoth*, & alibi. Nec silentio prætereundum est, quod Rachab extenderit *pannum coccineum*, ad Israelitarum adventum. Scilicet ut hac cærimonia publicam quasi professionem suorum peccatorum redderet, & fidei in Christum. Jos. II. XVIII. XXI. Videatur etiam Origines in istum locum Homil. III. Ex quibus omnibus meridiana luce clarius est, coccinum esse symbolum peccati. Pontificum igitur vestes coccineo colore infectæ erant, ut indicaretur, Christum verum nostrum Summum Pontificem peccatis nostris fuisse onustum. Tulit enim in *corpore suo peccata nostra super lignum*. Et *maledictio factus est pro nobis*. 1 Petr. II. XXIV. Gal. III. XIII.

DCCLXX. Quemadmodnm coccinum imago erat nostrorum peccatorum, quibus Christus, tanquam veste tectus & onustus erat; ita & *purpura* clarissime depinxit ejus sanguinem, quo peccata expiantur. Est enim purpura rubra, non rubore igneo, ut coccinum, sed sanguineo, unde & *sanguis purpureus* dicitur, ut suo loco demonstravimus, & ex cruore animalis tingitur. Si itaque peccata nostra sint rubra ut coccinum, sanguis Christi etiam ruber est instar purpuræ. Nihilominus, O divina sapientia! Deus novit horrendum ruborem peccatorum nostrorum abstergere alio rubore purissimo, scilicet sanguine Filii sui. Quamvis igitur peccata nostra rubra sint ut coccinum, ut nix, tamen dealbantur. Esa. I. XVIII. Sanguis enim Christi nos purificat ab omni peccato; nam in sanguine ejus sancti stolas suas dealbant. 1. Joh. 1. VII. Apoc. I. VI. & VII. XIV. Idem mysterium Deus indicare voluit per altare sanguine aspersum. Levit. XIV. IV. Sed videatur tota Epistola ad Hebræos, ubi Apostolus fere totus est in eo, ut probaret, peccata nostra expiata esse sanguine Christi, idque significari per sangninem victimarum. Sed & ipsa sponsa Christi, id est Ecclesia dicitur *purpura ornata*. Cant. VII. V. scilicet quia sanguine Christi electi tincti sunt, & quia vestimenta sua in sanguine Christi lavant. Non male igitur purpura in sacro vestitu creditur significasse sanguinem Christi, quo etiam respexisse videtur Esaias cap. LXIII. II. III. ubi docet Christi vestes sanguine fuisse conspersas.

DCCLXXI. Non tamen quilibet sanguis aptus erat, ad eluendas maculas nostras atque peccata. Sed requirebatur sanguis purissimus, ut & hominis justissimi atque sanctissimi. Talis nemo in terra unquam vixit post lapsum Adami, præter Christum. Quemadmodum autem peccata nostra per coccinum, & sanguis Christi per purpuram, ita & ejus justitia atque sanctitas per colorem album depingebatur. Albus enim color est sincerus, omnium simplicissimus ac mundissimus, nullum fucum agnoscit, nihilque sibi habet adjunctum aliunde. Pulcherrime itaque depingit candorem, justitiam & sanctitatem. Ideo Angeli, Martyres, & omnes sancti in cœlis, ubi nihil reperitur quod sit pollutum, albis vestimentis induti dicuntur. Apocal. III. IV. V. & IV. IV. & VI. XI. & VII. IX. XIII. & Matth. XXVIII. III. Marc. XVI. Joh. XX. XII. Act. I. X. Sane colorem album fuisse signum munditiei, sanctitatis ideoque justitiæ & integritatis, ipsi Judæi fassi sunt. Nam is qui secundum legem pollutus erat ex sacerdotibus, debebat e vestigio deponere vestes albas, tanquam *indignus*, ut nigris amictus abiret ex templo: quo respexisse videtur Johannes Apoc. III. IV. V. ubi dicit: *qui non polluunt vestimenta sua in albis vestibus ambulant, quia sunt digni.* Albus igitur color in vestibus Pontificum significabat Christi innocentiam, justitiam & sanctitatem; hinc & albæ vestes dicuntur, *justificationes sanctorum.* Quamvis igitur vestes sacræ coccino purpureoque colore conspersæ fuerint, nihilominus eis etiam inerat color albus, immo quædam vestes totæ albæ erant. Ideo quamvis Christus peccatis nostris onustus fuerit, & sanguine pro peccatis conspersus, nihilominus erat sanctissimus ac justissimus. Ideo Ecclesia gloriatur, sponsum suum non tantum esse *rubrum*, sed & *album*. Cant. V. X.

DCCLXXII. Dici etiam posset, per colorem cœruleum & aureum voluisse Deum depingere Christi dolores, plagas, vibices livoresque, qui cœrulei & flavi esse solent. Nam per ipsius plagas & vibices sanamur. Es. LIII. Unde ipse Christus per saphirum repræsentatur. Cant. V. XIV. Vide etiam quæ de saphiro gemma diximus cap. XII. hujus libri.

DCCLXXIII. A materia & coloribus vestium jam pergendum nobis erit ad earum *texturam*. Erant enim contextæ, non acu consutæ. Quodlibet vestimentum erat quasi integra quædam

dam tela, non autem ex pluribus frustis, centonibus, laciniis & assumentis consutum. Hæc non carebant mysterio. Significabatur scilicet I. Christi integritas atque perfectio, immo ejus meriti pretium, & sufficientia (liceat nobis hoc vocabulo uti) ad salutem: ideoque a solo Christo nos perfecte tegi, ejus sola justitia nos justificari, non autem nostros centones, lacinias, & assumenta, id est passiones meritaque creaturarum assuenda esse. Sic enim scissura fieret major. Matth. IX. XVI. id est magis nudaremur, iramque Dei in nos concitaremus, Totum etiam Christum credendum esse datum, ut in eo tanquam Deo & homine, atque in ejus perfecto sacrificio salutem quæreremus. *Non* enim *debet frangi ullum os Jesu Christi.* Joh, XIX. XXXVI. Ita & ejus meritum dividi non debet, ut partem tantum in ipso, partemque aliquam in nobis quæreremus. II. Quemadmodum vestes textæ ex unico quasi filamento constant, sic & Ecclesia, quamvis ex pluribus hominibus componatur, tamen considerari debet, quasi unus tantum esset homo: Christus enim pro omnibus simul & semel satis fecit, uno scilicet die expiavit peccata totius terræ. Zachar. III. IX. Ut enim est unus Deus, unus baptismus, una Ecclesia, sic & unus internuncius inter Deum & homines. I Tim. II. V. III. Ornatus, & perfectio Christi ejusque Ecclesiæ per istam texturam aliquomodo depingebatur. Nam ut vestes textæ multo sunt ornatiores & commodiores quam sutæ, cum nullas habeant rugas & suturarum juncturas atque oras aut fibulas, quæ aliquam deformitatem adferunt carnemque facile lædunt, sed undique sunt molles & unitæ, ut nihil relinquant quod corpori sit molestum: Ita & Christus nihil habet deforme, nihil quod molestiam creet, immo quod non sit pulchrum, quod non summum gaudium & jucunditatem adferat corpori suo mystico, nempe Ecclesiæ. Præterea cum ipsa Ecclesia per vestes Christi etiam repræsentetur, dicendum est, hac ratione depingi Ecclesiæ ornatum & pulchritudinem. Eam esse Ecclesiam sanctam & gloriosam, quæ non habet nec *rugas nec maculas.* Ephes. V. XXXII. Sed IV. pretium nostræ redemptionis indicatur hac ratione; textæ enim vestes multo pretosiores sunt quam sutæ, ut suo loco ostendimus, unde factum est ut ars illa in desuetudinem abierit. V. Ultimo vestes textæ erant opus singularis industriæ, non vulgaris alicujus artis. Ita sane opus redemptionis nostræ,

non erat opus humanum, ſed e conſilio ſapientiſſimi Dei prodiit, captum hominum & Angelorum multum ſuperat, adeo ut etiam hominibus ſtultitia viſa fuerit: nam per ſapientiam ſuam Deus nos ſalvavit, & noſtra redemptio facta eſt conſilio Dei, quod homines non poterant deſtruere. Uno verbo, Redemptio noſtra continet myſteria, quæ oculus non vidit, auris non audivit, & quæ non aſcenderunt in corda hominum. 1 Cor. I. XXI. XXIV. & II. VII. XIII. XIV. 1 Petr. I. XII. Act. V. XXXVIII.

DCCLXXIV. Ad texturam etiam referri debent veſtium ſacrarum ornamenta. I. Conſtabant ex filamentis retortis. Dicuntur enim משזר id eſt *retorta*, ſcilicet quodlibet filum conſtabat ex ſex filis in unum retortis; aliquando octo, duodecim, immo nonnunquam viginti, ſi Judæis credimus. Vide quid de his dixerimus lib. 1 cap. XVII. Significatur autem hoc modo I. Sacerdotium Chriſti æternum firmitaſque Eccleſiæ, quam nemo deſtruere poteſt, ne ipſæ quidem portæ inferni. Matth. XVI. II. unio quoque arctiſſima membrorum Eccleſiæ inter ſe & cum capite ſuo. Nam ut plura filamenta in unum retorta erant, ita multi electi intimis nexibus arctiſſime cohærent, unicam Eccleſiam cum Chriſto quaſi unicam veſtem, aut unicum filamentum conſtituunt.

DCCLXXV. Secundo, conſtabant, præſertim ſacra tunica, innumeris משבצות id eſt *fundis*, aut *teſſellis*, quæ pulcherrimo ordine intextæ fuerunt. Quo ornamento ſignificabatur I. electorum unio cum Chriſto, nam etſi multæ fuerint & innumeræ fundæ, nihilominus tamen unicum tantum conſtituebant veſtimentum. II. Erant figuræ iſtæ inſtar fundarum, quibus gemmæ inſitæ eſſe ſolent; aut inſtar ædicularum apum, aut etiam referebant malorum punicorum varia acinorum receptacula: ſcilicet quia fideles Chriſto inſiti ſunt, inſtar pretioſarum gemmarum quos amat tanquam pretioſum κειμήλιον סגלה *peculium* ſuum. Immo omnes credentes in Chriſto & per Chriſtum habere manſiones ſuas, quotquot unquam exſtiterunt aut exſtituri ſunt in Veteri & in Novo Teſtamento. Nam apud Patrem ejus ſunt multæ manſiones. Joh. XIV. II. Et III. ordinem atque decorum omnemque diſciplinam eſſe ſervandam in ſpirituali aliqua Republica. I. Cor. XIV. XL. pulchre etiam *fratres* debere *habita-*

re

re una. Psalm. CXXXIII. I. Tandem IV. innumeris istis fundis sive tessellis depingebatur Ecclesiæ ornatus. Scilicet fideles multis & innumeris gratiis per Christum ornati, ut Deo essent grati, ab eoque amarentur tanquam sponsa a sponso suo, prout revera Ecclesia introducitur tanquam sponsa Christi, & *tunica tessellata ornata.* Ps. XLV. X. XIX.

DCCLXXVI. Tertio, vestes sacræ, præsertim autem balteus dicitur רקם, id est *opere Phrygionico* acu pictus, & elegantissimis figuris ornatus erat. Hoc autem genus ornamenti non erat textum, sed adsutum opera acus. I. Ut constaret, quamvis Christus omnem ornatum a semetipso habeat, quamvis solus totum opus nostræ redemptionis absolverit, nec opus habeat auxilio atque opera hominum in admirando isto opere, nihilominus fideles non debere esse segnes, & otiosos, sed conferre debere ad ornatum & ædificationem Ecclesiæ, quicquid habent virium & industriæ, eosque debere operari omni pietate & diligentia, ut *salutem suam conficiant in timore atque tremore.* Phil. II. XII. II. Notari etiam debet non integra assumenta vestibus sacris fuisse assuta, cum ex integris telis constarent, ut jam plus semel diximus. Sed quædam ornamenta tantum, & in solo quidem balteo: quo tanquam in tabella depingi voluit sapientissimus Deus, nostra peccata sola justitia Christi quidem tegi, nihilominus Christum etiam uti hominum opera, in iis quæ decus & ornamentum extrinsecum concernunt, prædicationem verbi, administrationem sacramentorum, disciplinam Ecclesiasticam, ut participes fierent homines redemptionis per solum Christum partæ. Deinde solus balteus acu pictus erat, non autem reliquæ vestes. Nam Ephodum & Pectorale erant ornata per texturam. Ut moneremur, quod, si Christus hominum opera etiam utatur, in negotio nostræ salutis, illud parum, immo nihil esse, si conferatur cum iis quæ ipse Christus pro nobis præstitit: Christum intra se multo excellentiorem possidere gloriam, & omnino alia efficere in electorum cordibus, per Spiritum suum qui intus agit.

DCCLXXVII. Quarto, opere חשב id est *ingeniosissimo* opere, quantum ab humana industria & ingenio excogitari potest, aut potius quantum hominum ingenium ab ipso Deo edoctum capere potuit. Inde discimus Christum possidere summum ornatum perfectio-

fectionesque plane divinas, quibus nulla humana arte atque industria, quicquam amplius accedere potest; Deinde quemadmodum ornatus ille, non tantum exterius assutus, sed textus, simulque pars erat ipsius compagis texturæ, sic & Christi ornamenta, & perfectiones non aliunde accepisse, sed in ipsius esse natura; cum etiam tota contexta sint tanta industria, discimus nos redemptos esse summa Dei sapientia. Præterea cum istiusmodi vestes pretiosissimæ fuerint, sequitur & nostram redemptionem magno pretio factam, & Deo judici nostro pretiosam esse.

DCCLXXVIII. Ornamenta illa quæ *Rokem* & *Chosch eb* dicuntur, pulcherrimi ac gratissimi omnium generum flores erant. Flores etiam habebant mala punica quæ de pallio dependebant; ut corona instar floris aperti fuerit, ut suo loco ostendimus. At non tantum in Vestitu sacro, sed & alibi flores adhibebantur, ad depingenda mysteria salutis. Nam in ipso templo tabulæ cedrinæ ornatæ erant floribus apertis, & flores erant aurei. I. Reg. V. XVIII. XXXII. XXXV. & VII. XLIX. Flores erant symbolum Sacerdotii. Ideo virga Aharonis sola floruit ex omnibus virgis duodecim tribuum, in signum Sacerdotii, prout Deus promiserat Sacerdotium isti familiæ, cujus virga floreret. Numer. XVII. VIII. Hebr. IX. IV. Per istos autem flores significabatur verum Sacerdotium Christi, Ἀρχιερέως nostri. Is enim *flos* dicitur, qui floret & crescit. Zachar. VI. VII. III. VIII. Ibi quidem *germen* vocatur; sed perinde erit, sive *germen*, sive *florem* dicas. Et de Messia venturo præsertim intelligitur. Es. LVIII, VIII. & XI. I.

DCCLXXIX. Cæterum, flores in sacra Scriptura significari magnam gloriam atque felicitatem, prout revera flores herbarum arborumque gratiam & aliquam dignitatem adferunt agris. Videatur Jobus cap. VIII. XIX. Psalm. LXXII. VI. & XCII. VIII. & alibi. Sunt etiam flores symbola mortalitatis, mutationis, & gloriæ perituræ. Flos enim agri frigore, ardore solis, aut minimo etiam vento facile flaccescit peritque Psalm. CIII. XV. XVI. Esa. XL. VI. VII. I. Petr. I. XXIV. Igitur flores in rebus sacris adhibebantur ad depingendam veram naturam Sacerdotii Veteris Testamenti, illiusque gloriam. Omnes cærimoniæ Veteris Testamenti magnam quidem gloriam præ se ferebant. Nam ministerium mortis erat gloriosum. II. Cor. III. VII. Magna enim erat gloria habere Tem-

Templum, & Sacerdotes & sacrificia & oracula Dei. Quid? gloria Dei habitabat inter ipsos, inter Cherubinos. Sed illa gloria revera erat peritura, præstitutum suum habebat tempus, quo debebat finiri. Adeoque si flores gloriam aliquam Sacerdotii significabant, illa erat proculdubio gloria Sacerdotii Christi. Nam Christi Sacerdotium & ministerium multo gloriosius est, Sacerdotio atque ministerio Veteris Testamenti. Hoc enim erat *Ministerium mortis* & *condemnationis*, & tanquam *inutile tollendum*. Illud autem est *Ministerium spiritus* & *justitiæ*, quod *manet*. II. Cor. III. VII. VIII. IX. X. XI. Deinde *flores* sunt symbola spei alicujus boni futuri, nondum præsentis. Ubi enim sunt flores, ibi fructus nondum sunt præsentes, sed ex floribus protruduntur & crescunt, donec pervenerint ad maturitatem. Ita sane dicendum est, Judæos sub Vet. T. fuisse adhuc sub spe προσκλ-πικότας, habuisse quidem ἐπαγγελίαν *promissionem* rerum futurarum, sed non ipsa bona, ut intelligerent non nisi in Christo esse veros fructus sacerdotii, qui fidelibus sub Novo Testamento abunde exhibentur. Ephes. I. XII. Gal. III. XVI. XVIII. Ephes. I. III. Ut veteres semper fame atque siti aliqua laboraverint, nullum verum nutrimentum, aut sincerum solamen habentes. Præsertim etiam intelligebant, salutem gentium nondum adesse, sed florere & tandem aliquando ad maturitatem pervenire per Messiam venturum. Quod clarissime prædictum fuit ab ipso Esaia cap. XXVIII. VI. *Efflorescit & germinabit Israel, deinde implebunt superficiem terræ habitabilis proventu.* Hæc pulcherrime dicta sunt de Sacerdotio Veteris Testamenti, ita ut simul respexerit Propheta ad bona Novi Testamenti, per Christum largienda. Tunc enim Sacerdotium, & bona spiritualia in terra Israelis, præsertim Hierusolymis in templo, stante Sacerdotio Aharonis, germinabant & florebant, sed nondum pervenerant ad maturitatem suam, cum Christus nondum esset præsens. At, peracto Sacerdotio Christi, cadunt inanes flores, verus fructus adest, & tota superficies terræ, omnes scilicet gentes populique impleti sunt proventu. Unde Christus sub N. Testamento dicitur *arbor vitæ* Civitatis sanctæ, qui fert fructum & folia ad sanationem gentium. Apoc. XXII. II. Ezech. XL. VII. XII. Et quamvis Ezechiel atque Johannes respicere videantur ad fideles N. Testamenti, id tamen de Christo potissimum intelligen-

dum est; cum nullos ferant fructus, nullamque habeant sanationem nisi per Christum, qui est vera arbor vitæ, de qua comedunt electi. Apoc. II. VII. Nam in Christo solo est vita hominis & vita æterna. Joh. I. IV. & XVII. III.

DCCLXXX. Hactenus de numero, materia, coloribus, textura, & ornamentis vestium sacrarum. Jam ad singula vestimentorum genera seorsum, aliquid dicendum erit. Primo quidem occurrunt *Bracha* sive *feminalia*. I. Brachæ corpori proxime arcteque adhærebant, nam certis quibusdam vittis corpori adstringebantur. Illa etiam tegebant quæ minus censentur honesta. Ita sane *electi decenter & apte domino adhærent absque ulla distractione*. I Cor. VII. XXXV. omniaque membra Ecclesiæ, etiam illa quæ vilissima habentur ab hominibus profanis, id est omnes electi infimæ sortis, non minus quam potentissimi terrarum Principes, Auditores, & Pastores, Doctores, Prophetæ, & Apostoli a Christo curantur, ejusque justitia teguntur, salvantur & honorantur. I Cor. XII. XXII. XIII & seqq. II. Brachæ datæ sunt ut nuditatem carnis tegerent. Sed nuditas carnis nihil aliud significat quam nuditatem & fœditatem mentis, & quicquid obscœni peccatum introduxit, quo minus in conspectum Dei venire nobis liceat. Sacræ igitur brachæ symbolum erant integritatis & sanctitatis Christi, qui noctu etiam a renibus suis edoctus est: unde & *sanctus Dei* vocatur. Psal. XVI. VII. X. Per spiritum Christi caro nostra etiam mortificatur, ut, omnibus cupiditatibus humanis abdicatis, tanquam ejus membra *caste* ambularemus, non in commessationibus, & ebrietatibus, ac lasciviis, non lite & invidia, sed ut indueremur Domino Jesu Christo, & carnis curam non haberemus ad explendas cupiditates. Rom. XIII. XIII. XIV.

DCCLXXXI. Sequitur *Tunica lacuata*, sive *tessellata*. Hæc tunica erat talaris. Vestes longæ & talares, honoratioribus propriæ erant. Ideo Rex Amonitarum cum magna ignominia afficere vellet legatos Davidis, eorum vestes usque ad nates præcidi jussit. II Sam. X. IV. I Chron. XIX. IV. Totum igitur corpus sacerdotis, ab humeris ad talos usque tectum erat, ut significaretur honor & gloria Christi, qui est verus Dominus gloriæ Psal. XXIV. I Cor, II. VIII. in eo nullum peccatum aut fœditatem locum habere; Sacerdotes totamque Ecclesiam justitia Chri-

Christi tectam esse, nostra peccata omnia velari, ne veniant in conspectum Dei; fideles per Christum summo honore gloriaque affici & ex ignominia eripi, quo videtur respexisse Psaltes cxxxii. ix. xvi. ubi *Sacerdotes* dicuntur *vestiri justitia & salute*. Est igitur justitia Christi nobis tanquam velamentum laudis & salutis, ut & nos ejus salutis fieremus participes, nullisque accusationibus obnoxii essemus, ut ne furorem quidem Orci amplius timeremus. Esa. liv. xvii. Rom. viii. xxxii. xxxiii. Porro hæc tunica erat tessellata, id est innumeris fundis ornata, quo depingebatur infinitus numerus electorum, & pulcherrimus ordo in Ecclesia. Sed de hisce jam plura diximus paragrapho dccxxiii. ubi de hoc ornamento fusius egimus.

DCCLXXXII. Tertium vestimentum erat *balteus*. Cingi solebant vestes balteis, *propter sobrietatem*. 1 Petr. i. xiii. ut scilicet stomachus arctaretur, adeoque ut gula & immoderatus ciborum appetitus cohiberetur. Deinde signum erat dignitatis & justitiæ, veritatis, roboris atque militiæ. Ephes. vi. xiv. Esa. xxii. xxi. Sacerdotes igitur cingebantur, non tantum ut monerentur se debere esse sobrios, veraces, in fide & opere Dei fortes constantes militesque strenuos: sed ut sibi in memoriam revocarent, se facere opus Christi veri sui antitypi, qui est ipsa *sobrietas*, *veritas*, *justitia*, *Dominus excercituum*, strenuus *bellator*, noster *goel* & vindex. Omnes autem istæ virtutes continentur in ipsius justitia. Ideo *justitia* dicitur *cingulum lumborum ejus*. Per cincturam tunica corpori arctius adhærebat. Cum autem tunica tessellata, cum suis tessellis, sive fundis, sit pulcherrima imago Ecclesiæ, ut supra ostendimus, balteus signum erat, Ecclesiam Christo arctissime cohærere, nec ulla vi ab eo posse divelli. Deinde cingi solebant etiam ii, qui in opere aliquo occupati erant, ne vestes laxæ fluerent, & in opere impedimento essent. Hæc erat præcipua causa quam agnovit Josephus, ut suo loco ostendimus, propter quam Sacerdotes cingendi fuerunt. Ita sane Christus in opere nostræ redemptionis a nulla creatura impediri potuit, etsi Herodes, Pontius Pilatus, cum nationibus & populo Israelis, immo ipse Satanas cum satellitibus suis, id impedire omnibus viribus conati fuerint. Psal. ii. ii. Act. iv. xxvi. Christus igitur cinctus erat, ut esset expeditus & *promptus ad justitiam*. Esa. xvi. v. Tandem inerat bal-

teo lana & colores, quæ ſymbola erant peccatorum, elementorum mundi rerumque terrenarum. Sane renes noſtri cupiunt res terrenas; Sacerdotes omneſque fideles Vet. Teſtamenti onuſti erant peccato, totum eorum ſacerdotium erat exercitium corporale, rebuſque corporeis & infirmis elementis mundi impliciti fuerunt omnes. 1 Tim. iv. viii. Col. ii. xx. Per Chriſtum autem renes noſtri edocentur, concupiſcentiæ cohibentur, peccata expiantur, & omnia elementa mundi tolluntur.

Quartum & ultimum veſtimentum Sacerdotum minorum erat *Pileus*. Sed de pileo agemus infra, ubi ad Tiaram Pontificis Max. pervenerimus.

DCCLXXXIII. Præter *brachas*, *tunicam*, & *balteum*, Pontifex Maximus amictus erat *Pallio*, *Ephodo*, *Pectorali*, *Tiara* & *corona* aurea. Plures habebat veſtes quam reliqui Pontifices, cum fuerit typus Chriſti, modo aliquo peculiari. Nam cum reliqui Sacerdotes typi fuerint non tantum Chriſti, ſed & omnium electorum in Eccleſia Dei, præſertim ſub N. Teſtamento, unde *Sacerdotes & Reges*. imo *Sacerdotium Regium* vocantur. Apoc. i. vi. 1. Petr. ii. ix. quare etiam dicuntur offerre ſacrificia ſpiritualia, & munera pura 1. Petr. ii. v. Mal. i. xi. Pontifex Max. repræſentabat ſolum Chriſtum, omnium Sacerdotum caput & principem, unde etiam Chriſtus ἀρχιερεὺς immo ἀρχιερεὺς μέγας. Hebr. iv. xiv. & πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Rom. viii. xxix. & alibi, dicitur. At ſummus Pontifex debebat divitiis ſuperare reliquos Sacerdotes, fratres ſuos omnes; ita ut, ſi quis Pontifex Max. tenui fortuna natus eſſet, a reliquis Sacerdotibus fuerit ditandus, omnes enim debebant, ut docent Hebræorum Sapientes, ei cumulatim adferre dona ut diteſceret, & opibus reliquos omnes ſuperaret. Ita ſane Chriſtus *dona accepit in hominibus*; & *oleo lætitiarum unctus eſt ſupra conſortes ſuos*. Pſalm. lxviii. & xlv. viii. Ille ſane dives fuit ii. Cor. viii. ix.

DCCLXXXIV. *Pallium* primo dicitur מעיל *Meil a* מעל *occulta prævaricatione*, quod ii qui in alios peccant ſub ſpecie amicitiæ lædant, ac nequitias ſuas ſoleant velare, ficto quodam amore & amicitia, tanquam pallio. Sane omnes in Deum prævaricati ſumus, rei ſumus facti peſſimæ hypocriſeos. Chriſtus autem hypocriſin prævaricationemque noſtram tegit ſua juſtitia tanquam pallio, ideo expreſſis verbis dicimur tegi *pallio juſtitiæ ejus*. Eſa. lxi.

LXI. x. Deinde laneum erat *pallium*, ut Christi humana natura exprimeretur; nam Christus nos non justificasset nisi homo factus esset, homo mori debuit, & semen mulieris caput serpentis contriturum erat, nobisque veram justitiam acquisiturum. Genes. II. *Unus nobis est mediator Jesus Christus homo* I. Tim. II. v. Sed tinctum erat colore cœruleo, qui color cœli symbolum est. *Aurea tintinnabula* præterea habebat appensa. *Aurum* autem ejus naturam divinam, fulgorem cœlestem & æternitatem demonstrabat. Justitia igitur Christi, qua peccata nostra teguntur, est plane cœlestis & divina. Nulla creaturam justitia peccata prævaricationesque nostræ poteranr expiari; opus habemus, ut justitiæ Dei satisfieret, justitiæ plane divina atque cœlesti. Non sufficiebat ut Christus esset *semen mulieris*, sive homo sanctissimus, sed debebat esse homo plane cœlestis, θεάνθρωπος, *Deus & homo simul manifestatus in carne*, *caro factus* & עמנואל *Immanuel Deus nobiscum*. I Tim. III. XVI. Joh. I. XIV. Esa. VII. XIV. Tertio, pallium erat undique clausum, nullamque habebat aperturam nisi circa collum & circa axillas, ut caput & brachia exsererentur. Nec ad talos usque dependebat, sed inferior pars tunicæ byssinæ conspiciebatur. Quamvis itaque vestes Pontificis Maximi plurimam partem laneæ & coloratæ fuerint, nihilominus, byssus alba & aurum undique splendebant. Ita sane quamvis Sermo caro factus fuerit, & quamvis formam non solum hominis, sed *servi* assumpserit. Phil. II. ut Christus a Judæis pro homine tantum haberetur, tamen illius natura divina origo cœlestis atqne æternitas justitia & sanctitas undique satis apparebant veris electis, qui oculos mentis aperire poterant. Totum corpus etiam tectum habebat vestibus albis, nam & tiara, & interiores vestes ex bysso alba erant. Nihil nisi albissima byssus cernebatur in capite, in brachiis & circa pedes, quandoquidem in Christo κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Col. II. VIII. Nullas habuit manicas, sed brachia solis manicis tunicæ byssinæ vestita erant, ut ejus divinitas eluceret præsertim in opere salutis nostræ. Nihil terreni aderat in isto opere, nulla creatura eum adjuvabat, sed Christus solus torcular calcavit. Esa. LXIII. III. solus brachio suo nos liberavit, tanquam Deus noster fortis Esa. LI. V. & LII. X. Habebat aperturam ad exserendum caput limbo pulcherrimo intus attexto munitam ne laceraretur. Ita sane justitia Christi firmissima est, atque illibata manet;

manet; nec a nobis lacerari debet propriis meritis] & justitia creaturarum.

DCCLXXXV. Pulcherrimis præterea fimbriis ornatum erat. Nam infimis oris habebat appensa *mala punica & tintinnabula aurea.* Mala punica facta erant ex filis laneis hyacinthinis, purpureis, coccineis, & aureis, immo, ut quidam volunt, etiam ex byssinis. *Malum punicum* est fructus, qui habet corticem rubicundum, durum, acrem & adstringentem. Intus est plenus acinorum qui valde sunt rubri, quasi in sanguine natarent. Est grati odoris, habetque succum nonnunquam dulcem, aliquando vinosum, ad esum & refrigerium aptum. Ideo valde appetitur in Regionibus calidioribus. Num. xx. v. Deut. viii. viii. Cant. iv. xiii. Joel. i. xii. Hag. ii. xix. Præbet etiam potum ut patet Cant. viii. ii. Hæc omnia i. pulcherrime Christum depingebant, & illius Ecclesiam. Cortex durus significat Christi constantiam & robur. Acrimonia ejus mortem & passiones, ut & castigationes. Reprehendit enim & castigat omnes quos amat. Apoc. iii. xix. Hebr. xii. x. Succus ruber ejus carnem & sanguinem, verum cibum & potum spiritualem. *Nisi enim quis ejus carnem comederit & ejus sanguinem biberit non habebit vitam æternam* Joh. vi. liii. Dulcedo, gratias ejus & consolationes, quibus suavissime afficit animam nostram Gratus odor, meritum sacrificii ejus; est enim *sacrificium grati odoris.* Christus igitur est nobis nutrimentum salutare, & odor gratissimus, quo sustentamur in vita spirituali refocillamur in infirmitatibus nostris, ut vires resumeremus, utque in fide & pietate corroboraremur, & quo Deo grati essemus, tanquam sacrificium suavis odoris. ii. Erant etiam mala punica symbola sacerdotii Aharonis & legis cærimonialis. Cortex enim [illegible] austeritate & acrimonia significabat cærimonias & jugum legis, [illegible] nullo solamine sincero per illud fideles recrearentur; quod sint *Statuta non bona* Ezech. xx. xxv. xxvi. Immo *infirma & inutilia.* Hebr. vii. xvi. xviii. *Lex carnalis & ministerium mortis.* i. Cor. iii. vii. *Umbra futurorum bonorum.* Hebr. x. i. Nihilominus sub isto duro cortice cærimoniarum & legis, intus latebat suavis & saluberrimus succus, id est gratia Christi, ad quam inde deducebantur, tanquam per *pædagogos* etiam rigidos. Gall. iii. Nec omittendum, quod alibi observavimus, mala punica non fuisse aperta, sed suos adhuc habuisse flores. Quia sub sacerdotio

cerdotio Aharonis fructus mortis & passionis Christi nondum pervenerat ad maturitatem, sed adhuc florebat, ut fideles essent sub spe exspectantes proventum præstituto tempore. III. Ecclesiam quoque significasse mala punica, patet Cant. IV. XIII. Cortex Ecclesiæ custodiam exhibet, cum Christus eam suo amore atque providentia, tanquam muro altissimo, muniat contra vim hostium, eam tuetur & conservet, ut ne portæ quidem inferni contra eam valeant. Apoc. XXI. XII. XVIII. Matth. XVI. XVIII. Acrimonia indicat Ecclesiæ martyria & persecutiones, ut & reprehensiones & castigationes. Succus dulcis consolationes & promissiones Euangelii. Odor gratus, bona opera, amorem erga Deum & charitatem erga proximos, ut Deo essemus grati. Acini isti innumeri natantes in succo rubro instar sanguinis, sunt omnes electi qui in Christum credunt, & qui stolas suas in sanguine Christi lavarunt. Apoc. VII. XIV. Ut eodem cortice omnes acini continentur, sic & fratres in Ecclesia habitant una. Psalm. CXXXIII. I. Et quemadmodum acini habent varia loculamenta, sic in Ecclesia fidelium variæ sunt stationes & vocationes, omnes tamen in Christo unum componunt corpus, & unum habent spiritum. Ephes. IV. IV. Nec male fortassis Paraphrastæ per acinos malorum punicorum intelligunt præcepta Dei. Ut enim granata sunt plena acinorum, ita & Ecclesia Dei repleta est prophetiarum, promissionum, præceptorumque, ut in iis ambularemus.

CCLXXXVI. Malis punicis juncta erant *Tintinnabula* aurea, Tintinnabula significabant sonum Euangelii. Debebant enim præcepta Dei, & mysteria nostræ Redemptionis prædicari alta voce per totum terrarum orbem. Rom. X. XVIII. Psalm. XIX. Ut si peccatum intravit in mundum per auditum, etiam per auditum verbi Dei peccatum fugaretur. Pontif. Max. voce & sono judicia Dei annunciavit, & futura tanquam Propheta prædixit. Christus etiam voluntatem Patris prædicavit inter fratres, & futura annunciavit, tanquam verus noster Propheta & Sacerdos. Deut. XVIII. XV. XVIII. Psalm. XXII. Joh. XVII. VI. Et quemadmodum Pont. Max. semper vocalis erat, non tantum per tintinnabula, ut, quoties intrabat templum, a reliquis sacerdotibus audiretur, sed etiam, quando ingrediebatur. Sancta Sanctorum, die solennis expiationis, decimo Tisri, cum vestibus albis, preces ad Deum fundebat, altissima voce, ut etiam nomen *Iehova*, (quod

tunc

tunc aperte in adyto pronunciabatur.) usque ad urbem Jericho, audiebatur, si Talmudicis credendum est. Ita sane Christus sese obtulit μετὰ κραυγῆς καὶ δακρύων *magno clamore & lacbrymis*, Hebr. v. VII. Et egregiam edidit istam confessionem in judicio. I. Tim. VI. XIII. Prout promiserat se testimonium daturam præstitutis temporibus de redemptionis pretio. I. Tim. II. VI. quod revera fecit, & viua voce. Luc. XXIV. XIX. Marc. I. XXXVIII. XXXIX. & per Apostolos suos. Rom. x. XVIII. Matth. x. & XXVIII. x. Preces etiam ejus tanquam pius sonus cœlum penetrant, & jam in sancto sanctorum pro nobis orat I. Joh. II. I. Rom. VIII. XXXIII.

DCCLXXXVII. Ex *auro* facta erant tintinnabula, quia sonus Euangelii debebat esse intensior & altior. Sed per aurum significabatur etiam æternitas verbi Dei; nam verbum Dei manet in æternum. Et omnia quæ annunciantur per Christum & per Apostolos sunt æterna, *Sacerdotium Christi*, *Euangelium*, *Redemptio*, *Hæreditas*, & *Regnum Dei*, omnia illa, inquam, æterna sunt, de quibus plura supra diximus. Sed & ipsa doctrina & fides, quæ prædicatur, est aurea. I. Cor. III. XII. Psal. XIX. XI. Prov. III. XIX. Et præcepta Dei sunt *aurum præstantissimum*. Psalm. CXIV. & XIX. XI.

Si fuerunt duodecim tintinnabula, ut quidam tradunt, numerus ille significabat, non tantum duodecim tribus, sed & XII. Apostolos, quibus Christus uti voluit, ut sonus Euangelii audiretur. Si autem septuaginta duo, ut docent alii; tunc notavit LXXII. discipulos, qui etiam missi erant ut sonus Euangelii ad omnes populos perveniret. Luc. x. I. XVII. Sed cum de numero nihil certi constet, de ejus significatione malo tacere quam multa conjecturare. Hoc certum est, tot fuisse tintinnabula quot fuerunt mala punica; ut ostenderetur, sonum Euangelii debere pervenire ad omnes populos & Ecclesias; Nullam debere esse Ecclesiam quæ non habeat suos pastores, qui verbum Dei & redemptionem per Christum partam annunciarent. Et quemadmodum multa erant mala punica, multaque tintinnabula; sic & variæ reperiuntur Ecclesiæ, varii Pastores & Doctores qui homines erudiant. Sed ut omnia dependebant de pallio Pontificis Max., ita sane & Ecclesiæ omnes & Apostoli & Pastores unice dependent a Christo illiusque justitia. Omnia enim sustinet verbo suo potenti, Hebr. I. III,

Tan-

Tandem cum mala punica significent Ecclesiam Christi, immo Christum ipsum, Ejus carnem & sanguinem, quatenus nobis est esus & potus spiritualis per veram fidem, tintinnabula malis punicis juncta erant, ut disceremus, neminem adduci, & fidem in nobis non generari posse, nisi per sonum Euangelii, (*fides enim ex auditu est.* Rom. x. xvıv.) nullum nutrimentum spirituale nos percipere, nisi per eundem sonum Euangelii. Juncta etiam fuit in summo Pontifice doctrina legis cum bonis operibus, & vita sancta tanquam fructu veræ doctrinæ. Non docuit aliud, & aliud fecit; sed eadem præcepta quæ exposuit, etiam observavit (saltem debuit.) Sic & Christus verus erat Sacerdos & Doctor. Non tantum in divina sapientia fuit edoctus, non tantum alios præcepta Dei docuit, sed ipse omnia fecit. Venit enim ut faceret voluntatem Dei, & ut præcepta legis adimpleret. Psalm. xl. vii. Math. v. xviii.

DCCLXXXVIII. *Ephodum* & *Pectorale* Pallio superinducebantur. Hæc erant vestimenta ex lino, lana & auro contexta, variisque coloribus floribusque ornata. Igitur illa quæ supra diximus de materia, colore & ornatu sacri vestitus, præcipue intelligi debent de Ephodo & Pectorali. Nihilominus de his duobus vestimentis quædam in specie dicenda sunt. Ephodum constabat ex duabus plagulis, quarum altera erat anterior, altera posterior; quæ symbola videntur duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, nec non duorum Testamentorum Veteris & Novi. Junctæ tamen erant duæ istæ plagulæ, ut unicum tantum componerent vestimentum. Sic & duo isti populi, illique qui sub Veteri, & sub Novo Testamento vixerunt, unam tantum Ecclesiam constituunt in Christo. In humeris duas habebat fibulas aureas, instar parvorum scutorum, quibus duæ istæ plagulæ cohærebant. Ita sane Ecclesia Christi per ipsius verbum & meritum, auro præstantius, coalescit, ut duo fierent unum corpus, una Ecclesia, cujus caput est Christus. Ipse etiam Christus verus est clypeus & scutum electorum suorum, qui Ecclesiam suam tutatur contra vim hostium. Genes. xvii. Psalm. lxxxiv. xii. Fibulæ aureæ habebant fundas quibus insiti erant pretiosi duo lapides Sardonyches. Istis autem Sardonychis insculpta erant duodecim nomina tribuum Israelis. Hæc iterum significabant Ecclesiam Christi. Per duodecim tribus Spiritus Sanctus solet intelligere non tantum

Ecclesiam Judaicam, sed & ipsam Christianam; ita ut totam Ecclesiam suam curet, propriisque humeris ferat, & gubernet. Dominium enim humeris ejus impositum est. Esa. IX. V. Praeterea nomina sculpta erant, non in uno lapide tantum, sed in duobus, quod Ecclesia Christi conflata sit ex duobus populis, Judaeis & Gentilibus, deinde quod Deus Ecclesiae suae fecerit duo Testamenta, Verus & Novum. Sardonyches illae vocantur *lapides recordationis filiorum Israelis coram Deo.* Scilicet Pontifex Max. meminisse debuit totius Ecclesiae, quoties sacra faciebat, ut non minorem curam haberet Ecclesiae quam suimetipsius. Non tantum pro se, sed pro tota Ecclesia debebat sacrificia offerre, thymiamata atque libamina facere, & vota ad Deum concipere. Atque hac ratione iterum clarissimus erat typus Christi veri nostri Pontificis. Christus enim electorum suorum meminit, *novit eos qui sunt sui.* Joh. X. XIV. II. Tim. II. XIX. pro eis sese obtulit, orat & intercedit. Tandem quum in peccatis omnes simus mortui, ut nec vires habeamus, nec digni simus ut ad Deum accederemus, Christus humeris suis non portat in sanctuarium. Humiles etiam nos & prostratos, per sensum peccati, exaltat, & ipsi coelo infert, facitque ut *sederemus in locis super coelestibus.* Ephes. II. VI. Uno verbo novit nostram miseriam, & in omnibus infirmitatibus nobis succurrit. Est enim *Sacerdos qui novit succurrere nostris infirmitatibus.* Ecclesiam suam amat & sustentat. Hebr. IV. XV. Ephes. V. XXV. Erant praeterea lapides isti *Sardonyches*, qui ex albo & rubro constabant, qui colores, ut jam monuimus, non male Christi naturam divinam & humanam repraesentant; ut constaret Christo ipsi nomina fidelium inscripta esse, eum esse fundamentum Ecclesiae, eamque sustentari per solum Christum, qui est Deus & homo, verus θεάνθρωπος. Sustinet enim Ecclesiam suam quatenus est noster Sponsor & Internuncius, at est Sponsor & Internuncius noster tanquam Deus & homo.

DCCLXXXIX. Nec silentio praetereundum est, quod eidem lapidi *Schoham*, sive Sardonychi etiam inscriptum fuerit nomen *Josephi* in Pectorali, ut gemma Josephi bis adhibita fuerit. Scilicet quia Josephus obtinuerat jus primogeniturae, & duplam portionem habuit inter filios Jacobi. I Chron. V. I. II. Jos. XIV. IV. XVI. & XVII. Ezech. XLVII. XIII. Tota igitur Ecclesia gemmae Josephi insculpta erat, quia Josephus tanquam primo-

mogenitus totam familiam Jacobi, id est totam Ecclesiam repræsentat. Ideoque egregius est typus Christi, qui verus est primogenitus multorum fratrum, dux & caput Ecclesiæ. Sane totam Ecclesiam aliquando exprimi per solum Josephum, patet ex Psalm. LXXX. II. Obad. com. XVIII. & alibi. Ephodum habebat pretiosum suum cingulum, quod erat instar duorum lororum ab utroque latere anterioris plagulæ exeuntium. Quibus loris duæ plagulæ Ephodi corpori arcte & pulchre alligabantur. Hæc autem amorem Christi erga Ecclesiam significabant. Ecclesiam enim suam & Veteris & Novi Testamenti sibi arctissime jungit, ut unum tantum cum eo constituant corpus, Non ultro in Ecclesia fideles Christo adhærent; at Christus ipse eos sibi jungit. Actor. II. XLVII. Ideo & Ecclesia orat Christum, ut ab eo trahatur. Cant. I. VI. Nemo etiam ad filium accedere potest nisi a patre trahatur. Joh. IV. XLIV. Cingulum istud non erat assutum, nec ex alia materia aliunde desumptum, sed ejusdem materiæ & texturæ erat, procedebat enim ex ipso Ephodo. Ita Ecclesia Christo adhæret, cum eoque unita est, non alterius cura ac industria, non vi & meritis hominum, sed Christus ipse solo suo amore & quasi brachiis eam amplectitur, ut cum electis suis unum tantum sit corpus.

DCCXC. Omnium vestimentorum pretiosissimum est Pectorale. Non enim tantum ex lino & lana hyacinthina, coccinea & purpurea, atque ex auro factum erat, sed præterea habebat duodecim gemmas ingentis pretii, immo plus auri habebat quam reliquæ vestes omnes, ut in toto Pectorali nihil nisi aurum & gemmæ cernerentur. I. Notandum est, in Pectorali fuisse duodecim lapides pretiosos, cuilibet lapidi insculptum fuisse nomen alicujus tribus, ut nomina XII. tribuum reperirentur in XII. istis lapidibus. Per duodecim lapides cum suis nominibus proculdubio intelligitur I. ipse Christus, qui omnium generum virtutibus splendet, tanquam Deus & Sponsor noster. Quid quæso aptius excogitari potest ad depingendam ipsius naturam divinam & humanam, æternitatem, potentiam, sapientiam, sanguinem, livores, vibices, plagas, valorem & pretium illius passionis atque meriti? Iidem sane colores, qui in ipsa materia vestium reperiuntur, in hisce lapidibus quoque conspiciuntur, Color *Albus* in *Adamante*, *Hyacinthinus* sive *cæruleus* in *Saphiro* & *Amethysto*?

sto? Coccinus in *Sardis*, forte etiam in *Hyacintho*; *Purpureus* in *Carbunculo*; *Aureus* in *Chrysolitho*. Sed & eadem ornamenta aliquomodo repræsentant lapides. *Tessellatum* opus *Achates* infinitis signis, punctis & lineolis pulcherrime picta. *Flores* operum *Rokem* & *Choscheb*, gemmæ virides, *Topazius*, *Smaragdus* & *Iaspis*, prout flores ex herba viridi protruduntur. Taceo quod & ipsæ gemmæ virides plurimum pulcherrimis figuris a nutura pingi soleant. Ut in solis gemmis quasi compendium habeamus omnium istarum significationum atque imaginem, de quibus hactenus loquuti sumus. Natura Christi humana & divina exhibentur, non tantum per Sardonychem, ut supra ostendimus, sed & per reliquas gemmas. Adest *Adamas* albissimus, instar fulgidissimi alicujus syderis radiantis; & *Chrysoluthus* instar purissimi auri rutilantis. Hi Christi naturam divinam quodamodo referunt, non minus quam byssus alba & aurum, de quibus supra diximus. *Saphirus* cœruleus ejus originem cœlestem indicat. *Sardius* & *Hyacinthus* rubicundæ, peccata, quibus nostra causa onustus est. *Carbunculus* ruberrimus, ejus sanguinem, quem pro nobis effudit. Aut etiam color ruber, flavus, viridis, & cœruleus ejus vibices livores plagas. Tandem hæc omnia simul sumpta, cum reperiantur in lapidibus adeo pretiosis, mortis & passionis Christi pretium valoremque nobis in memoriam revocant in negotio redemptionis. Non enim nisi ingenti pretio redempti sumus. Hebr. IX. XXIII. Rom. VIII. III. IV. 1 Joh. II. II. 1 Petr. I. XVIII. XIX. 1 Cor. VI. XX. Psalm. CXVI. XV. Duodecim lapides etiam Ecclesiæ Christi fundamenta dicuntur. Apoc. XXI. XIX XX.. At Christus ipse est fundamentum Ecclesiæ, ut docet Apostolus 1 Cor, III. II. Ephes. II. XX. *Petra* illa pretiosa & *angularis lapis* quem reprobarunt ædificata est. Matth. XVI. Psalm. CXVIII. XXII. Matth. XXII. XLII. Deinde cum Christus electis suis sit arctissime junctus, ut cum iis unum tantum constituat corpus; dici potest per lapides istos non tantum Christum solum, sed ipsos etiam electos significari. Electi enim sunt *lapides vivi*. 1 Petr. II. V. Ecclesiam significari per duodecim lapides pretiosos, patet ex Apoc. XXI. XIX. XX. Ubi fundamenta novæ civitatis, id est Ecclesiæ dicuntur duodecim lapides, quamvis non eodem ordine recitentur, nec forte omnes iidem sint lapides. Videatur Esajas cap. LIV. XI. Et

sane

ſane lapidibus illis inſculpta fuerunt nomina duodecim tribuum, quemadmodum & Pontifex Max. eos in pectore geſtavit. Eodem plane modo nomina noſtra in cœlo ſcripta ſunt. Hebr. XII. XXIII. Chriſtus etiam nos in pectore ſuo geſtat tanquam *κειμήλιον* pretioſiſſimum. Deinde cum nomina iſta inſculpta habuerint lapides, ſequitur eos fuiſſe inſtar tot ſigillorum. Electi revera ſunt ſigilla in corde Chriſti. Cant. VIII. VI. Nec ſilentio prætereundum eſt, nomina lapidibus pretioſis inſcripta fuiſſe, ut conſtaret, nos Deo gratos & pretioſos eſſe, non propria dignitate & operibus, ſed dignitate Chriſti pretioque ſanguinis ejus. Cum autem nomina lapidibus inſcripta ſint, non pro lubitu Pontificis Max. ſed ex mandato Dei, indicatur Chriſtum electos ſuos amare, pro eis ſe ſacrificare & intercedere, non ex aliquo amore humano, aut prout nobis placet; ſed prout electi ei a Patre dati ſunt. Joh. XVII. Ultimo & hoc animadvertendum, nomina tribuum multis & variis lapidibus inſculpta fuiſſe; non omnes ejuſdem coloris, virtutis & pretii; ut doceremur, quamvis electi ex variis populis, gentibus ac nationibus ſint collecti, immo quamvis non omnes ſint ejuſdem ætatis, ſexus & conditionis, omnes tamen per Chriſtum unum fieri corpus Deoque gratos eſſe, ne alius præ alio glorietur, & ſupra reliquos fratres ſe extollat. *Nulla enim caro gloriari debet, ſed ſi quis gloriatur, in Chriſto glorietur.* I Cor. I. XXIX. XXX.

DCCXI. Secundo, *Pectorale* dicitur *Pectorale Judicii.* Quia Pontifex Max. judicium exercuit, & judicia Dei expoſuit. Chriſtus, ſummus noſter Pontifex, eſt revera Judex vivorum & mortuorum. Act, XVII. XXXI II Cor. V. X. *Pater dedit filio poteſtatem exercendi judicium quia eſt filius hominis.* Joh. V. XXXII. Ezech. XXI. XVII, Deinde Chriſtus tanquam Sponſor & Advocatus noſter habet poteſtatem atque jus ſibi vendicandi omnes quos ſuo ſanguine redemit, tanquam peculium ſibi proprium, ut ab omni accuſatione legis & conſcientiæ liberarentur, hæreditatemque intrepidi adirent; utque ſua juſtitia nos juſtificaret, ne unquam condemnaremur, Rom. V. I. & VIII. I. XXXIII. &c. Tandem in Pectorali fuerunt *Urim* & *Thummim*, quæ fuerunt iterum Symbola lucis, cognitionis, integritatis & perfectionis. Pontifex Maximus mentem habere debuit illuminatam & lucidiſſimam in rebus maxime abſtruſis & occultis. In illius ore

erat lex; ut labia ejus custodiverint scientiam. Malach. II. VI. VII. Integer etiam debuit esse vita scelerisque purus. Nihil ipsius scientiæ pietatique deesse debuit. Is enim qui internuncius esse vult, ut alios cum Deo reconciliaret, nullam in intellectu debet habere cæcitatem & ignorantiam, nullum in voluntate peccatum, sed perfectam cognitionem, ut renes & corda nostra scrutari possit, ut omnia peccata, etiam ea quæ nobis metipsis sunt occulta (quis enim cognoscet peccata sua? Psalm. XIX. XIII.) cognosceret, atque pro iis intercederet. Vita & sanctitate integer esse debuit, ut ejus sacrificium Deo acceptum esset, utque pro nobis posset mereri. Ejusmodi Pontifex sub Veteri Testamento non reperiebatur. Erant enim homines infirmitatibus multis obnoxii, ut pro propriis peccatis sacrificare cogerentur. Hebr. V. II. & VII. XXVIII. Christus igitur depingebatur per *Urim* & *Thummim*. Is enim verus est noster *Propheta* & *Vates* sapiens, pius atque fidelis. Deut. XVIII. *Consiliarius Dei* qui omnia didicit in sinu patris. Esa. IX. Joh. I. *Lux mundi*, *Lux*, *veritas* & *vita*. Joh. I. IV. V. IX. & VIII. XII. & IX. IV. *Splendor* gloriæ patris. Hebr. I. III. Immo est ipse *Sol justitiæ*. Malach. IV. II. ut *in eo reconditi sint omnes Thesauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. II. III. Optime itaque *Urim* id est *luces* dicitur. Sed non minus ipsi competit nomen *Thummim*, *Perfectiones*. Est enim ipsa sanctitas & perfectio, Hebr. VII. XXVIII. Col. II. IX. X. quidquid etiam electi habent cognitionis & perfectionis, hoc ab eo unice habent. Is enim nobis omnia revelat, factusque nobis est *sapientia*, *justitia* & *sanctificatio*. Matth. XI. XXVII. I Cor. I. XXX. Non mirum igitur, quod in secundo Templo nulla amplius fuerint *Urim* & *Thummim*, cum Christus ipse debuerit esse præsens.

Sed & hoc animadverti debet: Pectorale adhæsisse Ephodo superne in humeris, annulis quibusdam & catenis aureis, inferne autem circa cingulum pretiosum Ephodi alligatum fuit vittis laneis hyacinthino colore tinctis. Aureas autem istas catenas naturam Divinam Christi, vittas hyacinthinas ex lana; ejus naturam humanam significasse, supra jam ostendimus. Ecclesia igitur adhæret Christo, tanquam Deo & homini, ab eoque sustentatur. Non propriis viribus, non propriis meritis adhæremus cordi ejus; sed Christus ipse suo amore nos amplectitur, sibique nos arctissime jungit.

jungit. Nos ad se trahit funibus amoris, catenisque aureis nos sibi alligat. Est etiam metallum æternum, quod non facile disrumpitur. Nunquam Pectorale ab Ephodo separandum erat; cum electi Christo in æternum adhæreant, nulla vi, nulla arte, nullisque machinis Satanæ, aut hostium Ecclesiæ ab eo possumus avelli. Quos diligit eos diligit usque ad finem. Suos nunquam amittit. Nemo eos eripiet ex ipsius manibus. Ab ejus dilectione & amore separari nequeunt. Sancti in fide & amore Dei in æternum perseverant. Joh. XVII. Rom. VIII.

DCCXCII. Tandem capiti imponebatur *Tiara*, sive *Pileus*. *Tiara* erat signum gloriæ & honoris, immo gloriæ Regum atque Magnatum. Quamobrem ii qui tiaras gerebant, simul etiam solebant coronas habere, ut nonnunquam jungantur in verbo Dei. Videantur loca, Job. XXIX. XIV. Esa. III. XXIII. & LXII. III. Ezech. XXI. XXXI. Pontifex Max. igitur tiara ornatus erat, quia revera honorandus erat, summo honore post Regem. Immo quia Deus per Summum Pontificem imperium in populum suum excercuit, certis quibusdam temporibus, ut ejus *Sacerdotium* etiam *Regium* dicatur. Exod. XIX. VI. Et sane Pileum sacerdotibus datum fuisse in signum honoris, Deus ipse docet. Exod. XXVIII. XL. *Et facies ipsis pileos in honorem & in gloriam*. Signum itaque erat *Tiara* honoris gloriæque Christi, qui verus est *Rex* Ecclesiæ, & *Dominus gloriæ* quem omnes honorare debent quemadmodum honorant patrem, ut *ad nomen ejus omne genu se flectat, & ut omnis lingua profiteatur Iesum Christum esse dominum, ad gloriam Dei patris.* Psalm II. VI. Actor. V. XXXVI. Ephes. I. XX. I. Corint. III. VIII. Joh. V. XXXIII. Phil. II. X. XI. Joh. XVII. III. Nihilominus pileus erat etiam signum servitutis & submissi animi. Moses quum esset coram Deo, ne ejus faciem, quæ summa majestate & gloria splendebat, videret, ipse caput velavit faciemque texit. Exod. III. VI. Idem quoque legimus de Elia: quum enim animadvertisset Deum esse præsentem abscondit faciem obducta veste. I. Reg. XIX. XII. Seraphim faciem tegebant alis suis. Esa. VI. II. Ideo mulier caput debet habere tectum, cum sit sub dominio mariti. I. Cor. XI. X. Sic & Ezech. XVI. legimus sponsam inter alias vestes habuisse velamentum capitis. Et leprosi caput tegere ex lege debebant. Lev. XIII. XLV. Judæi igitur sub lege tegendi erant, ut intelligerent se esse

sub-

sub servitute, & habere spiritum servitutis. Rom. viii. Cum sub Novo Testamento nobis liceat Deum adorare detecto capite; quia jam sumus liberati a servitute legis, quia habemus spiritum adoptionis & filiationis. Rom. viii. Gal. iv. iv. Pileus igitur Pontificum significabat, omnes Pontifices Vet. Testamenti fuisse servos legis cærimoniarum, ideo indignos, ut ad Deum accederent detectis capitibus; ipsum etiam Christum, quamvis sit Deus æternus, tamen servum fieri debere, ut nos a servitute liberaret. Revera *cum esset in forma Dei non reputavit rapinam esse æqualem Deo, nihilominus tamen semetipsum humiliavit, & assumpsit formam servi, & obediens erat usque ad mortem, immo mortem crucis.* Phil. ii. vii. Galat. iv. Hinc & *servus* dicitur Esa. xlii. & xlix. liii. ut faceret voluntatem patris; corpus sibi adaptavit, & aurem sibi perforari sivit. Psalm. xl. vi. Hebr. ix. v. ut voluntaria sua servitute nos in libertatem vendicaret. ideo sub Novo Testamento hodie nullo pileo opus habemus. i. Cor. xi. iv. sed libere ad Deum, tanquam patrem accedere nobis licet, ut retecta facie gloriam ejus aspiceremus, quasi in speculo intuentes. ii. Cor. iii. xviii. Sed & ideo caput velasse videntur Pontifices Vet. Testamenti, quod omnia mysteria redemptionis non satis claro perviderint, Deus enim in obscuritate tunc temporis habitabat. i. Reg. viii. xii. ne & nos saperemus supra modum, sed ad sobrietatem. Rom. xii. iii. i. Cor. iv. vi. Sæpius etiam in gyrum ducebatur fascia, multisque involucris & plicaturis caput involvit Pontifex, ut surdus esset in rebus terrenis, ut, divinis unice intentus, omnia rite perageret, nullis cogitationibus de rebus humanis distractus. Hoc autem maxime præstitit Christus, cum in opere patris sui totus occupatus fuerit, nullis distractus rebus humanis, ut etiam zelus pro domo Dei eum consumpserit. Joh. ii. xvii.

DCCXCIII. Ultimum ornamentum Pontificis Maximi erat *Lamina*, sive *Corona aurea*. Qemadmodum *Tiara* sic & ipsa *Corona* signum erat honoris atque gloriæ, immo Regni & potestatis. Ideo nonnunquam tiara & corona junguntur, ut videre est Ezech xxi. xxxi. Coronam igitur habuit Pontifex Max. quod fuerit omnium Sacerdotum Rex atque Princeps, immo quod auctoritate aliqua Regia quandoque polleret. Christus autem verus est, non tantum Propheta & Sacerdos, sed & Rex atque Princeps, ut

jam

jam modo ostendimus, ideo ejus typus, qualis erat Pontif. Max. coronandus erat. Triplici ordine, sive κ̀ τεϛοιχίαν, ut loquitur Josephus, calyculis hyosciami ornata erat corona, ut fere dixisses triplicem fuisse coronam. Quod factum est proculdubio, ut exprimerentur tria munera Christi, *Propheticum*, *Sacerdotale*, & *Regium*. Triplicem sane coronam memorant Judæi, *Legis*, *Sacerdotis* & *Regis*. Hisce tribus coronis Christus ornatus erat. *Coronam Legis* gessit tanquam Propheta noster fidelis & sanctissimus: cum legem Dei non tantum explicaverit, sed eam etiam adimpleverit. *Sacerdotis*, quod verum sacrificium Deo obtulerit pro remissione peccatorum nostrorum. Et *Regis*, quod sit noster *Rex* atque Princeps, qui Ecclesiam regit & contra hostes defendit. Quæ omnia satis fuse hactenus demonstrata sunt. Coronæ Pontificis Max, inscripta erant hæc verba: *Sanctitas Iehovæ*. Sane Pontifex Max. Veteris Testamenti *Sanctus* esse debebat, ideoque a Mose unctus Deoque sacratus est. Sacerdotium Dei *Sanctum* erat *Sacerdotium*, ut etiam omnia quæ Sacerdos tangeret sancta essent: ideo *Sacerdotium* dicitur a *sacro*, quemadmodum Græci, ut ipsi sacri auctores in Novo Testamento dicunt ἱεράτευμα a *sancto*. At sanctitas Pontificum Vet. Testamenti nunquam erat perfecta: semper enim polluti erant peccato, ideo toties debebant sese lavare, & sacrificia offerre pro peccatis suis, non minus quam pro peccatis populi. Ne igitur quis crederet ipsum Pontificem M. possidere veram sanctitatem & propter ipsius sanctitatem sacrificia atque oblationes Deo gratas esse, Deus jussit ut adderetur vocabulum *Iehova* scilicet: *Sanctitas Iehovæ*. Christi itaque Sanctitas intelligitur, non alia. Is enim verus est *Jehova* Os. I. VII. & Esa. XL. III. confer cum Marc. I. III. Est etiam *Sanctus*, *Sanctus Domino*, *Sanctus Dei*, immo ipsa *Sanctitas*. Luc. I. XXXV. Act. II. XXVII. Mal. II. VI. Marc. I. XXIV. Hæc autem verba *Sanctitas Jehovæ* coronæ inscripta erant, ut Pontif. Max. *auferret iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverunt filii Israelis, omnium donorum, consecratorum ab illis.* Sane nihil Deo gratum esse potest absque sanctitate Christi. Ille sese pro nobis sanctificavit, & nobis factus est sanctificatio, ut & nos sanctificaret. . Joh. XVII. XIV. I Cor. I. XXX. Ideo Ecclesia sancta est, cunctaque ejus bona, quæ a Deo in nos conferuntur, sancta sunt. Omnia nostra opera, & dona & sacrificia spiritualia,

quæ offerimus Deo, ſancta atque grata ſunt, ſi procedant ex vera fide, prout ſacrificium Abelis Deo gratum fuit per fidem. Hebr. xi. iv. vi. *S*ed nec fides ipſa, nec ulla dona aut opera quæ a fide procedunt Deo grata ſunt abſque ſanctitate & juſtitia Chriſti; cum etiam præſtantiſſima opera noſtra polluta ſint. At vero ſanctitate Chriſti omnia purgantur Deoque accepta ſunt. Hebr. iv. xv. xvi. & xiii. xv. xxi. Per Chriſtum ſumus *ſanctum ſacerdotium, ut offerremus ſacrificia ſpiritualia, quæ Deo ſint grata per Ieſum Chriſtum.* i. Petr. ii. v.

DCCXCIV. Vittis etiam corona alligabatur fronti Pontificis Max. Primo non pileum nec ullam aliam partem tetigit lamina, ſed ipſam carnem Pontificis. Ita ſane purgamur non alterius ſanctitate, quam ipſius Chriſti, quæ ipſi naturalis & propria eſt. Totus enim ſanctus eſt. Deinde fronti alligatur, ubi majeſtas, modeſtia, virtuſque ſe maxime prodit, & ubi eſt ſedes ſapientiæ & cognitionis: quia Chriſto data eſt omnis poteſtas in cœlis & in terra, & quia omnibus virtutibus atque pietate conſummatus, & ſuprema ſapientia patris eſt. Ea vittis quidem alligata erat: ut Pontifex intelligeret, ſe Pontificatum omniaque dona non a ſe, ſed a Deo habere, nec poſſe retinere gloriam iſtam niſi a Deo & ejus Spiritu. Cum autem per coronam auream non male fides etiam depingatur, eſt enim fides aurum probatum, ut ſuo loco probavimus, hoc ligamento didicit Pontifex Max. totaque Eccleſia ſimul cum eo, ſe fidem nec habere, nec conſervare niſi per Deum. *Eſt* enim *fides donum Dei* Epheſ. ii. viii. Vittæ illæ quibus alligabatur corona, ex lana erant hyacinthini, ſive cœrulei coloris. Color quidem oſtendit Sacerdotium totamque ejus gloriam cœlitus datam eſſe Pontifici Maximo: omnia præcepta de ſacerdotio & ſacrificiis non ab hominibus fuiſſe excogitata pro lubitu, ſed ipſum Deum habere auctorem, atque cœleſtia latere ſub iſtis rebus terrenis viſibilibuſque ſymbolis. Materia iſtarum vittarum, cum eſſet ex lana, quæ facile corrumpitur, ſimul oſtendit, gloriam ſacerdotii perituram eſſe; ſacrificia & omnes cærimonias Aharonis deſituras præſtituto ſuo tempore, ad Chriſti veri noſtri Ἀρχιερέως adventum. Ipſius enim ſacerdotium ſolum eſt æternum, cum & ipſe in æternum, ſit vivens; in eoque ſolo æternum Sacerdotium quærendum eſſe.

Est enim *Sacerdos æternus secundum ordinem Melchizedeci.* Psalm, cx. Hebr. vii.

DCCXCV. Hæc ita summatim de significatione vestium sacrarum, quibus utebantur Pontifices singulis diebus totius anni, dicta sunto. Restat ut paucula addamus de vestibus albis, quibus usus est Pontifex Max. decimo die Tisri, in solenni Expiatione, unde etiam יום הכפורים *dies expiationis* dictus est. Illo enim die, ut suo loco ostendimus, nullas habebat vestes laneas nec coloratas, nullumque illis aurum nec gemmæ inerant. Sed vestes illius diei omnes, ut ne quidem balteus exciperetur, erant ex bysso subtilissima & albissima. Sane cum totum Sacerdotium fuerit imago Christi illiusque Sacerdotii, tum maxime ministerium illius diei. Omnes Sacerdotes ministri atque typi fuerunt Christi, eorumque sacrificia cuncta, quæ fiebant reliquis diebus totius anni, omnino erant legalia, ut sub lege tantum fierent. At Pontifex Max. decimo die Tisri, illiusque ministerium quod isto die peragebat, tam manifesto Christum illiusque Sacerdotium ob oculos ponebat populo, ut diceres omnia ista non sub lege, non per Sacerdotem typicum, sed sub Novo Testamento, & per Christum ipsum facta fuisse. Nam quemadmodum expiatio solebat fieri finito anno, primo scilicet die anni sequentis: ita per Christum vera expiatio facta est finito tempore Veteris Testamenti. Post Christum enim τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν ἢ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. II. Cor. v. xvii. Tunc enim incepit novus annus, *annus acceptus & gratiæ.* Esa. lxi. ii. Illa die Pontifex Max. solus & quidem semel cum sanguine intrabat in sancta sanctorum, suffitus fecit & preces ad Deum fundebat, ut peccata populi expiarentur. Ita sane Christus solus, & semel tantum post peractum sacrificium veræ expiationis, sanguine suo intravit in cœlum, tanquam sancta sanctorum, ut pro nobis precibus suis tanquam suffitu gratissimo (Apoc. viii. iii. iv.) intercederet apud patrem. Toto isto die, quamdiu Pontifex Max. in sancto sanctorum ministrabat sanguinem spargendo, suffitum faciendo & preces fundendo, sacrificia cuncta toto isto tempore in atrio cessabant, quasi nullus amplius superesset Sacerdos aut sacrificium. Tunc expiatio facta est, non pro uno homine, nec pro uno peccato tantum, prout reliquis diebus offerri solebat sæpissime pro uno, & pro certo aliquo genere peccati tantum; sed pro omnibus Israelitis om-

omnibusque peccatis, ut omnes credentes plenam haberent expiationem. Eodem modo, dum Christus jam in cœlo pro nobis orat & intercedit, propriumque suum sanguinem Deo patri offert, peracta expiatione omnium peccatorum nostrorum, cujuscunque generis sint, pro omnibus etiam electis, cujuscunque sint nationis aut populi, quocunque tempore & in quacunque terra vixerint, atque in posterum victuri sint, nullum datur amplius sacrificium, nulla expiatio, ut omnino nullus amplius supersit Sacerdos. Quæ omnia & id genus alia multa notatu dignissima, fusissime tractantur ab Apostolo, cum alibi, tum præcipue in Epistola ad Hebræos cap. VII. VIII. IX. & X. Non mirum igitur, diem istum dictum fuisse *Ioma*, quasi diceres *Diem κατ' ἐξοχὴν*, & *Ioma Rabba, diem magnum.* Est revera dies magnus & admirabilis, dies nativitatis, mortis, resurrectionis, & ascensionis Christi in cœlum. Hic est ille dies quem videre desiderarunt Patres Veteris Testamenti, quem etiam per fidem cum Abrahamo viderunt. Joh. VIII. LVI.

DCCXCVI, Cum igitur Sacerdotes reliquis diebus totius anni sacrificia fecerint, tanquam sub lege cærimoniali, ubi nulla perfecta fiebat expiatio, ita ut populus & ipsi etiam Sacerdotes adhuc essent sub reatu, peccatisque contaminati, (non enim poterant sacrificia & Sacerdotes tunc temporis purificare quoad conscientiam. Hebr. IX. IX.) Deus voluit ut sacerdotes sacra facerent vestibus ex lana & lino mixtis, variisque coloribus infectis, cum vera fuerint symbola elementorum mundi & peccati, uti supra ostendimus. At vero cum decimo die Tisri Pontifex maximus modo aliquo peculiari Christum repræsentaverit, ejusque Sacerdotium, per quod facta est vera & perfecta expiatio, ut nullus amplius reatus in electis Nov. Testamenti remanserit, nullumque supersit peccatum, quod per Christum non sit perfectissime expiatum, adeo ut Deus peccata & debita nostra nunc non tantum connivendo transierit, propter sponsionem Christi: sed etiam, vero λύτρῳ jam facto, ea transtulerit, & e libro debiti eraserit; ut contra nos nulla omnino restaret accusatio legis & conscientiæ, nullusque timor mortis, & iræ Dei ob violatos ritus: ideo, inquam Deus voluit ut Pontifex Maximus illo die sacra faceret vestibus byssinis & albissimis: ut populus per istos ritus intelligeret, præsente Christo, & post illius sacrificium atque expiationem, in Ecclesia Christia-

ſtiana nulla amplius reſtare peccata nec debita; ſed ſolutionem eſſe præſtitam, Eccleſiam Novi Teſtamenti eſſe Eccleſiam ſanctam & perfecte juſtificatam per ſanguinem Chriſti: *Chriſtus* enim *amavit Eccleſiam ſuam & ſemetipſum dedit pro illa, ut eam purgaret, & redderet Eccleſiam Sanctam & inculpatam*, ut loquitur Paulus Apoſtolus Epheſ. v. xxv. xxvi. xxvii. Vide etiam Hebr. ix. xiv. xxvi. Secundo, Albis quoque veſtibus amictus eſſe debuit Pontifex Maximus, propter perfectam juſtitiam & ſanctitatem Chriſti. Ille per quem fieri debet vera expiatio, & qui in cœlum intrare debet, ut pro nobis intercederet, oportet ut ſit juſtiſſimus ac ſanctiſſimus, in quo nulla omnino reperitur macula peccati; nihil enim in cœlum intrare poteſt quod ſit pollutum. Apoc. xxi. xxvii. Talis autem eſt ſummus noſter Pontifex Jeſus Chriſtus. Ut igitur illius perfecta juſtitia atque ſanctitas vivis ſuis coloribus depingeretur per Pontificem Max. Veteris Teſtamenti, quum ingreſſurus eſſet in ſanctum ſanctorum, veſtiri debuit albis veſtibus & byſſinis, in quibus nulla eſſet lana, nullus fucus colorum, quæ ſunt ſymbola peccati & mentis maculæ. Ideo tam ſolicite cavebant Judæi ſub Veteri Teſtamento, ne Pontifici Max. aliquid eviniret quo ineptus redderetur ad miniſterium illius diei; ut eum etiam ſeptem diebus a conſortio hominum ſepararent occluderentque, ne pollueretur, ut ſanctior ad miniſterium iſtius diei accederet, ut docent Magiſtri, Codice *Ioma cap.* i. Hæc autem pulcherrima imago erat juſtitiæ, innocentiæ & ſanctitatis Chriſti. Is enim perfectiſſime ſanctus & juſtus eſt, abſque maculis & peccatis, a conſortio peccatorum longiſſime remotus. Eo proculdubio reſpexit Apoſtolus ad Hebræos cap. vii. xxvi. ubi dicit; Oportuiſſe ut haberemus ſummum Sacerdatem, ὅσιον, ἄκακον, ἀμίαντον κεχωρισμένον ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερον τῶν οὐρανῶν, γενόμενον. iii. Cum lana, gemmæ, aurum, colores & reliqua ornamenta fuerint ſigna pompæ mundanæ, & gloriæ ſacerdotii, ſequitur Pontificem Maximum ejuſmodi veſtimenta deponere & albas induere debuiſſe, ut populus diſceret, poſt Sacerdotium & expiationem per Chriſtum factam, omnem pompam Sacerdotii Veteris Teſtamenti habere finem, Deumque coli in Spiritu & veritate, abſque apparatu extrinſeco. iv. Depoſuit etiam veſtes laneas

& coloratas, aurum atque gemmas, quando intrabat in sancta sanctorum, ne quis crederet expiationem factam esse dignitate, merito & valore tanti ornatus, auri aut gemmarum. Non enim redempti sumus auro, aut argento aliisque rebus pretiosis, sed sola sanctitate, justitia & sanguine Christi. I. Petr. I. XVIII. Sed & gemmis inscripta erant nomina tribuum, aut duodecim Patriarcharum. Ne igitur in animo suo alerent vanam atque profanam opinionem aliquam, Deo scilicet litatum, & peccata expiata esse ipsa virtute, merito tribuum, justitia populi, aut etiam duodecim istorum Patriarcharum, quorum nomina XII, gemmis insculpta erant, Deus voluit ut Pontifex Maximus tunc temporis vestes illas aureas, gemmatas, laneas & coloratas pictasque deponeret, albasque sumeret: ut solus intraret peccataque expiaret nullo Patriarcha, nulla tribu præsente, quia Christus solus intravit in cœlum, solus pro nobis orat, intercedit & peccata nostra expiat; ne ulla caro ob justitiam propriam glorietur, sed si quis vult gloriari, glorietur in Christo. V. Adde diem istam fuisse diem contritionis atque jejunii extraordinarii. Indignum igitur fuisset, si Pontifex Max. ad Deum accedere ausus fuisset, ut peccata deprecaretur, iram Dei leniret, ut eum sibi populoque propitium redderet, in ejusmodi pompa & ornatu mundano. Omnis enim pompa & gloria elatum animum superbiamque notat. Cor autem contristatum humiles gestus & viles habitus decent. Hoc autem in Christo maxime adimpletum est. Is enim, ut nostra peccata expiaret vera expiatione, *semetipsum exinanivit, forma servi accepta, similis hominibus factus est, seque submisit, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,* Phil. II. VII. VIII. Ita ut humilitas summi Pontificis die expiationis, nihil aliud fuerit quam imago humilitatis Jesu Christi. Sed quemadmodum Pontifex Max. dum ita humiliatus erat, nihilominus, peracta expiatione, ipsissimis vestibus albis intravit in Sanctum Sanctorum; sic & Christus, postquam sacrificium se obtulit Deo, in isto statu humili, tandem ascendit in cœlum, verum antitypum Sancti Sanctorum, & supremam gloriam adeptus est. Quod iterum innuit ipse Apostolus eodem loci, versibus IX. X. XI. ubi statim addit: *Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra omne nomen: Ut ad nomen Iesu omne genu se fle-*

flectat, cœlestium ac terrestrium & subterraneorum, omnisque lingua profiteretur Iesum Christum esse Dominum, ad gloriam Dei patris.

DCCXCVII. Ex his omnibus, quæ hactenus dicta sunt de significatione vestium sacrarum, patet nos esse participes sanctitatis, justitiæ, & perfectionis Christi, illius mortis, sacrificii, & intercessionis, omniumque beneficiorum, quæ suo sanguine apud patrem nobis meruit. At simul etiam colligimus, nos ipsos etiam per Sacerdotium Christi factos esse Sacerdotes, immo Reges & Sacerdotes. Christus enim *primus genitus est inter multos fratres.* Commate XXVIII. & XXIX. prout Pontifex Max. V. Testam. reliquos sacerdotes *fratres suos* nominare solebat. Ideo & nos sub Novo Testamento, abdicatis humanis cupiditatibus, & negotiis atque impedimentis omnibus hujus sæculi sepositis. Deo sumus sancti, ac Sacerdotio sedulo fungi debemus. Cum autem Sacerdotium exerceamus sub Novo Testamento, post peractum sacerdotium Christi, illiusque introitum in Sancta Sanctorum: cessat in hac terra Sacerdotium Christi; cessant omnes oblationes, omnia sacrificia desumpta a rebus corporeis, cum res istæ hodie nullius omnino sint usus; ideo & nullæ vestes sacerdotales in Ecclesia Christiana amplius locum habent, ut non nisi magna superstitione hodie a nonnullis introducantur. Nihil enim prorsus possunt significare, cum nullas umbras patiatur Ecclesia Christiana, postquam Sol justitiæ ortus est. Mal. IV. II. Nullo signo, nullo typo atque imagine opus est præsente antitypo Jesu Christo. Deinde quemadmodum Pontifices extra templum vestibus vulgaribus incedebant, in iis Deum colebant, eodem modo quo & reliqui Israelitæ: ita sane & nos, quamvis simus Sacerdotes spirituales, cum tamen versemur extra templum illud, quod manibus hominum factum est, omnis externa pompa atque habitus nobis deponendus est, ut in omnibus locis, omnibusque vestibus Deum caste adoraremus & coleremus, puris manibus atque pura mente, in Spiritu & veritate. Sacerdotes sumus spirituales, ideo sacrificia quæ Deus a nobis postulat sunt spiritualia. I. Petr. II. V. Sunt preces Sanctorum, quæ tanquam suffitus grati, cum suffitu Christi & per illius manus ad Deum ascendunt. Apoc. VIII. II. III. Sunt laudes: sunt gratiarum actiones; sunt juvenci labiorum nostrorum; sunt opera pietatis erga Deum, & charitatis erga proximum; sunt corda

con-

contrita & animi abjecti atque resipiscentes. Psalm. L. XII. Hebr. XIII. XV. Os. XIV. II. Phil. IV. XVIII. Psalm. LI. XIX. Immo nosmetipsos, corpora & mentes Deo consecrare atque offerre jubemur, tanquam hostias vivas, sanctas, & placentes Deo, qui cultus noster rationalis est. Rom. XII. I. II. Hæc sunt vera sacrificia quæ Deus a nobis postulat, Hoc sensu veri sumus sacerdotes sub Novo Testamento. Tandem cum Christus jam ministret in sancto sanctorum, & cum omnia reliqua sacrificia hodie cessare debeant, sequitur nos etiam cum eo, ut ministerium nostrum peageremus, non nisi albis & puris vestiri debere. Non aureis, non coloratis atque gemmatis. Omnem lanam, omne aurum, omnes gemmas omnemque ornatum, uno verbo omne desiderium divitiarum, gloriæ & pompæ hujus sæculi, omnes cupiditates animi, omnem fastum & superbiam, cum omni colore peccati nequitiarumque exuere debemus ut in omni submissione cordisque contritione, in omni sanctitate & justitia, tanquam vestibus byssinis & albissimis incedamus. Ut *vestibus laudis & justitiæ*, & *tunica justitiæ Christi* vestiamur. Immo ut *Christum ipsum induamus*, Gal. III. XXVII. Ut tandem in hoc apparatu pio atque sancto; Christi pietatem & virtutes imitantes, summaque diligentia Sacerdotio nostro spirituali functi, tandem peracto Sacerdotio in hac terra, tamquam in atrio, cum Christo summo Sacerdote, fratre, capite & ductore nostro, habeamus libertatem ad Deum patrem accedendi, in cœlum, tanquam in sancta sanctorum intrandi, quo nobis per Christum jam patet introitus, Hebr. IX. VIII. Atque sic ut cum Christo Deum perfecta sanctitate in æternum colamus, laudesque ejus tanquam Reges & Sacerdotes in cœlesti Templo æternum canamus.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM

& Verborum

SECUNDI LIBRI.

Paragraphi notantur.

B.

C[illegible]

G.

Glo-

L.

N.

O.

 cur

U-

Reges

T.

[illegible]

INDEX

I N D E X

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum Orientalium,

Quæ occurrunt in hoc libro.

INDEX

INDEX

vocum Græcarum quæ in Libro secundo occurrunt.

[illegible]

Index vocum Graecarum,

Index [illegible]

ERRATA Libri Secundi.

P. [illegible]
P. [illegible]
P. [illegible]
[redacted]
P. 39[redacted] procurante.
P. 393. l. [illegible]
P. [illegible] T[illegible]
P. [illegible]
P. [illegible]
P. [illegible]
P. 4[redacted]
P. 4 4 l. 24. [illegible]
P. 478. l. 25. [illegible]
P. [illegible] Chaldæ.
P. [illegible]
P. [illegible]
P. [illegible]
P. [illegible]

P. [illegible] [redacted] [illegible]
P. 5[redacted] DCL, l. DCXL
[redacted] perfectiones
P. [illegible]
P. [illegible]
P. [illegible]
P. 61[illegible]
P. 634. l. 9. [redacted] [illegible]
P. 651. l. 36. [illegible]
P. 67[illegible]
P. 6[illegible]
P. [illegible]
P. [redacted] [illegible]
P. 69[redacted] [illegible], quid fieri [illegible]
P. 6[illegible] 5 [illegible] enim partes
P. [illegible] 33 [illegible]
P. [illegible]

[illegible]